Digitized by Google

14.7.H.20

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII

DE INVENTIONE DIALECTICA

Libri omnes integri & recogniti iuxta autographi,

NVPER D. ALARDI AEMSTELREDAMI opera in lucem educti fidem, atque doctiſsimis Scholijs Illuſtrati.

Ioannis Phriſſemij, Alardi Aemſtelredami,

[redacted]

Quorum Scholia exactiſſimo iudicio contulit ac congeſſit Ioannes Nouiomagus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS. M D L I

VITA RODOLPHI EX TRITHEMIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Rodolphus Agricola Groningenſis, natione Friſo, uir in ſecularibus literis eruditiſsimus, & diuinarum ſcripturarum non ignarus, philoſophus, rhetor et poëta, omnium ſui temporis celeberrimus, Græci & Latini ſermonis peritus, & Hebraicæ linguæ non ignarus, ingenio excellens, ſermone diſertus, Ioannis Camerarij de Dalburg Vormacenſis Epiſcopi, uiri æquè doctiſsimi, quondam præceptor, in gymnaſio Heidelbergenſi docendo & ſcribendo principatum facilè obtinuit inter omnes etiam cuiuſcunque facultatis doctores; ſcripſit quædam ingenij ſui excellentiſsima opuſcula, quibus nomen ſuum immortalitati conſecrauit, & poſteritati reliquit. De quibus extant ſubiecta;

Vita Franciſci Petrarchæ, Liber unus.
Carmen de ſancta Anna, Liber unus.
Anna parens ſummæ genitricis, &c.
Dialectica ſubtiliſsima, Libri tres.
Epiſtolæ & orationes uariæ, Liber unus.
Varia inſuper & elegantiſsima carmina edidit, quibus ingenium ſuum propè diuinum oſtendit.
Tranſtulit ex Hebraico Pſalterium.
Ex Græco quædam opera Platonis.
Dionyſij Areopagitæ uolumina traducere inci-

piens, morte immatura præuentus, imperfecta reliquit.

Scripſit etiam alia.

Moritur Heidelbergæ mente in Deum porrectiſſima, ſub Fredcrico Imperatore tertio, & Innocentio Papa octauo. Anno domini M CCCC LXXXV. Indictione tertia. Cui Hermolaus Barbarus Patriarcha Aquilegienſis hoc Epitaphium ſcripſit:

Inuida clauſerunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Friſij ſpemq; decusq; ſoli.
Scilicet hoc uno meruit Germania, quicquid
Laudis habet Latium, Græcia quicquid habet.

Sepultus eſt Heidelbergæ apud fratres Minores, non ſine iactura Latinarum literarum.

HVMANISSIMO AC INTEGERRIMO VIRO DOMINO MATTHIAE VVAGENER,

Aedis D. Antonij apud Coloniam Agrippinam Præceptori digniſſimo

IOANNES MATTHEVS Phriſſemius.

S. D.

SENTIO non defuturos mihi, uir humaniſſime, qui quod dici à Græcis ſolet, nihil referre, ſis ne planè inimicus, an importunè beneuolus, id in neminem perinde atq; in me hoc tempore cenſeant dici poſſe, neque id fortaſſe immeritò. Impulit enim huc me amor erga te meus, impulit ſingularis quædam tui beneuolentia, ut quæ ſcholia per æſtatem hanc ſucciſiuis (ut aiunt) operis non tam ſcripſi, quàm effudi in Dialectica Rodolphi Agricolæ, ea & dedicarem tibi, & ſub tuo nomine, ſi quam forſan ea re utilitatem ſtudioſis afferre poſſem, ſinerem in uulgum prodire. Sed enim quis non uideat, quàm hic importunus ſit amor? quàm non apta tempori beneuolentia? Solent alij, ſi cui ſuas uigilias nuncupant, ea id facere de cau-

gnita mihi ſpem facit humanitas; cui uni aſsignes licet quicquid à me peccatum hic eſt, quando ſola ea hos nobis animos fecit, ut quò affectus uocabat, quò inclinabat uoluntas, ab eo ne nos pudor aliquis reuocaret. Hoc ſi intellexero non fuiſſe uſquequaque ingratum tibi, cauſa erit profectò, quamobrem ipſe mihi debeam non immerito gratulari, ut cui tanto eą res futura ſit gratior, tanto magis gaudium allatura, quanto minus ullis meis in te meritis datum id erit. Neque abs te petiturus ſum aliud præterea quicquam, niſi ut alijs per hoc commendatiora eſſe hæc ſinas, quod non ſint excluſa à te; agitque gratias tibi, ſi quis forſan exiſtet è multis unus, qui non omnem planè operam his legendis perdidiſſe ſe arbitretur. Nam patrocinio cum cuiuſquam uel ob id mihi credo non fore opus, quod hæc mihi etiam ipſi humiliora uidentur, quàm aduerſus quæ uires ſuas experiri uelit aliquis ex albo eruditorum. Quocirca ſatis (ut dixi) erit ſub tectum recipi; ſatis erit, munus hoc leuidenſe non excludi à te. Et qua id fronte excludas, pro quo etiam eſt cur habeas gratiam, quoquo tandem tu id animo complectare? Placebit enim, eo ipſo gratia habenda erit, quod placeat. Non placebit, nihilo minus erit, quamobrem mihi habeas gratiam tu, cui ſemel ego documento futurus ſim importunitate hac mea, obeſſe etiam ſolere nonnunquam humanitatem nimiam: atque proinde ita eſſe hanc temperan-

dam

ARGVMENTVM OPERIS.

DE argumento operis pauca dicturi, quædam paulò altius repetendo, à uulgatiſſima illa artium diuiſione incipiamus.

Artium igitur (inquiunt) tria in uniuerſum ſunt genera, ſiquidem aliæ earum ad cognoſcendas rerum naturas, aliæ ad uitam formandam, aliæ ad artificium orationis dicendiq́ue regulas pertinent. Primi generis quæ ſunt, eæ à Græcis phyſicæ, à Latinis naturales dicuntur. Quæ ſecundi, has illi Ethicas, nos morales uocamus. Quæ tertij, eas λογικὰς illi, quòd circa orationis artificium uerſentur, appellant ex noſtris ſunt qui uocent rationales.

Iam in omni oratione, quæ modò digna ſit legi, tria hæc exiguntur, ut ſit emendata, ut elegans, ut probabilis. Quocirca tres etiam artes circa huius curam uerſantur, Grammatica, Dialectica, & Rhetorica, quarum prima, quo modo emendatè loquamur, docet, altera, quo modo probabiliter, tertia, quo modo politè atque ornatè ſeu eleganter.

Claret ergo ex ijs, Dialecticen eſſe artem probabiliter de una quauis re diſſerendi, quatenus natura eius rei qua de agitur, probabilitatis eſt capax.

Quiſquis autem probabili uti uult oratione de re aliqua, ei duo cum primis neceſſaria ſunt, alterum, ut inueniat ea, quibus res propoſita in hanc aut il-

lam partem probari queat,alterum,ut inuenta illa uelut indice quodam probet,conueniant ne inſtituto ſuo, an non conueniant, ne qua fraus aut deceptio inter dicendum ſuboriatur.

Hinc fit, ut tota hæc diſſerendi facultas, quam dialecticen dicimus,in duas diducatur partes,unam inueniendi, alteram iudicandi. Inueniendi pars ea eſt,quæ certos quoſdam oſtendit locos,è quibus uelut theſauris quibuſdam in rem quamuis confirmandam refellendam'ue argumenta ducantur. Iudicandi,quæ formulas ac præcepta quædam argumentandi tradit,quibus ceu perpendiculis atq; normis quibuſdam facilè explores, idonea ſint argumenta quæ inueneris inſtituto tuo, an non idonea, proſint an officiant magis,apta ſint,an inepta. Neque enim ut quærenti quicque primum occurret, ita & commodiſſimum erit in cauſam eam,de qua erit dicendum nobis,non magis quàm ut lapis quiuis temerè oblatus, ad unam quamuis ædificij partem fulciendam eſt aptus, aut uniuerſis morborum generibus, una aliqua ſalubris eſt medicina. Ergo quemadmodum fabri, nihil niſi examinatum, exploratumq́, prius, operi ſuo ſolent inſerere,ita ne nos quidem, temerè unnmquoduis operi noſtro, hoc eſt, orationi qua fidem facere uolumus, infulcire debemus, ſed uelut delectu quodã,inſpicienda omnia,optima eligenda.

Harum partium quemadmodum prior, ita & difficilior ea eſt, qua docetur inuentio. Quocirca etiam hanc ſibi initio explicandam exiſtimauit Rodol-

dolphus, deinde traditurus & alteram, ſi uita longior contigiſſet.

Porrò inuentionem continent loci quidam. Ut enim piſcator, uenator, auceps, certos quoſdam definitosq; locos habere ſolent, in quibus etſi non ſemper, tamen plerunq; id quod quærunt inueniant, ita & dialecticus certos quoſdam habet locos oportet, è quibus ceu latebris quibuſdam argumenta in rem omnem ducãtur. Atq; hos locos primo libro copioſiſſimè deſcribit Rodolphus, ſingulos ita explicans, ac diducens, ut facilimè quid ex quoque duci in rem quamuis poſſit diſpiciatur.

Sed enim tanquam militi parum profutura ſint, quamlibet bona arma, qui quemadmodum utendum ijs ſit armis ignoret: ita ne loci quidem utilitatem aliquam afferent nobis, niſi qua uia, quoque modo, ex ijs copia dicendi ſit paranda, ſciamus. Hæc cauſa fuit, cur ſecundum librum adiecerit de locorum uſu, Etiam ſi in eodem libro traduntur & alia multa, quemadmodum cum ad eum locum uentum erit, dicemus.

Fit autem hoc ſæpenumero, uti parum admodum, profuerit cauſam docuiſſe, niſi præter ea, & affectibus moueatur auditor, & uoluptate quadam demulceatur, ac ne doceri quidem cauſa commodè queat niſi quæ inuenta à nobis ſunt, ea ſic diſponantur, ut ſint ad fidem faciendam idonea. Proinde acceſſit his liber tertius, quo de his tribus diſſerit Rodolphus, ut nec eruditius

nec

nec elegantius ijs de rebus diſſeri poſsit. Eſtque res plane digna, cuius cum primis ratio habeatur ab eo, qui cum laude aliqua uel dicere, uel ſcribere uelit, & quod cupiat dicendo efficere. Quid enim admirabilius, quid potentius, quid efficatius, quàm in ſpem cum libet oratione erigere homines, & in metum deijcere, & lætitia ipſos ſibi auferre, & dolorem lachrimaſque uel inuitis exprimere? denique dicendo conſequi illud, ut non cum uelint ipſi, ſed cum tibi libeat, miſereantur, indignentur, inuideant, faueant iraſcantur? Quid dulcius, quid iucundius, quàm honeſta quadam uoluptate ita afficere animos hominum, ut quamobrem ita afficiantur ipſi neſciant, & tamen afficiantur itáque extra ſe poſiti ſint, ut cum nulla ſit manendi neceſsitas, tamen perinde, ut ſi catena illa Herculis Gallici alligati ſint, diſcedere à dicente non queant? Quid ornatius, quid decentius, quàm quæ longo labore inuenta ſunt, ea ſic collocare, ut pulcherrimo omnia in ordine tanquam in domo diligentis patris familiæ diſpoſita uideantur? Atque hæc ſunt quæ cum alijs quibuſdam non copioſe minus, quam eruditè tertio libro docet Rodolphus: ne quis rerum ignarus, ea modo de cauſa minoris putet facienda hæc, quòd non habeat eadem Petrus Hiſpanus.

RODOLPHVS AGRICOLA

PLINIO SVO S. D. P.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ABSOLVI tandem libros,quos de inuentione Dialectica tuo ſuaſu rogatuq́, aggreſſus ſum ſcribere. Scis tu quidem eos partim paranti iter, partim in itinere,excidiſſe mihi uerius, quàm ſcriptos eſſe:ſuntq́; uni tibi ſcripti,cui ſi ſatisfacient defuncti erunt munere ſuo. Non addo huc, ſi non ſatisfacient, quippè cum tibi beneuolentia noſtri, omneis etiam nugas meas approbare poßit. Quanquam autem uni tibi deſtinauerim eos,ut qui populi os iudiciumque, in re præſertim tam ſcrupuloſa, reformidem:memor tamen eius quod dici ſolet, Oratorem nulla alia re tam excitari ad dicendum, quàm audientium corona, ſcripſi eos tanquam populum mihi lectorem adhibiturus, quo maiorem ipſe mihi diligentiam, ſolicitudinemq́; operis circundarem minuſq́; indulgerem deſidiæ cauſis, & conarer (ſi qua poſſem) non ſolùm iudici tibi fidere, ſed in cauſa ſpem aliquam habere. Quòd ſi, quemadmodum Lucilius dicebat Conſentinis & Tarentinis ſe ſcribere, ſic ego poſſem dicere, ſolis me Phriſiis mei iſta ſcri-

pſiſſe,minus eſſet uerendum fortaßе, ut populum ad mitteremus. Nunc quando ſtudiorum partem,mentione potius quàm uſu peruulgatam, tractauimus more minimè peruulgato: & contra ueterem uulgatamq; perſuaſionem auſus ſum, nonnunquam liberè proferre, quid mihi uideretur: multorum fortaſſe ſubeunda nobis eſſet cenſura. Quod ſi quid eos in manus ſumpſerit,uel philoſophus, uel ex magnis profeſſoribus his,patroniſq; Latinæ linguæ:quid tu? nónne tibi protinus uideris audire: Quis nouus hic noſtris ſucceßit ſedibus hoſpes? Ergo (ut initio dixi) tibi deſtinati, tibi deditiſunt, hæc opera tibi eſt impenſa. Et quemadmodum ſecundùm uos Iuriſconſultos, filius qui in adoptionem datur, omnia ſanguinis,gentiſq; exuit iura,& in alterius tranſit nomen: alius in eum uitæ, neciſque accipit poteſtatem, ſic ego iſtos manu mea emiſſos, tuo poſthac permitto arbitrio. Ego omnem pro eis ſolicitudinem depono: tu ſi uoles,emittes. Quod ſi benè ceſſerit,nec laudem putabo meam: nec dedecus, ſi ſecùs:tuum in utranque partem æſtimabitur conſilium. Ego dicar obſequutus tibi, dicar præſtitiſſe quod potuerim, plurimum certè ſi potuiſſem,præſtiturus. Vale.

Fra-

9

FRAGMENTVM EPISTOLAE RODOLPHI AGRICOLAE

AD ADOLPHVM OCONEM PHRISIVM MEDICVM.

CAEterùm in hoc opere, præterquam quod ſtylum exercui, planè uideor mihi operam perdidiſſe. Nam niſi quis meliores literas attigerit non uideo magnoperè quid poßit prodeſſe ei, propter multitudinem exemplorum, quæ ab eruditioribus ſcriptoribus erant eruenda: & idcirco negligetur ab eis, ut qui balbi præter balba nihil intelligant. Contrà eorum, qui eruditi ſunt, uel uideri uolunt, quotuſquiſque ulla artis præcepta attingit? aut ſi attingat, nónne tibi uideris ad primum protinus conſpectum audire: unde nobis ex ultima barbarie nouus Anacharſis iſte, qui poſt Ariſtoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum ſe credat? Quemadmodum apud poëtam tamen ſcriptum eſt.

Victurus genium debet habere liber:

Ita multos libros hoc ſolo credo uiuere, quia genium habeant. Qui ſi nobis ſit, uiuemus etiam: ſin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot tamque præclara ſubierunt ingenia, quibus ut laborem eruditionis, diligentiæque ſuæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna. Vale.

ABſolui tandem.) Argumentum Epiſtolæ hoc eſt: Quanquam hi de Inuentione Dialectica Libri, uni Plinio ſcripti, deſtinatiq; ſint, nō minori tamen cura eos ex horatos eſſe, quàm ſi euulgandi ſint omnibus: quocirca & ſi ipſe premi eos, quàm ædi malit, facere tamen ſe poteſtatē Plinio, ut pro ſuo is arbitratu eos uel emittat, uel ſupprimat. Porrò qui ſit Plinius, is cui hoſce libros dedicauit, Rodolphus ipſe in Epiſtola quadam ad Iacobum Barbirianum his uerbis docet: Eſt oppidū, inquit, uicinum nobis, quod Campos uocant, eò pridiè decollarionis Baptiſtæ, negocij cuiuſdam, tum animi quoq; leuandi cauſa, domo profectus eram. Illic redduntur mihi literæ ex Theodorico Plinio, ornato hoīe, & mei amantiſſimo: qui Iuris ciuilis Doctor in primis eruditus, in conſilio eſt comitis Palatini, Credo ſe uidiſſe illum ſuperiori anno, in comitatu domini Auguſtenſis, quia perpetuò magiſtrum Adolphum noſtrum affectabatur, iuuenis decora facte, & flauis criſpātibusq; capillis inſignis, Hæc Rodolphus. Ego coniectura quadam adducor, ut credam cum Plinio hoc in Italia familiariter uti cœpiſſe, cum ingenij excolendi cauſa agere Ferrariæ.

Excidiſſe mihi uerius quàm ſcriptos eſſe.) Excidere ea dicuntur, quæ ſubito neq; conſideratè ſatis effuſa, rudia impolitaq; adhuc, in alienas manus perueniūt. Hinc Antonius apud Ciceronem libro de Oratore primo: Tū ego, inquit, has eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Et apud eundem Craſſus, Petimus ab Antonio, inquit, ut ea quæ cōtinet, neque adhuc protulit, ex quibus unum librum excidiſſe iamdudum queſtus eſt, explicet nobis, & illa dicendi myſteria enunciet. Ac rurſus in eodem opere, libros rhetoricorum inueni ſibi excidiſſe Cicero ait, Beneuolentia noſtri] paſſiue accipiendum ut illud Vergilij, Quo tibi pulſus amor noſtri? Oratorem nulla alia re &c.] Quid

in excitando Oratore poſſit corona aſtantiam. Cicero explicat in libro de claris Oratorib. ubi poſt multa alia, nec enim poſſet idē, inquit, Demoſthenes dicere, quod dixiſſet Antimachum clarum poëtam ferunt, qui cum conuocatis autoribus, legeret ijs magnum illud quod nouiſtis uolumen ſuum, & cum legentem omnes prçter Platonem reliquiſſent: Legam, inquit, nihilominus, Plato enim mihi unus eſt inſtar multorum milium. Et rectè. Poëma enim reconditùm, paucorum approbatio: oratio popularis, aſſenſu uulgi debet moueri. At ſi eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demoſthenes, cùm eſſet relictus à cæteris, uerbum facere non poſſet. Quid tu Brute poſſes, ſi te, ut Curionem quondam, concio reliquiſſet? Ego uerò inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam cauſis, in quibus omnis nobis res cum iudicibus eſt, non cum populo, tamen ſi à corona relictus ſim, uō queam dicere. Similia lib. 2. de Oratore, & P. Quintilianus lib. 1. cap. 3. Rodolphus lib. 3. cap. 7.

Quod ſi, quemadmodum Lucilius dicere ſolebat.) Aemulatus eſt locum Ciceronis primo lib. de bonorum atque malorum Finibus, quo in loco uerba illius ſic habent. Nec uerò ut noſter Lucilius, recuſabo; qno minus omnes mea legant. Vtinam eſſet ille Perſius, Scipio uerò & Rutilius multo eſſent magis, quorum ille iudicium reformandans, Tarentius ait ſe & Conſentinis & Siculis ſcribere. Meminit eiuſdem rei, quanquam paulo diuerſius, ſecundo libro de Oratore. Cur autem Lucilius Tarentinos, Conſentinos ac Siculos, ſcriptorum ſuorum iudices non formidaret, illud nimirum in cauſa fuit, quod hi homines luxu perditi, palatum (quemadmodum dicere ſolebat Cato) ſapientius haberent; quàm mentem. Vide Plinium in præfatione Natural. Hiſto. Vt populum admitteremus.) Ductum ab ijs, qui publice ea, quæ elucubraſſent, recitare ſolebant populo, illiusque iudicium ac cenſuram ſubire. Mentione potius, quàm uſu peruulgatam.) Veriſſimum hoc eſt, ſiquidem nomen quidem dialecticæ identidem omnes occinimus,

uſum eius tam pauci norunt, quàm multi eum noſſe arbitrantur. Vel ex magnis profeſſoribus his patroniſque &c.] εἰρωνικῶς dictum aduerſus iſtos, qui cum ne nomen quidem bonarum artium quid ſibi uelit, ſatis intelligāt, harum tamen profeſſores, patroniq; haberi uolunt. Quid tu] Eadem utitur figura in Epiſtola Rodolphus ad Barbilianum. Quid tu? oppidi ueſtri pulcherrimi quidem illius &c. iuxta autographi fidem. Quis nouus hic noſtris. Verba Didonis ſunt de Aenea, lib. Aeneidos 4. Secundū uos Iuriſconſultos.) Hoc eſt, ſecundum iureconſultos, in quorum albo & tu es. Vt ad uniuerſum referatur iureconſultorum genus, non ad unum Plinium, Sic Ouidius: Quæ ueſtra libido eſt, id eſt, uirorum. Cicero ad Trebatium. Hoc quemadmodum uos ſcribere ſoletis, in ueſtris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Filius qui in adoptionem datur.) Hac de re agitur apud iureconſultos, primo Digeſtorum libro, capite de adoptionibus & emancipationibus. Et Inſtitutionum Imperialium lib. 1. titulo, quibus modis ſoluatur ius patriæ poteſtatis. Quod autem addit Rodolphus patrem adoptiuum uitæ neciſq; in filium adoptiuum habere poteſtatem, id fortaſſe accipiendum cautius, quando huc nequaquam ſe extendit poteſtas patris. Veterem iuris rationem id permiſiſſe ſatis docent argumenta Comœdiarum. Vide Gellium lib. 5. cap. 19. ad quam conſuetudinem Rodolphus reſpiciens, liber eſt à recentium Iuriſconſultorū calumnijs. Sic ergo iſtos manu mea emiſſos.) Ductum à ſeruis, qui manumitti dicebantur, cùm eis à dominis cōcederetur libertas. Siquidem manumiſſio aliud non eſt, quàm datio libertatis. Inſtit. capite de Libertinis. Et. ff. de Manumiſſionibus.

In

In fragmentum Epiſtolæ poſterioris.

PRopter multitudinem exemplorum) infra lib. 3. cap. 16. Vt qui balbi) Prouerbium, balbum balbus rectius intelligit. Nouus Anacharſis iſte.) Qui talis uideri uelit, qualis fuit Anacharſis, qui cùm natus eſſet apud Scythas homines omnium maximè barbaros, inſignis tamẽ ſtudijs philoſophiæ euaſit. Vita eius eſt apud Diogenem Laertium, & Plutarchus mentionem de eo facit in uita Solonis. Dicere is ſolebat, leges ſanè quam ſimiles eſſe telis araneorum, & quemadmodum hæ infirmiora animalcula retinentes, ualentiora tranſmittunt, ita legibus humiles quidem pauperesq́ue conſtringi, diuites autem & præpotentes non alligari. Lucianus in Scytha, πόθεν δὲ ἡμῖν οὗτος ὁ νεώτερος Ἀνάχαρσις. id eſt, unde nobis nouus iſte Anacharſis Poſt Ariſtoteles, Cicerones.) Longe hoc feſtiuius, longe etiam acrius, quàm ſi numero ſingulari idem dixiſſet. Apud Horatium: Qui Curios ſimulant. Et Martialis, Pythagoras, Zenonas inexplicitosq́; Platones. Idem, Qui loquitur Curios aſſertoresq́; Camillos. Sed quemadmodum ſcriptum eſt apud poëtam) Marcialem lib. epigrammaton ſexto.

DE INVENTIONE DIALECTICA.
LIBER PRIMVS.

PRoœmium Cap. 1
Quid ſit locus. 2
Quo ab Ariſt. reliquiſq; autoribus tractati ſunt loci 3
Diuiſio locorum 4
Definitio quid ſit, & quomodo definiendum 5
De genere & ſpecie 6
Quæ diuidendi, & quàm uaria ſit ratio 7
De proprio 8
De toto & partibus 9
De coniugatis 10
De adiacentibus 11
De actibus 12
De ſubiecto 13
De cauſa efficiente 14
De fine 15
De euentis 16
De loco 17
De tempore 18
De connexis 19
De antecedentibus, conſequentibus, & adiunctis quid Cicero, quid Boëthius dixerit 20
De contingentibus 21
De nomine rei 22
De pronunciatis 23
De comparatis 24
De ſimilibus. 25
De oppoſitis 26
De differentibus 27
Communis ratio locorum, uel ad aliorum traditionem additorum, uel prætermiſſorum 28
Cōclu. lib. & de maxīis, q̄s ſingu. locis Boëth. addidit. 29

DE INVENTIONE DIALECTICA. LI. II.

PRoœmiū, quā corruptus. Et hodie omnis uſus dialecticæ Cap. 1

Quid

Quid ſit dialecticæ. 2
Quid ſit finis dialectices 3
Quod mouendi rō,à docendo inuentione nō differat 4
Qđ itē ī delectādo nō ſit alia inuētiōis q̄ in docēdo rō. 5
Materiam dialectices queſtionem eſſe, & quid hoc alij de ſenſerint. 6
Reſpōdet prędictis,docetq; qūo dialectice,qūo reliquarum artium ſingulæ ſingulis de rebus differant 7
Quid ſit quæſtio, & quas diuiſiones eius fecerit Cicero,quas Ariſtoteles fecerit. 8
Diuiſio quæſtionis ex rerū quæſitarum diuerſitate 9
Diuiſio quæſtionis ex uario quærendi modo 10
Diuiſio qōnis ex diuerſo genere artiū,ad quas ꝑtinēt. 11
Quomodo ſtatus quæſtionis cuiuſque inueniendus 12
In quauis re quo pacto ſumma qōnis conſtituenda. 13
quomō una quæſtio in multas diducitur quæſtiões 14
Orationis ex uaria ſtruendi ratione diuiſio 15
Alia diuiſio orōnis,& quid ſit expō,qđ argumētatio 62
quam multiplex ſit parandæ fidei ratio 17
Quot argumentandi ſpecies ſint, & quæ ſingularum ſpecierum partes. 19
Quibus in dicendo ſpeciebus utantur. 19
quomodo confirmandæ argumentationes 20
Quam multis modis argumentatio ſoluatur 21
De exponendi ratione,quæ ad credentē ſit additorē 22
qūo alterius rei confirmandæ gratia exponendū ſit. 23
quæ ſint partes orationis,& quādo quibuſq; utendū 24
Quod nulli proprij rhetorices ſunt inuentionis loci 25
Quomodo cognoſcenda propoſita argumētatio ex quo ducta ſit loco. 26
quomodo poſitæ apud autores argumentationes colligendæ ſint,& formæ ſuæ reddendę 27
Ratio cuiuslibet rei per omnes locos deſcribendæ 28
Inter duas res propoſitas conſentanea & diſcrepantia, quomodo ex locis inueniantur 29
Ordo totius inuentionis in ſumma breuiter uelut aſpectus ſubiectus 30

DE

DE INVENTIONE LIB. TERTIVS.

DE affectibus quid ſint & unde oriantur Cap. 1
Quot modis a dicente tractentur affectus 2
Quomodo augetur & diminuitur oratio, & quomodo ſoluitur affectus 3
De delectatione quibus rebus fiat, & de digrediendi extra rem propoſitam ratione 4
De copia in dicendo quomodo paretur 5
Quæ ſit ad breuiter dicendum uia. 6
Quis ſit optimus in dicẽdo copiæ breuitatiſq; modus 7
De diſpoſitione quid ſit & quotuplex ordo rerum. 8
Quis poëtis ordo, quis hiſt. quis tradẽd. artib. cõueniat 9
De eis quibus libera eſt ordinis inſtituendi facultas 10
Qua ratione partium orationis faciẽdus eſt ordo 11
Quomodo ordinandæ in dicendo quæſtiones 12
Quo pacto diſponendæ argumentationes 13
De uertendis argumentationum formis deque partibus earundem uaria collocatione diſponendis. 14
Cautiones aliquot inter argumentandum diligenter obſeruandæ 15
De uſu & exercitatione. 16

Cap.	Loc.		Pag.				
5	1	Deffinitio	21	16	13	Effecta &	56
6	2	Genus	25		14	Deſtinata.	57
	3	Species	74	17	15	Locus	58
8	4	Proprium,& Differen.	34	18	16	Tempus	62
9	5	Totum &	~	19	17	Connexa	64
	6	Partes	36	21	18	Contingẽtia	72
10	7	Coniugata	39	22	19	Nomen rei	75
11	8	Adiacentia	42	23	20	Pronunciata	78
12	9	Actus	46	24	21	Comparata	81
13	10	Subiect.	49	25	22	Similia & & Diſſimi.	85
14	11	Efficiens	52	26	23	Oppoſita	93
15	12	Finis	54	27	24	Differentia ſiue diſtant.	96

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENTIONE DIALECTICA

LIBER PRIMVS

PROOEMIVM.

ORATIO *quæcunque de re quaque inſtituitur, omniſque adeò ſermo, quo cogitata mentis noſtræ proferimus, id agere, hocque primum, & proprium habere uidetur officium, ut doceat aliquid eum, qui audit. Cuius rei quod certius quis, propriuſque capiat indicium, quàm quòd ſoli omnium animantium homini, ut rationis, doctrinæque capaci, parens ille, & autor rerum Deus, loquendi atque orationis indulſerit munus? Quod ſi eſt ſignum rerum, quas is qui dicit animo complectitur, oratio: liquet hoc eſſe proprium opus ipſius, ut oſtendat id atque explicet cui ſignificando deſtinatur. Nec me preterit maximis autorum placuiſſe, tria eſſe quæ perfecta oratione fiant, ut doceat, ut moueat, ut delectet: & docere quidem, rem facilem eſſe, & quam quiſque tantùm*

non

non inertiſſimę mentis præſtare poſſit: concutere uerò affectibus audientem, & in quemcunque uelis animi habitum transformare: allicere item, audiendiq́; uoluptate tenere ſuſpenſum, non niſi ſummis & maiori quodam muſarum afflatu inſtinctis contingere ingenijs. Nec ſanè inficias iuero, eſſe iſta præcipua benè dicendi præmia ſequiq́; orationem: uerùm ſequi uerius, quàm effici: potius'que acceſſionem eſſe ipſius, quàm proprium opus. Sed de his alio loco explicatius dicendum erit. Hoc in præſentia dixiſſe ſufficiat, poſſe docere orationem, ut non moueat, non delectet; mouere aut delectare, ut non doceat, non poſſe. Itaque precantes conquerentes, ſed & interrogantes quoque, quanquam aliud agere uidentur, hoc tamen primum effiiciunt, ut diſcant audiente, cuius deſiderio teneantur, quo urgeantur dolore, quid ſit quod ſcire uelint. Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto, ut intelligat auditor; quandoque, ut fiat illi fides. Fidem facimus, uel credenti, & uelut ſponte ſequentem ducimus, uel per uincimus non credentem, atque repugnantem trahimus. Alterum expoſitione fit, alterum argumentatione conficitur. Expoſitionem uoco orationem, quæ ſolam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem uerò, orationem, qua quis rei, ne qua dicit, fidem facere conatur. Cùm uerò nulli dubiæ rei queat ex ſe conſtare fides, ſed ex alijs quibuſdam notioribus

atq; magis exploratis, de unoquoq; certitudinem colligamus neceſſe ſit: iamq́; alij mentis acumine freti, huberius expeditiusq́; argumentũ, id eſt ut inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidem excogitent, alij contrà hebetiore mentis ui, ad rerum obtutum caligent, & uel nihil; uel ſerò quid quaq; de re dici poßit, inuenire queant: utilißimum uidentur feciſſe, qui ſedes quaſdam argumentorum (quos locos dixerunt) excogitauére, quorum admonitu, uelut ſignis quibuſdam circumferremus per ipſas res animum: & quid eſſet in unaquaque probabile aptumq́; inſtituto orationis noſtræ, perſpiceremus. Vtilem autem eſſe hanc locorum rationem apparet, cùm magni parti humanorum ſtudiorum (quandoquidem pleraq, in ambiguo hærent) & diſſentientium certaminibus ſunt expoſita. Exigua enim portio eorum, quæ diſcimus, certa & immota eſt; ad eoq́; ſi Academiæ, credimus, hoc ſolùm ſcimus, quod nihil ſcimus. Certè pleraq;, pro cuiuſq; ingenio, ut accommoda tißimè ad probandum quiſq; excogitare potuerit, aliò atq; aliò trahuntur. Tum uerò eis præcipuè confert, qui tractant illa, quorum nullæ traditæ ſunt artes: dico, qui conſilio Rempublicam gubernant, quos de pace, bello, cæterisq́; ciuitatis negocijs in rem præſentem ſæpè Senatui, ſæpè populo fidem facere; oportet quiq́, in iudicijs itemq; accuſare, defendere, petere, abnuere, quiq́; populum docere iuſticiam, religionem, pietatem, in profeſſo habent. Quanquam enim & iſtorum nonnulla com

prehenſa

prehenſa ſint artibus, ſubtiliora tamen illa & ex medijs ſcholis deducta, uelut exilia nimium, uel non intrant craßiores uulgi animos, uel non hærent rudioribus & ex medio depromptis, tanquam popularibus, robuſtioribusq́; mouentur magis. Vtq; delicatiores aures lyra, cythara'ue delectat: ita militem non niſi tuba accenderis. Craßis enim (quod in prouerbio eſt) craſſa conueniunt. Nec inſtruere ſolùm os facultas iſta, & tantùm dicendi copiam ſubminiſtrare, ſed prouidentiam animi, & rectè conſulendi quoq; aperire uiam uidetur: quando non alia re prudentiam conſtare apparet, quàm perſpicere quid in quaq; re ſit poſitum, & conſentanea repugnantiaq́;, & quò quidque ducat, quid'ue euenire poßit, colligere. Indicio fuerint duo utriuſq; linguæ diſertißimi, Demoſthenes & Cicero: quorum ut prudentißima fuit oratio, ita quanquam nonnulla æmuli reprehendenda ſibi in ipſorum uita ſumpſere, conſiliorum tamen prudentiæq́; laus ipſis eſt uel inuidia conſentiendæ conceſſa. Namque dicere prudenter, niſi qui prudenter cogitarit, non poteſt. Fit enim ut quod prouiderit quis, non faciat; dicit certè quod non prouiderit, nemo. Sed hæc de Origine locorum, deq́; ipſorum utilitate, hactenus præfatos eſſe ſufficiat.

Scholia

Scholia in Procemium ſeu Caput primum.

ORATIO quæcunque.] Tametſi, inquit, ad perfectam illud pertinet orationem, ut doceat, moueat, delectet; proprium tamen eius munus atque officium eſt, docere, reliqua duo, potius acceſsio quędam eius ſunt, quã proprium opus. Quiſquis autem docere cupit rem aliquam, ita ut & fidem de ea faciat, is argumentis id conetur oportet. Quæ cum non cuiuis ſemper ad manum, in promptuque ſint, utilisſimus nimirum labor eorum fuit qui locos quoſdam deſcripſerunt argumentorum è quibus ceu receptibus ac theſauris quibuſdam ea erui in rẽ quamque poſſent. Nec me præterit, maximis autorum &c.] Id Cice. his uerbis docet in Bruto; Tria ſunt enim ut quidem ego ſentio, quæ ſint efficiẽda dicendo, ut doceatur is apud quẽ dicetur, ut delectetur, ut moueatur. Idem in Oratione; Erit igitur eloquens is, qui in foro cauſiſque ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare neceſsitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere uictoriæ. Habet eadem Fabius li.3. Tria ſunt, inquiens quæ præſtare debet orator, ut doceat, moueat, delectet. Tantum non.] Id Latini uſurpant eleganter pro fere, propemodum, uide Budæum in Annot. Sed de his alio loco.] Is locus eſt lib.2.cap.quarto. Et rurſum libro tertio de Affectibus atque oblectatione agitur per capita aliquot. Docemus autem] De hac duplici ratione docendi fuſius lib.ſecundo. cap. duodecimo. ac deinceps per compluſcula capita. Argumentum id eſt, ut inquit Cicero.] Cicero in Partitionibus hoc modo argumentum definit. Vtilem eſſe hanc.] Tria paucis attingit, ad quæ conducunt in primis loci. Primum ad omnia humanitatis ac bonarum artium ſtudia. Deinde ad tractandas res eas, quæ nullis etiamnum comprehenſæ ſunt artibus. Poſtremò, ad prouidentiam animi, recteque conſultandum. Si Academiæ credimus.] Nam Academici ἀκαταληψίαν illã ſuã probãt adeo, ut nihil certo cõprehẽdi cognoſciq; poſſe arbitrarentur, Sed de his rurſum li.2.c.5. Hoc ſolũ

ſcimus.

ſcimus quòd nihil ſcimus.] Socrati in more fuiſſe aiũt, ut diceret, hoc ſe unum ſcire, quòd eſſet inſcius atque omnis ſcientiæ expers, Lactantio uiſum eſt, hanc Socratis ſententiam eſſe ἀσύστατον, hoc eſt, inconſiſtentem, quæque ipſa ſe iugulet, ac falſam conuincat. Craſsis.n. ut eſt in prouerbio.] Id quàm ſit uerum, docet Plutarchus exemplo Ateæ regis Scytharum, Is Ateas ſiue (ut quædam exemplaria habent) Anteas, Iſmeniam optimum tibicinem bello captum, tibia canere in conuiuio iuſſerat. quem cùm cæteri, qui in conuiuio eò aderant, ad ſtuporem uſque admirarentur: At mihi, rex ait, longè iucundior foret uox hinnientis equi. Notum eſt Græcũ illud, ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ καὶ σαφέστερον. Quantumuis rudius dicito, dum planius. Dico qui conſilio.] Videtur ab eſſe, eos. Vt legamus. Eos dico qui &c. Demoſthenes & Cicero.] Non defuiſſe qui in horum uita aliquid reprehenderint, id conſtare uel ex Fabio poteſt, qui ita & in Demoſthenem multa falſo conficta fuiſſe, & Ciceroni nulla in re optimi ciuis uoluntatem defuiſſe contendit, ut aliorum tamen interim ſententiam non diſsimulet. Notus ſanè in Demoſthenem iocus eius, qui dicebat nõ συνάγχην eſſe quod pateret Demoſthenes, ſed ἀργυράγχην quo minus dicere poſſet contra legatos Mileſiorum. Iã quæ & quanta illi obiecit Aeſchines? quæ ut maxima ex parte mendacia fuerint, omnia tamen falſa fuiſſe, mihi ego perſuadere non poſſum. Quin uerò & Ciceroni duas illas ſellas, quibus ſolitus eſſet ſedere, obiecit Laberius, illud nimirum ſignificans, parum integra eum fide fuiſſe inter Pompeium & Cæſarem. Vt taceam interim, quòd in aperto idem mendacio deprehenſus, ita elapſus eſt, ut diceret, prudentis & cauti patris familias eſſe, quod emere uelit, id ſe empturum negare, propter cõpetitores emptionis. Sed quis eſt, cui ignota ſint hæc?

[Q]VID SIT LOCVS. CAP. II.

QVando igitur de locis dicturi ſumus, commodiſſi mum fuerit, definire quid ſit locus. Id quò cun a magis in aperto ſint, altius repetentes, paulò hu rius explicemus. Dictum eſt nobis paulò ante, nul m rem de qua ambigitur, ipſam per ſe probari poſ, quod clarius ſanè arbitror eſſe, quàm ut oſtenden m ſit, non minus, quàm tenebras ſi uiſum oculosq; mittere debeant, illato alicunde lumine indigere. linquitur ergo, quicquid confirmandum eſt, ex ali o alio fidem aſſequi. Nec tamen probandis omni s omnia conueniunt. Quid enim differenti de opti ciuitatis ſtatu, & utiliúsne ſit eã principis unius itrio, quàm populi conſenſu regi, profuerit ſcire, pirent nec ne ſub aqua piſces? Quid item ſuaden n Cæſari ut inferat bellum Pompeio, adiuuerit, quid habitent ex aduerſa nobis regione orbis ter rum homines, quos ἀντιχθονας Græci uocant? Itaq; ferentibus à re præſenti abhorrentia, neq; ulla ex rte coniuncta inſtituto orationis ſuæ, dici ſolet, orſum hæc? Et, video quid dicas, quid uelis dice non uideo. Quanquam autem ſit apud Ariſtote n, omne uerum uero conſentire, neque poſſint plu uera diſcrepantia eſſe, aliud tamen eſt conſentire a, aliud fidem adſtruere. Ergo ut ad alterius confir tionem aliquid poſſit adhiberi, coniunctum qua n ratione, & uelut cognatum eſſe oportet illi, cui bando adhibetur, taléque uideri, ut non ſubſiſte-

re res ſine illo, ſi affirmes, nõ ſubuerti, ſi neges, poſſit. Id quò facilius accipi poßit, craßiore quidem, ſed apertiore exemplo oſtendamus. Videmus in metiendа rerũ magnitudine, ſi duo ſint propoſita, quæ æqualia eſſe uel inæqualia oſtendere uelimus, ſi huiuſmodi res ſint ut applicari altera alteri nequeat, accipitur tertium aliquod, quod poſſit utriq; adhiberi, neque temerè illud aut quoduis, ſed quod alteri ſaltem illorum ſit æquale. Id deinde alteri adhibitum, ſi fuerit & illi æquale, iam æqualia ea inter ſe dicimus: ſin inæquale, inæqualia. Quoniam certum exploratumq́; eſt, eam magnitudinum eſſe proprietatem, ut quæcunq; duæ cuiquam tertiæ ſint æquales, ſint & interſe æquales, & quarumcunq; duarum altera tertiæ alicui æqualis ſit, altera inæqualis, ſint et inæquales inter ſe. Quorſum hæc? ut oſtendam, quemadmodum in magnitudinibus dixi, ſic in omni rerum natura eſſe, ut quæcunq; duo cuiquam tertio conſentanea ſint, inter ſe quoq; eſſe conſentanea. Conſentanea autem uoco, quorum poßit alterum de altero dici. Vt homini & ſubſtantiæ conuenit in animali, quoniam omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, ſequitur ergo conuenire ipſis inter ſe, hoc eſt, omnem hominem eſſe ſubſtantiam. Et contra, quorumcunque duorum alterum conſentaneum eſt alicui tertio, alterum diſſidens, ea quoque inter ſe dißident. Vt lapidi & homini. Lapidi quidem animal dißidet, homini uerò cõuenit: certum igitur eſt, lapidem & hominem inter ſe dißidere. Si qua duo itaq;

itaq; uelis perſpicere, conueniant inter ſe nec ne, ſi ſint eiuſmodi, ut quemadmodum magnitudines diximus applicari non poſſe, ſic & iſta conſentanea ſint an diſsidentia, ex ipſis perſpici nequeat, neceſſe eſt tertium aliquod inuenias, quod alteri horum conſentaneum eſſe certius ſit, idq; alteri deinde comparatum, proinde ut illi fuerint conſentaneum uel diſſentaneũ, ita eſſe inter ſe ambo, quæ propoſita fuerant, ſciamus. Id tertium, tum medium argumentationis dicitur, quoniã propoſita uelut extrema duo coniungit, tum quia probabiliter propoſitis iungitur, inſtrumentumq; eſt faciendæ de illis fidei, uocatur argumẽtum. Hanc partẽ excogitandi uel medij, uel argumẽti, uocant dialectici inuentionis. Altera eſt pars, quæ iudicandi uocatur. Ea cuiuſmodi ſit, ex prædicta itidem ſimilitudine indicemus. Cùm menſuram aliquã metiendarum duarum magnitudinum ſumpſerimus, ea ſi proba debeat eſſe, neceſſe eſt certa & firma ſit, quòd ſi aut extendi poſſit, aut in arctum contrahi, et quemadmodum ait Ariſtoteles de regula Lesbia, quæ ad parietis flectitur formam, ſic iſta aptetur magnitudini metiendæ, fallax nimirum erit. Hoc pacto unũ illud cui uel conſentanea, uel diſsidentia ea, quæ proponuntur, diximus eſſe debere, id ſi opinione ſolùm atque aſpectu, non re uera ſit unum, fallemur argumentatione, euenietq;, ut quæ conſentanea eſſe oſtendi argumentatione credimus, diſsideãt maximè, & cõtrà, pro diſsidentibus conſentanea capiamus. Ut ſi dicamus, aliquod animal eſt irrationale,

 homo

homo eſt animal, ergo homo eſt irrationalis, uidentur quidem iungi in animali irrationale et homo: ſed perſpicuum eſt, non eſſe idem animal, de quo irrationale dicitur, & quod dicitur de homine, ſed nominis tantùm ambitu, & generis ſimilitudine idem uideri. Quòd ſi adhibito iudicio legem ſyllogiſmi obſerues, dicasq; : Omne animal eſt irrationale, homo eſt animal, ergo homo eſt irrationalis, iam quando pro conſentaneis accipiuntur ea quæ diſsident, ut omne animal irrationale eſſe, nihil mirum eſt, homo & animal quanquam conſentanea ſint, hominem tamen et irrationale diſsidere. Vt ergo certum ſit atque liquidum, id quod in argumentum aſſumimus, non facie, ſed re uera unum eſſe, adhibita eſt inuentioni hæc iudicij pars, cui omnis de modis figurisq; ſyllogiſmorũ præceptio, & cautio omnis captioſarum argumentationum, quas fallacias dixere, ſubſeruit. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur. Intuentem ergo illa quæ dixi de ea, non latebit uerum eſſe quod propoſuimus, omnia quæ uel pro re quaq; , uel contra dicuntur, cohærere, & eſſe ea quadam (ut ita dicam) naturæ ſocietate coniuncta. Res autẽ numero ſunt immenſæ, & proinde immenſa quoq; proprietas atq; diuerſitas earum. Quo fit, ut omnia quæ ſingulis cõueniant, aut diſcrepent, ſingulatim nulla oratio, nulla uis mentis humanæ poſſit complecti. Ineſt tamen omnibus (tametſi ſuis quæq; diſcreta ſint notis) communis quædam habitudo, & cuncta ad naturæ tendunt ſimilitudinem, ut

quod

quod eſt omnibus ſubſtantia quædam ſua, omnia ex aliquibus oriuntur cauſis, & omnia aliquid efficiũt. Ingenioſiſſimi itaq; uirorum, ex effuſa illa rerum uarietate, communia iſta capita, uelut ſubſtantiam, cauſam, euentum, quæq; reliqua mox dicemus, excerpſere, uelut cùm ad conſiderandam rem quãpiam animum aduertiſſemus, ſequentes iſta, ſtatim per omnẽ rei naturam & partes, perq; omnia conſentanea & diſsidentia iremus, & duceremus inde argumentum propoſitis rebus accomodatum. Hæc igitur communia, quia perinde ut quicquid dici ulla de re poteſt, ita argumenta omnia intra ſe continent, idcirco locos uocauerunt, quòd in eis ueluti receptu & theſauro quodam omnia facienda fidei inſtrumenta ſint repoſita. Non ergo aliud eſt locus, quàm cõmunis quædam rei nota, cuius admonitu quid in quaq; re probabile ſit, poteſt inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pacto definitus.

QVID SIT LOCVS. CAP. II.

Quando igitur.) Toto capite hoc dicit, Argumenta quibus confirmare aut refellere uolumus aliquid, ea cõiuncta modo quodam ei rei eſſe oportet, quæ in diſceptationem uenit. Iam cùm infinita rerum multitudo id faciat, ut ſingulatim ea quæ ſingulis coniuncta ſunt rebus explicari, non queant, hinc eſt, quod excellenti ingenio uiri, omnem hanc multitudinem in cõmunia quædam capita digeſſere, eaq; uocarunt argumentorum locos, propterea quod ĩ ijs, ceu theſauro atq; receptu quodam argumenta cuiuſq; rei confirmandæ refutandæue

lateant repoſita, ut cum uſus fuerit, inde promantur. De optimo Reipub. ſtatu.) Tres enim formæ ſunt rerum publicarum, μοναρχίας, ἀριστοκράτεια, δημοκράτεια. Reſpirent, ne ſub aqua piſces.) Hoc Ariſtoteles negat; aut Plinius, lib. naturalis hiſto. 9. cap. 7. Suadentem Cæſari, ut inferat bellum Pompeio.) Id facit Curio apud Lucanum Pharſaliæ lib. 1. Quos ἀντίχθονας Græci uocant.) ἀντὶ contra ſeu ex aduerſo eſt. χθὼν terra. Hinc ἀντίχθονες dicti, quòd in aduerſa nobis terræ parte habitent. Sunt enim ij, qui alio uocabulo dicuntur ἀντίποδες eò quod contraria atque aduerſa nobis figant ueſtigia. Albertus Magnus non ſatis recte ἀντοικοὺς appellat. Lactantius & Auguſtinus eſſe hoc negant. Aſſerunt præter alios multos Plinius & Macrobius. Hodie certo eſſe a pleriſque creduntur. Quorſum hæc? Diuus Hieronymus in epiſtola quadam aduerſus errores Iohannis Epiſcopi Hieroſolymitani. Vetus, inquit, narrat hiſtoria, quidam cùm diſerte diceret ferreturque impetu & uolubilitate uerborũ, cauſamque omnino non tangeret, prudens auditor & iudex: Bene, inquit, bene, ſed quo iſtud tuum tam bene? Quemadmodùm ait Ariſtoteles de regula Lesbia.) Verba Ariſtotelis hac de re. 2. lib. Moralium ſic habent, Τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανών ὥσπερ τῆς λεσβίας οἰκοδομῆς μολύβδινος κανών. πρὸς δὲ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται οὐ μένει κανών. Ea uerba hũc in modum uertit Eraſmus: Si quidẽ infinitæ rei infinita ita regula, queẽadmodũ plumbea Lesbiæ ædificationis regula. Ad lapidis .n. figurã tranſmouetur, neque manet regula. Dicitur itaque regula Lesbia, quoties præpoſtere, non ad rationem factum, ſed ratio ad factum accommodatur. Themiſtius Itaque.) Hic de Ariſtotele dicere ſolitus: Quemadmodum ſepia cùm ſentit retinacula piſcantium, liquorem fundit quo fallat eorum oculos, ne capiatur, ſic & ipſe Ariſtoteles obſcuritãtem fundit, ne coarguatur. Per omnem rei naturam.) Rodolphus Agricola lib. tertio.

cap.

cap.ſeptimo,ut dicatur quæ ſit ſubſtantia,tum quæ partes ſint rei, hinc ea quæ proprie naturæ cuiuſque adiacent, Vtitur hoc artificio Rodolphus in oratione de lau de Philoſophiæ, uide primum librum Philippi in Rhetoricis de excutiendis quæſtionibus. Omnia aliquid efficiunt. (Nulla eſt res quæ fruſtra ſit condita. Cicero: Non poteſt cogitari quid ſit, quod nihil agit. Communis quædam rei nota,) id eſt, ſignum, index. Vt enim quondã ſtatuæ illæ mercuriales,ita nunc ferreæ iſtæ aut ligneæ manus, quas crucibus in biuijs affixas uidemus, indicãt uiatori, qua uertendum ſit iter,ita hi loci eũ qui inuenire cupiat argumenta,ueluti manu apprehenſum, ducunt eo quo tendit.Venator is qui incertus uagatur, ignarus quibus in locis feræ deliteſcere ſoleãt, raro onuſtus præda domum reuertitur,at qui lati bula earum cognita habet, qui ſedes nouit, is etſi unum forte aut alterum domicilium uacuum inuenit, nunquam tamen diſcedit, ita, quin alijs luſtratis locis ſi non omninò, certe quadam tenus uoti compos redeat domum. Hunc in modum & argumenta inuenire qui uelit, nunquam ei ex ſententia opus procedet, niſi certos quoſdam definitoſque habeat locos, è quibus ea, ceu latebris quibuſdam ducantur. Quocirca rectè dictum illud: Locum eſſe notam ac ſignum; quod nos admoneat eorum, quæ probabiliter de re quaque in hanc aut illam partem dici posſint. Porrò quemadmodum non omne mare omnem gignit piſcem, neque in una quapiam terra omnis herba naſcitur, ita neque fieri poteſt, uti uno ex loco omnem in rem ſuppetant argumenta. Quamobrem deſperandum non erit, ſi excuſſo loco uno aut al tero parũ ſuccedat. Inſpiciendi ſunt omnes, & quod negabit primus,id alter,tertiusve, aut etiam quartus ſuppeditabit.Erit fortasſis,cùm luſtratis omnibus, nihil tamen quod ſit in rem noſtram inueniemus,at ne ſic quidẽ abijciendus erit clypeus,nec arena cedendum,imo uerò redeundũ ad campum.& per ſingulos rurſum locos eundũ,uidendũq;,ſi quid forte prius oculos noſtros ſubter-

 fugerit

fugerit, ſi quid minus diligenter expenſum ſit. Quod ſi faciemus, nunquam erit res ulla, in quam non aliquot certe argumenta habere poſsimus, qua de re plura libro ſecundo.

SE poſt Ariſtotelem, Ciceronem, Quintilianum, Themiſtium, Boethium, de locis ſcripſiſſe, non vt ſcriberet aliquid melius, ſed vt explicatius fuſiusq; de eis ageret, & ad captum iuuentutis magis ſeſe accommodaret.

QVID SIT LOCVS. CAP. III.

POſſum equidem videri, craſsius effuſiusq; aggreſſus eſſe iſtis de rebus dicere, quàm uel pro natura ipſarum, uel pro more illorum, qui ante nos iſta tradiderunt. Nec ego quidem ſum tam rudis ueri, ut neſciam poſſe ſubtilius iſta ſpinoſiusq; dici: cùm ſit nihil alioqui facilius, quàm ſuæ quodque relinquere naturæ, & de obſcuris obſcurè diſſerere: contrà uerò magni ſudoris eſſe, Cerberum ab inferis extrahere, hoc eſt, abſtruſa & in rerum interiore receſſu latentia proferre in lucem, & tanquam ſpectanda proponere. Sed cupio explicare iſta meæ turbæ, id eſt, craſſioribus atque harum rerum imperitis, quando doctis quidem ſuperuacuus eſt præceptor. Vellem itaque me non dicere modò iſta, ſed uel pingere, ſi res id caperet, uel ſculpere etiam poſſe: & tum quoque pulchrè mecum agi putarem, ſi non ſic etiam mihi ſoli iſta uiderer elaboraſſe, ſed aliquibus profuturus labor meus, aliquorum eſſet ſtudia iuuaturus. Que

mens utinam fuiſſet pleriſque maximis & pari inge nio facundiaq́; uiris, haberemus apertiora illuſtrioraq́; in Philoſophia profectò omnia. Vt enim eos tranſeam, qui rerum omnium naturam uel ad numeros conati ſunt, uel ad figuras redigere: ut eos etiam, qui omnia inuolucris atque ambagibus quibuſdam uelut myſteria texerunt; iam qui obſcuritatem in dicendo ſecuti, rerum lumen orationis tenebris obruerunt, credas eos illa quæ ſciebant noluiſſe prodere, et reticere nequiuiſſe. De Ariſtotele dicam. Hic enim propemodum ſolus omnium priſcæ ætatis philoſophorum permanſit in manibus: hunc ſolùm qui philoſophiæ deſtinantur, attingunt: hunc primum pueri diſcunt, huic ultimum ſenum ſtudium immoritur. hunc artes omnes, omnia ſtudiorum genera terunt, trahunt, diſcerpunt. Magnus utique uir, & quem iure omnis miretur poſteritas. Nec enim uel memoriæ uiri abſoluendis omnibus philoſophiæ partibus optimè de ſtudijs meriti, obiectum quicquam uelim, uel laudi, quã tot ſeculorũ firmauit opinio, putẽ quicquam detrahi poſſe. Sed uidetur mihi dolendũ eſſe, ſediſſe illud animo grauiſſimi hominis, ut non ſimpliciter atque apertè proferret, quæcunque inuenerat, ut præter laborem quem ipſa rerum eſſet habitura obſcuritas, alia nobis etiam ex ipſo obijceretur difficultas, quò neceſſe haberemus mentem ipſius, uelut oraculi ſuſpenſam & ambiguam, indagine perquirere. Themiſtius itaque autor eſt, longè aliter omnia foras eſſe ædita ab illo, quàm ſint domi tradita, dementiaq́;

ſimile

ſimile eſſe, ſi quis legendis libris ipſius ſperet illius ſe ſententiam conſecuturum. Sed quid Themiſtium dico? Ipſe de ſe locupletiſſimus eſt teſtis. Scribit enim quadam ad Alexandrũ epiſtola, ædidiſſe ſe quæ ad Philoſophiam pertinent, ſed perinde tamen, niſi qui ab eo audierint eadem iſta, ac ſi ædita non eßent, futura. Nos tamen omneis illius nos ſententias modo, ſed uerba etiam pertinacißimè & mordicus tenemus, ac ſi quis mouere quicquam tentet, aut diſcedat tranſuerſum (quod aiunt) digitum ab eis, non aliter atque qui ſecantur uruntur q́; clamamus, faciliusq́; tulerimus de myſterijs, ſummaq́; religionis aliquid auferri. Ego Ariſtotelem ſummo ingenio, doctrina, eloquentia, rerum peritia, prudentiaq́;, & (ut ſemel dicam) ſummum quidem hominem ſed hominem tamen fuiße puto, hoc eſt, quẽ et latere aliquid potuerit, quiq́; ut non omnia primus inuenerit, ita alijs poſt ſe inuenienda aliqua reliquerit, qui etiam non omnia quæ inuenerat, crediderit in vulgus prodenda, & nonnunquam fortaße contradicendi ſtudio, quo maxima ferè tẽtantur ingenia, nõ tam quid ipſe ſentiret, quàm contrà quid alius ſenſißet, dicendum putaret, Plurima ille rectè, ſed & alius aliquid non malè. Quò iuſtiorem ego ueniam credo illis eße oportere, ſi qui fuerunt, qui putarent, nõ utique illi, tanquam ſcopulo uſquequaq; adhæreſcendũ eße, neque de ſuis deſperarunt ingenijs, cum ingrati poßit, & iniquè de parente omnium natura exiſtimantis uideri, credere ipſam omnia ſua in uno illo

partu effundentem munera, reliquæ poſteritati humani generis in omne æuum ſterilem effœtamq́; manere uoluiſſe. Verùm ut de re noſtra dicamus, ſcripſit de locis octo libros, eruditè & diſertè, ſicut omnia, ſed anguſtius uidetur eorum concluſiſſe materiam. Voluit enim cuncta de quibuſcunq; diſſereremus, intra quatuor quæſtiones contineri, ut quæreretur definitio ne eſſet, an genus, an proprium, an accidens, ut ſint hæ quæſtiones eiuſmodi; ſit ne animal rationale definitio hominis, ſit ne hominis genus animal, ſit ne proprium hominis docibile eſſe, ſit ne accidens eius album eſſe. Sanè quicquid ulla de re quærimus, intra aliquod horum quatuor recidit, neque enim plura ſunt, quæ poſſunt ulla de re dici. Sed non id agimus, ut de iſtis ſemper quæramus ſub nominibus illis, quæ ab Ariſtotele ſunt poſita: nec enim quæro ſemper, ſit ne album accidens hominis ſed ſimpliciter, ſit ne homo albus: Sic etiam, non, ſit ne definitio defectus ſolis, interpoſitio lunæ inter ſolem & aſpectum noſtrum: ſed, ſit ne ſolum hoc illud. Nam fuerunt etiam, qui aliud aliquid crederent eſſe defectum ſolis. Sic de alijs etiam non quærimus, ſit ne hominis genus animal, & proprium docibile: ſed per ſe, ſit ne homo animal, & ſit ne docibilis. Verùm hæ quæſtiones omnes, de quibus nos loquimur, quoniam ſolùm id agunt, ut ſciamus, ſit ne hoc in illo, ut cùm quæro, ſit ne homo animal, id percontor, inſit ne animal in homine, & reliqua in hunc modum, quia etiam inſit nec ne, de accidente primũ

ſolet quæri, poterat idcirco uideri, quod ad has quæſtiones pertinet, ſatis eſſe accidentis tractatu explicatum. Eſſet hæc aliqua ratio, ſi omnia quæ ad oſtendendum ineſſe aliquid accommodata ſunt, recenſuiſſet Ariſtoteles, cùm de accidente loqueretur. Sed neque locos deſcribit, neq; numerum ipſorum facit, aut nomina, ſed deducta ex locis argumenta quæſtioni propoſitæ applicat. Deinde pleraq; pro locis ponit, quæ nullius propria ſunt loci, ut cùm dicit, inſpiciendum eſſe, quibus inſit aliquid omnibus, uel quibus nullis, id eſt, de quibus uniuerſaliter aliquid affirmetur uel negetur. Ea de quibus affirmatur, dicit eſſe ſpecies. Quid ergo? definitio, genus, proprium, non omnibus inſunt? Iam pleraq; etiam accidentia (ſi debemus accidens uocare quicquid non eſt aliquid trium illorũ) inſunt omnibus. Nam quod de aliquibus non negetur uniuerſaliter, nihil propemodũ eſt: quicquid enim affirmatur de aliquo, de aliquo etiam diuerſo naturæ ſuæ negatur. Iam quod dicit, præſcribendum eſſe differenti, quas res oporteat uocare ut uulgus, quas contrà, ſic etiã, ſi propoſita res ſit tenuior ad differendũ, quo pacto ad uberiorem aliquam elabendum, ſic pleraq; alia, quæ non res nobis ſubijciunt unde poſſimus deducere argumentum, ſed differentis tãtùm aſtus, arteſq; cõtinent, haud uideo, quo pacto iſta poſſint loci uocari. Quid ergo? nõ utiliter præcipiuntur iſta? Vtiliſſimè certè. Quis neget? Sed non tamẽ quicquid differẽti utile eſt, locus erit. Niſi & didiciſſe multa, & diligenter id quod in diſceptationem

ptationem uenit perſpexiſſe, & contentioſius aliquãdo aliquid affirmare, locos credere uelimus, cùm ſine prioribus illis nemo commodè diſſerere queat, & conſtans aſſeueratio perſæpè argumenti impleat fidem. Adde quòd uidetur nimis arctos dediſſe fines Dialecticæ, qui ijs quatuor quæſtionibus terminauit eam. Cùm doceát enim rationem argumentandi, uel (quod idem eſt) probabiliter diſſerendi dialecticè, uidetur tam latè diſtentos habere terminos, quàm ſunt omnia de quibus ratione atq; uia aliqua diſſeri poßit, neque ullam certam ſibi præfinire materiam, ſed arma tantùm dare, quibus parati, inſtructiq́ue ſimus in omne certamen. Sed de his quiſq; ut uidebitur, ſtatuat, illud res ipſa conuincit, magni & immẽſi laboris eſſe, auulſos ab illis quæſtionibus, quas ipſe inſtituit, locos, in alium aliquem diſerendi uſum traducere. Quiqui itaque Philoſophiæ hodie nomen uſurpant, cupiuntq́; paulo uideri doctiores, libros illos legunt quidem, cumq́; Peripateticos & haberi ſe, & dici uelint, quæ præcipua ſemper Peripateticorum fuit laus, de qualibet re propoſita in utrãq; partem aptè, expediteq́; diſerendi, eam tamen ut præſtent, multum utiq; abeſt. Dictata potius (ut inquit Cicero) & in ſcholis multis iam ſeculis per manus tradita decantant. Qua id cauſa credam fieri, niſi quod (opinor) difficillimum eſt, maximiq́; negocij, ex inſtituta Ariſtotelis locorum ratione, facultatem promptè, copioſeq́; diſerendi expedire? Secuti ergo alij, certos, definitosq́; in omnem uſum diſputandi fe-

cere

cere locos. E quibus Cicero, & in lib. quem ad Quintum fratrem de Oratore ſcripſit, et in Partitionibus ad filium enumerare eos ſatis putauit. Ad Trebatium autem, libro uni huic rei deſtinato, copioſius omnia executus eſt. Sed uir ut multarum, magnarumq; artium, ita iuris etiam peritus, habita præſertim Trebatij ratione, ad quem ſcribebat, qui & ipſe inter primos ius profitebatur, omnia ex iure ciuili exempla deduxit. Quo fit, ut nonnulla paulo obſcuriora ſint, non aſſuetis auribus. Quintilianus deinde in quinto Inſtitutionum, tradidit eos, magis (quantum uidetur) ut obſeruatum alijs ſequeretur morem quàm quia putaret ad inſtitutum ſuum magnopere pertinere. Itaque eſt uidere ab Dialecticis, Rhetoribusq; acceptos locos, permixtos ab eo, & in unũ confuſos aceruum. Themiſtius poſt hos & Boethius, eandem rem tractauerunt. Boethius non aliud ſanè uidetur egiſſe, quàm ut relatum Ciceronem & Themiſtium, quemque per ſe primum deinde conferret: & ſingulos utriuſque locos, alterum alteri hinc inde coaptaret. Themiſtium qui poſt Boethium ſcripſerunt, maluerunt ſequi. Omnes tamen ſatis crediderunt, locos uel nominare, uel pauciſsimis ſignare quid eſſent uerbis. Credo, quod arbitrati ſint, altiorem locorum notitiam, ex penitiore Philoſophia petendam. Quod haud dubiè uerum eſt: ſed longum id eſt, nec omnibus uacat. & breuius, aptioreque compendio, quantum ad præſentem rem neceſſarium eſt, id confici poteſt, ut dicatur hic quid & eiuſmodi po-

teſt, quæue proprietas uniuſcuiuſque ſit loci. Ego, ut qui in nullius iurauerim uerba, ut quiſque placuit autor, aut ſicubi nemo ſatis, pro autore rationem ſum ſecutus. Non equidem, quod melius aliquid effecturum me ſperem, quàm maximi illi, doctiſſimíque uiri (qui poſſem enim?) ſed ut craſſius effuſiuſque iſta (ut prædixi) tradam: aſſequárque, ut ſi minus hæc ſubtiliter diſputata eſſe, ſaltem (quod uoto meo ſufficit) apertius explicata uideantur.

Scholia in caput 3.

Cerberum ab inferis extrahere.) Id Herculem feciſſe ſcribunt Poetæ Tragici, qui cum ab Euryſtheo abducendi canis gratia miſſus esſet ad inferos, Palladis beneficio id quod iuſſus erat perfecit, quemadmodum apud Homerum. octauo lib. Iliados refert Pallas ipſa. Vide Plinium libr. vigeſimo ſeptimo. capite ſecundo. Enarrantur, & reliqui, eius labores apud Senecam in Hercule furente, & Iſocratem in Encomio Helenes: poſt remò apud Boethium in conſulatu philoſophico. Non dicere modò iſta, ſed uel pingere.) Vt qui aurium ſenſu capere hæc non poſſent, ſaltem uiſu perciperent. Ad numeros.) Hi fuerunt Pythagorici, de quibus in placitis Philoſophorum, ita Plutarchus libro primo. ſectione tertia. Rurſus ab alterius auſpicatu philoſophiæ Pythagoras Mneſarchi, Samius, qui primus philoſophiam hoc nomine appellauit, principia rerum numeros eſſe cenſuit, ex eorum ſymmetrias, ideſt accommodatas proportiones. Ad figuras.) Ab hac ſententia non ita longe

uidentur

uidentur diſtare ea quæ diſſerit apud Platon. Thimæus, Ariſtoteles certe tale quiddam Platoni aſcribit libr. de cœlo.1.c.10.aduerſus illum(ut uideri uult)docēs, corpora ex planiciebus conſtare non poſſe. Qui omnia inuolucris atque ambagibus.) Mirum ni ad Pythagorica illa alludit ſimbola. Ac uetuſtiſsimi quidem illi philoſophi ſacratiora eſſe Philoſophiæ myſteria arbitrabantur, quàm quæ temere proferenda eſſent in uulgum. Qui obſcuritatem in dicendo.) Horum ex numero tantum non primus ſit Heraclius ille Epheſius, qui & cognomen inde uenit, dictus σκοτεινὸς apud Græcos, hoc eſt, tenebricoſus. Quod diſcipulos, ſi quid dixiſſent apertius, iubebat obſcurare, id uoce σκότισον expediebat, autor Laertius. Hunc omnes artes.) Quæ enim ars hodie ita docetur, ut non crebro inſulciantur placita Ariſtotelis. Quanquam hac in re longe primas tenent quidam concionatores, qui ita demum egregie inſtitui credunt rupē plebeculam, ſi quàm ſæpiſsime eis in ore obambulet gentilis ille(ut uocant ipſi) magiſter. Horum ineptias mire depingit Eraſmus in Moria & Eccleſiaſte. Velut oraculi.) Oracula enim inuolucris quibuſdam obſcurari ſolebāt, & per hunc modum multis imponere. Notiſsima eſt reſponſio data Epirotarum regi Pyrrho.

Dico te Aeiacida Romanos uincere poſſe.

Vide Cicero. lib.2. de Diuinatione. Quo pacto & Alexādrum illum Moloſſum, & Annibalem Carthaginiēſem deceptos fuiſſe, referunt Appianus & Liuius. Adriano quoque Imperatori Deum conſulenti de euentu belli aduerſus Parthos, quam inuoluere reſponſum ſit, explicat Macrobius lib Saturnaliorum I. capite. xxiii. Quadā ad Alexandrum epiſtola.) Ea epiſtola eſt eiuſmodi, Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. ἔγραψας μοι περὶ τῶν ἀκροαματικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀποῤῥήτοις, ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ δεδομένους, καὶ μὴ ἐκδεδομένους ξυνετοὶ γάρ εἰσι μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. ἔῤῥωσο. Eorum uerborum ſententiam ita reddidit Gellius, Ἀκροαματικοὺς libros, quos æditos quereris, non perinde ut arcana abſconditos,

ditos neque æditos ſcito eſſe, neq; non æditos, quoniã iis ſolis qui nos audiũt, cognobiles erũt. Ac ſi quis mo uere.) Cõuellere, arguere, minus probare. Trãſuerſum qđ aiũt, culmum.) Id eſt, uel minimum, tantillum. Similia ſunt, latum culmum, latum pedem, tranſuerſum digitum diſcedere. Non aliter, atq; qui ſecantur, utunturque.) Clamamus, inquit, præ indignatione haud ſecus ac ſolent ij, quos medici ſecãt aut cauterio adurũt. Ego Ariſtotelem.) Summus nimirum, inquit, uir fuit Ariſtoteles, at non is tamen, cui oporteat adhærere per omnia. Cuius rei triplicem affert cauſam. Primũ, quòd quemadmodum multa nouit, ita quædam etiam uerisimile eſt ipſum neſciſſe. Deinde, quòd non omnia quæ inueniſſet, putarit eſſe proferenda in lucem. Poſtremo, quod maior ei cura interim fuerit contradicendi aliis quàm ueri inueniendi. Tanquam ſcopulo.) Alluſum ad uerba Gellij libro 10. capit. 8. Tanquam ad Sireneos ſcopulos conſeneſcas. Vſquequaq:, adhæreſcendum.) Plutarchus in commentario. Quo pacto iuuenibus audienda poemata: Non quemadmodum omnia religioſe metuimus ac reueremur in ſacris, ità oportet in autoribus omnia uenerari, ſed audacter adhibito iudicio probare quædam, quædam improbare. Non ſic parendum poetis aut philoſophis quemadmodum pueri obtemperant pædagogis. Sed quemadmodum Cato puer parebat quidem pædagogo iubenti, ſed rogabat quã ob cauſam id iuberet: Ita fides habenda eſt autoribus ſi cauſam idoneam reddiderint. Verùm ut de re noſtra dicamus.) Sex in ſumma cauſas enumera, propter quas Topica Ariſtotelis minus uideantur ſatisfacere ſtudiosis. Primãm, quòd materiam eorum librorum anguſtis nimium ſepſerit terminis. Alteram, quòd non omniá ea numerat Ariſtoteles, quibus ineſſe aliquid aut non ineſſe oſtenditur. Tertiam, quòd locos nequę deſcribat, neq; in certum aliquem cogat numerum, ac ne nominet quidem. Quartam, quòd quædam pro locis ponat, quæ nullius propriè ſunt loci. Quintam, quòd totius

etiam Dialecticæ,nedum horum librorum,arctos nimiũ terminos eſſe uoluerit.Poſtremam, quòd nam inuoluta obſcuraq́;ſint apud illum omnia, uti ſummæ dfficultatis ſit ,ex ipſius quæſtionibus ac locis, differendi uſum, copiamq́; parare.Ex his ſecunda,tertia & quarta, nõ ponũtur à Rodolpho,ut principales cauſæ,ſed ut particulæ dilucionis cuiuſdã,qua occurrentẽ dimouet obiectionẽ.

Voluit enim cuncta &c.) Fuit qui hunc locum ita acciperet, quaſi Rodolphus plura uelit eſſe prædicata (ut uocant) dialecticam, quàm quatuor.Verum longe aliud agit Rodolphus, quod ut intelligatur, noſſe debemus tria eſſe genera, queſtionum. Vnum quo quæritur an ſit res , ut ſint ne Antipodes, ſint ne aliqui Manes & ſubterranea regna. Alterum quo quæritur num hoc illi inſit; ut, ſic nec ne Deus omnipotens, noceat, an proſit plus eloquentia. Hic enim illud in dubium uertitur,ecquid omnipotentia inſit in Deo, & in eloquentia plus ne inquit commodi an incommodi. Tertium, quo ambigitur, quo modo num inſit, num ut finitio, ut genus,ut proprium, ut accidens. Quod genus ſunt illa, num animal rationale ſit definitio hominis, ſit ne uirtus genus iuſticiæ. Iam Ariſtoteles in Topicis ita loquì uidetur, quaſi ad dielecticum pertineat ſolum poſtremũ hoc quæſtionum genus,non etiam duo illa priora. Atque hoc eſt quod conuellit Rodolphus, putans omnia hæc queſtionum genera ex æquo ad dialectici munus pertinere, qua de re plenies lib.2.ca. 7. Pleraqne pro locis ponit.) Quæ hic recenſet Rodolphus, apud Ariſtotelem in ſecundo libro ſunt Topicorũ. Conſtans aſſeueratio.) Hoc ipſum & Quintilianus docet lib.11.vim perſuadendi conſtare aſſeueratione,quæ interim plus ipſis valeat probationibus. Adde quod videtur nimis arctos) Vide lib.2. cap.5. in utranque partem apte,expediteque differendi). Cicero in ſecunda Tuſculan. Itaque mihi ſemper inquit Peripateticorum, Academiæque conſuetudo,de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam cauſam ſolum placuit, quod aliter non poſ

ſet

ſet,quicquid in unaquaque re uerisimile eſſet,inueniri; ſed etiam,quòd eſſe ea maxima dicendi exercitatio; qua princeps uſus eſt Ariſtot. deinde qui eum ſecuti ſunt. Eadem ferme ſententia apud eundem Ciceronem eſt 5. lib.de finibus. Dicta potius,ut inquit Cicero) Verba Ciceronis 4. lib.de bonorum ac malorum Finibus ſic habent. Cunque duæ ſint partes, quibus perfecte ratio & oratio compleantur, una inueniendi, altera diſſerendi hanc poſteriorem, & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt. Stoici omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis quaſi theſauris,argumenta depromerentur, ueſtri ne ſuſpicati quidem ſunt,ſuperiores autem artificio & uia tradiderunt. Quæ quidem res efficit, ne neceſſe ſit ijſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neque à commentariolis ſuis diſcedere,&c. Ad Trebatium autem) De his Topicis Cicero ipſe lib. Familiarum epiſtolarum ſeptimo ad Trebatium ſcribens. Itaque ut primum inquit, Velia nauigare cæpi,inſtitui Topica Ariſtot. conſcribere, ab ipſa urbe commonitus amantiſsima tui. Eum librum tibi niſi Rhegii ſcriptum, quàm planiſsimè res illa ſcribi potuit. Sin tibi quædam uidebuntur obſcuriora, cogitare debebis, nullam artem literis ſine interprete, & ſine aliqua exercitatione percipi poſſe. Fabius quoque libro. 5. Inſtitutionum de Ciceronis Topicis loquens. Et ille quidem inquit, non his exemplis ütitur, quia ad Trebatium ſcribens, ex iure ea ducere maluit ego apertiora poſui. Magis, quantum uidetur, ut obſeruatum aliis ſequeretur morem) Hæc uerba quid ſibi uelint, planius intelligi poteſt ex 18. cap.lib.2. Quo in loco docet Rodolph.tractatũ de locis ad ſolum dialecticũ,non etiam pertinere ad Rhetorẽ. Ego ut qui in nullius.) Sic Hora.nullius addictus iurare in uerba magiſtri.

LOCORVM DIVISIO. Caput IIII.

CVm (ut diximus) nihil ad faciendam de altero fidem poßit aſſumi, quod non aliqua parte

cum ipſo ſit cohærens, illud in primis ſciamus oportet, quædam ità cohærere rebus, ut ipſis ſint infixa rebus, alia ut extra ipſas ſint. In ipſis ſunt rebus, ut ſi probem moriturum Ciceronem, quòd homo eſt, quòd ex corruptibilibus compoſitus eſt elementis, quòd doloribus, morbiſq́; obnoxius eſt. Hæc omnia planum eſt ineſſe Ciceroni. At ſi dicam, mortali patre, mortaliq́; matre natum, & omnes ante ipſum homines mortuos eſſe, nihilq́; niſi Deum & diuina, eſſe immortale: hæc omnia, pater, materq́;, et cũcti ante ipſum hoĩes, et Deus diuinaq́;, extra Ciceronẽ ſunt. Hanc itaq; faciamus primã diuiſionẽ locorum, ut alij Interni ſint, alij Externi. Rurſus ea quæ in rebus ſunt, alia in ſubſtantia earum, alia circa ſubſtantiam ſunt. In ſubſtantia ſunt, è quibus res idipſum quod ſunt accipiunt, qualis eſt definitio: quanquam ea non tam in ſubſtantia uideatur, quam ipſamet rei eſſe ſubſtantia. Præterea illa, quæ complectitur definitio, ut eſt genus, & propria rei notio, quam differentiam uocamus. Atque ea quoniam uel idem eſt ei quod proprium dicimus, uel pro ea proprio maximè utimur, locum illius proprij quoq; ſignificemus nomine. Partes etiam in ſubſtantia ſunt totius, quando niſi ex ipſis confici res non poteſt. Tum etiam quæ coniugata dicuntur, id eſt, quæ ſolo nominis quodam deflexu diſtant, ut ſunt ſapiens & ſapientia, candidum & candor. Tametſi enim ſapientia non ſit in ſubſtantia ſapientis, quatenus homo eſt: cùm tamen de ſapiente diſſeritur, quatenus

teuus

tenus ſapiens eſt, certum eſt eſſe in ſubſtantia ipſius ſapientiam, & nec intelligi quidem, nedum eſſe ſine ipſa poſſe. Addamus etiam iſtis ſpeciem & totum. E quibus ſpecies, quamuis non uideatur in ſubſtantia eſſe generis, tamen quia pars ipſius eſt, et genus quamuis ſine ſingulis ſpeciebus fortaſſe, ſine omnibus tamen eſſe non poteſt: & totum itidem quamuis poßint ſine ipſo permanere partes nonnullis in rebus, hoc ipſum tamen quod partes ſunt, ſine toto habere non poſſunt. Pleræque etiam partes eius ſunt conditionis, ut manere ſine toto non poßint: neque enim deſectam manum, neque euulſum oculum magis dixeris eſſe id, quod ante fuerunt, quàm eadem uel picta, uel ære aut alia quauis materia expreſſa. Verùm hæc utcunque ſint, haud ita multum in præſentia retulerit noſtra. Id quod ſufficit, quando cognatißima ſunt iſta, iunctumque habent tractatum, nos in eundem ea ordinem redigamus. Circa ſubſtantiam ſunt ea, quæ cùm rei inſint, modum quendam ipſi, affectionemque afferunt. Ea duplici eſt conditione accipere. Aut manent enim, quietiſque habent faciem: ut ſunt decor, robur, ſanitas. Aut in agitatione, fluxuque quodam ſunt poſita: ut pugnare, dormire, currere. Vocemusque illa adiacentia, hæc actus. Iungamus iſtis illa, quibus hæc inſunt. Ea ſunt quæ ὑποκείμενα *Ariſtoteles, nos uſitato ſanè uerbo ſubiecta dicimus. Sic eloquentiæ ſubiectum dicimus Ciceronem, et ſeueritatis Catonem. et quamque rem prout quodque adiacens aut actus in ipſa eſt. Inter-*

norum itaq; locorum,hæc ſit nobis enumeratio. Externi uerò ad hunc maximè ſeſe modũ habent. Quædam nanque eorum quę ſunt extra rem, neceſſario quodam uinculo coniuncta ſunt rei. Eaque ſunt huiuſmodi,ut per ipſa res fiat,quæ cauſæ uocantur; uel efficiens,ut ædium faber;uel finis, ut ædium habitatio. Quibus etiam iunguntur ea,quæ Cicero tum effecta uocat,tum euenta:mihi maximè placet euenta dici. Ut ſint propriè,quæ ab efficiente fiunt, effecta, ut à ſutore calceus;quæ propter finem, deſtinata, ut calceus ob tutandos pedes. Hæcque uno nomine poſſunt uocari cognata. Alia ſunt quæ dicimus applicita,quæ ſunt eiuſmodi, ut non fiat quidem per ipſa res, ſed habitudinem quandam, nomenque accipiat ab ipſis. Eorumque aliud rem ipſam complectitur,ut locus. Aliud actus ipſius metitur,ut tempus. Aliud alio quodam modo cum ipſa re cohæret: ea ſunt quæ connexa dicere placuit,qualia ſunt,diuitię,regnum, amicitia. Rurſus autem,alia eorum quæ extra rem ſunt,neceßitate nulla rei cohærẽt. Quorum quædam eius ſunt generis,ut ea ipſa & res, cum altero alterum,& ſine altero,eſſe & non eſſe poßit: eaque dicimus accidentia. Alia ſunt, quorum alteri infeſtum eſt alterum,inque mutuam uicißim perniciem tendunt,ea repugnantia uocamus. Et accidentium quidem,aliqua hoc pacto ſe habent,ut unum uni conferatur. Idque uel res rei,ut iurgium cędi,pallor ægritudini,ea dicimus contingentia. Vel uerba rei, quod uel ſingulis fit dictionibus,ut cum nomen rei cum re

com-

componimus,uel orationẽ rei,ut laus uiro forti, uituperatio ſceleri ea uocamus pronũciata. Aut duo conferuntur in uno tertio, quorũ alterum altero uel maius eſt,ut rex populari,opibus: uel minus,ut diſcipulus magiſtro,eruditione: uel par,ut iuſtus iuſto,probitate. Aut duo in duob.cõferuntur,ut hyems, et ſenecta in frigore et ſegnicie.tẽpeſtas et ira,in iactatione maris et perturbatione mẽtis: uocanturq; hęc ſimilia illa uerò cõparata. At repugnantiũ,quędam dicuntur oppoſita,quorũ unum aduerſatur uni,et certa reſiſtit lege: ut frigidũ calido,cæcitati uiſus. Quædam (uel ut uulgus) diſparata,uel) ut Seneca uidetur uel le) diſtantia dicuntur. Ea ſunt quæcunq; nõ poſſunt id ipſum eſſe alterũ,quod alterum,ut homo, equus, bos. Itẽ homo et candor,candorq; et uelocitas diſtãt, quia nullũ eorum aliud eſt alij idẽ. Hæc eſt ergo locorũ ſumma,ut ſint interni,qui in ſubſtãtia definitio genus,ſpecies,propriũ,totum,partes,coniugata. Qui circa ſubſtantiã ſunt: adiacentia,actus,ſubiectũ. Externi autẽ,quę cognata dicuntur: efficiens,finis,effecta,deſtinata. Quæ applicita: locus, tẽpus, connexa. Quæ accidunt: contingentia,pronunciata,nomen,cõparata ſimilia. Quę repugnãt: oppoſita,diſtãtia. Nõ ignoro autẽ alios autores alia nonnullorũ locorum, quàm nos,nomina tradidiſſe: quoſdam plures,etiam pauciores quoſdam feciſſe. Qui ſi quibus magis placebunt,nihil impẽdio,habent quos ſequãtur: mihi naturã,ordinemq; rerũ ſequenti,uiſum eſt apertiſſimè eos ſimul et diſtinctiſſimè hoc pacto poſſe explicari.

Scholia in caput. 4.

Cvm vt prædiximus). Quam initio diuiſionem locorum affert Rodolphus,eam habet & Cicero. Themiſtius triplices locos fecit, internos , externos, & medios. Quo autem facilius memoriæ commendari poſſent loci Rodolphi, ſequenti eos deſcriptione uelut ob oculos ſpectandos expoſuimus.

Prout quodque). Prout Latinum eſſe quis neget? Cum Plinius Nat. hiſto. lib. 14. in fine ſit uſus. Item T. Liuius lib. 7. de bello Macedonico. Propenſius cumulatiusque ſi quo poſſit, prout eius merita ſint Senatum faɛturum. Locum illius proprij quoque ſignificemus nomine.) Sed impropriè captis uocabulis. Differentia enim (aiunt) rem notat, quæ intrinſecus in ſubſtantia eſt proprium autem quod ab interiore potentia, extrinſecus in actu fluit. Ita ut differentia magis potentiam quandam actus interioris, & proprium fluxum ſignificet actus poſsibilis à potentia.

Loco-

- Loco rum
  - Alij interni ſunt & hi rurſus.
    - Partim in ſub ſtantia rei, ut
      - Definitio. 1
      - Genus. 2
      - Species. 3
      - Proprium. 4
      - Totum. 5
      - Partes. 6
      - Coniugata. 7
    - Partim circa ſubſtantiam rei, ut
      - Adiacentia. 8
      - Actus. 9
      - Subiecta. 10
  - Alij ex terni, atq; hi
    - Aut co gnata ſunt quorũ
      - Aliæ cauſæ ſunt, ut
        - Efficiens. 11
        - Finis. 12
      - Alia euenta, ut
        - Effecta. 13
        - Deſtinata. 14
    - Aut applicita, quod genus ſunt
      - Locus. 15
      - Tempus. 16
      - Connexa. 17
    - Aut accidentia, qu orum quinque ſunt ge nera
      - Cõtigẽtia. 18
      - ꝓnũciata. 19
      - Nomẽ rei. 20
      - Cõparata. 21
      - Similia. 22
    - Aut repugnantia, ut
      - Oppoſita. 23
      - Differẽtia. 24

E quibus, ſpecies quamuis non uideatur.) Neque ſpecies inquit, proprie eſt in ſubſtantia generis, neque totum in ſubſtantia partium; fecit tamẽ arctiſsima quædam horum cognatio uel utique neceſsitudo, ut & generi ſpeciem, & totum partibus in explicandis locis con iungeremus. Cætera quæ dicuntur hoc capite, partim ſatis aperta ſunt, partim ſuis queque locis explicabuntur, quare his miſsis, reliqua aggrediamur.

Definitio quid ſit, & quomodo definiendum.

QVID

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

QVID SIT LOCVS. CAP. V.

IN hunc modum uelut ſemina quædam, et initia, & numerus locorum deſcriptus ſit. Nunc rurſus à capite ordientes, ſingulos exactius et uberius exequamur. Primus locus (ut diximus) eſt Definitionis. Ea eſt oratio, qua quid ſit, res explicatur. Conuenitq; inter omnes, debere confici eam ex genere & differentia, ut ſit definitio hominis, animal rationale, in qua animal, eſt genus, rationale, diffentia, homo, id ſcilicet quod diffinitur, ſpecies dicitur. Genus eſt quod de pluribus ſpecie differentibus, in quid eſt prædicatur, ut quærenti, quid eſt homo? quid aſinus eſt? quid eſt bos? bene reſpondetur, homo eſt animal aſinus eſt animal, bos eſt animal. Species, in quam ſub ſe cõprehenſam diuiditur genus, ut homo eſt ſpecies animalis. Comprehenditur enim ſub animali. Nam qui omne animal dicit, etiam dicit & hominem, & diuiditur in ipſum, animalium enim dicimus, aliud homo eſt, aliud brutum. Differentia eſt propria rei nota, qua ſecũdũ idipſum quod talis eſt, ab alijs diſtinguitur rebus. Eſtq; nobis uel maximè omnibus è rebus uerarum differentiarum penuria, adeoq; putant nonnulli, non cognoſci ullius à nobis rei propriam ueramq; differentiam, habere autem nos, quod ferè in reliquis rebus facere ſolemus, pro uera, quæ proximè ueræ uidetur accedere. Ea eſt in homine, rationale. Eſt enim rationale propria hominis nota: nulli quippe animali niſi homini ineſt, conue-

conuenitq; homini, quatenus talis eſt, hoc eſt, homo eo maximè uidetur homo eſſe, quòd ſit capax rationis. Reliqua enim, ut eſt bipedē eſſe, & erectū ingredi, & manus habere, aut non ſunt propria ſoli homini, aut ut ſint propria, non tamē hominis, ſed partis, hoc eſt, corporis ſunt notæ. Et de rationabili paucisq; admodū alijs, ſint nec ne ueræ differentiæ, ſunt qui putent, ſunt qui negent. In reliquis nemo ferè eſt, qui conſtanter ullius rei differentiā uerā cognoſci poſſe affirmet, ambitu quodā & loquēdi circuitu aliquid quod locum eius teneat effingimus, multaq; perſæpè colligimus, quorū quodq; latius pateat, quā hoc ipſum quod definitur, iuncta tamen æquantur, & propriū quiddam ipſius efficiunt. Vt ſi definiam aſinum eſſe animal ſolidis pedibus, auritū & fœcundum nihil eſt iſtorum, quæ poſt genus quod eſt animal, ſumuntur, quod nō generalius ſit quàm aſinus: nam & equus & mulus ſolidis ſunt pedibus, & mulus lepusq; auriti ſunt, & omnia ferè animalia fœcūda, eo tamen quòd ſolidis pedibus dictum eſt, omnia præter equū & mulum excluduntur, quòd auritū, equus, quòd fœcundum, mulus excluditur. Itaq; tandem uelut gradibus quibuſdam ad id quod definitū eſt, peruenitur. Quidam hanc definiēdi formam, deſcriptionem uocauere. Ego cum hoc nomine Ciceronem, atq; Ariſtotelem Græcè quidem, ſed idē ſignificante, uſos uideam, non eſt quod maiores requiram autores. Neq; enim aliud uidetur eſſe definire quàm rem intra fines naturæ ſuæ concluſam expli-

care,

care: quod ſi alia ratione facere poſſemus, eſſet fortaſſe ratione mutandi nominis: nunc pro uera definiendi uia, eam quæ ſola eſt, optimum fuerit accipere. Deſcriptio enim, quæ poetis crebrò, nonnunquã Oratoribus in uſu eſt, ea uerboſius rem exprimit: nec in id adhibetur, ut quid ſit res indicet, ſed qualis ſit, uelut inſpiciendam ante oculos ponat. Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta, haud in promptu eſt. Illud eſt certum, quiſquis definire quippiã uolet, utiliſſimum eſſe, cognitam ſibi naturã eius & diligenter perluſtratã habere. Id ſi fuerit, facilè inueniet primũ in ipſa re commune quiddam, in quo cum alijs, quæ ſimili ſunt natura, conueniat. Sumamus exemplò nobis ius definiendum. Inuenimus primum, ius uim quandam in ſe habere cogendi & iuſſum, unde nomen uidetur traxiſſe. Itaq; erit ius nobis uel placitum uel decretum quoddam. Verùm tamen non omne decretum ius erit: nam & domini ſeruis, & patres filijs, & philoſophi diſcipulis decreta ædunt, quæ tamen ius non uocamus. Cogitemus igitur aliquid quo iſta excludamus. Videmus poteſtatẽ quandam eſſe iſtis, ſed minorem, quàm ut iura facere poſſint: addamus ergo eſſe placitum maioris poteſtatis, hoc eſt, uel populis, uel in quem populus poteſtatem ſuam tranſtulit, ut Senatus, ut Princeps. Quid ergo? Quicquid iuſſerit princeps, ſi ſeruis, ut lectum ſternant, ut cœnam inſtruant, ius erit? non uidetur: ſed quod ciuitati iuſſum eſt, idq; quod ad ſtatũ eius tuendum pertinet

tinet. Sed neq; id quidem ius erit, ſi uel partem aliquam ciuitatis grauius premat, uel finitimos contra fas naturæ gẽtium'ue lædat. Aequum ergo eſſe oportebit. Circumferamus diligenter oculos, uideamusq; ecquid intra complexum definitionis poßit uenire, quod nomine definiti non contineatur: ſed & contra quoq;, contineatur'ne aliquid definito, quod definitio non admittat: quæ ſi non uidebuntur, colligamus iam à capite omnia, dicamusq;: Ius eſt decretum maioris poteſtatis, ad tuendum ciuitatis ſtatum, ex æquo & bono inſtitutum. Tradamus & aliud exemplum, iuuemusq; quantum poſſumus prima diſcentium ſtudia. Quæramus quid ſit ciuitas. Certum eſt ex hominibus conſtare eam, nec poſſe ex uno tantum homine confici: itaq; relinquitur multitudinẽ eſſe, eritq; id genus ipſius. Sed multitudo, ſi paßim uaga, ruri aut in ſyluis agat, ciuitas non erit: idcirco collectam faciamus. At ne illa quidem, ſi decem aut centum ſint, ciuitatem efficient, quoniam eò conduntur ciuitates, ut mutuis ſuccurrere caſibus, communia pericula depellere, utq; ipſis præſidio ſibi et adiumẽto eßе ſine expectatione opis externæ poßint, quod quidem in tali numero contigere non poteſt. Neceſſe igitur erit eam eſſe frequẽtiam, ut ſtatum rerum ſuarum pertueri ſe queat. Iam uerò ut ſint quamuis multi, ſed dißideant animis, non conſulant in cõe, non uitæ genere conueniant illam non ciuitatẽ dicas, ſed hoſtes potius tanquam feras unam in caueam coniectos, quapropter

uin-

uinculo quodam legum concordiam ipſorum firmatam eſſe oportet. Quòd ſi iam nihil aliud deeſſe nobis putamus, erit nimirum expleta definitio. Dicemus itaque ciuitatem eſſe multitudinem collectam, ad ſtatum rerum ſuarum tuendum per ſe ſufficientem, quæ conſenſu ſit legum uitęque cõiuncta. Sunt autem in ſumma rectè definiendi leges, ut definitio neque plura complectatur quàm definitum, neque pauciora, ſed de quocunque unum dicitur, dicatur & alterum. Deinde, ut quid ſit res, hoc eſt, ſubſtantiam eius explicet. Præter hæc, ut aperta, hoc eſt, neque ambiguis nominibus, & quæ in multas ducantur ſignificationes, neque obſcuris aut ex longinquo translatis conſtet. Profuerit ad hanc rem crebras aliorum definitiones ſoluere, et rationẽ ſingulorũ uerborum exigere, iudiciumq; parare, et uſu tractandæ rei uiam nobis patefacere. Iuuabit etiam notas res atq; explicatu faciles definire: quod ſi diligenter & cum ratione fiet, paulatim & difficiliorum ſpes erit. Vtilis eſt hæc definiendi ratio, cùm propter rerum cognitionem, quæ definitione explicatæ, mirum eſt quo pacto, uelut certum quoddam ſignum deſtinandarũ cognitionum proponant animo: tum quòd parat autoritatem diſſerenti. Neque enim melius rem noſcere uidetur, quàm qui quid ea ſit, breuiter & aptè poſſit explicare. Verum de Definitione hactenus.

Scholia in caput 5.

Ea eſt oratio, qua quid ſit res explicatur.) Sic Cic. ad Brutũ: Siquidẽ definitio eſt oratio, quæ quid ſit de quo agitur

agitur,oſtēdit quā breuiſsime. Et in primo de Orato: Eſt.n.definitio,inquit,rerū earū,quæ ſunt eius rei proprie;quā definire uolumus,breuis & circunſcripta quædā explicatio.Conuenitq; inter oēs cōfici eā debere ex genere & dr̄ia.Præſtiterit ſane ex genere & dr̄ia eā confici mō ea ſemper adſint ad manū,ſintq; eiuſmōi ut per ea res cōmode explicari poſsit.Quod ſi nō ſit lōge præſtabilius fuerit,per cauſas,per euenta, per accidentia, aut alia quæuis rem dilucidè explicare, quā per genus, & differentiam definire obſcurius. Vide Gel. Noctiū Atticarū.li.4. c.1. Peruulgatū autē eſt definitionē oēm ex genere & dr̄ia cōſiſtere.)Si hoc intelligamus de philoſophis,uerū eſt. Oratores .n. anguſtias illas & quaſi orationis cōpedes oderūt.Nā ſeruitus eſt(inqt Quint. li.7.c.4.)ad certa ſe uerba aſtringere, & res nimium periculoſa,ſi uno ſit uerbo erratum,propterea de tota cauſa cadere.Eadem apud Ciceron. de Orato. uolum.2. Genus eſt quod.)Hanc ſinitionem generis parum probat Laurentius, propterea quod interroganti quid ſit res,tota reſpondenda ſit definitio,nō ſolùm genus:modo ſatisfacere uelimus interrogāti, neque dimidiatam dare reſponſionem.Atque eſt ſane aliquid quod opponit Laurentius,neque mihi in præſentia ſatis ſuccurrit, quomodo id quod obiicitur poſsit dilui, niſi dicere auſis ,aliud eſſe reſpondere bene,aliud totam interrogationem abſoluere. qua de re alio quodam in loco, ita ad uerbum ſcribit Rodolphus. quod dicimus autem, quæſtionem generis eſſe interrogationi quid eſt,incluſam, id uerum eſt,quoniam bene reſpondetur, quid eſt homo?eſt animal,ueruntamen non ſic,ut totam interrogationem abſoluat.Niſi addideris enim differentiam, uel proprium,non uideberis ſatisfeciſſe quæſtioni. quo ſit, ut cum de ſolo genere quæramus,ſolitū ſit interrogari nō quid eſt,ſed cuius generis rerū eſt.Vt cuius generis rerū eſt lumē,ſubſtātia'ne an accidēs?Et ſentire nō quid ſit interrogamus,cū ſcire uolumus agere ſit,an pati,ſed ad genus ꝑtineat,actiōis ne an paſsiōis. hęc Rodol. li.

2.cap.

2. cap. 7. Verum utcunque res cadat, nihil eſt quod imputetur Agricolæ, quando non ipſe, ſed Ariſtoteles huius autor eſt finitionis, apud quem primo τῶν τοπικῶν libro ſic legis, γένος δέ ἐστι, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. Id eſt, genus uerò eſt id, quod de pluribus & differentibus ſpecie, in quid eſt prædicatur. Cicero 1. lib. de Oratore genus finit hoc modo: Genus autem id eſt, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Quæ finitio cum prima fronte uideatur obſcurior, breui eſt explananda exemplo. Virtus eſt genus quoddam, complectitur enim plures partes, hoc eſt, ſpecies, nempe prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem & temperantiam, quæ partes quũ communione quadam generis ſui, id eſt, inter ſe ſimiles ſint, tamen ſpecie differunt. Rurſum, genus eſt animal, duas enim partes complectitur, hominem & brutũ, quæ partes, etſi ſpecie ſunt differentes, tamen cõmunione quadã ipſius generis, nulla inter eas eſt diſſimilitudo, quoniam ipſa animalis ratio ex æquo conuenit utriſq;. Hæc uel idcirco aſſcribenda putaui, ne quis parum prudens, fidem habeat commentarijs ijs, qui hodie in hunc Ciceronis librum circumferuntur, qui uix dici queat, quàm ineptæ hunc explicent locum. Differentia eſt propria rei nota.) Id eſt, indicium, ſignum. Methaphora ducta, opinor à pecudibus, quibus inuri aut etiam incidi ſolẽt notæ quædam, quo facilius aliæ ad alijs dignoſcantur. Quidam hanc definiendi formam) Horum ex numero & Themiſtius fuit, & poſt eum Boethius, id quod ex Topicis Boethianis liquere poteſt. Ariſtoteles ſi exempla eius, quæ in quinto ſunt Topicorum libro, conſideres, proprij uocabulo hoc definiendi genus comprehendiſſe uidetur. Niſi quid credas obſtare illud, quod eodẽ in loco, quidditatem rei, proprio explicari negat. Deſcriptio enim. Hac de re ita Laurentius ualla. Quippe deſcriptio eſt, qualitatum omniũ, quæ alicui rei adſunt, & eiuſdem actionum explicatio. Quam ſententiam &

Ciceronis uerba confirmant in Partitionibus, ubi non dubium, inquit, eſt id quidem, quin definitio genere declaretur & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid ſit eluceat. Sed quoniam de proprijs oritur quandoq; magna diſſenſio, definiendũ eſt ſæpè ex cõtrarijs, ſæpè etiã ex disſimilib. ſæpè ex partibus. Quamobrem deſcriptiões quoq; ſunt in hoc genere ſæpè aptæ, & enumeratio conſequentium, inprimiſq; commouet explicatio uocabuli & nominis. Vides hic finitionis uocabulum ſumi tam latè, ut complectatur & eam definiendi rationẽ, cui deſcriptionis nomen dedĩ Boethius: & propterea deſcriptionẽ uelut diuerſum quiddam adiungi, quod in Topicis facit. Idem tamen alijs quibuſdam in locis nomen deſcriptionis apertè pro definitione poſuit, ut primo libro de Oratore, ubi hunc in modum loquitur Antonius: Philoſophi denıq; ipſius, qui de ſua ui ac ſapientia, unus omnia penè profitetur, eſt tamen quædam deſcriptio, &c. Quo in loco deſcriptionem pro finitione poni, nemo negabit niſi qui locum ipſum nunquam uiderit. Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta.) Quam rationem colligendæ definitionis affert Rodolphus, eam eſt mutuatus ex Topicis Ciceronis: Cuius equidem uerba non grauatus fuiſſem adſcribere, niſi liber vulgo eſſet in manıbus. Ius eſt decretum.) A Celſo ıureconſulto ius definitur hoc modo: Ius eſt ars boni & ęqui. ff. de Iuſtitia & iure. Cice. de Ora. Ius, inquit, eſt legitimæ atq; uſitatæ in rebus cauſiſq; ciuium æqualitatis cõſeruatio. Sunt aũt in ſumma.) Quæcunque definiendi leges traduntur, huc ſpectant, ut conuertatur definitio cũ eo quod definitur, & naturam eius cõmode explicet. Eam legem quiſquis nõ uiolarit, hunc ſecurum eſſe iuſſero legum reliquarũ.

GENVS ET SPECIES. CAP. VI.

Genus, ſpecies, differentia, quid ſint, prædiximus. Illud quod ad omnem generis & ſpeciei perti-

net,non abs re fuerit annotaſſe,eos, qui exactius ipſa diſtinguunt,addere iſtis indiuiduum. Vt ſit genus quod in quid de pluribus ſpecie differẽtibus,ſpecies, quæ de pluribus numero differentibus, indiuiduum, quod de ſolo uno dicatur. Vt animal de homine, de boue,de leone dicitur. Homo de Scipione, Cicerone, Catone, Cato de ſe ſolo Catone. Quanquam autem & Cenſorius Cato & Vticenſis,uterq; Catones dicantur: Illud tamen non fit propter communem in ipſi ſpeciem: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones, ſed ob ſolam nominum ſimilitudinem. Res quidem hoc pacto ſe habet,ſed quod ad ſpeciem attinet,ea indiuiduis comparata, hoc nomine fortè parum aptè notatur. Speciei nanq; nomen iſtud,ſola comparatione ad genus uidetur inditum,dictámque ſpeciem eſſe, uel (ut Cicero maluit) formam, quod confuſum & informe genus expoliret,& ſpeciendum (ſic enim ueteres loquebantur) nobis exhiberet. Indiuiduis autem comparata, non iam ſpeciei retinet,ſed generis potius accipit faciem. Ad argumentandi rationem, nihil propemodum differre uidentur, genus & ſpecies, ſpecies & indiuiduum. Quemadmodum enim ſi omne animal currit, hominem neceſſe eſt currere: & ſi homo non currit, aliquod animal non currit,ſic etiam,ſi omnis homo currit,Ciceronem neceſſe eſt currere, & ſi Cicero, neceſſe eſt & aliquem hominem currere. Nobis ergo, ne inter dicendum cogamur ſubinde ſine ullo uſu perturbare nomina, uocentur promiſcuè in recen-

ſendis locis: genus, quicquid de pluribus prædicatur in quid: & ſpecies illa, de quibus id prædicatur. ſed genus quemadmodum de ſpeciebus dicitur, ſic etiam diuiditur in eas. Diuiditur autem adiectione differentiæ. Animal enim rationali & irrationali aſſumpto, diuiditur in hominem & brutum. Et differentiarum uerarum (ut ſuperius diximus) quia propemodum egeni ſumus, conſilium (quod in inopia fieri ſolet) oportet ex neceßitate ſumamus, ut quemadmodum in definiendo, ſic in diuidendo, aliquid quod locum ipſarum expleat, mutuemur. Vt ſi diuidere brutum uelimus, dicamus aliud in terra, aliud in aëre, aliud in aqua uitam ducere. Vel item dicamus, bruta omnia aut natare, aut uolare, aut ingredi, aut repere.

Scholia in caput 6.

Genus, ſpecies, differentia.) Quæ hoc capite dicuntur, huc tendunt; uocabulo generis hic utendum eſſe tã latè, ut quicquid de pluribus, ſiue ſpecie ſiue numero ſolo diuerſis, in quid prædicatur, generis nomen recipiat, ſpeciem uerò dici, de quocunque genus ſit ſumptũ prædicatur, ſiue illud re uera ſpecies ſit, ſiue etiam indiuiduum. Sed quod ad ſpeciẽ attinet.) Species, inquit, tum demum ſpecies dicenda eſt, cum refertur ad genus, nam indiuiduis collata, rationem ſpeciei amittit, & faciem ac ſimilitudinem quandam induit generis. Vel ut Cicero maluit formã.) Ciceronis hac de re uerba inuenies libri huius cap. 9. ubi agitur de diſcrimine totius & generis, formarũ & partiũ. Subiecimus hic quæ Rodolphus Agricola de uniuerſalibus reliquit, tractatũ utilẽ

ſanè huic loco, præpoſita Alardi Aemſtelredami doctiſſimi uiri in eandem rem commendatione.

Qvvm multæ res in philoſophia nequaquam ſatis adhuc explicatæ ſint, tū perdifficilis & ſubobſcura quæſtio eſt de uniuerſalibus, circa quæ inexplicabilis & dialecticis ipſis pugna eſt, proinde non abs re fuerit hic referre cenſuram Rodolphi Agricolæ de uniuerſalibus, licet nō in hoc conſcriptam, ut æderetur unquā. Vt enim qui parant ſtatuam facere, prius rude quoddam ſimulachrum fingunt è trunco, poſteà dolant ac poliunt, ita cū Rodolphus Agricola librum aliquem de uniuerſalibus inſtituiſſet conſcribere, hanc futuri operis ſyluulam deliniauit. Vtinam hanc ſimul & κριτικὴν abſoluiſſet, ut utriuſq; ceu guſtulum quendam præbuit. Iam uerò cū Ioannes Viues Valentinus & Iacobus Volcardus Bergenſis præter philoſophiæ profeſsionem undecunq; doctisſimi, non minimo nobis adiumento fuerint, ut hanc cenſuram planè deprauatam, imò mutilam utcunq; reſtitueremus, illisq; uiris acerrimi ſanè iudicii non indigna uiſa ſit, quæ in apertum proferretur, & huic loco inſarciretur, libens admodum obſequutus ſum, uel hoc nomine potisſimū, quod nihil ſit eius uiri planè diuini, quāuis ex tempore, quamuis alieno ſtomacho ſcriptū, quod non diuinitatem quandam præſe ferat. Quòd ſi cui uideatur parum conuenire inuentioni dialecticæ cenſura de uniuerſalibus, ei hoc ego reſpōſum uelim, quod mea quidem ſentētia, longa ſecus res habet, & quod magno pere adiuuabit cum ad alia permulta, tum ad hunc maximè locum de genere, ſpecie, & indiuiduis, quo ferè loco quæſtio hæc impeditior, neq; prorſus adhuc à quoquam ſatis explicata tractatur: conſtatq; magnum eſſe huius apud dialecticos uſum, ac proinde non inutilem uiſam fuiſſe, cuius nos perueſtigatio hic angeret. Quotiens dialectici Ariſtotelici Porphirianam auſpicantur Iſagogen, mox in ipſa ſtatim operis fronte: Exiſtit aūt, inquiunt, hoc loco quæſtio ſubdifficilis, utrum uniuerſa

lia,

lia, Sit ne dialectica ſcientia ſpeculatiua, an practica &c. Quaſi ſui obliti, uidentur propemodum iuxta Græcum prouerbium, τὸ ἔδος πάρεργον τὸ ἔργον πεποιηκέναι, & profectionem in diuerticulo conſumpſiſſe. Quanquam iſta quæſtio quantula tandem eſt portio portentisſimarum quæſtionum, quas plenis plauſtris, alias ſuper alias tráſuerſim ingerunt, quarum uel ſola recordatio nauſeam moueat, remoramq; faciat generoſis ac bene natis ingenijs. Neſcio, ſi uel Craſſus ipſe, quem ſemel tantùm riſiſſe memorant, continere ſe poſſet à riſu, quotiens harũ recordaretur affaniarum. Etenim dum oſtentandæ eruditionis ſuæ ſtudio, in ipſo ſtatim operis limine perplexa quædam inſulciunt, quæ poſt erant tradenda, nimirũ rudes diſcipulos retundunt & alienát, quos allici, ineſcariq; potius oportuit commoda breuitate, luce, ordine, ſimplicitate, alijsq; id genus illecebris. Porrò dialectici, ut nectunt nodum, ita non ſatis explicant, uerùm hunc tantum aliqui nodum plusquam Herculanum. Rodolphus non aliter expedit atque diſſoluit, quàm Alexander ille Magnus ἡρακλειῶν ἅμμα enſe diſſecat. Vetus admodum quæſtio hæc eſt iam inde à Parmenide, Zenone, Cleante in medium adducta. Plato uniuerſales quaſdam poſuit Ideas. Anthiſtenes Cinicæ ſectæ anteſignanus uniuerſalia dixit eſſe à ſingularibus ſeiuncta. Atque hę ſunt quęſtiones illæ à quibus Porphirius ille in initio ſeſe ſcribit uelle ſuperſedere. Extat ac manet etiamnum circa uniuerſalia inextricabilis dialecticis inter ipſos pugna, ſimul & diuerſitas, nec adhuc ſuũ inuenerunt Oedipodem, quæ tamen haud magno negocio bonam partem ex hac cenſura redigi poteſt in concordiam.

RODOLPHI AGRICOLAE SINGVLARES ALIQVOT DE VNIVERSALIBVS QVAESTIONES.

DE uniuerſalibus hæc in primis ſolent quæri, ſint ne aliquid extra animam, id eſt, extra cogitationem, figmentumque mentis noſtræ. Deinde, ſi ſint, an diſtinguantur à ſingularibus. Qua in re ut dicamus quantum nobis coniectura conſequi licet, quódque uerisimilimum uidetur; ante omnia dicendum arbitror quid ſit uniuerſale. Dicimus ergo uniuerſale eſſe, quod unum exiſtens per eſſentiam, eſt communicabile multis, ut animal unum eſſe genus dicimus, quod eſt in equo, in aſino, boue, in homine. Sanè unum non ſimpliciter dicimus: nam, et unum dicitur collectione, ut multi lapides unus cumulus dicuntur. Et dicitur unum coniunctione, ut corpus & anima coniuncta unus homo dicitur: & unum abnegatione, id eſt, quia non eſt multa; ſic unam dicimus eſſe paſſionem entis propriam, & omne quod eſt unum eſſe, & idẽ eſſe dictu, hominem & unum hominem. Dicitur præterea unum aſsimulatione, uel communitate, uel ratione; ſic & alba dicimus habere unum colorem, quia ſunt ſimilia colore, & duos homines eſſe unã ſpeciem, id eſt, habere ſimilem in ſe ſpeciem, uel for-

mam

nam, uel naturam humanitatis; hocque ultimo modo uniuerſale eſt unum. Nihil.n. uidetur aliud eſſe uniuerſale, quàm aliquid quod in ſubſtantia aut in eſſentia alicuius eſt, cuius ſimile poteſt in alterius itidem eſſentia reperiri. Quemadmodum.n. ſi duas eiuſdem rationis aut ſpeciei qualitates in duobus inuenimus ſubiectis; dicimus ea ſubiecta ſimilia; itidem ſi duas quantitates, dicimus eſſe æqualia. Siq; duas formas, uel naturas eiuſdem rationis uiderimus in ſubiectis duobus eſſe, uocamus ea unum ratione. Id quod in utriſq; eſt eiuſdem rationis exiſtens, uniuerſale dicimus; ut ſit uniuerſale nihil aliud, quàm eſſentialis quædā in multis, ut ita dicam, ſimilitudo. Singulare uerò eſt, quod huic oponitur: uidetur etiam & hoc nō uno modo dici: nam, & ſingulare dicimus unitate. Sicut dicimus anguſtum iter eſſe, per quod niſi ſingulis pateat aditus, & uni, & non multis. Idq; ſingulare eſt, quod unū numero. i. nō multa eſſe dicimus, quodq; hoc uocamus. Itaq; hac ratione & humanitatē quæ eſt in Platone per ſe acceptam, hanc humanitatem & ſingularem, & unam numero humanitatem dicimus. Ergo hæc ſingularitas, & unitas naturalis, & eſſe hoc, non uidetur eſſe ea quæ opponitur uniuerſali. Imo tam latum eſſe ambitum horum quam eſt entis: & in omni ante eadem iſtorum inueniri rationem. Dicitur aliter ſingulare in cauſabilitate uel in communicabilitate; ita dicimus ſingularem amorem, qualis inueniri in nullo alio poſſet; & ſinglare lumē Solis, quoniā nullum aliud Aſtrum tale lumen præ-

 bet.

bet. Sic Platonē dicimus ſingularē hominē, quoniā proprietas illa ſubſtantialis, qua Plato ab omnibus hominibus, qui ſunt, fuerunt, erunt, differt, eiuſmodi eſt, ut ei nulla alia poßit ſimilis inueniri, idcircò incommunicabilem eam dicimus. Non enim communicabilitatē aliud dicimus eſſe, quàm eſſe eius naturæ, aut generis, aut habitudinis, ut poßit aliquid quod ei ſimile ſit, reperiri, humanitas ergo quæ eſt in Platone, ſingularis quidem eſt unitate, nequaquam uerò incommunicabilitate. Quare unitate? Quoniam & hæc eſt & una per ſe. Quare non incommunicabilitate? quia eiuſdem rationis uel naturæ inuenitur in Socrate, in Critone. Hoc ergo ſingulare eſt, quod arbitror opponi uniuerſali. Singularia ergo prioris modi, ſatis eſt eſſe diuerſa, ſecundi modi, nedum diuerſa, ſed & differentia eſſe oportet. Sanè modi diſtinguendarum rerum tres uidentur eſſe. Quæcunq; enim diſtinguuntur, aut diuerſa ſunt, id eſt, quando uerum eſt dicere, hoc non eſt illud. Aut differentia ſunt, hoc eſt, quum non ſolùm uerū eſt dicere, hoc nō eſt illud, ſed hoc habet certam proprietatē aut notionem adiunctam, qua ab illo diſcernitur. Tertius diſtinguendi modus eſt, quando diſcreta ſunt quæ diſtinguuntur, id eſt, quodq; ſeorſum per ſe, ab alio diuerſum ſubſiſtit. Sic duas ſubſtantias, Socratē et Platonē diſtingui dicimus, & non ſolùm ita diſtinguuntur, ſed & differunt etiam, & ſunt diuerſi. Quæ quò facilius accipiantur, paulò explanatius dicam. Eſt pannus unus totus candidus, huius quidē duæ partes

dimidiæ ambæ ſunt candidæ. Et quamuis utraque candida ſit, ſunt tamen diuerſæ: quoniam hoc candidum, non eſt illud: non tamen quantum ad candorem pertinet, differunt. Nullum eſt enim in candore in eis diſcrimen. At ſi dimidiam unam nigro tingamus, iam non diuerſa ſolùm hæc dimidia, ſed & differentia erunt. Habentque utraque notam, qua poßint alterum ab altero diſcerni, quòd ſi iam hæc duo dimidia, quæ adhuc coniuncta unus ſunt pannus, diſcindantur, iam non ſolùm diuerſa, non ſolùm differentia ſunt, ſed diſcreta. Hæc dicta ſunt nõ quidem πρὸς τὴν ἀκριβολογίαν, καὶ τῶ λεπτομέτρια τῆς ἀληθείας, ſed noſtra, hoc eſt, pingui Minerua, quò non exactius diſtinguantur hæc, ſed capiantur facilius. Eſſe ergo aliquid uniuerſale extra animam, quale nos ſuprà definiuimus, ocioſi uidetur eſſe quærere, cæci negare. Quis.n. non uideat Socratem & Platonem, & Critonem, quemlibet horum hominẽ eſſe, et quatenus homines ſunt, eſſentialiter uel eiuſdẽ rationis uel (ut ita dicam) ſimiles eſſe? Semota animi cogitatione aut mentis operatione ſanè artes omnes, omnia doctrinarum genera diſtinguuntur, perinde ut diſtincta ſunt ea quæ tractant: ea uerò ſunt res. Neque phyſicus conceptus omnium generabilium, & corruptibilium conſiderat aut perquirit, ſed ea quæ ſunt uera generabilia & corruptibilia, quæq; ſunt compoſita ex forma & materia. Eademq; aut elementa, aut ex elementis commiſta ſunt, quæ neſcio qua ratione quis uelit dicere figmentum, aut opus

animi noſtri. Quũ aũt omnes doctrinæ aut ſcientiæ ſint circa uniuerſalia; neceſſe eſt uniuerſalia aliquid eſſe extra animam, ſi quæ tradantur ab artibus, ſunt extra animam aliquid. Prætereà decreta legum, philoſophorum præcepta, iuſſa medicorum omnia, uniuerſalia & communia ſunt: ea ergo neceſſe aut ad nullos pertinere ſi nihil commune eſt in rebus; aut ad unum tantùm pertinere, cum cuiuis, uel proprietate, uel ſingularitate, commune illud conueniat; aut ſi ad omnes pertinent, neceſse eſt in omnibus eſſe commune illud, quo poſito, omnia comprehenduntur; quod ſi in omnibus eſt, & neceſſe eſt extra animam aliquid eſſe. Ad hæc, ſi ſint uniuerſalia tantùm in anima, utrum dicemus aliquid eis extra animam in re reſpondere; aut nihil? Si nihil, non dicemus, quicquam intereſſe inter conceptum Chymeræ, & hominis, quum perinde uterque ſit inanis, & cui nihil in re ſolidi, aut certi ſubſit de quo formetur. At ſi dicimus ſubeſſe aliquid in re; illud aut dicamus tale eſſe quale conceptum eſt, aut alterius habitudinis; ſi tale dicamus, quum ſit uniuerſale, conceptum erit & uniuerſale. Si alterius habitudinis, nihil intererit rurſus inter hominem & Chymeram, quum enim ſit quod concipitur uniuerſale, unum, multa comprehendens aut ambiens, et quæcunq; ſunt in re, ſingularia ſunt, (nam eſſe aliquid uniuerſale, id in cõtrouerſia eſt) Quid enim refert utrum mens noſtra ea quæ prorſus

ſus differunt,& in nullo conueniunt,in uno commu ni coniungat,quum inter ſe penitùs diſcrepent? an partes Chymeræ diſsidentis, & quæ in unam formam cogi non poſſunt,in unius corporis formas coactas eſſe confingat? Quòd ſi ergo inter Chymeræ conceptum,& hominis reliquorumq; uniuerſalium multum intereſt,& quæ a legibus, philoſophis & medicis ſtatuuntur in commune, complectuntur multa, & traduntur multis communiter faciunda,non ſolùm de multis concipiuntur:& artes ſcientiæq; quæ de rebus extra animam & de uniuerſalibus idem differunt uniuerſaliaque tractant. Et Socrates, Plato, Crito,unam habent in ſe communem uel uniuerſalem naturam humanitatis, quod uniuerſale diximus uocari,omni etiam animæ aut intellectus opere ſemoto; erit nimirum uniuerſale extra animum, qnod omnia inter ſe clauſa habeat, nec per ullam exteriorum cognitionem, aut inquiſitionem nec rectè intelligi poßit, nec complecti quale, omni animi miniſterio ceſſante uidetur eſſe.

Quòd ſi eſt uniuerſale extra animam,uidebitur diuerſum quiddam à ſingularibus id eſſe oportere. Neque enim uidetur fieri poſſe,ut duo aliqua in eodem quatenus idem eſt, conueniant & differant. Sed ſingularia in uniuerſali conueniunt, ut Socrates et Plato conueniunt, quatenus uterq; eſt homo. Differunt autem ſingularia,quatenus hic eſt Socrates,ille uerò Plato,uterq; ſcilicet ab altero, notio-

ne uel proprietate addita humanitati, cuius ſimile eſt in nullo alio inuenire. Quam, qui Ioannis Scoti ſectam tuentur, differentiam indiuidualem uocant. Quum ergo in uniuerſali conueniant & differant ſingularia, neceſſariò uidetur aliud eſſe uniuerſale, aliud particulare. Ad hæc quæcunque prorſus eadem ſunt, impoßibile eſt alterum eorum cognoſci, ut alterum ignoretur. Sed poßimus in Platone de longinquo proſpecto, cognoſcere hominem, ut ignoremus Platonem eſſe, ergo in eo diuerſum quiddam Plato & homo ſunt. Præterea impoßibile eſt idem eſſe communicabile & incommunicabile, ſed uniuerſale communicabile eſſe oſtendimus, ſingulare uerò incommunicabile. Qua in re ſemper uelim in mentem redeat, quid communicabile, quid unum in uniuerſali, quid ſingulare uniuerſali oppoſitum uocemus. Haud difficilè erit uidere, non poſſe idem ſingulare eſſe & uniuerſale. Poſtremò poſſemus multa teſtimonia maximorum in philoſophia uirorum proferre, multa ab antiquis ſcholis decantata, et uelut per manus tradita, colligere; niſi non tam propoſitum eſſet nobis, quæ quiſque dixerit tueri, quàm quærere, quicquid rectiſsimè, et ad rerum naturam aptißimè dicatur. Hactenus Rodolphus.

Quæ diuidendi & quàm uaria ſit ratio. Caput VII.

ET quia diuiſionis locus nos admonet, quid ſit ipſa, & quo pacto tractanda exequamur. Per quàm

quàm utilis enim eſt diuidēdi ratio, tum ad rei quæ diuiditur naturam demonſtrandam (proximum.n. eſt, ut cùm quid ſit unumquodque dixeris, deinde quotuplex ſit oſtendas) tum ad definiendum; definire nanque non aliud uidetur, quàm ex genere per differentias diuiſo, in ſpeciem deſcendere: Præcipuè uerò ad diſſerendi orationiſq; copiam, ut ſi unum aliquid quod multa ambitu ſuo cōplectitur, in partes ſpargas; latè enim funditur quod in parteis ſpargitur; quemadmodum multa ſi in unum colligas, in anguſtum aguntur. Diuiſio igitur eſt, generis in ſpecies per differentias diductio. Placuitq; omnem diuiſionem duabus differentijs è diuerſo poſitis debere perfici. Deinde, ut repugnent eæ differentiæ, hoc eſt, ut nequaquam in idem conuenire poßint. Poſtremò, ut quicquid in genere continetur, id totum differentiæ explicent. Aequa quidem lex, ſed difficilis obſeruatio. Et corpus ſanè per animatum & inanimatum diuidi hoc pacto uidetur: Animal etiam per rationale & irrationale. Sed contingit, ut uideantur ſub uno genere multæ eſſe ſpecies. Vbi ergo diuidere id uolumus, capimus unius alicuius ſpeciei differentiam: deinde aliarum ſpecierum, quia unam aliquam communem differentiam non inuenimus, circuimus ipſam differentiæ alterius negatione, quemadmodum in diuiſione animalis uidemus fieri. Irrationale enim non niſi negationem rationalis explicat, quamobrem uera differētia eſſe non poteſt, cum omnis ſpecies ex differentia conſtituatur,

tur,

tur, nihil autem conſtituitur ex negatione. Labaſcit ergo continuò uera illa diuidendi lex. Deinde cuius felicitatis eſt, ut uel prior differentia uera ſit, quando uel paucas, uel planè nullas eſſe ueras in confeſſo eſt? Ergo & hanc undecunque datur arceßimus, ſitq; ut altera non ſit uera, altera nullo modo differentia ſit, appareatque multo iſta dici ſpecioſius, quàm rectius poſſe obſeruari. Accedit iſtis, quod cùm unam fortaſſe differentiam aliquo modo eloquamur: ut ſit uerbi cauſa, uolatile: & ſpeciem quoque inueniemus; quæ eſt auis. E diuerſo quorundam cùm differentiam aliquam inueniamus, deſit ſpeciei nomen: ut bipes eſſe, animalis ſit differentia fortaſſe, nullam tamen ei ſpeciem tribuere poßis. Sic & piſcis nota eſt ſpecies, in reddenda differentia fortaſſe laboretur. Nobis ſicut primum eſſet, & uoto forſan optandum, ut legitimis duabus differentijs diuideremus, ita proximum erit, ut qualibuſcunque, duabus tamen: ſi minus poterimus duabus, at quotcunque poterimus diuidamus dummodò uniuerſam eius quod diuiditur, complectamur latitudinem. Quamobrem non per ea modò, quæ in ſubſtantia eius ſunt, quod diuiditur, ſed per omnes locos qui circa, quiq; extra ſubſtantiam ſunt, ducitur diuiſio. Sanè eorum quæ in ſubſtantia ſunt, aptißima per quam diuidatur eſt forma, quòd ea perfectæ differentiæ origo eſt. Nam corporum aliud animatum eſt, aliud expers animæ, hæc ex

forma

forma ducta eſt diuiſio. Deinde proxima, quæ ex materia ducitur:ut,arborũ aliæ ex ſemine ſunt, aliæ ſponte naſcuntur. Hinc iam ab adiacentibus accipitur:ut,animalium aliud manſuetum,aliud ferum. Et contrà quoque diuiduntur adiacentia in ea, quibus adiacent: ut feritas, alia ſerpentis,alia auis, alia reliquarum beluarum eſt. Et per actus fit diuiſio: ut hominum alius ſtudio, alius lucro, alius uoluptati operam dat.Et per efficiẽtia:ut animalium aliud parentis efficacia,aliud calore ſolis, aliud putrefactione gignitur.

Et per effecta; Vt animalium aliud fœtum, aliud ouum, aliud uermen parit. Et ex fine; Vt rerum domeſticarum aliæ ad neceßitatem, aliæ ad uoluptatem, aliæ ad uſum pertinent. Contra quoque ex ijs, quæ ad finem pertinent: Vt opum parandarum cauſa alij iuſtam operam nouant,alij fœnerantur, alij ui rapiunt, alij fraude ſubducunt. Iam uerò, animalium aliud terra, aliud mari degit: ex loco eſt. Et, flores aut hyberni ſunt,aut uerni,aut æſtiui,aut autumnales: ex tempore eſt. Et, homines alij ſerui ſunt, alij domini, alij neutrum, ex connexis ſumitur. Contingentia etiam diuiſioni conueniunt: ut muſicorum quidam literas ſciunt, quidam ignorant: Et pronunciata, ut quidam hominum laudati ſunt, quidam uituperati, quidam ſilentio latent. Attulerit etiam aliquid comparatio:ut populares quidam infra regem ſunt opibus,aliqui pares,nonnulli ſuperiores.

Et à

Et à ſimilibus diuiſionem expreſſerimus, ut aliorũ uitæ propoſitum, induſtria formicam imitatur, aliorum ſegnicies ſimilis eſt muſcis. Oppoſita & differentia prorſus à diuidendi ratione abhorrent. Neceſſe eſt enim, ut quicquid diuiditur, de ijs prædicetur in quæ diuiſum eſt. Nihil autem de his, quæ repugnant ſibi, prædicatur, quo fit, ut ne diuidi quidem poßit per ea, quæ ſibi repugnant. Nomen rei præterij, quoniam parum accommodatum credidi diuiſioni. Quanquam fuerunt, qui facerent diuiſionem eius in res ſignificatas, ut taurum diuiderent in domeſticum animal, & ſidus, & montem. Quod qua ratione diuiſionem appellent non uideo, cùm id uel ratio loquendi coarguat. Nec enim quiſquã tam ineptus ſit, ut dicat: taurorum alius animal, alius ſidus, alius mons eſt. Similiter longè minus diuiſio eſt rei in nomina. Vt, non patiar, non feram, non ſinam. Niſi quis diuiſionem etiam putet eſſe, Anna ſoror, ſoror Anna: cùm hic quemadmodum et illic, idem diuerſo ſono, quamquàm non uerborũ, conſtructiouis tamen repetatur. Diducitur tamen unum, & in multa explicatur. Diducitur quidem, ſed non ita, ut id diuiſio uocari poßit. Neque enim ignorandum nobis eſt, poſſe tripliciter aliquid quod unum ſit, in plura diduci. Diuiſione, quæ quomodo fiat, diximus: Partitione, quam mox dicemus; & enumeratione. Ea fit, quoties multa, quæ uni alicui inſunt, recenſemus, ut cùm dicimus: Cicero eloquens fuit, & prudens, & uindex appetitæ

tiæ dominationis: & reliquà, quæ in immenſum extendi poſſunt. Certum eſt non diuidi in iſta Ciceronem, quoniam Cicero indiuiduus eſt, nec partes etiã eſſe Ciceronis iſta. Enumeratio ergo eſt multorum, quæ ad unum aliquod rediguntur. Hoc pacto & multa unius uerbi ſignificata, & unius rei nomina, non diuidendo diducimus, ſed enumerando recenſemus. Nonnulli arctis admodum finibus clauſerunt totam hanc rationem diuidendi, ut omnem diuiſionem, quæ non fit per ea quæ in ſubſtantia ſunt, dicerent, aut ſubiecti eſſe in accidentia, aut accidentis in ſubiecta, aut accidentis in accidẽtia. Liberum eſt & ſuum cuiq; iudicium. Mihi uiſum eſt quàm copioſiſsimè poſſem, aperire rem iſtam, quoniam uſus eius latè patet. Nec ignoro, poſſe eis, quorum aures non ſint ijs audiendis imbutæ, uideri rem perplexiorem eſſe, quod tamen quãuis exigua animi intentio mollietur, modò non pigeat tantiſper ſubſidium petere à communi ſtudiorum artifice labore, fructus certè laborum, quod affirmare auſim, non pœnitebit.

Scholia in caput 7.

Quo pacto tractanda.) Vide Rodolphum lib.3.cap.5. Perquam utilis eſt enim diuidendi ratio.) Ad tria ait in primis conducere diuiſionem, ad planè cognoſcendam rem eam quæ diuiditur, ad aptè definiendum, ad differendi orationisq; copiam. Refert huc Quintiliani locum lib.4.cap.3. & rurſus libro 11.cap.1. Vt unum aliquid.) Tametſi uel exemplum ἀντίγραφον ita habet, non dubiũ quin deſit ſi, ut ſic legas, ut ſi unum aliquid &c. cui rei iudicio eſt uerbum ſpargas. Diuiſio igitur eſt generis

in ſpecies.) Aſtrictius capit nomen diuiſionis, quàm alij ſolent. Qua de re plura cap. 9. quem locum legas oportet, modo hunc uelis plenè intelligere.

Placuitq; omnē diuiſionem.) Tres affert cauſas, quāobrem nō ſemper duabus inter ſe pugnantibus differentijs diuiſio poſſit abſolui. Primā, quod nullius penè generis utraq; nobis differentia ſit cognita, ſed alterā negatione ferè exprimamus, alterā, quod in pleriſq; ne altera quidem illa, quę affirmatione affertur, uera eſt differentia, poſtremā, quod ſæpè differentia inuenta, ignota adhuc eſt ſpecies, & rurſum nota ſpecie, differētia tamē manet incognita. Deinde cuius fœlicitatis eſt.) Raræ, inquit, & maximæ cuiuſdam fœlicitatis eſt, ſi uel prior illa, quam affirmatione exprimemus, uera ſit differētia; propterea quod uel paucas uel nullas potius ueras eſſe conſtat, tantū abeſt, ut cognitā habeamus utranque. Sic Cicero in Antoniū, Et quidem cuius temperantiæ fuit, de M. Antonio quærentē, abſtinere maledicto. Circumimus ipſam differentiam.) Vide Laure. Vall. lib. 2. cap. 32. Vt arborum aliæ. Plinius lib. 16. cap. 33. Arbores, inquit, quas naturæ debeamus, tribus modis naſcuntur, ſponte, ſemine, aut ab radice. Animaliū aliud manſuetum.) Ariſtoteles 9. lib. de Animalibus. Aliud fœtum, aliud ouū.) De Animalibus lib. 1. Aliud terra, aliud mari degit.) Rurſum 1. lib. de Natura animalium. Nōmen rei prætetij.) Hanc hodie uocant diuiſionē uocis in ſignificata, cuius ſententiæ autorem laudant Boethium. Eius ego hac de re uerba ſubieci, Eſt enim, inquit, diuiſio generis in ſpecies, eſt rurſus diuiſio, cùm totum in proprias diuiditur partes, eſt alia, cum uox ſignificans multa, in ſignificationes proprias recipit ſectionem. Ex his tribus diducendi generibus Rodolphus ſolum primum illud diuiſionem appellat, alterum partitionem, enumerationem tertium. Georgius Trapezuntius poſtremum hoc diſtinctionem uocat, reliqua duorum, non ſinam.) Verba ſunt Ciceronis in Catilinam. Anna ſoror.) Dido apud Virgilium,

Anna

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?
Partitione, quã mox dicemus.) Capite 9. Vide Quintilianum lib. 4. cap. 2.

DE PROPRIO *Cap. VIII.*

ARiſtoteles proprium uocauit, quicquid omni & ſoli ineſſet & ſemper. Ut ſit homini proprium, natum eſſe ridere. Omni enim ineſt homini, & ſoli ineſt, & ſemper homo natus eſt ridere. Diuiſitque in definitionem, & id quod communi nomine (quoniã aliud non ſuppetebat) proprium dixit. Eodemque proprij nomine complexus eſt & differentiam. Sanè differentia, quod ipſum nomen præ ſe fert, dicetur commodius, quoties generi quod diuidit comparatur. Rationali enim & irrationali animal ab animali differt. Aut quoties ſpecies cui diffiniendæ adhibetur, reliquis confertur ſpeciebus ab iilla differentibus. Suæ enim ſpeciei comparata, cuius ſubſtantiæ pars eſt, rectius proprium dicitur, quàm differentia. Nec ego iſtud ſic accipi uelim, tanquam putem idem eſſe differentiam, & id quod propriam uocamus paßionem (quæ quid ſit, & quo pacto à differentia diſtet, perſequi non noſtri eſt inſtituti, nec enim ſatis de eo conuenit omnibus) ſed ut oſtendam placere mihi, in præſentia dici proprium, quo pacto Ariſtoteles uoluit, quicqud de eo, cui id proprium eſſe uolumus, conuerſim dicitur, ut quẽadmodum dico, omnis homo eſt capax diſciplinæ, ſic dicam, omne capax diſciplinæ eſt homo, & ſicut omnis uirtus eſt

expetenda, ſic omne expetendum eſt uirtus. Porphyrius in Iſagoge, quadrupliciter dixit Proprium dici. Quãdoq; enim quod ſoli ineſt & non omni, ut nautam eſſe uel muſicum, homini, nihil enim præter hominem dici poteſt nauta uel muſicus, nec omnis tamen homo nauta uel muſicus dicitur. Quandoque quod ineſt omni & non ſoli, ut uiuere omni ineſt homini ſed non ſoli, nam & omnia animalia & plantæ uiuere dicuntur. Tertiò, quod ineſt omni, ſoli, ſed non ſemper, ut calueſcere homini, quod non niſi ſenio contingit. Quarto, quod omni, ſoli, & ſemper ineſt, ut erudibilem eßе homini, de ſolo enim homine & de omni & ſemper dicitur, idque uerè eſt & exactè proprium, quomodo & nos hoc loco accipi proprium uolumus. Quoniam autem (ut prædiximus) in reddenda ſua cuiq; rei differentia laboramus, propriam ferè paßionem, quàm uulgò proprij ſignificamus nomine, quoniam differentiæ nomen uſus à proprio ſecreuit, eam in locum differentiæ ſubdimus, & eam quoque ſi pro arbitrio & ubicunque res poſceret, paratam & ad manũ haberemus, eßet qualecunque quidem, ſed aliquid tamen, minus enim in definiendis, diſtinguendisq; fluctuaremus rebus. Nunc pro differentia ponimus proprium, neq; id unum, aut ſatis firmum, aut certum, ſed ſæpè ex multis collectum, & tum quoque ambiguum, & anceps. Notum eſt quid Platoni acciderit, qui cùm diligenter hominis proprium reddidiße uideretur, bipedem eße & implumem, et definiret hominem eße

animal

animal bipes implume, Diogenes Cynicus gallinaceum, cui dempſerat plumas, in auditoriũ illius proijciens, hic eſt (inquit) homo Platonis. Ergo (ut dicimus) nobis proprium, cui hunc locum tribuimus, ſit illud, quod quarta huius nominis ſignificatione Porphyrius poſuit. Idq; ſiue differentia ſit, ſiue paſſio, uel ſuis poſita nominibus, uel dicendi circuitu explicata, non multum refert. Reliqua, quæ alijs proprijs modis comprehenſa ſunt, inter Adiacentia aut Actus numerabuntur.

Scholia in caput 8.

Eodemq; proprij nomine complexus eſt & differentiam.) Mirũ uideri poſſit, quo modo dicat Rodolphus, differentiam proprij nomine ab Ariſtotele comprehenſam fuiſſe, cum ille generi adiungendam eſſe confirmet. Verba eius hæc ſunt, Πᾶσα δὲ πρότασις καὶ πᾶν πρόβλημα, ἢ γένος, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς δηλοῖ. καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν ὡς ὥσαν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον, Omnis inquit, propoſitio, atq; omne problema, aut genus, aut proprium, aut accidens indicat. Etenim differentia generalis cùm ſit, cum genere collocari debebit. Nõ me clam eſt, eſſe qui dicant Ariſtotelem de ea modò differentia loqui, quam noſtri iſti uocant genericam, qui fortaſſe dicerent aliquid, ſi apud Ariſtotelem ſcriptum ſic foret, καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον, ut repetitus articulus ſecerneret hanc ab ea quã ſpecificam nominant. Nunc illud propius ad rem noſtram, ὡς ὥσαν planè indicat, nullam diſtinctionẽ ſubeſſe in uerbis eius. Quanquã illud interim uideo à quibuſdã uerti in dubiũ, ſit ne differentia ulla, quæ cũ ſpecie infima cõuertatur. Sanè Boethius hac in re uarius eſt, ut qui in Iſagogen Porphirianam ſcribens, ait differentiam nunquam de una ſola ſpe-

cie prædicari, contra in categoriis Ariſt. dicat quaſdam eſſe differentias, quæ non niſi de una ſola ſpecie prædicẽtur. Quod autem in diffinitione differentiæ dicitur, prædicari eam de pluribus differentibus ſpecie, id non ita accipiendum eſſe, quaſi ſemper fiat, ſed quod frequentius. Mihi poſterior hæc ſententia magis arridet, quam & natura ipſa rerum ueriorem eſſe conuincit. Etenim ſi genus unũquodq; in ſpecies per differẽtias diuiditur, quis non uideat differentias generis eius, quod proximũ infimæ ſpeciei eſt, cum ſua quaq; ſpecie oportere conuerti? Sed hæc πάρεργα. Illud proprius ad rem noſtram. Si Ariſtoteles eo quem citauimus loco, de generali tantùm differentia locutus eſt, cui igitur prædicato ſubijcimus eam, quæ ſpecifica dicitur? Alexander Aphrodiſæus: Quare, inquit, differentia generica dicitur? Quia in ſubſtantia eius eſt, de quo prædicatur, quemadmodũ & genus, & quod ambo implent ac perficiunt eſſentiam uniuſcuiuſque eorum, quorum ſunt propria, tum etiam quod in pluribus ineſt & ipſa, & de pluribus ſpecie differentibus prędicatur, neque enim aliud quicquam intereſt inter genus & differentiam, niſi quod differentia non prædicatur in quid eſt Hactenus ille. Ex his utique duæ illæ rationes, quæ primo ponuntur loco, de quauis differentia intelligi poſſunt. Tertiam eo intellectu ego accipio, quo Boethius differentiæ finitionem, quod ſi recipiatur, nihil obſtabit, quo minus de omni differentia intelligenda ſint uerba Ariſtotelis. Sed quid hæc ad Rodolphum, qui non generi, ſed proprio differentiam ait iunctam eſſe ab Ariſtotele? Quid dicemus? An hoc fortaſsis, quod continuo ipſe, quanquã aliud agens, ſubiungit, duobus modis differentiam comparari poſſe? primum generi, atque hac ratione proprie dici differentiã, & cum genere coniungendam eſſe. Deinde ſpeciei ſuæ, quam cum genere ſumpta conſtituit, quo pacto nõ tam differentiam, quam proprium appellari debere, ac proinde proprij quoq; appellatione cõprehenſam. Cui ſentẽtiæ ſuffragatur & ratio. Nã autore Ariſtotele ipſo quicquid

quid conuerſim de re prædicatur, id aut definitio eſt, aut proprium; differentia conuerſim prædicatur de ſua ſpecie,& definitio eius non eſt, erit itaque proprium. Fabius tamen Quintilianus lib. 5. eam modò differentiam appellat,quæ cum re non conuertitur, quæ autem conuertuntur: ea propria uocat. Vt caluescere homini) Ariſtoteles 5. lib. de Generatione animalium,ſolos uiros ſcribit caluescere,non etiam fœminas. Hic eſt,inquit, homo platonicus) Ridet Platonem Cynicus, magis ipſe ridendus. Neque enim à Platone implume animal dicitur,quod utcunque plumis nudatum eſt,ſed cui natura plumas nō dedit. Extat hiſtoria in uita Diogenis apud Laertium: quanquam is purum huic facto fidei habeat.

DE TOTO ET PARTIBUS. Cap. IX.

Totum & partes ſequuntur, quorum nonum, quam cum genere & ſpecie confunduntur, nomina, ut genus totum, ſpecies partes uocemus, & diuiſionem, partionemque inuicem alteram pro altera accipiamus. Sed iam quid inter res interſit quærenti, etiam ipſa diſtinguenda ſunt nomina. Et ſimile fortaßè quidam habent, quòd quemadmodum genus ſpecies ſuas comprehendit, ita totū intra ſe partes ſuas cōplectitur. Sed hoc differunt, quemadmodū genus ad conſtituendam ſingularum ſpecierū ſubſtantiam adſit oportet, ſi totum non ſingularum partium ſubſtantiam conſtituit. Pleræq; enim, ut interierit totum, permanere tamen poßunt. Et contrà, quemadmodum ad conficiendam totius ſubſtantiā unūquamque partium eſt adhiberi neceße: Sic ad

 explen-

explendam generis ſubſtantiam, non utique unamquamq; ſpeciem eſſe, natura illius expoſcit. Præter hoc quoq; genus de ſpeciebus ſuis affirmatur, totum de partibus nequaquam. Quanquam enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignum eſſe dicamus, non tamen uel ea caro, uel id lignum ſunt, cuius ſunt partes. Acutè itaque, ut omnia, & breuiter Quintilianus iſta diſtinxit, ita definiens: Diuiſio eſt plurimum rerum in ſingulas, Partitio, ſingularum in partes deſcriptio.

Partium autem et proinde totius etiam non una eſt ratio. Quædam pertinent ad ſubſtantiam. Quædam ex quantitate nomen habent. Quędam uirtutis ſunt atq; efficatiæ cuiuſdam. Subſtantiæ ſunt, ut paries domus eſt pars, ligna nauis. Quantitatis, ut in ijs, quæ extenſa ſunt, pedale, bipedale, tripedale, dicimus enim decempedalis rei partes. Et in tempore, præteritum, inſtans, futurum. Et in numeris, denarij ſunt partes, unum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem ſunt partes, quemadmodum dicimus plus roboris Achilli fuiſſe, quam Aiaci, & duplo plus luminis Soli eſſe, quàm Lunæ. Sic quoq; animæ quatuor partes facimus, uiuificandi, ſentiendi, mouendi, & intelligēdi. Eæ uerò quæ ſubſtantiæ ſunt partes, aliæ de proximo ſubſtantiam conſtituunt, ut ſunt materia & forma, qualia ſunt in homine corpus & animus, in arbore uita & lignum, quarum huiuſmodi conditio eſt, ut ſi qua partium deſit, non eſſe res, non tueri nomen ſuum poſſit. Aliæ ad integritatem rei

explen-

explendam pertinent, quarum nonnullæ deeſſe rei queant, ut non intercidat: ut pedes, manus, caput, hominis ſunt partes: nam pedes aut manus deeſſe homini poſſunt, ut quanquam uel mutilus uel mancus, homo tamen ſit & dicatur. Atq; eæ quidem, ut breuiter dicatur, conſtitutæ rei ſunt partes: illæ conſtituendæ. Eſt & alia quædam partium differentia, quòd hæ quidem eiuſdem ſunt generis; quas ὁμογενῆς Græci uocant, nos cognatas dicere poßumus. Vt partes ligni omnes ſunt lignum: partes lapidis, lapis. Hæ rurſus ἑτερογενῆς, hoc eſt (ut ita dicamus) mutigenæ, quæ ne in idem genus ueniunt: ut partes domus, ligna & lapides, non ſunt domus: partes hominis, carnes, nerui, oſſa, quæq; ſunt iſtis ſimiles, non ſunt homo. Sed de materia & forma, quia hæ uel maximè omnium præcipuæ ſunt partes, exactius explicare ad phyſicum pertinuerit: nos ſatis habebimus, quoniam crebrò per os redit mentio earum quomodocunq; datur, pingui (quod aiunt) Minerua ipſas indicare. Materia ergo eſt ſubiectum, ex quo aliquid generatur primum, & in quod corrumpitur ultimum. Itaque ipſa nec generari poteſt, nec corrumpi. Forma eſt modus quidam materiæ, quo ſibi contingit, ut huius uel illius ſpeciei capiat nomen. Volenti igitur ſcire cuiuſmodi res ſit materia, hoc pacto proximum fuerit rimari. Demus in exemplum hominem. Semoueamus intellectu animam. Facile id quidem eſt, quod quotidianæ nos

næ nos

næ nos mortis conſpectus docet. Difficiliora ſunt quæ ſequuntur. Separemus tamen intellectu omnem colorem, deinde omnem habitudinem corporis, ut eſt calor, frigus, durum, molle, & reliqua id genus. Deinde figuram, ut quod diductos habeat pedes, quòd diſtentus in brachia eſt, quòd in caput erectus. Poſtremò omnem magnitudinis modum, menſuramque demamus. Id quod iam reliqui habemus, materia eſt. Dices fortaſſe, nihil uideo relictum, neque tale quicquam concipere poſſum animo, quod omnibus iſtis priuatum ſit. Dabo ut concipi poßit. Eſt uidere in monumentis operoſius extructis, in quibus conditum ſit corpus aliquod, tandem temporis diuturnitate nihil præter pulueres, terramque remanere: & hoc idem quod homo fuit (ut loquimur) terra eſt. Certumque eſt quiddam ibi eſſe, quod antè humanitatis habuit in ſe ſpeciem: idq; ipſum terræ iam faciem habere, et poſſe ipſum poſtea quandoque, uel igne excoctum in lapidem durèſcere, uel in herbas excultum uireſcere, uel aliam quamuis naturæ formam accipere. Vides item non colorem, non figuram, non ullam habitudinem corporis, quæ concipi tangi ue poßit, eandem, quam prius eſſe. Ergo perpetuum illud quod prius homo poſtea terra eſt, in aperto eſt, nihil eſſe eorum quæ tangi, cerni'ue poſſunt, cùm hoc manſerit, illa cuncta interciderint. Solidum itaque illud & omnibus iactationibus, permutationibuſque rerum naturæ expoſitum, ipſum immutatũ manens, eſt materia ue

ra

illa, et quã primam uocant. Quòd uerò carnem et a hominis uocamus materiam, & lapides atque na domus, ſimilitudine quadam dicimus. At for= eſt in hoc aſſumpto corpore, quemadmodum n homo fuit. anima (ex ea enim habuit, quòd ho erat) ita iam cùm mutatum eſt in terram, id à habent quod terra eſt. Sic & ſi deinde ſolidetur apidem, id quo lapis eſt: ſi in aquam diluatur, id aqua erit, erit & forma ipſius. Cerni illa non ſunt, concipi tamen poſſe, non quidem qualia t, ſed quòd aliquid ſint, in perſpecto eſt, & mate m ſemper manere, formam uerò aliam alia flu- um in morem continenter propelli, & nouam ab a rebus ſubinde faciem afferri. Dicitur & aliter teria, id quod negocio alicui propoſitum eſt circa d laboret; ut materiam infamiæ dicimus im- icitiam; ſic & uirtutem materiam laudis: & cu um materiam, & libri, & ſtudiorum dicimus; nos quoque ne nimis longo materia tracta= faſtidio materiam præbeamus, pergemus ad qua.

Scholia in caput 9.

Totum & partes ſequuntur.) Quo & hunc lo- & ſuperiorem illum de ſpecie, planius intelli- us, adſcribenda uidentur uerba Ciceronis, in icis. Ea ſic habent, Partitionum autem & di- num genus, quale eſſet oſtendimus. Sed quid inter

inter ſe differant, planius dicendum eſt, in partitione quaſi membra ſunt, ut, corpus, caput, humeri, manus latera, crura, pedes, &c. in diuiſione formæ, quas Græci uocant, noſtri, ſi qui forte hæc tractant, ſpecies appellant, non peſsime id quidem, ſed inutiliter, ad mutandus caſus in dicendo. Nolim enim, ne ſi latine quidem dici poſsit, ſpecierum & ſpeciebus dicere, & ſæpe his caſibus utendum eſt, at formis & formarum uelim. Cùm autem utroque uerbo idem ſignificetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam. Et in eodem rurſus libro. Formas qui putat idem eſſe quod partes, confundit artem, & ſimilitudine quadam conturbat, & non ſatis acutè, quæ ſunt ſecernenda, diſtinguit. Hæc in Topicis. Verùm is ipſe, qui hic iã ſolicite formas ſecernit a partibus in libris de Oratore ipſas formas ſeu ſpecies, partes appellat. Acutè itaque) Quintilianus lib. 7. Sit igitur (inquit) ut ſupra ſignificaui, diuiſio rerum plurium in ſingulas, partitio ſingularum in partes diſcretus ordo, & recta quædam collocatio, prioribus ſequentia annectens. Et ſuperius libr. quinto de Cicerone loquens: Diuiſione autem adiuuari, inquit, finitionem docet eamque differre a partitione, quòd hęc ſit totius in partes, illa generis in formas. Et in tempore.) Inſtans. præteritum & futurum, mihi ad ſubſtantiam temporis magis, quàm ad quantitatem pertinere uidentur. Materia eſt ſubiectũ. Sic in Phyſicis Ariſtoteles. Forma eſt.) Oppidò quàm eleganter formam definit. Vt autem ſatis ſiat & rudioribus, explicationis cauſa truncus ille ficulnus apud Horatium in exemplum ſumatur. Is ergo truncus, quamdiu rude & inutile erat lignum, neque ſcamni, neque Priapi nomen habebant: erat tamen utriuſuis harum appellationum capax. Vnde ergo, ut Priapus poſtea diceretur, non ſcamnum? nimirum ex deliniatione illa, quam a fabro acceperat. Atque hæc deliniatio, hæc expolitio, hic modus, ita a fabro ei trunco additus, forma illius Priapi erat. Eundem in modum, ſutor ex eodem corio, uel peronem, uel ſandalium, uel co-

thurnum

hurnum poteſt efficere. Quod itaque ad materiam, oc eſt, ad corium attinet, nullum ei horum nominum ompetit, poteſt autem unumquodùis competere. Qui rgo fit, ut poſtea opere perfecto, unius tantùm, nõ etim reliquorum nomen accipiat? Mirum ni ex figura ac modo eo, quem addidit ei corio ſutor, atque hic iã mous, uel peronis, uel cothurni, uel ſandalii forma diceur. Itidem res habet in naturalibus. Quod lignum eſt, it carbo, fit deinde cinis. Materia eadem, forma diuerſa, quam & nomina diuerſa ſequuntur. Vides ergo, opinor ormam eſſe, a qua res habet, uti huius aut illius ſpeciei nomen accipiat. Quod uerò carnem.) Caro, oſſa, lapiles, ligna, ferrum, aurum, argentum, proprie an ſimilitudine quadam materiæ nomen ſortiantur, id iam non diputo. Hoc ſcio, uſitati eſſe genus ſermonis, ut argẽteæ patinæ materiam dicamus eſſe argentum, aureæ, aureũ, ſtanneæ, ſtannum, atque item in cæteris. Et quod ad inuentionem pertinet argumentorum, probè in hæc omnia materiæ uocabulum competit, quo circa hoc certe loco, quæcunque eius generis ſunt, ea hoc nomine non inepte ſignificari poſſunt. At forma eſt.) Quemadmodum hominis, inquit, forma eſt anima, quippe à qua habet ut homo eſſe dicatur, ita in hoc abſumpto corpore, in puluere, inquam hoc, in quem tranſmutatum iam eſt corpus humanũ, forma eẽ dicetur, id à quo habet quod aut terra, aut puluis eſt. Quod ſi contingat eundem hũc puluerem ſolidari in lapidem, iam priori rurſum formà abiecta, illud eius materiæ forma eſſe dicetur, cuius aduentu lapidis nomen acceperit.

DE CONIVGATIS. Cap. X.

Locorum qui in Subſtantia ſunt, poſtremus ſunt Coniugata, quæ nomen iſtud acceperunt, quòd ipſa uocis ſimilitudine ſub unum ſunt iugum deuincta,

cta: ut eſt ſub ſapientia ſapiens & ſapere, & ſub iuſtitia iuſtus & iuſta. Ariſtoteles iſtis addidit quæ cáſus uocauit. Vt ſint verbi cauſa; coniugata ea, quæ cum eo conferuntur, ex quo primùm denominantur, quemadmodum diximus: caſus uero ea, quæ à primo illo decidentia, deriuataque, cum eo ipſo componũtur, ut ſapiens, & ſapienter, iuſtuſque, & iuſtè, fortis fortiter. Nos Ciceronem ſecuti, quando tenui admodum limite diſcreta ſunt iſta, Coniugata in commune dicemus; quod non incommodè fieri poſſe, Ariſtoteles ipſe etiam uidetur ſenſiſſe. Sunt autem nonnulla, quorum coniugata facilius in re intelligas, quàm inuenias in nomine; ut virtutis, ut officij, ut ſomni; quemadmodum, enim à calore calidum, & ab induſtria induſtrium dicimus; & in quocunque calor eſt, & induſtria, hunc calidum, & induſtrium uocamus; ſic a uirtute quod deducas nomen non facilè ſit inuenire. namque ut a ſomno ſomniculoſum, & ab officio officioſum, ſic à uirtute uirtuoſum dici, latinè loquendi ratio fortaſſe non permiſerit, utque etiam ita loquare, non tamen cõueniunt nomina iſta noſtro inſtituto: nec enim in quocunque ſomnus eſt, ſomniculoſum; nec qui officium quoduis faciat, officioſum, nec uirtuoſum dixeris, qui unam aliquam habet uirtutem. Itaque, quod ad argumenti inueniendi rationem pertinet, quærendum in talibus eſt nomen, quod non idem ſonet, ſed idẽ ſignificet, & à uirtute quidem uoces probum, à ſomno dormientem, ab officio induſtrium.

Sanè

Sanè loci iſtius non tam creber eſt ad argumentandum: quàm aliorum plerumque uſus: quando.n. à proximo diſtant Coniugata, & non re modò, ſed nomine plerunque arctiſſimè iunguntur, ex æquo ferè uel nota ſunt utraque, uel ignota. Fitque ut fruſtra altero Coniugatorum coneris aduerſus eũ qui alterum auerſetur; aut quiſquis alterum det, de altero non dubitet. Qui enim negat, quiſquis bonus uir eſt, eum fœlicem eſſe: difficulter illi perſuaſeris hæc uia, quòd in bonitade ſit poſita fœlicitas, tãtundem.n. laboris in utrouis horum ſibi approbando ſumes, aut quantum aſſentiatur huic parti, conſiſtere in bonitate fœlicitatem, tantum etiam eadem opera de eo, quòd omnis uir bonus fœlix ſit contentionis remittat. Vbi tamen res dederit ut eo uti poſſimus nõ negligendus erit. Quandoq; .n. acuminis, quandoq; uirium multum, quandoq; utrunq; habebit. eleganter itaq; apud Terentium eſt: homo ſum, humani nihil alienum, à me puto. Inſpiciendus tñ locus & pertractandus eſt. Aliquid fortè uel ex ſeipſo, uel quod ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero Coniugatorum quærentes non inueniſſemus, illius in altero nos admonebit. vt qui potẽtiæ uel bona, uel mala, uel ſi qua alia inſunt, perquirere uolet, faciliùs in nomine potentiũ & magis ad manum poſita conſequetur, eorũ cum pericula, cautionem, beneuolentiã inuidiam, uirtutes, ſcelera honeſtos fœdoſq; exitus, aliáque huius conditionis in utrãq; partem ſpectauerit. Ad definiendũ quoq; nõnihil profuerit. Apertius

enim

enim utcunque ex ſapientis perſona, & actionibus officijſque peruideas, & eruas quid ſit ſapientia, quàm ex ipſo ſapientiæ nomine. Sic & amicitia, quid ſit, ex amicis; et anima quid ſit, ex animatis, et contrà etiã, ſi qua uia altera horũ cognita tibi fuerint, facilè ad altera definienda regrediare. Eorũ autem argumentorum, quæ exempla uocant Rhetores, nonnullorum uis ex hoc pendet loco. Nam cùm dicat quis, virtutem ſufficere ad tuendam felicitatem, idque probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miſeri non fuerint; iſta non ſolùm ex eo capiunt uim docendi, quòd in omnibus ijs virtus fuerit, quòdque uiri boni ſint habiti: ſic ſi quis regnare malum eſſe confirmet, doceatque exitu Cyri, Cambyſis, Alexandri, Pyrrhi, in promptu eſt uidere, hic à regnandi nomine, ad reges orationem eſſe deflexã.

Scholia in caput 10.

LOCORVM qui in ſubſtantia ſunt, poſtremus, ſunt coniugata) Boehius Thopicarum differentiarum lib. 2. Caſus, inquit, eſt alicuius nominis principalis inflexio in aduerbium, ut à iuſticia inflectitur iuſte. Caſus igitur à iuſticia, id quod dicimus iuſte. Coniugata uerò dicũtur, quæ ab eodẽ diuerſo modo deducta fluxerunt ut à iuſticia, iuſtũ, iuſtus. Hæc igitur inter ſe, & cũ ipſa iuſticia coniugata dicuntur. Ariſtotelis diſputatio de coniugatis, etſi obſcuriſsima eſt, tamen huc ſpectare mihi uř, ut quæcunq; ab uno aliquo principali nomine fluunt, ea omnia una cum nomine illo principali coniugata dicantur; ut ſapientia, ſapiens ſapere, ſapienter. Caſus uerò, ſola ea dicuntur aduerbia, quæ à nomine aliquo

aliquo principali deſcendunt, ut à fortitudine fortiter, à prudentia prudenter. Et quia locus Rodolphi, quo Ariſtotelis ſentẽtiam recenſet, mihi uidetur corruptior nõ inutile fuerit opinor, ſi ipſa Ariſtotelis uerba huc ad ſcribamus. Ea ſecundo Topicorum libro ſic habent. Λέγεται δὲ σύστοιχα μὲν τὰ τοιάδε, οἷον τὰ δίκαια καὶ ὁ δίκαιος τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ τὰ ἀνδρεῖα, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τῇ ἀνδρίᾳ. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποιητικὰ καὶ τὰ φυλακτικὰ, σύστοιχα ἐκείνων ἐστὶν, ὧν ἐστὶ φυλακτικὰ ἢ ποιητικά. οἷον τὰ ὑγιεινὰ, ὑγιείας, καὶ τὰ εὐεκτικὰ εὐεξίας, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Σύστιχα μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα εἴωθε λέγεσθαι. Πτώσεις δὲ οἷον τὸ δικαίως, καὶ ἀνδρείως καὶ ὑγιεινῶς, καὶ εὐεκτικῶς καὶ ὅσα τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται; δοκεῖ δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς πτώσεις σύστοιχα εἶναι, οἷον, τὸ μὲν δικαίως τῇ δικαιοσύνῃ, τὸ δὲ ἀνδρείως τῇ ἀνδρίᾳ, Σύστιχα δὲ λέγεται τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν συστιχίαν ἅπαντα, οἷον δικαιοσύνη, δίκαιος, δίκαιον, δικαίως. Hoc eſt, coniugata porrò eiuſmodi quædam dicuntur, ut ſi iuſta & iuſtus coniugata eſſe dicantur iuſticiæ, fortia autem & fortis fortitudini. Itidẽ uero & quæ uim habent efficiendæ, aut cõſeruandæ rei cuiuſpiam, coniugata ſunt rerum earum, quas uel conſeruare uel efficere poſſunt; quo modo ea, quæ ſanitatem efficiunt aut conſeruant coniugata ſunt ſanitatis, & quæ bonum corporis habitum, illius ipſius habitus coniugata dicuntur in alijsque eodem modo, quare coniugata quidem eiuſmodi dici ſolent. Caſus autem, ut iuſtè, fortiter, ſalubriter, cuecticè, & quæcunque ad eundem dicuntur modum. Quanquam & caſus ipſi coniugata eſſe uidentur, ut iuſte ad iuſticiam, ad fortitudinem fortiter; ſiquidem coniugata dicuntur omnia ea, quæcunque ſub eandem coniugationem cadunt ut iuſticia, iuſtus, iuſtum, iuſte. Nos Ciceronem ſecuti.) Is in Topicis ſcribit hoc modo, Coniugata dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem. Eiuſdem autem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno, uariè commutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia. Hæc uerborum coniugatio συζυγία dicitur, ex qua huiuſmodi eſt argumentum. Si compaſcuus ager eſt, ius eſt compa-

ſcere. Sunt autem nonnulla). Ait eiuſmodi quoddam diſcrimen eſſe coniugatorum, quale noſtri hodie Dialectici afferunt inter ea, quæ dicuntur denominatiua, quorum alia ſignificatione ſola, alia ſola uoce, alia tam uoce, quàm ſignificatione denominatiua uocant. Sanè loci iſtius.) Quam rarus ſit uſus loci huius, facile perſpici poteſt ex uerbis Quintiliani, apud quem quinto inſtitutionum libro ſic legis. His illud adijcere ridiculum putarem, niſi eo Cicero uteretur, quod coniugatum uocant, ut eos qui rem iuſtam faciant, iuſtè faceres: quod certè non eget probatione. Vbi tamen res dederit, ut eo uti poſſimus.) Sic Cicero eo uſus eſt quinto libro de Finibus, Paupertas ſi malum eſt, mendicus non malus eſſe non poteſt quamuis ſit ſapiens. Rurſus, Dolere malum, in cruce, qui angitur beatus eſſe non poteſt. Et ſecundo de Oratore. Si pietati ſumma tribuenda laus eſt; debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere uideatis. Ibidem, Lucilij pecus hoc non eſt, ſed liberum, qua enim libet, paſcitur. Quanquam poſtremum hoc non ineptè duci uideatur à nomine. Item uenuſte apud Plautum in Amphytrione, Iuſtam rem, & facilem oratum uolo. Nam iuſtè ab iuſtis, iuſtus ſum orator datus. Nam iniuſta à iuſtis impetrari non decet. Iuſta autem ab iniuſtis petere inſipientia eſt. Et apud Euripidem; ὄντας δὲ θνητοὺ θνητὰ καὶ φρονεῖν, hoc eſt, mortales cum ſimus, mortalia nos ſapere conuenit. Eorum autem argumentorum.) De his Fabius li. 5. cap. 11. Nam cum dicat quis uirtutem ſufficere ad tuendam fœlicitatem.) Vide παράδοξον III. apud Ciceronem, quo hæc θέσις tractatur. In paupertate Curius) Alludit ad locum Senecæ in libro de prouidentia, ubi de fortuna ille loquẽs. Cõtumaciſsimũ quenq;(inquit) & rectiſsimum agreditur, aduerſus quem ſuam uim intendat, ignemq; experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, &c. De paupertate M. Curij lege Valerium Maximum, lib. 4. ca.

3. In exilio Rutilius.) Hic etſi uir erat innocentiæ ſummæ, tamen cum à publicanorum iniuria Aſiam defediſſet, inuiſus equeſtri ordini, penes quē tum iudicia erant, Smyrnam in exilium miſſus eſt. Vnde cùm reuocaretur poſtea à uictore Sylla, maluit in exilio innocens mori, quàm eò unde iniq; eiectus erat reuerti. Meminit eius rei præter alios Cice. libr. de Oratore primo & tertio libro de Natura deorum. Item Fabius Quintilianus libro 11. & in epitome Liuiana L. Florus. In tormentis Regulus.) Hæc hiſtoria elegantisſime explicatur apud Gellium, libri ſexti capite quarto. Cyri.) Hunc quomodo Sarmatæ uicerint occiderintq;, & caput eius Regina Thomiris in utrem humano ſanguine plenum immerſerit, primo hiſtoriarum libro narrat Herodotus. Cambyſis.) Hic quemadmodum regno à Magis occupato, Ecbatanis Syriæ urbe deceſſerit, idem Herodotus refert libro quarto. Alexandri.) Hunc poſt euerſum regnum Perſarum Babylone diem extremum obiiſſe ſcribunt hiſtoriographi, dato ueneno ab Iolla Antipatri filio, qui mortuo regi ſuccesſit, autore Quinto Curtio. Fuerunt qui tradiderunt Ariſtotelem Antipatro id conſilium dediſſe, ut Alexandrum ueneno de medio tolleret, idque uenenum fuiſſe Ariſtotelis ingenio dignum, nempe aquam quandam gelidisſimam ex Nonacriæ petra ſudantem, quæ præ nimio frigore, nulla alia re, quàm equina ungula potuerit contineri. Sed de his plura apud Plutarchum. Pyrrhi.) is Argiuorum urbem incautius cum exercitu ingreſſus, cum recipere ſeſe in caſtra uellet, muliercula quædam ſuperiori è loco tegula capiti eius ita impegit, ut tenebris ante oculos obortis ex equo delaberetur, continuoque à milite quodam Antigoni, cui Zophyro nomen erat, occiſus eſt, autor Plutarchus.

F 2 DE

DE ADIACENTIBVS. Cap. XI.

Circa ſubſtantiam diximus eſſe Adiacentia & Actus. Adiacens uocamus modum rei inexiſtentem, quo aliquid aliud, quam ſecundum ſubſtantiæ ſuæ denominationem uocatur, ut prudentia eſt modus quidam hominis: cùm enim interroges, cuiuſmodi uir ſit Cato: rectè reſpondeas, prudens. Itaque capit ex prudentia nomen aliud quoddam, quàm ſubſtantiæ ſuæ; neq; enim Cato à ſubſtantia ſua prudens, ſed homo uocatur. Multiplex eſt hic locus, uarioſq; flexus habet. In ſumma quidem omnia quæ adiacent rebus, aut ſenſibus comprehenduntur, aut cognoſcuntur intellectu. Senſu comprehenduntur, primùm communia illa plurium ſenſuum. Multitudo, id eſt, numeri omnes. Magnitudo, quæ tribus in rebus poſita eſt, in longitudine, latitudine, & craßitudine. Figura, cuiuſmodi eſt planum, iniquum, rectum, curuum, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus: ſed hic alterius loci eſt, ad actus enim pertinet. Deinde quæ ſingulorum ſenſuum ſunt propria, ut uiſus, lucidum, obſcurum, perſpicuum, opacum, coloratum, auditus, ſonus, guſtus, ſapor olfactus: odor, tactus, calidum, frigidum, humidum, ſiccum, durum, molle, aſperum, leue, & reliqua quæ tactu percipiuntur. Hæc ſunt ſemina omnis noſtræ ſcientiæ: hæc omnis humanorũ ingeniorũ iacta-

iactatio. Ex ijs uariè cõiunctis coagmentatisq; omnium rerum ſpecies, multitudinem, uarietatemq; diſcreuimus. Itaque dubitet quis, querela ne dignius ſit, tam in arcto humani ingenij uim eſſe concluſam, an potiùs admiratione, quòd tam exiguis initijs, ad tantam rerum inueſtigationem, licèt dubiam, licèt incertam, ad inueſtigationem tamen potuerit peruenire. Intellectu uerò comprehenduntur, quæcunq; ex iſtis animus agitatione mentis colligit atq; decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figuram uidemus: uim qua ad ſe ferrum rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hæmatite, ſic in ſmaragdo, alterius ruborem, alterius uirorem oculis eſt cognoſcere: cauſam autem qua hic impudicitiæ impatiens eſt, ille ſanguinem ſiſtit, mens ſola perſpexit. Velocem eſſe curſum uiſu quidem dijudices: uelocitatem in quieſcente non niſi intellectu, uel ex curſu quem uidiſti, uel ex membrorum argutia agilitateque colligas. Sic robur, etiam in eo qui nihil ferat; ſic reliqua. Adiacentium quædam natiua ſunt, quædam parantur & accedunt. Natiua ſunt, ut in igne calor, in aqua humor, in terra ſiccitas. Accedentia ſunt, qualia in aqua calor, cùm igni adhibetur: rigor, cùm uehementiùs perfrixit: in cera liquor, cùm funditur. Quæ accedunt autem, eorum quædam facilè dimouentur ab eo in quo ſunt. Vt ruborem ex pudore contractum: pallorem ex metu, continuò ubi cauſæ deſierint, etiam deficere uideas. Quædam uerò difficulter auferũtur, quæ-

 lia

lia ſunt, quæ uel in aliquod, quod natura capax ſit eorũ ueniunt, ut additus nõnullis rebus uel color uel ſapor, & in nonnullis animis pauor ſemel acceptus, uel amor, uel odiũ, nõ niſi morte finitur; qualia etiã quæ longo uſu exercitioq́; firmata uerterunt in conſuetudinem, ut ſunt ſtudia & artes humanæ: ut animi motus, qui crebrò repetiti, propè in naturam trãſeunt. Sed natiuorum, cùm in omnib. rebus, tũ præcipuus eſt in eis quæ ſenſus ſunt expertia, locus. Qualis eſt uis quædam tuendi conſeruandiq́; ſui, tum aliud aliquid ſimile ſibi efficiendi: ut ignis calore, aqua ſe frigore tuetur, terra, duricie reſiſtit, aer liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere ſimile nitũtur, ut ignis ignem, aqua aquam, in herbis arboribusq́; fruges ſunt & fructus producendarũ aliarũ ſemina. Iam in lapidibus gemmíſq;, iam in reliquis omnib. quæcunq; terra marique naſcuntur, uaria poteſtas, noxia reliquis rebus, uel ſalutaris, pro cuiuſq; naturæ diuerſitate. Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animã. Ad corpus, ut fœcunditas, ut proſperior naturæ ualetudo, robur, uelocitas, pulchritudo; contrariáque iſtis. Ad animam, ſentiendi memorandíque uis feritas, manſuetudo, docilitas, indocilitas, aſtus, ſocordia, iſtíſque ſimilia. Natiua .n. eſt quædam hæc omnibus adiacens uis, qua cuncta in deſtinatum debitúmque naturæ feruntur opus. Neque enim autor ille rerum ſegne quicquam, aut ſine uſu eſſe uoluit; ſed tanquam in prudentis patris familias domo, cũcta ut eſſent in officio effecit. Accedunt

cedunt & eis quæ ſenſuum expertia ſunt multa,plu ra tamen animalibus; quoniam naturæ uigore in plures ſe conatus attollentia,in plura incurrāt oportet. Ergo in corpore eſt ægritudo & ſanitas, & melior deteriórque habitudo,fames,ſitis,ſatietas,ſomnus,uigilia & meditatione parata uelocitas,& uſu robur firmatum,& cultu decor additus. In anima, ut in equo,inſtitutio formandi gradus ad certũ numerum:in cane uenatio, & in reliquis animalibus, quæcunque uel homine monſtrante, uel rerum uſu percipiunt. Nam & efferatiora quædam fiũt uſu, quædam contrà manſueſcunt,& uitare pericula,et inſidias ſtruere conſuetudine addiſcunt. Homo, quoniam maximè (ut dici ſolet) animus eſt, maximè quoque hac parte conſpicitur:ergo prima ferè in eo peruidentur animi affectiones,ira,amor,metus,ſpes gaudium,dolor,inuidia,miſericordia,& reliqua. Et iſta quidem nonnunquam ſic intelligi poſſunt, ut ſint natiua. Quoniam plerique alius ad aliud iſtorum,naturæ inſtinctu ſunt propenſiores. Quandoq; ut ſint uſu parata. Cuicunque enim iſtorum frequentius regendum ſe quis auferendúmque permiſerit, id totum demum occupat hominem,iuriſque ſui facit, & ſequitur illa, quam ἕξιν Græci, noſtrorum, non nulli uerbum è uerbo,habitum; qui optimè fortaſſe,cõſuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur iſta,ut ſint temporareæ & ueloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferbuiſſe quem ira, metu trepidaſſe, amore exar-

ſiſſe. Itaque pro hac diuerſitate, haud difficile fuerit diſcernere, quorſum id eſt, in quod adiacentium genus, oporteat iſta conferri. Poſt iſta ſunt quæ ratione duce conſequimur, ut ſunt artes omnes hominum: Quarum aliæ ad ſolam pertinent rerũ cognitionem, aliæ ad actionem. Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerum qualitatesque & cauſas omnium, quæ terra, mari, cœloque fiunt, ſcrutantur. quæq; diſſerendi emendatè, credibiliter, politè, rationem tradunt. Actionis artes ſunt, quæ uel ea docent, quibus corpus tuemur, ut eſt agricultura, ut militia, ut mercatura, & fabriles omnes, & manuariæ; (ut ita dicamus) artes. Vel ea tradunt, quibus emendatur animus, & mores hominum, uitaq; formatur. Nec ipſæ ſolùm artes huc referuntur, ſed etiam quæ hauriuntur ex eis uirtutes, prudentia, religio, pietas, beneuolentia, iuſtitia, tolerantia, magnanimitas, temperantia, modeſtia, benignitas, & quæcunque aliæ ſunt, quibus legitimè nos & ſecundum rectæ rationis præſcriptum, tales aduerſum Deum, homines, nosq; ipſos quales ius faſq; eſt eſſe præbemus. Ut ergo cuncta quaſi in ſummam redigamus. Adiacentia, quæcunque ad rationis intelligendiq; uim pertinent, in ſolo homine quæruntur. Senſus, & mouendi uis, & quæcunque circa ea ſunt, in omnibus ſpectantur animalibus. Ali, creſcere, firmari, conſumi, communia ſunt omnium uiuentium. Nam quæ corpori inſunt, in omnibus reliquis, quæ uideri tangiq; poſſunt, eſt inuenire. Et horum

quædam

quædam natiua ſunt rebus, quæ perpetuò inſunt ipſis, quædam permutantur ſubinde, & uelut in diem eunt atque redeunt. Horum omnium, alia ſenſu, alia intellectu comprehēduntur, non quòd quicquid ſentitur, non et intelligatur etiam: aut quicquam in intellectu ſit, quod non aliqua uia ad ipſum ſit per ſenſus profectum, ſed quòd alia ſunt, quæ prima ſeſe nobis cognoſcenda offerunt, uiamq́; mentis per ſenſus aperiunt: alia ui intellectus ex ijs ipſis colliguntur. Itaque illa ei ad quod primum, hæc ei, ad quod potiſsimum pertinent, attribuere uiſum eſt.

Scholia in caput 11.

Adiacens uocamus.) Adiacentium uocabulo ea ferè complectitur Rodolph. quæ quantitates qualitateſque ab Ariſtotele in categorijs dicuntur, quatenus hæc ad ſua referuntur ſubiecta, alio nanque relata, alia ſortiuntur & nomina. Verbi cauſa, Virtus relata ad animum, adiacens eſt, eadem cum ad fœlicitatem refertur, de numero, eſt deſtinatorum, cum ad uictum, repugnans, cum ad iuſticiam & temperantiam genus, cum ad habitum animi ſpecies. Multiplex eſt locus.) Duas ponit in ſumma diuiſiones adiacentium. Nam principio, adiacentis omnia, aut percipiuntur ſenſu, aut intellectu comprehendũtur. Deinde, quædam eorum natiua ſunt, quædam forinſeca accedunt. Partes diuiſionis utriuſque, partim Rodolphus ipſe ſatis dilucidè explicat partim nos ſuo quãque loco explicaturi ſumus. Senſu comprehenduntur.) Duo genera Ariſtoteles facit eorum, quæ comprehenduntur ſenſu, alia enim ſentiri ſecundum ſe, alia ſecundum accidens. Secundum ſe ea ſentiri dicuntur, quæ ipſa in cauſa ſunt cur ſenſu percipiantur, ut color uiſu, ſapor,

por,guſtu,olfactu odor. Secundum accidens, quæ non ſua,ſed alterius cuiuſpiam gratia ſenſu comprehendun tur,quemadmodum homo uocis modo quam facit gratia audiri poteſt,& cur uideatur,in cauſa eſt color. Rodolphus de priori tantum genere loquitur, quorum eiuſmodi rurſum diſcrimen eſt,ut partim communia,partim propria eſſe dicantur. Communia ſunt quæ pluribus comprehendi ſenſibus poſſunt, ut magnitudo, numerus,quies,motus,figura. Propria,quæ ſingulis modo ſenſibus cognoſcuntur,ut color uiſu,ſonus auditu,olfactu odor,ſapor guſtu,tactu frigidum,calidum, humidũ, ſiccum,quæque alia eius generis ſunt. Hæc ſunt ſemina.) Ariſtotelem autorem ſecutus hoc dicit, qui putat omnem cognitionem noſtram oriri a ſenſibus. Vide Ariſtot.principium, de Demonſtratione ſeu reſolutione poſterioris. Apud Ciceron. de Finibus; Quicquid porrò animo cernimus,id omne oritur a ſenſibus. Ita dubitet quis,) Eadem Lactan. libr.4. Inſtitutionum. & Plini. lib.6. In magnete.) De hoc Plinius li.trigeſimo ſextō.c. 16. Nomen ab inuentore habet. In hæmatite.) Gemma eſt nomen a uirtute atque effectu habens, nempe a ſiſtendo ſanguine, αἷμα enim Græcis ſanguinem eſſe nemo ignorat. Plinius libro trigeſimo ſeptimo.capi. decimo. In Smaragdo.) Et huius gemmæ mentio fit apud Plin.lib.eodem capite ſeptimo. Quædam natiua.) Natiua adiacentia ſunt,quæ intrinſecus ex ipſa re oriuntur, & ueluti innata ſunt. Accedere dicuntur ea, quæ extrinſecus in rem cadunt. Verbi cauſa :Sunt quibus natura corpus tam firmum ac patiens dedit , ut laborem, inediam,frigus,aliaque id genus facilè ferre poſsint. Sunt rurſus,quibus etſi natura id largita non eſt, longa tamē exercitatione ac conſuetudine id aſſequuntur,ut & ipſi ad toleranda ea,quæ dixi,idonei euadant. Hæc ergo corporis patentia ac firmitudo, prioribus quidem illis nati uum eſt adiacens, poſterioribus uerò accedit, Quæ accedunt autem,eorum quædam facilè dimouētur,&c. [illegible] Ad hæc

Ad hæc plenè intelligenda, plurimum momenti attulerint ea, quæ de qualitate in categorijs tradit Ariſtoteles. In conſuetudinem.) Ita interpretatur quam Græci ἕξιν, Latinorum quidam habitum uocant. Cicero cum alibi, tum ſecundo de Oratore, & ſequutus hunc Quintilianus, conſuetudinem nominant. Qualis eſt uis quædam tuendi.) Non hoc accipiendum, quaſi hæc ſolis inſint illis quæ ſenſu carent, ſed quòd in illis nihil inſit hiſce præſtantius. Alioqui & in animantibus quoque ea reperiri uel Cicero in Officijs docet: Principio, inquiens, generi animantium omni eſt a natura attributum, ut ſe, uitam corpusque tueatur, declinetque ea quæ ei nocitura uideantur, quęque ſint ad uiuendum neceſſaria inquirat & paret: ut paſtum, ut latibula, ut alia eiuſdem generis. Commune autem animantium omnium eſt, coniunctionis appetitus, procreandi cauſa, & cura quædam eorum quæ procreata ſunt. Iam in lapidibus gemmisque.) Eiuſmodi miraculorum plenus eſt Plinius. Vt eſſent in officio.) Vt nuſquam deſiderent, ut officio ſuo fungerentur. Ergo prima ferè.) Triplicia adiacentia tribuit animo hominis; affectiones, artes, uirtutes. Homo quoniam maximè.) Quintilianus, libr. primo inſtitutionum. capit. primo. Sicut aues ad uolatum, equi ad curſum, ad ſæuiciam feræ gignuntur, ita nobis própria mentis agitátio, atque ſolertia, unde nobis origo animi cœleſtis eſſe creditur. Cicero: Hi nō uiderunt ut ad curſum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, ſic hominem ad duas res (ut ait Ariſtoteles) ad intelligendum atque agendum eſſe natum, quaſi mortalem deum. Et iſta quidem.) Affectiones ait trifariam conſiderari poſſe, ut natiuas, ut uſu atque exercitatione quæſitas, ut temporarias momentaneasque quaſdam animi motiones, quæ ut repentè adueniunt, ita abeunt quoque ſubito ac recedunt. Id apud Ariſtotelem dicere liceat hoc modo, hæc interim in ſecunda, interim in prima

interim

interim in tertia eſſe ſpecie qualitatis. Porro Boethius in categorias Ariſtotelis ſcribens ait, non eſſe abſurdũ, ſi res eadem, diuerſis conſiderata modis, diuerſis item generibus ſubijciatur, ne quid obturbent hic iſti, qui inter omnia ea, quæ ſub diuerſa genera cadunt, realem neſcio quam ſubeſſe aiunt diſtinctionem. Regendum auferendũq;.) Id tum ſit, cùm adeo nobis affectus domi nantur, ut quocunq; impulerint illi, uel nolentes ſequi cogamur. Sanè initio non difficilimum eſt obuiam ire affectibus, at poſtquã ſemel ac iterum tertioq; illis fueris obſecutus, tantas interim colligunt uires, ut multum quoque ac renitentem quoquo uerſus impellant.

Quarum aliæ.) Artium, inquit, aliæ cognitiuæ ſunt, aliæ actiuæ. Cognitiuæ ſunt, quarum finis cognitio eſt, ut ſunt quas Phyſicas uocant, ac Mathematicas, quæq; ſermonis artificium docent, ut Grammatica, Rhetorica, & Dialectica. Actiuæ, quarum finis eſt actio, ut ſunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicuntur. Sed de his rurſum libri ſequentis capite ſecundo & nono. Quintilianus ſecundi inſtitutionum libri capite decimonono, tria artium genera facit. τὸ θεωρητικὸν, τὸ πρακτικὸν, καὶ τὸ ποιητικὸν, id eſt, inſpectiuum, actiuum, & effectiuum.

DE ACTIBVS. Cap. XII.

AB adiacentibus oriuntur Actus. Vnumquodq; enim pro modo naturæ ſuæ, utq; aliter aliterúe affectum eſt, agit. Actus autem in præſentia non ita accipiendus eſt, ut à paßione diſtinguatur, ſed ut ſit actus id, quocunque aliquo modo exerceri afficiq; dicimur. Ita & timere, & dolere, & ægrotare, quieſcere etiam & uacare, nobis actus erunt, omnia.n. cùm actus rei ſcrutamur, uenient conſideranda, & argu-

argumenti aliquid in hanc illamúe partem dabunt. Poſſumus (ſi uidetur) actus pro adiacentium, à quibus naſcuntur, uarietate diſtinguere: Vt ſint alij qui proueniant ex natiuis, ut in igne calere, lucere in ſole, in animali paſci, moueri, natare, uolare, dormire, ingredi, uigilare. Alij, qui à conſuetudine firmatis ueniunt, ut ſcribere, orare, mederi, iaculari, gubernare. Alij, qui ex ſubitis prodeant affectionibus, & breui momento prætereuntibus, ut rubere ex pudore, ex metu concuti, ex lætitia geſtire. Sunt etiã qui nihil efficiunt, ſed intra ſe conſumuntur, ut ſunt currere, ambulare, uolare, uidere, audire, intelligere. Quidam, qui præter ſeipſos opus abſoluũt, ut ædificare, domum efficit, texere pannum, ſcribere literas, & hi quidem, qui nihil extra ſe efficiunt, alij quidem propter finem aliquem fiunt. Vt qui ambulat, uel idcirco id facit, ut aliquò perueniat, uel ſanitatis cauſa, qui uidet, ut aliquid percipiat, qui dormit, ut laßitudinem ponat. Alij, uel carent fine, uel in proſpectu non habent: Vt gaudere planè caret fine, nemo enim eſt, qui quem in uſum gaudeat, dicere poßit, niſi ut gaudeat. Sic etiam dolere, ægrotare, metuere, ſperare, iraſci. Si quem enim interroges, quem in uſum iraſcatur, in nullum dicat, ſed quia iniuria prouocatus ſit, facere aliter non poſſe. Sic etiam qui amat. Quanquam hic fortaſſe poßit dicere, finem ſibi eſſe, potiri concupita, & iraſcens ita dicat, finem ſibi eſſe uindictam. Verùm hi fortè fines ſunt eorum, qui amore atq; ira perciti agunt. Amo-

ris

ris certè & iræ non ſunt fines, cum utrunq; aſſequi & commodius fortaſſe poſſent, ut non amore & ira ſeſe torquerent. Inconſultus eſt enim omnis animi ſubitus affectus, & ad eam partem animi pertinent, quæ rationis eſt expers, neque proſpicere finem poſſunt. Et alij quidem ex præteritis naſcuntur tantùm, uel præſentibus. Alij etſi oriantur ex futuris, & partem aliquam perſpiciant futuri, non tamen ut fiant illa, ſic afficitur, ſed quia illa uentura arbitramur, concutimur animo & conſiſtere nequimus. Quod in timore apertius eſt & inuidia quæ tamen certum eſt eiuſdem naturæ & conditionis eſſe, qua reliquos omnes. Cauſa huius eſt, quoniam iſta agendi uoce paßionem ſignificant. Omnis autem actio (non illa quam nos iam cõmuni uocabulo actũ dicimus, ſed ea quæ propriè Phyſicis hoc nomine ſignatur) finem aliquem reſpicit, propter quem ſuſcipitur ipſa. Isq; finis, uel res ea eſt, quæ patitur, uel circa ipſam eſt. Patiens autem non ad aliud, quatenus patiens eſt, ſed ad agens reſpectat. Itaq; finem habere non poteſt. Neq; enim agens ei finis eſt, cum ipſum ſit agentis finis, niſi fortè ea ſit rei conditio, ut id quod patitur, actione aliqua in agens recurrat. Vt nauem fabricanti qua ipſe ſit nauigaturus, finis primũ quidẽ fabricatiõis eſt nauis. Deinde rurſus quia nauis portat, tueturq; ipſum qui fabricatus eſt, ipſe inuicem finis eſt nauis. Hoc enim pacto fieri poteſt, ut agens atque patiens uicißim alterum alteri finis fiant, cum perinde utrunq; agat atq; patiatur. Sed

uel

uel ſcrupuloſiora fortaſſe ſunt iſta, uel nõ ita multũ præſenti rerum tractatui neceſſaria. Illud annotandum uidetur, quædam nomina agendi faciẽ habere, cùm re uera adiacentia ſint. Quædam contra, adiacentium uoce actum ſignificant. Neque enim calere & albere aliud ſunt, quã calidum eſſe et album, quæ certum eſt eſſe adiacentia. Sic, & ſcire, & cognoſcere, & quieſcere. Ac è diuerſo, curſus currendi actũ, & ſermo locutionem, & locutio loquendi actũ ſignificat. Quod igitur propriè actus eſt; id oportet ut ſit in quadam agitatione (hoc quod Græci ἐντελέχειαν uocant) poſitum, id eſt, ut uel fieri aliquid, aut perire, uel item augeri aut diminui, uel qualitatum alteratione permutari, uel in tranſpoſitione aliqua, lociq́ue cõmutatione intelligatur. Quod enim in uno fixoq́; gradu conſiſtit, certũ eſt nequaquam agi poſſe. Magno uſui ſunt hi loci eis, qui de rerũ proprietate, naturáq; diſſerunt. Vtq́; etiam de alijs diſſeratur, plurimum tamen fidei parant ducta hinc, hoc eſt, ex interioribus rerum penetralibus argumenta, atq; è natura eorum (de quibus oratio eſt) deprompta. Aut hæc enim rerum natura eſt, aut ſi qua alia eſt, ignotam nobis eſſe) niſi me tamen caligo ingenij mei fallit) fatendum eſt. Hæc enim ferè uidentur eſſe illa, quæ mentis humanæ poßit complectiuis. Reliqua, ut intra altiores rerũ naturæ ſinus recondita, aut ignoramus, aut ex iſtorum comparatione, magis quid non ſint dicere, quàm quid ſint comprehendere ualemus.

Scholia

Adiacentibus.) Principio quid ſit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuiſiones atq; diſcrimina. Hinc tres notatiunculæ ſubiiciuntur. Poſtremò, quanta ſit uel huius uel præcedentis loci commoditas explicatur. Finitio.) Actus hic dicitur illud, quocunq; aliquo modo affici, exercitariq; dicimur. Prima diuiſio.) Actus partim à natiuis adiacētibus oriuntur, partim ex ijs proueniunt adiacentibus, quæ uſu conſuetudineq; firmantur, partim ex ſubitis illis, momentaneisq; animi, corporisue affectionibus. Diuiſio ſecunda.) Actuum, alij operis aliquid extra ſeſe efficiunt, ut texere, ædificare, alij intra ſe conſumūtur, ut currere ambulare. Tertia.) Eorum actuum, qui nihil extra ſe operis efficiunt, quidam propter certū aliquem fiunt finem, quidam nullum definitum finem habent. Quarta.) Actuū eorum, qui definitum finem non habent, alij ex præteritis ac præſentibus cauſis oriuntur, alij ex futuris. Notatio prima.) Omnis actio propriè dicta finem aliquem ſpectat, paſſio nunquam. Secunda.) Sunt quæ ex figura uerbi actus eſſe uideantur, cum re uera ſint adiacētia. Quædam rurſus adiacentia, cum ſint actus. Tertia.) Omnis actio propriè dicta, in motu atque agitatione quadam eſt poſita. Quæ ſequuntur, ea per ſe ſatis aperta ſunt. Et ad eā animi partem.) Philoſophi tres faciunt animi partes, rationem, iraſcentiam, & cupiditatem. Qua de re ita Apuleius in libello qui inſcribitur de dogmate Platonis: At enim cum tres partes animi dicat eſſe, rationabilem, id eſt mentis optimam portionem, hanc ait capitis arcem tenere, iraſcentiam uerò procul à ratione ad domiciliū cordis deductam eſſe, obſequi eam & reſpondere in loco ſapientię, cupidinem atque appetitus poſtremam portionem, infernas abdominis ſedes obtinere, ut popinas quaſdam & latrinarum latebras, diuerſoria nequitiæ atque luxuriæ. Hactenus Apuleius. Porrò illud leuiculū, uerba hæc pertinent, & poſſunt ad ſenſum magis eorū,

quæ præcedunt, quam ad uerba referri. Quoniam iſta agendi uoce paſsionem ſignificant.) Monent Dialectici quædā eſſe uerba, quæ cum actiui ſint generis, tamen re uera, paſsionem ſignificent, ut timere, metuere, inuidere, audire, guſtare, uidere. Cuius rei & Priſcianus meminit. Neque enim calere.) Quid calere ergo actus non eſt. At qui tu id uerbum Rodolphe paulò ſuperius in hoc albo recenſuiſti, cùm ageres de actibus ijs, qui ex natiuis adiacentibus proueniunt. Quid dicemus? An hoc fortaſsis, Rodolphum ſuperius ad ſolam reſpexiſſe uocem, hic rem ſignificatam magis, quam uocem ſpectaſſe? quanquam, & hic unus uideri poteſt ex locis illis, de quibus ſumus dicturi poſtea, quos ſi recognouiſſet Rodolphus, emendatiores profectò in lucem exiſſent. Id oportet, ut ſit in quadam agitatione, hoc, quod Græci, ἐντελέχειαν uocant, poſitum.) Longum ſit recenſere, quàm diuerſa ſuper nomine ἐντελεχείας ſcripſerint autores, dum principio illud in dubium uertitur, ἐντελέχεια ſcribi debeat per τ literam, an ἐνδελέχεια per δ, quorum poſterius hoc continuatam quandam, ac perennem ſignificat motionem; illud prius, uerbum è uerbo perfectihabiam.

Prior lectio arridet pluribus; ut uidere eſt apud Budæum, & Plutarchus lib. 5. Sectione 3. ſecutus uidetur; cùm in placitis philoſophorum ſic ait. Ἀριστοτέλης ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ, ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Hoc eſt quem admodum interpretatur Budæus Ariſtoteles animam cenſet eſſe entelechiam primam corporis naturalis, potentia inſtrumenti uitam habentis. Entelechiam autem, ideſt, uerbum ex uerbo perfectihabiam, pro efficientia intelligere oportet. Hæc Plutarchus Cicero poſteriorem lectionem in Tuſculanis ſecutus eſt, cuius ſententiam pro uiribus defendunt Philippus Beroaldus, & Angelus Politianus. Vtri rectiùs ſentiant, uiderit deus aliquis. Rodolphus ad Ciceronis propius, quàm aliorum ſententiam accedere mihi uidetur; neq;

tam alludere ad locum eum, qui eſt primo lib. de Anima quàm qui ex tertio Phyſicorũ, ubi motũ quoq; ἐντελέχειαν eſſe ait Ariſtoteles. Lucianus ludẽs more ſuo, quòdã in loco ait, eã quę prius dicta fuit ἐνδελέχεια, pòſt ἐντελέχειαν dici cœpiſſe, & in locũ τοῦ Δ ſucceſſiſſe, τὸ τ: Budæus ait ἐντελέχειαν dici quaſi τοῦ ἐντελοῦς συνοχὴν. i. perfecti corporis cõprehenſionem, quæ etymologia, an quẽadmodum probe quadrat animæ, ita motibus quoq; cõueniat, ſecũ expendat lector. Sane Ariſtoteles utrobiq; eodẽ nomine uſus eſt. Cum proinde utrunq; agat.) Sunt qui legi oportere æſtimãt loco hoc, perinde, ſed & alibi Rodolphus nõ ſemel dixit in hunc ſenſum proinde, qua in re & F. Quintilianum habet autorem.

DE SVBIECTO: Cap. XIII.

SVbiecti nomen, in uarias ſignificationes ductum eſt. Dicimus enim ſubiectum (unde origo eſt nomini) id quod iactũ eſt ſub aliud. Vnde inquit, Poeta: Pedibusq; rotarum Subijciunt lapſus. Item per translationem: Parcere ſubiectis et debellare ſuperbos: Iam in pronunciatis ſubiectum eſt, de quo aliquid dicitur, ut cum dicimus, homo eſt animal, homo eſt ſubiectum, in quo eſt aliquid, ut prudentiæ ſubiectum hominem dicimus, & ſubiectum formæ materiã. Dicimus etiã id, circa quod tractatus, actioq; rei cuiuſpiam uerſatur, ſic ſubiectum uiſus, colorem dicimus, ſubiecta artium, ea quæ præcipuè ſibi conſideranda ſumpſerunt. Dicitur & aliter, octo enim ſignificationes fecere, ſed quo modo uel plures fieri poſſent, et quæ omnes recidant in eas, quas diximus. In præſentia autem nobis ſit ſubiectum, adiacẽtium

quidem id, cui aliquid ineſt, actuum verò, & iſtud ipſum, & illud etiã quod actioni alicuius eſt obiectum. Illi nanq; actus, qui aliquid extra ſe efficiũt, neceſſe eſt habeant ſubiectum, ex quo proficiſcãtur, deinde aliud, quod expoſitum ſit ipſis, & in quod tendãt, ut calefacere, primũ oportet in igne eſſe, is enim eſt qui calefacit. Deinde niſi ſit aliquid, in quod explicet uim ſuam, & in quo efficiat calorem, nõ poterit calefacere, primùm oportet in igne eſſe, is enim eſt qui calefacit. Deinde niſi ſit aliquid in quod explicet uim ſuam, & in quo efficiat calorem, nõ poterit calefacere. Agentiũ enim actus (inquit Ariſtoteles) in patiente ſunt accommodato. Sentiendi autem & intelligendi ea, quæ obiecta dicuntur, non ſunt fortè niſi nominis ſimilitudine ſubiecta. Sentiendi enim ſubiecta, efficientia uerius dicentur. Color enim per aëra perſpicuum, inuiſibilibus quibuſdam ſimulachris, & imaginem ipſius perferentibus, ſparſus, ubi incurrerit in oculum, ferit ipſum, & ad uidendum excitat. Sic ſonus auditum mouet, & odor olfactum, & reliqua quæ ſentiuntur, ubi partem illam corporis noſtri, qua percipi poſſunt, attigerunt, euocant animæ uim, quæ per eam ſe partem exerit, & ad ſe apprehendenda impellunt. Quæ mens noſtra deinde accepta à ſenſibus, cognoſcit primùm: deinde uariè multipliciter; compoſita inter ſe atque diuiſa, formas omnes, rerum habitudinésq; & genera, ordinémq; cunctorum elicit, diſcernit, diſponit, inq; uarios artium, ſcientiarumq; diſtribuit uſus.

Hæc ergo ſi intuebimur, facilè nobis liquebit, ſenſum quidem re uera ab ijs quæ ſentiuntur pati, mentem ab ijs quæ intelliguntur, imaginem quandam & ſimulachrum patiendi accipere. Quò fit, ut exiſtentia tantùm & præſentia ſentiri poßint, intelligantur autem & abſentia, & quæ interierunt, quæque nondum ſunt nata. Sic ea quæ ſenſibus obijciuntur ſimiliora ſunt efficientibus. Artes omnes ſcientiæq;, eis circa quæ uerſantur comparatæ, pronunciatis poterunt adſcribi. Ea cuiuſmodi ſint, ſuo loco dicetur. Subiectum autem propriè omnium, id eſt, quod ex decem primis rerum generibus, Græci οὐσίαν, *nos eſſentiam (ſi per grammaticos liceret) uerbum è uerbo diceremus, nunc ſubſtantiam dicimus. Huic enim reliqua omnia ſunt innixa: hæc receptaculum eſt fundamentúmque omnium. Magnitudo autem, quam inter adiacentia numerauimus, ſi ſubſtantiæ comparetur, adiacentibus accedit, ſin reliquis conferatur adiacentibus, ſubiecti habet uicem, non quidem ut in ipſa ſint adiacentia, ſed quòd nequeant niiſi illius interuentu, ea præſertim quæ corpori adiacent, in ſubſtantia reponi. Neque enim quicquā album uel nigrum ſine ulla magnitudine cogitare poſſumus, nec calidum uel frigidum, nec durum uel molle, nec aliorum huiuſmodi quicquam. Quare ſi dicam muſicum album eſſe: muſicum certum eſt à muſica dici, id autem eſt adiacens. Patet ergo, non eſſe ſubiectum albi. Sic iuſtum probum eſſe, iuſtus non eſt ſubiectum probitatis, iuſtus enim à iuſticia*

nomen

nomē habet,iuſticia uerò nō ſubiectū eſt probitatis, ſed ſpecies. Si autem dicā hominē prudentem eſſe,homo eſt ſubiectum, ſubſtantia.n.eſt homo. Ita aquam frigidam, aqua ſubſtantiæ eſt nomen. Ita bouem occidi, bos ſubſtantia eſt, in quam tendit occidendi actus, ſic ut in ipſam ſe recipiat. Ex quibus facilè perſpicitur id,quod diximus,ea quæ ſenſibus, mentiſq; agitationi expoſita ſunt,non ſatis rectè ad hāc noſtrā rationē poſſe ſubiecta dici. Quid ergo? ſi quis cùm quærat de illis,per hunc ſe quærere locum credat,erratū erit? Erit quidem,ſed cuius iubeam ſecurum eſſe qui inuenire cupiet. Id.n.agat,ut inueniat, ſi poteſt ex proprijs locis,optimū quidem erit, certiore namq; curſu intentionē mentis diriget. Sin minus poteſt ex proprijs,at undecūq; poteſt, dummodo inueniat. In artibus.n.quæ operis gratia diſcuntur, non quàm exactè præceptionum fines diſtinguas,ſed quàm commode illis utare,ſolet æſtimari.

Scholia in caput 13.

Pedibusq́; rotarum Subijciunt lapſus.) Locus eſt ſecundo libro Aeneidos. Parcere ſubiectis.) Aeneidos ſexto. Iam in pronunciatis.) Cicero prima Tuſculana pronunciatū uocat,quod Græci ἀξίωμα, Marcus Varro proloquium,hodie partim enunciationē,partim propoſitionē appellant, Ariſtoteles in libro περὶ ἑρμηνείας, ἀπόφανσιν. Ea eſt oratio perfecta,uerū falſum ue ſignificans: Vt, trahit ſua quemq; uoluptas. Non omnia poſſumus omnes. Adeo à teneris conſueſcere multū eſt. Octo enim ſignificatiōes fecere, ſed quomodo uel plures fieri poſſent.) Fecere,inquit, octo ſignificationes uerbi huius, ſed ita

id fecerunt,ut ad hunc modum fieri poſſent & plures, quæ tamen omnes non tam fuerunt diuerſæ ab ijs,quas diximus,quin in eas poſſunt recidere. Vt caleſcere primum oportet in igne eſſe.) Ita quidē habet αὐτόγραφον, at ſenſus requiritur ut calefacere legamus. Agētium.n. actus.)Id uulgo hūc in modum efferri conſueuit: Actus actiuorum ſunt in patiente prædiſpoſito. Ex Ariſtotele, 3.lib.de Anima:Sentiendi enim ſubiecta,efficientia uerſus dicentur.)Obiecta,inquit,ſenſuum, agunt potiùs in ſenſus ipſos,q̄ illorū actioni ſubijciantur, ac rurſum ſenſus etſi agere uideantur,patiuntur tamen uerius, quam agant.Id quod de auditu,guſtu,odoratu,tactu, quæſtionem nō habet.De uiſu ſunt, qui diſſentiant. Qua de re cōpluſcuſa Macrobius lib.7.circa finē, & Aulus Gellius lib.5.cap.18.ut præter eam diſcertationē illam Ariſtotelis in libro περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητικοῦ: aduerſus Platonē. Quod ex decem primis rerū generibus.)Hęc à dialecticis enumerantur,ſubſtantia,quantitas,ad aliquid,qualitas,actio,paſsio,ubi,quando,ſitum eſſe,& habere,Grĕci οὐσίαν, nos eſſentiam.)Quintilianus lib.3.cap.7. Ariſtoteles,inquit,elementa decem conſtituit,circa quæ uerſari uideatur omnis quæſtio,οὐσίαν, quàm Plautus eſſentiam uocat,nec ſanè eſt aliud eius nomen Latinum,&c. Meminit idem autor eiuſdem uocis lib.2.cap.15.Et rurſum 8.lib.cap.3. Multa, inquit, ex Græco formata noua ac plurima à Sergio,Flauioq;, quorū dura quædam admodum uidentur, utens & eſſentia, quę cur tantopere aſpernemur nihil uideo,niſi quòd iniqui iudices aduerſus nos ſumus, ideoq; paupertate ſermonis laboramus. Seneca in Epiſtola quadam negat,τὸ ὂν καὶ τὴν οὐσίαν Latinè exprimi poſſe.Qua de re plura Laurētius Vall. Sed ut hoc obiter annotemus,apud Plautum (niſi me fefellit lectio) non reperi eſſentia uocem, quapropter & in loco Quintiliani non legendum arbitror Plautum, ſed Plautium iuxta ueterum exemplarium fidem. Sed quod nequeāt niſi illius interuētu.)Id hodie in ſcholis, haud ſcio quam aptè, dici ſolet ad hunc modum, duplex eſſe

subie-

ſubiectũ accidentium, unum quod alterum quo Subiectum quod, illud uocant, cui ipſa accidentia uerè inſunt, ut eſt ſola ſubſtãtia. Subiectum quo, ſine cuius interuentu, principali illi ſubiecto ineſſe non poſſunt, quod genus eſt magnitudo, id eſt, quantitas continua.

DE CAVSA EFFICIENTE. CAP. XIIII.

EXterni loci ſequuntur, quorum prima ſunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, ueniam mihi uerbi iſtius impetratam uelim, quẽadmodum in reliquis nonnullorũ nominibus, non aduerſas optauerim lectoris aures. Ut enim traderem locos alia diſtinctione & ordine, quàm ſunt ab alijs ante me tractati, res ipſa mihi perſuaſit. Oportebit itaq; penès illam, ut huius facti mei, ſic nominũ ipſorum, uel rationẽ eſſe, uel culpam. Nec inueni ſanè quo alio nomine cõplecterer cauſas et euẽta, quam cognatorũ, cùm ſint alteris altera naſcendi ac proueniendi origine coniuncta. Sunt ergo cognata (ut diximus) cauſæ & euenta. Cauſas Ariſtoteles, quique ſecuti ſunt eum, quatuor fecerunt, materiã, ex quas res eſt, formam, per quã eſt, efficientem, à qua fit: finem, propter quam fit. Sed materia & forma in partibus dicta ſunt: efficientẽ & finem dicemus. Cauſam igitur in præſentia dicimus rem, cuius ui euenit aliquid. Vt autem aliquid eueniat, neceſſe eſt eſſe id, quod uim efficiendi habeat, cuius efficacia fieri formaríq; res poſſit. Deinde id, ſi non aliquo ad agendum moueatur ſtimulo, iners ſegnéq; manebit: adeo nihil fit in

rerum natura temerè, & cui ratio non conſtet, omniáque propoſitum ſibi deſtinatúmq; finem habent, propter quē faciant cuncta. Qui tametſi rebus ipſis nonnunquam ſit ignoratus, ut ſunt ea, quæ expertia ſenſus, naturæ tantùm in agendo ſequuntur impetum, autor tamen ille conditórque nouit, cuius in agendo numini & iuſsis parēt. Id ergo quod faciēdæ rei præbet operam, efficiens eſt. Id cuius gratia fit res, finem uocamus. Vltimum eſt enim in agendo & quod ubi conſecuti ſumus, deſinimus ulterius tendere. Eſt autem potiſsima cauſarum omnium finis. Nam materia formæ expers, rudis eſt & inculta, nec in ullius rei tranſit nomen. Forma ſi deſit efficicientis uis, prouenire nequit, efficiens niſi finis cupiditate permotum, manet ocioſum. Facilè itaque liquet, finem, quanquam uſu effectúq; poſtremus ſit, omnium tamen eſſe propoſito atq; inſtitutione primum. Efficientium duplex eſt conditio: Alia nanq; neceſsitatem in agendo ſequuntur, alia delectum. Neceſſitate agunt, quæcunq; conſilij iudicijq; expertia ſunt, ut ignis propoſito ſibi quod uri poſsit, nequit non urere. Et terra uerno tempore nō herbam, non quicquid aliud pro loci, cælíque ingenio ſolet, poteſt non procreare. Delectu agunt, quibus liberum eſt agere uel non agere, ut homines illis in rebus, quas conſilio, rationéq: adminiſtrant, fortaſſe et brutorum nonnulla, quæ docilia ſunt, & iudiciū quoddam quandámq; deliberationis imaginem habent. Quanquā Ariſtoteles putat, nō agere ea, ſed agi potius

tius:proinde enim ut ſpecie rerum perceptarum mouentur, rapi; nec contra id quod uidetur obniti poſſe: opinionémque ſequi non quam uelint, ſed quam à rebus acceperint; nec poſſe non trahi eò, quod expetendũ ipſis uidetur: nec non fugere, quod apparet uitandum. At uerò ſi nonunquã inter duo uelut in ancipiti pendeant, id non euenire, quia cõſilio in hanc uel illam deducantur partem; ſed quia duabus propoſitis rebus, & ex æquo ferè ad ſe rapientibus, non aliter quàm nauis inter diuerſos diſſidentéſq; deprehenſa fluctus, incerta & dubia uidetur cui potiſſimum cedat: utque illa perſæpè, non qua gubernatori uiſum eſt agitur, ſed quà undarũ uiolentior rapuit cumulus: ſic iſta non ſuum mutũ habent, ſed inditam tantùm à rebus commodi, aut incommodi ſpeciem ſequuntur. Hominem autem cum diu multumq; penſitata re deliberauerit, non tamen quod res ſuadet, ſed quod animus iubet, ſequi crebrò uidemus. Poteſt enim in ea, quæ deliberando damnauit, præceps cõtra conſilij ſui ſententiam ruere; & contrà, toto impetu fugere, quæ ſibi maximè expetenda ſunt uiſa. Verùm hæc utcunque ſint, non planè liberum eſſe brutis agendarùm rerum arbitrium, non uidetur abhorrere uerò: delectu tamen agere, quãdo bonarum eſt ipſis malarũq; rerum diſcrimen, nemo (quod equidem credam) repugnet. Rurſus quæ neceſſitate agunt; eorum, quædam naturæ conatu, alia externa ui agunt. Conatu naturæ agunt ea, quorum agendi principium

eſt

eſt intra ipſa, nullo externo adiuuante: ut ignis urit quoniam caloris uis qua urit, natiua eſt ipſi. Itaq; non deficit res iſtas agendi uis, neque ceſſant agere, quandiu eſt copia ipſis alicuius, in quod efficaciam ſuam explicare poßint. Violentè uel (ut diximus) ui externa agere dicuntur, quibus ab alio uis eſt agendi inſerta: ut aqua feruens calefacit, uerùm non ſua, ſed ignis ui, à quo calorem accepit. Sic lapides, & ſi qua alia mittuntur tormentis, ſupra ſe, & in ſublimi poſita disijciunt, non proprio impetu, ſed eo qui iacentium uiolentia ipſis eſt intortus. Itaque non eſt diuturna uis iſtorum, ſed renituntur, franguntq; quantum poſſunt inditum ſibi conatum, & ſtatim redduntur naturæ ſuæ. Inde fit, ut initio uehementiſſimus ſit ipſorum motus, ut qui ſit impellenti proximus: ſpacio deinde paulatim amittat uires, & elangueſcat. Sed eis quæ neceßitate agunt, ad agendum ſufficit, ut poßint agere: quæ uerò delectu aut conſilio, ut etiam uelint, eſt opus. Quæ cauſa eſt, quòd in controuerſijs ijs, quibus factum necne ſit aliquid, quæritur, colligi ſolet, uoluerit: ne deinde potuerit ne quis facere id, quod arguitur feciſſe: quæ ſi probata fuerint, facilima eſt ei quod teritum ſumi ſolet, id eſt, quod fecerit, probandi uia. Eſt & alia efficientium diſcretio. Quædam enim ſunt (ut Græci aiunt) κύρια, hoc eſt, præcipua & imperãtia: quædã obſequuntur & miniſtrant. Et horũ, alia agunt, alia agẽdi ſunt inſtrumenta,

mēt a:ut in domo facienda, architectus imperat qui quõo fieri quicque debeat, iubet. Is qui lapidem ſculpit, qui parietē extruit, qui cædit aptatq; materiã, miniſtrat. Inſtrumenta ſunt, ſecures, terebra, mallei, & quæcunque ſunt alia, quibus opus ſuum explicat: Sic in bello, ciuitas uel princeps autor rerum gerendarum imperat: miles obſequitur: equi, arma, omniſque copia impedimentorum militarium, inſtrumenta ſunt belli. Sed de efficiente hactenus.

Scholia in caput 14.

Sed materia & forma in partibus) Hoc eſt, in loco totius & partiũ, ſupra c.9. Nec in ullius rei tranſit nomē, id eſt, Materia formæ expers, neq; homo, neq; leo, neq; aliud quiduis eſſe dicitur, etiã ſi nihil hora omnium eſt quin ex ea fieri queat. Efficientium duplex conditio.) Hæc in Topicis Cicero. Fortaſſe & brutorum.) Hac de re longa diſceptatio eſt apud Laur. Vallã, li. 1. in dialec. c.9. Porrò ad totum hunc cauſarum locum planè intelligendũ, plurimũ cõtulerint ea, quæ Ariſt. habet ij. libr. Phyſic. & Cic. in Topic. in ijs cõtrouerſijs.) Hoc egregie facit Cicero pro Milone, & Sexto Roſcio Amerino.

DE FINE. Cap. XV.

Finem potiſſimum eſſe cauſarum diximus. Is .n. eſt, cuius gratia omnia agunt. Agunt autem omnia boni alicuius gratia, & quicquid bonum eſſe ſibi, uel natura mōnſtrauerit, uel ratio perſuaſerit, in id feruntur. Quō pacto ergo ratio boni in rebus diſcreta erit, eodem & finium ſūmemus diuerſitatē. Quædam enim ſunt per ſe bona, quædam quia alijs conferunt, bona dicuntur. Quæ per ſe ſunt bona

bona, ea certum eſt ſumma eſſe, & ſupra quæ nihil ſit expetendum. Ea ſunt, (ut breuiſsimè dicamus) ſtatus uniuſcuiuſque rei in ſuo genere perfectiſsimus. Summum itaque ignis bonum eſt, & ſupra quod nihil requirit, eſſe maximè calidum & ſiccũ, & aquæ, maximè humidam eſſe & frigidam. Sic arboris, ſic boui, ſic equi, perfectiſsima illa abſolutiſsimaque habere, quæ ſibi tribuit in ſuo genere rerum natura. Hominis etiam, non qua uiuit, qua ſentit ſpectandum eſt ſummum bonum, ſed qua mentis eſt atque conſilij capax; hac enim maximè cenſetur homo. Conferentia dicuntur, quæ ad ſumma conſequẽda adiumento ſunt, ut cibus, potus, ueſtis, & reliqua quæ tuendæ hominis uitæ conducunt. Nec enim perfectè, id eſt feliciter uiuere poteſt quis, ſi ea conditione ſit, ut uiuere omninò non poſsit. Sed bonorum atque proinde finium quandóque ratio initur pro ſingularum rerum conditione, quam habet in genere ſuo quæque, quemadmodum iam prædiximus; & ſicut dicimus, ædificantis finem eſſe domum; & belli finem uictoriam. quæ quidem eſſe in ſuo genere ultima uidentur, neque enim ædificat amplius ille, neque hic bellum gerit, ubi domum fuerint atque uictoriam conſecuti. Quòd autem ille extruendo parieti calcem parat, lapides congerit, certum eſt parietem finem quendam eſſe, ſed non ultimum; quia domus cauſa paries paratur; ſic & hic, cùm tormenta inſtituit ſubruendis muris perturbandisq; defenſoribus, oppidorum expugnandorum gratia hæc

agit;

agit: ergo & hic finis quidem eſt, ſed medius & uictoriæ conferens. Quandóque uerò fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta alterum alterius uſibus uidentur addicta, quoniam omnia melioribus ſeruiunt. Sic ſi omnia quæcunque ſunt, uno uelut cõplexu colligamus, quemadmodum unum eſt ſummè et ſine ullo perfectionis detrimento bonum, ſic nunc eſt ultimus omnium finis. In eis uerò, quæ in media ſunt rerum ſerie ſita, alterum incumbit alteri, prout eſt cuiuſque magis minuſue conſummata natura. Sic igitur in equo eſt duplicem intelligere finem; alium naturæ ſuæ, itaque ferocem indomitumque eſſe, & nullis obnoxium habenis, optimum in ipſo fuerit, quod naturæ ſuæ accommodatius, id eſt, quàm ſeſſorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frangíque in gyros. Nec enim omnibus tantus ingenitus eſſet libertatis amor, ſi ſerua naſci, melius ipſis fuiſſet. Alium contra finem in ipſo accipimus, ut humanis uſibus accommodatus eſt. Sic bonum eſſe dicimus, non quod ſibi maximè conuenit, ſed quo maximè ſatisfaciat miniſterijs noſtris. Sic terra herbis arboribuſque ueſtita, perfectiſsima uidetur quippe quod ijs procreandis eſt nata: at nobis, in fora, in uicos diſpoſita, in ædium templorum areas æquata, ſterilis & nuda aptior eſt. Iſtud etiam prætereundũ non uidetur, poſſe unius plures eſſe fines, ut alius ſit operis, alius operantis, alius iubentis. Sic ædificationis quidem, quod ad ipſam pertinet, finis eſt domus: quod ad ædificantem, merces locatæ operæ, quod ad

iuben-

iubentem, uel ut habitet domum, uel ut donet, uel ut uendat. Sic ſtudiorum proprius eſt finis eruditio; at eius qui ſtudet, poteſt etiam quidem finis eſſe eruditio, ſed fortaſſe eſt uel gloriæ uel lucri ſpes. At patris qui ſumptum ſtudenti præbet, amor incrementaq; filij. Amici quoque qui ſuaſit ut aliquando opera fortaſſe & eruditione ſtudentis utatur. Illud etiam dicendum eſt, ut quicque in agendo primum eſt, ita finem ſibi deſtinat poſtremum. Media quanto magis à primo receſſerint, tantum citra poſtrema ſubſiſtunt. Prima enim ad agendum potiſſima ſunt, poſtrema ad expetendum, illorum enim gratia alia expetuntur. Sic in facienda naue, primæ ſunt partes eius qui impenſas præbet, cuius finis ſunt opes, quæ ex ſubuectis parantur mercibus. Illum nauta ſequitur: is namq; non eò uſq; ſe porrigit, uerùm lucrum ex nauigandi mercede ſpectat. Iam qui nauem fabricatur, non id quærit, ecquis ipſa ſit nauigaturus, modò extruat nauem. Sic qui ligna cædunt, qui ancoras funesq; parant, non illi nauem ſpectant, ſed ut materiam ſolam præbeant, iuſtrumẽtum nauticum parent. Quo fit, ut uirtus, quoniam optima eſt, laboribus & ſudore quæratur, ut quæ in arduo ſit & longiſsimè poſita, cuiq; parandæ oĩa alia ſint deſtinata. Vicia uerò et uilia oĩa, ad manũ ſint, et (ut inquit Heſiodus) cumulo liceat accipere.

Scholia in caput 15.

AGVNT autem omnia boni alicuius cauſa.) Quiſquis agit, is idcirco id facit, quo conſequatur aliquid, quod

quod aut reuera bonum ſit, aut certe ipſi tale eſſe uideatur. Vide Ariſtotelem in principio Moraliũ. Nec enim omnibus tantus eſſet ingenitus libertatis amor.) Pulchrum me hercules hac de re carmen eſt Seuerini Boethii, de conſolatione philoſophiæ. lib. 3.

Quantas rerum flectat habenas
Natura potens, quibus immenſum
Legibus orbem prouida ſeruet, &c.

Sic arboris, ſic bouis.) Vide Vallam lib. dialect. 1. c. 11.

Sic bonũ eſſe dicimus ſibi.) Laurentius Valla, ei quã ſibi, dicere maluiſſet. Poſſe unius plures eſſe fines.) Hoc quo intellectu accipi debeat, ipſe Rodolphus explicat capite ſequẽti, meminit item eiuſdem Rodolph. li. 2. c. 4

Sed fortaſsis eſt uel gloriæ uel lucri ſpes) Cur nõ potius gloria aut lucrum ipſum? Certe nemo nauat operam literis ad conſequendam gloriæ aut lucri ſpem, ad lucrum aut gloriam ipſam multi. Vt quæ in arduo ſit.) Huc refert Homeri cum μῶλυ nigra radice, flore lacteo, mortalib. uerò inuentu difficilem. Itẽ Poetę locũ de aureo ramo. lib. 6. Aeneidos. Et, ut inquit Heſiodus; cumulo liceat accipe.) Exponit quid ſibi apud Heſiod. uelit τὸ ἰλαδὸν Verius porro ipſius poetæ ſuper hac re ſic hñt.

Τὴν μέν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἑλέσθαι.
ῥηιδίως, ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ᾽ ἐγγύθι ναίει
τῆς δ᾽ ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν,
ἀθάνατοι, μακρὸς δέ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ᾽ αὐτήν.

Eſt & prouerbium apud Græcos Σύντομος ἡ πονηρία, βραδεῖα ἡ ἀρετὴ, id eſt, compendioſa res improbitas, uirtus longa. Vide prouerbium. Difficilia quæ pulchra.

DE EVENTIS: Cap. XVI.

Poterant (quod ad euenta pertinet) uideri ſufficere quæ de cauſis diximus. Neque enim melior ratio, uarietasque euẽtorum cognoſci aut tradi poteſt,

parata, effectorum obtinent locum, ſin domũ ſtatuimus finẽ, deſtinata ſunt, at domini reſpectu, quia parandis ipſis inſumitur opera, medij quidam ſunt fines. Idem enim finẽ eſſe & efficiens, nihil repugnat, non modò diuerſis, ſed idem etiam, dummodo diuerſa ratione comparatum, ut qui domum ædificat qua ipſe utatur, efficiens eſt domus, quatenus eam ædificat, & finis quatenus eam propter ſe, hoc eſt, habitandam ſibi parat. Sic forma & finis idem eſſe poſſunt, forma enim omnis ferè actionis proximus eſt finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens & materia, efficiens & forma, nequaquam poſſunt in idem conuenire. Neq; enim nauem fabricanti, finis eſſe poſſunt ligna, è quibus ipſam fabricatur, neque idem eſſe ligna poſſunt, quòd forma nauis, ſed neq; ligna, neq; forma nauis, neque alia quæuis huiuſmodi queunt ipſa ſeſe efficere, quod neceſſe eſſet, ſi idem & efficiens eſſe, & uel forma uel materia poſſet. Huius etiam admonendi ſumus, cuiuslibet euentus in ſuo genere unam eſſe cauſam, & contra quoq;, cauſæ cuiuslibet unus eſt per ſe & proximus euentus. Quod prædiximus autem, eſſe nonnunquã plures unius rei fines, id non obſtat iſti quod iam dicimus, quod uel ex uerbis illis perſpici poterit. Aedificantis enim finis unus & ſolus, eſt domus, ad quẽ cùm peruenerit, ceſſat. Quod autem præter domum uel lucrum, uel aliud quicquam pro opera petit, id non facit quatenus ædificans eſt, ſed quia uel inops uel auarus eſt. Sic etiam fortè gloriam ſperat,

ex opere: uerum non quantum ædificans, ſed quia aliqua id ſibi putat profuturum. Poteſt itaq; quis, ut non ſequantur iſta, ædificare; ut non fiat domus ædificare non poteſt.

Copioſus eſt hic locus cauſarum & euentorum, & in uarios patens uſus. Huc enim ferè redeunt cuncta, quæcunq; in conſilio hominum deliberatione que uerſantur. Duo enim iſta in conſulendo maximè ſequimur, expediat, nec ne, & an fieri poſſit. Quorum quid expediat, ex fine colligimus; quid fieri poßit, ex efficientibus. Quicquid enim utile, id alicui rei conſequende utile oportet eſſe. Sed quicquid fieri poſſe uolumus, maximè ex efficientis facultate poterit oſtendi. In laude etiam & uituperatione, præcipuas hi loci obtinent partes, cùm utraq; illa, non alia re certius ueriusque conſtent, quàm effectis & fine. Ad uirtutis uerò rationem præcipuè pertinet finis, quando multis in rebus nõ tam refert quid facias, quàm ob quam cauſam facias. Et idem factum, alius ut ob iram inconſultumque mentis impetum uituperabit, alius ut magnanimitate, & conſtantis uiri propoſito dignum laudabit. Sic honeſtũ, quia per ſe expetendum dicimus, quod ultimi finis proprium eſt, ex deſtinatis uel maximè dignoſcetur. Neque hæc tamen eò pertinent, ut uel hos locos à reliquis quæſtionibus, uel ab his quæſtionibus reliquos locos excludendos putem; neque ſi maximè conuenire iſtis dico, idcirco ſolùm cõuenient. uaria eſt horũ omniũ ratio, & de quibus perpetuum nihil ſemel poterit

terit præcipi; ſed quid optimum ſit, rerum præſens uſus melius docebit.

Scholia in caput 16.

POTERANT quod ad euēta attinet.) Euenta ſunt, quæ ui atq; impulſu cauſarum eueniunt. Quorum alia effecta, alia deſtinata dicuntur. Effecta, quæ fiunt à cauſis efficientibus. Deſtinata, quæ in certum finem aliquem ordinantur. Sed cauſam, quod ex uerbis illius perſpicere licet, ad ſola efficientia redegit) An Cicero de ſola loquatur cauſa efficiēte uiderit Rodolphus. Boëthius certe in cōmentarijs ijs, quos ſcripſit in Ciceronis Topica, ſecus docet. Verba eius ſi quis requirat, ſic habent: At uerò M. Tullius principalem cauſarum diuiſionem facit in ea quæ efficiunt aliquid, & in ea ſine quibus effici nequeat. Vt id quod efficit, ad eam cauſam conferatur, in qua motus principium cōſtitutum eſt. Id uerò ſine quo non fit aliquid, tùm ad intellectum materiæ trāſferatur, uel eorum quæ adiuncta materiæ efficientis adiuuant facultatē, tum ad reliquas cauſas ducatur, ut paulo poſterius apparebit. Hæc ille. Quanquam quid ego autorem laudo Boëthiū, cum ipſius uerba Ciceronis facile idem declarent? Aes certe materia eſt ſtatuæ, & ſapientia nō tam efficiens quam forma eſt ſapiētis, quibus exemplis uſus eſt Cicero. Quæ huc aſſcribenda putaui, non ut incuriæ arguere Rodolphum, ſed ut diſpiciat inquiratque diligēs lector, ecquid aliud ſibi is uelit, quàm uerba eius prima (ut aiūt) frōte præ ſe ferūt. Sic forma & finis.) Ariſtoteles 2. lib. Phiſicorum ait, formam & finē poſſe idem eſſe numero. cauſam effectricem ſpecie eandem cum his eſſe poſſe, numero non poſſe. Itaq; quod ſubiungit Rodolphus, cauſam efficientem & formā non poſſe eſſe idem, de numeri nimirum identitate accipiendum eſt, non de ſpeciei. Cuiuslibet euentus in ſuo genere unam eſſe cauſam.) Qui tantùm unam? An nō plures interim cauſæ ad unum aliquid efficiendum cōcurrunt? Concur

ſunt quidẽ, ſi de quibus libet cauſis loquaris: At Rodolphus de ſola loquitur cauſa proxima, & de eodem genere cauſarum. Contra quoq; cauſæ unius unus eſt per ſe & proximus euentus.) Recte illud, per ſe & proximus. Alioqui cauſæ unius plura nonnunquã eſſe euenta quid uertet? Ignis proxime ac per ſe cauſa coloris eſt. Quod autẽ hinc in luto ſequitur induratio, in certa mollities, hæ uelut acceſsiones quædam ſunt primi illius euentus & effecta (ut ita dixerim) ſecundaria. Quod prædiximus autem) Dilutio eſt obiectionis, quæ oriri poſsit ex ijs, quæ dicta ſunt capite proximo.

Quando multis in rebus non tam refert quid facias.) Tale quiddam & Quintilianus habet lib. 12. cum oſtendit, à uiro etiam bono, non bonam interim cauſam poſſe defendi. Meminit eiuſdem rei idem autor libro tertio, & item quinto.

DE LOCO. *Cap. XVII.*

Applicita placuit uocare, quæ addita rei extrinſecus, non ſunt quidem cauſa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea ſunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria uidelicet è primis rerũ generibus, id eſt prædicamentis, illa ferè, quæ ubi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidẽ adiunctorum nomine iſta cõplectitur, nos adiuncta credimus illa eſſe, quæ inferius dicemus cõtingentia, quæ quantũ ab his diſtent, ſuo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficilè uidere. Equidem inueniendorum locorũ hanc unã mihi perſuadeo fuiſſe cauſam, ut quæcunq; uel in rebus ſunt, uel attingũt ipſas, uel quæ undecunque accita ad ipſas, aliqua parte ad faciendã de illis fidem proſint; ea in certum concluſumq; redigeremus ordinem, pro cuiusq; qualitate,

quam

quam habent, propoſitæ rei, comparatâ. Sic enim facillimè poſſe animum certa & non fallente uia, quæcunque de re quaque dicenda ſint eruere: ſi quã minimo errore perplexa, & ſuæ quæque reddita naturæ intuenda ſibi darentur. Placuit ergo mihi quàm exactiſsimè, ſimul, & quàm aptiſsimè poſſem, cuncta diſtinguere: quæ fuit etiam cauſa mihi addendi noua pleriſque nomina; ne ſi in eadem ſub inde reuoluerer, aut aliqua manerent non nominata, aut dilgentiæ ratio, quam in ſecernendis ſumpſeram rebus, ea confundendis rurſus nominibus uel omitendis, mihi periret. Itaque iſta & applicata uocauimus, & ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo. Cùm pateant enim latiſsimè, & per omnem ferè rerum eant naturam; nec, ut Cicero ſenſit, ad ſolum pertinent Oratorem iſta, ſed multum philoſophis etiam, cùm qui naturas rerum ſcrutantur, tum uel maximè qui mores hominum formant, quodque conſequitur, & medentibus, & reſpondentibus de iure, locus, tempus, & reliqua connexa tractantur: non eſt ergo uiſum mihi, cùm ſint iſta genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiam quam rerũ nobis amplitudo oſtẽdit, tradendo anguſtius, ad inopiam redigere. Pendent itaque totæ quæſtiones, pleræq; ex loco, pleræque ex tempore, ut an reddat Arethuſa fons Alphæum amnẽ, ex Elide ſubter maria tranſmiſſum: tota ferè ex loco ſpectatur queſtio. Sic etiam, Nilus oriatur ne ex montibus Aetiopiæ, quod Ariſt.

negat, Ptolemæus ait; an, ut Iuba author fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam temporis propemodum uidetur eſſe, poſſint'ne diuturnitate ſiccari maria, & ſicca rurſus obrui aquis. An ad ultimū habitantibus orientem Indis, ſol in exortu continuò ſupra uerticem ſit poſitus, ut Herodotus credidit: An ſint populi, quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio ſit dies, Et de connexis tanto plura poſſunt quæri, quanto per plura ſparguntur, quàm locus & tempus. Quis dubitet ergo, cùm uideat extra rhetoris fines quæri de iſtis, quin poſſint etiam ex ijs argumenta deduci? Locum autem in præſentia nō uelim tam ſcrupuloſè accipi, quàm ab Ariſtotele acutiſſimè quidem, ſed aſtrictius quàm noſtro inſtituto conueniat, definitus eſt. Ille enim dixit locum eſſe extremum illud circunfuſi unicuique rei aëris, uel aquæ, uel quocunque alio continetur: quod quantum ad loci rationem pertinet, ſit immobile. Quod eſſe quidem reuera propropriū cuiuſque rei locū, non eſt negandum: ſed nos de loco loquimur, quem admodū Virgilius, qui ait: Eſt locus, Heſperiā Graij cognomine dicunt. Et; Deuenêre locos, ubi nunc ingentia cernes Mœnia. Et ſicut uulgo quærentibus quo in loco quis ſit, reſpondemus, in foro, & in urbe, & ruri eſſe. Sane multa ſunt locorum diſcrimina; ſed ea in capita quædam colligamus, quò facilius queant perſpici. Locorum igitur diſcretio, uel ex ipſis quatenus loci ſunt ſumitur, uel ex ijs quæ circa ipſum ſunt ducitur. Et eorum quædam naturæ ſunt

alia

alia hominum opere uel opinione acceſſerunt. In locis ipſis differentia eſt, qua rem uel hîc uel ibi eſſe dicimus; & qua alium locum diſtantem, alium uicinũ, & alium amplum, alium anguſtum: alium ſublimem, alium humilem uocamus. Ex eis quæ accedunt loco à natura, ſunt, maritimus ne an terreſtris, an aërius ſit: aquoſus an inaquoſus, & planus an motoſus, & aſper an mollis, & occultus an conſpicuus: lucidus an obſcurus: aduſtus ſole, an frigore rigẽs, an inter utrũq; tẽperatus: peſtilens an ſaluber; ſterilis an fœcundus. Ab hominibus, alius celeber, alius deſertus dicitur, ſacerque & prophanus publicus & priuatus cultus & neglectus, pudendus & honeſtus. Iam urbs, rus domus, forũ, templum uicus, pro locis ſunt. Iam prouinciæ; ut in Italia quem, in Germania, in Hiſpania eſſe dicimus. Iam ſingulæ urbes ut Romæ, Capuæ, Tarenti eſſe. Sic in ciuitate, & in patria, & peregr. eſſe. Sed multa eſt adhuc (præter hæc quæ recenſeamus) diuerſitas & propemodum immenſa. Per omnes. n. argumentorum locos, & quidem uariè numeroſeque, poſſunt iſta diduci: ſed nobis omnia complecti, nec animus eſt, nec eſt neceſſe. Satis fuerit hac in re quærere uolentibus, hactenus aperuiſſe uiã. Nõ enim in abſtruſo latet res, ſed in proximo poſita, niſi conuiuere uelimus, non poteſt nos fugere. Huius loci eſt, quicquid in laude & uituperio, de patria, de ciuitate in qua natus quis educatus, eruditus, eſt ponitur. In conſilijs etiam perſæpe ualet. Hinc illa Macedonũ interrogatio: Ecquid Romani uolare poſſent?

 aut

aut quo pacto Macedoniæ montes eſſent tranſituri. Hinc Annibalis in Italiam trāſgreßi exhortatio militum, ut acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clauſi, nulla ſperarēt effugia: at contrà Romanis, timidis eſſe licere, qui in tuta fugam conferre poſſent. Hinc Milonis inuidia, quòd P. Clodium in monumentis maiorum ſuorum occiderit. Clodij quoque de uiolatis Bonæ deæ cæremonijs accuſati defenſio, quòd eo tempore non Romæ, ſed Interamnæ fuiſſet.

Scholia in caput 17.

Applicita placuit.) Mea quidem ſententia non paulo commodior uidetur, hoc in loco præſertim anti qua capitum diſtinctio. Cæterùm quando ita in indice capitum per Rodolphum deſcriptio habetur, nō auſus ſum uel digitum latum diſcedere ab autographo. Ea ſunt locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria uidelicet &c. Sit ne locus idem quod ubi, & tempus idipſum qđ quando, nondum ſatis inter dialecticos conuenit. Sane quæ connexa uocat Rodolphus, ea non eius modo prædicamenti uidentur eſſe, quod habendi uoce intelligūt dialectici, quin uel maxima eorum pars ex albo eſt relatiuorum. Id quod facile oſtendunt exempla, quæ ponuntur, cap. 20.

Et Cicero quidem.) Cicero in Topicis adiunctorum uocabulo omnia ea complectitur, quæ Rodolphus locum, tempus connexa, & contingentia uocat. Equidem inueniendorum locorum.) Poteram & ego, inquit applicita ſimul cum contingentibus uno adiunctorū nomine complecti, ni crediſſem ſingula inuentu fore faciliora, ſi res natura ſua longe diuerſiſsimas in diuerſos etiam locos digeſsiſſem. Hæc mihi cauſa fuit, cur ſeiun

xerim

xerim ea,quæ Cicero coniunxit.

Ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo.) Si ſola contingentia adiunctorum nomine intelligeretur, iam applicita ab illorũ genere eſſent diducta. At cum utraque eam applicita, inquam, quàm contingentia, eo nomine complexus ſit Cicero hinc eſt uti non tam diducta ab adiunctorum genere, quàm ex aceruo illorum exempta ſint. Atque hoc eſt quod dicit ab adiunctorum uel genere d iduximus, uel exemimus aceruo. Nec,ut ſenſit Cicero, ad ſolum pertinent Oratorem iſta.) Cicero in Topicis, non prorſus, ſed maxima ex parte, ad ſolum pertinere Oratorem hunc locũ confirmat. Et quidem maxima adiunctorum pars de numero eſt illorum, quæ ab Rodolpho dicuntur contingentia, cum quibus parum commercij eſſe philoſophis, atque illo etiam tempore fuiſſe Iurecõſultis, id notius eſt, quàm ut ullo argumento ſit oſtendẽdum. Sed quid dicimus? An non ea quæ de præſumptionibus ac coniecturis tractant iureconſulti, ex numero ſunt contingentium? Sunt profectò Sed quæſtiones illas coniecturales in quibus non tam de iure quàm de facto quæritur, ij qui id temporis de iure reſpondebant, quo hæc ſcripſit Cicero, ad Oratorem magis quàm ad ſe pertinere arbitrabantur. Quod ut poſsit intelligi planius, totum Ciceronis hac de re locum non pigebit aſcribere. Is ſic habet: Ab adiunctis autem poſui equidem exemplum paulo ante, multa ſcilicet adiungi, quæ ſuſcipienda eſſent, ſi ſtatuiſſemus, ex ædicto prætoris ſecundum eas tabulas poſſeſsionem dari, quas inſtituiſſet, cui teſtamenti factio nulla eſſet. Sed locus hic magis ad coniecturales cauſas, quæ uerſantur in iudicijs, ualet: cum quæritur quid aut ſit, aut euenerit, aut futurum ſit, aut quid omnino fieri poſsit. Ac loci quidem ipſius forma talis eſt: Admonet autem hic locus, ut quæratur quid ante rem, quid cum re, quid poſt rem auenerit. Nihil hoc ad ius ad Ciceronem inquibat Gallus noſter, ſi quis ad eũ qui tale retulerat, ut de facto quæreretur, &c. Pendent

itaque.)Oſtendit exemplis,non ad ſolum Oratorem, ſed ad alios quoque pertinere locum adiunctorum. An reddat Arethuſa.)Pli.lib.2.cap. 106. Quidam uerò,inquit,odio maris ipſa ſubeunt uada, ſicut Arethuſa fons Syracuſanus,in quo redduntur iacta in Alphæum, qui per Olympiam fluens Peloponneſiaco littori infunditur.Sic etiam, Nilus Oriatur ne.) Solinus de Nilo loquens.Originem,inquit,habet à monte inferioris Mauritaniæ,qui Oceano appropinquat. Hoc affirmant punici libri,hoc Iubam regem accepimus tradidiſſe. Ideo protinus lacum efficit quem Nilidem dicunt . Nilum autem,iam inde eſſe coniectant,quod hoc ſtagnum herbas,piſces,beluas nihilominus procreet, quam in Nilo uidemus. Et quæ ſequuntur. Eadem ferè Plinius libr.5. cap.9. Et Seneca quoque nõnihil hac de re naturalium quæſtionum.lib.4.& ſecundo hiſtoriarum libro Herodotus.Poſſent ne diuturnitate maria.)Hanc quæſtionẽ excutit Ariſtoteles τῶν μετεωρολογικῶν libro 2. An ad ultimum habitantibus Orientem Indis. De his Indis ita Herodotus lib.3.Eſt autem illis hominibus ſol ardentiſſimus matutino , non quemadmodum alijs meridie eo uſque efferueſcens,dum tempus eſt à foro diſcedendi, per quod tempus multo magis urit, quam meridianus in Græcia. An ſint populi)Id quidã dixere fieri in Thyle inſula,alij in Nemo. Vide Plinium libr.2.capi.77. Locum autem in præſentia non uelim tam ſcrupuloſe accipi quam ab Ariſtotele. Ariſtoteles τῶν φυσικῶν lib.4. poſt longam diſputationem de loco, ὥστε, δῆλον, τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον τοῦτ᾽ ἔστιν ὁ τόπος. Quæri ſolet quomodo dicat Ariſtoteles locum eſſe immobilem cum ſit accidens,ac proinde neceſſario moueatur moto ſubiecto.Longum ſit hic referre ſententias omniũ. Mihi placet id quod ait Rodolphus,locum immobilem dici,non abſolute ac omni modo, ſed quod attinet ad rationem loci. Poteſt enim extremum illud corporis ambientis referri ad duo. Primum ad corpus illud ambiens,in quo eſt,atque hac ratione moueri quidem poteſt.

teſt,cæterùm loci nomen ei non competit,neque enim locus eſt corporis filius. Deinde ad corpus illud quod ambitur ac cingitur,cui collatum dicitur locus, & immobilis manet. Eſt locus,Heſperiam Graij.)verba Ilionei ſunt I.Aeneidos. Deuenere locos.) Verba Veneris ſunt ad Aeneam libro eodem. Sane multa ſunt locorũ diſcrimina.)De hac locorum diuerſitate multa in Partitionibus Cicero,& Fabius Quintilianus lib. Inſtitutionum 5. eadem ferè,quæ Rodolphus. Aduſtus ſole an frigore rigens.)Alludit ad quinque illas terræ zonas,quarum duæ extremæ frigore rigent, media ſole torretur, ac quaſi aduritur,temperatæ ſunt duæ interiacentes. Lege Macrobii librum 2.in ſomnium Scipionis,& Virgilii primum Georgicon. Ecquid romani uolare poſſent)Duo bella romani geſſerũt aduerſus Macedones alterum,quo T.Quintius uicit Philippũ; alterum, quo Perſen Philippi filium Paulus Aemilius. Quando autẽ, aut à quo dicta ſint uerba,quæ affert rodolphus, nondum me legiſſe memini. Apparet in concilio quopiam dicta fuiſſe,ubi cum macedones de bello à romanis impendente deliberarent,cum neſcio quis, ut in ſpem illos erigeret,eiuſmodi dictauit eſſe naturam locorum, ut romani in macedoniam peruenire non poſſent. Hinc Annibalis in Italiam tranſgreſsi.) Autor eſt Titus Liu. de ſecundo bello punico.lib.primo. Hinc milonis inuidia.)Clodianos illud egiſſe,ut miloni connarent inuidiam,propterea quòd Clodium in monumentis maiorum ſuorum occidiſſet,facilè oſtendit iſta Ciceronis ꝓ milone oratio. Ita enim ſcribit. An eo mors atrocior erit Publ. Clodij, quòd is in monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus, hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur, perinde quaſi appius ille Cæcus uiam munierit,non qua populus uteretur,ſed ubi impune ſui poſteri latrocinentur. Clodij quoq; de uiolatis Bonæ deę cæremonijs.)Solebãt apud rom.ſtatu tẽpore in domo alterius conſulis,Bonæ deæ arcana quædam fieri ſacra a fœminis,uiris inacceſſa. Eis ſacris cum P. Clodius ca-

ptus amore Pompeiæ uxoris C. Cæſaris interfuiſſet, ac proinde uiolatæ religiõis reus eſſet, corruptos quoſdam teſtes produxit, qui iurati dicerent, eum tempore illo, quo cæremoniæ eius deæ uiolatæ dicerentur, non Romæ, ſed Interamnæ fuiſſe. Mentionem facit eius rei Plutarchus in uita Ciceronis. Et Cicero ipſe in oratione Miloniana: Legite, inquit, teſtimonia teſtium ueſtrorum. Dixit C. Caſsinius, cognomẽto Schola, Interamnis familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuius iam pridem teſtimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe. Vide Aſconium in orationem pro Milone. Erant autem ab uiris tam aliena, ut eius deæ nomen latinum ſcire uiris nefas exiſtimatum ſit.

DE TEMPORE. Cap. XVIII.

TEmpus definiri ſolet, eſſe numerus motus ſecundum prius & poſterius. Nos apertius dicemus, eſſe ex cœli, ſolisque uertigine deductum ſpacium, quo rerum omnium agitationem, uiciſsitudinemq; metimur. Inde horam ſumimus ferè continentem ſpacio uigeſimam quartam diei partem. Dies, ſpacium eſt illud, intra quod cœlum raptu ſuo ſolem nobis eo loco, quo proximè abſtulerat, ſiſtit. Ex diebus menſis fit, intra quem à Sole Luna profecta, ſpaciumque omne cœli emenſa, rurſus redditur ſoli. Et annus, quo Sol percurſo duodecim ſignorum orbe, ad eam, qua fuerat, cœli partem redit. Poteſt nobis tempus eadem ratione diuidi, qua locus diuiſus eſt: ut alia in tempore ſpectentur, quæ propria ſint ipſius, ut præſens, præteritum, futurum, ut nunc, tunc

modò

modò, mox, pridem, ſerò, nuper, olim, citò, tardè, diu breui. Alia ex ijs, quæ à natura accedunt ipſi: ut dies, nox, menſis, annus, hyems, uer, æſtas, autumnus. Serenum quoque & nubilum, turbidum & tranquillum, pluuium, niuoſum, uentoſum, & feruens æſtu, & moleſtum frigore, temporis ſunt diſcrimina. Ex hominibus ſumuntur, & quæ ad ætates hominum pertinent, ut puericia, adoleſcentia, iuuẽta, uirilis ætas, ſenecta, & quæ conueniunt agendis rebus, quales ſunt feſti profeſtíque dies. Et meſſis, uindemiæ, arandi, ſerendi, terendi, tempus; & pacis, & belli, & famis, ubertatis, peſtilentiæ, ſanitatis dicimus. Et ſumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendum aliquid, quam occaſionẽ uocant, cuius (ut inquit Liuius) opportunitas momento præteruolat, nunquàm reditura. Vnde & tempeſtiuè, & intempeſtiuè, & opportunè, & importunè fieri aliquid iudicatur. Nec minor eſt temporum quàm locorum uarietas. Latiſſimè quoque & ſine modo ſpargi poſſent iſta, ſi quis dicere, quantum res caperet, non quantum ſatis eſt, uellet. Multum ad fidem, multum ad effectus, & tempora contulerint diligenter inſpecta. Ergo pro Milone eſt, non eſſe credibile ſumpſiſſe ipſum conſilium occidendi Clodij, tempore quo petebat conſulatum. Et Ciceroni obiectum eſt ab Antonio, quòd in medio armorum ciuilium fremitu dicax fuerit. Quid Virgilius? Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur. Non tamen abſtinuit, nec uoci iræque

pepercit

pepercit. An ulla re potuit magis exprimere magni, & inuicti animi uirum, cuius libertatem, ſpiritumque, ne extremi quidem temporis neceſsitas cõprimeret? Iterumque: Quin etiam hyberno moliris ſydere claſſem. Et medijs properas Aquilonibus ire per altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora fortè fuerint affectus Aeneæ; hoc ad ſuadẽdum utilitatis ratione fuit potiſsimum. In ſumma, ut in uſu rerum præcipua eſt temporum obſeruatio, ſic ad fidem faciendam maximè eſt accommodata: quandoquidem ut plurimum quidque habet uitium in agendo, ita ad fidem maximè contulerit in differendo.

Scholia in caput 18.

Tempus ita definiri ſolet, eſſe numerus motus, &c.) Ita Ariſtoteles tempus definit quarto libr. phyſicorum. Dies ſpatium eſt.) De diei ortu & occaſu Gell. lib. tertio cap. 2. Et macrob. primo libro. Saturnaliorum capit. tertio. Intra quem à Sole Luna profecta) Quot diebus curſum ſuum conficiat Luna, docet macrobius lib. i. in Somnium Scipionis. Et annus.) De annorũ diuerſitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in Somniũ Scipionis, libro ſecundo. cap. xi. & 1. Saturnaliorum cap. 12. 13. Poteſt nobis tempus.) Eadem ferè Quintilianus, lib. 5. cap. 16. Terendi.) Exterendi grana, & triturandi. Quam occaſionem uocant.) Cicero in rhetoricis. Occaſio. inquit, eſt pars temporis, habens in ſe alicuius rei idoneam faciendi, aut non faciendi opportunitatem. Dicitur a Græcis καιρὸς unde uulgatum illud; γνῶθι καιρὸν de quo uide Eraſmi Chiliadas. Cuius ut inquit Liuius. Poſt occiſos in Hiſpania Cn. & P. Scipiones, romanorum exercitus ipſe ſibi ducem creauit L. martium Septi

mij filium,is Martius hortaturus Romanos, ut Pœnorum castra adorirentur noctu,inter cætera) ut refert Liuius secundi belli Punici libro 5.hæc dicit. Scio audax uideri consilium,ſed in rebus aſperis ac tenuibus fortiſſima quæque consilia tutiſsima ſunt, quia ſi in occaſionis momento, cuius præteruolat opportunitas,cunctatus fueris,ne quicquam mox amiſſam queraris.Ergo pro Milone)Ciceronis in ea oratione uerba ſic habent.Quem igitur cum ſumma gratia noluit, hũc uoluit cum aliquorum querela?Quem iure, quem loco, quem tempore,quem impune non eſt auſus,hunc iniuria,iniquo loco,alieno tempore,cum periculo capitis, non dubitauit occidere?præſertim iudices,cum honoris ampliſsimi contentio,& dies comitiorum ſubeſſet,quo quidem tempore(ſcio enim quàm timida ſit ambitio, quantaque & quàm ſollicita cupiditas conſulatus)omnia non modo quæ reprehendi palam,ſed etiam obſcurè cogitari poſſunt, timemus, &c. Et Ciceroni obiectum.) Hac de re ita ipſe Cicero in ſecunda Philippica,Sed omittatur bellum illud,in quo tu nimium fœlix fuiſti;ne locis quidem reſpondebo;quibus me in caſtris uſum eſſe dixiſti.Erant quidem illa caſtra plena curæ, ueruntamen homines,quamuis in turbidis rebus ſint, tamen ſi modò homines ſunt,interdum animis relaxantur.Hic Priamus.) Carmen eſt ex ſecundo Aeneidos: Quin etiam hyberno.)Quarto libro Aeneidos.

DE CONNEXIS. Cap. XIX.

Connexa dicimus, quæ non circumſtant quidem rem, quemadmodum locus & tempus:ſed extrinſecus tamen in ipſam incumbere uidentur,ut diuitiæ connexæ ſunt diuiti; ſunt enim extra illum, habet tamen diues ab eis, quòd dicitur diues.

Sic &

Sic & coniugium in connexorum eſt numero, nam ut maritus quis dicatur non niſi ab uxore, nec quòd uxor, niſi à marito contingit. Quid ergo? dicat aliquis eſſe maritum nonne eſt in eo quem uocamus maritum? ſic et diuitem eſſe, in eo qui diues dicitur? quid obſtat ergo, quo minus adiacentia uocentur iſta? Haud difficile eſt uidere, quid inter iſta, & adiacentia interſit. Quanquam æquè inſit ei qui maritus eſt, maritum eſſe, ut ei quod calet, eſſe calidū, quod adiacens eſſe apertum eſt, tamen non ſolùm calidum eſſe, ſed & calor à quo calidum nomen accepit, ineſt rei quæ calet: ita non fit autem in marito, nam eſſe maritum ineſt ei, quem maritum dicimus, uxor tamen, à qua, habere quòd maritus dicatur, nemo dubitauerit, extra maritum eſt. Sic regium nomen in rege eſt, à regno tamen quod eſt extra regem, ut rex dicatur, neceſſe eſt ſibi contingere. Eſt præterea hæc quoque differentia, quòd in adiacentibus, ea quæ dant denominationem, non poſſunt ſine eo quod denominatur eſſe, ut calor nullo pacto permanere poteſt, eo quod eſt calidum, ſublato, nec perempto homine, ſapiētia, quæ in illo fuerat permanere nec res, nec nomen poteſt. In diuitijs contrà, poteſt enim manere id unde diuites ſumunt nomen, tametſi nemo ſit diues. Quanquam enim nomen diuitiarum non retinet aurum, ſi in nullius ſit poſſeſsione, res ipſa tamen durat, unde & dicti fuerunt diuites, & rurſus queant dici. Poſſunt diuidi connexa, ut alia dicantur in proximo poſita,

&

& tanquam attingentia rem; ut in aëre nebuloſum dicimus & uentoſum: in qua limoſum, piſcoſum: ſic in terra herbidum, arboribus refertum. Eiuſque generis item ſunt, altum, humile, mons, uallis, tumulus, lacus: quorum nihil per ſe intelligi poteſt, ſed omnia ex alio ſpectantur. Sic in corpore hominis, armatum, ueſtitum, præcinctum, calceatum dicimus, & ſanguine conſperſum, & luto oblitum, & puluere oppletum. Alia ſunt connexa quæ uelut è regione, & de longinquo rem aſpiciunt, ut ſunt pleraque eorum, quæ non tam ſenſu poſſent in re deprehendi, quàm intellectu. Vt ſunt quæ uel in poſſeßione intelliguntur, ut diuitiæ, opes, regnum, imperium, poteſtas, dominium, ſeruitus, obſequium: quæque reliqua huiuſce ſunt conditionis, ut magiſtratus omnes, & omne id quo uel in homines, uel in res imperium ius've habere intelligimur, & quæ aliam quandam coniunctionem ſignificant rerum: ut amicus, hoſtis, ciuis, peregrinus, domeſticus, exterus, familiaris. Sic coniugium, id eſt maritus, & uxor ſic ciuitas, id eſt conſentientes ciues, ſic reliqua, quorumcunque cum ſint in aliquo nomen, id ab alio tamen quod extra ipſum eſt oritur. Aequalitas, autem uel inæqualitas, ut ſunt à philoſophis definita, differentium rerum eadem uel diuerſa quantitas; ut tripedale tripedali comparatum, æquale eſt; & tripedale bipedali, & maiora minoribus ſunt inæqualia; ſimilia etiam, ut dicuntur

diuerſa eandem habentia qualitatem, ut album albo: & diſsimilia, quæ diuerſas qualitates habent, ut ſunt album & nigrum; hæc omnia huius loci poterant uideri, ſi acciperentur ueris, & his ipſis quibus comparantur nominibus: & talibus etiam, quæ propriè eſſent connexa, & non imaginem potius connexorum haberent, hoc eſt, quæ ejuſmodi eſſent quorum cum eſſet unum, etiam alterum eſſet. Nunc pro eo quod dicendũ erat: minus potens poteſt, ergo magis potens poteſt: &, doctior huius rei neſcit, ergo indoctior neſcit; quæ ſanè uera connexorum ſunt nomina, pro eo nos dicimus: miles poteſt, ergo rex poteſt: & præceptor neſcit, ergo diſcipulus neſcit; cum horum quoduis alterum poſsit ſine altero eſſe, & rex potentior milite, & contrà miles potentior rege, & diſcipulus præceptore, & eruditior diſcipulo præceptor eſſe poſsit. Sic etiam ſi dicatur: Annibal non potuit capere Romam: qui potentior fuit, ergo Gothi imbecilliores non poterunt capere, nomina ſunt connexorum iſta, ſed res nequaquam: non fuerunt enim eadem tempora Annibalis & Gothorum: quare cùm ſimul non ſint, ſimilia ſunt connexis, connexa non ſunt. Si quis tamen ad legem quam prædixi argumentetur, ductum erit hoc è loco argumentum. At cum rariſsima hæc ſit obſeruatio, ſintque hæc reliquis eis quæ comparata dicimus, uſu tractatúque ſimilia, in eundem cum illis locum contulimus æqualia & ſimilia, diuerſáque iſtorum diſsimilia & inæqualia. Nam ea, quæ nos poſtea dicemus

mus ſimilia, ſeparatum habent ab alijs accidentibus locum: non enim in hanc ſignificationem ſimilia dicuntur; quod cùm dicetur de ipſis, non erit difficile perſpectu.

Scholia in caput 19.

Havd difficile eſt uidere.) Duplex affert diſcrimē inter connexa & adiacentia. Alterum, quòd in adiacentibus non modò ipſa denominantia, ſed & illa quæ præbent rei denominationem, in re ipſa ſunt; at in connexis id, quod cauſa denominationis eſt plane extrà rem eſt, alterum, quòd in adiacentibus ea, quibus habet res ut denominetur, ſine illa re eſſe non poſſunt, in connexis poſſunt. Aequalitas autem.) Quod dicit, hoc eſt. Aequalitas eſt rerum diuerſarum eadem quantitas. Inequalitas eſt rerum diuerſarum quantitas item diuerſa. Similitudo rerum diuerſarum eadem qualitas eſt. Diſsimilitudo rerum diuerſarum diuerſa eſt qualitas. Hæc igitur omnia quoties hiſce nominibus ſignificantur, ex albo ſunt connexorum. Sed fieri ſolet, ut quoties horum aliqua inter dicendum occurrūt, tū non his, ſed alijs quibuſdam nominibus utamur, quo fit, ut ad eum potius referenda ſint locum, qui dicitur comparatorum, De quo pòſt capite xxv. Et diſcipulus præceptore.) Iuxta uulgatum illud, πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων, hoc eſt, multi diſcipuli præſtātiores præceptoribus. Ad legem quam prædixi) ut ſcilicet potentior & imbecillior, ſint. Vide Ariſtoteles lib. 2. cap. Enthymematum locis. Annibal non potuit capere Romam) Annibal quomodo relicta Capua exercitum ipſi Romanæ urbi admouerit, & abiacta rurſum ſpe capiundæ urbis inde diſceſſerit, explicat Titus Liuius ſecundi belli Punici lib. 6. Ergo Gothi) Ab his duce Halarico urbem Romā obſeſſam, captamque eſſe tradunt multi. Modum, ac ſeriem captæ urbis explicant Baptiſta Egnatius. Quoties aūt, & à quibus intra paucos annos capta Roma fuerit;

præter alios docet Antonius Sabellicus Enneade nona.

Quin & hoc adijciamus Gothos eſſe quos Ptolomæus & tacitus γούτας uocant, iuxta Cimbricam Cherſoneſum, quam & noſtra tempeſtate incolunt. Vide Ptole. lib. 2. de inſulis Germaniæ magnæ.

DE ANTECEDENTIBVS, CONSEquentibus, & Adiunctis, quid Cicero, quid Boëthius dixerit. *Cap. XX.*

NOlim quiſquam credat me ignorare, propter hanc inſolitam accidentis appellationem, quid vulgò hoc nominis philoſophi ſignificent: ut ſic accidens id nonnunquam omne, quod non ſit ſubſtantia: nonnunquam uerò, quod abeſſe rei & adeſſe, ut non corrumpatur res, poteſt: ut calor accidens eſt aquæ, poteſt enim adeſſe aquæ & abeſſe, ut tamen permaneat aqua. Ego accidentia uoco in præſentia, quorũ utrumuis & eſſe, & interire, ſine alterius pernicie poßit: quemadmodũ dicimus in rebus accidere ea, quæ temerè, & nullo delectu aut prouidentia uidentur fieri. Ex qua ſignificatione Seneca, inquit: Non accidunt (ut putas) omnia, ſed eueniunt. Et Quintilianus in Aegro redempto: Poterã (inquit) nihil ex accidentium meorum nouitate mirari. Sic nos ea quæ temerè & nulla ſunt exiſtendi neceßitate coniuncta, uocamus accidentia. Ea in quinq; diduximus ſpecies, contingentia, pronunciata, nomen rei, comparata, et ſimilia. Eſſe autẽ hæc omnia ex accidentium genere, hinc facilè perſpici poteſt, quòd omnes hi loci,

ci, non ſolùm in ijs ſunt, quæ ſunt coniuncta cum re, & quæ ſimul eſſe oportet, ſed & in eis, quæ antecedunt rem, & quæ conſequuntur. Sic ea quæ contingentia uoco, ut iurgatum eſſe, antecedit quandoque cædem, & expalluiſſe, aut latebras quæſiſſe, aliquando conſequitur cædem, utraq; uerò cædis ſunt accidētia, quia & illa ſine cæde, & cædes ſine illis potuit euenire. Nomina etiam rerum & pronunciata itidē de rebus, exiſtentiū non ſolùm ſunt rerū, ſed & rerū futurarum, & earū quæ fuerunt. Similiter cōparationes ſimilitudinesq; non modò ex ijs ducimus, quæ rebus coniuncta ſunt, ſed perſæpè ex ijs, quæ præceſſerunt, nonnunquam & ab ijs, quæ temporum ordine ſequuntur.

Quoniam autē adiunctorum, antecedentium, & conſequentium, locus iſte nos admonet, aptiſsimum uidetur hic recenſere, quid iſtis nominibus Cicero uoluerit accipi. Sanè ille non locum, non tempus, non connexa, non contingentia poſuit inter locos, ſed hæc omnia nomine adiunctorum complexus eſt. Ego de loco, tempore, & connexis, cùm de illis dicerem, rationem reddidi. Contingētia uerò rectè illum locum, quem adiunctorū uocari Boëthius putauit, intra ſe claudere uidentur, quoniā eiuſmodi ſunt, ut eſſe cū re propoſita & ſine ea poſsint, malui tamen contingentia ea quàm adiuncta uocare, quoniam, ut modò oſtendi, adiunctorum & antecedentium, & conſequentium nomen, uelut tres ſunt gradus, per quos omnes accidentium loci ducerentur. Sed quæ ante-

cedentia & conſequentia uocauerunt Cicero, Quintilianus, & Boëthius, additaq; eis etiam repugnantia, loci non ſunt, ſed argumentandi formæ quædam, quas licet per omnes locos colligere. Qua in re, quo litem hanc Ciceroni & Quintiliano remittam, quos diuerſa ab iſtis magnorum ſtudiorum ratio facilè tuetur, ut hæc ab alijs accepta, aliena quoq; traderent fide. Boëthij certè non immeritò deſiderauerim diligentiam, quia nullam ſtudiorum partem uideri poteſt impenſiore tractaſſe cura. Nam & Ariſtotelis Topica ex Græcis Latina fecit, & in Ciceronis Topica ædidit commentarios, & quatuor Topicorum libros ipſe conſcripſit. In eorum librorum tertio de antecedentibus ſic ait: Antecedentia ſunt, quibus poſitis, neceſſe eſſe ut aliquid ſequatur, uelut cùm dicimus, ſi homo eſt, animal eſt. Quod ſi uerũ eſt etiam animal antecedens erit ad hominem. Licet enim dicere, ſi omne animal eſt, homo eſt, erũtq; hunc inde, animal homini, & homo animali antecedens. Ad hoc, quo pacto diſtinguetur hic locus ab alijs, cùm ſit ex omnibus ferè locis tale aliquid ſumere, quo poſito, ſit neceſsè aliquid ſequi? ut poſita definitione, ſequitur definitum, poſita ſpecie, ſequitur genus, poſito toto, ſequuntur partes & ad cauſas euenta, & ad euenta cauſæ, & ad omnes fere locos aliquid ceceſſariò ſequitur. Quid ergo fuit opus nomeñ antecedentium ſecernere, ſi ſunt ea reliquis locis, non uni alteríue, ſed propè omnibus communia? Præterea libet quærere, an ſi dicam, homo eſt, ergo

animal eſt, ſit ductum argumentum ab antecedentibus. Quod ſi aiat, haud uideo quod dicetur à ſpecie ductum. Sed negat Boëthius, dicitq; ſolū ab antecedentibus ſumi argumentum, cùm per conditionem effertur, ut, Si homo eſt, animal eſt. Primum ergo magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cùm poſſit ex reliquis omnibus depromi argumentatio, ex antecedentibus non poſſit. Cùm enim antecedentia aliter pronunciari nequeant, quàm quo pacto ipſe præſcribit, non poterit utique ex ipſis confici argumentatio. Nec enim eſt argumentatio, ſi homo eſt, animal eſt, ſed pars ſolùm argumentationis, quæ quidem, ſi addideris, ſed homo eſt, ergo animal eſt, tum demum erit expleta. Deinde, cùm locorum distinctio, pro diuerſa habitudine rerum ſumatur, quam accipiunt aliæ alijs comparatæ, ut animal homini comparatum, genus eſt, uirtuti uerò ſentiendi, ſubiectum eſt, corpori & animæ, eſt totum. Cùm ergo inter iſta: ſi homo eſt, animal eſt, &, homo eſt, ergo animal eſt, nullum ſit rerum diſcrimen, qui poteſt fieri, ut dicantur è locis diuerſis ſumptæ argumentationes? Quæ fuit igitur cauſa tradendi Boëthio iſta hoc pacto. Dicā equidem. Vir ingenioſus, qui uidebat, ſi antecedentia faceret omnia, ad quæ ſimpliciter illata, aliud ſequeretur, non habiturum ſe quo conſequentia inueniret, undecunq; enim duceret argumentum; ſi neceſſariò ſequeretur aliud, oportebat id ab antecedentibus dici, non habebat ergo, quod à conſequentibus uocaret. Inſtituit ergo ut

antecedentia per conditionem (ut dicimus) pronũciarentur, & conſequentia eſſent eadem illa, mutato tantum ordine, & per contradictionem, & aſſeuerante prolata. Vt ſit ab antecedenti, ſi homo eſt, animal eſt, deinde à conſequenti, ſed nullum animal eſt, ergo homo non eſt, fietq; ex duobus locis argumentatio una. Mihi perſuaſum eſt, multo aliter ſenſiſſe Ciceronem, & uoluiſſe ex antecedentibus argumentationem duci, quoties propoſita conditionali, ab eo quod per conditionem antecedens fecimus, quo ordine propoſitum erat, duceretur argumentum, ut ſi homo eſt, animal eſt, deinde ab homine quod antecedens fecit, ducit argumentationē, quam ab antecedente uocat, ſed homo eſt, ergo animal eſt. Si cum conuerſo ordine, ab eo quod ex conditione conſequens erat, duceret argumentationem, à conſequentibus uocabat, ut ſi homo eſt animal eſt animal hic eſt conſequens, ducitur ergo à conſequenti, ſed nullum animal eſt, ergo nullus homo eſt. Verum iſta, quomodocunq; libeat accipere, non loci ſunt, ſed formæ argumentandi, cum non rerum inueniendarum ratione, ſed certa colligendæ argumentationis lege conſtent. Repugnantia quoque Boëthius uoluit eſſe contraria conſequentium. Sed quoniam hæc etiam per tot locos ſpargi poſſunt, per quot conſequentia ſparguntur, & ad certum argumentandi modum ſicut conſequentia trahuntur, neq; ſuum poterunt proprium habere locum, & ad iudicandum potius, quàm inueniendũ pertinebunt.

Nos

Nos ergo antecedentia, conſequentia, adiuncta, ita putamus accipienda, ut temporum ea diſtinguamus ordine: hocq; ſemel in omnes accidentium locos admonitum uolumus, poſſe ex quolibet eorum per tres iſtos gradus duci argumenta, & quemque locum in querendo hoc ordine excutiendum eſſe. Tria autem nomina iſta, quoties per ſe ponentur, poterunt quidem & ad Pronunciata referri: ſed accommodatiſsimè naturæ proprietatiq; Contingentium accedent.

Scholia in caput. 20.

VT ſit accidens id nõnunquã omne.) Accidens duo potiſſimũ ſignificat apud philoſophos: Principio omne illud quod non eſt in genere ſubſtantiæ, quo intellectu accipiendum quod dicunt, nouem eſſe genera accidentium, quantitatẽ, relationẽ, qualitatem, actionẽ, paſsionem, ubi, quando, ſitũ eſſe, & habere. Deinde, id quod cõtingit eidem ineſſe & non ineſſe. Id hunc in modũ finit Porphyrius. Συμβεβηκὸς δὲ ἐστιν ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χορὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. Accidens eſt quod adeſt & abeſt citra ſubiecti corruptionem. Horum ergo ſignificatuũ neutro in præſentia utitur Rodolphus, uerum accidentia uocat res eas, quæ ita coniunguntur, ut ſeiungi rurſum poſſint, & utraq; eſſe ſine altera. Ex qua ſignificatione Seneca ait.) Seneca in libro unico de Diuina prouidentia: Fata, inquit, nos ducunt, & quantum cuiq; temporis reſtet, prima naſcentiũ hora diſpoſuit. Cauſa pendet ex cauſa, priuata ac publica longus rerum ordo trahit. Ideo fortiter omne faciendum eſt, quia non ut putamus incidunt cuncta, ſed eueniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietate ſingulorũ uita diſtingui, ſumma in unũ

uenit. Sic quidem hodie in exemplaribus legitur, Rodolphus pro illo putamus, legit putas, & pro incidunt accidunt. Quarum lectionum utra ſit emendatior, eius rei iudicium ſit penes alios. Mihi illud accidunt magis arridet, quam incidunt, ſed incidunt legit Eraſmus. Et Quintilianus in corporis proiecti.) Id eſt, in declamatione ea cui titulus eſt, Corporis proiecti.) Porro cum ex aliis quibuſdam, tum ex hoc etiam loco facile perſpectu eſt, Rodolphum hominem fuiſſe plurimæ lectionis, & cum hæc ſcriberet, tum aut libros ei ad manum non fuiſſe, aut alio qui fiducia quadam inſignis memoriæ illos non conſuluiſſe. Quæ res eſſe ſolet in cauſa, ut homines alioqui longe doctiſsimi, uel in nominibus propriis, uel in librorum titulis, uel aliis quibuſdam hiſce non diſsimilibus ſoleam nonnunquam errare, ita Cicero ab Aiace ea apud Homerum dici ait, quæ non ab illo, ſed ab Hectore dicta eſſe animaduertit. Au. Gellius. Cui ſimile quiddam in eodem Cicerone deprehendit & Politianus Miſcellaneorum capit. quinquageſimo tertio. Quibus non ita diſsimile eſt id quod hoc loco fecit Rodolphus. Siquidem uerba Quintiliani quæ citat, non in Corporis proiecti, ſed in ea declamatione poſita ſunt, quæ hanc proxime præcedit, cui titulus eſt, Aeger redemptus; ubi hunc in modum orditur pater; Quamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mirari, nullumque mihi reliquerunt impatientiæ genus aduerſa, &c. Huius generis & illud, quod cap. 25. Sp. Melii nomen ponit, Pro Tiberii Gracchi, id quod facile animaduertet, quiſquis legerit orationem eam Ciceronis in L. Catilinam, ex qua id exemplum depromptum eſt. Neque ita longe hinc diſsidet, quod 2. lib. capi. 19. à Megara ea dici ait, quæ apud Senecam non ab illa, ſed ab Amphitrione dicūtur. Quod genus & alia quædam lectori occurretur, quemadmodum ſuis indicabimus locis. Sane ſi quis cenſor accedet tam iniquus, qui eiuſmodi erratula uehemen-

tius inſectanda ac reprehendenda putet, ei hoc ego ſolùm reſpondeo, homines indoctos ad iſthunc errare modum non ſcelere. Sic & quæ contingentia.) Nota genus locutionis. Neque enim uerbum ullum appoſitum eſt huic nominatiuo contingentia, niſi quod ſingulis partibus ſua uerba apponuntur antecedit & conſequitur. Sic Virgilius, quanquam diuerſo caſu.

Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora, ſed Buten aduerſum corpore fixit
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Inuenit, & læuo dependet parma lacerto.
Orſilochum fugiens magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, &c.

Simile eſt huic illud, autore Macrobio etiamſi Seruius longum ſubeſſe putat hyperbaron;
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo inuehitur curru, &c.

Quoniam autem adiunctorum, antecedentiū & conſequentium.) Principio explicemus quid ſibi uelint hæ uoces, ita plenius intellecturi, quorſum tendat Rodolphus. Antecedens eſt, quo poſito aliud quiddam neceſſario ſequitur. Conſequens, quòd neceſſum eſt eſſe, ſi id cui conſequens eſt preceſsiſſe conſtiterit. Vt, quam peperiſſe conſtat, eam neceſſe eſt cum uiro conſuetudinem habuiſſe. Adiuncta ſunt, quæ ita aut antecedunt rem aliquam, aut ſequuntur, aut cum ea cohærent, ut nulla tamen præcedendi cohærendi'ue aut ſequendi intercedat neceſsitas. Verbi cauſa, Cædem præcedere ſolet uerborum contentio, cohærere, uel uox eius qui cædem feciſſe arguitur, uel occiſi uociferatio aut gemitus, uel aliud quippiam hiſce nō uſq; quaque diſsimile. Sequi, fuga, timor, latebri trepida ac inconſtans reſponſio, quorum omnium nihil eſt, quod neceſsitate aliqua cum cæde iungatur, & tamen raró ita quiſquam occiditur, ut nihil horum ei cædi adiunctum ſit. Ergo quæ adiuncta alii uocant, ea (quemadmodum diximus) Rodolphus, partim contingentia, partim applicita uo-

cat. Antecedentia autem, & conſequentia non putat eſſe locos diſtinctos, eò quòd in omnibus propemodum locis talia quædam inueniri queant. Hæc rei ſumma,in qua,ut quidem mihi uidetur, non peſsime Rodolphus,etiam ſi quædam obiter interſerit, quæ mihi haud dum ſatis probantur,quæ ſuis locis nō diſsimulabo.Contingentia uerò rectè illum locum quem adiunctorum uocari Boëthius putauit,intra ſe claudere uidentur.)Quemadmodum negari non poteſt,maximam adiunctorum partem contineri,loco contingentiū, ita ne id quidem in dubium uocari debet, quædam utique ex eis pertinere ad locum applicitorum quando hæc quoque adiunctorum uocabulo à Cicerone comprehēſa fuiſſe ipſe teſtatur Rodolphus. Boëthij porro non aliam ac Ciceronis de adiunctis fuiſſe ſentētiam,id uel hinc liquet,quod is tertio Topicorum libro, ita imitatus eſt Topica Ciceronis,ut præter exempla nihil quicquam mutaſſe uideatur.Sed quæ antecedentia & conſequentia.)Duæ dialecticę partes ſunt,una inueniendi, altera iudicandi.Prior inueniendi argumenti rationem, ac locos tradit,ac proinde Topice dicitur. Altera formas quaſdam tradit argumentandi,quibus dijudicari ex pendique inuentum iam argumentum poſsit, nominatur quę κριτικὴ παρὰ τὸ κρίνειν hoc eſt,à iudicādo.Quæ igitur à Cicerone,Quintiliano,&Boëthio,in locorum explicatione de antecedentibus,conſequentibus,repugnātibuſque præcipiuntur,ea(inquit Rodolphus)ad poſteriorem potius dialecticæ partem,quare non erant hæc referenda inter locos.Sane Cicero ipſe paulò minus in hac uidetur fuiſſe ſententia,ut putarit ea quæ ab ipſo de his tribus dicuntur,magis ad explicanda formandaque, quàm ad inuenienda argumenta pertinere. Verba eius ſic habent,Cum tripartite igitur diſtribuatur locus hic, in conſecutionem,anteceſsionem,repugnantiam,reperiendi locus ſimplex eſt,tractandi triplex.Hactenus Cicero.Verùm enim uero ut altius paulò hæc diſcutiamus adſcribam huc uerba ipſius Rodolphi,ex cap.22.de contingen-

tingentibus,ubi inter alia multa: Nec eſt,inquit inutile, etiamſi id natura rei non cogeret,plures tamen eſſe locos,hoc eſt,aditus & uias nnius inueniendæ rei,ut ſi minus unus perducat nos ad id,quod quærimus, altero tamen tertio'ue tẽtãtibus,aliqua parte ꝓcedat hæc Rodolphi uerba ſi uera ſunt,quid tãdem flagitii admiſit Boëthius,qui antecedentia quoque & conſequentia una cũ repugnantibus inter locos inſeruit? An non hæc etiam uiam aperiunt,facilius inueniendi? Nonne multa ſunt, quæ hac ratione facilius inueſtigari queant, quã ſi alia uia quærantur? Et ut miſſa faciam antecedentia & conſequentia,certe repugnantia non uideo cur reijciat Rodolphus,eo duntaxat intellectu, quo eſt hoc nomine uſus Boëthius,uti paulò poſt dilucidius explicabitur. Quod ſi uerum eſt etiam animal antecedens erit ad hominem.) Hoc quàm ſit uerum uiderit Rodolphus. Omnes certe confirmant,hominem eſſe antecedens ad animal,nemo contra,animal ad hominem. Neque profecto uirium quicquam habet,quod affertur de omni animali,quando fieri poteſt,ut idem diuerſa ratione acceptum,interim antecedens interim conſequens eſſe dicatur. Ita homo eſt antecedens animalis; nequit enim homo eſſe quin & animal ſit. Contra omne animal antecedens ad hominem,ſiquidem nullo modo fieri põt, uti omne animal ſit,quin ſit etiam homo. Ad hoc quo pacto diſtinguetur hic locus ab aliis.) Reſpondeat (opinor) Boëthius,non ſe ire inficias,quin antecedentia & conſequentia ſparſa ſint per locos ferme omnes, ſed eſſe quædam quæ facilius inueſtigari queant, cum his ſignificantur uocabulis,quàm ſi aliis eadem uocibus notarentur,atque hanc ſibi cauſam fuiſſe, cur diſtinctum iſtis dederit locum, præſertim cum ne Rodolpho quidem diſpliceat,etiamſi natura rei non cogat, tamen plureis eſſe locos,hoc eſt,aditus & uias unius reperiendæ rei. Quod ſi aiat,haud uideo, quod dicetur a ſpecie ductum.) Inuitus facio ut in iſta inquiram ſcrupuloſius, ac uelut cẽſoria quadam uirgula quædam notem in ui-

ro hoc quo nemine ego, in hoc duntaxat argumenti genere, maiorem meruiſſe laudem auſim contendere. Sed quem admodum in ſpecioſis ferè corporibus ſolent animaduerti, quædam quæ non diſpliceant ipſa quidem, at minus tamen placent quàm cætera; ità haud ſcio quomodo in uiris etiam quamlibet doctis, quædam tamen notari ſolent, in quibus etſi non alijs, tamen ſeipſis inferiores eſſe uideantur. Et quid ſi (quemadmodum ait ille) quandoque bonus dormitat Homerus? Id quod hoc loco, ut ſi uſquàm Rodolpho accidiſſe mihi uidetur. Nam quod ait, non uidere ſe, quodnam argumentũ ducatur à ſpecie, ſi id quod affert, ex antecedentium loco ductum dicatur; hoc certè facile refellat Boëthius, ſi dicat non eſſe abſurdum, argumentum idem ex diuerſis produci locis, quod ne ipſi quidem Rodolphò diſplicere, paulò ante docuimus. Iam quod addit à Boëthio magnæ infelicitatis damnari antecedentia, quod exiſtimarit perfectam inde depromi argumentationem non poſſe; hac parte tantum abeſt, ut ſubſcribam Rodolpho, ut demirer hominem alioqui longe diligẽtiſsimum hoc loco tam diſsimilem ſui eſſe potuiſſe. Certè Boëthius in ea plane opinione fuit, ut crediderit ex utriſque, tam antecedentibus quàm conſequentibus, perfectam duci argumentationem. Ex antecedentibus hoc modo. Si peperit, cum uiro concubuit; peperit autem, ergo cum uiro cõcubuit. Ex conſequentibus. Si peperit, cum uiro concubuit, non autem concubuit cum uiro, quare ne peperit quidem. Hæc exempla ipſe ponit Boëthius Topicarum differentiarum lib. 3. è quibus facilè perſpectu eſt ſententiam illius eandem plane eſſe cum ea, quam Rodolphus tribuit Ciceroni. Et ut ſemel dicam quod ſentio, mihi aliud conijcere, cum ex hoc loco, tum ex alijs quibuſdam poſſum, quam cum hæc ſcriberet Rodolphus tum Boëthij eum libros ad manum non habuiſſe; aut certe aliò feſtinanti, non fuiſſe tantum ocij, ut illos conſuleret, quod cum ex ijs quæ dixi, tum uerò maxime ex ijs quæ continuo ſubiungam, parere poteſt. Re-

pugnantia

pugnantia quoque Boëthius inquit, uoluit eſſe contraria conſequentium. Quid? unde iſthæc Rodolphe? Boëthius certe repugnantia hunc in modum non finit, ſed ordine contrario. Repugnantia, inquiens, contrariorũ ſunt conſequentia. Verbi cauſa, contraria ſunt dormire & uigilare, ſtertere dormientibus adiunctum eſt, quare ſtertere & uigilare ſunt repugnantia. Rurſus: Prudẽtia contrarium eſt imprudentiæ; fraudibus ac impoſturis obnoxium eſſe imprudentiam ſequitur; quo fit ut id repugnet prudentiæ, atque hoc intellectu cum ſumitur nomen repugnantium, non uideo cur diſtinctum ac peculiarem habere locum ea non poſsint. Sed ut finiam aliquando, hi ſunt errores dicendi; non tamen id genus errores ſunt, qui inſcitiam arguant, ſed qui ex precipiti quadam feſtinatione profecti uideantur. Quanquàm & aliud quidam hic mihi uenit in mentem, de quo poſtea ca. 27. Illud hic dicam, ſummam à me gratiam initurũ, ſi quis ſecus habente iſta oſtenderit, quàm uiſum eſt mihi, quando nihil mihi tam cordi eſt, quàm ut omnib. optime ſenſiſſe uideatur Rodolphus, cui ego uiro tribuo tantum, ut nũquam ipſe mihi credam minus, quàm quoties ab eo diſſentire res cogit.

DE CONTINGENTIBVS. Cap. XXI.

PRimum accidentium genus Contingentia diximus, quoniam circa rem contingant, id eſt, eueniant, ea quidem conditione, ut ſiue iſta non eueniant, res exiſtere, ſiue res non exiſtat, iſta euenire poſſint. Vt pallor ante ægritudinem. Nam poteſt quis pallere, ut non ægrotet: & ægrotare, ut non palluerit. Sic iurgium ante cædem: poteſt enim iurgatus quis eſſe, ut non occiderit, & alius occidiſſe, qui non ſit iurgatus. Sic forma ad luxuriam. Nam & formoſus frugi, & deformis poteſt

eſſe

eſſe profuſus. Miretur fortè quis, cùm uideat pallorem, ægritudinem, formam, luxuriam adiacentia eſſe, & iurgium & cædem actus, quare ea iam contingentia faciamus: aut quid hoc loco ſit opus, ſi illo ſatis fuerunt hæc explicata. Non eſt ergo nobis ignorandum, locorum fines non tam pro rerum uarietate quàm ex ſeipſis accipiunt, quàm pro habitudine eorum quibus applicantur, diſtingui. Sic candor, adiacens eſt niuis, & coloris ſpecies, & contingens pulchritudinis. Nec eſt inutile, etiam ſi id natura rei non cogeret, plures tamen eſſe locos, hoc eſt, aditus & uias unius inueniendæ rei, ut ſi minus unus perducat nos ad id quod quærimus, altero tamen tertió ue tentãtibus, aliqua parte procedat. Differũt aũt à cõnexis cõtingentia hoc pacto quod cõnexa uno ſignificantur nomine, quòd continuò ut prolatum eſt, & eam rem indicat in qua eſt, & id quod extra ipſam eſt, unde id oritur nomen. Nam cùm diuitem dicit, accipis ſtatim eum qui eſt diues, & diuitias à quibus diues uocatur: ſic contrà, in diuitiarum nomine ilicò & opes ipſas, & eum qui poſſidet, agnoſcis. At in contingentibus, uel potius in omnibus accidentibus, neceſſe eſt ut duo conferamus, quo ea intelligamus eſſe accidentia. Nam ſi aſtutiam per ſe dicas, adiacens uidetur: ſi ſeruum, connexum erit; ſi coniungas ſeruum aſtutum, contingens eſt. Et connexum connexo contingit, ut ſeruus diues. Et adiacens adiacenti, ut aſtutus medicus. Et in ſumma, quemadmodum prædiximus, omnia

nia quæcunque huius ſunt generis, ut alterum ſine altero poſsit ultro citróque & perire. Non tamen hoc ſic accipi uelim, ut omnia quæcunque ſunt rei cõtingentia, conferre putem ad inuentionem, aut ad hunc locum credam pertinere. Nec enim excidit nobis id quod prædiximus, non omnia probandis omnibus apta eſſe. Verùm illa demum contingentia noſtri ſunt negotij, quæ uelut indagine ueſtigijsque quibuſdam ad ipſam rem nos poſſunt perducere, cuiuſmodi ſunt, uel unius efficientis facta, uel ſubiecti unius adiacentia, uel quæ in eodem ſunt loco, uel tempore uel quomodolibet aliquid commune inter ſe habent, quo denuo poſsit in aliud fieri tranſitio.

Apud Quintilianum itaq; in Mathematico, uiri fortis, hoc ipſum quod fortiter fecit, in argumentum adfert futuri parricidij, quoniam utraque ait opus eſſe impetus & furoris cuiuſdam, ut ambo unius animi poſsint uideri. Terentius quoq;: Non dubium eſt (inquit) quin uxorem nolit filius, Ita Dauum modò timere ſenſi. Nam quid per ſe timor Daui ad nuptias filij, niſi id eſſet, quòd omnia communiter in ipſos conſilio agerentur, & eadem oĩa uellent atq; nollent? Huc pertinet etiam, quod ſolebat qui accuſabãt in foro quàm maximè premere uitam anteactam: quod non eò modò ſpectabat, ut inuidiam reo conflarent, uerùm quoniam uidebatur animus à quo illa fuerant profecta, nec à præſentis quoq; ſceleris abhorrere fide. Huius ſunt ge-

neris, quæcunque ſunt monſtra oſtentaq; rerum, ut defectus Solis, Lunæq;, & ſtellæ crinitæ, quæq; alia uel uideri ſolent, uel audiri; quibus inſignium populorum urbium'ue clades auguramur. Ita in cæde uultus turbatior, implicati animi index, minæ, uitata colloquia, ſpreti congreſſus. In ægritudine uerò, ſpontanea membrorum laßitudo, faſtidium cibi, inquietudo peruigiliarum, quæq; reliqua huiuſcemodi rem antecedunt. Ex adiunctis collegit Aſdrubal apud Varum fluuium auctas eſſe copias Romanas, quoniam ſtrigoſiores equos, & ccloratiòra uideret corpora. Annibal, etiam cùm exercitum admouiſſet urbi, nondum fractas eſſe res Romanas, quoniam ager in quo tum caſtrá locauerat proſcriptus ſit, & inuenerit emptorem. Et Quintilianus, non eſſe cæci, aut ſoliciti percuſſoris uulnus: quoniam ſolùm unum ſit, certiorèque loco, quàm pro cæci, uel feſtinantis trepidatione factum. Cicero quoque Catilinam docet malum aliquod publicum meditari, quoniam anguſtia rei familiaris prematur. Sic ex conſequentibus ducitur, ſceleris aliquos agitaſſe conſilia, quoniam diducti non conſtiterint inter ſe uerbis: furtum, feciſſe quoniam res inuenta domi ipſius, cædem admiſiſſe, quoniam fugam, uel latebras, uel arma circunſpexerit. Illa quoque εἰκότα *dicuntur, id eſt, conſentanea, uel uериſimilia, huius ſunt loci, quale eſt, fortem eſſe, quia lato ſit pectore: & quia pauper*

ſumptuoſe

ſumptuoſe uiuat, furari, & ſi qua matrona ſola per uiam noctu pergat, mœchum expetere. Signa quoq; nonnulla poſſunt huc referri, ut futuræ poſtridie ſerenitatis, ueſpertinus occidentis rubor, & ſperatæ ſanitatis, oris exulceratio. Pleraque tamen uel ad actus, ut uiuum eſſe, quia ſpiret, uel ad effecta, ut ignem eſſe, quia ſit fumus, referuntur. Quæ quidem ſi magis latiúſue pateant, quàm ea quibus adhibentur, communi nomine ſigna uocantur, ut quod percuſſus ſit, quia cicatricem habeat, poteſt enim cicatricem, uel quia ceciderit, uel ex ulcere, habere; & grauidam eſſe, quia tumeſcat uterus, quia uel ueneno, uel morbo poteſt tumeſcere. Sin uerò uel minus pateant, ut ignem eſſe, quia fumus ſit: poteſt enim & ſine fumo ignis eſſe, uel item ex æquo, ut fœtam eſſe, quia habeat lac, τεκμήρια, id eſt, indicia uocantur. Ea Quintilianus inter argumenta non putat habenda, quia nihil poſt ſe dubij relinquant. Quod quidem acutiſſimo uiro miror potuiſſe in mentem uenire. Ergo ſibi nihil eorum, quibus Mathematici inuenta ſua colligunt, argumentum eſſet, cùm certis & de quibus ambigi non poſſit rationibus omnia demonſtrēt. Cumq; id agamus argumentando, ut quàm minimum dubitandi relinquamus locum, qui poteſt fieri, ut qui ad liquidum indubitatumq; rem perduxerit, uideatur non eſſe argumentatus? At nos incerta pleraq; pro manifeſtis argumenta ſumimus, quanto melius igitur res ipſa noſtro conſuluit pudori, ut faciat ipſa per ſe fi-

dem, ne cogatur in locum eius is qui dicit ſuo ſuccur rere mendacio.

Scholia in caput 21.

Vt pallor ante ægritudinem.) Forte legendum, pallor ad ægritudinem, ad ægritudinem enim collatus pallor accidens eſt, ut forma ad luxuriam, quomodo ſi perſona aut reconferantur, adiacentia ſunt. Neq; tamen eſt diffitendum Rodolphum per cõtingentia facti aut prioris, aut prẹſentis, aut inſequentis intelligere circunſtantias, ut præcedentis ordiũ ad inſidias, pallor cõiuncti ſeu præſentis ſit. Sic forma ad luxuriam.) Id eſt, luxum, uicium oppoſitũ frugalitati, ne vulgi more libidinem intelligas. Nec enim excidit nobis quod diximus.) Huius libri cap. 2. Quintilianus in Mathematico.) Verba Quintiliani in eo loco ſic habent, Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina ſunt hæc, etiã ut diſſimilia, paria uiribus etiam ut mente diſſentiant. Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quàm quod non parco cædibus, cruore nõ ſatior, exultans ſuper ſtratorum corporũ ſtrages, palpantibus adhuc cadaueribus alacer inſiſto? Et paulò pòſt: Crede pater, & parricidiũ tam facile eſt quàm fortiter facere, cum utrunq; de fato eſt. Terentius quoq;.) In Andria. Huc pertinet etiã, quod ſolebant qui accuſabant in foro. Hunc morẽ accuſatoribus fuiſſe facile oſtẽdunt actiones Ciceronis in Verrẽ, & quod idem autor pro Cælio, plus operæ ſumit in diluendis anteactæ uitæ criminibus, quæ in iudicium non ueniebãt, quàm in eo, cuius gratia erat cõſtitutia quæſtio. Huius generis ſunt, quæcunq; ſunt monſtra oſtentaq; rerum.) Ex his Cicero argumenta ducit in Catilinam inuectiua tertia. Aſdrubal apud Varũ fluuium.) Secũdi belli Punici anno 12. Aſdrubal frater Annibalis cum ingẽti exercitu in Italiã uenit, qui cum ſe fratri in Vmbria occurſurum illi ſignificaret,

ficaret, eaſq; literas intercepiſſent Romani, priuſquam ad Annibalem per latæ fuiſſent: Claudius Nero cõſul, non cunctandum ratus tempore *ali, neq; expectandum decretum Senatus, cum ſex milibus peditũ & mille equitibus noctu caſtra egreſſus, M. Liuio collegæ ſeſe coniunxit, ut nihil tale ſuſpicantem ambo iunctis uiribus aggrederentur Aſdrubalem. Horũ ergo coniunctionem ſubodoratus eſt Aſdrubal ex ijs ſignis, quorum mentionẽ facit Rodolphus. Qua de re Ita Liuius eius belli lib. 7. Moram, inquit, pugnæ attulit, quòd Aſdrubal prouectus ante ſigna cum paucis equitibus, ſcruta uetera hoſtiũ notauit, quæ ante nõ uiderat, & ſtrigoſiores equos; multitudo quoque maior uiſa eſt. Suſpicatns id quod erat, receptui propere cecinit, ac miſit ad flumen, unde aquabantur, ubi & excipi aliqui poſſent, & notari oculis, ſi qui fortè aduſtioris coloris, ut ex recenti uia eſſent, &c. Apud Varum flumen.) Apud Liuium belli Punici lib. 7. fit mentio nõ Vari ſed Metauri; Alter, inquit, in deſtinatis iam inde ante animo latebris ſubſedit, alter per uada nota tranauit Metaurum. Strigoſiores.) Id eſt, ex hauſtos atq; macilentos. Annibal etiam cum exercitum admouiſſet urbi.) Hac de re hunc in modum Liuius, ſecundi belli Punici lib. 6. Minuere, inquit, etiam ſpem eius & aliæ paruæ magnæq; res, magna illa, quòd cùm ipſe ad mœnia urbis Romæ armatus ſederet, milites ſub uexillis in ſupplementũ Hiſpaniæ profectos audiuit, parua aũt quod per eos dies eum fortè agrum in quo ipſe haberet caſtra, ueniſſe, nihil ob id diminuto precio, cognitum ex quodam captiuo eſt. Et Quintilianus, non eſſe cæci aut ſolliciti percuſſoris uulnus.) Locus eſt in Declamatione ea, cui titulus eſt, Paries palmatus. Cicero quoq; Catilinam.) Cicero prima oratione in Catilinam meminit quidem nonnihil de difficultate eius domeſtica, & in ſecunda enumerans genera hominum eorum, ex quibus Catilinæ conſtabat exercitus omnes ferme illos egeſtate rei familiaris laboraſſe oſtẽdit. Nuſquam tamen (quod ſciam equidem) anguſtiam

rei familiaris in argumentũ aſſumit, ut oſtendat publicũ aliquod malum illum meditari. Iam & quæ εἰκότα dicuntur.) Cicero in Partitionibus, τὰ εἰκότα uerisimilia uocat. τὸ τεκμήριον, propriam rei notam. Ea Quintilianus inter argumenta.) Quintilianus lib. 5. non tantum ſigna neceſſaria, ſed ea quæ neceſſaria non ſunt, eſſe argumenta negat, ſed argumentis ſane inualidis. Nam quod ait, ubi ſint ſigna indubitata, ibi quæſtionem non eſſe, id ego iudico nõ uſquequaq; eſſe uerum. Tametſi enim, poſteà quam ipſa cognita fuerint, nihil, poſt ſe dubitationis relinquant, tamẽ quamdiu iudex nondum de eis eſt factus certior, utiq; quæſtio ac controuerſia eſſe poteſt. Quod aũt ſubdit, ne dubia quidem ſigna argumenta eſſe, propterea quod ipſa argumentis indigeant, id quoq; quàm ſit inualidum, liquere uel hinc poteſt, quod ex pleriſquè argumentorum locis eiuſmodi quædam adduci ſolent, quæ parum habitura ſint, uirium, niſi aliunde corroborentur. Ergo ſibi nihil eorũ.) Surſum ſibi dixit, ubi alius (haud ſcio an rectius) ei aut ipſi dixiſſet. Et Quintilianus inter argumenta.) lib. 5. cap. 1.

DE NOMINE REI, Cap. XXII.

Nomen quoque rei rectè mihi inter Accidentia conferri uidetur. Nec enim eſt aliud nomen, quàm uox ad rem ſignificandam conſenſu hominum inſtituta, quod, ſi quid aliud, uel maximè accidentium naturam habere manifeſtum eſt. Nam & rei antequam fit, & poſtquàm facta eſt, nomen eſt, & aliud quoq; nonnunquam eiuſdem rei nomen eſt, ut Romulus poſt mortem dictus eſt Quirinus; & apud Poetas, Hippolytus, poſtea quàm redditus à Pallade eſt uitæ, Virbius. Cicero quidem ab Etymologia,

gia, hoc eſt (ut ipſe dixit) uerbum è uerbo, à ueriloquio, ut aptius & mollius putauit, à notatione, ut uulgò dicimus, ab interpretatione nominis, ſeparatum locum deſcripſit. Quod fieri poſſe non abnuo, & nonnunquam argumenta inde duci apertius eſt, quàm ut oſtendendum ſit. Vnde & multa in nomen Varris cauillatus eſt, & in Chryſogonum *pro* Sex. *Roſcio. Et facetè dictorum crebra ſumitur occaſio: ut Auguſtus de eo, qui locum paternæ ſepulturæ arabat, hoc (inquit) eſt patrem colere.* Et *qui filios ex ancilla ſuſcipiebat, dictus eſt uerus familiæ pater. Quod autem locum nomini inter ea quæ ſunt in ſubſtantia fecerint, non uideo quam rationem ſint ſecuti, cùm rerum apud omnes gentes eadem ſi ſubſtantia, nomina diuerſa. Quinetiam & apud eoſdem populos, idem nomen, perſæpè aliud apud maiores, aliud apud poſteritatem ſignificet. Vt latro priſco ſermone, qui mercede militaret, ſignificabat:* Hoſtis, *quòd nunc peregrinus, & parricida, quiſquis hominem necaſſet, hodie quid ſignificent, nemo neſcit. Ad hæc ut quædam interpretationes ueniant, ut toga à tegendo, & dux quia ducat, & quia regat rex, ita pleræq; aut in aliquo non conueniunt, aut diſcrepant omninò. Prætorium à prætore dici manifeſtum eſt, tamen & in caſtris ubi conſul tendebat, & in ciuitàtibus item ubi ius reddebat, dicebatur prætorium.* Sic *codicis & libri nomina ſi reddantur originibus ſuis, neutrum hodie, congruet ei quod ſignificat, quo-*

rum alterum à caudicibus, hoc eſt, tabulis ductum eſt: alterum arboris ſignificat corticem; quòd his primùm materijs rudis uetuſtas ad inſcribendas literas uteretur. Quamobrem cùm ex his liquere uideatur, nequaquam nomen inter ea quæ ſunt in ſubſtantia numerari poſſe, non inueni quem ſibi locum putarem ueriùs magisq́; è natura ſua conuenire. Vſus eius non ſimplex eſt; Quandoque enim ex ipſa ui, aut interpretatione nominis; Vt qui dicat, animam conſtare ex aere, quem inſpirando haurimus; quoniam anima, quòd uentum ſignificat, ſit uocata. Sic pecuniam in inſtrumento domeſtico eſſe, quia ipſa inſtruatur domus. Alius eſt uſus, cùm ducimus ex ὁμωνυμία *id eſt, agnominatione, uel (ut uulgò loquimur) ex æquiuocatione argumentum. Vt expetendas eſſe humanitatis artes, quia nihil tam proprium ſit hominis quàm ipſa humanitas. Et peſſimè facere quàm plebem contra patres concitent, quoniam nullum in terris nomen uenerandum magis ſit, quàm patrum. Et Iſocrates in Helenes laude, pulchritudinem inquit admirandum maximè, laudandamq́; eſſe; eiusq́; inter reliqua ſignum facit, quod uirtutem maximè probamus, quoniam pulcherrima rerum ſit omniū. Facilè eſt perſpectu, quomodo humanitatis, & patrum, & pulchritudinis nomen in diuerſas flectatur ſignificationes. Quod ſi occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captioſa ſit argumentatio. Sin apertius, in ridiculum perſæpè euadit. Vt certam*

eſſe

eſſe progeniem Aeneæ Neronem, quoniam patrem Aeneas ſuſtulerit, Nero matrem. Sic & in eis quæ paulò ante diximus, in quibus coledi & familiæ nominum ambiguitas (quemadmodum hic quod ſuſtuliſſe dicitur) cauſam ridiculo præbent. Alius præterea eſt huius loci uſus, cùm translato nomine deinde ducimus ex re, non quam in loco, ſed quam propriè ſignificat, argumentum. Quale eſt apud Ouidium; Quis enim celauerit ignem, Lumine qui ſemper proditur ipſa ſuo? Ignem pro amore poſuit; deinde ex lumine argumentatur, tanquam de uero igne loqueretur. Sic apud Terentium Phormio; Hiſce ego dictis illam tibi tam incenſam dabo, Vt ne reſtinguas, lachrymis ſi extillaueris incenſam pro irata dixit; deinde reliqua ſubiecit, uelut uere ardentem crederet. Ergo propter eas quas dixi cauſas, nomen ab eis quæ in ſubſtantia ſunt remoui: protulique iudicium meum, quorum diuerſa ſi quis putabit accedere propius uero, nihil obſtabit, quo minus non me, ſed quæ credat optima, ſequatur.

Scholia in caput 22.

Romulus poſt mortem dictus eſt Quirinus.) Seruius Grammaticus Romulum ait dictum eſſe quirinum, quod haſta uti ſoleret, quæ Sabinorum lingua curis diceretur, uel quia Greci κοίρανον regem uocent Plutarchus in uita Romuli alias quoque cauſas quaſdam nominis huius affert. Sed longum ſit referre hic omnia. Vide Ouidium Metamorphoſ. libr. xiii. Et apud poetas

Hippolytus

Hippolitus.)Hunc ab equis diſcerptum Diana Aeſculapij opera in uitam reſtituit, ac deinde Virbium quaſi bis utrum iusſit uocari. Autor Seruius ſuper illud ſeptimo Aeneidos.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius.&c.

Cicero quidem ab etymologia.) Locus eſt apud Ciceronem in Topicis. Vnde & multa in nomen Verris.) Quem interim Verrem dici ait, quòd omnia uertat. interim malum ſacerdotem uocari à Siculis, qui tam nequam ſibi Verrem reliquiſſe. Et in Chryſogonum pro Sexto Roſcio.) Verba Ciceronis in ea oratione hæc ſunt; Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogoni; ſub quo nomine tota ſocietas ſtatuitur, &c. Eſt autem Chryſogonus appellatus, quod aurum undecunq; pariat. Nam χρύσος aurum eſt, γόνη fœtum. Auguſtus de eo qui locum paternæ ſepulturæ arabat.) Hunc Vectium quendam fuiſſe author Macrobius libr. Saturnaliorum ſecundo, capite de iocis ac reſponſis Auguſti Cæſaris. Et qui filios ex ancilla ſuſcipiebat.) Hic quiſnam fuerit haud dum legiſſe memini, iocus eſt in nomine patris, etiamſi Rodolphus, non in patris, ſed in familiæ nomine cauſam ridiculi ineſſe exiſtimat. Quandoque enim ex ipſa ui nominis.) Sic Cicero in Antonium, ex nomine ipſo tumultus oſtendit, tumultum ſine bello eſſe nō poſſe. Quoniam anima quod uentum ſignificat ſit uocata.) Virgi. in 8. Quantum ignes animæque ualent. Et Horatius: impellunt animæ lintea Traceæ. Dixit & Plautus. Ne quid emittas animæ. Id eſt, ne flatum uentris. Porrò Diogenes fuit, autore Ariſtotele, qui cenſeret animam eſſe aërem. Ex homonymia.) Ariſtoteles in Categoriis, ὁμώνυμά φησι, λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, id eſt, Homonyma dicuntur quorum ſolum nomen commune eſt, ratio autem eſſentiæ, quæ ſecundum id nomē datur, diuerſa. Eſt ergo (ut apertius dicam) homonymia, quoties uno nomine res diuerſas ſignificamus, ut taurus, gallus, aquila.

Expe-

Expetendas eſſe humanitatis artes) Hæ ſunt illæ ipſæ,quas ingenuas,liberaleſque uocamus. Nam humanitas interim φιλανθρωπίαν Interim eam quam παιδείαν Græci uocant,id eſt,eruditionem ac liberales diſciplinas ſignificat. Lege Gellium lib.13.cap.16. Plebem contra patres,)Patres qui fuerint apud Romanos,explicat T.Liuius lib.ab urbe condita primo. Et Iſocrates in Helenes laude.) Extat hodieque hęc oratio Iſocratis de laudibus Helenæ. Fecit eam Latinam Ioannes Petrus Lucenſis. Certam eſſe progeniem Aeneæ Neronem. Suetonius autor eſt,poſteaquam iuſſu Neronis occiſa eſſet Agrippina ipſius mater, tum hos in illum uerſus euulgatos fuiſſe: quis neget Aeneæ magna de ſtirpe Neronem? Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrē. Aeneas patrem Anchiſen ſuſtulit, cum impoſitum humeris ex incenſa iam urbe exportauit. Nero autem ſuſtulit matrem, cum occidendi eius mandatum Auicero dedit. Apud Ouidium.) In epiſtola Paridis ad Helenen. Apud Terentium.) In Phormione, ubi minatur Phormio ſe Nauſiſtratam uxorem Chremetis ita incenſurum ira, ut à marito ne lachrymis,quidem ac fletu ea ira reſtingui poſsit. Perſtat autem poëta pulchre in eadem metaphora uerbis incendere & extinguere.

DE PRONVNCIATIS.
Caput XXIII.

Locum,qui ſumitur ex eis, quæ quiſquam de re propoſita,uel dixit,uel(quod perinde eſt) ſenſit,eum quidam à iudicio, nonnulli ab autoritate, Cicero teſtimonia uocauit, Ariſtoteles, & itidem quandoque Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos(ſi quicquam nobis poſt

tantos

tantos uiros licet) pronunciata appellare maluimus, quoniam reliqua nomina adductiora erant; & ab arte (quatenus ad noſtrum utique inſtitutũ pertinet) non credidimus ſemouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quiſquam ulla de re, ut affirmaret aut negaret, eſt elocutus. Ea quidem (ut modo diximus) Ariſtoteles, quique ipſum ſecuti ſunt Cicero & Quintilianus, remota dixerunt ab arte, exemeruntque numero locorum. Quapropter ne cui negligentius uideamus uel imperitius feciſſe, qui conycia mus illa in hunc locum, facti noſtri paucis reddenda nobis eſt ratio. Si quis igitur teſtimonia, id eſt quæcunque aliquis ea de re, de qua diſſerimus, dixit ſic accipiat, ut inter diſſerendum tractantur à nobis, fideique parandæ ſunt inſtrumentum: non uideo qui minus iſta contineantur arte, quàm reliqua cuncta, quæ uel effecta ſunt rerum, uel contingentia, è quibus argumenta ſumuntur. Cumque ea, & quæri à dicentibus, & inueniri uideamus, & alius alio melius & commodius eis utatur; conſtanter ipſa & artis, & huius eſſe loci, contenderim. Ariſtotelem uerò, quique alij autores iſta tradidêre, credo equidẽ ſenſiſſe arte carere teſtimonia, non quatenus à diſſerente confirmandis adferuntur rebus, ſed ut ab eis ipſis quorum ſunt teſtimonia, præſentem in rem dicuntur. Foro namque & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et teſtis ſanè oratio, in quantum probatur ab ipſo res, nihil ad diſſerentis rationem pertinet, nec iam ut inueniendi argumenti lo-

cus

cus poteſt accipi, cùm non dicentis arte, non argumentatione, ſed etiam qui dixit tacente, hæc peragatur probatio. Sic tormenta, ſic chirographa, ſic leges, ſic plebiſcita; quæ ad rem pertinent, non oratoris expectant uocem, ſed ipſi ſibi iudices oculis, auribuſque faciunt fidem. Non magis ſunt itaque diſſerendi artis iſta, quam ſi quis cum multa ſe pro Republica pertuliſſe dicat, idq́; probare uelit, diducta ueſte, ſilens demonſtret in aduerſo pectore cicatrices, & conſpiciendum concionis oculis, id quod erat animis probaturus, oſtendat, Quando uerò in orationem ſibi aſſumit iſta, qui dicit, tum artis eſſe declarat eorum, qui uel in ſcholis eruditionem tradunt, uel in publico de ciuilibus negocijs diſputant, labor quem ſumunt: quo uel confutent eos, qui diuerſa dixerunt: uel eorum, qui ſecum ſenſere, uerba confirment. Quinetiam tradita ſunt ab autoribus præcepta teſtium interrogandorum, & aſtruendæ teſtimonijs infirmandæq́; fidei, prout res popoſcerit, ratio monſtrata: & teſtium quoq; æditæ ſeorſum interrogationes, & confutationes ipſorum, & aſſeuerationes perpetuarũ orationum monumentis comprehenſæ. Qui poteſt ergo fieri, quod arte ſit traditum, quod præſcripto tractetur artis, ut id eſſe poßit ab arte ſemotum? Niſi ſine arte credimus dixiſſe Lucanum; Quis iuſtius induat arma, Scire nephas, magno ſe iudice quiſque tuetur. Victrix cauſa Dijs placuit, ſed uicta Catoni; cùm diuinum & humanum teßimonium pariter

ſit

eſt futura. Quo facilè perſpicitur, & poſſe rem ſine oratione, & orationem ſine re eſſe, & pronunciata rectè inter accidentia numerari. Itaque ſunt etiam, & antecedentia pronunciata, ut prædictiones uatum famæ expectatio. Et conſequentia, ut rumor opinióque de rebus ad poſteritatem diffuſa. Et adiuncta, ut laus uituperatióque, extantium, & iacta in omnem partem de præſentibus uerba. Poſſunt etiam inter pronunciata numerari quædam, quæ non in oratione, ſed in re ſunt poſita, qua quid dicere quis uelit, ſignificat. Vt qui inter rogatus, qualis eſſet hominum uita, cùm parum per ſe oſtendiſſet ſubitò abſcondit, quod ſolùm in eius locum fecit, quo uolebat breuem eſſe ipſam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cùm eminentiora pauperum capita baculo decuteret, non dixit quidem, ſed ſigno quocunque potuit pronunciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoque huius loci eſſe poterit, quandoquidem non aliud eſſe uidetur, quàm uel maior uirtus, uel opes, uel res geſtæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, ut: Ne quid nimis. Modus optimus. Tempori ſeruiendum; quæque alia huius generis publico hominum iudicio firmata ſunt & locum habent teſtimoniorum, non iniuria qui numerauerit in Pronunciatis.

Scholia

Scholia in caput 23.

Ariſtoteles,& itidem quandoque Cicero & Quintilianus, probationes inartificiales dixerunt.) Locus Ariſtotelis eſt lib.2. Rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintiliani Inſtitutionum libr. 5. capit. 1. Porrò non ſine cauſa ait,& itidem quãdoque Cicero. Is enim & ſi in Topicis hunc locum eſſe ait expertem artis, tamen 2. lib. Rhetoricorum diuerſam eſt ſecutus ſentẽtiã, quo in loco ſic habet: Accedunt autem ad coniecturam ſæpè quæſtiones, teſtimonia, rumores, quæ contra omnia uterque ſimili uia præceptorum torquere ad ſuæ cauſæ commodum debebit. Nam & ex quæſtione ſuſpitiones,& ex teſtimonio & rumore aliquo, pari ratione ut ex cauſa, aut ex perſona & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ii uidentur errare, qui hoc genus ſuſpitionum artificii non putant indigere, & ij qui aliter hoc de genere, ac de omni coniectura præcipiendũ putant. Si quis igitur teſtimonia.) Hoc dicit teſtimonia ſiue pronunciata bifariam conſiderari poſſe, primùm, quatenus ab illis ipſis, quorum ſunt, in rem præſentem dicuntur, hactenus ea arte carere. Deinde quatenus Orator ea aliunde ſumpta, ſuo accommodat propoſito, qua ratione utiq; & iſta ſub artem cadere. Id quod & Quintilianum ſenſiſſe uerba eius plane oſtendunt. Libro enim quinto, capite de exemplis, ſic habet: Nonnunquam contingit iudicis quoque, aut aduerſarii, aut eius qui ex diuerſo agit, dictum aliquod, aut factum aſſumere, ad eorum, quę intendimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has autoritates probationũ inartificialium eſſe arbitrarentur, quòd ea nõ inueniret Orator, ſed acciperet. Plurimum autem refert. Nã teſtis, & quæſtio,& his ſimilia, de ipſa re, quæ in iudicio eſt pronũcians. Extra petita, niſi ad aliquam præſentis diſceptationis utilitatem ingenio applicãtur, nihil per ſe ualent. Sic Cherographa.) Ad hunc modũ ubiq; à Rodolpho

pho id ſcriptum reperitur per uocalem ſecundam, non primam, poteſt enim diphthongus *α* modo in ſecundam uocalem, modò in tertiam uerti, ueluti in δαρεῖος, & πλάτεια fit: dicuntur enim Latine platea & Darius uocali utrobiq; exiſtente longa. Sic ſi quis diducta ueſte ſilens demonſtret.) Hiſtoria hæc eleganter explicatur apud Fab. lib. 6. cap. 2. Simile extat apud Iuſtinum de Piſiſtrato lib. 2. qui hoc pacto tyrannidem inuaſit. Quin etiam tradita ſunt ab autoribus.) Cicero lib. 2. Rhetoricorum; Quintilianus lib. 5. cap. 7. Niſi ſine arte credimus dixiſſe Lucanũ: Quis iuſtius induat arma?) difficile iudicatu eſt (inquit Lucanus primo Pharſaliæ libro.) uter iuſtius ad gerendũ ciuile bellum arma induerit, Cæſar ne an Pompeius, cum magno uterque iudice cauſam ſuam tueatur. Cæſaris enim cauſam niſi probaſſent dij ipſi, nunquã illorum benignitate uiciſſet. Contrà Pompeius, non modò approbatorem, ſed adiutorem etiã habuit cauſæ ſuæ Catonem Vticenſem, hominem tam integrum, prudentemq;, ut haud ſcias, huic ne an dijs ipſis credendum ſit. Simile quiddam apud Ciceronem eſt pro Q. Ligario: Principum, inquit, dignitas erat pene par, non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur, cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari poſſet, nunc melior certe ea iudicanda eſt, quam etiam dij adiuuerunt. Sunt ergò pronunciata omnia, aut diuina, aut humana.) Vide Ciceronem in Partitionibus, atque item in Topicis, & quæ Fabius Quintilianus habet de autoritate lib. 5.

Vel in oratione, eaq; uel libera.) Liberam orationem hic eam intelligit, quæ libere ac citra coactionem omnẽ profertur. Expreſſam, ad quam ui atq; coactione quadã compellimur. Fitq; hæc expresſio duobus modis, religione & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendam ueritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore ac cruciatu ueritas exprimitur. Iuratam deniq; orationem uocat, quæ à iurato dicitur. Quæſitam, quæ per quæſtiones ac tormenta elicitur. De quibus omnibus

multa Fab. quintilianus lib. 5. circa principium. Vt qui interrogatus, qualis eſſet hominũ uita.) Multa apud autores paſſim leguntur de fragilitate uitæ humanæ, dum alij bullam, alij fumi umbrã, alij ſomniũ quoddam umbræ eſſe hominem dicunt, alij arborẽ folijs ac frondibus comparant. Elegans ea de re præfatio eſt apud Plinium in libro 7. Id de Pythagora proditum eſt memoriæ. Vide progymnaſmata Aphtonij, capite περὶ χρείας. Et Tarquinius Superbus.) Hiſtoria eſt apud T. Liuium libro 1. ab Vrbe condita. Diuerbia etiam.) quæ & prouerbia, & adagia, & parœmias dicimus. Sed de his locupletiſſime Eraſmus.

DE COMPARATIS, Cap. XXIIII.

Comparatio frequens eſt, & magno uſui Rhetoribus locus. Paratus enim ferè & ad manũ eſt. Et quoniam ex iis ſumitur, quæ non altè ſunt eruenda, ſed propemodum nota ſunt, atq; conſpicua, etiã expeditam proinde uim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine uerò non uſquequaq; conſentit uſus. Namq; apud poëtas comparationem uocant Grammatici, quam nos ſimilitudinem dicimus, quale eſt: At ueluti magno in populo cum ſæpè coorta eſt Seditio, & quæ ſequuntur. Notus eſt enim apud Virgilium locus. At quam Comparationem nos, illi plerunq; Exemplum dicunt, quo nomine utitur & Ariſtoteles. Et eſt ſanè Exemplum inter comparata, ſed non omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quamuis enim illud apud Ciceronem: An uerò uir ampliſſimus, P. Scipio pontifex maximus, Sp. Melium mediocriter labefactantem

ſtatum

ſtatum Reipublicæ priuatus interfecit, L. uerò Catilinam, orbem terrarum cæde & incendijs uaſtare cupientem, nos Conſules perferemus? quamuis enim illud, inquam, exemplum ſit, non tamen iſtud quod ſubijciemus dici poterit exemplum: Ego te conſulem putem, cùm tu me non putes conſularem? Et apud Quintilianum in milite Mariano, Tu ſi Tribunus eſſes, hoc feciſſes? ſimiles, hoc tuliſſes? comparationem fieri certum eſt, probare enim uult, quia aduerſarius, nec ſi Tribunus fuiſſet, hoc conari, nec ſi miles, hoc perpeti uoluiſſet, ergo nec illum Tribunum, qui occiſus eſt, id debuiſſe tentare, nec militem qui occidit, perpeti, exemplū uerò iſtud eſſe nemo dixerit. Nam illud multò apertius apud Virgilium: Captiq; dolis lachrymisq; coacti. Quos neque Tytides, nec Lariſſæus Achilles, non anni domuêre decem, non mille carinæ. Indignitas rei cōparatione, non exemplo colligitur. Hoc enim uult efficere poëta, indigniſſimum fuiſſe, capi unius fraude & artibus eos, quos nullæ uires ſuperare potuerunt. Explicemus ergo quid differant comparatio & exemplum, quomodo item à comparatione ſimilitudo diſcernatur. Comparationē uocamus, cùm duo aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune ſit eis, ut Catoni licuit ſequi bellum ciuile, ergo & Ciceroni licebit ſequi. Commune eſt hic ambobus, ſequi bellum ciuile: Exemplum eſt ſpecies quædam comparationis. Eſt enim uel aliquid maius, uel par, uel minus quod ad imitandum, uitan-

dumúe ſumitur. Eſtq; ea nõ ſolùm huius loci, ſed etiã à ſpecie ducitur, ut apud Lucanũ: Omniſq; poteſtas impatiens conſortis erit. Subijcit: Nec longè factorũ exempla petantur: Fraterno primi maduerunt ſanguine muri. Romulus enim & Remus primi Romæ reges, oſtendunt regnum non poſſe in conſortiũ mitti. Et à coniugatis etiam prædiximus duci. Similia ſunt, quando iunguntur aliqua, nõ in tertio, quod ſit ambobus commune (quemadmodum fit in comparatione) ſed utrunq; in ſingulis, quorum quemadmodũ hoc in iſto, ſic illud ſe habet in illo. Ut ſi dicã, quemadmodum uaſcula oris anguſti ſuperfuſam humoris reſpuũt copiam, ſenſim autem inſtillantibus replentur, ſic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt, modica & uiribus ſuis apta commodius addiſcunt. Hic uaſcula oris arcti, & minora puerorum ingenia conferuntur, non in uno aliquo, ſed illa in eo quòd eſt, nõ admittere ea, quæ impetu ſuperfunduntur, hæc in eo, quòd difficiliora ſubitò nequeunt amplecti. Ducitur omnis comparatio, aut à maioribus, aut à minoribus, aut à paribus. A maioribus, ut rex non poteſt, ergo nec miles: & auſus eſt uulnerare, ergo & maledicere. A minoribus, ut è diuerſo, miles poteſt, ergo & rex poteſt, & non eſt auſus maledicere, ergo nec uulnerare eſt auſus. A paribus: ut, ſi potuit manes arceſſere coniugis Orpheus: Si fratrẽ Pollux alterna morte redemit, quid Theſea magnũ? quid memorem Alcidem? Ex his enim colligit Aeneas, ſibi quoq; ad inferos ius eſſe deſcendere, quoniam

piam par illis, & mihi, inquit, genus à Ioue ſummo eſt. In inueniendis autem iſtis ad ea præcipuè reſpiciendum eſt, quæ eiuſdem ſunt generis, cùm eo quod noſtri eſt propoſiti. Neq; enim quicquid quomodolibet maius erit: nec ſi quid par aut minus, ad hunc locum pertinebit, ut ſi de eruditione quæratur, nõ in hac parte rex maior erit plebeio, ſed magiſter diſcipulo, & exercitatus rudi. Sic ſi quæretur de regũ uiribus, non qui maius ſaxum tollere, aut grauiorem proferre poterit laborem, maior erit, ſed cui opes ampliores, cui numeroſior popularium manus. Cùm dixerim autem comparationem in uno fieri, quod ſit comparatis commune, nolo quẽquã id fallat, quod nonnunquam eis quæ comparantur, ſua ſingulis tribuuntur propria, ut ſi Didonẽ decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quanquã autem non in uno proximo conferuntur iſta, non tamen argumentandi uis in ſingulis eſt poſita, ſed in cõmuni quod iſta coniungit. Neque enim hoc nititur Aeneas, quòd uel Dido in Africa habitet, uel ipſe Italiã petat, ſed eò quòd ſubijcitur apud poëtam: Et nos fas extera quærere regna, ut ſit argumentationis huius iſte uelut neruus. Didonem decuit peregrina regna quærere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno, Pallas ne exurere claſſem Argiuum potuit, & quæ ſequuntur. Deinde ſubiecit: Aſt ego una cum gente tot annos Bella gero. Commune ambobus quo Iuno nititur, eſt ulciſci inimicos, ut ſi Pallas potuit ulciſci inimicos ſuos, & Iuno poterit.

rum alterum à caudicibus, hoc eſt, tabulis ductum eſt: alterum arboris ſignificat corticem; quòd his primùm materijs rudis uetuſtas ad inſcribendas literas uteretur. Quamobrem cùm ex his liquere uideatur, nequaquam nomen inter ea quæ ſunt in ſubſtantia numerari poſſe, non inueni quem ſibi locum putarem ueriùs magisq́; è natura ſua conuenire. Vſus eius non ſimplex eſt; Quandoque enim ex ipſa ui, aut interpretatione nominis; Vt qui dicat, animam conſtare ex aere, quem inſpirando haurimus; quoniam anima, quòd uentum ſignificat, ſit uocata. Sic pecuniam in inſtrumento domeſtico eſſe, quia ipſa inſtruatur domus. Alius eſt uſus, cùm ducimus ex ὁμωνυμία *id eſt, agnominatione, uel (ut uulgò loquimur) ex æquiuocatione argumentum. Vt expetendas eſſe humanitatis artes, quia nihil tam proprium ſit hominis quàm ipſa humanitas. Et peſsimè facere quàm plebem contra patres concitent, quoniam nullum in terris nomen uenerandum magis ſit, quàm patrum. Et Iſocrates in Helenes laude, pulchritudinem inquit admirandum maximè, laudandamq́; eſſe; eiusq́; inter reliqua ſignum facit, quod uirtutem maximè probamus, quoniam pulcherrima rerum ſit omniũ. Facilè eſt perſpectu, quomodo humanitatis, & patrum, & pulchritudinis nomen in diuerſas flectatur ſignificationes. Quod ſi occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captioſa ſit argumentatio. Sin apertius, in ridiculum perſæpè euadit. Vt certam*

eſſe

eſſe progeniem Aeneæ Neronem, quoniam patrem Aeneas ſuſtulerit, Nero matrem. Sic & in eis quæ paulò ante diximus, in quibus coledi & familiæ nominum ambiguitas (quemadmodum hic quod ſuſtuliſſe dicitur) cauſam ridiculo præbent. Alius præterea eſt huius loci uſus, cùm translato nomine deinde ducimus ex re, non quam in loco, ſed quam propriè ſignificat, argumentum. Quale eſt apud Ouidium; Quis enim celauerit ignem, Lumine qui ſemper proditur ipſa ſuo? Ignem pro amore poſuit; deinde ex lumine argumentatur, tanquam de uero igne loqueretur. Sic apud Terentium Phormio; Hiſce ego dictis illam tibi tam incenſam dabo, Vt ne reſtinguas, lachrymis ſi extillaueris incenſam pro irata dixit; deinde reliqua ſubiecit, uelut uere ardentem crederet. Ergo prop er eas quas dixi cauſas, nomen ab eis quæ in ſubſtantia ſunt remoui: protuliq́ue iudicium meum, quorum diuerſa ſi quis putabit accedere propius uero, nihil obſtabit, quo minus non me, ſed quæ credat optima, ſequatur.

Scholia in caput 22.

Romulus poſt mortem dictus eſt Quirinus.) Seruius Grammaticus Romulum ait dictum eſſe quirinum, q̄d haſta uti ſoleret, quæ Sabinorum lingua curis diceretur, uel quia Greci κοίρανον regem uocent Plutarchus in uita Romuli alias quoque cauſas quaſdam nominis huius affert. Sed longum ſit referre hic omnia. Vide Ouidium Metamorphoſ. libr. xiii. Et apud poetas

Hippolytus

Hippolitus.)Hunc ab equis diſcerptum Diana Aeſculapij opera in uitam reſtituit, ac deinde Virbium quaſi bis utrum iuſsit uocari. Autor Seruius ſuper illud ſeptimo Aeneidos.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius.&c.

Cicero quidem ab etymologia.) Locus eſt apud Ciceronem in Topicis. Vnde & multa in nomen Verris.) Quem interim Verrem dici ait,quòd omnia uertat. interim malum ſacerdotem uocari à Siculis, qui tam nequam ſibi Verrem reliquiſſe. Et in Chryſogonum pro Sexto Roſcio.) Verba Ciceronis in ea oratione hæc ſunt;Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogoni; ſub quo nomine tota ſocietas ſtatuitur, &c. Eſt autem Chryſogonus appellatus, quod aurum undecunq; pariat. Nam χρύσος aurum eſt, γόνη fœtum Auguſtus de eo qui locum paternæ ſepulturæ arabat.) Hunc Vectium quendam fuiſſe author Macrobius libr. Saturnaliorum ſecundo,capite de iocis ac reſponſis Auguſti Cæſaris. Et qui filios ex ancilla ſuſcipiebat.)Hic quiſnam fuerit haud dum legiſſe memini, iocus eſt in nomine patris, etiamſi Rodolphus,non in patris,ſed in familiæ nomine cauſam ridiculi ineſſe exiſtimat. Quandoque enim ex ipſa ui nominis.)Sic Cicero in Antonium,ex nomine ipſo tumultus oſtendit,tumultum ſine bello eſſe nõ poſſe. Quoniam anima quod uentum ſignificat ſit uocata.)Virgi.in 8. Quantum ignes animæque ualent. Et Horatius: impellunt animæ lintea Traceæ. Dixit & Plautus. Ne quid emittas animæ. Id eſt,ne flatum uentris. Porrò Diogenes fuit,autore Ariſtotele,qui cenſeret animam eſſe aërem. Ex homonymia.) Ariſtoteles in Categoriis,ὁμώνυμά φησι, λέγεται,ὧν ὄνομα μόνον κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, id eſt, Homonyma, dicuntur quorum ſolum nomen commune eſt,ratio autem eſſentiæ,quæ ſecundum id nomẽ datur,diuerſa. Eſt ergo(ut apertius dicam)homonymia, quoties uno nomine res diuerſas ſignificamus,ut taurus,gallus,aquila.

Expe-

Expetendas eſſe humanitatis artes) Hæ ſunt illæ ipſæ,quas ingenuas,liberaleſque uocamus. Nam humanitas interim φιλανθρωπίαν Interim eam quam παιδείαν Græci uocant,id eſt,eruditionem ac liberales diſciplinas ſignificat. Lege Gellium lib. 13. cap. 16. Plebem contra patres,)Patres qui fuerint apud Romanos,explicat T. Liuius lib. ab urbe condita primo. Et Iſocrates in Helenes laude.) Extat hodieque hęc oratio Iſocratis de laudibus Helenæ. Fecit eam Latinam Ioannes Petrus Lucenſis. Certam eſſe progeniem Aeneæ Neronem. Suetonius autor eſt,poſteaquam iuſſu Neronis occiſa eſſet Agrippina ipſius mater, tum hos in illum uerſus euulgatos fuiſſe: Quis neget Aeneæ magna de ſtirpe Neronem? Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrē. Aeneas patrem Anchiſen ſuſtulit, cum impoſitum humeris ex incenſa iam urbe exportauit. Nero autem ſuſtulit matrem, cum occidendi eius mandatum Auicero dedit. Apud Ouidium.) In epiſtola Paridis ad Helenen. Apud Terentium.) In Phormione, ubi minatur Phormio ſe Nauſiſtratam uxorem Chremetis ita incenſurum ira, ut à marito ne lachrymis,quidem ac fletu ea ira reſtingui poſsit. Perſtat autem poëta pulchre in eadem metaphora uerbis incendere & extinguere.

DE PRONVNCIATIS. Caput XXIII.

Locum,qui ſumitur ex eis, quæ quiſquam de re propoſita,uel dixit,uel(quod perinde eſt) ſenſit,eum quidam à iudicio, nonnulli ab autoritate, Cicero teſtimonia uocauit, Ariſtoteles, & itidem quandoque Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos(ſi quicquam nobis poſt

tantos

tantos uiros licet) pronunciata appellare maluimus, quoniam reliqua nomina adductiora erant; & ab arte (quatenus ad noſtrum utique inſtitutũ pertinet) non credidimus ſemouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quiſquam ulla de re, ut affirmaret aut negaret, eſt elocutus. Ea quidem (ut modo diximus) Ariſtoteles, quíque ipſum ſecuti ſunt Cicero & Quintilianus, remota dixerunt ab arte, exemeruntque numero locorum. Quapropter ne cui negligentius uideamus uel imperitius feciſſe, qui conijciamus illa in hunc locum, facti noſtri paucis reddenda nobis eſt ratio. Si quis igitur teſtimonia, id eſt quæcunque aliquis ea de re, de qua diſſerimus, dixit ſic accipiat, ut inter diſſerendum tractantur à nobis, fideique parandæ ſunt inſtrumentum: non uideo qui minus iſta contineantur arte, quàm reliqua cuncta, quæ uel effecta ſunt rerum, uel contingentia, è quibus argumenta ſumuntur. Cumque ea, & quæri à dicentibus, & inueniri uideamus, & alius alio melius & commodius eis utatur; conſtanter ipſa & artis, & huius eſſe loci, contenderim. Ariſtotelem uerò, quíque alij autores iſta tradidêre, credo equidẽ ſenſiſſe arte carere teſtimonia, non quatenus à diſſerente confirmandis adferuntur rebus, ſed ut ab eis ipſis quorum ſunt teſtimonia, præſentem in rem dicuntur. Foro namque & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et teſtis ſanè oratio, in quantum probatur ab ipſo res, nihil ad diſſerentis rationem pertinet, nec iam ut inueniendi argumenti lo-

cus poteſt accipi, cùm non dicentis arte, non argumentatione, ſed etiam qui dixit tacente, hæc peragatur probatio. Sic tormenta, ſic chirographa, ſic leges, ſic plebiſcita; quæ ad rem pertinent, non oratoris expectant uocem, ſed ipſi ſibi iudices oculis, auribuſque faciunt fidem. Non magis ſunt itaque diſſerendi artis iſta, quam ſi quis cum multa ſe pro Republica pertuliſſe dicat, idq́; probare uelit, diducta ueſte, ſilens demonſtret in aduerſo pectore cicatrices, & conſpiciendum concionis oculis, id quod erat animis probaturus, oſtendat, Quando uerò in orationem ſibi aſſumit iſta, qui dicit, tum artis eſſe declarat eorum, qui uel in ſcholis eruditionem tradunt, uel in publico de ciuilibus negocijs diſputant, labor quem ſumunt: quo uel confutent eos, qui diuerſa dixerunt: uel eorum, qui ſecum ſenſere, uerba confirment. Quinetiam tradita ſunt ab autoribus præcepta teſtium interrogandorum, & aſtruendæ teſtimonijs infirmandæq; fidei, prout res popoſcerit, ratio monſtrata: & teſtium quoq; æditæ ſeorſum interrogationes, & confutationes ipſorum, & aſſeuerationes perpetuarũ orationum monumentis comprehenſæ. Qui poteſt ergo fieri, quod arte ſit traditum, quod præſcripto tractetur artis, ut id eſſe poßit ab arte ſemotum? Niſi ſine arte credimus dixiſſe Lucanum; Quis iuſtius induat arma, Scire nephas, magno ſe iudice quiſque tuetur. Victrix cauſa Dijs placuit, ſed uicta Catoni; cùm diuinum & humanum teſtimonium pariter

eſt futura. Quo facilè perſpicitur, & poſſe rem ſine oratione, & orationem ſine re eſſe, & pronunciata rectè inter accidentia numerari. Itaque ſunt etiam, & antecedentia pronunciata, ut prædictiones uatum famæ expectatio. Et conſequentia, ut rumor opinióque de rebus ad poſteritatem diffuſa. Et adiuncta, ut laus uituperatióque, extantium, & iacta in omnem partem de præſentibus uerba. Poſſunt etiam inter pronunciata numerari quædam, quæ non in oratione, ſed in re ſunt poſita, qua quid dicere quis uelit, ſignificat. Vt qui inter rogatus, qualis eſſet hominum uita, cùm parum per ſe oſtendiſſet ſubitò abſcondit, quod ſolùm in eius locum fecit, quo uolebat breuem eſſe ipſam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cùm eminentiora pauperum capita baculo decuteret, non dixit quidem, ſed ſigno quocunque potuit pronunciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoque huius loci eſſe poterit, quandoquidem non aliud eſſe uidetur, quàm uel maior uirtus, uel opes, uel res geſtæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, ut: Ne quid nimis. Modus optimus. Tempori ſeruiendum; quǽque alia huius generis publico hominum iudicio firmata ſunt & locum habent teſtimoniorum, non iniuria qui numerauerit in Pronunciatis.

Scholia

Scholia in caput 23.

Ariſtoteles,& itidem quandoque Cicero & Quintilianus,probationes inartificiales dixerunt.) Locus Ariſtotelis eſt lib.2.Rhetoricorum,Ciceronis in Topicis, Quintiliani Inſtitutionum libr. 5. capit. 1. Porrò non ſine cauſa ait,& itidem quãdoque Cicero. Is enim & ſi in Topicis hunc locum eſſe ait expertem artis , tamen 2. lib. Rhetoricorum diuerſam eſt ſecutus ſentẽtiã, quo in loco ſic habet: Accedunt autem ad coniecturam ſæpè quæſtiones,teſtimonia,rumores,quæ contra omnia uterque ſimili uiã præceptorum torquere ad ſuæ cauſæ commodum debebit, Nam & ex quæſtione ſuſpitiones,& ex teſtimonio & rumore aliquo,pari ratione ut ex cauſa,aut ex perſona & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ii uidentur errare,qui hoc genus ſuſpitionum artificii non putant indigere , & ij qui aliter hoc de genere,ac de omni coniectura præcipiendũ putant. Si quis igitur teſtimonia.)Hoc dicit teſtimonia ſiue pronunciata bifariam conſiderari poſſe,primùm,quatenus ab illis ipſis,quorum ſunt,in rem præſentem dicuntur,hactenus ea arte carere. Deinde quatenus Orator ea aliunde ſumpta,ſuo accommodat propoſito,qua ratione utiq; & iſta ſub artem cadere. Id quod & Quintilianum ſenſiſſe uerba eius plane oſtendunt. Libro enim quinto,capite de exemplis,ſic habet: Nonnunquam contingit iudicis quoque,aut aduerſarii,aut eius qui ex diuerſo agit,dictum aliquod, aut factum aſſumere,ad eorum,quę intendimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has autoritates probationũ inartificialium eſſe arbitrarentur,quòd ea nõ inueniret Orator,ſed acciperet. Plurimum autem refert. Nã teſtis, & quæſtio,& his ſimilia,de ipſa re,quæ in iudicio eſt pronũcians. Extra petita, niſi ad aliquam præſentis diſceptationis utilitatem ingenio applicãtur,nihil per ſe ualent. Sic Cherographa) Ad hunc modũ ubiq; à Rodolpho

pho id ſcriptum reperitur per uocalem ſecundam, non primam, poteſt enim diphthongus ει modo in ſecundam uocalem, modò in tertiam uerti, ueluti in Δαρεῖος, & πλα-τεῖα fit: dicuntur enim Latine platea & Darius uocali utrobiq; exiſtente longa. Sic ſi quis diducta ueſte ſilens demonſtret.) Hiſtoria hæc eleganter explicatur apud Fab. lib. 6. cap. 2. Simile extat apud Iuſtinum de Piſiſtrato lib. 2. qui hoc pacto tyrannidem inuaſit. Quin etiam tradita ſunt ab autoribus.) Cicero lib. 2. Rhetoricorum; Quintilianus lib. 5. cap. 7. Niſi ſine arte credimus dixiſſe Lucanũ: Quis iuſtius induat arma?) difficile iudicatu eſt (inquit Lucanus primo Pharſaliæ libro.) uter iuſtius ad gerendũ ciuile bellum arma induerit, Cæſar ne an Pompeius, cum magno uterque iudice cauſam ſuam tueatur. Cæſaris enim cauſam niſi probaſſent dij ipſi, nunquã illorum benignitate uiciſſet. Contrà Pompeius, non modò approbatorem, ſed adiutorem etiã habuit cauſæ ſuæ Catonem Vticenſem, hominem tam integrum, prudentemq;, ut haud ſcias, huic ne an dijs ipſis credendum ſit. Simile quiddam apud Ciceronem eſt pro Q. Ligario: Principum, inquit, dignitas erat pene par, non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur, cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari poſſet, nunc melior certe ea iudicanda eſt, quam etiam dij adiuuerunt. Sunt ergò pronunciata omnia, aut diuina, aut humana.) Vide Ciceronem in Partitionibus, atque item in Topicis, & quæ Fabius Quintilianus habet de autoritate lib. 5.

Vel in oratione, eaq; uel libera.) Liberam orationem hic eam intelligit, quæ libere ac citra coactionem omnẽ profertur. Expreſſam, ad quam ui atq; coactione quadã compellimur. Fitq; hæc expresſio duobus modis, religione & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendam ueritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore ac cruciatu ueritas exprimitur. Iuratam deniq; orationem uocat, quæ à iurato dicitur. Quæſitam, quæ per quæſtiones ac tormenta elicitur. De quibus omnibus

multa Fab. quintilianus lib. 5. circa principium. Vt qui interrogatus, qualis eſſet hominũ uita.) Multa apud autores paſſim leguntur de fragilitate uitæ humanæ, dum alij bullam, alij fumi umbrã, alij ſomniũ quoddam umbræ eſſe hominem dicunt, alij arborẽ folijs ac frondibus comparant. Elegans ea de re præfatio eſt apud Plinium in libro 7. Id de Pythagora proditum eſt memoriæ. Vide progymnaſmata Aphtonij, capite περὶ χρείας. Et Tarquinius Superbus.) Hiſtoria eſt apud T. Liuium libro 1. ab Vrbe condita. Diuerbia etiam.) quæ & prouerbia, & adagia, & parœmias dicimus. Sed de his locupletiſſime Eraſmus.

DE COMPARATIS, Cap. XXIIII.

Comparatio frequens eſt, & magno uſui Rhetoribus locus. Paratus enim ferè & ad manũ eſt. Et quòniam ex ijs ſumitur, quæ non altè ſunt eruenda, ſed propemodum nota ſunt, atq; conſpicua, etiã expeditam proinde uim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine uerò non uſquequaq; conſentit uſus. Namq; apud poëtas comparationem uocant Grammatici, quam nos ſimilitudinem dicimus, quale eſt: At ueluti magno in populo cum ſæpè coorta eſt Seditio, & quæ ſequuntur. Notus eſt enim apud Virgilium locus. At quam Comparationem nos, illi plerunq; Exemplum dicunt, quo nomine utitur & Ariſtoteles. Et eſt ſanè Exemplum inter comparata, ſed non omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quamuis enim illud apud Ciceronem: An uerò uir ampliſſimus, P. Scipio pontifex maximus, Sp. Melium mediocriter labefactantem

ſtatum

ſtatum Reipublicæ priuatus interfecit, L. uerò Catilinam, orbem terrarum cæde & incendijs uaſtare cupientem, nos Conſules perferemus? quamuis enim illud, inquam, exemplum ſit, non tamen iſtud quod ſubijciemus dici poterit exemplum: Ego te conſulem putem, cùm tu me non putes conſularem? Et apud Quintilianum in milite Mariano, Tu ſi Tribunus eſſes, hoc feciſſes? ſimiles, hoc tuliſſes? comparationem fieri certum eſt, probare enim uult, quia aduerſarius, nec ſi Tribunus fuiſſet, hoc conari, nec ſi miles, hoc perpeti uoluiſſet, ergo nec illum Tribunum, qui occiſus eſt, id debuiſſe tentare, nec militem qui occidit, perpeti, exemplũ uerò iſtud eſſe nemo dixerit. Nam illud multò apertius apud Virgilium: Captiq; dolis lachrymiſq; coacti. Quos neque Tytides, nec Lariſſæus Achilles, non anni domuêre decem, non mille carinæ. Indignitas rei cõparatione, non exemplo colligitur. Hoc enim uult efficere poëta, indigniſsimum fuiſſe, capi unius fraude & artibus eos, quos nullæ uires ſuperare potuerunt. Explicemus ergo quid differant comparatio & exemplum, quomodo item à comparatione ſimilitudo diſcernatur. Comparationẽ uocamus, cùm duo aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune ſit eis, ut Catoni licuit ſequi bellum ciuile, ergo & Ciceroni licebit ſequi. Commune eſt hic ambobus, ſequi bellum ciuile: Exemplum eſt ſpecies quædam comparationis. Eſt enim uel aliquid maius, uel par, uel minus quod ad imitandum, uitan

dumúe ſumitur. Eſtq; ea nõ ſolùm huius loci, ſed etiã à ſpecie ducitur, ut apud Lucanũ: Omniſq; poteſtas impatiens conſortis erit. Subijcit: Nec longè factorũ exempla petantur: Fraterno primi maduerunt ſanguine muri. Romulus enim & Remus primi Romæ reges, oſtendunt regnum non poſſe in conſortiũ mitti. Et à coniugatis etiam prædiximus duci. Similia ſunt, quando iunguntur aliqua, nõ in tertio, quod ſit ambobus commune (quemadmodum fit in comparatione) ſed utrunq; in ſingulis, quorum quemadmodũ hoc in iſto, ſic illud ſe habet in illo. Vt ſi dicã, quemadmodum uaſcula oris anguſti ſuperfuſam humoris reſpuũt copiam, ſenſim autem inſtillantibus replentur, ſic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt, modica & uiribus ſuis apta commodius addiſcunt. Hic uaſcula oris arcti, & minora puerorum ingenia conferuntur, non in uno aliquo, ſed illa in eo quòd eſt, nõ admittere ea, quæ impetu ſuperfundun tur, hæc in eo, quòd difficiliora ſubitò nequeunt amplecti. Ducitur omnis comparatio, aut à maioribus, aut à minoribus, aut à paribus. A maioribus, ut rex non poteſt, ergo nec miles: & auſus eſt uulnerare, ergo & maledicere. A minoribus, ut è diuerſo, miles poteſt, ergo & rex poteſt, & non eſt auſus maledicere, ergo nec uulnerare eſt auſus. A paribus: ut, ſi potuit manes arceſſere coniugis Orpheus: Si fratrẽ Pollux alterna morte redemit, quid Theſea magnũ? quid memorem Alcidem? Ex his enim colligit Aeneas, ſibi quoq; ad inferos ius eſſe deſcendere, quo-

niam

niam par illis, & mihi, inquit, genus à Ioue ſummo eſt. In inueniendis autem iſtis ad ea præcipuè reſpiciendum eſt, quæ eiuſdem ſunt generis, cùm eo quod noſtri eſt propoſiti. Neq; enim quicquid quomodolibet maius erit: nec ſi quid par aut minus, ad hunc locum pertinebit, ut ſi de eruditione quæratur, nõ in hac parte rex maior erit plebeio, ſed magiſter diſcipulo, & exercitatus rudi. Sic ſi quæretur de regũ uiribus, non qui maius ſaxum tollere, aut grauiorem proferre poterit laborem, maior erit, ſed cui opes ampliores, cui numeroſior popularium manus. Cùm dixerim autem comparationem in uno fieri, quod ſit comparatis commune, nolo quenquã id fallat, quod nonnunquam eis quæ comparantur, ſua ſingulis tribuuntur propria, ut ſi Didonẽ decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quanquã autem non in uno proximo conferuntur iſta, non tamen argumentandi uis in ſingulis eſt poſita, ſed in cõmuni quod iſta coniungit. Neque enim hoc nititur Aeneas, quòd uel Dido in Africa habitet, uel ipſe Italiã petat, ſed eò quòd ſubijcitur apud poëtam: Et nos fas extera quærere regna. ut ſit argumentationis huius iſte uelut neruus. Didonem decuit peregrina regna quærere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno, Pallas ne exurere claſſem Argiuum potuit, & quæ ſequuntur. Deinde ſubiecit: Aſt ego una cum gente tot annos Bella gero. Commune ambobus quo Iuno nititur, eſt ulciſci inimicos, ut ſi Pallas potuit ulciſci inimicos ſuos, & Iuno poterit.

Cauſa uerò propter quam ſic diducūtur iſta potius, quàm cōmune in utriſq; ponatur, non eſt negligenda nobis. Quanquam in nonnullis ad eloquendi magis, quàm inueniendi rationē pertineat, in pleriſque tamen præcipua eſt & acris in iſtis inuentio. Primū quod latius & minus dialecticè, hoc eſt, perplexè ſpinoſeq; dicuntur iſta: & latitudine atq; diuerſitate decorem quendam accipiunt, quod ſolùm ferè ſectatus uidetur Virgilius in exemplo, quòd priore poſuimus loco. Deinde, quod ea, quæ poterant alioqui paria fortaſſe uideri, explicatione quid in ſingulis interſit ingens plerunque in alteram partem capiunt incrementum. Ut in ſecundo exemplo, cùm poſuiſſet primum Pallada, nihil adiecit Iuno, quo minorem illam monſtraret, quaſi turpe putaret quærere maiorem ſe alterius Deæ conuicio fieri. At cum ad perſonam ſuā ueniſſet, non ſolùm oppoſuit ſe Palladi, ut diceret: Aſt ego, ſed adiecit, quæ diuum incedo regina, nec id ſatis putauit, addidit etiam, Iouis et ſoror & cōiunx, ut uel ex hac magnitudine ſua admoneret, minoris numinis, & uelut priuatam deam eſſe Pallada. Poſtea ſubiecit: Pallada exurere potuiſſe, hoc eſt, funditus euertere claſſem Argiuorū quodq; plus ſit, id unius ſolùm Aiacis iniuria permotam feciſſe, deq; ipſo grauiſſimas ſumpſiſſe pœnas, ſe uerò non unum odiſſe, ſed gentem, neq; tamen euertere potuiſſe, aut pœnas ſumere, ſed etiam bellum cum contumaci genere, & quidem tot annos. Sic in exemplo Ciceronis quod diximus, cùm ſimpliciter

dice-

diceretur, P. Scipio rectè ſeditioſum ciuem interfecit, ergo nos rectè interficiemus, paria propemodum hoc pacto fiebant. Diduxit ergo, & ſingula ſuo apparatu inſtruxit: P. Ergo Scipio cum Spurium Melium mediocriter labefactantē ſtatum Reipub. priuatus interfecerit, quid nos Catilinam, non ſtatum Reipub. ſed orbem terrarum, non labefactantem, ſed uaſtare cupientem, non mediocriter, ſed cæde & incendijs, eum nos, non priuati, ut Scipio, ſed Coſſ. non interficiemus, ſed perferemus? Si tamen hæc acriùs intueamur, ſatius fuerit dicere, duplicatis è locis conſtare has argumentationes. Ut ſint hinc ductæ à minoribus. Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuato licuit, ergo Coſſ. licebit. Hinc uerò ducantur à maioribus: Potuit ob noxam unius euertere claſſem Argiuum, ergo indignum erit me tot annos una cum gente fruſtrà contendere: Et potuit occidere Spurium Melium minùs obnoxium, ergo poterimus Catilinam ſceleratiſſimum.

Scholia in caput 25.

VOCANT Grammatici.) Vide Iulium Rufinum de figuris ſententiarum: item Diomedem lib. 2. Quam nos ſimilitudinem dicimus.) Lege Quintilianum, cuius iudicio hic ſubſcribit libro. 3. cap. 3. Ac ueluti magno in populo.) Ex primo libro Aeneidos. Qua ſimilitudine aiũt Seruius & quintilianus perfecti oratoris imaginem depinxit. Et ex ſanè exemplum.) Lege Rodolphum libro. 2. cap. 18.

Quamuis enim illud apud Ciceronem.)In Catilinã inuectiua prima.Sp.Melium.)Haud dubiè legẽdum eſt, non P.Melium, ſed Tiberium Gracchum.Hũc enim occidit.P.Scipio,quemadmodum refert Plutarchus in uita C.& Tiberij Gracchorum. Sp.autem Melium, non à Scipione,ſed à Q. Seruilio Hala interemptum fuiſſe, autor eſt T.Liuis lib.4.ab urbe cõdita.Rodolpho ut omnẽ pro nomine poneret,illud nimirum fuit in cauſa, quòd Cicero eodem in loco utriuſq; cædis mentionem facit. Neq; enim opinor tam dementem fore quemquam,qui eiuſmodi errata uelit asſignare librarijs,quando eiuſmodi eſſe non ſolent errores hominũ indoctorum. Cui etiã accedit illud,quod quemadmodum hoc loco, ita etiam poſt ſemel atq; iterũ nomen.Sp.Melij,pro Tiberij Gracchi poſitum eſt, in erratis autem librariorum ſumma ineſſe ſolet inconſtantia. Ego te conſulem putem, cũ tu me non putes conſularem?)Verba ſunt magni illius oratoris L.Crasſi,cui cũ Philippus conſul manũ inijci iuberet,ille reiecto lictore,non es,inquit,mihi Philippe conſul,quia nec ego tibi Senator ſum. Autor Valerius Maximus lib.6. de libere dictis aut factis, & Cicero tertio libro de Oratore. D. Hieronymus ad Nepotianum de uita Clericorum, eandem propemodum ſententiam tribuit Oratori Domitio: Scitum eſt, inquiens, illud Oratoris Domitij, Cur ego te habeam ut principem, cum te me non habeas ut Senatorem? Et Fabius libro octauo:Ego te conſulem putem, cum tu me non putes eſſe Senatorem? Alludit eodem Cicero in ſecunda Philippica: Non tractabo,inquiens,ut conſulem,ne ille me quidem,ut conſularem.

Et apud Quintilianum in Milite Mariano.)Quo tempore C.Marius bellum gerebat aduerſus Cimbros, eo tempore tribunus quidam militum, propinquus uel Imperatoris,pudicitiã militi cuidam uolens eripere, interfectus ab illo eſt.Atq; hunc militẽ (ut Ciceronis uerbis dicam)ille uir ſummus,ſcelere ſolutũ, periculo liberauit. Hinc ortum argumentum declamatoribus, pro reo

illo

illo dicendi quod fecit & Quintilianus. Vnde & declamatio ipſa Miles Marianus inſcribitur. Nam illud multo apertius apud Virgilium.) Secundo Aeneidos. Capi unius fraude & artibus eos.) Vnius, nempe Sinonis. Eos, Troianos. Exemplum eſt ſpecies quædam comparationis.) De hoc rurſum libro ſecundo, capite decimoquarto. Sed etiam à ſpecie ducitur.) Hic meminiſſe oportet illud, quod dictum eſt prius capite ſexto, nempe quod attinet ad rationem; inueniendi, indiuidua quoque ſpecies dici poſſe, quando eadem plane ratio eſt indiuidui ad ſpeciem, quæ ſpeciei ad genus: Alioqui non facile intelligi potuerit, quo modo hæc argumentatio dicatur ducta à ſpecie, Romulus Remum fratrem Imperii conſortem ferre non potuit, ergo nemo in ſummo imperio conſtitutus, patiens conſortis erit. Verba Lucani primo Pharſaliæ libro hæc ſunt;

Nulla fides regni ſocijs, omniſq; poteſtas
Impatiens conſortis erit, nec gentibus ullis
Credite, nec longe factorum exempla petantur.
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Et a cōiugatis etiā prædiximus duci.) Suprà capite x. vt ſi dicas, quēadmodū uaſcula oris anguſti.) Ex Quintiliano libr. Oratoriarum inſtitutionū 1. c. 3. ut quidem hodie libri eius in capita diſtincti ſunt. Ducitur autem omnis comparatio.) Ariſtotelis lib. Rhetoricorum. 2. cap. 23. de Enthymematum locis. Item Cicero lib. 1. de Oratore. Vt ſi Didonem decet habitare Aphricam.) Aeneas Didoni apud Virgilium 4. Aeneidos inter cætera reſpondet in hunc modum.

Si te Carthaginis arces
Phœniſſam, Tyriæq; aſpectus detinet urbis,
Quæ tandem Auſonia Teucros conſidere terra
Inuidia eſt?

Sic etiam Inno.) primo Aeneidos. Cui ſimilimus locus eſt lib 7. Aeneid. Mars perdere gentem Immanem Lapithum ualuit, Conceſsit in iras, &c.) P. ergo Scipio cū Sp. Meliū.) Hac de re paulò ante in hoc ipſo capite.

DE SIMILIBVS. Cap. XXV.

OMnium locorum è quibus ducuntur argumenta, nulli ferè minus eſt uirium contra renitentem auditorem, quàm ſimilitudini; ad eum uerò qui ſponte ſequitur, docendumq; ſe præbet, accommodatior nullus eſt. Aperit enim rem (ſi rectè adhibeatur) & quandam eius imaginem ſubijcit animo; ut cùm aſſentiendi neceßitatem non afferat, afferat tacitum diſſentiendi pudorem. Quapropter ad probandum non ita crebrò; ad explanandum, illuſtrandumq; ſæpè ab oratoribus, à poetis ſæpius adhibetur. Habet tamen perſæpe probantis ſpeciẽ ſimilitudo, eo ipſo, quòd rem qualis ſit indicat. itaq; cum legis Quintiliani illud, Vaſcula oris anguſti ſu perfuſam humoris copiam reſpuunt, ſenſim autem influentibus; uel inſtillantibus etiam replentur; non conficitur utique, debere propter hoc tenera puerorum ingenia pro modo uirium ſuarum doceri; ſed tamen conſpiciendo quiſque rem apud animum ſuũ ſub hac imagine, perſuadet ſibi, aliter fieri non poſſe. Apud Lucanum egregia uidetur ſimilitudo pro argumento poſita.

Cæſaris an curſus, ueſtræ ſentire putatis
Damnum poſſe fugæ? ueluti ſi cuncta minentur
Flumina (quos miſcent) pelago ſubducere fontes;
Non magis ablatis unquam decreuerit æquor,
Quam nunc creſcit aquis.

Planum eſt uidere, ſi quis ſic argumentetur, flu-

mina ſubducta mari non minuunt ipſum, ergo nec uos deſerentes Cæſarem retinebitis curſum rerum ſuarum, frigidum eſſe & planè eneruе argumentum. Quando uerò ſumitur, non ad peruincendam rem, ſed docendam, rapitq́ue mentes ad ſe ſimilitudo, non iam quiſquis hæc audit, cogitat de Cæſare uel militibus id quòd ſunt; ſed in ſpecie maris, Cæſarem, in fluminum, milites capit; quodque in proprijs Cæſaris militumq́ue perſonis incredibile fuiſſet, abrepto iam transformatóque in alienam imaginem animo, uelut perſpectum in ſimilitudine accipit, prorſusq́ue ſic eſſe, ſibijpſi perſuadet. Quid ſit ſimilitudo, & quemadmodum diſtinguatur à comparatione, ſuperius diximus. Quia uerò tota extra rem eſt, difficilior uidetur inuentu. Quod namque confertur, extra rem eſſe certum eſt; ut mare extra Cæſarem, id etiam in quo ſit collatio, extra eſt, cùm (ut prædiximus) non in uno aliquo conferantur, namque incrementa & decrementa maris in Cæſarem cadere non poſſunt, tametſi enim de utroque fortaſſe in propoſita ſimilitudine creſcere dici poſſet & decreſcere, non tamen una in utriſque eſt ratio iſtorum, ſed eadem nomina erunt, res liquet prorſus eſſe diuerſas. Demus ergo ſi poſſumus, uiam aliquam quo paratius iſta inueniri queant. Primum uideamus in re poſita, cui ſimilitudinem quærimus, quid ſit id, quòd exprimere ſimilitudine uolumus, idque quale ſit, & quid efficiat, diligenter intueamur: Deinde rem quampiam quæramus, quæ ha-

beat in ſe aliquid, cui ſit ſimilis in ipſa ratis, qualis eſt in propoſito noſtro eius, quòd cupimus imitari. Neque ſi primò non occurrat, deſiſtamus: ſed ſubinde alias res excutiamus & alias. Non erit quiſquam tam infelicis conatus, ut quamuis ſemel iterumúe non ſuccedat, tertiò tamen aut quartò non eruat aliquid. Aperiamus igitur primum hac uia ſimilitudinem, quam nobis in exemplum ex Lucano deſumpſimus. Cæſar repreſſurus militum ſeditionem, quid eos ſimilitudine docere uoluit? nempè amplitudinem rerum ſuarum ex illis non pendere. In re quidem ſunt Cæſar, & milites Cæſari deſeruientes. Docendum autem eſt, non eſſe milites, quibus magnitudo Cæſaris ſit innixa. Ante omnia ergo quærendum habuit Cæſar aliquid, cui numerus quidam rerum deſeruiret (quemadmodũ laborabant milites) quod non creſcat earum rerum miniſterio. Id fuit mare, cui quidem ſe, fluminibus uerò milites contulit. Circumſpiciamus aliud. Fortè tam omni ex parte accommodatum nõ inueniemus. Tenuis enim eſſet ingenij laus, ſi paßim poſſet ex obuio ſumi. Inueniemus tamen aliquid; Fingamus ut dicant homines admittere ſe nolle ſolẽ, ſed lucis omnibus receptaculis occluſis excluſuros ipſum. Sic.n. quãquã ueneratio ſolis, quæ ex hominum uſu tribuitur, ſibi peritura ſit; lumini tamen re uera maieſtatique ſuæ nihil decreſcet. Sic ne Cæſari quidẽ quicquã de ſua peribit amplitudine, licent deſerant ipſum milites ſui. Sed protinus à prioris ſimilitudinis ui deſciſcimus,

mus, quòd quemadmodum ibi flumina aliquid mari inferunt, ita hic nihil eſt, quòd homines afferant ſoli, niſi uelimus dignationem in eius locum recipere, & admirationem hominum. Quæramus aliud in hoc ipſo propoſito. Quid agunt milites ſeditione? ut concutiendo ſtatum rerum Cęſaris, etiam ipſum atterant Cęſarem. Scrutemur aliquid, quòd ſine damno concutitur. Scopuli quibus fluctus perpetuò illiduntur. Sed ſegnius illud, hoc uiuidius, ignem cõcutientis, & non decreſcere, ſed ali uidemus. Rurſum milites quid pręſtant Cęſari? Ornant quidem augentque decus rerum Cæſaris, ex illo tamen opes ſunt ipſi, & dignitas, & ſingulorum magnitudo. Quæramus quòd ornetur alio, & ipſum ſuſtineat & tueatur. Terra uiret herbis, gratiamq; ab ipſis habet, ex ipſa uerò herbæ recipiunt uigorẽ. Itaque in ſimilitudinem transferemus, quemadmodũ iſtas nõ ſine periculo ſuo reuelli trãsferriq; poſſet; terram uerò ſua fœcũditate facilè alias ſibiipſi herbas reddituram; ſic Cęſaris militum defectionem ipſis periculo fore, Cæſari ex opibus ſuis alios milites facilè redituros. Sic etiam qui fœcundum agrum ignauia deſerant, ſibi quidem imminere egeſtatẽ, agrum celeriter allecturum ſuam hubertate qui colãt. Facile eſt uidere, has omnes ſimilitudines eo ducere, quòd initiò ſumpſimus, nihil militum defectione Cęſari periturum de ſua magnitudine, quę eo latius diximus, ut uel ipſa eo oſtenderemus quomodo cunque aliquam ſimilitudinis inueniendę uiã. Multum

tum autem profuerit in hac re intueri, quę de eo cui ſimilitudinem quærimus per tropum (quā translationem uocamus) efferuntur. Dabit namque ſimilitudinem nobis ſine cunctatione id, in quo translata illa propria ſunt uel natiua. Vt ſi amorem quòd malus ſit, ſimilitudine quæras effingere: uide quæ de amore tranſlatione ſoleant dici. Vulgò itaque iam uſurpatur, ardere quem amore. Paratam nobis continuò ſimilitudinem uidemus ab igne, in quo uerus eſt ardor. Et quoniam ardere in bonam etiam dici partem poteſt licebit etiam ignis ſimilitudine ipſum laudare. Vt uel uituperando dicamus: quemadmodum omnia conſumit ignis, ac deſtruit quæcunque complectitur: ſic amorem mentium noſtrarum robur uireſque omnes conſumere, & uelut in cinerem redactas diſsipare. Vt laudando; ut quemadmodum ignis rebus immiſſus, calorem ipſis uitæque præbet uigorem, ſic amorem nobis induſtriam ſtrenuéq; agendi ſtimulos ſubijcere, nec quenquam rem ullam rectè ſine operis amore conari. Sic etiā quia dicuntur homines premi amore, ſimilitudo ab oneribus duci poteſt. Iam aſtrictos etiam amore dicimus, ſimilitudo à uinculis & compedibus ſumetur. Ita ſi inſanire dicantur, furentibus; ſi conſumi, in ignem impoſitis: ſi languere, ægrotantibus aſsimulabimus. Contrà uerò ſi laudare inſtituimus, ſimilitudinem ab eis, quæ in laudem dicuntur trahemus: ut tenacem eſſe amorem, ſolidum, non fractum, dulcem dicimus. Poterit ergo ex eis, quibus horum

unum-

unumquodque re uera ineſt, ſimilitudo de promi. Delectus adhibēdus, eſt, ut pro rei qualitate ipſā adoptemus. Vt ſi docere uolumus, aperta ſit ſimilitudo, ſi laudare, ſplendida: ſi uituperare, pudenda: ſi rem attollere, magnifica. Liquidius namque oportebit rem quanque talem uideri, qualem imagine ſua uolumus aliam eſſe monſtrare. Diſsimilium nō ita creber eſt uſus. Quid ſint autem, facilè eſt deprehendere ex ſimilibus. Non enim aliud eſt diſsimilitudo quam contraria eius, quòd oſtendere uolumus, ſimilitudo. Itaque & idem eſt eorum cum ſimilitudine locus. Coniunxit utrunque Quintilianus. Non enim uox (inquit) illa præceptoris, ut cœna, minùs pluribus ſufficit, ſed ut ſol, uniuerſis idem lucis, caloriſque largitur. Tractatur uariè hic locus, & liberius, uel aſtrictius pro iudicio dicentis affertur. Poëtarum itaque nonnunquam fabulæ, & illæ quas uocant Aeſopicas, latiùs nonnunquam narrantur, nonnunquam contra breuiter colliguntur ſimilitudines; ut in Quintiliani illis exemplis. Sic, & Aeſchines, qui cum Demoſthenem diceret omnem in oratione fiduciam habere, tibijs aſsimilauit eum, quibus ſi collum dematur, reliquum corpus inutile eſt. Et ille contra: Aeſchinem trutinæ ſimilem, quæ à quacunque parte infunditur, eò inclinat. Sumuntur autem utraque, & comparata & ſimilia ex antecedentibus; conſequentibus & adiunctis. Ex antecedentibus. An uir chariſsimus P. Scipio, & quæ ſequuntur. Et, Pallas ne exurere claſſem. Ex

conſequentibus, ut Iuuenalis; Tantum igitur muros intra toga contulit illi nominis ac tituli. Notus eſt locus. Comparat enim Ciceronis rebus Auguſti bella. Ex adiunctis: Si te Carthaginis arces Phœniſſam Lybicæque aſpectus detinet urbis. Antecedentia uerò ſimilia ſunt, ut apud Ciceronem pro lege Manilia, Medeæ, quæ membra fratris deſcripſit, quò colligendis illis perſequentem moraretur patrem, aßimilatur Luculli exercitus, opibus Mithridatis à perſequendo ipſo Mithridate diſtentus. Adiuncta ſunt, ut pro Roſcio, anſeres & canes qui in Capitolio alebantur, ut fures detegerent; quibus accuſatores ſimiles dixit orator, ut nocentes in R. P. ad pœnas ſcelerum dandas in ius uocarent. Ex conſequentibus Lucanus ſumpſit, cum perturbationem ciuitatis explicaret, confuſione ea, quæ ſit in fine mundi rerumque omnium futura. Copioſi ſunt hi duo loci, & uulgi opinioni ſenſibusque aptißimi. Nam ut comparatis facilimè peruincuntur rudiores animi (nec enim facilis quiſquam credit, quàm quòd iam in alio uidetur probaſſe) ſic ſimilitudo ad explanandum eſt iiſdem maximè accommodata. Hebetes enim mentes; & quæ in ipſas res penetrare nequeunt, ut quale ſit quicque poßint perſpicere, non alia re aptiùs, quàm imagine & figura notiorum aliarum rerum, in id quod oſtendere uolumus ducuntur. Acriora ingenia uelut qui uident, oculis ſequuntur; contrà hebetes, tanquam cæci, tactu explorent iter oportet.

Scholia in caput. 25.

Itaque cum legis Quintiliani illud.) Libro primo capite 3. Apud Lucanum.) Verba ſunt Cæſaris ad milites Pharſaliæ lib. 5. Ardere quem amore.) Plutarchus; τὸ ἐρᾶν ποιεῖ θερμοὺς καὶ ἱλαροὺς καὶ διακεχυμένους; amor calidos efficit, hylares & effuſos. Plautus in Menechmis. Ita mihi, in pectore atque in corde facit amor incendiũ Niſi ex oculis lachryme deſcendant, iam ardeat credo caput. Terentius in Eunucho; ex amore ardeo. Non enim uox illa præceptoris. Verba ſunt Quintiliani, loco quem indicaui. Sic & Aeſchines.) Aeſchinis in Demoſthenem uerba interprete Leonardo Aretino, ſic habent. At cum uir totus ex uerbis compactus, atque his uehementibus & ſuperflue laboratis, ſimplicitatem ſimulet, quis ferat? Cuius gulam ſi quis auferat, inſtar fiſtularum nihil reliquum erit.

Et ille contra, Aeſchinem trutinæ ſimilem. Equidem ubi Demoſth. dixerit Aeſchinem eſſe ſimilem trutinæ, nondum uſquam legiſſe memini in oratione pro Cteſiphone nominat eum (interprete Aretino; fabulam ac trituram fori, & uiliſsimum ſcribam. Item paulò poſt tragicam ſimiam, ruſticum Oenomaum, oratorem ab ſurdum. Quod ſi quis ipſius Demoſthenis uerba hac de re malit, ea quoq; aſſcripſimus. Εἰ γὰρ Αἰακὸς (inquit) ἢ ῥαδάμανθυς ἢ μίνως ἦν κατηγορῶν ἀλλὰ μὴ σπερμολόγος, περίτριμμα ἀγορᾶς, ὄλεθρος γραμματεὺς οὐκ ἂν αὐτὸν οἶμαι τοιαῦτ᾽ εἰπεῖν, οὐδ᾽ ἂν οὕτως ἐπαχθεῖς λόγους πορίσασθαι, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ βοῶντα, ὦ γῆ, καὶ ἥλιε καὶ ἀρετή, καὶ τὰ τοιαῦτα. Et poſt in eadem oratione; πονηρὸν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, πονηρὸν ὁ συκοφάντης ἀεὶ, καὶ πανταχόθεν βάσκανον καὶ φιλαίτιον, τοῦτο δὲ καὶ φύσει κίναδος τἀνθρώπιον, ἐστὶν οὐδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑγιὲς πεποιηκὸς οὐδ᾽ ἐλεύθερον, αὐτοτραγικὸς πίθηκος ἀρουραῖος οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ.

Ex conſequentibus, ut Iuuenalis.) Apud hunc poëtam ſatyra octaua de Cicerone ſic legis.

Quid Catilina tuis natalibus atque Cethegi

Inuenit quiſquam ſublimius? arma tamen uos.
Nocturna, & flammas domibus templiſque paraſtis,
Vt Braccatorum pueri, Senonumque minores:
Auſi quod liceat tunica punire moleſta.
Sed uigilat conſul, uexillaque ueſtra coercet
Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Romæ
Municipalis eques, galearum ponit ubique
Præſidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra, toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Theſſaliæ campis Octauius abſtulit, udo
Cædibus aſsiduis gladio, ſed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et apud Ciceronem pro lege Manilia.) In ea oratione Cicero oſtenſurus, cur adhuc periculoſum ac magnum eſſet bellum Mithridaticum, rege fugato atque expulſo: Primum inquit, ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodē Pontho Medea illa quondam pro fugiſſe dicitur, quam prædicant in fuga fratris ſui mem bra in his locis, qua ſe parens perſequeretur, diſsipauiſſe; ut eorum collectio diſperſa, mœrorque patrius, celeritatem perſequendi retardaret, ſic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas, in ſuum regnum cōgeſſerat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum noſtri colligunt diligentius, rex ipſe è manibus effugit. Fabulam uide apud Ouidium, lib. 7. Methamorpho. & apud Ciceronem lib. 3. de nat. Deorum. Item Iuuenalē Satyra 6. & Senecam in Tragedijs. Adiuncta ſunt, ut pro Roſcio.) In oratione Ciceronis pro Sex. Roſcio Amerino, ubi miris ſalibus defricatur accuſatur Erutius hæc quoque præter alia multa aduerſus præpoſteros ac cuſatores dicuntur. Anſeribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut ſignificent ſi fures ue nerint. At fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capitolium uenerint. Et quia id

eſt ſuſpicio ſum,tametſi beſtiæ ſunt,tamen in eam partẽ potius peccẽt,quæ eſt cautior.quod ſi luce quoq; canes latrent,cum deos ſalutatum aliqui uenerint, opinor ijs crura ſuffringantur,quod acres ſint etiam tum, cum ſuſpicio nulla ſit.Similima eſt accuſatorũ ratio, alij ueſtrũ anſeres ſunt,qui tantummodo clamant, nocere nõ poſſunt,aliis canes,qui & latrare & mordere poſſunt.Cibaria uobis præberi uidemus, uos autem maxime debetis in eo impetũ facere qui merentur, hoc populo gratisſimum eſt. Deinde ſi uoletis,etiam tum, cum uerisſimile erit aliquem cõmiſiſſe,in ſuſpicione latratore, id quoq; concedi poteſt,ſin autem ſic agetis,ut arguatis aliquem patrem occidiſſe,neq; dicere posſitis,aut quare,aut quo modo,ac tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis, crura quidem uobis nemo ſuffringet,ſed ſi ego hos bene noui, literam illam,cui nos uſque eò inimici eſtis, ut etiã eos omnes oderitis,ita uehementer ad caput affigẽt,ut poſtea neminem alium niſi ueſtras fortunas accuſare posſitis. Ex conſequentibus Lucanus.) Libro Pharſaliæ primo,non ita longe à principio.Reliquos uel Ciceronis, uel Virgilij locos iam ante indicauimus. Copioſi ſunt hi duo loci, nempe comparatorum & ſimilium. Et certè nulli argumẽtorum loci crebrius inter dicendum incidunt. Quocirca ut plenius à iuuentute intelligantur, & facilius uſui quotidiano accommodari posſint, operæprecium mihi facturus uideor, ſi paucis eos illuſtrem exemplis. Cumq; comparatorum locus ſit triplex,à pari, à maiori,& à minori,ideo & per hos gradus argumenta ducemus. A PARI.

Cicero in Verrem; Si finem edicto prætoris afferunt Calendæ Ianuarij,cur non initium quoq; naſcitur à Calendis Ianuariis?

Idem primo Rhetoricorũ; Nam ſi Rhodiis turpe nõ eſt portorium locare, nec Hermacreonti conducere.

Et pro Rabirio;O Dij immortales,hæc eſt illa exoptata iudiciorum ſeueritas. Corruptores noſtri cauſam dicunt,nos qui corrupti ſumus,non dicimus?

Quintilianus lib.5. Qui ob rem iudicandum pecuniã accipit,& ob dicendum falſum teſtimonium accipiet.

Idem: Quæ pœna aduerſus interfectorem patris iuſta eſt,eadem aduerſus matris.

Iphicrates ille Athenienſis, cùm ab Ariſtophonte proditionis accuſaretur, percontatus ab illo eſt, ecquid ipſe accepta pecunia proditurus eſſet Rempublicam? quod cùm negaſſet ille,quid igitur quod tu, inquit, facturus non ſis, id ego feci?

A MAIORI.

Cicero epiſtola quadã ad Metellum:Tu tuas inimicitias ut Reipublicæ donares,te uiciſti, alienas ut contra Rempublicam confirmes,adduceris? Quanquam hoc & à pugnantibus ductum uideri poſſit.

Idem pro Milone: Quem igitur cum omnium gratia uoluit,hunc noluit cum aliquorum querela? Quem iure,quem impune non eſt auſus, hunc iniuria, iniquo loco,alieno tempore,periculo capitis, non dubitauit ſcilicet occidere?

Eiuſmodi eſt illud Medeæ apud Ouid. Seruare potui, perdere an poſſim rogas? Et Aeneæ apud Virgilium.

Vos & Scyllæam rabiem,penituſq; ſonanteis.
Acceſtis ſcopulos,uos & Cyclopea ſaxa
Experti,reuocate animos,mœſtumq; timorem
Mittite; forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.

Vult enim his uerbis planum facere Aeneas, non debere ſocios ſuos frangi rebus præſentibus, qui maiora grauioraq; iam pertuliſſent.

A MINORI.

Hiſtrio quid deceat quærit,& non idem faciat Orator? Ex Cicerone de Oratore.

Quod ſi in ipſo etiam corpore multa uoluptati præponenda ſunt,ut uires,uelocitas,ualetudo,pulchritudo, quid ni idem in animis fiat,in quibus doctiſſimi illi ueteres cœleſte ac diuinum quiddam ineſſe putarunt? Ex eodem,ſecundo libro de Finibus.

Demoſthenes à cane,quomodo ρω litera exprimenda

da eſſet, diſcere non erubuit, & nos pudebit, ſi homines homine præceptore utamur? Ex Hieronymo aduerſus Ruffinum.

Quid? an non uehementer abſurdum illud, aſſueface re pueros, ut dextera cibum capiet, & ſi læuam fortè ma num extendant increpare, at interim non prouidere illud, ut honeſta ſuæq; ætati congruentia audiant? Ex Plu tarcho de Educatione liberorum.

Serui (inquit Memmius Tribunus Pleb. apud Salluſtium) ære parati iniuſta imperia dominorum non perferunt, uos Quirites in imperio nati, æquo animo ſeruitutem toleratis?

Sed horum plena ſunt omnia. Illud notandum, quod & Rodolphus monet capite uigeſimoquinto, quædam argumenta eſſe, quæ diuerſa ratione, interim à maiori, interim à minori duci uideantur. Verbi cauſa: Cicero in ſecunda Philippica; Quid indignius, quam uiuere eum, qui impoſuit diadema, cùm omnes fateantur iure interfectum eſſe, qui abiecerit?

Hic ſi comittas Cæſarem & Antoniũ, ducta fuerit ar gumentatio à maiori. Neq; enim aliud demõſtrare uult Cicero, quàm iure occidi potuiſſe Antonium, eo quod Cæſarem illo maiorem iure occiſum eſſe, omnes faterẽ tur. At ſi cauſas occidendi cõpares inuicem, iam contrario modo habebit. Eſt enim hæc uis argumentationis, Minor cauſa fuit occidendi Cæſaris, qui diadema ſibi impoſitũ reiecit, quã Antonij, qui illud impoſuit, quare ſi illum omnes iure occiſum eſſe fatentur, quid indignus, quam uiuere Antoniũ illo longe ſceleſtiorẽ? Hieronymus aduerſus Iouinianũ; Si altisſima illa ſublimitas cecidit, quis cadere non posſit? Si in cœlo ruinæ, quanto magis in terra? Hic cõfert angelicam illam creaturam è cœlo lapſam cũ genere humano, & à maiori ducta erit argumentatio. Rurſum, uoca id maius more Ariſtotelico, quod eſt ueriſimilius, minus, quòd uerò eſt disſimilius, iam cõtra à minori ducta erit. Siquidem minus erat uero conſonum, altisſimam illam ſublimitatem cadere

 poſſe,

poſſe,quam hominẽ,quocirca ſi illa cecidit,quid in cadere poſsit & homo? Atque hoc poſteriori intellectu ferè hiſce nominibus utuntur, qui hodie Dialectica docent, alij contra,priori. Ego utris potius accedendum ſit,dubito placent certè mihi hac quidem parte utriq;, neque ita magni referri puto,hinc an illinc ducta argumenta dicantur,modo inuenire ea diſcat iuuentus.

EXEMPLA SIMILIVM.

Quemadmodũ dicere ſolebat Philoxenus,carniũ ſuauiſsimas eſſe eas , quæ carnes non ſint,& piſcium quoq; eos, qui non ſint piſces ; ſic in philoſophia , ea cum primis ducunt ac alliciunt animos iuuenum , quæ neque philoſophicè nimis , neq; accuratè nimium tractantur. Autor Plutarchus.

Philoxenus Eryxidis filius, & Gnato Siculus, gulæ proceres,imò uero extremi perditiq; gulones, cõuiuijs adhibiti,emungere ſe in pultariis ſoliti erant , ut abſtinentibus cæteris, ſoli epulis ampliter fruerentur. Ita hodie quidam ſtudia liberalium artium docere aut ſcribere ingreſsi,uocabulis ſordidis, & ex intima plebeij ſermonis ferè aceptis,fœdant ac contaminant omnia,ut bonis mentibus & prædatis ingenijs inde auerſis , ſoli ipſi rerum potiantur,& citra æmulum regnent,Ex Hermolao Barbaro.

Fuit quidam tempore Alexãdri Magni, qui eã longo uſu tenebat artem , ut ex certo interuallo grana ciceris ſine fruſtratione in foramen acus infereret ; qua re cùm conſideret ſe placiturum regi , ac magnũ aliquid ab illo reportaturum,modio eius teguminis donatus eſt, digno me hercules tali artifice præmio. Ita qui diſſerendi artẽ profeſsi,ſecula iam aliquot,aliud nihil, quam nugaciſsima quædam & per manus tradita in ſcholis decantant ſophiſmata,nonne digni ſunt,qui,non dico modio uno aut altero,ſed plauſtris aliquot ſophiſmatum, ſenes iam onerentur?Erraui,honorentur dicere erat in animo. Ex Quintiliano.

Vt in urbe defendenda nihil prodeſt,cæteras quidem

portas omnes eſſe clauſas, modo una aliqua pateat, per quē hoſtes recipiantur in urbem; ita parum profuerit iuueni, ſi à cæteris uoluptatibus ſeſe abſtineat, dum ab una quapiā in profundum uiciorum præceps agatur. Ex Plutarcho de audiendis poëmatis.

Quomodo in uiribus pampini & palmites eſſe ſolent in cauſa, cur botri ſubinde oculātur, obumbratiq; lateāt; ita in dictione poëtica, propter circunfuſa undiq; fabulas, multa non animaduertuntur à iuuentute, alioqui futura uel utiliſſima. Indidem.

Tanquam ille qui gallos infeliciter pinxerat, puero mandauit, ut ueros gallos quàm longiſſimè à tabula abingeret; ſic adulator nihil æque timet, atq; ueri cuiuſpiā amici acceſſum. Ex eodem de Dignoſcendo adulatore & amico.

Cicero Familiariū epiſtolarum lib. 5. In ludis Gymnicis, inquit, mos erat præcones quoq; ipſos corona ante ludorum miſſionem donari, uerum hi, cum cæteris coronas impoſuiſſent uictoribus, eorumq; nomina magna uoce pronunciaſſent, ſibi tamen alium adhibeant præconem, ne ſua uoce ipſi ſe uictores eſſe pronunciarēt. Hoc modo & nos, aliorum quidem uirtutes pleno ore laudabimus, noſtras eo uſque in occulto finemus, dum alius quiſquam exiſtat, qui eas ab interitu uindicet, poſterisq; commendet.

Idem poſt reditum ab exilio; Sed tanquā bona ualetudo iucundior eſt eis, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nunquam ægroto corpore fuerunt; ſic patria cæteraq; fortunæ bona, deſiderata magis, quàm quotidie præcepta delectant.

Diſſimile eſt apud eundem Philippica tertia; Certus autem dies, non ut ſacrificij, ſic conſilij expectari ſolet.

Verum hęc quis non malit petere ex Eraſmo? Illud non indignum fortaſſis obſeruatione, in quibuſdam cōparatis difficulter admodū aſſignari poſſe aliquid utriſque cōmune, & in ſimilibus interim faciliime. Comparatio eſt illa apud Salluſtiū; Maiores ueſtri parandi iuris,

& conſtituendæ maieſtatis gratia,per feſsionem armati his Auentinum montem occupauere, uos pro libertate,quam ab illis accepiſtis,non'ne ſumma ope nitemini? atq; eò uehemẽtius,quod maius dedecus eſt, parta amittere,quàm omnino nõ parauiſſe. Similitudo apud Quintilianum: Quomodo uulnus infligi citius poteſt,quàm ſanari,ita reum facilius accuſare eſt,quàm defendere. Et apud Ciceronem in Antonium: Vt Helena Troianis, ſic iſte Reipublicæ cauſa peſtis atque exitij fuit. Hic ſi quis unum aliquid cõmune quærat,non'ne in exemplo Quintiliani commune fuerit utriſq;, facilius eſſe lædere,quã mederi? & in Ciceronis, utrunq; exitij fuiſſe cauſam ijs, quibuſcum degeret? Contra in comparatione illa Salluſtiana non ita facile. Sed de his pro ſuo quiſque arbitratu, ut uolet,ſtatuat. Ego dicere hoc auſim,in quibuſdam nihil intereſſe inter ſimilitudinem & comparationem, niſi tractandi rationem diuerſam & diuerſum genus elocutionis. Comparatio eſt, quàm modò ex Salluſtio adduximus. Tractetur paulò aliter,& ſimilitudo erit, nempe ad hunc modum: Sane quemadmodum maiores ueſtri Quirites,parandi iuris & conſtituendæ maieſtatis gratia, per ſeceſsionem armati bis Auentinum montem occupauere, ſic uos etiam pro libertate quam ab illis accepiſtis, ſumma ope niti debetis. Diſſimilitudo eſt apud Liuium ſecundi belli Punici libro octauo, Quam compar (inquit Fabius Maximus ad Scipionem) conſilium tuum parentis tui conſilio ſit,reputa. Ille Cõſul profectus in Hiſpaniam,ut Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret, in Italiam de prouincia redijt,tu, cùm Annibal in Italia ſit,relinquere Italiam paras,non quia Reipublicæ id utile,ſed quia tibi id amplum & glorioſum cenſes eſſe. Quid porrò negotij fuerit, hinc efficere comparationem, ſi mutatis paucis hunc in modum hæc efferantur? Quid? Pater tuus Conſul profectus in Hiſpaniam, ut Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret,in Italiã de prouincia rediit,& tu,cũ ſit Annibal in Italia,illam relinquas? Hæc ideò adſcripſi,ut di-

ligenter

ligenter expendat lector, ecquid ſemper ea ratione diſtent ſimilia à comparatis, qua diſtare ea ait Rodulphus.

DE OPPOSITIS.

Cap. XXVI.

NON debeo cuiquam mirum uideri, ſi repugnantia (cùm ſuperiùs non putauerimus ex Boëthij uel Ciceronis potiùs ſententia inter locos ponenda) nunc ipſi uelut obliti noſtri, inter locos numeremus. Equidem non id tunc egi, ut docerem repugnantia locum non eſſe: ſed oſtendere uolui, in eam conditionem, quo modo Boëthio uiſum eſt, ut eſſet repugnans, quicqnid contrarium eſſet conſequentis, non poſſe hoc pacto certum eis, & ſeiunctum ab alijs locum attribui. Repugnantiam autem in præſentia definimus, ut ſit rerum per ſe diſsidens habitudo, qua fit, ut alterum dici id eſſe quòd alterum, non poßit. Quòd autem (per ſe) addidimus definitioni, id eò pertinet, ut oſtendamus, non quicquid de altero negatur, repugnans eſſe. Nec enim etſi dico Ciceronem non eſſe infantem, ideo infantem eſſe repugnans eſt Ciceroni: nec ſi dico Catonem non auarum fuiſſe, repugnat idcirco auarum eſſe Catoni. Non enim per ſe iſta, hoc eſt, Cicero quatenus Cicero eſt, & Cato quatenus Cato eſt, alter negantur eſſe: ſed quia Cicero eloquens eſt, cui repugant eſſe infantem, & Cato

Cato uir bonus, cui repugnat item auarũ eſſe. At homo & irrationale repugnant, quoniam rationale quòd repugnat irrationali, in ſubſtantia eſt hominis, ergo homo per ſe, hoc eſt, per ſubſtantiã ſuã, ab irrationali diſsidet. Sic homo & uirtus repugnant, quoniã homo per ſe exiſtẽtiũ generis eſt, uirtus uerò inhærẽtiũ. Neq;.n. dici põt, homo eſt uirtus. Adeoq; longe magis repugnant, quantũ ad ſe .i. ad ſubſtãtiã ſuã, homo & uirtus, quàm homo et irrationale. Iſta enim in proximo & ſub eodem genere poſita diſtant. Vtrunq; enim intra animalis eſt complexum. At illa toto rerum ordine, hoc eſt, prædicamentis ſunt diducta. Quòd autẽ uulgò dicimus, non repugnare homini uirtutem aut uicium, id in eam ſententiam dicitur, non ut alterum dici poſsit id eſſe quòd alterum: ſed quia nihil obſtet, quo minus ineſſe alterum alteri poſsit. Repugnant autem, aut unum uni, aut uni plura. Illa oppoſita, hæc differentia uocamus. Et quæ nos oppoſita, Cicero contraria dixit. Boëthius commodius oppoſita putauit dici, quoniam ea, quæ τὰ ἐναντία Græci uocant, aptius contraria dicerentur, quæ Cicero quidem dixit aduerſa. Vtcunque uocentur, haud multum intererit; nos Boëthium, quando uſus magis hunc in morem triuit ea nomina, ſequamur. Oppoſita ſunt, quæ repugnant unum uni, ſic, ut neque alterum de altero, neq; ambo de tertio dici poſsint. Ea Ariſtoteles ijs fermè uerbis diuidit. Alterũ, inquit, alteri opponi dicitur quadrupliciter: uel ut quæ ſunt ad aliquid

quid, uel ut contraria uel ut priuatio & habitio, uel ut affirmatio & negatio. Vt ad aliquid opponũtur, ſicut duplum dimidio: Vt contraria, ſicut malum bono: Vt ſecundum priuationem & habitionem, ſicut cæcitas & uiſus. Vt affirmatio & negatio, ſicut ſedet, non ſedet. Vtq; paucis dicamus, omnia aut relata ſunt, aut contraria, aut priuata, aut contradicentia. Ad aliquid (quæ & relata dicuntur) ſunt ea, quæ ſecundum hoc ipſum quòd ſunt, aliorum dicuntur: Vt ſeruus, domini dicitur ſeruus; & dominus, ſerui dominus; ſic pater, filij pater dicitur; & filius, patris filius; & totum dicitur partis totũ; & partes totius eſſe partes dicũtur. Poteſt autem dubitatione dignum uideri, cum tantùm unum uni dixerimus opponi; quo id conſtare poßit in relatis, cum unius domini multos uideamus ſeruos, unius patris multos filios eſſe. Certum eſt enim, hunc patrem & hos filios relata eſſe, ſimiliter hunc dominum & hos ſeruos. Sunt qui credant filios referri ad patrem, & ſeruos ad dominum multos ad unum, non quatenus multi ſunt, uel hi ſinguli, ſed quatenus cõmunis ratio eſt, unaq; in omnibus & filiorum & ſeruorum, quemadmodum in iſtis, patris & domini. Scotus oĩm qui philoſophiam tractauerunt, diſputator multorũ conſenſu acerrimus, uoluit, in patre quid multos haberet filios, multa proĩde noĩa, reſpectusq; eſſe patris; quẽadmodũ ſi iuriſperiti patriã ſuã in quẽq; filiũ deſcriberẽt, patriã poteſtatem dño in quẽq; ſeruũ, propriũ, diſcretũq;

ius

ius mancipij. Sed reconditiora ſunt hæc; neque noſtræ (quod aiunt) farraginis; ergo reliqua proſequamur. Contraria ſunt oppoſita, quorum utrunque poteſt ſimul exiſtere, & alterum ſine altero eſſe: Vt calidum & frigidum cōtraria ſunt, exiſtuntque utraque ſimul. Quod quidem in contradictione fieri non poteſt, nec in priuatione; quorum ſi eſt alterum, non poteſt alterū eſſe. In relatis uerò non pōt alterū ſine altero eſſe, non. n. poteſt eſſe dñs, ut non ſit ſeruus, nec è diuerſo ſeruus, ut non ſit dominus. At calidum nihil repugnaret eſſe, ut non eſſet frigidum: nec nigrum, ut non eſſet album. Priuatio, eſt defectus alicuius, in eo, quod id natum eſt habere; Vt cæcitas eſt defectus uiſus, non in quouis, nec enim lapis cæcus dicitur, ſed in eo quòd natum eſt uidere. Sic mutum eſſe, non cuiuſque eſt, ſed eius, quod natum eſt loqui; & demens, eius quod ſapere; & mortuum, eius quod uiuum eſſe poſſet. Contradicentia ſunt, quorum negatur uno idipſum, quod eſt altero affirmatum; Vt ſedere non ſedere, currere non currere. Quod dicimus autem non negari uno idipſum, quòd eſt affirmatum altero, hoc eò pertinet, nam ſi dicas hominem aliquem currere, & aliquem hominem non currere, non contradicunt iſta: poteſt enim utrūque eſſe uerum; nam poteſt aliquis homo currere, ut Cicero; & ſimul aliquis non currere, ut Cato; uerùm non negatur uno, quod erat affirmatum altero. Quare ut contradicant, neceſſe eſt idipſum neges quod affirmaſti; ut quoniam dixiſti aliquem ho-

minem currere, aliquem hoc eſt, nullum dicas currere. Eſtque ea perpetua & immota contradicentium lex, ut de omni re neceſſe ſit uerè alterum dici, utraque de nulla.

Scholia in caput 26.

Cum ſuperius non putauerimus) Libri huius capite 20. ad finem. Sed oſtendere uolui, in eam conditionem quomodo Boëthio uirum eſt, &c.) Aliam eſſe ſententiã Boëthij, quàm refert Rodolphus, ſupra oſtenſum eſt. Non enim ait uir ille, repugnans eſſe, quicquid contrarium eſſet conſequentis, ſed quod eſſet conſequens contrarij. Sed de hoc prius. Adeoq; longe magis repugnat.) Maior, inquit, pugnantia eſt inter hominem, & uirtutem, quam inter hominem & irrationale, propterea quòd homo & irrationale ſub eodem genere, nempe animali, continentur, homo autem & uirtus, diſcreta diuerſaq; genere ſunt, ſiquidem homo ſubſtantia eſt, uirtus qualitas. Quòd autẽ uulgò dicimus.) Vulgò, inquit, dicimus homini non repugnare uirtutem, non hoc intellectu, quaſi homo id eſſe poſsit quod uirtus, ſed q̃d uirtus homini poſsit ineſſe. Iam aliud eſt, poſſe homini ineſſe, aliud, poſſe eſſe hominem. Et quæ nos oppoſita, Cicero contraria dixit,) Cicero in Topicis ita diuidit contraria, ut partim aduerſa, partim priuantia, partim collata cum aliquo, partim denique negantia dicantur. Boëthius quarto Commentariorum libro, quos ſcripſit in Topica Ciceronis; Sed M. Tullius, inquit, nõ tam proprijs nominibus, quàm notioribus utitur. Ait enim contrariorum alia eſſe, quæ aduerſa uocentur, alia quæ priuantia, alia quæ in comparatione ſint, alia, quæ agentia & negantia nuncupentur. Sed quæ contraria nominat, oppoſita uerius dicerentur, quæ aduerſa dicuntur, contrariorum melius ſuſciperent nomen, quæ in collatione nominat, ea relatiua, uel ad aliquid certius uocarentur. Sed utatur nominibus ut uolet, dum res ipſæ

certa proprietatis ſuæ ratione ſignetur. Oppoſita ſunt, quæ repugnant, unum uni.) Quomodo unum uni, cùm ex ſententia Ariſtotelis, malo, non tantum bonum, ſed & aliud malum contrarium ſit, cùm uni timiditati non modo repugnet fortitudo, ſed & temeritas? Quanquam Ariſtoteles hac parte ſatis eſt uarius, ut qui in libris de cœlo, unum uni aiat eſſe contrarium: in categorijs, uni interim plura. Diuus Thomas Aquinas, in ijs Commentarijs quos ſcripſit in libros de cœlo, hunc nodum hiſce uerbis diſſoluit; Eidem, inquit, ſecundum idem eſt unũ tantum contrarium, nihil tamen prohibet, quin uni ſecundum diuerſa ſint plura contraria, ſicut ſi ſit idem ſubiectum dulce & album, contraria ei uidentur nigrũ, & amarum. Sic igitur illiberalitati contrariatur uirtus liberalitatis, ſicut ordinatum inordinato; prodigalitas autem, ſicut ſuperabundantia defectui. Hactenus recenſuimus uerba illius. A Boëthio oppoſita finiuntur hoc modo: Oppoſita ſunt quæ in eodem, ſecundum idem, in eodem tempore, circa unam eandemq; rem, ſimul eſſe non poſſunt. Ea Ariſtoteles ijs fermè uerbis.) Græca, ſi quis forte requirat, ſic habent. Λέγεται δὲ ἕτερον ἑτέρῳ ἀντικεῖσθαι τετραχῶς. ἢ ὡς τὰ πρόσ τι, ἢ ὡς τὰ ἐναντία, ἢ ὡς στέρησις καὶ ἕξις, ἢ ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις. Poteſt autẽ dubitatione dignum uideri.) Non uideo equidem quid ſit cur obiectio hæc magnopere moueat aliquem. Nam cùm dicitur, unum uni opponi, id de ſpeciali, non de numerali unitate accipiendum eſt. Ergo ut quis centum habeat filios, tamen quatenus pater eſt, uni tantum (de ſpeciei unitate loquor) opponitur, nempe filio, ſiquidẽ omnes illi ſpecie idem ſunt, & in co mmuni filii ratione conueniunt. Secus fuerit, ſi dicas patrem ea ratione qua parte dicitur, referri ad filium & uxorem, hic enim unũ opponeretur duobus ſpecie diuerſis. Quemadmodum & Iuriſperiti, patri ſuam in quenque filium deſcriberet patriam poteſtatem, & domini in quenque ſeruum, proprium diſcretumque ius mancipij.) De his lege inſtitutionum Imperialium libro primo, capite de his qui

ſui uel alieni iuris ſunt. Et. ff. eo. titulo, Item. C. de patria poteſtate. Atque fuit ſane olim patri in liberos uitæ neciſque poteſtas, cui deinde poteſtati adeo derogatum eſt, ut ne libertatem quidem, nedum uitam liberis auferre patri liceret. L. libertati. C. de patria poteſtate. Quocirca ſupra etiam monuimus, cautius accipiẽdum eſſe id quod ait Rodolphus, patrem adoptiuum, uitæ neciſque poteſtatem in eum quem adoptarit, accipere. De dominorum poteſtate in ſeruo, Caij iureconſulti uerba ſic habent: Igitur in poteſtate ſunt ſerui dominorum, quæ quidem poteſtas iuris gentiũ eſt. Nam apud omnes peræquè gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos uitæ neciſque poteſtatem fuiſſe, & quodcunque per ſeruum acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui ſub Imperio Romano ſunt, licet ſupra modum, & ſine cauſa legibus cognita, in ſeruos ſuos ſæuire, &c. L. prima. ff. eo quem diximus titulo. Neque noſtræ, quod aiunt farraginis.) Materiæ, propoſiti, inſtituti. Contraria ſunt) Contraria, inquit, ſunt repugnantia ea, quæ in diuerſis ſubiectis uno eodemque tempore ineſſe poſſunt, & alterum ſubſiſtere in rerum natura poteſt, etiamſi non ſit reliquum. Diſtant ergo contraria à relatiuis, quod ea eodem tempore, aut eſſe ambo, aut non eſſe neceſſum eſt. Diſtant etiam à priuantibus & contradicentibus, quòd contraria eodem tempore eſſe in diuerſis poſſunt contradicentia & priuantia non poſſunt. Nam in eodẽ ea ſubiecto ſimul ineſſe nequire, id planum eſt, at cum diuerſis ſubiectis accõmodantur, iam deſinunt eſſe contradicẽtia & priuãtia. Neq; enim philoſophari & non philoſophari contradicunt, ſi ad Platonem unum, alterum ad Demoſthenem referatur. Et cæcitas illa Democriti, non fuit priuatio uiſus in Lynceo. Secus habet in contrarijs. Nam ea retinent nomen ſuum, etiam cũ in diuerſis reperiũtur ſubiectis. vt dulcor & amaror, etſi alterũ in melle, alterum in felle ſit, dicuntur nihilominus eſſe contraria. At. n. quo inquies, pacto ait cõtraria alterum

rum ſine altero eſſe poſſe, cum Ariſtoteles ſecundo libro de cœlo confirmet, terram non poſſe eſſe ſine igni, eo quòd neceſſarium ſit, contrariorum aut utrunque eſſe aut neutrum? Sane quæ Ariſtoteles eo in loco dicit, ea in ſolis elemētis locum habere, uel hinc liquet, quòd idem ait in categorijs, poſſe alterum ex contrarijs eſſe, ut non ſit reliquum. Et quid uetat ſanitatem ſine ægritudine eſſe? quid ſine nigro album? quid fortitudinem ſine timiditate? Cicero in Rhetoricis contrarium finit hoc modo, Contrarium eſt, quod poſitum in genere diuerſo, ab eo cui contrarium eſſe dicitur, plurimum diſtat, ut frigus calori, uitæ mors. Hodie uulgus ea ſic finit. Contraria ſunt, quæ ſub eodem genere poſita plurimum a ſe inuicem diſtant, & eidem ſubiecto quod modo eorum ſit capax, uiciſſim inſunt, á quo ſe mutuo expellunt, niſi alterum eorum inſit à natura.

DE DIFFERENTIBVS. *Cap. XXVII.*

Differentia ſunt, quæ ſic repugnant, ut non certò ductu unum contra unum dirigatur, ſed ſatis eſt ſubſtantijs inter ſe eſſe dimota; Vt Cicero & Cato differunt, quoniam non eſt Cicero quod Cato; non tamen ſic differunt; ut calidum & frigidum; calido enim nihil opponi poteſt aliud, quod eodem modo cum ipſo quo frigidum pugnet; at quemadmodum Cato à Cicerone diſtat, ſic etiam Scipio, ſic Lelius, ſic quemcunque alium hominem ſumas, diſtabit. Quapropter neque colores, quos medios uocāt, contrarij inter ſe erunt. Quemadmodum enim flauus cæruleo, ſic etiam Indicus*, & ruber & uiridis*

diſtant;

diſtant: & poteſt ex quolibet colore in quemuis, & per quemlibet ex albo in nigrum fieri tranſitus. Similiter ſaporum etiam diuerſæ ſpecies contrariæ nõ ſunt, ſed uerius differentes. Sic quæcunque alia ſunt multæ ſpecies, ſub uno genere comprehenſæ, non magis cenſendæ ſunt contrariæ, quàm iuſticia, temperantia, fortitudo, reliquæque ſpecies uirtutum. Differunt autem omnia, aut ſolum ut ſingula; ut ſinguli inter ſe homines ſinguli equi, & quæcunque indiuidua ſub una continentur ſpecie. Aut ſpecie; ut quæcunque indiuidua ſub diuerſis ſunt ſpeciebus, uel ipſæ inter ſe ſpecies diuerſe; ut hic homo & hic equus, & homo & æquus. Aut genere: ut quæ diuerſorum ſunt generum, ut uitis & æquus: quorum hic animalis eſt ſpecies, illa plantæ, & ipſa quoque genera diuerſa, ut animal & planta. Poſſumus addere iſtis ea, qnæ prædicamentis differunt, ut homo & candor, quorũ homo ſubſtantia, candor eſt qualitas. Quæcunq; ergo prædicamẽtis differunt, genere differunt: & quæ genere etiam & ſpecie: & quæ ſpecie, ſingulatim differunt. Contrà, quæcunq; ſingula ſunt eadem, hoc eſt, quæ numero una dicũtur, etiã ſpecie ſunt eadem; & quæ ſpecie, ea genere: & quæ genere, prædicamento quoq; ſunt eadem. Quo fit, ut maxima differentia, & minima unitas ſit in prædicamento; contra minima differentia, maxima unitas ſit in ſingularibus. Quorumcunq; autem duorũ, alterum de altero negatur, ea ut minimum ſingulatim, hoc eſt, numero oportebit differre. Nolim

aũt quenquã fefellerit nominis huius ambiguitas, qua dicimus aliqua ſingulatim uel numero eadem eſſe, uel differre. Quandoque enim aliqua numero eadem uocamus, quantum ad ſubſtantiam ſuam pertinet: ut idem numero dicimus hominem & animal rationale, quoniam eadem eſt utriuſq; ſubſtantia: & Ciceronem unum numero dicimus, quoniam nulla eſt ipſius ad ſeipſum differentia. Quandoq; uerò denominatione dicimus eadem, ut idem numero dicimus Ciceronem & eloquentem, non quod idem ſit Ciceronis & eloquentiæ ſubſtantia, ſed quòd inſit Ciceroni eloquentia, atque ob id, idem & Cicero, & eloquens uocetur. Verùm in præſentia de eis ſolùm dicimus, quæ ſubſtantijs eadem ſunt atque differunt, quoniam denominatione idem differens à ſe dici poteſt: ut Cicero uir, à Cicerone puero, non ſubſtantia, ſed ætate differt: & contrà, quæ maximè differunt, denominatione eadem dicuntur, ut idem & homo, & muſicus, & pater dicitur, cũ ſubſtantijs hæc tria & prædicamento differant. Sanè omnia argumenta huiuſmodi: In foro eſt, ergo non eſt ruri. Et illo tempore factum eſt, ergo non eſt hoc tempore factum. Et mea res eſt, ergo non eſt tua. Et huius eſt filius, ergo non illius, ad hunc locum rediguntur. Quoniam enim ea natura eſt rerum, ut tantùm unum aliquid iſtorum de re dici poßit, (nec enim poteſt aliquid niſi in uno loco eſſe, nec niſi in uno tempore factum eſſe, quæq; reliqua ſimilis ſunt conditionis) ergo cùm unum aliquid de re affirmaueris,

ueris, reliqua omnia, quæ ab eo in eodem genere differunt, negabuntur de eadem. Erit fortaſſe, cui uideatur neq; repugnãtia ab alijs locis, neq; ipſa quidem inter ſe oppoſita & differentia, ſatis diligenter eſſe diſcreta. Nam ut prius de hoc dicamus, quod poſterius ſumpſimus, pater et filius quæ relata ſunt, & calidum & frigidum, quæ contraria, nemo eſt qui dixerit iſta non eſſe differentia. Deinde priuantia quoq; & contradicentia, cùm eadem eſſe nõ poßint, differant neceſſe eſt. Iam quod ad reliquos locos pertinet, calidum & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & filiũ numerauimus inter connexa, & partium & totius ſui ſunt loci; ita etiã homo & equus ſpecies ſunt, & animatum & inanimatum propria: ut uideatur (id quod antea in Boëthio annotauimus) repugnantia per omnes ductum iri locos. Non negauerim uera eſſe quæ contrà dicuntur. Verùm non ob id efficitur, ut perturbentur loci: quod facilè uidebit, qui meminerit eius quòd diximus etiam antè: locorum diſcrimen, non tam ab rerum naturis, quas habent per ſe quæque, accipi, quàm ab habitudine, quam ſumunt inter ſe comparatæ. Quod itaque ad oppoſita & differentia attinet, certum eſt contraria ſpecie inter ſe differre, & relata quidem quomodo differant, haud temerè affirmauerim. Verum utcunque ſit, cùm certa inter ſe lege differant, ut uni tantùm unum opponatur, oppoſita dicimus ea, propter certam & deſtinatam ex natura ſua repugnantiã, quã

 uelut

uelut ſingula è regione alterum contra alterum certo ſunt ſtructu locata: Pater itaque & filius, oppoſita ſunt inter ſe comparata: comparatus autē quātum ad ſubſtantiam ſuam, pater domino, filius ſeruo, non opponi dicētur iſta, ſed differre. Sic calidum & frigidum inter ſe contraria ſunt: calidum & dulce, frigidum & humidum, differentia. Relata igitur & contraria (ut dicimus) quanquam inter ſe comparata opponi propriè dicantur, differunt tamen etiam, ſed oppoſita potiùs dicuntur, quòd certioris eſt & acrioris repugnantiæ nomen. Contradicentia autem & priuantia differentiæ nomen non accipiunt. Cùm ſit enim differre dictum, quaſi in diuerſum ferre, non poteſt id niſi inter rem & rem fieri: at contradicentia & priuantia, una quidem parte res ſunt, ut uiſus & ſedens: alia parte tantum negationem rei ſignificant, ut cæcitas & non ſedens. Nō magis ergo poſſunt iſta inter ſe differre, quā (quòd dici ſolet) uiui cum mortuis bellum gerere. Haud abſimile ijs, quæ dicta ſunt, fuerit, quòd reſponderi poßit ad eam partem, qua dicebatur, repugnantia per alios ſparſa locos eſſe. Poſſunt enim ea quæ repugnantia dicuntur, nonnunquam accipi ſeorſum quodlibet, uel ſaltem ſic, ut non componantur inter ſe, & uel alterum de altero dicantur, uel ambo de tertio aliquo: hoc enim modo ſuis quæq; redduntur locis. At cùm uel in tertium aliquod incidunt, uel alterum de altero dicitur repugnantia, ſunt, huiusq; loci propria ſunt. Totum itaque & pars,

pater

pater & filius, niſi de altero dicatur alterum, aut ambo de tertio aliquo, nequaquam repugnant, quippe quorum alterum altero conſtat, neque ſine altero uel fieri poßit, uel eſſe, cùm uerò quis dicat (exempli cauſa) iraſcibile in anima partem eſſe ipſius, alius diſcretam per ſe diſtinctamq; eſſe animam, certum eſt repugnare, iſta, quòd idem totum eſſe faciant & partem. Sic album et nigrum quibus inſunt cõparata, non contraria ſunt, ſed adiacentia. Sic currere non currere, non contradicunt, ſic quieſcere & moueri, non priuatiuè repugnant, ſi de homine illa, iſta de lapide dicantur. Illud tamen prætereundum non eſt, contradicentium priuatorumque partes eas, quæ negant, non poſſe in alium conferri locum. Cùm enim negatio, non ſignificari, non intelligi ſine affirmatione poßit, ſemper repugnantiam eius quod negat, præ ſe ferat neceſſe eſt. Non currere nanq; ſine curſu, nec cæcitas ſine uiſu, intellectu comprehendi nequit. Cumq; negationem ſignificent ſemper in eis & negatio & curſus uiſusq; intelligitur: habentq; uelut innatam quandam in ſe repugnantia ad id, cui contradicunt, aut cui priuatiuè repugnant. Habent autẽ hi loci proprium hoc, quod non poteſt ex ipſis quicquam confirmari directè, ſed è diuerſo, ut ſi in uno neges, in altero affirmandum eſt, contráq; alterius affirmatione negandum eſt alterum, ut ſi dicas, iſte pater eſt, ſequitur non eſſe filium: & filius eſt, certum eſt, patrem non eſſe ſic, cæcus eſt, ergo non uidet, contrà quoq;, uidet,

igitur cæcus non eſt. Complectimur tamen nonnunquam hinc inde repugnantia, atque directè probamus. Vt ſi lucrum eſt habere, damnum eſt perdere: Si utile eſt poßidere, inutile eſt amittere. Illud uerò argumentandi genus: An perdere poßim quæris? Seruare potui: &, Cui totum dederam, illi negarem partem? non ex repugnantibus eſt, ſed à maiori, neque enim ut repugnantia hîc ſumuntur, ſed conſentanea ad id, quòd inſtituis confirmare: & ut ſit alterum altero maius & difficilius effectu. Neque enim quia ſeruare repugnat ei, quòd eſt perdere, probaturam ſe putat Medea, perditum ire ſe poſſe Iaſonem: ſed quia difficiliùs maioriſque negocij eſt, ſeruare, quàm perdere. Sic etiam, quia maius eſt totum donare, quàm partem, probabit non ſe cunctaturum in parte, cum dederit totum.

Scholia in caput. 27.

QVAPROPTER neque colores quos medios uocant.) Recte illud, colores medios non eſſe inter ſeſe contrarios. Verum illud interim male habet animum meum, quod non uideo, quomodo his non conueniat contrariorum finitio. Contraria, inquit Rodolphus, ſunt repugnantia, quorum utrunq; poteſt ſimul exiſtere, & alterum ſine altero eſſe. Iam repugnare inter ſe medios colores (uerbi cauſa) rubrum & uiride eſt manifeſtum, cum ita inter ſeſe disſideant, uti neutrum poſ-

ſit

ſit dici idipſum eſſe quod alterum, neq; eſt cur negemus poſſe ea ſimul & ſeparatim eſſe; quo fit, ut coloribus medijs tota conueniat contrariorum finitio; quod ſi demus, iam ne contrarios quidem eos eſſe inficiari poterimus.

Differunt autem omnia.) Dicit id quod hodie longe decantatiſsimum eſt apud omnes, nempe trifariam aliqua eadem, aut differentia ſiue diuerſa dici, genere, ſpecie, & numero. Genere eadem ſunt, quæ ſub eodem genere continentur; ut temperantia & fortitudo; quorum genus eſt uirtus. Diuerſa genere dicuntur, quæ ſub unum genus non cadunt: ut equus, uelocitas. Specie eadem ſunt, quæ eadem ſpecie continentur, ut Virgilius, Cicero. Diuerſa, quæ eadem ſpecie non continentur, ut hæc uulpes, hic leo. Numero eadem dici ſolent, quorum inter numerandum alia ab alijs non diſcernuntur. Atque id rurſum quatuor fit modis, nomine, finitione, proprio & accidente. Sed cum horum plena ſint omnia, nos eis miſſis pergamus ad alia. Quæ prædicamentis differunt.)

Nimis quàm ridiculi illi, qui ſomniant intereſſe neſcio quid inter differentia & diuerſa, quaſi diuerſa ea ſola dicantur, quæ in diuerſis inſunt categorijs, reliqua differentia. Cuius farinæ eſt & illud quòd apud Petrum illud Hiſpanienſem, aliud eſſe aiunt præſentare, aliud repræſentare. Præſentat, inquiunt, uox ſeipſam, repræſentat rem ſignificatam. Erit fortaſſe cui uideatur) Duas affert obiectiones aduerſus ea, quæ hoc capite dicta ſunt. Eam prior hæc eſt: Oppoſita omnia etiam ſunt differentia: ergo non fuit faciendum Rodolpho, ut locum hunc repugnantium in oppoſita differentiaq; diduceret. Cui obiectioni hunc in modum occurrit ipſe. Contradicentia, inquit, & priuatiua nullo modo differentia dici queunt, propterea quòd ea tantū differre dicuntur, quæ utraq; ſunt: contradicen

tium uero & priuatorũ alterũ ſemper non eſt. Cõtraria aũt & relatiua, ſi non cũ ſuis quæq; oppoſitis, ſed cũ aliis quibuſdam conferantur, nihil utiq; uetet, dici illa & differentia, ut ſi patrem nepoti, album rubro, maritũ ſocero aut ſocrui compares. Quoties aũt cum ſuis cõmittũtur oppoſitis, ut cũ nigro albũ, pater cũ filio, cũ uxore maritus; iam & poſſent fortaſſe differentiũ utcunque appellationẽ recipere, eo quòd uel genere uel ſpeciei differant; aptius tamen appoſita dicuntur, propterea quòd non quoquo modo, ſed certa quædam lege alterum ita contra alterũ dirigitur, ut opponatur unũ uni, quòd nõ fit ita in differentibus. Itaq; in ſumma hoc dicit; Si differentium uocabulo intelligentur omnia ea, quæ quomodocunq; ita inter ſe pugnãt, uti neutrum queat dici eſſe idipſum quod alterũ, dari poſſet & contraria quoq; & relatiua differẽtia eſſe. Atqui nunc ea ſola hoc nomine donamus, quæ nullo certo ductu inter ſe pugnant, ſed ſubſtantiis modo dimota ſunt, poſſuntque plura repugnare uni, cuiuſmodi haud quaquam ſunt cõtraria & relatiua, quoties ad ſua ea referuntur oppoſita. At enim repugnantia, inquies, ſparſa ſunt diffuſaq; per locos omnes; quocirca parum conſideratè Rodolphus, qui ſuum illis locum deſcripſit. Hanc quoque cauillatiunculam ita refellit Rodolphus, ut dicat repugnantia bifariam conſiderari poſſe; principio, ita ut ipſa inter ſe conferantur, atq; hac ratione per alios ea locos diffuſa non eſſe, deinde, ut ſpectentur ſingula ſeorſum, ac ſic certe, ut ne ipſorũ inter ſe fiat cõparatio; quo pacto repugnantiũ ea nomen admittere, & per oẽs locos diffundi. Verbi cauſa; Dulcedo ſi conferatur cũ amaritudine, ad ſolum hũc oppoſitorũ pertinuerit locum. Cõfert eandem ſapori, iam ſpecies erit; confert cum dulcedine hac aut illa, & genus dicetur. Eadẽ collata melli, eſt adiacens, albo contingens, &c. In adiacentibus.) De his ſupra cap. 11. Inter connexa.) Quorũ natura explicata eſt cap. 20. Et partiũ & totius ſui loci.) Quemadmodum dictũ eſt ſuprà cap. 9. **Ita homo & equus ſpecies ſunt.**) Porro quid ſpecies & quid

& quid genus, id explicatum eſt libri huius capite 5. & 6. Animatum & inanimatum propria.) De quibus eſt ca. 8. Id quòd ante in Boëthio annotauimus.) Ca. 21. in quo de accidentibus agitur. Qui meminerit eius quòd diximus etiam ante) Ca. 22. Complectimur tamen non nunquam hinc inde repugnantia.) Creberrimum eſt hoc genus argumentandi apud autores, ut mirum mihi uideatur eos, qui uulgo dialectica in Gymnaſiis docēt, nihil aliud in ore habere quàm illa Hiſpanienſia, albus eſt; ergo niger non eſt, cæcus eſt, ergo non uidet, homo eſt, & non ſanus, proinde eget. Quàm argumenti formã ut non improbo ita illam alteram ſcio apud autores omnes longe eſſe frequentiorem, cuius aliquot ſubijciemus exempla.

Si ſummum malum eſt uiuere cum doloribus; conſentaneum eſt, ſummum eſſe bonum uiuere cum uoluptate; Ex Cicerone primo libro de Finibus.

Bonum liberi, miſera orbitas, bonum patria miſerũ, exilium, bona ualetudo, miſerum morbus, bonum integritas corporis, miſera debilitas, bonum incolumis acies, miſera cæcitas. Ex eiuſdem operas. lib. quarto.

Quintilianus lib. 12. Age non ad perferendos ſtudiorum labores neceſſaria frugalitas? quid ergo ex luxuria ſpei?

Idem libro quinto, Frugalitas bonum, luxuria enim malum.

Si maiorum cauſa bellum eſt, erit emendatio pax?

Si ueniam meretur qui imprudens nocuit, non meretur præmium, qui imprudens profuit?

Si iſthæc quæ calidiora ſunt, difficiliùs gelu coguntur, congruens eſt, ut quæ frigidiora ſunt facile cogantur. Ex noctibus Gellianis lib. 17. c. 8

Et ſtultitiam fugimus, ſapientiam ſequamur, & bonitatem, ſi maliciam. Sic in Topicis Cicero.

Si anima quæ peccat, ea morietur, ergo quę non peccat, ea uiuet. Ex Hieronymo.

Si Euãgeliũ eſt uirtus Dei in ſalutē omni credenti, ergo in

go in perditionem omni non credenti. Ex epiſtola ad Romanos.

Quia Deus gratia mouetur, ergo & iraſcitur. Ex Lactantij libro de ira Dei.

Nam ſi Deus non iraſcitur impijs atque iniuſtis, nec pios utique iuſtoſq; diligit. Ex eodem.

Si eius qui malè facere cupiat, non facta ſolùm, ſed propoſitum odiſſe ulciſciq; oportet, gratia è contrario habenda eſt bene faciendi cupido etiam ſi nequierit id, quod uelit perficere. Ex libello Plutarchi de diſcernendo amico & adulatore.

Cice. in quadã Philipp. Cuius ſingularẽ prudentiã admiramur, eius ſtultitiã timemus? Quanquã hic magis ſimplex illud argumẽtandi genus ſubeſſe apparet, ac ſi dicat hoc mõ. In Cæſare Octauio ſingularis ineſt prudẽtia, ergo ſtultitia in eo nõ eſt. Cui nõ diſsimile eſt illud Fabij Quintiliani: Qui ſapiens eſt, ſtultus non eſt.

Illud uero argumẽtãdi genus, An pdere nõ poſsim qris, ſeruare potui.) Verba ſunt Medeæ apud Ouid. qua de re ita Quinti. li. 8. Nã cũ ſit rectum, nocere facile eſt, prodeſſe difficile. Vehementius apud Ouid. Medea dicit, Seruare potui, perdere an poſsim rogas.

COMMVNIS RATIO LOCORVM, VEL ad aliorum traditionem additorum, uel prætermiſſorum. Cap. XXVIII.

PRæter hos autem quos hactenus executi ſumus locos; alij quidem alios, quàm nos, quoſdam fecerunt, & quoſdam traditos à nobis prætierunt, neque uel eiſdem nominibus omnes, uel eodem diſpoſuerunt ordine. Cicero quidem antecedentia, conſequentia, repugnantia poſuit, quæ ſi ita capiantur, quemadmodum ille uoluit ea accipi, oſtendimus inter locos nequaquàm poſſe poni. At ea quæ nos pro-

pria

pria, quæ finem, quæ deſtinata, quæque etiam in tres diuiſa locos applicita dicimus, in nullum Ciceronis locum poterunt includi. Quod quidem de fine et deſtinatis per omnes eunti locos facilè eſt uidere; ſed proprij locus inter antecedentia ponetur fortaſſe, ſed eo pacto quo oſtendimus omnes ferè locos inter antecedentia poſſe numerari, & quo antecedentia non eſſe locum docuimus. Applicita autem, ut locum & tempus uoluit Cicero ut inter adiuncta ponerentur. Sed Boëthius ex ijs credidit probabile ſolùm duci argumentum; ut ex loco & tempore ſæpè neceſſarium ducitur. Vt, quòd non uiolauerit Clodius ſacra Bonæ Deæ Romę, cùm ſacrorum tempore non Romę fuerit, ſed Interamnæ. Simul hic ex loco & tẽpore ductũ eſt, & quidem neceſſarium argumentũ. Non poteſt culpa malè cõſultorũ ante Phocenſe bellũ in Demoſthenẽ conferri, nondũ. n. R. P. attigerat; ex tẽpore eſt. Non poſſunt ſydera ali humore, nullus. n. humor eo peruenire põt; ex loco ſumitur. Ita ex connexis, non es Imperator meus, quoniã non ſum miles tuus. Quę oĩa argumenta cohęrẽt rectè, & neceſſario conficiunt; Ergo fortaſſe iã dicemus ea ex antecedentibus eſſe ducta; quodq́; ineptiſſimũ eſt, cũ locum ex quo inuenire debeas, cognitũ antè eſſe oporteat, quã inuenire ex ipſo queas Nos cõtrà, cũ inuenerimus conſtituerimusq́; neceſſariũ ſit an probabile argumentũ, tũ demũ ex quo ductũ ſit loco cognoſcemus. Adiacẽtia etiã, actus, et ſubiecta, itidẽ in adiunctis eſſe cẽſequũtur; ſimiliter,

ter,& contingentia,ſed loci in unum, hoc eſt,quam ampla facultas in quantas coacta anguſtias? Themiſtius fortè hos inter communiter accidentia poſuerit;niſi tamen ſubiecta ad materiam maluerit referre.Ego iſtos locos exactißimè diſtinguendos arbitror,auſimq́ue conſtanter affirmare,nullos omnium crebrius aut expeditius uſu uenire. Quod non ſolũ qui poëtas oratoresq́ue reuoluet, uerum eſſe ſciet; ſed & qui philoſophos eos excutiet, qui intimam et in abdito poſitam ſcrutantur rerum naturam,nedũ qui mores hominum tractant; quorum omnis circa iſta ex profeſſo uerſatur labor. Nanque ex eis quæ in ſubſtantia ſunt,atque ex cauſis, ut certißima & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felicitatis eſt,ut ſit eorum nobis copia parata. Cum ſint.n. arctißimè coniuncta rebus,plerunque perinde ſunt ac res ipſæ,aut cognita nobis,aut ignorata. Locum quem ex partium enumeratione Cic.et Themiſt.e x diuiſione uocauit, non putaui ponendũ. Nã ſi partes oẽs cùm collegero ad totũ deinde progrediar;parietes,tectũ,fundamẽta,quæq; reliqua ſunt,mea ſunt tota ergo domus mea eſt;apertũ eſt id argumentũ è loco quia partibus dicitur,duci.Sic ſi dicã, habet iuſticiã,fortitudinem,modeſtiã,prudentiam, ergo omnes uirtutes habet;à ſpecie eſt. Sin dixero,eſt uirtus & non prudentia,iuſticia,temperantia,ergo fortitudo,ſit etiam eſt pars domus, & non tectũ paries, tabulatum,ergo fundamentũ,à differentibus ducta erunt hæc argumenta.Cũque non ſit alius diuiſionis

& partium enunciationis apud autores ullos uſus, mihi haud quaquam neceſſarius uidetur locus, qui eſt iſtis deſcriptus eſt, cùm propriè & aptiſſimè ad illorum quos dixi locorum naturam accommodentur. Tum locus qui Themiſtij eſt de generantibus, ab efficientibus nobis erit; non eſt enim aliud generare rem, quàm efficere. Corrumpentia uerò priuãtia ſunt; corrumpere uanque nihil eſt efficere, ſed ſolùm id quod eſt, ut non ſit, eniti. Vſum etiam inter locos poſuit, eum rectè dicemus à fine; quantum .n. ad utentem pertinet, idem eſt finis rei qui uſus. Deſcriptionem quam inter locos qui in ſubſtantia ſunt ille numerauit, ego quia hoc ſolum definiendi genus relictum nobis puto, à definitione non diſcreui, quod cùm de finitione dicerem, pleniùs ſum proſecutus. Præterea quem locum Cicero à notatione, Themiſt. ab interpretatione, ego à nomine rei malui dicere: Quoniã (ut docuimus) nõ ſolũ ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen, ſed in plures patet uſus. Quæ uerò ſimilia Cicero, quæque Themiſtius ſimilia itidem dixit, & eſſe in qualitate, & quantitate, & maiora etiam eſſe & minora, ea comparata dixi, quemadmodum Cicero. Nanq; quem locum Cicero ſimilium fecit, is in eum, qui eſt inter comparata à paribus recidit. At quæ nos ſimilia dicimus, Cicero ea non habet, Themiſtius uocauit à proprotione. Quam formam autem dixit Cicero, cum ſpeciem maluiſſet, niſi quia ſpecierum, & ſpeciebus credidit Latinè non poſse dici,

eum

eum, nunc locum omnes rectè an ſecus ſpeciem appellant. Iam contraria maluiſſem dicere (ut Cicero) ea quæ oppoſita uocant omnes, ni ſi omnes ita uocarent. Caſus autem quoniam tenuißimo à coniugatis diſcrimine ſecernuntur, eſtq; ſimilis & ratus proinde uſus ipſorum, quoniam Cicero in coniugatis incluſerit, ego excludenda non putaui. Trāſſumptionem, uel (ut nos) translationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectius poſuiſſe uidemur, quam ut proprium illi daremus locum. Ordo quoque non idē eſt apud Ciceronem locorum, qui apud Themiſtium, ne ego quidem ſum utrumuis horum ſecutus. Vtque paucis rationem ordinis mei reddam, ita iudicaui primum quenque locorum ponendum, ut eſſet arctißimè quiſque cum re coniunctus, & proinde ut longiùs defluxit à ſubſtantia rei, poſteriorem poſui; quò factum eſt, ut repugnantia ultima fierent, quoniam non modò non arctè cum re cohæreant, ſed diſsidentia etiam infectaque tollant ipſam atque ſubuertāt. Quo facilius autē ſit omnia uidere, diſponam ordine uelut in tabula, Ciceronis, Themiſtij, noſtroſque locos: eritq; præſcriptus omnibus numerus, quem in ſuo ordine habent; deindę ſubijcietur alij numeri qui indicet ad quē cuiuſq; locū aliorū unumquēlibet conferri oportebit. At ſi quis apud quēpiā ſit locus, qui nō ſit apud alios, numerus proinde in aliorū ordine apud quos nō eſt, nō ſit adſcriptus: ſi qui loci etiā in plures aliorū cōueniāt locos, plures numeros ſubſcriptos habebunt.

Loci

Loci. Cicer.	*Them.*	*Noſt.*	*Ciceronis*	*The.*	nr̃i th.
1 Totum	1	1 5	10 Adiuncta	15	8.15.16 (18
2 partes	7	6	11 antecedentia		
3 notatio	3	19	12 cõ ſequentia		
4 coniugata	20.21.	7	13 repugnantia		
5 genus	4	2	14 efficiens	8	
6 forma	6	3	15 effectum		11
7 ſimile		21	16 comparatio	17. 18	15
8 differẽtia	19	24	17 iudicium	15	22
9 contraria	19	23			20

Loci Them.	*Cice.*	*Noſt.*	*Themiſtij.*	*Cice.*	the. nr̃i
1 Definitio	1	1	12 Generatio		9
2 deſceiptio			13 corruptio	9	23
3 ĩterpreta.	3	19	14 vſus		12
4 genus	5	2	15 cõiter acidẽs	10	8
5 integrum	1	5	16 iudicium	17	20
6 ſpecies	6	3	17 ſimile	16	21
7 pars	2. 14.	6.11	18 proportio	9	23.24
8 efficiens	2		19 oppoſita	4	7
9 materia		6	20 caſus	4	7
10 finis	2	12	21 coniugata		
11 forma		6	22 diuiſio		

Loci noſtri.	*Cice.*	*Them*	*Noſtri.*	*Cice.*	*The.*
1 Definitio	1	1	13 Effecta	15	
2 genus	5	4	14 deſtinata		
3 ſpecies	6	6	15 locus	10	
4 proprium			16 tempus	10	
5 totum	1	5	17 connexa		
6 partes	2	7.9.11	18 cõtingentia	10	15
7 coniugata	4	20. 21	19 nomen rei	3	3
8 adiacentia	10		20 pronunciata	17	16
9 actus			21 comparata	7.16	17
10 ſubiecta			22 ſimilia		18
11 efficiens	14		23 oppoſita	9	19
12 finis			24 differentia ſiue diuerſa.	8	

Scholia in caput 28.

Praeter hos autem.) Tria hoc capite potiſsimum Rodolphus tradit, uidelicet locorum numerum, nomina, & ordinem; quæ tria in prioribus exemplaribus mirifice deprauata, aliorum iudicia ſequuti, ita ut nunc ſunt illuſtrauimus.

Oſtendimus interlocos nequaquam poſſe poni.) Id diſcuſſum eſt ſupra capite 21. Sed eo pacto quo contendimus omnes ferè locos inter antecedentia poſſe numerari). Eo ipſo capite, quod iam nunc indicauimus. Vt quod non uiolauerit Clodius ſacra Bonæ Deæ Romæ) Huius rei mentionem fecimus ſuperius cap. 18. Non poteſt culpa male conſultorum ante Phocenſe bellum) Hoc argumento utitur Demoſthene ipſe in oratione ea, quæ περὶ τοῦ στεφάνου ſiue pro Cteſiphonte inſcribitur. Verba eius ſi quis requirat, ſic habent; τοῦ γὰρ φοκικοῦ συστάντος πολέμου, οὐ δι᾽ ἐμέ, οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε ἐπολιτευόμην πωτότε, πρῶτου μὲν ὑμεῖς οὕτω διέκεισθε, ὥστε φωκέας μὲν βούλεσθαι σωθῆναι, καίπερ οὐ δίκαια ποιοῦντας ὁρῶντες, θηβαίοις δ᾽ ὁτιοῦν ἂν ἐφησθῆναι παθοῦσιν, οὐκ ἀλόγως, οὐδ᾽ ἀδίκως αὐτοῖς ὀργιζόμενοι. Ea uerba hunc in modum Larina fecir Leonardus Aretinus; Phocenſius aduerſus Thebanos bellum gerentibus, non me quidem autore (nondum enim tunc in Republica uerſabar) uos Athenienſes ſic eratis armati, ut Phocenſium quidem rebus quanquam iniuſte pugnantium, ſtuderetis. Thebanorum autem quibuſcunque aduerſis lætaremini. Nec uos immerito id facere uidebamini. Et quæ ſequuntur. Non poſſunt ſydera alii humore) Fuere, haud ſcio an Pythagorici, quibus uiſum fuit, ſtellas humore ali. Quorum ſententiam hoc argumento refelli Ariſtoteles, ut dicat humorem eum planè conſumptum iri, priuſquam ad aſtra poſsit pertingere. Meminit rei eiuſdem (niſi tamen memoria me fallit) & Macrob. Quoniam ut docuimus non ſolum ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen) Lege caput huius lib. 23. Quam formam autem dixit

Cicero

Cicero,cum ſpeciem maluiſſe.) Verba Ciceronis de re iſta recenſuimus cap.9. Iam contraria maluiſſem dicere, ut Cicero, De his ca.proximo,hoc eſt,27.

CONCLVSIO LIBRI, ET DE MAximis quas ſingulis locis Boëthius addidit. Cap.29.

HOc pacto ſint loci nobis deſcripti & proprietas cuiuſq; naturáq; explicata, intra quorum complexum quicquid ulla de re dici, cogitaríue poteſt, uenire mihi uidetur: ſiue argumentemur, & aperta directáq; fronte certemus; ſiue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationẽ, expoſitionemq; curſum quendam ſequamur orationis. Quinetiam ſuos habebit expoſitio locos, quãdo probabiliùs aliud alio,atq; uериſimiliùs exponi certum eſt;quòd niſi locis non fieri,quando ex ipſis omnis ducitur fides,nemo,quod arbitror equidẽ, negabit. Eſt aũt (ut initio diximus) neceſſe,quicquid ad faciendam ulla de re fidem aſſumitur, aliqua parte ad ipſam pertinere, nec enim ex eo quod nihil attinet,doceri quicquã poteſt. Quæ attinent autem,aut intra rem ſunt omnia,aut extra,unde primã locorũ duximus differẽtiã, ut alios internos, externos alios uocaremus. Et generalia locorũ uelut capita ſex fecimus: Duo internorũm,ea quæ in ſubſtantia ſunt,et ea quæ circa ſubſtantiam ſunt. Externorũ quatuor, cognata, applicita,accidentia,repugnantia. In ſubſtantia ſeptem fecimus, definitionẽ, genus, ſpeciem, proprium,totum,partes,coniugata. Tres circa ſubſtantiam,

ſtantiam, adiacentia, actus, ſubiecta. Externos cognatorum quatuor, efficiens, finem, effecta, deſtinata. Applicitorum tres locum, tempus, connexa. Quinq; accidentium, contingentia, nomen rei, pronunciata, comparata, ſimilia. Repugnantium duos, oppoſita & differentia. Fiuntq; iſti in ſumma loci uiginti quatuor, è quibus; in omnem rem quacunque erutum inuentumq; ratione ducitur argumentum. Idq; qua uia, quoq; modo faciendum, proximo dicetur libro, quoniam iuſto maior huius uoluminis modus excreuit, finisque ſit; ſi illud addiderimus: Boëthium, *quiq; poſt eum ſcripſerunt de locis, ſingulis locis addidiſſe quandam (ut uulgò loquimur) Maximam, id eſt, pronũciatum quoddam, una ſentẽtia multa complexum, cui indubitata ſit fides; ut, De quocunq; definitio dicitur, de eo definitum: de quocunque ſpecies, de eo genus. Quod non faciendum mihi, non ideo, quia id Ariſtoteles & Cicero nõ feciſſent, putaui: ſed quia in nullum id uſum fieri arbitrabar. Primùm, quòd ut poßint iſtæ maximæ fingi illis in locis qui neceſſarium præbent argumentum: tamen in ijs, qui probabile faciunt, parum conueniet, quorum maior ſanè pars eſt. Deinde, quòd multi ſunt loci, in quibus in nullam certam & ſatis conuenientẽ formam concludi hæ maximæ poßint. Itaq; uideas Boëthium, dum cuilibet loco maximã ſuam reddere cupit, in anguſtias quaſdam detrudi; ut cum locus latißimè ſit fuſus, maxima in arctum prorſus agatur. Et ne per omnes locos ſequamur, cũ de effi-*

de efficientibus dixiſſet, ſubiecit maximam, Quorum efficientia naturalia ſunt, eorum effecta ſunt naturalia. Sic de materia: cuius materia deeſt, & id quod ex ea efficitur deeſt. Et ſic de fine, cuius finis bonus eſt, ipſum eſt bonum. Et de forma, tantum quenq; agere poſſe, quantum naturalis forma permiſerit. Quaſi uerò hi loci, quorum ampliſsimus eſt ambitus, intra hos concluſi ſint terminos: ut pertineant omnia argumenta, ex efficientibus adeſſe naturale uel non naturale; & ex materia, ad deeſſe uel ſuppetere: & ex fine, ad bonum uel malum: & ex forma, ad agere uel non agere. Adde, quòd ſi quis exactè & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erunt, ei opus hæ Maximæ, quoniam ultrò ferè in animum incurrũt, & apertiores ſunt, quàm ut ſint diſcendæ. Aut ſi quis tam prorſus expers ingenij ſit, tamq; à cõmuni ſenſu rerum abhorrens, ut apertiſsima illa propemodum per ſe nota docendus ſit, illi ego nihilo magis, quæ de locis præcipiuntur profutura crediderim, quàm Cimmerijs (quos perpetua nebularum caligine opertos tradunt poëtæ) ea quæ de poſitione ſiderum, deq́ue ipſorum figuris motúque traduntur.

Scholia in caput 29.

SIVE argumentamur.) Quid interſi inter argumentationem & expoſitionẽ, de ea re dictum eſt nõnihil primo capite libri huius, & plenisſimè explicabitur libri ſequentis cap. 12. ac deinceps per compluſcula capita. Siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argu-

mentationem,oppoſitionemq́; curſum quendam ſequa mur.) An in mouendis affectibus etiam ſit argumentan dum,de eo differetur libro 2. cap. 4. Eſt autem ut initio diximus.)Lege huius libri caput.2.Quæ attinent autē.) Repetit paucis enumerationem locorum, quam fecit lib.huius capite quarto. Quia id Ariſtoteles & Cicero non feciſſent.) Ciceronem non addidiſſe iſtas (ut uocant) Maximas certum eſt.Quod autem eas ne ab Ariſtotele quidem additas ait,id quam ſit uerum, ſecum expendat diligens lector. Ego hoc ſcio ſi non omnibus, at quibuſdam certe locis ab Ariſtotele eas adiectas eſſe, licet nunquam Maximæ ſit uſus uocabulo. Sed quia in nullum id uſum fieri arbitrabar.) Quod ſi quis locis ſin gulis ſuas quaſdam maximas uelit adijcere, atq; his ita aſtringere locos quaſi aliter tractari non posſint, ſtultū ſanè id foret,& perniciofum magis,quàm utile,quando incertæ interim maximæ illæ ſunt, atq; loci fere multo latius patent,quam quæ ſubiectæ eis ſunt maximæ. Nō uideo tamen,cur ſit improbandum, ſi in hunc uſum addatur pronunciatum,ſeu axioma unum aut alterum, uti ijs,qui harum rerum adhuc rudes, imperitique ſunt, uia qualiſcunq; tractandi loci cuiuſq; aperiatur, quam initio ingresſi, plures deinde uias,rationesque tractandorum locorum, ſuo ipſi Marte inueniant.Aut ſi quis tam prorſus expers ingenij. ſit.) Hoc ipſum primo Inſtitutionum his uerbis docet Quintilianus: Illud tamen in primis teſtandum eſt, nihil præcepta atq; artes ualere, niſi adiuuante natura, quapropter ei deerit ingenium, non magis hæc ſcripta ſunt,quàm de agrorum cultu ſterilibus terris. Quàm Cimmerijs.) Horum mentionem facit Homerus Odyſſeæ lib.11.Meminit de ijſdem Herodotus,Cicero,Lactantius,Hieronymus,Strabo.Vide Eraſmi Chiliadas, Cymmeriæ tenebræ.

FINIS LIBRI PRIMI.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENT. DIALECTICA, LIBER SECVNDVS

DE LOCORVM VSV.

Argumentum Libri totius.

QVATVOR ſunt in ſumma, quę toto hoc Libro docet Rodolphus. Principio quid Dialectice, & quis ipſius ſit finis. Deinde materiam eius eſſe quæſtionem, quidque ea & quam multiplex ſit, quomodo in materia quauis poſsit inueniri, & in plures queſtiones diduci. Tertio inſtrumentum Dialectici eſſe orationem; cui ſubijciuntur omnia ea, quæ de expoſitione, argumentationeque & partibus orationis dicuntur. Poſtremò, quomodo ex locis ſuperiori libro deſcriptis, parari poſsit facultas ac copia differendi.

PROOEMIVM, QVAM CORRVptus ſit hodie omnis uſus Dialectices. Cap. I.

PRINCIPEM *Græcę facundiæ virum Demoſthenem, cùm ad bellum contra Philippum Macedonum regem, maiori apparatu atque cura gerendum, populum hortaretur Athenienſem doceretque, quicquid incrementi magnitudiniſque Philippi rebus acceſſiſſet, non tam illius eſſe uiribus,*

quàm deſidia & inanibus Athenienſium concionibus effectum, in hanc inter cætera locutum eſſe conſtat ſententiam: ſolere reliquos homines, cum conſuluiſſent, agere; contrà uerò Athenienſes, ubi res actas acciperent, tum demum conſulere. Quorſum hæc? inquies. Nõ uideor equidem mihi magis apta, propinquaq́; imagine, quàm iſtac ipſa, poſſe noſtrorum temporum dialecticos figurare. Cùm ſit enim ſolum iſtud, propriumq́ue dialectices munus, poſſe de qualibet reprobabiliter, quantum ipſius natura patitur argumentari: quòd totum (ut prædixi) duabus comprehenſum eſt partibus, quarum una excogitandi argumenti uiam docet quam inueniendi uocant, cui parti omnis de locis deſtinatur diſputatio: altera, cum inuentum eſt argumentum, formã quãdam argumentandi, hoc eſt, certam explorandi argumenti tradit regulam, qua ueluti numi moneta, probum ne ſit, an nequam, fallaxq́ue, dignoſcatur: ea dicitur iudicandi pars. cumq́ue prior illa conſilij teneat uicem, & deliberet quid ſit de re quaque dicendum: altera quod aſſumere ad probandam rem placuit, in argumentationem tanquam in expeditionem, & ad conficiendam fidem audienti, deducat: noſter dialecticus contrà, cum ablatam temerè, & undecunq; dederit caſus, effectam iam et formatam habuerit argumentationem, tum ſi fortè addubitet aduerſarius, dicatq́ue uel non cohærere eam, uel res ſeſe non conſequi, tum ad id, quòd conſilij erat, poſt rem factam reuertitur, & inueniendi partem tranſ

fert

fert ad iudicandum, conaturq́; oſtendere, bene ſe argumentatum eſſe, quoniam ſit argumentum, uel à maiori, uel ſimili, genere, ſpeciéue deductum. Nec intelligunt doctiſſimi uiri (ſic enim modeſtiſſimum mihi eſt ipſos uocare) nullam argumentationem, quia à ſpecie, uel genere, uel quouis aliorum locorum ducatur, neceſſario cohærere, quoniam ex omnibus iſtis inepta, & minimè cohærentes duci queant, ſed tum demum cohærere argumentationem, cum eſt ea rerum inter ſe conditio, ut poſſit conijci in ſyllogiſmi, uel aliam quempiam formam argumentandi probatam, per quam cohærentes inter ſe res, & neceſſariò connexas eſſe colligatur. Scio uerò quid à nonnullis mihi poſſit reſponderi. Minus hanc dialectices iacturam indignè ferendam, in tanta omnium ſtudiorum colluuie: cùm cuncta, uelut feræ caueis effractis, in proximorum ius & fines irruerint: nec quicquam fermè diſcatur hoc tempore ſuo loco. Sic Iuriſconſulti, perplexa & inuoluta diſputandi præcepta balbutiunt. Sic medicinæ ſtudia magna ex parte redacta ſunt ad ſuperuacuas inſtituto ſuo phyſicas quæſtiones. Sic phyſice mathematicas arripuit. Vnde uerboſa illa eſt de maximo & minimo, & de calculandi (ut aiunt) ratione iactatio. Nam mathematice ipſa, ueluti quæ minimè ad inanes faciat contentiones circulorum, neq; clamorum ſit capax, ſed puluere & radio contenta, mutam potiùs oculorum, quàm loquacem aurium ſequatur fidem, deſerta eſt; & id-

circo etiam tanquàm non acceſſa prophanis myſteria, minimè contaminata. De Theologia uerò, quid dicere oportet? cui ſi methaphyſicen, ſi phyſicen, ſi Dialecticen hodie demas: nudam porrò & deſtitutam, & quæ nomen ſuum tueri nequeat, reddas. Ergo cum docendus erit populus, & ad religionem, iuſticiam continentiam adhortandus, ex illis artib. inextricabilis aliqua eruitur diſputatio, quæ tempus extrahat, & inani ſtrepitu audientium feriat aures. Docent itaque quemadmodum pueri ſolent in ænigmate proponere, quæ ne tum quidem quum docuerint, uel ipſimet qui docent, uel illi qui didicerint ſciant. Has ego perſæpe quærelas audiui grauiſsimorum doctiſsimorumque hominum quos uel grandior ætas, uel acrior ingenij uis, meliorum admonebat: qui ferebant grauiter pulcherrimarum artium ordinem turbari, membra confundi; quæ uera eſſe quemadmodum affirmare non audeam, ſic eſſe falſa uel maximè optauerim. Mihi utique committendum non eſt, ut cum uidear uelle aliorum ſtudiorum crimimi culpam Dialecticorum condonare, prouocem grauiorem uiribus meis aduerſarium. Quin agi perpulchrè mecum putabo, ſi cum quo contuli pedem, contingat ſiue periculo mihi luctari. Si quem ergo eorum, quos doctores artium uocant, arripias, rogesque, dic quæſo vir doctiſſime de dialectice (quando illam uel ſolam uel maximè omniũ artium, quas uos numeratis liberales; uideris præ te ferre) cui uſui diſcendam putas? Cùm enim de genere

niere non ſit principium artium, & quæ idcirco tantùm ſunt diſcendæ ut ſciantur, neceſſe eſt ut miniſterio & uſibus aliarum ſit addicta. Iſtā uerò miſeram & cauilloſam loquendi ſolicitudinem, quā tu doces, certum eſt, non modò reliquis artibus diſcendis non prodeſſe, ſed etiam obeſſe plurimum. Primùm, quòd diſputandi morem ad illas tuas leges exigenti, non loquendum modò ſolicitè, ſed planè eſt obmuteſcendum. Deinde, quòd omnis artium uſus, omnis loquendi ratio, pleriſq; illorum quæ doces repugnant. Poſtremò, quòd cum ſemel fuerit extenuatus ad iſta, et contractus auditioris animus, nunquam deinde tollere ſe, & ſicut pes ſpinis confixus, nullum liberè ueſtigium ponere audebit. Hoc ergo pacto ſi quem interroges, dicat fortaſſe, ut pleraq; quæ in ipſa dialectica præcipiuntur, uel non proſunt ad præcipiendas reliquas artes, uel ita præcipiantur, ut non proſint: hoc tamen iuuant, quòd agitatione quadam & uerſatione mentem exacuant, & flexibilem præbeant, quò faciliùs reliquis ſe poßit accommodare. Alius, qui liberiùs uolet uerum fateri, dicet, præterquam quæ de ſyllogiſmis præcipiuntur, cætera non magni ſanè momenti eſſe; ſed ideo docere illa quenq;, quia quiſq; didicerit, & quia doceant omne. Sic fit, ut dux illa, directrixq; omnium artium dialectice, uelut latiſſima poſſeßione excluſa, ſoli ſibi diſcatur: & ne ſibi quidem (ſi uerum dicere libeat) quandoquidem ſi eo modo diſceretur, non ſibi, ſed omnibus ipſam ſtu-

dijs

dijs prodeſſe oportebat. Sed de illa parte, quæ ad iudicandum pertinet, poſt Ariſtotelem plena ſunt omnia, quæ longè minus negocij habet, cum certis quibuſdam, neq; illis ita difficilibus, numeroſisq́; legibus conſtet. inueniendi rationem, poſt Boëthium, qui legi ſit dignus, nemo (quod equidem ſciam) tradidit literis. Priores illo (qui in manibus ſunt) Quintilianus, & ante eum Cicero, princepsq́; omnium Ariſtoteles, hanc rem complexi ſunt. Sed illi omnes locorum explicuere naturam uariè, & ſuo quiſq; modo. Quod autem maximũ in re quaque eſt, rationem tractandi ipſos, unus Quintilianus conatus eſt explicare, & oſtendere, quomodo inueniendum ſit ex ipſis. Et quemadmodum in re militari ſolet, non ſatis putauit arma dare, ſed docendum quoq; credidit, quomodo ipſis eſſet utendum, & militẽ in procinctum, aciemq; ducendum. Nunc autem quotuſquiſq; Quintilianum attingit eorum, qui philoſophiæ ſibi nomen aſſerunt? Deinde, quæ tradita ſunt ab illo, quoniam ad ciuiles quæſtiones aſtricta ſunt, non facilè poteſt ea quiſquam inde ſibi diuellere, rebusq́; ſuis in diuerſo quæſtionum genere aptare. Iam ſi quis eſt altiùs iſta ſcrutatus, quiq́; omnes iuſtæ eruditionis numeros impleuerit (ut ſunt plerîq; hodie docti, diſertiq́; uiri) ille ſibi fere iſta, Muſisq́; (ut dicitur diſcit; prophanum certè uulgus quàm longiſsmè à ſacrario ſuo putat arcendum. Fuit patrum noſtrorum memoria Raimundus quidam, cognomento Lullus, Hiſpanus,

uel

uel (quod proximum eſt) Balearis qui artem quandam, quam ex nomine illius Lulli uocant, extulit: acuti, quòd equidem non negauerim, & non ſegnis ingenij indicium. Sed quoniã (quòd ultro quoque ſtudioſi ipſius ſolent eius noĩe gloriari) non literas ſciebat, non ullã aliam dignã docti uiri nomine perceperat doctrinã, & hoc ipſum quod inuenerat, quale eſſet, perſpicere, et ſi fortè perſpexit, eloquendo aperire, & ut perſpexiſſe uideretur, conſequi nequibat. Obſcuritas ergo ingens eſt in differendo, et horror incultus, qui etiã eos qui didicerint ubiq; ſequitur, niſi alioqui eruditione ipſum, ingenijq́; bonitate uincant. Copiam ſanè, cuius ſola eſt ipſis cura, ſuppeditat; ſed talem, qualis in omnibus rebus eſſe ſolet eorum, qui numerant, non iudicant. Quòd autem non eſt difficilè uidere, loci ſunt nonnulli ex his quos tradidimus, uerùm non ſatis diligenter expliciti, quibus omnis artis eius materia continetur. Vſus deindè illorum tã perplexè, obſcurèque traditus, ut hæc ars, quæ reliquis aperiendis parata debebat eſſe, maioribus, quàm ulla circunfuſa tenebris ſit, pœnitioribusque latebris erueuda, ut auſim contendere, niſi quis maiori mentis ui ſuperet difficultates, non modò non iuuari ab ipſa, ſed etiam ingenij aciem (niſi ſit acerrima) retundi. Donandus tamen ſic quoque uir ille ingenij præſtantis teſtimonio, nec merita honeſtiſsimi propoſiti laude fraudandus, qui cum plurimùm ſtudijs conferre cuperet, contulit certè quòd potuit, quodq; re

cte

ςte factis ſatis eſt: Si quid animo ſuo parum reſpon derit, uoluntatem quidem laudes, ignoſcas ingenio. Nobis uerò ſtatutum eſt, quando ſuperiore libro locorum proprietatum & differentiam enarrauimus pro uiribus, nunc quis ſit uſus ipſorum, & quomodo diſſerendi paranda facultas ipſis, quàm maximè poſſumus ſub oculos ponere: & protrahere in medium, quæcunq; utilia inſtituto noſtro arbitramur: quæ uel legendo, uel obſeruando, uel undecunq; eruendo potuimus afferre: contingetq́; mihi, ſi minùs iuuare ſtudia, at certè (quòd magis cupio) doctiorum ingenia, curamq́; ad trahēda rectiùs iſta permouere: ſecurusq́; huius operæ meæ, æquo ipſam animo perdam: dummodo prodeſſe, quòd mea conor, huberiùs aliena conſequar induſtria. Optanda enim eſt iactura, quæcunq; lucro maiore penſatur.

Scholia in procœmium, ſiue caput primum.

Doceretq́ue quicquid incrementi magnitudinisq; Philippi rebus acceſsiſſet.) Locus eſt apud Demoſthenem prima oratione contra Philippum, & apud T. Liu. Decade 4. Athenienſes (inquit) interim uerbis & concionibus bellum gerebant cum Philippo. Non uideor equidem mihi magis &c.) Proxime, inquit, ad ſtultitiā iſtā Athenienſiū accedunt dialectici tēporis noſtri. Nā ut illi tū demū conſultabant, cū iā eſſet agendū, ita iſti eā dialectice partē quæ cōſilij eſt, ad actionē traducūt, & unde erat petēda argumentorum inuentio, inde petunt rōnem dijudicandi. Cum ſit enim ſolum iſtud propriumq;

priumq; dialectices munus. De hoc locupletius huius libri huius cap. 2. & 3.

Quod totum, ut prædixi, duabus comprehenſum eſt partibus.) Quæ ſint hæ duæ partes, explicatum eſt libri ſuperioris, cap. 2. Conaturque oſtendere, benè ſe argumentatum eſſe, quoniam ſit argumentum uel à maiori, uel ſimili.) Quis enim iſtorum hodie in ore iſta non habet? Conſequētia tenet per locum à maiori, per locum à coniugatis, à ſimili, à contrarijs, à diſparatis quæq; cætera eius farinæ ſunt. Quoniam ex omnibus iſtis inepè & minimè cohærentes duci queant.) Dubitari non poteſt, quin ſit id quod dicit longè uerisſimum, nempe ex locis omnibus ineptas duci poſſe argumentationes, ac proinde non eſſe dijudicandum inde, cohæreant ne argumentationes an non cohæreant. Sane quibuſcunque argumentis authores in re quauis confirmanda refellenda'ue utuntur, eorum nullum eſt, quin ex aliquo depromptum ſit loco, at non omnia apta eſſe, & ad rem qua de agitur, probandam idonea, id conſtare uel hinc poteſt, quod ijdem alij aliorum inuicem argumenta diluunt ac refellunt. Quo fit, ut iudicium argumentorum petendum ſit non ex locis, ſed ex dialectices parte, quę tradit formas ſyllogiſmorum. In tanta ſtudiorum omnium colluuie.) Tale quiddam & Quintilianus queritur de Grammaticis, libro Oratoriarum inſtitutionum ſecundo. De maximo & minimo.) Docent enim, res naturales determinatas eſſe ad maximum & minimum litem, in ſectione continui ad minimum deueniri non poſſe. Et de calculandi, ut aiunt, ratione.) De arte ac ratione computandi, quandoquidem calculus & pro ratione computationeque accipitur. Quāquam ut ingenue dicam, mihi haud dum ſatis liquet, ubi hac de re agant Phyſici.

Circulorum.) Coronarum, hominum circunquaque aſtantium. Sed puluere & radio contenta.) Solebant enim Mathematici in puluere lineas ducere, ac figuras illas ſuas deſcribere. Quo autem inſtrumento id faciebant,

bant,radius dicebatur. Vnde illud Vergilianum; Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem, Tempora quæ meſſor,quæ curuus arator haberet. Mutam potiùs oculorum,quàm loquacem aurium ſequatur fidem.) Probant enim ſua Mathematici, non tam oratione & uerbis,quàm ijs quas uocant γραμμικὰς ἀποδείξεις hoc eſt,lineares demonſtrationes lineis ſcilicet ac formis deſcriptis in puluere,quibus planum faciunt id, quod oſtendere uolunt. Hinc eſt quod aiunt regiam Dionyſij, cum is præſente Platone Mathematica amplecti uideretur, areis expuluere & arena factis plenam fuiſſe, ut Archimedem illum Syracuſanum,quo tempore Syracuſas cępit Marcellus, adeo formis quas in puluere deſcripſerat intentum fuiſſe,quidam(autore Liuio) tradidere,ut non prius patriam à Romanis captam ſenſerit, quam à milite ignaro quis eſſet,occiſus eſt. Cum quo contuli pedem.)Cum quo congreſſus ſum, cum quo in certamen deſcendi,cum quo manum conſerui. Si quem ergo eorum quos,doctores artium uocant.) Vere doctores,ſiquidem doctor dicendus eſt, cuicunque quouis modo doctoris contigere inſignia, quem in modum & ſimia interim rex aut regina dici poteſt, & aſinus ille apud Cumanos,cum leonis induiſſet exuuium,ſibi etiã ipſe aliquandiu uiſus eſt leo.Equidem ita exiſtimo,nõ eſſe aſpernandas iſtas,quas uocamus promotiones,modo is qualiſcunque honor ſolis contingat eis, qui ſtudio ac induſtria ſua eo dignos ſe reddidere, non etiam hominibus ignauiſsimis, quibus animos aſpirandi huc facit,non eruditio,non ulla morum integritas;ſed quę ſola hodie omnibus in rebus dominatur pecunia. In cõfeſſo eſt apud omnes,eruditionis teſtimonium eſſe debere promotiones. At ſi uerè dictum putamus illud,ſciẽtiam non loculorum,ſed laboris & induſtriæ comitem eſſe,hic autem doctoratus,quo uſque adeo nobis placemus quidam,in pleriſque certe loculos magis,quàm laborem aut induſtriam ſequitur:planum profecto eſt,

erudi-

eruditionis eum teſtimonium eſſe non poſſe. Deſino plura, quod uerifsimè ſcio dictum eſſe à Comico, Obſequiū amicos, ueritas odiū parit. Dic quæſo uir doctiſſime de dialectice, quādo hanc uel ſola uel maximè omniū artiū, quas uos numeratis liberales, uideris præ referre, cui uſui dicendā putas.) Audio ego hunc morē eſſe quibuſdā Ludimagiſtris, ut in ſuis illis phrōtiſterijs, ante oculos puerorū quos docēt, hæc uerba maiuſculis literis ſoleant depingere, DIC QVARE HIC, quibus admonitam uolunt rudem adhuc ætatem illam ut ſubinde ſecū cogitent expēdantq;, cur quotidie ludū adeāt, cur illuc à parētibus miſsitētur. Vellē equidem hanc eandē conſuetudinem hactenus eſſe & dialecticis noſtris, ut nō illi quidē eiuſmodi nugamētis obliuirēt parietes, ſed ut ijs, quos inſtituendos ſua diſciplina ſuſceperint, illud ante oīa explicarē, quem nā in finē diſcenda dialectica ſint, & qui inde ſperandus fructus. Nā ut ingenue id quòd ſentio dicā, quemadmodū gallus ille apud Aeſopum, repertā à ſe gemmā idcirco abijciendā eſſe arbitrabat, ꝙ quæ uirtus & qui uſus eius gēmæ eſſet ipſe neſciret, ita & dialecticæ unū hoc mea quidē ſnía aduerſatur, quo minus hodie in precio ſit apud multos, quòd nomē eius apud oēs lōge eſt uulgatiſsimū, ita pauci, q̄ uis, q̄q; uſus ipſius artis ſit, ſatis norūt. Multi perſuaſum habēt, ciuilib. eā cāis accōmodari nō poſſe tantū dici in hoc, ut in umbra ac ſchola, perinde ut auiculæ ſolēt, totā ætatē garriendo teramus. Atq; ſunt certe, qui tantū eū nō omnē culpā hanc reijciāt in præceptores, es quòd ij, & ſi norunt quidē ipſi, aliū quendā quā nugas iſtas eſſe dialectice finem, neq; uerifimile uideatur, tā perfrictæ poſſe eſſe frōtis hominē quenquā, ut doctor eſſe ſubſtineat artis eius, cuius ipſe præter indecoros iſtos garritus, uſum aliū neſciat, ita tñ ſecuta iā aliquot dialectica docēt, ut de germāo ītetim ac genuino illorū uſu nō audiatur apud eos uel uerbū. qui docēt inquiūt illi, artē gladiatoriā, ij non ſat habēt uerbis, mō præſcribere qua ratiōe uel aduerſarium ferias, uel ictus

ab illo

ab illo intentatos eludas:primum ipſi arrepto telo in lu dicrum certamen illud deſcendunt, ut iam non ſolum auditor, ſed ſpectator etiam artis ſuæ fiat is, qui ſe illis in diſciplinam tradiderit. At ne id quidem ſatis. Tradūt deinde arma diſcipulo, docent aptare manus, docēt gra dus componere, docent quo pacto, nunc fugere antago niſtam, nunc inſequi debeat, quando fidendum uiribus, quando arte utendum. quid ij qui pueris præcepta tradunt Grammaticorum, nonne primum ipſi exemplo uno aut altero id præceptum quod ſit explicandum illuſtrant? nonne deinde autoribus enarrandis, traditas iam antè præceptiões illorũ ſcriptis accõmodant, oſtēdūtque quis quomodo hoc aut illo præcepto ſit uſus, quis neglexerit, quis obſeruarit? Atque ita demum ipſos etiam pueros iubent conari aliquid, iubēt carmina meditari, iubent componere epiſtolas, neque uero id, quēadmodum in prouerbio eſt, ſine cortice. Adſunt ipſi, uicia indicant, emendari ea quo pacto queant, demonſtrãti ſuas quoque interim epiſtolas, aut carmina illis imitanda proponuut, idq; annum unum, aut alterum, quouſque tandem aliquando ſuis illi alis fidere tutò poſſint: ita fit, ut iam inde uſque à pueris, non ſola diſcant præcepta, ſed & uſum quoque aliquem eorum nouerint præceptorum. Quam docendi rationem putant obſeruandam eſſe etiam in dialecticis, quorum ſi quis alius ſit uſus præter iſtos Gymnaſiorum conflictus, hũc aiunt indicari oportere eis qui doceantur, neque tam referre illorum, ut aduerſus præceptum quodque plauſtra aliquot conuehas obiectionum, quam ut commodis in ſingulorum explicatione utare exemplis, demonſtreſque quo pacto alij hac aut illa præceptione ſint uſi, quomodo ipſis utendum. Hoc ut dilucidius fiat, ſic explicant: Aiunt dialecticen de earum eſſe numero artium, quæ uelut miniſtræ quædam ſint artium cæterarum, quaſque uſus modò cauſa diſcendas eſſe omnes cõfirment. Itaque enitendum nobis huc eſſe, principio, ut quæcunque in ea, etiamſi argutè quidem, & cum maxima

ma quadam ſubtilitate dicuntur, tamen nihil aut minimum utique conducũt ad uſum:ea omnia aut in totum ſubmoueantur,aut certè non onerentur hiſce rebus iuuẽtus:quod genus magna ex parte eſſe,quæ ſola hodie docent ſcholæ,nec non multa etiã ex ijs, quæ tot libris cõplexus eſt Ariſtoteles.Deinde,ut quæ ad uſum facere uideantur,ea tradantur ſic iuuentuti, ut qui nam is illorũ ſit uſus intelligat. Atq; id tribus rebus fieri poſſe.Primũ, ſi (quemadmodum dixi) in tradendis præceptis nõ tam agamus illud,ut aduerſus ſingula quæque myriades aliquot cogamus argumentorũ;quàm ut commodis unũquodq; declaremus exemplis, ſiue ea comminiſcamur ipſi,ſiue ex authore quopiam afferamus. Ea autẽ exempla,familiaria quidem eſſe oportere; non tamen ocioſa atque inepta: Nam ut grammatici paulò diligentiores ſuarum eſſe partium cenſent, non qualibuſcunque uti exemplis in explanatione præceptorum ſuorum , ſed quæ præterquam quòd præcepta illuſtrant, utilem etiã aliquam complectuntur ſententiam:ita & dialecticis illud curæ eſſe debere,ut quæcunq; explicandis pręceptis ſuis,uel effingant ipſi, uel aliunde ſumpta adducant, ea ſemper eiuſmodi ſint, ut ad ciuilem uſum cõmunemq; hominum uitam accõmodari queant,& uel ad uirtutem hortentur,uel à uicijs deterreant,uel alioqui ad formandos mores ac uitæ inſtitutionẽ pertinere uideantur. Ita fore,ut & poſtea ſcholã egresſi, ſciamus q̃d in ludo egerimus, quoq́; pacto in rebus eiuſmodi, ijs præceptis uti debeamus. Deinde ſi in enarrandis autoribus ſiue ſacris illis ſiue prophanis,nam ad hoc utique inſtitutum nihil referre,omne artificium dialecticum uelut digito iudicemus.Nam ut in hiſce explanandis partes ſint Grãmaticorum & Rhetorum,ut quã emendate, quàm eleganter unum quidque dictum ſit quærant:ita pertinere ad dialecticos,ut quàm credibili quiſq; oratiõe ſit uſus oſtendant. Qua in re duplicem ineſſe errorem hoc ſeculo:unum eorum,qui ut primũ audiũt explicari poetam; enarrari hiſtoriographos, prælegi epiſtolas doctrorum

uirorum,continuo uociferari ſolent,aliud nihil quā doceri Grammatica. Eorum alterum,qui poſteaquam totum ſeſquimenſem impenderunt audiendis libris Grammaticorum,ſtatim ad autores quoſuis enodandos proſiliunt,perinde quaſi nihil ibi præter fabularum uocularumq; explicationem quærendum ſit.Tertium, quod ad tradendum uſum neceſſariū putant,eſt,ut præter ea quę iam diximus,quotidie ciuilia quædam themata in Gymnaſijs proponātur, & in ijs ipſe præceptor primas(ut ſic dixerim) dicat lineas, oſtendatq; qua ratione, qua uia, ea themata in hanc aut illam partem declamari poſſint; quæ exordiendi ratio, quo pacto narrandum, quo tractanda ordine argumentatio, quo modo cōcludendum. Hac demum ratione fieri poſſe, ut in umbra adhuc degens iuuentus,luci tamen aſſueſcat, atq; uſum aliquem eorum,quæ diſcit,intelligat.Hæc illi cum alijs multis, à quibus recenſendis ea de cauſa mihi ſuperſedendum putaui,quòd haud ſcirem an omnibus perinde eſſent futura grata. Vnus quintilianus conatus eſt explicare.) Libro Inſtitutionum quinto. Quanquam multum intereſt inter præceptiōes Fabij & Rodolphi. Ille docet quo ordine qua'ue ratione utendum ſit argumentis poſteaquam inuēta ſunt. Rodolphus, quemadmodum ea inueniri, cruiq; ex locis poſſint. Quo autem ordine ſit utendum inuentis,id explicat libri tertij capite decimotertio & decimoquarto. Nunc autem quotuſquiſque Quintilianum attingit eorum, qui philoſophiæ ſibi nomen aſſerunt?) Ferri poterat, ſi non attingant ipſi; niſi alios etiam,mirum quibus artibus, non à ſolo Quintiliano, ſed ab omni politiori literatura auerterent, planeq; facerent id quod aiunt in præſepio canem, qui nec ipſe hordeum edit, nec ferre poteſt,ut accedant eò equi aut boues.

Quiq; omnes iuſtæ literaturæ numeros impleuerit.) Qui ad culmen & quaſi apicem melioris literaturæ peruenerit.Sibi fere iſta,Muſiſq;, ut dicitur, diſcit.) Diſcit idcirco ut ſciat ipſe,non ut aliis ea quæ nouit communicet.

cet. Ita tibicen Antigenidas, ad diſcipulum quendã ſuũ doctum illum quidem, ſed frigentem ſanè ad populum; mihi, inquit, cane & Muſis. Raimundus quidam cognomento Lullus.) Carolus Bouillus in epiſtola ad Raimũdum Bucherium, huius Raimundi uitam depingit. quin & hodie extant Cõmentarij in eandem artẽ. Balearis.) Ex altera Balearium Inſularum, nam duæ ſunt hoc nomine in Hiſpanico mari, hodie Maiorica & Minorica appellant. Qui numerant, non iudicant.) Sic & Plinius in epiſtola quadam conqueritur numerari ſententias, non ponderari.

QVID SIT DIALECTICE. Cap. II.

STatutum eſt igitur nobis hoc libro, uſum tradere locorum, hoc eſt,) ut idem apertioribus dicamus uerbis) explicare, quo pacto paranda ſit diſſerẽdi facultas illa, quam dialecticen uocant. Id cõmodiſſimè facturi uidemur, ſi oſtenderimus, quæ ſit materia eius, quod inſtrumentum, quis rerum tractatus. Materiam dico rem, de qua diſſerimus. Inſtrumentum, orationem, qua, quod dictum eſſe de re uolumus, explicamus. Tractatum, quomodo hæc paranda ſint, & quæ cuique rei aptanda. Hæc quò faciliùs ſit uidere, optimum fuerit initio definire, quid ſit dialectice, & cui uſui (hic enim finis eius erit) deſtinata ſit. Et nomen quidem dialectices nõnulli Latinè tentantes dicere, diſſerturam uel diſputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturam dixere. Verùm quando & illa aſperiora ſunt, atque uſu minùs recepta, & græco perinde ſunt uſi plerique Latini,

 tanquam

tanquam ſuum eſſet, nos etiam Græco meliùs utemur. Dialecticen quidam ex artium genere uoluerunt eſſe, quidam facultatem quandam uocauêre. Verùm utro dicatur modo, non eſt quòd in præſentia ualde nos ſolitos habeat. Artem eſſe communis accepit opinio, & artem diſſerendi uulgò dicimus, hocq; nomine êditi de ea inſcribũtur libri. Eritq; nimirum indignũ, artium eam excludere numero, quæ reliquarum dux ſit & ſtabilitrix artiũ, & ſine cuius præſidio tueri fines ſuos reliquæ non ſatis commodè poßint. Quòd ſi ars eſt (ut quidam definiuêre) collectio multarum de una re comprehenſionum, ad finem aliquem utilem uitæ, uel (ut alij) recta ratio rerum faciendarum: nemo ipſam dubitauerit artem uocare: nam & multas cõprehenſiones colligit, quo pacto inueniendum ſit argumẽtum, & quomodo iudicandum ubi inueneris, & faciendorum iſtorum rectam tradit eatenus rationem, quatenns faciẽdi uerbum poteſt iſtis aptari, utilemq; eſſe certum eſt, ſi falli, decipi, uera pro falſis, falſa pro ueris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nonnunquam dialecticus, & pro ueris falſa tradit. Euenit id quidem, ſed & nauem gubernator euerti, & medicus aliquando perimit. Hominũ ſunt iſta, non artium. Atq; uel eò magis fatendum erit, utilem eſſe dialecticen, cum & qui oratione ſeducunt, aſtu id perſæpè, nulla etiã inſtructi arte faciant: & qui fallitur, ſi artem calleret, uel nequaquam id, uel minùs utiq; pateretur. Sanè ſicut reliquæ artes, quæ remedio ſunt inuentæ humanis

manis neceſsitatibus, non potuerunt ſuccurrere incommodis, niſi priùs ea detegerēt: ſic dialectice, cum magna ex parte in eo ſit poſita, quo pacto laqueos captionū fraudumq́; in dicendo uitemus, neceſſe habuit aperire inſidias, & oſtendere quam uariè quis capi poſſet. Quæ ſi quis inde deprompta, utenda ſibi putauit; non artis hæc eſt culpa, uitare fugienda monſtrantis: ſed improbitatis, ſectari uitanda cupientis. Aperienda enim ſunt, ut caueantur mala: & nemo artifex tantū remedia nouit. Relictū ergo nobis ſit, artem eſſe dialecticen. Artium autem aliæ ad naturas rerum cognoſcendas, aliæ ad uitam hominem emendandam, aliæ ad orationis dicendíq; regulam pertinent: huiusq́; generis dialecticen eſſe apparet. Orationē omnē initio diximus in id paratā eſſe, ut animi ſui participem quiſq; faceret alium. Tria ergo conſtat in omni oratione eſſe oportere, eū qui dicit, eum qui audit, & rem de qua habetur oratio; tresq́; proinde in dicendo obſeruationes, ut percipi poſsit, quid ſibi uelut qui dicit: ut cupidè audiat, cui dicitur: ut probabile ſit, habeaturq́; fides ei, quod dicitur. Primū grāmatice docet, quæ emendat, et aptè loquendi uiam tradit. Proximum rhetorice, quæ ornatum orationis, cultumq́; et omne capiendarum aurium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur, eſt uidebitur ſibi dialectice uendicare, probabiliter dicere de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaq; quæcunq; ad inuentionem pertinebunt, huius (ſi uerum fateri uolumus) erunt negocij. Quoniam autē

pleraq; ſibi Rhetores de inuentione, & plura etiam quàm quiſquam Dialecticorum dicenda ſumpſerunt, quale id ſit dicemus pòſt paulùm. Id nunc dicamus, quia uolumus dialectices eſſe, poſſe de quolibet dicere probabiliter: probabile in diſſerendo non ſolùm id eſſe, quod re uera probabile eſt, hoc eſt, quemadmodum Ariſtoteles, inquit, quod uel omnibus uidetur, uel plurimis, uel ſapientibus, hisq; uel omnibus, uel plurimis, uel ſpectatis probatisq;. Vt ſit exempli gratia, quòd omnibus uidetur, religioſe colendum eſſe Deum, exhibendam pietatem parentibus. Quod plurimis, parandas opes, honores expetendos eſſe. Quod ſapientibus omnibus, meliorem eſſe opibus eruditionem. Quod plurimis, uirtutem maximè expetendam eſſe. Quod ſpectatis, ut quòd Plato dixit, quòd Ariſtoteles, quòd Theophraſtus: Sed quoniam conſultò nonnunquam talia ad dicendum ſumuntur, ut difficilè ſit huiuſmodi quicquam eis accommodari; in his igitur abundè nobis erit probabile, quod aptè conſentaneeq; de re propoſita dicetur: quemadmodum multa de rebus quæ prorſus fieri non poſſunt, dicuntur: qualia de commentis fabularum ſuarum poëtæ, qualia etiam apud nos Apuleius duodecim libris de Metamorphoſi ſua, et apud Græcos Lucianus libris eis quos ueræ hiſtoriæ inſcribit; quibus ea ſumpturum ſeſe dicit, quæ neq; ipſe, neque quiſquam alius uidit, neque quiſquam ſit crediturus. Non quòd neſciam, poſſe etiam re uera probabiliter de re eiuſmodi dici, quæ non ſolum à fi-

de rerum, ſed facultate etiam abhorreat: ut Lucianus idem, poßint ne homines in aues mutari: & apud Macrobium, fuerit'ne prius ouum an gallina: quorum utrumuis ſumas, incredibile uidetur de utroque credibiliter tamen diſſeritur: Nam bonum & malum idem eſſe, quòd Heraclitus, quodq; poſt eum alij: & nihil ſciri poſſe, quod noua Academia dixit; permultáque alia eiuſdem notæ, non ſolùm qui credibiliter dicerent; ſed maximos autores qui crederent iſta habuerunt. Probabile ergo dialectices erit & probabiliter dicere, quod pro conditione rei propoſitæ, quàm aptißimè ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pacto definita dialectice, ars probabiliter de qualibet re propoſita diſſerendi, prout cuiuſque natura capax eſſe fidei poterit.

Scholia in caput. 2.

Et nomen quidem dialectices nonnulli Latinè tentantes dicere, diſſerturam uel diſputaturam, &c.) Hæc de re non inutile fuerit legere ea, quæ habet Fabius lib. 2. de nomine Rhetorices. Quo ex loco facile erroris coargui poſſunt, qui uel diſputatricem, uel diſputatoriam dialecticen interpretari ſunt. Etiamſi non me clam eſt, ab ipſo etiam Quintiliano nonnunquam obiter atque aliud interim agente, diſputatricem eam uocatam eſſe. Sane quemadmodum literaturam, quæſtura, prætura, cenſura, dictatura; ita diſputatura quoque aut diſſertura dicendum foret, ſi pateretur uſus. Deducitur autem à græco διαλέγομαι quod eſt diſſerere, uide Martianum Capellam de dialectica in principio

Quod ſi ars eſt ut quidam defini uere, collectio multarū una de re comprehenſionum) Simon paraſitus apud Lucianum, oſtenſurus paraſiticen eſſe artem, hanc finitionem ceu baſim ac fundamentum totius ſuæ diſputationis ponit, τέχνη (inquiens) ἐστὶν, ὡς ἐγὼ διαμνημονεύω σοφοῦ τινος ἀκούσας, σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων, πρός τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ. Ars, inquit, ut quidē ego à ſapiente quodam audiſſe memini, eſt collectio comprehenſionum exercitarum ad utilem aliquem eorum, quæ in communi hominum uita ſunt, fluem. Crebra τῶν καταλήψεων mentio fit apud Ciceronem in libris de Finibus, quas interim cognitiones, interim comprehenſiones interpretatur. Qua de re nonnihil attingemus & poſtea. Vel ut alij, recta ratio rerum faciendarum) Ita enim diſcernunt prudentiam & artem, ut prudentia rerum agendarum recta ſit ratio, ars autem faciendarum. Porro actionem eſſe, quæ intra ſeſe conſumitur, neque operis quicquam poſt ſe relinquit; factionem, quæ relinquit poſt ſe aliquid, ut ſunt ſcribere, texere, fabricare, edificare. Neque uero eſt, cur uocabulum factionis tantopere formidemus in hoc ſignificato, cum non modo in Topicis, ſed in ſeptimo etiam lib. Familiarium epiſtolarum, teſtamenti factionē dixerit Cicero. Quod ſi parum Latinè dici putaſſet, non tanti apud eum fuiſſet autoritas. In reconſultorum, ut in illorum gratiam barbarè loqui ſuſtinuiſſet.

Quatenus faciendi uerbum poteſt iſtis aptari. Hoc ideo dicit, quòd id uerbi magis ad corporis, quàm ad animi actiones pertinere uidetur; ac ne corporis quidem omnes, ſed eas maxime, quæ operis aliquid poſt ſe relinquunt.

Artium autem aliæ ad naturas rerum. Hanc ipſam artium diuiſionem fecit & libro ſuperiore, capite 11.

Orationem omnem initio diximus) Libri prioris capite primo.

Quale id ſit dicemus pòſt paulùm.) Huius libri cap. 18. Hoc eſt, quemadmodum Ariſtoteles inquit) Ariſtotelis

ſtotelis hac de re primo Topicorum libro uerba ſic habent. Ἔστι δὴ ἀληθῆ μὲν καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δι᾽ ἑτέρων, ἀλλὰ δι᾽ αὑτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν, οὐ δεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπιζητεῖσθαι τὸ διὰ τί ἀλλ᾽ ἑκάστην τῶν ἀρχῶν αὐτὴν καθ᾽ ἑαυτὴν εἶναι πίστιν. Ἔνδοξα δὲ τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις. Hoc eſt; Sunt ſane uera & prima, quæ non per alia, ſed per ſemetipſa uera eſſe creduntur. Neque.n.in principijs ſcientiarum inquirenda eſt cauſa, quamobrem uera ſint; ſed unum quodq; eorum tale eſſe oportet, ut per ſe ei fides habeatur. Probabilia autem, quæ uera eſſe uidentur, aut omnibus, aut pleriſq;, aut ſapientibus; atq; ijs rurſum, aut omnibus, aut plurimis, aut ſpectatiſsimo atque illuſtriſsimo cuique. Apuleius duodecim libris de Metamorphoſi ſua.) Quibus titulum fecit de Aſino aureo. Lucianus in libris eis quos ueræ Hiſtoriæ inſcripſit). Hi κατ᾽ ἀντίφρασιν nomē habent; inſcribuntur enim τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας, cùm nihil ueri, ſed fabulas meras contineant. Id quod ipſe Lucianus teſtatur, cum priori libro inter cætera ſic ait; γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτ᾽ ἔπαθον, μήτε παρ᾽ ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μήτε ὅλως ὄντων; μήτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων. διὸ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πιστεύειν αὐτοῖς. Poſsint ne homines in aues mutari.) Extat Dialogus Luciani, qui inſcribitur ἀλκυὼν, ἢ περὶ μεταμορφώσεως. In eo Socrates Chærephronti argutiſsimis aliquot ratiunculis perſuadere conatur, homines in aues mutari poſſe. Fuerit ne prius ouum an gallina.) Lege Macrobij Saturnaliorum librum ſeptimum, circa finem. Probabile ergo dialectices erit, & probabiliter.) Inuerſus ordo, & ſic legendum; Probabiliter ergo dicere erit, & probabile, qnòd pro conditione &c.

QVIS SIT FINIS DIALECTICES. *CAP. III.*

Hinc iam haud difficilè fuerit uidere, quis ſit dialectices finis, ad quem ſint illi cuncta referenda. Si enim fines ſunt artium, opus cuius gratia diſcuntur, ut quæ contemplationis cauſa diſcuntur earum finis ſit contemplatio; quæ propter formandam uitam probitas, quæ propter aliam aliquam actionem, hanc ipſam actionem cui deſtinantur finem habent, erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re propoſita dicere; quando huic ſoli rei inſtituta. Id ſcilicet eſt quod initiò dixi, docere aliquid eum, qui audit. Neque iſtud tamen ſic accipiendum eſt, ut quiſquis aliqua ratione docet, dialectices, munere fungatur. Nam & Grammaticus, qui fabulam poëtæ explicat, qui hiſtoriam recenſet, qui uerba interpretatur, docet; ſic etiam qui interroganti, eſt uel non eſt, reſpondet, docet; nihil tamen uterque horum agit, quod ad dialecticum pertinet. Quoniam enim ſatis habet ab eo, qui audit intelligi, quod ut prædiximus, apertè, emendatéque loquendi præceptis conſtat: poteſt grammatices finibus, quæ iſta docet, eſſe contentus. Sed qui ita docet, ut fidem feciſſe oratione uelit, & dicendo auditoris ad ſe trahere mentem, quatenus id facit, dialectici negotium agit. Oratione autem iſtud

&

& dicendo fieri uelim, nam qui ſtulta auditoris credulitate abutitur, (ut ſunt plerique, qui non dictioni credunt, ſed dicenti, quanquam dicat incredibilia, quanquam repugnantia) hic non magis dialectici præſtare officium uidebitur, quàm imperatoris ille, cui non ſua uirtus, ſed hoſtium metus uictoriam tradit. Quòd dicimus autem, apertè dicenti rationem ad grammaticum pertinere, illud non erit ignorandum nobis, perſpicuitatem orationis uerbis conſtare & rebus. Verbis, ut non ſint uel improprietate, uel uetuſtate, uel nouitate obſcura: (quanquam nouandis uerbis apud Latinos nullus ferè relictus ſit locus) néue contra naturam ſuam perplexius conſtructa. Hæc quidem perſpicuitatis pars ad Grammaticum pertinet. At perſpicuitas quæ in figuris ornatúque uerborum eſt poſita, ea Rhetorices præceptis conſtat. Rerum autem perſpicuitas, partim in natura illarum, partim in tractatu conſiſtit. In natura, quoniam alia natura obſcuriores ſunt, aliæ apertiores, & cognitioni noſtræ magis expoſitæ. Ea ad dicendi rationem non pertinet, quoniam cum rebus ipſis in orationem qualiſcunque eſt affertur. Alia eſt, quam ordine diſponendiſque conſequimur rebus: quoniam ut aliquid ante poſteá'ue dictum eſt, ita plus minusue intelligendo alteri confert. Hæc ex dialectici eſt inſtituti, quoniam non modò percipiendis rebus ordo plurimum præbet adiumenti, ſed nõnunquam

quam etiam fides earum magna ex parte huic ipſi eſt innixa. Quemadmodum enim nemo pictorem quempiam, aut fictorem conſummatum dixerit, qui omnia quidem ſeorſum membra exactè exprimeret, iungere autem ea neſciret, & in eam habitudinem componere, ut motus aut actus alicuius quam uellet imaginem imitarentur; ſic ne dialectici quidē nomen ſibi uendicabit, qui omnia faciendæ fidei inuenire ſciat; ſed diſponere, & in ordinem redigere, ut fidem cui deſtinantur facere poſſint, neſciat. Hic itaque finis erit dialectices, docere pro facultate rei de qua diſſeritur, id eſt, inuenire quæ fidei facienda ſint apta, & inuenta diſponere, atque ut ad docendum quam accommodiſſima ſint ordinare. Iudicandi enim partem, hoc ipſo quod faciendæ fidei apta inuenire debere præſcribo, comprehenſam in præſentia uelim. Nanque perinde uidetur non inuenire, et inuenire eiuſmodi, quæ iudicentur inſtituto noſtro apta non eſſe.

Scholia in caput 3.

Erit nimirum dialectices finis, probabiliter; de re propoſita dicere.) Recte hoc, ſiquidem idem eſt officium artis & finis, quod Cicero in Rhetoricis negat. Quanquā nouandis uerbis apud Latinos nullus fere relictus ſit locus. De his Fabius lib. 8. cap. 3. & M. Cicero tertio libro de bonorum & malorum finibus. Quoniam non modo in percipiendis rebus ordo.) Vide libri 3. caput octauum, & rurſus 13.

QVOD

QVOD MOVENDI RATIO A DOcendo inuentione non differat.
Caput IIII.

SED *quia inuentionem, docendi ſubiecimus officio uideatur autem ſuam etiam habere inuentionem qui mouet, & qui delectat, quæ diſtincta à ratione docendi autores fecerunt, non immeritò uidebimur anguſtioribus terminis, quàm fert natura inuentionis, hanc partem terminaſſe. De hoc quoniam exactiùs initio dicturum me ſum pollicitus, hic locus uidetur aptiſſimus huic rei explicandæ. Definienda ergo erunt iſta, & oſtendendum quid ſint, quò faciliùs queant diſtingui. Docere ergo eſt rem ex ignota facere notiorem. Mouẽdi quidem generale eſt nomen, & quod latè patet ſed in præſentia tantùm ad mentem referimus: ut ſit mouere, pacatam tranquillamq́; mentem affectibus perturbare. Delectare eſt tale aliquid adhibere, cuius ſenſu atque perceptione, is qui accipit gaudet. Vel, eſt aliquid facere, quod ſit ſenſui eius, qui id percipit, accommodatum. Iſtaq́; uel rebus fiunt, uel oratione. Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum ſumimus, uel præeuntem aliquem præmonſtrantemq́; ſequimur: ut pictor, qui oſtenditquomodo auctis lineis, uel tumens, uel cauum aliquid exprimatur, quis color umbram reddat, quis lumen; quomodo ſubſiſtentes res, & uiſui ſeſe longinquitate ſubtrahentes, in plano ſint imitandæ:*

tandæ: hic rebus docet. Poſſunt & hæc eadem oratione fieri, ut non monſtrentur, ſed tradantur uerbis. Eruditè itaq; Plutarchus inquit: poëma picturam loquentem eſſe, picturam eſſe tacens poëma: illud ſignificans, docere ambas, & perſæpè res eaſdem: ſed alteram loqui id, quod altera oſtendat. Sic & affectus, rebus & oratione mouentur: multo autem maximè rebus. Neq; enim crediderit quiſquam, tam paratas fuiſſe Po. Rom. lachrymas, ut qualibuſcunque epilogorum Ciceronis uerbis, (quanquam ſint illa quidem ingenioſiſsimè & aptiſsimè ad commiſerationem compoſita) ad lachrymas cogeretur, niſi tamen inſignium rerum ante oculos poſita calamitate, & actione flebilibusq; modis quibuſdam, & ante omnia manantibus ubertim lachrymis Ciceronis iſta commendarentur. Delectari nos rebus ſimul & uerbis, notiùs eſt, quàm ut indicari oporteat. Nobis autem de his rebus tantùm eſt ratio, quatenus fiunt oratione, hacque uia, (quod ad inuentionem pertinet,) minimè uidentur à docendi ratione eſſe diſcreta. Sanè Ariſtoteles ait, cùm commouere quis audientem uelit, ſuperuacuam eſſe argumentationem. Id quòd haud dubiè ita eſt, ſi accipimus argumentationem, quo puram nulliſque corruptam affectibus fidem conamur facere. Tenet enim argumentatio intentam, et uelut expergefactam mentem, ut nullus facilè ſubrepere, & auferre ipſam poſſit affectus. Quinetiam

etiam tenuè illud & ſedatum argumentandi genus turbulentæ affectuum agitationi minimè conuenit; non quòd eadem res, & ad docendum, & ad mouendum apta eſſe non poßit: ſed quia argumentandi illa quies, rapiendo extra ſedes ſuas animo accommodata non eſt. Ad hæc, capimus argumentationem, ut id oſtendat, & colligat; cuius mentione uolumus commouere auditorem, certum eſt affectibus eam non conuenire. Nemo enim ſperauerit quenquam ea in re commoueri poſſe, de qua, ſit ne ita, nec ne, prorſus addubitet. Quod ſi omne id uocemus argumentationem, quo dubia, incertaque colligimus, non modò opus ea eſſe ad affectus euocandos crediderim, ſed crebriorem etiam denſioremque eſſe oportere. Viribus enim opus eſt, & rapienda mens, auferendusque ipſe ſibi animus, & uelut extra ſe ponendus. Imitantur hoc in eloquendo autores, ut ſi minus ſint ipſis plura, quæ dicant, idem tamen, mutatis ſubinde uerbis, uelut plura ingerant. Quid aliud Vergilius expreßit, cum dicit apud eum Dido: Per ego has lachrymas, dextramque tuam te. Per connubia noſtra, per incæptos Hymenæos.

Idem erant dextra, & connubium, & Hymenæi, non enim aliud; quàm fidem coniugij, his tribus ſignificat: repetendo tamen alijs uerbis, tanquam plura inculcauit. Sed adhiberi motibus argumentationem, facilè ſciet, ſi

quis

quis poëtas omnis generis qui γραμματικὸν aliquid, hoc eſt, qui actum, perſonasq; habent, uerſa-uerit. Tum uerò præcipuè poterit oſtendere Tragœdia, apud quam ex profeſſo omnia ardent affectibus. Sed & hiſtorici & oratores etiam quatenus res permiſit, hac laude ingenij poëtis non ceſſere. Cicero ut omnibus eloquentiæ partibus, oĩbus alijs fuit ſuperior: ita hac parte ipſe ſibi comparatum uidetur ſupra cæteras laudes ſuas eminere. Ne ergo uerbis colligamus quod apud illum exemplo demonſtrare in promptu eſt, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longum eſt per omnes ire affectus, commiſerationem uideamus. Vna .n. eſt omnium in commune natura: & quòd in hac oſtenderimus facilè liquebit in reliquis. Duo ſint oportet in miſericordia mouenda, acerbus alicuius caſus, & eum qui perferat, indignum illo uideri. Quid ergo? non omnibus commiſerationibus Cicero, uel utraque hæc, uel ſi alterum apertum putat, alterũ multis argumentis proſequitur? Pro Milone, Clodij primum inuidiam è tota uita illius, omnibus factis eruit. Sed omittamus hanc, atque quæramus id quod ſumpſimus. Quò magis potuit oſtendere indignum exilio Milonem, quàm quòd fortiſsimus uir erat, atque præſentis periculis metu, non animum, non uultum non orationem mutabat? Ergo ſubijcit iam formatam, & expreſſam argumentationem à minori deductam. Si enim gladiatorem miſeret eò magis, quo minùs ſunt ſupplices, quanto

rectius

rectius fortiſsimus uir contumax periculorum nos mouebit? Profert enim ſe primum effectus, utque animus dicentis, ita etiam pacacior adhuc eſt oratio. Deinde datis Miloni uerbis, liberius erumpit; Valeant (inquit) ualeant ciues mei. An non Milo hoc erga populum Romanũ animo, quem iſta uerba præferunt, indigniſsimus tali caſu uidebitur? Iam reliqua plenis (quod aiunt) uelis: O fruſtra (inquit) ſuſcepti mei labores, ò ſpes fallaces: merita habent Milonis erga omnes ordines. Deinde priuatum beneficium Ciceroni in reditu illius uelut populi uoluntate datum. Poſt hæc egregia eſt omnium ordinum de Milone opinio. Iam animus illius omnia ex uirtute æſtimantis, quòd rectè factorum præmium ſint ipſa rectè facta. Iam gloriæ amplitudo: De me (inquit) ſemper populus Romanus, ſemper omnes gentes loquentur. Quid his omnibus agitur, niſi ut oſtendatur indigniſsimum eſſe Milonem eo caſu, quẽ intentent aduerſarij? Adeo, ut ſi quis conijcere in ſyllogiſmos iſta uelit, & diſputantium more colligere, nihil expeditiùs aut faciliùs fieri poſsit. Porrò pro eo quòd reliquum erat, ut oſtenderet grauiſsimum eſſe hunc Milonis caſum, orator tractandorum animorum artifex peritiſsimus, transfert in ſe hanc calamitatem: proq; Milonis perſona, ſuã, hoc eſt, amici, qua nihil fauorabilius eſſe poteſt, ſubſtituit: ut lachrymæ eius quærelæq; non iam Milonis uicem, ſed ſuam dolentis deflentisq; fortunam, iuſtiſsimè fluere uideantur. Quid ergo potuit grauius

contingere Ciceroni, quàm eo ſe priuari amico, pro cuius ſalute ſuam ipſe paratus ſit dependere; cupiatque mori, priuſquam tantum mali uideat? eo amico, cui cum ſint omnia à ſe officia amicitiæ tributa, in irritum ſint omnia præſenti caſu recaſura? eo etiam amico, cuius fortunam ipſe ſuam ducat; & in cuius caſu omnia in ſe iudicum beneficia uelit extincta; & qui ſibi, qui liberis ſuis, qui fratri, omnibus in uno conſeruatis autor fuerit ſalutis? quodque omnium acerbiſsimum eſt, pro cuius incolumitate, non uitam modò Clodij paciſci uelit, ſed prætorem etiam eum conſulemque & dictatorem uidere. Reſpicit autem ſubinde orator ab affectu ad cauſam. Neque enim id agit ſolum, ut miſericordiam moueat, ſed ut per miſericordiam, id quòd cupit, iudicum animis extorqueat. Hinc ergo ſunt illa; Quid uos iudices? quo tandem animo eritis? Et, uos uos appello fortiſsimi uiri. Et quæ paulò pòſt ſequuntur; at in qua cauſa non potuiſſe? & è quibus non potuiſſe? & quo deprecante? Verùm hæc ad inſtitutum noſtrum nihil pertinent; neque enim hoc loco inueniendi rationem explicamus, ſed illud uoluimus oſtendere, ea qnibus concitantur affectus, omnia ex eiſdem duci locis, ex quibus ea, quibus docemus. Eſt enim amplificatio (ut inquit Cicero) uehemens quædam argumentatio, ut illa docendi cauſa ſit, hæc commouendi. Illud non negauerim, latêre plerunq; argumentationem in iſtis, & impetu uehementiáq; dicentis obrui, fieríq; ſimiliorē expoſitioni

oratio-

orationem, quàm argumentationi; & quod ad dicendi figuram pertinet, plurimum inter iſta intereſſe, & Rhetori quidem multum differre, dialectico propemodum nihil.

Scholia in caput 4.

De hoc quoniam exactius initio, dicturum me ſum pollicitus.) Libri præcedentis capite primo. Vt ſit mouere, pacatam, tranquillamque mentem affectibus perturbare.) Cicero in partitionibus: Motus autem eſt, inquit, animi incitatio, aut ad uoluptatem, aut ad moleſtiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum ſumimus, uel præeuntem aliquem prę monſtrantemq́; ſequimur.) Sic ueteres illi Lacedæmonij, homines quoſdam agreſtes, qui Helotæ dicebantur, feſtis interim ſolennibuſque diebus, quàm maxime ad potum crapulamque incitare ſolebant, atque ita deinde uino ciboque obrutos immittere in conuiuia iuuenum, ut ij conſpecta turpitudinem ebriorum, temulentiam, ut rem maxime deformem, omnibus modis fugerent ac cauerent. Et Iſmenias ille Thebanus diſcipulis ſuis, tam eos, qui malè, quàm qui bene modulabantur, oſtendens, dicere ſolebat: hoc pacto modulari oporte, illo non oportet. Quæ quidem docendi ratio, rebus magis conſtabat, quàm uerbis. Eruditè itaque Plutarchus inquit, poëma picturam loquentem eſſe.) Plutarchus in libello eo, quo diſputat, bellum'ne, an Philoſophiæ ſtudia clariores reddiderint Athenienſes, Simonidem authorem huius laudat ſententiæ. Verba eius, ſic habent. Πλὴν ὁ σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύων, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν· ἃς γὰρ οἱ ζωγράφοι πράξεις ὡς γινομένας δεικνύουσι, ταύτας οἱ λόγοι γεγενημένας διηγοῦνται καὶ συγγράφουσι. Εἰ δὲ οἱ μὲν χρώμασι καὶ σχήμασιν οἱ δὲ ὀνόμασι καὶ λέξεσι ταῦτα δηλοῦσιν ὕλῃ καὶ τρό-

τρόπῳ μιμήσεως διαφέρουσι, τέλος δὲ ἀμφοτέροις ἓν ὑπόκειται· καὶ τῶν ἱστορικῶν κράτιστος, ὁ τὴν διήγησιν ὥσπερ γραφὴν πάθεσι καὶ προσώποις εἰδωλοποιήσας. Verùm Simonides, inquit, pi ctura poëma tacens, & poëma loquentem appellabat picturam. Quas enim res pictores perinde ut ſi nũc primum gerantur, penicillo exprimunt ac demonſtrãt: eas ipſas poëtæ orationibus ac libris ſuis, factas iam narrant atque conſcribunt. Quocirca, ſi quòd illi coloribus ac figuris, idipſum hi uerbis ac dicendo ſignificant, planum eſt materia quidem eos & modo imitationis differre, cęterùm finem tamen eundem utriuſque eſſe propoſitum: ac proinde etiam inter hiſtoricos eum primas tenere, qui narrationem perinde quaſi picturam, affectibus ac perſonis ceu ſimulachris quibuſdam implerit. Eiuſdem rei meminit ſeu Cicero, ſeu quis alius author eſt, quarto libro Rhetoricorum ad Herennium. Multo autẽ maxime rebus.) Horatius in Arte, Segnius irritant animos demiſſa per aures, Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus. Et Lucretius libro ultimo, Quia ſemper ad aures Tardius adueniunt, quam uiſum quæ moueant. Vt qualibuſcunque epilogorum Ciceronis uerbis.) Quantus fuerit in epilogis Cicero, ipſe in Oratore docet his uer bis: Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum uſus pluribus, quòd etiamſi plures dicebamus, per orationem mihi tamen omnes relinquebant; in quo ut uiderer excellere, nõ ingenio, ſed labore aſſequebar. Quæ qualiacunque in me ſint, me enim ipſum non pœnitet quanta ſint, ſed apparent in orationibus; & ſi carent libri ſpiritu illo, propter quem maiora eadem illa cum aguntur, quàm cum leguntur, uideri ſolent. Nec uerò miſeratione ſola mens iudicum permouenda eſt, qua nos ita dolenter uti ſolemus, ut puerum infantem perorantes in manibus tenuerimus; ut alia in cauſa, excitato reo no bili, ſublato etiam filio paruo, plangore & lamentatione compleuerimus forum, ſed etiam faciendum eſt, ut iraſcatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, ſacietate afficiatur,

ciatur, ſperet, metuat, lætetur, doleat, &c. Quid aliud Vergilius expresſit, cùm dicit apud eum Dido.) Quarto Aeneidos. Neque disſimile huic quod legitur eodem libro apud eundem, Per ſydera teſtor, Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile numen. Si quis poëtas omnis generis, qui Δραματικὸν aliquid, &c.) Tria ſunt genera poetarum, δραματικὸν, ἐξηγητικὸν, μικτὸν, id eſt, actiuum, enarratiuum, mixtum. Actiuum eſt, in quo perſonæ loquuntur ſolæ citra omnem poetæ ipſius interlocutionem. Enarratiuum, quo ſemotis perſonis, ſolus poeta loquitur. Mixtum, in quo & poetæ & perſonæ introductæ loquũtur. Sic fere Diomedes. Profert enim ſe primum affectus.) Profert ſe, inquit, hoc eſt, exerit ſe, & paulatim naſcitur. Porrò totus hic locus, ut prima fronte nonnihil uidetur obſcurior; ita lucidisſimus erit, ſi huc adhibeatur ipſe Ciceronis pro Milone epilogus. Eſt enim amplificatio, ut inquit Cicero.) In partitionibus.

QVOD ITEM IN DELECTANdo non ſit alia inuentionis, quàm in docendo ratio. Cap. V.

SEd de motu hactenus. Delectare (quod ultimum è tribus ponitur) ut ſit à mouendi docendíque officio ſeiunctum, finis eſſe nulli orationi poteſt. Omnis etiam oratio docet. Quoniam, ſicut modò oſtendi, motus à docendo nullam habet (quod inuentionis eſt) differentiam. Docet autem quantum in ipſo eſt. Neque differere quenquam dicas, qui non aliqua de re affirmare, aut negare aliquid, & certiores nos quantum ipſius eſt orationis

tionis) facere uelit. Ergo ut oratio probet aliquid, ex natura rerum diſpoſitionéque, & ordine, quem habent inter ſe, contingit, ut delectet uerò, in eius tantùm qui audit ingenio eſt poſitum. Docendi itaque ratio eadem ferè eſt apud omnes: quemadmodum res ſunt, quæ uel per quas docetur: delectandi non ita, quoniam diuerſa ſunt hominum ingenia, & ſic ſe (ut inquit Cicero) res habent: me mea, te tua delectant. Nemo ferè eſt cui idem quod alteri placeat. Et plerique ab alijs diſsident, non ut melius, ſed ut aliud ſequantur. Cupit enim quiſque ſuum eſſe, quod probat; & probat quiſque maximè, quod ſuum eſt, hoc eſt, quod naturæ ſenſibuſque ſuis eſt accommodatiſsimum. Non eſt ergo finis orationis delectare; quoniam non ex oratione, ſed ex audientis id animo contingit. Quid ergo? Non multa uoluptatis auriumque gratia dicuntur? Non poëma, non hiſtoria, non actio ciuilis, id maximè agunt, ut delectatione legentem detineant? admiratione ſuſpendant? Illa etiam auſterior, ſeueriorisque ſupercilij philoſophia, horrorem rerum mollire uerbis, & benignius influere in aures animosque concupiſcit? Vera ſunt iſta, fiuntque ut dicitur, & oratione quidem fiunt. Non tamen dictionis ſunt finis, ſed dicentis. Quemadmodum enim cibi finis eſt explere famem; at cõuinator, quò gratius excipiat conuiuam, ſi lautiùs apparauit, idque proſpexit, quo pacto non ſatietati illius, ſed gulæ ſatisfaceret: quamquam id cibo quoque fiat,

nõn

non tamen quatenus eſt cibus, ſed in inſtrumentum explendæ luxuriæ eſt à domino translatus. Vt ergo cibi eſt alere, & firmare corpus: contrà qui uoluptatem ſpectat, perſæpè ingerit noxia, & magnorum irritamenta morborum; ſic quæ aliquando rerum dictionisque ordinem ſequenti poſſent uideri culpanda, dum audientis captamus uoluptatem, inter laudes numerantur dicentis. Quale eſt ſtrictim & breuiter dicere, & ſolùm pro neceſſitate, ea quæ capita ſunt & firmamenta rerum. Aut quibus propè nihil eſt opus, dummodo excoli ordinaríque poßint, latißimè fundere. Quinetiam digredimur ab eo quod instituimus, ut in aliquid quod plauſibiliter dici queat deſeramur: & quæ ſemel paucisque dicta percipi poterant, ea repetimus, trahimus, longo uerborum ambitu enunciamus. Poëtæ quoque perſæpè à fide rerum ad incredibilia delabuntur. Confundunt etiam ordinem rerum, ut quod peius erat, dicant poſterius; quod poſterius, prius. Hæc aliáque permulta id genus, quæ rerum eſſent nimirum uicia; atq; proinde orationis, quia ſignificandis ea rebus eſt inſtituta: ingeniorum tamen ſunt (quoniam placent) uirtutes. Sunt tamen & iſta perſæpe coniuncta, ut quæ delectat præcipuè, optimè etiam doceat oratio; ſed & fidei quandoque locum occupat uolutas. Diuerſa tamen ſunt, & diuerſas habent cauſas. Docere ergo, uel (ſi id malimus) probabiliter dicere, proprium eſt diſſerentis (quod pro-

bare uoluimus (munus. Mouere (quantum ad inueniendi rationem oſtendimus cun docendi officio coniunctum eſſe. Delectare, quoniam auditoris gratia expetitur, ad Rhetorem rectiùs pertinebit nec enim habet, aliquid cum inuentione negocij aut ſi qui habet, ad docendi officium ea parte redigetur. Quid igitur dialectice, & quod finis eius ſit docere quid etiam ab eo mouere & delectare diſtent, hoc pacto ſatis ſit nos executos eſſe.

Scholia in caput 5.

ET ſic ſe, ut inquit Cicero, res habet; me mea, te delectant (Cicero quinta Tuſculana de Dionyſio Tyranno loquent: Muſicorum uero inquit, perſtudioſum accepimus; Poëtam etiam tragicum, quam bonum, nihil ad rem. In hoc enim genere, neſcio quo pacto magis, quàm in aliis, ſuum cuique pulchrum eſt. Adhuc nemi nem cognoui poëtam, & mihi fuit cum Aquinio amicitia, qui ſibi non optimus uideretur. Sic ſe res habet te tua, me delectant mea. Non ita diſsimile his eſt quod idem Cicero habet decimoquarto libro Epiſtolarum ad Atticum. Accipe à me, inquit, καθολικὸν θεώρημα rerum earum, in quibus ſumus exercitati ſatis. Nemo, unquã, neque Poëta, neque Orator fuit, qui quenquam meliorem ſe arbitraretur. Hoc etiam malis contingit; quid tu Bruto putas ingenioſo & erudito? de quo iam experti ſumus. Nuper in edictio ſcripſeram rogatu tuo. meum mihi placebat, illi ſuum. Quin etiam cum ipſius precibus pene adductus, ſcripſiſſem ad eum de optimo genere dicendi; non modò mihi, ſed etiam tibi ſcripſit ſibi illud, quod mihi placeret, non probari. Quare ſine quæſo, quenque ſibi ſcribere; ſuam cuique ſponſam, mihi meam; ſuum cuique amorem, mihi meum.

Non

Non ſcire:Hoc enim Attilius poëta duriſsimus : Hæc Cicero.Quem in modum & Plautus; Suus,inquit,rex reginæ placet,ſua cuique ſponſa ſponſo.

MATERIAM DIALECTICES quæſtionem eſſe, & quid alij de hoc ſenſerint. Cap. VI.

NVnc igitur ea, de quibus hoc libro dicturos nos prædiximus, exequamur, eo quo propoſuimus ordine. Tria erant, quibus diſſerendi facultatem conſtare uoluimus: materia, inſtrumentum,& tractatus; Materia ordine eſt prima:primum ergo illa nobis explicetur. Ne quem fallat autẽ nominis huius ambiguitas, illud admonitum uelim, materiam artium quandoq; dici, id quòd artibus docetur,& circa quòd uerſatur cura, conſideratioq; illarum, quòd & ſubiectum uocari priori libro diximus: ſic materiam dialectices poſſumus dicere argumentationem,ut pleríq; : uel ut nos, dictionem probabilem: quanquam parum hæc ipſa diuertant. Dicimus etiam materiam artium id, in quòd opus ſuum explicant: quemadmodum ſtatuarij materiam dicimus æs, marmor, gypſum, ceram, omne id deniq; ex quo ſimulachrum aliquod, aut imaginem effingere poteſt: & figuli materiam, lutum: & fabri ligna. Lignis autem proprium eſt materiæ nomen. Ab his enim ad reliqua ſimilitudine tractum eſt: noſq; in hanc ſignificationem in præſen-

tia de materia dialectices quærimus. Iſtã quæ ſit, uidemur cõmodiſsimè ex opere dialectices poſſe perſpicere. Si .n. eſt opus illius, quod prædiximus probabiliter dicere: quicquid .i. in quòd hoc opus ſuũ exercere et experiri poſsit, id uidebitur utiq; materiæ illius eſſe. Probabiliter autẽ dicere de oĩ eo, quòd in orationẽ deducitur, poſſumus: aut re uera probabiliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit: quòd cuiuſmodi ſit, prediximus. Oẽ igitur id, de quo ordine apteq; ad fidẽ dici põt, id erit dialectices materia. Quòd ſi uno nõie cõplecti uolemus, haud erit difficile. De quocunq; .n. fidem conamur facere, id neceſse eſt accipi tanquã dubiũ incertumq; ſit. Nemo .n. rem apertã, quatenus eſt aperta, ſumit docẽdã: ſed ut cõtẽdi de ea & ambigi poſsit. Quicquid autẽ tanquam dubitatũ in mediũ profertur, id uocant qõnem. Erit ergo quæſtio materia dialectices. Nec inuenio, quam illi certiorẽ aliam aut arctioribus circunſcriptã terminis, aſsignẽ. Scio tamen eſſe quibus aliter uidetur, quorũ non eſt diſsimulanda nobis ſententia. Hi putant, ſi tã latè tendamus materiã dialectices, ut de quocũq; probabiliter poſsit dici, id ſubijciamus curæ ipſius: oẽs ferè artes aut ſuperuacuas futuras, aut intra dialectices ius poſſeſsionemq; uẽturas. Omnes .n. propemodũ probabiliter, de eoquòd docendũ ſumpſerunt diſſerũt. Nã eorum quæ neceſſaria et indubitata eſſe, poſsint à nobis cõprehẽdi, non ita magna eſt copia & (ſi Academiæ credimus) prorſus nulla. Id quòd nemo negat,

gat, quæ ad uitam moresq́; pertinent; quæ itē ad rerū naturæ noticiam, nihil eſt quòd nō ſit cōtrouerſum, et magnis ingenijs omnes in partes iactatum. De his ergo omnibus probabilia utcunque diſſeruntur: quoniam neceſſaria non poſſunt. Nam ſine probabilia quidem poſſent, nemo uel diſceret ea, uel doceret. Quòd ſi probabile dicimus non modò quòd ambiguè, & in utranque partem dici poteſt: ſed ut quo certius quicque eſt, eò probabilius ſit; et quòd indubitatum ſit, id maximè uideatur probabile; omnes artes quæcunque demum ſunt, ex probabilibus conſtabunt. Quum ſingulæ ergo de his rebus quas profitētur probabiliter dicāt, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicendi relictum erit? Aut quid opus eſt per omnes ire nos, diripique artes ſiquòd cunctæ pollicentur, poterit dialectice ſola præſtare? Ariſtoteles itaque dialecticen tribus his utilem putauit exercitationi diſſerēdi, confutando aduerſario, et probandis primis artium principijs eis, quæ oportet quamlibet artem uelut explorata certaque habere. Quia .n. prima ſunt, artes ipſæ nequeunt ea probare, uelut præcedētia illas, et credēda diſcēti; ab hac itaq; uelut publica quadā oīum miniſtra, petendā eis fidē ē arbitratus. In reliquo ſciarū progreſſu, nihil loci reliquit dialectice. Duos tn̄ libros qui poſteriorū reſolutoriorū inſcribūtur, edidit, quibus ea cōplexus eſt, quæ ad rationem tradendarum artium pertinent. Ergo quòd attinet ad inſtitutum noſtrum, non quæſtionem

ſit prædiximus. Libri huius capite ſecundo. Scio tamen eſſe quibus aliter uidetur.) Hæc obiectio nihilo plus uitium habet aduerſus ea æque hoc capite docet Rodolphus, quàm quæ de materia Rhetorices primo lib. de Oratore diſputat Craſſus. Habet autem in ſumma hunc intellectum. Si dialectice ſola probabiliter diſputare de omnibus docet, quorſum igitur cæteris nobis opus eſt artibus? quorſum attinet, illas tanto cum labore perdiſcere, ſi hac una inſtructi, credibilem de re qualibet texere poſſumus orationem? Dilutio: quanquam dialectice uiam ac rationem tradit de omnibus diſſerendi, non tamen hinc colligitur illud, cæteras artes omnes inutiles eſſe ac ſuperuacuas. quando fieri poteſt, ut res eædem diuerſa ratione ſpectatæ, diuerſis et artibus ſubijciantur. Iam dialectice in communi tantū uiam ac rationem parandæ de re quaque fidei tradit, itaque in uniuerſum de rebus omnibus agit ut nulli interim ſpecialiter præcepta ſua accommodet. Reliquæ artes, generalem hanc diſſerendi rationem à dialectica mutuantes, ſuis eam ſingulatim materijs applicant. Verbi cauſa; Præcipit dialecticus probationes rei cuiuſque eſſe petendas à finitione, genere, ſpeciebus, proprio, toto, partibus, cauſis, euentis, &c. quæ autem rei cuiuſque definitio ſit, quod genus, quæ ſpecies, totum, partes cauſæ, euenta, id dialecticus ſpeciatim non docet, ſed aliunde petendum eſt. Vt ſi quæras, ſit ne anima mortalis an immortalis, hic rem ipſam peculiariter ad naturalem pertinere philoſophum, nemo ignorat. Siquidem is naturas rerum ſcrutatur, is quæ interire res poſsint, quæue non poſsint, perueſtigat ac docet, & quæcunque de ortu & occaſu rerum dicuntur, ea omnia ſuæ ditioni eſſe ſubiecta confirmat. quorſum igitur eiuſmodi in rebus opus eſt dialectica? aut quis eius hic uſus? Hic nimirum, ut qua uia, quomodo, ipſi etiā phyſico hac de re diſſerēdū ſit, uideamus. Docet ergo, principio intuendū eſſe, quid ſit aīa, qđ eius genus, quæ formæ, quæ officia, quæ cauſæ, quæ euēta, quæ ei accidāt,

quæ

quæ cohæreāt,quæ pugnēt.Deiñ hęc eadē quærēda de morte,eaq; cū priorib. illis ſic cūferēda,ut quæ,quē bus cōſentanea ſunt,quæ diſſentanea, deprehēdamus atq; ita demū ex ħiudine iſtorū,de themate ꝓpoſito ī hāc aut illā partē feramus ſnīam.Hæc,īquā, dialectice in cōe monet diſpiciēda eē, traditq; normas ac regulas quaſdā,quibus ceu filio quodā in hiſce cōponendis ſecernendiſue ita dirigatur humana rōne qua ab errare poſſit,neue ꝓ cōſentaneis accipiat diſſidētia,aut cōtrà ea quibus ꝓbe inter ſe cōuenit, credat diſſentanea ac pugnātia eſſe. Verū.n.uero quænā ea definitio animæ aut mortis ſit,qđ genus quæ cāæ,&c.in eius rei per ueſtigationē,etſi generales aliquot ꝑceptiōes tradit dialectica,tamē ſpeciatim ex ea peti iſta nō debēt,ſed à natu rali pħo .Ita fit ut ſpālis quidē de reb. omnib tractatio ꝑtineat ad reliquas artes,quatenus uerò vniuerſæ ſub unam cōem quandā de eis diſſerendi rōnē cadunt,hactenus ſubiectæ dialectico ſint.Ariſt. itaq; dialecticen tribus his utilē putauit.)Hēt quidā Ariſto.dialecticam utilē eſſe ad tria.Verū tribus quartū ſubiungit, quod tñ autore Alexi Aphrod.uelut particula quædā tertii illius uideri pōt.Iā Rodolph.omiſſo tertio,quartū in locū eius ſubiecit. Quæ res ei in cā fuit,cur diceret,dialecticen iuxta ſentētiā Ariſt. ad principiū modò ſcientiarū cōducere à reliquo artiū progreſſit excludi.Quā illius ſententiā nō fuiſſe, facile docebūt nos uerba ipſius,quæ primo Topic. libro habētur ad hunc modū.

Επόμενον δ᾽ ἂν εἴη τοῖς εἰρημένοις, εἰπεῖν, πρὸς πόσα τέ καὶ τίνα χρήσιμος ἡ πραγματεία. Ἔστι δὴ πρὸς τρία, πρὸς γυμνασίαν, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. Ὅτι μὲν οὖν πρὸς γυμνασίαν χρήσιμος, ἐξ αὐτῶν καταφανές ἐστι. μέθοδον γὰρ ἔχοντες ῥᾷον περὶ τοῦ προτεθέντος ἐπιχειρεῖν δυνησόμεθα. Πρὸς δὲ τὰς ἐντεύξεις, διότι τὰς τῶν πολλῶν κατηριθμημένοι δόξας, οὐκ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων ὁμιλήσομεν πρὸς αὐτούς, μεταβιβάζοντες, ὅτι ἂν μὴ καλῶς φαίνωνται λέγειν ὑμῖν. πρὸς γὰρ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας, ὅτι δυνάμενοι πρὸς ἀμφότερα διαπορῆσαι ῥᾷον ἐν ἑκάστοις κατοψόμεθα

ἀλη-

ἀληθές τε καὶ τὸ ψεῦδος. Ἔτι δὲ πρὸς τὰ πρῶτα τῶν περὶ ἑκάστην ἐπιστήμην ἀρχῶν, ἐκ μὲν γὰρ τῶν οἰκείων τῶν κατὰ τὴν προτεθεῖσαν ἐπιστήμην ἀρχῶν, ἀδύνατον εἰπεῖν τι περὶ αὐτῶν, ἐπειδὴ πρῶται αἱ ἀρχαὶ ἁπάντων εἰσὶ, διὰ δὲ τῶν περὶ ἕκαστα ἐνδόξων ἀνάγκη περὶ αὐτῶν διελθεῖν, τοῦτο δ᾽ ἴδιον ἢ μάλιστα οἰκεῖον τῆς διαλεκτικῆς ἐστὶν ἐξεταστικὴ γὰρ οὖσα, πρὸς τὰς ἁπασῶν τῶν μεθόδων ἀρχὰς ὁδὸν ἔχει. Eis uerbis hoc dicit, Quæ in Topicis ſe tradunt, ea conducere in primis ad tria. Primum ad exercitationem diſſerendi. qui.n.metho.hãc teneat, eũ facilè de re q̃uis argumẽtari poſſe. Deiñ ad dextre cõuerſandũ, colloquẽdumq́; cũ uulgo & multitudine, cui ſi quid perſuaſum uelis, nulla id rõne effectũ iri facilius q̃ ſi oĩs tua oratio ducatur ex ijs, quæ ipſi uulgo uera eſſe uidentur, nõ, quæ ex intimis artiũ penetralibus deprõpta, admiratur citius rudis multitudo, q̃ credit. Tertio, ad ſciãs eas, quas philoſophiæ nõie cõplecti ſolemus. Quiſquis.n, hac facultate inſtructus, utranq; eius quo de agitur partẽ, credibilibus argumentis reddere poſsit ambiguã, eũ facile quid in re quaq; ueri falſi uel ſit, perſpecturum. Præter hæc autem conducere ea, & ad prima artiũ principia, eò quòd hæc ex eis quæ propria ſunt artis cuiuſque, probari nullo modo poſsint, ſed ex credibilibus tantũ, quorũ tractatũ pertinere ad dialecticum. Porrò totus hic locus Rodolphi eſt eiuſmodi, ut intelligi plene non poſsit, niſi adiuncto ei primo Topicorum lib. Ariſtot. Exercitationi diſſerendi, confutãdo aduerſario.) Quod habet Rodolphus dialecticen ſecundo utilem eſſe confutando aduerſario, id uulgo hodie ita dici conſueuit, conducere eam ad obuiationem. Aiuntq; obuiare aliud non eſſe, quàm prõpte reſiſtere poſitioni reſpondentis, per argumentationes probabiles. Ariſtotelis uerbum eſt, πρὸς τὰς ἐντεύξεις, qua uoce Alexander & Suidas ſignificari putant, τὰς πρὸς πολλοὺς συνουσίας. i. cõuerſationẽ cõgreſſus, colloquiaq́, cũ uulgo & multitudine. Atq; hoc ſane intellectu nomẽ ἐντεύξεως accipiendũ hic eſſe, ipſius etiã Ari. uerba declarãt, quib. ſecũdę huius utilitatis redditcãm.

RE.

RESPONDET PRAEDICTIS, DOCETque quomodo dialectice, quomodo reliquarum artium ſingulæ, ſingulis de rebus diſſerant. Cap. VII.

Dicamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo dialectice de rebus diſſerit, & quid interſit, diſtinguamus. Primùm conſtat, artes omnes paulatim & per incrementa repertas eſſe: neq; quiſquam idem artem aliquam cœpit & abſoluit. Prima autem initia à ſenſuum obſeruatione profecta ſunt: ut cùm uiderent homines, aliquid iterum tertióue & ſæpius itidem fieri, experimento ſumpto, auſi ſunt tandem affirmare, prorſus ſic ſe rem in omnibus habere. Ut cui primum curæ fuit ſcrutari rerum naturam, cùm uideret plantas animaliáq; non niſi è ſemine procreari: deinde ducto per radices humores, aut cibo per os hauſto, augeſcere: laterem niſi luto non excoqui, cinerem non fieri niſi ex aliquo quod ueretur: ſicq; reliqua, quæcunq; gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere: tanquam firmum exploratumq; demum conſtituit, nihil ex nihilo gigni. Simili uia collegit, etiã omnia quæcunq; fiunt, efficientis alicuius ui fieri. Deinde cũ per ſingulas res duceretur animus eius, uelletq; etiam naturas proprietatẽq; uniuſcuiuſq; perquirere, ad communia illa rediens, quæ iam ueluti leges fixerat, conferensq; illa cum ſingulis, ratiocinando, reputando,

reputando,colligendo (id eſt,quòd argumentari dicimus)fidem de unaquaq; ſumpſit,& ambiguitates explicuit. Illa ergo,& quæ ſecutus eſt uelut firmamenta inquiſitionis ſuæ,& quæ ex illis collegit,propria ſunt inſtituti artisq; ſuæ; uia aũt & ratio colligendi parandæq; fidei,ad dialecticum ſpectat. Dialectice enim in commune oſtendit ea, quibus inſpectis & animo pertractatis,promptum ſit inuenire fidem de eo quòd quærimus.Vt uerbi cauſa,dialectice dicit inſpiciendam in argumento inueniendo eſſe ſubſtantiam rei,& cauſas, & euenta,& quæ reliqua in locis deſcripſimus:quatenusq; facit id qui diſſerit,munere illius utitur.Quæ ſit autem definitio rei propoſitæ,quæ cauſæ, quæ euenta, ea oportet ex proprijs artibus rei cuiuſq; depromat. Rurſus uerò, in uniuerſum quid ſit definitio,& quo pacto definiendum, quid item genus,quid ſpecies,quid cauſæ,quid euenta,& reliqua id genus,non eſt dialectices explicare: ſed eius ſcientiæ, quæ prima rerũ principia tractat, quam metaphyſicen dicunt:à qua dialectice mutuatur iſta,quia ad inueniendi rationem ſunt accommodata.Vtq; dicat,quid ſint iſta,aliena tamen id facit fide;ratio rerum iudiciumq; penes illam eſt. Non uidentur itaque ſatis exactè, ſatisq; perſpectè dialectices deſcripſiſſe officium,qui dixerunt id eſſe; definire, diuidere, uerum à falſò diſcernere. Priora enim illa (ut dicimus)metaphyſices ſunt opus;hoc poſterius,omnium eſt artium commune. Dialectice diſſerendi probabiliter rationem tradit, hoc eſt, inſtru-

mentum tantum ueri falſiq; diſcernendi: cuius uſu miniſterioq; expeditius cũcti artifices, quid ueri aut falſi ſit in rebus ſibi propoſitis, explorẽt. Quod ſi ita uolumus iſtud accipere, ut ſit diſcernendo uero & falſo deſtinata: non abnuerim id quidem, non ut ipſa diſcernat, hoc eſt, iudicet (hoc enim ſingularum eſt artium) ſed ut inſtrumentum præbeat, ſine quo, nullo pacto iſta diſcerni poßint. Quid ergo? Dicat aliquis; Non'ne & ante inuentam dialecticen fuerunt artes, & diſputatum eſt, & inuentum eſt uerum; & nunc quoq; quotuſquiſq; eorum qui diſputant, dialecticen tenet? Non eſt quod negem hæc ita eſſe. Illi tamen, quòd dialectice docet, & faciunt & fecerunt; multò commodiùs (ſi hanc didiciſſent) fortaſſe facturi. Quemadmodum & ante traditam rhetoricen diſerti uiri fuerunt; & priuſquã literis comprehenſa eſt muſice, cecinerunt homines; nec Hippocrates, ut primus in artis imaginem medicinã coëgit, ſic & primus cognouit morbum, profutura meditatus eſt, ægrum leuauit. Facta ſunt hæc antequam artes fierent: & ob id ipſum quod crebrò ſunt facta, longa recte ſecusq; factorum annotatione, artes eſſe cœpere. Prouenere deinde præclara ingenia, quæ diſperſa colligerent, confuſa diſponerent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia cõplecterentur: non modò quæ facta eſſent, ſed quæ fieri etiam poſſent. Sic quod caſus antè fuerat, cœpit deinde ratio eſſe. Et ſecutum eſt, ut non quia factum iam eſſe, aliquid debere fieri; ſed quia deberet

beret fieri, crederent eſſe faciendum. Qui priore ergo fuerunt artibus, ſimili a his ipſis quæ nunc præcipiuntur (ſi quando recte fecerunt) ſecuti ſunt. Sicut hodie plerique faciunt quòd artis eſt, ſed non ex arte (quippe quã nullam habent) ſed uel longa obſeruatione, uel ingenij quodam præſtanti uigore: Quantũ rectiùs tamen, quantoque melius expedirent illa, ſi certa artium ratione ducerentur? Duratura enim ſeculis ingenia, & quibus non preſentes ſolum plaudat, ſed quæ omnis poſteritas miretur, ea tũ demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur. Sic quod dialectices eſt, inuenerũt argumenta homines, & errorem malè inuentorum aliquando deprehenderunt; antea quàm eſſent omnia præcepta illius, in artis formam collecta. Ariſt. tamen, quique poſt eum alij inſtructi ea fuêre, facile libris ſuis oſtendunt, quàm magnus ſit uſus eius, & quàm tractandis omnibus rebus accommodatus: utque ſine ea, non ſolùm ſingula de quibus in artium decurſu dubitetur, explicari nequeant, ſed ne artes quidem colligi poſſent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc eſt illa ſcientia, quam apud Ciceronem Craſſus neceſſariam formandis artibus putat: quamque cupit eſſe in Iuriſconſultis, quo non eſſent apud eos omnia actorum ſimilia. Quæſitum eſt à Titio, & Labeo ait, etiam Celſus reſpondit, & apud Trebatium ſcriptum eſt. Ex eadem nota ſunt definitiones illæ; Ius eſt ſcientia æqui, & iniqui. Et, iuſticia

eſt conſtans & perpetua uoluntas. Et diuiſions itidem; Iuris aliud publicum, aliud priuatum. Et priuatum, in naturale, & gentium, & ciuile diuiditur, quaſi ius publicum, neq; naturale eſſet, neq; gentiū, neque ciuile. Sed illis ſemper ſatis placuerunt ſua, & iuſtior alioquin eſt eis uenia. Quoniā ut doctißimus quiſq; fuit, ita maximis ſemper occupationibus diſtendus eſt, ne uel ocium perpoliendis inuentis ſuis haberet. Sed ut ad Ariſtotelem aliquando ueniam, qui artium finibus excluſit dialecticen: aptamq; uel ſolùm, uel maximè certaminibus diſputationum credidit; paucis dicam quod ſentio. Quod ſentio, inquam, nam ille ueriora forſitan, ego tamen quod ſentio. Equidem artium decreta, et diſputationum contentiones, non inueniendi, non iudicandi ratione diſcreta puto. Ex eiſdem enim locis haurium utraque hæc argumenta, eadem expendendorum argumentorum utriſque eſt uia. Cupit æque qui docet, quique certat, probare quòd ſumpſit: ſed ille re uera cupit. Bona enim fide agit, & cum eo, qui docendum ſe præbet, habet negocium. Certator probat quidem, ſi poteſt: ſin minus, ſatis habet, ſi modò uideatur probaſſe. Victoriam enim ſpectat, quàm ſi poteſt, uiribus auferre malit, quòd ſi res negabit, artibus pugnabit, & inſidias ſtruet. Dolus enim an uirtus (ut inquit poëta) quis in hoſte requirat? Ergo ſi ex uulgaribus, & longius petitis, nec ſatis conſtanter probabilius, & ſæpè etiam in ſpeciem tantùm probabilibus diſputator probationes petet,

id non ideo fieri credo, quia id lex diſputandi poſtulet; nec enim quenquam tam ſegnis conatus puto, ut cum poſſet certis exploratiſque ſententiam ſuam tueri, ad infirmiora potius delaberetur. Sed quoniam talia ad diſputandum ſummuntur plerũque, quæ nequeunt aliter obtineri, & de quibus nihil poteſt ſatis probabiliter ad ueritatem dici, rerũ hæc eſt conditio, non diſputandi ratio diuerſa. Opus itaque habet undecunque datur præſidium petere; & ubi in re parum auxilij eſt, offundere tenebras aduerſario; & huius ignoratione probationis loco abuti. Non magis autem ſunt Dialectici iſta, quàm medici, qui ſanandum è pedum dolore ſuſcepit laborantem; ubi uetus iam morbus, & qui radices altius, quàm ut euelli poſsit egit, nulla ratione leuior fit, ſatis putat ſtuporem ægris membris inducere; utque huic pro ſanitate eſt, non ſentire dolorem: ſic certatori, pro probatione eſt, non intelligi fraudem. Si quis igitur cum eo aduerſario contulit pedem, qui ſit captionum omnium peritus, & contra quem nihil proficiant aſtus, redeundum eſt nimirum ad rem ipſam quæ ſi artibus comprehenſa ſit, ex his ipſis utique quæ artibus de ipſa traduntur, argumenta ducemus. Da Ariſtotelem & Ariſtippum, de ſummo bono contendentes, da Chryſippum & carneadem de comprehenſionibus. i. poſſit ne aliquid ſciri: da reliquos in omni genere philoſophos, de decretis ſuis ambigentes: an non hinc firmamentum roburque diſputationum ſuarum pro-

ment, quæ êditis eiſdem de rebus (quiſque pro captu ſuo) artibus forent incluſuri? Vt finem ergo faciam, ſi, quemadmodum priùs oſtendere conati ſumus, dialectices officium eſt, probabiliter dicere, ut de quoque certiſsima & percepta maximè dicentur, licet ex medijs deducta ſint artibus, ita maximè ex dielectices inſtituto iureque fiet. Proximo loco erant, quæ adhæc arctiſsimè accedent. Subdola uerò & captioſa, non magis ex dialectices ſunt ratione, quàm monſtra morbique ex conſtitutione naturæ. Materiam igitur dialectices ſciamus omne id eſſe, de quo probabiliter eſt diſſerere, hoc eſt, quod propoſuimus, quæſtio omnis, quæcunque demum ea ſit; dum tamen meminerimus, res, & de quibus, & per quas diſſerimus, ex ſingulis cuiuſque artibus ſumi: diſſerendi autem ordinem rationemque ad dialecticen pertinere. Sed quæ ſit materia dialectices, & quid alijs afferat artibus, quidque ab eis accipiat, iſtis ſit ſatis, & nimium etiam fortaſſe. Sed ignoſcere æquum eſt paulo pluribus uerbis. Variè tractantur hæc, nec apud omnes conuenit, ſuntque fundamenta & uelut ſcopuli artis, ad quæ reliqua diriguntur; reddenda idcirco de eis paulò ex actiùs fuit ratio: nec enim ubi ſumma labat, poſſunt inter ſe partes conſiſtere.

Scholia

Scholia in caput 7.

ARTES omnes paulatim per incremẽta eſſe repertas.) Eiuſmodi quiddam habet & Quintilianus libro 5. capite 10. Et Cicero item 1. libro de Oratore, cuius uerba paulò pòſt in hoc ipſo capite aſcribemus. Nihil ex nihilo gigni.) Hoc rectè à ueteribus philoſophis dictum eſſe. 1. Pyhſicorum libro autor eſt Ariſtoteles. Attingit eandem ſententiam, ſed ſatyrico morſu & Perſius. De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti. Rurſus uerò in uniuerſum præſcribere quid ſit definitio.) Hæc non uſquequaq; conſona eſſe uidentur ijs, quę Cicero de dialectica habet quarto lib. de Finibus. Verùm nõ hoc agit eo in loco Cicero, ut diligentius expendat quæ pertineant ad officium dialectici, ſed ut refellat ſententiam Stoici. Hodie certe quotquot dialectica ſcribunt, ij & hæc ſibi, inter cætera explicanda ſumũt, ſiue ſua, ſiue aliena id faciãt fide. Quid ergo? dicet aliquis. Nonne & ante inuentam dialecticen fuerunt artes? Ridendi ſunt, qui eiuſmodi ſtrophis, rudibus interim auditoribus perſuadere conantur, eſſe inutiles artes. Qua de re legere eſt quædam non inutilia, apud Quintilianũ lib. 2. capite decimooctauo. Rodolphi ſolutio huc ſpectat, non eſſe ſuperuacuas artes, etiamſi qui extitere fortaſſis qui ſine arte id quod eſt artis, fecerunt. Nam ut non ſint neceſſariæ illis, inde tamen nõ colligitur, cæteris quoq; eas neceſſarias non eſſe. Non omnia, inquit Poëta, poſſumus o'ẽs. Et quod illis albæ gallinæ filij s indulſit parẽs. natura, ſi id nos pulli uiles conſequi cupimus, artem in auxilium nobis adhibeamus oportet. Vt terrarum, ita ingeniorum mira diuerſitas, & pratorum alia genuinum inſitumq; humorem habent, alia niſi deductis aliunde aquis irrigari non poſſunt. Notum eſt græcum illud; ὀυ παντὸς ἀνδρὸς.

Quam tu diſſerendi facultatẽ acceptam refers benignitati naturæ, ea mihi & ſimilibus mei non niſi arte & ..bore coniungit. Ego tuam iſtam felicitate m non inui-

deo tibi,ſed & tu mihi ignoſcas inuicem uelim, ſi quod ingenio deeſt,id ſtudeam ſarcire induſtria. Quanquã & felicioribus illis quanta ad felicitatem iſtam ſuam fieret acceſsio, ſi munus hoc à parente natura datum, artis adiunctione reddere mallent illuſtrius, quam interea obſcurare? Quamlibet ferax ſit ager,feraciorem tamen eum reddere poteſt agricola, ſi diligenter colat, ſi fimo & pingui illa terra, quam margam Plinius uocari ait, obducat. Differunt (ſcio) etiam ſine arte non infeliciter ij, quos eo munere dignata eſt natura benignior: quanto tũ expeditius,quanto certius idem facturi, ſi tenerent & artem?Ergo,ut initio dixi,non eſt putanda ſuperuacua ars, etiamſi fortè unus & itẽ alter, id quod ars docet,citra adiutorium artis potuere efficere.Facta ſunt hæc antequã artes fierent.) Eiuſmodi quiddam & apud Fabium eſſe diximus, libro quinto, capite de argumentis. Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa. Sic Cicero dé bonorum & malorum finibus libro quarto. Quod etſi ingenijs magnis præditi quidam, dicendi copiam ſine ratione conſequuntur, ars tamen eſt dux certior quàm natura. Aliud eſt enim poëtarum more uerba fundere: aliud, ea quæ dicis, arte & ratione diſtinguere. Hæc eſt illa ſcientia, quam apud Ciceronem Craſſus neceſſariam formandis artibus putat.) Craſſus apud Ciceronem primo libro de Oratore, quem uide in hoc genere quam amplisſime dicentem. Ex quo loco facile erit intelligere, quod ait Rodolphus:Dialecticam eſſe ſcientiam illam quam Craſſus neceſſariam eſſe putat formandis artibus,quãque cupiat eſſe in Iureconſultis. Quo non eſſent apud eos omnia actorum ſimilia.) Quæ in Senatu, in Synodis conſilij, aut alijs quibuſuis conuentibus acta fuiſſent, ea ſic conſcribi ac memoriæ prodi ſolebant, ut ſententiæ cuique, ſui autoris nomen præponeretur. Cuius rei formam uidere eſt apud D. Cyprianum, in libello cui titulus eſt de ijs, qui apud hæreticos aut ſciſmaticos baptizantur. Polycarpus

ab

ab Adrumeto dixit; Qui hęreticorum baptiſma probãt, hæreticis communicant. Pollianus à Mileo dixit; Cenſeo hæreticum baptizari in Eccleſia ſancta. Quæq; alia huius generis in eodem libro leguntur, ut Martyr Saluianus à Gazauſala dixit; confeſſor & martyr Cyprianus à Carthagine dixit. Marcellus à Zama dixit, &c. Quem etiam in modum ſcriptum eſt ius ciuile, ubi nomenclaturis eorum, qui uel dixerint uel ſcripſerint aliquid, occupata ſunt omnia. Vlpianus, Marcellus, Iulianus, Celſus, Paulus, Modeſtinus, Pomponius, Papinianus. Iam & iureconſulti ipſi, alii aliorum reſponſa nominatim ſcriptis ſuis ſolent inſerere. Qua ex nota ſunt illa, Herennius Modeſtinus reſpondit. Diuus Pius piſcatoribus Pormianis & Capuanis reſcripſit. Iulianus ſcribit & alii plerique contentiunt. Vt trebatio uidetur. Item Labeo ſcribit. Solui mandatum Labeo ait. Paulus reſpondit. Quem illorum morem in epiſtola quadam ad Trebatium iureconſultum obiter ſuo more taxat, & Cicero; Hoc i, inquiens, quemadmodum uos ſcribere ſoletis in ueſtris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Neque ita longe hinc diſsident, quæ apud eundem Ciceronem ſecundo de Oratore libro aduerſus Iureconſultos ſtomachatur Antonius. In quo etiam iſti nos, inquiens, Iureconſulti impediũt, à dicendoq; deterrẽt. Video enim in Catonis & in Bruti libris, nominatim fere referri, quid alicui de iure uiro, aut mulieri reſponderit, credo, ut putaremus in hominibus, non in re, conſultationis aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe, ut cum homines eſſent innumerabiles, debilitati à iure cognoſcendo, uoluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abiiceremus. Sed hæc craſſus nobis expediet, & exponet deſcripta generatim. Eſt enim, ne forte neſcias, heri nobis ille hoc Catule pollicitus, ſe ius ciuile, quod nunc diffuſum & diſsipatum eſt, in certa genera coacturum & ad artem facile redacturum. Quæſitum eſt à Titio, & Labeo ait, etiam Celſus reſpondit.) Formulæ ſunt ex-

cerptæ

cerptæ ex iure ciuili,quibus & ſimilibus ſit, ut omnia illic uideantur actorum ſimilia. Ius eſt ars æqui & inſqui.) Celſus Iureconſultus ius finiuit hoc modo: Ius eſt ars boni & æqui.ff.de iuſtitia & iur. Quam finitionem multis uerbis explicat Gulielmus Budæus primo libro Annotationum in Pandectas. Iuſticia eſt conſtans & perpetua uoluntas,) Vlpianus non poſtremus inter Iureconſultos,eo quem modo diximus titulo L. Iuſticia,hunc in modum Iuſticiam finit, Iuſticia eſt cōſtans & perpetua uoluntas,ius ſuum unicuique tribuens. Cicero primo libro de Oratore, Sit ergo in iure ciuili,inquit,finis hic;legitimæ atque uſitatæ in rebus, cauſisque ciuium æqualitatis conſeruatio. Item ſecundo Rhetoricorum,Iuſticia,inquit, eſt habitus animi, communi utilitate conſeruata, ſuam cuique tribuens digniratem. Cur Rodolpho minus placeant finitiones Iureconſultorum,eius rei hanc ego cauſam eſſe opinor, quòd parum liqueat, qua ratione uel ius ars eſſe dicatur,uel iuſticia uoluntas. Atque illi etiam ipſi,quorum gloſſemata extant in Pandectas,mirum quàm hic ſudant in explicandis utriſque, dum uix conſtituere poſſunt,uel illud quodnam ius,quæue iuſticia hiſce finitionibus deſcri batur.Iuris aliud publicum aliud priuatum.priuatum in naturale,& gentium,& ciuile diuidunt.) Miretur aliquis,quid ſit quod in hiſce diuiſionibus deprehendēdum putes Rodolph.præſertim cum ſit earum autor idem de quo orta iam , Vlpianus, uir maior,quàm a cuius ſententia,hac utique in re temere ſit recedendum.Verum enimuero dialecticorum præceptum eſt,partes diuiſionis cuiuſque , eiuſmodi eſſe debere ; ut ne de pluribus dici queant,quàm ipſum illud quod diuiditur.Iam ſi ius publicum,ius eſt,id certe aut naturale, aut gentium,aut ciuile ius ſit oportet. Quo ſit,uti partes quidem poſterioris huius diuiſionis , de iure publico uere dicantur, ipſum autem quòd diuiditur,nequaquam.Atque hoc eſſe illud quod ſuggillandum exiſtimauit Rodolphus,ipſius quæ continuo ſub-

iungit

iungit,uerba oſtendunt. Quaſi inquit,ius publicum, neque naturalem eſſet,neque gentium, neque ciuile. Sed ut ad Ariſtotelem aliquando ueniam, qui artium finibus excluſit dialecticen.) Non uideo equidem,quo modo Ariſtoteles dialecticen artium finibus excluſerit,cum inter cætera καὶ πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας,eam aiat conducere. Quanquam negari illud non poteſt,ea quæ in Topicis præcipit,magis ad conflictus illos & certa mina diſputantium,quàm alio pertinere. Quod cum dictum uideri poſſit obſcurus, experiar ſi quomodo planius idem dici queat. Id quod ſupra uires non erit,ſi initio meminerimus, neque rhetorice, neque dialectice nomen eodem ſemper intellectu ſole re accipi. Etenim ueteres illi ita fere hiſce uocibus uſi ſunt,uti eos modo rhetores appellarent ac dialecticos, quorum illi in foro agerent cauſas, hi in ſchola ac umbra de communibus thematis diſputarent, ac proinde dialecticen etiam & rhetoricen,eas intelligerent facultates,quibus ijs in ſuo utique campo inſtructi, in certamen deſcenderent. Quem in modum hæc nomina certum eſt uſurpaſſe & eos,qui perpetuam orationem ad Rhetorem conciſam ad dialecticum pertinere dixerunt, neque aliud quicquam intereſſe inter dialecticen & Rhetoricen,quàm ſi manum eandem, primum in pugnum comprimas, deinde rurſum explices ac diducat,& rurſus,dialecticorum theſes; Rhetorum materiam eſſe hypotheſes. Quanquam enim ij. qui in foro agunt.inter agendum ſæpenumero à perſonis ac cæteris circunſtantiis quæſtionem abducunt, atq; plus nonnunquam operæ in theſtum, quã in hypotheſium explicati one inſumunt,tamen id quod inſtio proponi tur,nunquam theſis,ſed hypotheſis eſt. Qua de re explicatius paulò poſt,cap.octauo,& duodecimo,interim illud,eſſe & alium intellectum nomine iſtorum, ſecundum quem artes iſtas communes quaſdam omnium artium miniſtras appellare ſolemus,propterea,quod quẽadmodum grãmatice in commune præſcribit, qua rõ-

ne,non in hac modo aut illa materia, ſed de omni re emendate loquamur,ita hæ duæ,altera quo modo pro babiliter,altera quo modò polue atque ornate dicere de re quaque poſsimus,expediunt.Atque hac notione hæc nomina uſurpat Rodolphus, neque alius eorum uſus eſt,cùm dicimus tres eſſe artes,quæ uerſentur cir ca ſermonem;Grammaticam,Dialecticam, & Rhetori cam.Ergo quæ in Topicis Ariſtoteles docet;ea tametſi poſſent etiam aliis utcunque diſciplinis accommoda-ri,tamen ex profeſſo ei Dialectico inſtituendo deſtina ta ſunt,quem ſecundum priorem illam notionem hoc nomine ſignificari diximus.Sed de his in ſequen.plura.

Equidem artium decreta & diſputantiũm contentio nes.(Quod ad inuentionem,inquit, & ad diiudicatio-nem pertinet argumentorum,nihil intereſt inter con-flictus illos diſputationum & decreta artium.quocirca ſi ad certamina illa gymnaſiorum utilis dialectice erit, eadem nimirum & ad artes ipſas conducet.

Dolus.n.an uirtus quis in hoſte requirat?)Verba sũt Corœbi ſecundo Aene. Da Ariſtotelem & Ariſtippũ de ſummo bono contendentes.) Quorum ille in contẽ platione,hic in uoluptate ſummum ineſſe bonum exi-ſtimabat.Fuit autem Ariſtippus philoſophus Cyrenen ſis,auditor Socratis,de quo multa apud ſcriptores le-guntur.Pri mus fuit Socraticorum,qui mercede docue rit.Ad Dionyſium illum Syracuſanum profectus, mira quadam dexteritate in aula uerſatus eſt. Cùm aliquan do expuiſſet in eum Dionyſius, idque tametſi ipſe pa-tientiſsimè ferret,tamen indignaretur quidam(ut ſic) ex amicis:quidem piſcatores,inquit,aqua marina to-tos ſe madefieri non recuſant,ut exiguum capiant go-bium,& ego ut balenam ingentem capiant, ulno pau-lum diluto leniter aſpergi non feram? qua ex reãn-ſum arripuit Diogenes Cynicus, ut eum diceret eſſe regium canem. Quodam tempore, cum olera lauans dem Diogenes in prætereuntem Ariſtippum, hiſce uerbis cauillatus eſſet; Si hæc edere didiciſſes Ari-

ſtippe

ſtippe non uerſareris in aulis Regum, At tu inquit ille, ſi uiuere didiciſſes cum regibus, olera non lauares. Notus eſt hac de re locus Horatii in Epiſtolis. Da Carneaden & Chryſippum de comprehēſionibus) Comprehenſiones uocant τὰς καταλήψεις, quarum iam ſemel atque iterum facta nobis eſt mētio. Porro Stoici inter quos uel primas tenebat Chryſippus, ex comprehenſionibus iſtis aptè inter ſe collinis, comparatiſque artes fieri aiebant. At Carneades nouæ Academiæ erat, quibus ἀκαταληψία illa ſua tam impenſe placebat, ut negarent omnino quicquam ſciri poſſet, cuius rei ſępè facit mentionem Cicero, cum in libris de bonorum & malorum Finibus, tum quarto libro Academicarum quæſtionum. Quin uero & ſecundo libro de Natura Deorum, Q. Lucius Balbus ad Cottam Academicum, Quanta uero, inquit illa ſunt, quæ uos Academici infirmatis, quod & ſenſibus, & animo ea quæ extra ſunt percipimus & comprehendimus? Ex quibus collatis inter ſe & comparatis artes quoque efficimus, partim ad uſum, partim ad oblectationem neceſſarias. Et rurſum tertio libro de Oratore. Vt autem & de Carneade pauca dicamus, philoſophus, hic nouæ Academiæ fuit, uiolenta &(ut Polybii apud Gellium uerbis utar) rapida quadam facundia præditus, tanta dicendi ui, ut Cicero autor ſit, nullam ab eo unquam cauſam defenſam fuiſſe, quam non probarit, nullam oppugnatam, quā non euerterit. Cum Chryſippo diſputaturus, elleboro (inquit Valer. Max.) ſe purgabat ad exprimendū ingeniū ſuū attentius & illius refellendū acrius. Quas potiones induſtria ſolidæ laudis cupidis appetēdas affecit. Chryſippus(ut modo dixi) Philoſophus Stoicus LXXX. ætatis ſuæ anno decedens, cœptum ante xl. λογικῶν exactiſſimæ ſubtilitatis uolumen reliquit. Cuius ſtudium in tractandis ingenij ſui monumentis, tantum operis, laborisq́, ſuſtinuit, ut ad ea quæ ſcripſit penitus cognoſcenda, longa uita ſit opus. Hæc ad uerbum Vale. Maxi. lib. octauo, cap. de ſtudio, & induſtria. Mira in eo ſuis

ſub-

ſubtilitas differēdi. Dicere ſolebat, ſui animā datā eſſe pro ſale. Et, Sapiēti, quāuis nulla re egeret, tamē multis illi rebus opus eſſe, cōtra ſtulto, etſi nullis rebus ſit opus: multis tamē eū egere. Et uelut ſcopuli artis.) Scopulum non ſemel in hoc opere uocat Rodolph. quod nos ſcopum dicere ſolemus.

QVID SIT QVAESTIO, ET QVAS diuiſiones eius fecerit Cicero, quas Ariſtoteles. Cap. VIII.

QVæſtio igitur, quoniam circa eam omnis diſſerentis uerſatur labor, quid ſit, & quæ ſpecies parteſ'ue illius, &, quomodo inuenienda, (nam, & in hoc nonnumquam laboratur) explicemus. Quæſtionem Boëthius definiuit eſſe dubitabilem propoſitionem. Quod ſi propoſitio eſt id, quod hoc nomine prædiximus Ariſtotelem accipere, non inuenio equidem, quid inter quæſtionem, & propoſitionem interſit, ut uideatur Boëthius pro genere, quod idem ſit poſuiſſe: Sin propoſitionis nomen capimus, ut uulgo nunc accipitur, pro eo, quòd Ariſtoteles ἐρμηνείαν. Cicero pronunciatum interpretatus eſt, non omnis dubitabilis propoſitio eſt quæſtio. Hæ nanque uirtus eſt ſummum bonum, ſolus ſapiens, eſt diues, dubitabiles quidem propoſitiones erunt: quæſtiones tamen non ſunt: affirmant enim aliquid, qui quærit autem, nihil affirmat. Rectius uel explicatius, utcunque uidebitur dici; quæſtio eſt cum interrogatione elata oratio. Vt, utrum uirtus ſufficiat ad bene uiuendum? utrum conſummata

mata uirtus uoluntate an opere conſtet? Diuiduntur autem quæſtiones non uno tantum modo. Nanque & pro rerum de quibus quæritur differentia, & pro diuerſo modo quærendi, & pro artium ad quas pertinent diuerſitate, aliæ fiunt atq; aliæ quæſtionum diuiſiones. Quæ cuiuſmodi ſint ordine proſequamur. De rebus quærimus primum ſint, ne omninò nec ne ſint. Vt ſi ne anima. Antea enim quàm eſſe res detur, nihil eſt, quod ulterius poßit quæri. Primum enim omnium, quod cogitationi, notitiæque noſtræ de ulla re obijcitur, eſt eſſe. Quo fit, ut hæc prima ſit quæſtio, & quàm nulla alia queat præcedere: Quinetiam ſi de his, quæ non ſunt ſuſcipiatur nobis aliqua diſputatio, quæ ad hanc quæſtionem non pertinet, fingimus ſemper hanc præceſſiſſe queſtionem, & tanquam de exiſtentibus diſſerimus; ideóque ſuſpenſi ſemper ex ea conditione, ſi res ſit, agimus: quam ubi abſtulerimus, mox omnia, quæ huic uelut fundamento incumbebant corruũt. At ubi rem eſſe perſuaſum eſt, proximum eſt quærere de ſubſtantia eius, hoc eſt, quid res ſit; vt ſit ne idipſum anima, quoduis illa qua cuncta uiuunt? quod definitione explicatur. Ea quid ſit, ſuperiore libro diximus. Deinde iam quærimus ea, quæ circa uel extra ſubſtantiam rei ſunt; vt, ſit ne anima indiuiſibilis? vtq; etiam ſint intra ſubſtantiã eius, non tñ id agimus queſtione, ut id exquiramus. vt qui quærat, ſit ne anima uis illa, qua cuncta uiuunt? poteſt hoc quæri ſic, ut inueſtigetur, ſit ne id

uerum

uerum,an nõ deinde,ut uerum ſit,reliquum adhuc eſt,ſit ne hæc animæ definitio. Tria hæc quæſtionum genera Cicero uocanti primum quidem an ſit, ſecundum quid ſit, tertium qualeſit. Et qui rhetorica poſt Ciceronem ſcripſerunt Quintilianus, utiq; & Hermogenes hanc diuiſionem ſunt ſecuti. Ariſtoteles tribus his quartum addidit genus, quod uocauit propter quid. Vt ſit ordo quæſtionum; uerbi cauſa, de Deo quærimus primum,an ſit Deus. Quod ſi negetur,nihil eſt quò ulteriùs progrediamur; ſin detur, tum quærimus,quid eſt. Id ubi conſtiterit,tum qualis eſt; ut ſit ne æternus. Quod ubi acceptum eſt, tum poſtremum, propter quid ſit æternus. Quam quæſtionem (ſi Ciceronem autorem ſequimur) ad quale eſt redigemus. Si enim explicetur hæc quæſtio, ut ſi quæratur, propter quid Deus eſt æternus, dicaturq;, quoniam quod eſt, ex ſeipſo habet; ſi de hoc diſſerere nolemus, hæc erit quæſtio; ſit ne habere eſſe à ſeipſo cauſa æternitatis Dei, uidebitur, nimirum hæc quæſtio de qualitate Quoniã eſſe cauſam uel non eſſe, qualitas (ut nos iam de qualitate lo quimur) uidetur.

Quod autem Cicero tria hæc quæſtionum genera, de ciuilibus rebus diſſerenti ſubiecit, nõ ſatis exacta ratione uidetur factum. Quicquid enim Rhetor quærit,ad qualitatẽ pertinet. Nec enim an eſt,aut quid eſt,ut ſint quæſtionum capita,in forum uenire poſſunt;nec quicquid cõiectura exquiritur,pertinet ad quæſtionẽ an eſt,ut ipſe uoluit;ut diximus enim,an

eſt

di certum eſt nihil quæri in foro. Nec enim an fecerit furtum Trebius, primum eſt quod in hac quæſtione quæri poſſit. Prius enim dicet reus (ut inquit Quintilianus) proba te habuiſſe, proba perdidiſſe: deinde proba mea fraude perdidiſſe: hoc poſtremum eſt id, de quo quæritur, ad quòd tamen niſi prioribus quæſtionibus explicatis, peruenire non poteſt. Sed neq; an habuerit rem, prima eſt quæſtio. Natura enim præcedat oportet, an ſit Trebius, an ſit res quæ dicatur ablata. Deinde ſequitur iam primũ, an Trebius hanc rem habuerit. Sic etiam, occiderit'ne per inſidias Clodium Milo, coniecturalis eſt quæſtio, prius tamen eſt, an Milo occiderit Clodium, an occiſus ſit Clodius: & quod primum eſt, an fuerit omninò Clodius: hæc ſola enim eſt (an eſt) quæſtio: reliquæ qualitatis ſunt. Definitionis etiam quæſtio ad forum non poterit afferri. Quicquid nanq; quæritur in foro, aliquid horum trium eſſe oportet: ſit'ne factum, quod aduerſarius intendit; ſit'ne id nomen facti quòd ille dicit: ſit'ne iuſtè factum. Primũ ad qualitatis quæſtionem pertinere modò docuimus. De poſtremo nemo eſt qui dubitet. Secundum uoluerunt eſſe definitionis quæſtionem; quod non eſſe uerum, facies ipſa quæſtionis oſtendit. Qui quærit enim, an rem prophanam de ſacro ſubducere ſit ſacrilegium, an poculum amatorium ſit uenenum, non quærit definire aliquid iſtorum. Sed neque ſacrilegium eſſe definitionem eius, quod eſt ſubducere rem prophanã de ſacro, neq; uenenum definitionẽ eſſe poculi amatorij,

torij,nemo niſi qui neſciat quid definitio ſit,ignorat. Sed ſcio quid reſpondeatur,ut quæſtio enim nõ ſit de definitione, ſtatus tamen quæſtionis,hoc eſt, in quo tota uis eſt quæſtionis,eſt ex definitione. Eſſe enim ſubductionem rei prophanæ de ſacro, ſacrilegium: & poculum amatorium,uenenum; apertiſsimè ex definitionibus iſtorum perſpicietur. Perſpicietur quidem, ſi de definitione iſtorum inter partes conueniat. Sed primum quiſque ſuo arbitratu definitionẽ dabit. Alioquin ſi de ea dubitari non poſſet,non maneret utiq; quæſtio,ut,ſi ſacrilegium definiatur, eſſe ablatio cuiuſuis alienæ rei de ſacro, certum eſt nullam hic futuram quæſtionem. Verum hoc æquè dubium eſt,atq; id,de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur quidem definitio, caput eſſe quæſtionis non poterit. Sed alijs etiam huberioribus & aptioribus argumentis quæſtionem explicabimus,quàm definitione,quòd apud autores,uſu certiſsimo rerum magiſtro, paratum eſt deprehendere. Cicero contrà Antonium, quòd nomine actorum Cæſaris, libelli & chirographa non contineantur, probat uſu loquendi, æquitate, exemplis. Definitum eſſe ab eo quid ſint acta, nuſquam in ea uideo oratione. Quintilianus item in odij potione, definire quidem uiſus eſt uenenum, ut ſit quicquid dari non licet, ſed nihil iuuabit hæc definitio cauſam ſuam. Aequè enim eſt incertum, ſit'ne odij potio uenenũ; & liceat'ne dari odij potionem, in eo præſertim rerum caſu, quem themate declamationis expreſsit.

Sed

Sed alijs multis & uarijs argumentis acutè colligit id, quo maximè nititur; rationem (quæ anima legis eſt) huic facto conuenire; & æquitate, quæ ad qualitatis utiq; ſtatum pertinet, præcipuè pugnat. In hancq; omnes, quicunq; id genus quæſtionis tractauerunt autores, uideo omne robur dictionis ſuæ contuliſſe. Quòd ſi ergo neque caput cuiuſquam quæſtionis ciuilis definitio erit, neq; præcipuè firmamentum illius, non poterit ulla definitionis ſibi accipere nomen.

Scholia in caput 8.

Qvaeſtionem Boëthius definiuit eſſe dubitabilem propoſitionem.) Boëthius libro primo de differentijs Topicis: Quæſtio, inquit, dubitabilis eſt propoſitio, hoc eſt, Quæſtio eſt propoſitio, quæ tametſi ex natura ſua nihil fortaſſe dubij contineat, tamen in præſenti ita de ea agitur, quaſi dubia & ambigua ſit. Quem eſſe germanum eius finitionis intellectum, ipſe Boëthius altera eiuſdem rei finitione oſtendit: quæſtio (inquiens) eſt in dubitationem, ambiguitatemq; adducta propoſitio. E quibus facilè perſpectu eſt, parum ijs firmitudinis ineſſe, quæ aduerſus Boëthianam hanc finitionem affert Rodolphus. Quod ait enim, uirtus eſt ſummũ bonum, ſolus ſapiens diues, dubitabiles eſſe propoſitiones, negari id quidem non poteſt, modo intueamur naturam ipſarum rerum, uerum non ita tamen hæc proponuntur, neq; in præſentia ita de eis agitur, quaſi dubia ſint, quo intellectu diximus accipiendam eſſe finitionem Boethij. Quod ſi propoſitio eſt id, quod hoc nomine prædiximus Ariſtotelem accipere.) Dictum eſt capite præcedenti, πρότασιν, id eſt, propoſitionem apud Ariſto-

telem in Topicis eſſe,quæſtionē,non quamuis, ſed quæ in unam modò partem efferatur, ut ſunt ne diuitiæ bonæ? eſt ne timenda mors? Quæ ſi in utranq; efferas partem,fient problemata, ut, ſunt ne diuitiæ bonæ an non bonæ? Ecquid malum,an non malum,eſt mors? Verùm hoc intellectu nō eſt propoſitionis uocabulo uſus Boëthius,ſed propoſitionem uocauit, quam ἀπόφανσιν Ariſtoteles, M. Varro proloquium,Cicero pronunciatum, hodie uulgus enunciationem uocat. Eam libro ſuperiore diximus eſſe orationem perfectam, quæ aut uerum aut falſum ſignificet. Quod Ariſtoteles ἑρμηνείαν, Cicero pronunciatum interpretatut eſt.) Ariſtoteles in eo libro,qui περὶ ἑρμηνείας inſcribitur, nō ἑρμηνείαν, ſed ἀπόφανσιν,(ut tam diximus)uocat id,qđ Cicero pronunciatum: ἑρμηνείαν ipſe Rodolphus quodam in libro tranſfert explicationem, Boëthius interpretationem dixit; quam finit hoc modo, ut uox articulata per ſe ipſam ſignificans,quod genus ſunt nomen & uerbum; & ex ijs conſtituta oratio. Verba Ciceronis, quod ad hunc locū attinet, prima Tuſculana ſic habent; Omne pronunciatum,ſic mihi in præſentia occurrit, ut appellem ἀξίωμα, utar, poſt alio ſi inuenero melius; id ergo eſt pronunciatum quod eſt uerum aut falſum. Meminit huius loci Ciceroniani & Aulus Gellius Noctium Atticarum libro decimoſexto, capite octauo. Virtus eſt ſummum bonum.) Sententia eſt Stoicorum, quam & Cicero aſſerit Tuſculana quinta, ſed refellit Lactantius. Solus ſapiens eſt diues.) Et hoc unum ex paradoxis illis eſt Stoicorum ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος, ſolum uidelicet ſapientem diuitem eſſe. Tractatur à Cicerone in Paradoxis. Vtrum uirtus ſufficiat ad bene uiuendum.) Eſt & hoc quoque ex albo eorundem ὅτι αὐταρκὴς ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, ſolam, inquam, uirtutem ſufficere ad felicitatem ac beatam uitam, aſſeritur à Cicerone, eo quem indicauimus loco. Vtrùm conſummata uirtus uoluntate, an opere conſtat.) Tradunt mortales philoſophi, ſummam eſſe eam uirtutis laudem,

dem, quæ in operatione conſiſtat. De rebus quærimus primùm, ſint ne omninò, nec ne ſint.) Cicero multis in locis & Quintilianus libro tertio tria eſſe aiunt, quæ de unaquaque re quæri posſint; an ſit, quid ſit, qualis ſit; ut, ſit ne anima, quid anima ſit; &, mortalis ne ea ſit, an immortalis. Ea quid ſit, ſuperiore libro diximus.) Quid ſit, inquit, definitio, id explicuimus libro priori, capite quinto. Et Hermogenes.) Snnt qui Hermagoras, legere malint. Sed nec Cicero in hoc nomine ſibi admodum conſentit: Quintilianus uerò Hermagorã conſtanter, uide libro tertio, capite ultimo. Ariſtoteles tribus his quartum addidit genus.) Secundo τῶν ὑςέρων ἀναλυτικῶν libro Ariſtoteles quatuor eſſe ait, quæ de re quaque uenire ſoleant in quæſtionem, an ſit res, quid ſit, qualis ſit, & qua de cauſa ſit talis; ut, ſit ne DEVS, quid DEVS ſit, ecquid DEVS ſit ſempiternus, & quamobrem æternus ſit. Quod autem Cicero tria hæc quæſtionum genera de ciuilibus rebus differenti ſubiecit.) Cicero cum in alijs locis compiuſculis, tum de perfecto Oratore ad Brutum, tria hæc genera quæſtionum Oratori ſubiecit: Quicquid, inquiens, eſt quod incontrouerſia, aut cõcione uerſetur, in eo, aut ſit ne, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur, ſit ne, ſignis, quid ſit, definitionibus: quale ſit, recti, prauiq; partibus. Idem Cicero & ſecutus eum Fabius Quintilianus, ciuilium cauſarũ treis faciunt ſtatus; coniecturalem, finitiuum & qualitatis; quorum primo quæritur an ſit res, altero quid ſit, tertio quale ſit. Qua in parte hactenus Ciceroni refragatur Rodolphus, ut ex ijs tribus quæſtionum generibus, ſolum poſtremum hoc quærat in forum uenire poſſe, reliqua duo non poſſe. Quod ego ut non negauerim eſſe uerum, in eum duntaxat ſenſum, in quem dicitur à Rodolpho; ita hoc rurſus auſim contendere, ipſum à Cicerone uerbis magis, quàm ſententia disſidere. Nam quòd attinet ad quæſtionem an eſt, conſtat quidem hãc eſſe primum id, quòd de re quaque in quæſtionem uenire ſolet. Verum illud noſſe oportet, bifariam aliquid

dici in cauſis primùm, natura ipſarum rerum & conſue-tudine eorum qui cauſa in foro agunt. Verbi cauſa: Inſidias fecit Deiotarus rex Cæſari, hic quòd ad rerum naturam attinet, poterat initio quæri illud, fuerit ne Deiotarus, fuerit ne Cæſar. Verum rideatur opinor, ſi quis hæc perſequi uelit in foro: quocirca Cicero hæc uelut ſuperuacua inſtituto ſuo omittens, hoc ſolum diſputat in ea oratione, quàm pro Deioraro apud Cæſarem dixit, ſint ne inſidiæ factæ Cæſari à Deiotaro. Atque hæc dicitur in ea cauſa, quæſtio an eſt. Quando Rhetores appellatione quæſtionis an eſt, non eam modò quæſtionem accipiunt, qua ambigitur, ſit ne aliquid an non ſit, fuerit non fuerit, uerum etiam eam, qua id quæritur, factum aliquid ſit an non factum, hoc an illo factum, ſit modo, hac cauſa factum ſit an ob aliam cauſam, hic an ille inſidias fecerit, ex æde ſacra ſublata res ſit an ex loco prophano, noctu factum ſit an interdiu. Ita omnes quæſtiones iſtæ, fuerit ne Clodius an non fuerit, num ſit idem occiſus, num occiſus in monumentis maiorum ſuorum, à Milone, an ab alio occiſus ſit, num propter inſidias à ſe Miloni factas ſit ab illo occiſus, hæ inquam omnes, ut ad ſtatum coniecturalem pertinent, ita eius etiam generis ſint, quod appellant, quæſtionem an eſt. Sed Rodolphus eas modo quæſtiones hoc donat nomine, quib. naturæ ordine nulla prior. quod ſi recipiatur, haud dubie in foro locus iſtis non erit. Cicero contra, omnibus eis quæſtionibus dedit hoc nomen, quas paulò ante apud Rhetores diximus eo uocabulo comprehendi ſolere. Ita fit, quod initio dixi, ut tota hæc controuerſia conſiſtat in ſolo nomine, quod cum utrunque intellectum facilè admittat, uera ſunt quæ dixit uterque, modo intelligantur. Iam ut de ſecundo etiam genere pauca dicamus, quotieſcunque ambigeretur in foro, hoc an illo nomine, uerbi cauſa, furtum an ſacrilegium, parricidium an tyrannicidium appellandum eſſet id, quòd factum eſſe concederetur, eam dixere quæſtionem finitionis, pro-

pterea quoòd ubi conſtituiſſet, conuenire ei cum finitione, tum de nomine dubitari non poſſet: Atque hactenus hanc quæſtionem in forum uenire poſſe, ne Rodolphus quidem negarit opinor. Certe argumentis ijs quæ adducit, diuerſum non probat. Nec quicquid coniectura exquiritur, pertinet ad quæſtionem an eſt, ut ipſe uoluit.) quæ Cicero hanc in rem habeat in Oratore ad Brutum, id paulò ante oſtendimus. Sed in Topicis idem; Cognitionis, inquit, quæſtiones tripartitæ ſunt, cum an ſit, aut quid ſit, aut quale, quæritur. Horum primum coniectura, ſecundum definitione, tertium iuris & iniuriæ diſtinctione explicatur. Hactenus ille. quæ non uere minus quàm eleganter dicuntur, modo quæſtionem an eſt, omnem intelligamus, quàm à Rhetoribus eo nomine comprehendi ſolere oſtendimus. quare hoc certe loco cauſa non erat, cur tantopere à Cicerone diſſentire Rodolpus. Prius enim dicet reus, ut inquit Quintilianus. Is locus Quintiliani eſt libri ſeptimi capite ſecundo. Occiderit ne Clodium per inſidias Milo. Dixerant accuſatores Milonis, Clodium ab eo per inſidias occiſum eſſe. quam illorum accuſationem ita eluſit Cicero ut Miloni à Clodio, Non Clodio à Milone inſidias factas eſſe, ſit conatus oſtendere. quod quàm uafre ab eo factum ſit, facile ex ipſius quadam ad Atticum epiſtola intelligi poteſt: ubi de Clodio loquens: Publium (inquit) reum, niſi ante occiſus erit à Milone, fore puto. Si ſe ituro Lanuuium in uia obtulerit, occiſum iri iam ab ipſo Milone uideo. Non dubitat facere, præ ſe fert, caſum illum noſtrum non extimeſcit. Nunquam enim cuiuſquam inuidi aut perfidi cōſilio eſt uſus, nec inerti nobili crediturus. Cicero in Antoniũ.) prima Philippica. Quintilianus item in odij potione.) Titulus eſt declamationis cuiuſdam apud Quintilianum, cuius hoc argumentum: Meretrix amatori ſuo pauperi dedit odij potionem, adoleſcens deſijt amare; accuſat illam ueneficij. In ea declamatione uerba

Fabij habent ad hunc modum; Quædam formæ medicæ mina poſſunt aliud uocari, quàm uenenum. Dare quod non licet, non eſt aliud quàm ueneficium.

DIVISIO QVAESTIONVM ex rerum quæſitarum diuerſitate. Caput IX.

HAec Ariſtoteles de quæſtionibus, hæc Cicero. Dicam & quod mihi uidetur. Verùm illi ſequendi erunt. Primùm itaq; uidetur mihi, ſi quæſtionem uocemus, id quod prædiximus, orationem per interrogationem elatam, cui eſſe uel non, poteſt reſponderi: quatuor illa quæ ab Ariſtotele numerantur, non eſſe quæſtiones, ſed modos quoſdam quærendi, & prolectantia (ut ita dicam) quæſtionē. Quod in ea quidem, quam (an eſt) dicimus, dubium poteſt eſſe. Quoniam ipſa quæſtio cum eo quod modum quærendi dicimus, idipſum recidet. Vt ſi interroges, an eſt homo, reſpondeaturq; eſſe hominem: idem erit quæſtio, eſt'ne homo? & interrogatio, an eſt homo? quo fit, ut de hac interrogatione, in hanc uel illam partē poßit diſſeri. In reliquis apertius eſt. Si dicas enim, quid eſt homo? nihil de hoc poßit diſſerere, niſi reſpondeatis, qui interrogatur, homo eſt animal rationale. Iam quæſtio erit, ſit'ne homo animal rationale: deinde, ſit'ne animal rationale definitio hominis. Nec enim ſatis eſt, uerum eſſe, quod in hac quæſtione reſpondetur, ſed ad certam legem uerum eſſe oportet. Si quæras enim, quid

quid eſt homo? & reſpondeatur, eſt animal binos habens oculos; uerum quidem eſt quod reſpondetur, ſed non rectè reſponſum dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamen eſt homo. Oportet ergo reſpōderi aliquid, quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere quæſtionis diſſeretur. Sic et qualis eſt ſol, nihil poſsis de hoc dicere niſi reſpondeatur, obſcurus, uel globoſus, aut ſimile quippiam. Et propter quid eſt obſcurus? nihil itidem habes, quod dicas: niſi dicatur, uel hoc, quoniam luna obiectu ſuo illius aſpectu nos prohibeat: uel aliud aliquid in hanc ſententiam. Non igitur quæſtiones ſunt primæ interrogationes illæ, quando uequit de eis, uel in hanc, uel in aliam partem dicit, ſed reſponſum aduerſarij, interrogationi datum, cum in dubium uocatur, fit quæſtio. Quęſtionum igitur genera duo uidentur, ſimplex & compoſita. Simplex eſt quæ unum quærit de uno: Vt, ſit'ne mundus æternus, & Compoſita, quæ plura de pluribus: Vt, ſit ne mundus æternus, & idem ex indiuiduis compoſitus corpuſculis. Simplicium tres ſunt differentiæ. Prima eſt, quæ quærit, an ſit res. Ea cuiuſmodi eſt, prædiximus. Prima enim hæc eſt, quæ ulla de re quæri poteſt: ut, an ſit Deus, an ſint dæmones. In hac complectimur non ſolùm, quæ an ſit, ſed an erit, an fuerit, quærit. Hæc autem, an fuerit bellum Troianum, non eſt huius generis. Idem enim eſt quærere, an fuerit bellum Troianum; & an Troia geſſerit bellum, quod utique horum uerborumb uæſtio prima

ma eſſe non poteſt; quùm poßit quæri priùs an, fuerit Troia, quippe quòd etiam autores quidam crediderint, omnem rem Troianam & Troiam ipſam inania poëtarum eſſe commenta. Quanquam autem in hac quæſtione; an eſt homo, prius poßit quæri, an eſt animal (nam ſi nullum animal ſit, non poteſt homo eſſe) iſtud tamen in quæſtione uelut confeſſum non ponitur; vt enim concedamus eſſe hominem, non continuò ex huius quæſtionis ratione concedemus, hominem eſſe animal; ſed anteà, quàm concedamus fuiſſe bellum Troianum: neceſſe ex uerbis quæſtionis fateri Troiam fuiſſe. Secunda quæſtio eſt, ubi datum eſt rem eſſe, ut quæramus, an res ſit illud: vt an homo ſit animal, an ſit capax diſciplinæ: Huius etiam generis mihi uidetur, quàm Ariſtoteles uocat propter quid, ut cùm quærimus, ſit ne interpoſitio Lunæ inter Solem, & nos cauſa defectus Solis. Tertiæ eſt quæſtio, quomodo hoc ſit illud, id eſt, quo pacto hoc de illo dicitur. Quod quadruplex eſt. Quoruncunque enim alterum de altero dicitur, aut ſunt definitio & definitũ, aut genus & ſpecies, aut proprium, & ſubiectum aut accidens, & ſubiectum. Priores quatuor ergo pro hac diuerſitate fiunt quæſtiones. Prima eſt, an hoc definitio ſit illius, ad quã redit, an illud definitum ſit huius; ſimul enim explicantur iſta: ſi enim hoc eſt definitio, neceſſariò illud eſt definitum. Secunda, an ſit genus illius, qua comprehenditur, an illud ſit ſpecies. Tertia, an ſit proprium. Quarta

an

an accidẽs:quib.etiã quæſtiones ſubiecti cõtinentur.

Priores duæ, interrogationem (quid eſt) explicant: poſteriores, quale eſt. Id eſt enim quod Ariſtoteles ὅτι ἐστὶ vocat; quod interpres eius Latinè neſciens, quia eſt dixit. Cur hunc ordinem fecerim quæſtionum, id cauſæ fuit mihi, quod neceſſe eſt præcedere ſemper, an eſt, & an illud eſt antequam quid ſit res, aut qualis explicari queat. Nec enim hæ interrogationes, quid eſt homo, aut qualis eſt harum quæſtionum explicatione, an homo ſit animal rationale, an ſit erudibilis, finiuntur. Ut enim detur hominem eſſe animal rationale, & eſſe erudibilem; manet adhuc queſtio ſit'ne erudibile qualitas hominis; ſit'ne animal rationale idipsũ, quod eſt homo, id eſt definitio hominis uel quidditas eius. Uteremur.n. & hoc uerbo, ſi nobis per grãmaticos liceret: quemadmodum Cicero Lentulitatem & Appietatẽ & Pollio, Patauinitatem dixit. Aptus eſt utique eius & propè neceſſarius uſus. Nec.n. ullo alio ſatis cõmodè explicare poßumus ὅ τι ἐστὶ niſi id (ut uulgo ſolent) quod quid eſt interpretari uelimus; quod nec Græci ſermoni proprietatem retinet, & ſegne planeq; expers uſus & intellectus ſit apud nos. Sed (ut ad rem redeã) manere has quæſtiones hinc perſpicuũ eſt. Si interrogetur.n. qualis eſt homo, dicaturq; animal rationale, quid dicemus? rectène, an ſecùs eſſe reſponſum? ſi recte eadem erit quæſtio, quid eſt & quale ẽ; cũ ſine cõtrouerſia id recte etiã interrogãti quid eſt hõ, reſpõdeatur ſin minus recte reſpõſum eſt

non

ſa eſt de his quæſtionibus ratio pronunciandi. Nam copulata, uera pronunciari, niſi fuerint ambæ omnēsue ſimplices, ex quibus componitur, ueræ, non poteſt. ſin autem una fuerit falſa, tota dicetur falſa. In diſiunctis contrà, ſi una fuerit uera, totam pronunciamus ueram eſſe; falſam autem, niſi ambæ fuerint falſæ, dicere nequimus. Tertia eſt, quàm aſſertam uocare placet, ea eſt quæ conſtat coniunctione, quã ſubaduerſantem uocant, ut an quamuis homo quieſcat, non tamen ſedeat; & An quanquam Ariſtoteles inambulet, diſputet tamen: huius hæc eſt natura, ut ueram eam pronunciemus, ſi modò inter ſe quæ coniunguntur, non repugnent. Poſſemus & aliam addere iſtis, qua ſimul ex diſiuncta & copulata aut aſſerta conſtaret, niſi ſuperuacuum uideretur, quoniam naturam copulatæ retinet. Efficacior eſt enim coniunctionis copulatiuæ uis, & diſiunctiuæ poſt ſe rapit poteſtatem: Vt an homo ſit lapis, & animal uiuat, uel uiuum ſit animatum? Licet enim diſiunctæ huius utraq; partes ueræ prónuncientur: tamen quia prior pars copulatæ falſa eſt, totam dicimus falſam. Sed de ueritate & falſitate pronunciatorum non huius eſt loci tractare, ſed ad iudicandi partem aptius referetur. Interim ſatis ſit, quod huius materiæ eſt, hactenus attigiſſe.

Scholia in caput 9.

Verum ſequendi erunt.) Quint. Honeſtus error magnos duces ſequentibus. Primum itaq; uidetur mihi.)

Quæ

Quæ ab Ariſtotele,inquit, enumerantur, an eſt,quid eſt, quale eſt quamobrem eſt tale,ea proprie non ſunt quæſtiones ipſæ,ſed uelut electamenta ac prouocationes quędam ipſarum quæſtionum. Veræ autem quæſtiones ſunt ea,quæ ab eo,contra quem agat ad præuias iſtas interrogationes reſpondentur, quatenus ita de his agitur,quaſi dubia ſint. Verbi cauſa. Quid eſt iuſtitia?prçuia quidem hæc eſt interrogatio,at nondum tamen conſtituta quæſtio eſt; quippe eum nondum reſpondere queat,eſſe ita aut non eſſe. Poſteaquam uero reſponſum eſt;iuſticiam eſſe uirtutem,qua,conſeruata utilitate publica,ſuum cuiq; tribuatur, hic demũ quęſtio ipſa exiſtit emergitq́;, uidelicet rectè ne ita finiatur iuſticia,ut ſit uirtus,qua,conſeruata uirtute publica,ſuum cuique tribuatur. Hæc Rodolphus. Quæ ut uerißima ſunt,ita Ariſtotelem in eadem ſententia,negari non pôt.Neq;.n. hoc egit eo loco uir ille, ut doceret ijſdẽ quibus uſus eſt ipſe,nobis quoq; eẽ utendũ uocibus, ſed uocauit qõnẽ quid eſt,qua quidditas & ſubſtantia rei in diſceptationem uenit, quibuſcunq; tandem uerbis,ea quæſtio proponatur, & quæſtionẽ quale eſt,qua de qualitate hoc eſt,quibus uis rei accidentibus quæritur,atque item in cæteris.Sed quid tu ais Rodolphe?qui tibi cõſtas?an non ipſe paulo ſuperius quęſtionem ſic finiuiſti, ut ſit cum interrogatione elata oratio?Cum dico autem,quid eſt eclipſis Lunæ?qualis eſt aqua Cidni?quantus eſt Sol? quo tempore anni Sol ingreditur Cancrum?quo,cum à nobis recedunt, auolant ciconiæ? hæ omnes,nonne orationes? nonne cum interrogatione elatæ? Quocirca tu certe uelis nolis,haſce non modo præuias quaſdam interrogationes ſed quæſtiones ipſas eſſe fatebere. quid dicemus? an hoc fortaſsis ea quæ hic dicuntur,uelut explicationem quandam eſſe paulo ante traditæ finitionis? ac proinde illam intelligendam ſic eſſe,ut ſit quæſtio cum interrogatione elata oratio:oratio inquam, non quæuis, ſed ad quam commode reſponderi queat eſſe ita, aut non

eſſe

eſſe earũ porro qõnũ quas adduximus nulla eiuſmodi eſt,ut alterutro horũ modorum reſpõderi ad eã poſsit, quapropter ne qõnes quidem dicẽdæ ſunt. Qõnum igitur genera duo uidentur,ſimplex & cõpoſita)Hoc mõ & Boeth. q̃ſt.diuidit 1. Topic.atq; ſimplices qõnes eſſe,quæ ex ſimplici propoſitione deſcendant,compoſitas,quæ ex propoſitione item compoſita . Qua de re mox plura dicturi ſumus,in hoc ipſo capite. Sit ne mũdus æternus.) Quod octauo Topicorum & primo lib. de cœlo,aſſerit Ariſtoteles. Et ex indiuiduis compoſitus corpuſculis.) quę Democriti illius ſententia fuit. Hæc autem,an fuerit bellum Troianum,non eſt huius generis.) Iam monuimus,hanc quæſtionem & ſimiles, omnino à Rhetoribus in earum referri numero quæſtionum,quæ dicuntur qõnes ,an eſt Rodolphum uero de hoc quæſtionum genere non nihil loqui aſtrictius,Omnem rem Troianam & Troiam ipſam.) Vt Dion Pruſenſis in libr. de Troia,nõ capta . Et Ariſt. autor eſt,illũ nõ fuisſe,ſed extãt uiciſsim lib. Dyctis Cretẽſis,& Daretis Phrygis de bello Troia. cui ſeſe aliter interfuiſſe ꝓdidit. Id ẽ.n. qđ Ariſt. ὅτι ἐστὶ uocat) Ariſt. hãc in rẽ uerba hæc sũt, τὰ ζητούμενά ἐστιν ἴσα τὸν ἀριθμὸν. ὅσαπερ ἐπιστάμεθα. ζητοῦμεν δέ τέταρτα, τὸ ὅτι, τὸ διότι, εἰ ἔστι τὶ ἐστίν. Hoc eſt. Quæ de rebus quæruntur; ea æqualia numero ijs ſunt,quæ ſcimus . quærimus aũt quatuor, quale ſit,qua dè cã ſit tale,an ſit, quid ſit . quod ſi quis Hermolai hanc in rẽ uerba malit,ea in paraphraſi Themiſt.ſic habent;Sunt igitur qõnes 4.an ſit , quid ſit ; an huic illud inſit,quãobrẽ inſit. Cur hũc ordinẽ fecerim qõnum.)Idcirco,inquit hoc pacto qõnes diſcreui , ut ſingulæ interrogationes ſingularũ item qõnũ explicatione poſſent abſolui.Id quod non fit ea quærẽdi rõne; quã tradidit Ariſt.Nam ad abſoluendam interrogationẽ hanc,quid eſt homo?non ſatis eſt oſtendiſſe,hoĩem animal eſſe ratiõale,ſed & illud præterea doceat oportet,ita eſſe hominem animal rationale, ut rurſum aĩal rationale hominis ſit definitio,Itidẽ habet in quæſtione qual

ne qual

ne quale eſt. Neque enim huic præuiæ interrogationi ſatis fit explicatione huius quæſtionis, num homo ſit eruditus? niſi etiam doctum fuerit, eruditionem eſſe accidens hominis.

Quo ergo ſingula explicatiora eẽnt, malui (inquit) hoc ordine quæſtiones digerere, quàm ſequi ordinem eum, quem alii tradidiſſent. Vteremur enim & hoc uerbo, ſi nobis per grammaticos liceret.) Quemadmodum merito illi ridendi ſunt, qui ubiuis etiam citra neceſsitatem noua ac inaudita quædam uerborum portẽta ipſi comminiſcuntur, ita rurſum laudandi illi, qui ubi res poſcit, ubi cogit neceſsitas, ibi interim nouis, interim parum uſitatis uti uerbis non nimium reformidant. Qua de re multa Cicero, tertio libro de Finibus. Et Rodolphus in epiſtola quadam ad Alexandrum Hegium; de Analogia inquit, deriuandorum componendorumque nominum, uix mihi permiſerim quicquam fingere, quod non apud autores inuenerim. Varia multiplexque res eſt, de qua nihil præcipi perpetuum poſsit, & in qua nihil audeant, nihil ſint fortaſſe, ut inquit Horatius, neceſſe. Indiciis monſtrare recentibus abdita rerum. Tamen ego, & Socraticas & Platonicas, & Entitias forte dixerim, quamuis repugnet Vallẽſis noſter. Quid ni tam liberè, cum neceſſe ſit, quàm Cicero nulla neceſsitate, Appietatem & Lentulitatem & Pollio Patauinitatem quandam dixit ſonare Titum Liuium?

Quemadmodum Cicero Lentulitatem & Appietatẽ, M. Cic. familiarium epiſtolarũ, lib. 3. epiſtola ſeptima ad Appium Pulchrum; Quæſo, inquit, etiamne tu has ineptias, homo, mea ſententia, ſumma prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerũ uſu, addo urbanitatem, quæ eſt uirtus ut Stoici rectiſsime putant. ullam Appietatem aut Lentulitatem ualere apud me plus, quàm ornamenta uirtutis exiſtimas? Et Pollio Patauinitatem dixit.) Quintil. lib. octauo. Et in T. Liuio, inquit, miræ facundiæ uiro putat ineſſe Pollio Aſinius quandam Patauinitatem. Meminit eiuſdem rei idem

autor & lib. I. Voluit opinor Aſinij Pollionis hanc reprehendi libertatem amitari Franciſcus Philelphus, cū dixit in quadam epiſtola. Fabium quintilianum, neſcio quam ſonare Hiſpanitatem. Id quod ego illum dixiſſe exiſtimo, non quòd ita ſentiret, ſed quo feſtiuiter argutéque in uirum tantum luſiſſe uideretur; aut certè ne uiderunt ſubſcribere antagoniſtæ illi ſuo Laurentio Vallæ, qui tantopere probat ubique Fabium ἀλλὰ ταῦτα δὴ τῶν παρέργων. Quare progrediamur ad reliqua. Nec.n. ullo alio ſatis commode explicare poſſumus τὸ τί ἐστι) Ariſtoteles primo Topicorum ſic habet; ἔστι δὲ ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Ea uerba hunc in modum hodie leguntur apud Latinos. Eſt autem terminus oratio quid erat eſſe ſignificans. Rodolphus non ſolùm mollius, ſed & ſignificantius fore putat, ſi legamus hoc pacto. Finitio eſt oratio commodè explicans rei quidditatem. Quo nomine uſus eſt nonnunquam Argyropylus ille Byzantius, homo Græce pariter & Latinæ doctiſsimus. Quod dicimus autem, quæſtionem generis eſſe interrogationi, quid eſt incluſam.) Hic eſt locus ille, cuius mentionem feci libro ſuperiore, cap. 5. Laurentius Valla. Quanquam & ipſe (inquit) Porphyrius peccauit; qui interroganti, quid eſt homo, putat reſpondendum, eſt animal. Quin potius animal rationale? Cur illam partem, ut putat, qualitatis relinquit? Cur dimidiatā reddit reſponſionem? Sed de his plura ſuperius Compoſitarū quæſtionum, alia copulata). Non uideo quomodo à rudioribus harum rerum, ea quæ deinceps de quæſtionibus ab Rodolpho dicuntur, ſatis queant intelligi, niſi cognita prius natura pronunciatorum. Quæ tametſi à diuerſis explicatur tam uarie ut uix habeas ex tam multis quem potiſsimum imiteris; audendum eſt tamen uel cum periculo aliquid, ut ne omnino locus hic indiſcuſſus uideatur. Eſt ergo (quemadmodum, & ſuperius dixit) pronunciatum, oratio perfecta uerum, aut falſum ſignificans; ut philoſophari oportet, ſed paucis. Auaro tam deeſt quod habet quàm quod non ha-

bet. Beneficium dando accepit qui digno dedit. Si perges dicere quæ uoles, audies quæ non uoles. Verum pronunciatũ uoco, quod ſignificat ita ut res habet: Falſum, quod ſecus atq; res habet, ſignificat. Verbi cauſa: Vera pronunciata ſunt; Virtus pluris eſt facienda quàm opes. Melius eſt nubere quam uri. Præſtat cũ altero oculo ingredi in regnum cœlorũ, quàm cum utroq; in gehennã detrudi. Falſa: Voluptas eſt in ſummũ bonum: Nihil affert cõmodi fides niſi accedente obſeruatione legis Moſaicæ. Præſtat iniuriam facere quàm accipere. Duo ſunt pronunciatorũ genera, unum ſimplex, alterum compoſitum. Simplex eſt quod duobus terminis cõſtat, ſubiecto & prædicato, ut. Omnia nemo poteſt. Virtus eſt uicium fugere. Labor omnia uincit. Amãti nihil difficile eſt. Cõpoſitum, quòd duobus, ad minimũ ſimplicibus pronunciatis conſtat, ut, neq; mundus æternus eſt, neq; animatum eſt cœlum. Si non tangere mulierem bonũ eſt, ergo tangere malum. Huius rurſum tres ſunt ſpecies, copulatum, diſiunctum, connexum. Copulata pronunciata dicuntur, quorũ is eſt uſus apud autores probatos, ut plura ita coniungant, ne tamen aliud alij neceſſitate aliqua cohærere ſignificetur; Vt quo tẽpore Chriſtus crucifixus eſt in Iudæa, eo tẽpore Romæ imperabat Tiberius. Cicero eloquentior, Cato innocentior fuit. Diſiuncta ſunt, quæ plura pronunciata ſimplicia ita cõiungunt, ut ſignificent ſolum unum ex ijs uerum eſſe oportere; Vt, aut dies eſt, aut nox eſt. Aut uiuit, aut non ſpirat. Homo quiſq; aut uir eſt, aut fœmina. Cõnexa ſeu adiuncta pronunciata uocant Latini, quæ συνημμένα à Græcis dicuntur. Ea ſunt, quorum is uſus eſt apud doctos, ut ſignificent partem priorem ſine poſteriori ueram eſſe nõ poſſe, hoc eſt, partem eam quæ poſterior eſt, neceſſario ex priore ſequi. Vt, ſi dies eſt, lux eſt. Si pluit, terra madeſcit. Si mel quod apes conficiunt meum eſt, erunt meę & apes. Quibus addere licet etiam illa, expulſa è ciuitate iuſticia, concordia diu inter ciues eſſe non poteſt, qui currit, is & mouetur, quia Deus bonus eſt, nos ſumus, aliaque

aliaque id genus infinita, quorum (ut dixi) is apud eruditos eſt uſus, ut ſignificent partem priorem, ſine ea quæ poſterior eſt, ueram eſſe non poſſe. Atque hæc ſunt proprie illa, quæ dialectici hypothetica, hoc eſt, conditionalia uocant. qua tamen appellatione, & diſiuncta quoque pronunciata eſt complexus Boëthius; hac nimirum de cauſa, quod in ijs etiamſi rem intueare propius, tacita ſemper ſubeſt conditio. Cum enim dico, aut dies eſt aut nox eſt, illud haud dubie ſignifico, ſi dies non ſit, tum eſſe neceſſariò noctem, & contra, ſi non ſit nox, tum neceſſariò diem eſſe. Quale cum nihil ſit uidere in copulatis demiror equidem, quid ſit, cur & iſta pleraque hypothetica, hoc eſt, quemadmodum interpretatur Boëthius, conditionalia uocent. Iam copulata ea demum uera dicuntur, quorum ſingulæ partes ueræ ſunt. Quod ſi harum una aliqua falſa erit, totum quoque pronunciatum cenſebitur falſum. Diſiunctorum ea uera eſſe cenſentur, quorum partes ea inter ſe habitudine ſunt, ut earum omnino unam, neque plures una uera eſſe ſit neceſſarium. Quòd ſi aut nulla aut plures quàm una ueræ eſſe poſſunt, ea pronunciata (modo Ciceroni & Aulo Gellio fidem habeamus) inepta & falſa ſunt. De quo mox plura. Inter connexa ea dicimus eſſe uera, quorum pars prior uera eſſe ſine poſteriore nequit. Debet enim ueritas horum ſpectari, non ex ratione partium ſingularum ſecundum ſe, ſed ex utrarumque inuicem connexione accohærentia. Ita fieri poteſt, ut falſis partibus, tota tamen pronunciata uera ſint, ut ſi non eſt creatus mundus, tum ab æterno fuit. Et contra, ut ex partibus ueris tota pronunciata falſa exiſtant, ut ſi philoſophus Plato fuit, fuit idem & eloquens. Voco autem in præſentia partem priorem, ex qua altera ſignificatur ſequi, etiamſi uerbis tenus non ponatur priori loco. Verbi cauſa; Quid prodeſt quòd me ipſo animo non ſpernis Amynta, Si dum tu inſectaris apros, ego retia ſeruo? Hic quòd ſecundo loco di-

citur antecedens ſiue pars prior eſt. Ergo ut aliquando ueniamus eo quorũ gratia hæc adduximus, Rodolphus copulatam quæſtionem dicit, quæ ex copulato pronunciato naſcitur, itidemq; diſiunctam, quæ ex diſiuncto oritur pronunciato. Cætera ſuis ſparſim locis dicemus. In diſiunctis contra, ſi una pars fuerit uera, totam pronunciabimus ueram eſſe.) Imò uero in diſiunctis pronunciatis id ſatis non eſt, unam partium eſſe utcunq; ueram; ſed & illud præterea exigitur, eam eſſe partium inter ſe habitudinem, ut neceſſe ſit unam aliquam ueram eſſe. Et rurſum, quoties plures una parte ueræ eſſe poſſunt, ea quoq; pronunciata diſiuncta inepta eſſe aiunt ac falſa. qua de re Cicero in Topicis; Quæ, inquit, concluſiones id circo ratę ſunt, quod in diſiunctione plus uno uerum eſſe non poteſt. Et Aulus Gellius lib. 16. Ex omnibus, inquit, quæ diſiunguntur, unum eſſe uerum debet, cætera falſa. Quod ſi aut nihil omnium uerũ, aut omnia pluraue quàm unum, uera erunt; aut quæ diſiuncta ſunt non pugnabunt, aut quæ eorum oppoſita ſunt, contraria inter ſe non erunt, tunc id diſiunctum mendacium eſt. Hæc Marcus Cicero, & Aulus Gellius. Videatur & Valla lib. 3. cap. 55. & Ariſtoteles libro Rhetoricorum cap. 23. Porro quod dicitur neceſſarium eſſe ut inter diſiuncti partes una ſit uera, ea neceſsitas interim oritur ex natura ipſarũ rerum, interim ex quadam hypotheſi. Vt ſi dicas, ut Miloni Clodius inſidias fecit, aut Clodio Milo, hic quod ad rerum naturam attinet, nihil obſtat quin poſsint utræque partes eſſe falſæ, ac ſi ponas inter eos factas eſſe inſidias, iam certe alteram partem uerã eſſe neceſſe eſt. quod præterea, plus una parte uerũ eſſe non debere, eius ego contrarium nonnunquam uideo obſeruari, maxime in cauſis ciuilibus. Verba cauſa; Si hominem occidit, aut id ideo fecit, quod inueterato ab eo odio diſsideret, aut quod commodum aliquod ex morte eius ſperaret, aut quod ſibi ſimile aliquid ab illo metueret, &c. Cur autem eum odiſſet? quæ cõmodorum ſpes erat? quid fuit quod ab illo ſibi metueret? quo fit, ut ne occi-

occiderit quidem. Hic certe accuſator,& odio,& ipſe,& motu, dixerit cædem factam eſſe, & nihilominus uera eſſe dicatur hæc propoſitio. Poteramus & aliam addere his.) Ait Rodolphus, quæſtionem eam quæ ex copulata & diſiuncta conſtat, ſemper copulatæ uim ac naturam retinere. Alius fortaſſe non minus uere,atq; haud ſcio an etiam uarius dixerit eam pro diuerſitate prolationis ac ſententiæ, interim copulatis, interim diſiunctis annumerandam eſſe.

DIVISIO QVAESTIONIS EX uario quærendi modo. Cap. X.

Modi quærendi ſunt duo generales. Aut enim aſſeueranter quærimus, aut cum conditione. Aſſeueranter quærimus, cum dicimus, an adminiſtranda ſit reſpublica. Cum conditione: ut, an ſit adminiſtranda reſpublica, ſi prouidentia mundus non regatur. Primam uocant Græci κατηγορικὴν, *quam nos poſſumus prædicatiuam dicere. Secundam* ὑποθετικὴν, *quam nos conditionalem. Eſt autem quærere cum conditione,& ſimplici quæſtione, & compoſita. Simplici; ut, an ſit bene agendum, ſi Deus eſt, Compoſita: ut, an ſi uirtus eſt ſummum bonum, curanda ſit reſpublica,& honores expetendi. Sic & ſimplici quæſtioni compoſitam addere conditionem poſſumus,& compoſitæ compoſitam; quæ clariora ſunt, quàm ut egeant exemplis; Hoc autem annotandum eſt, in prædicatiuis pronunciari uerum uel falſum, ex eius, quod quæritur, natura; Vt ſi quæratur, an ſit Deus, pronunciamus eſſe, idq; uerū eſſe,*

quoniam ſit. In conditionalibus autem, non ex natura eius quod quæritur, ſed ex conditione; idque non ex ueritate aut falſitate conditionis, ſed ex cohærentia ſolum & uinculo, quo eſt ei, de quo quæritur, alligata. Poteſt enim conditionale pronunciatum uerum eſſe, ſic, ut neque id de quo pronunciatur, neque conditio ſit uera, modò ea ſit habitudo eorum, ut data conditione, conſequens etiam ſit, dari pronunciatum. Si dicas enim, mundus non deficiet ſi non cœpit; uerum eſt hoc, quanquam utrunq; & non defecturum eum, & non cœpiſſe, ſit falſum. Si tamen dederimus iſtud quamuis falſum ſit, & uerum fingamus eſſe, non cœpiſſe mundum; conſequens eſt etiam dicere, non eſſe defecturum.

Eadem iſta, quæ diximus prædicatiuam & conditionalem queſtionem, ſunt (niſi tamen me fallit opinio) quæ Rethores uulgatis nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις *uocant. Quorum illud eſt, quod Cicero propoſitum uel conſultationem interpretatur. Hoc cauſam uel controuerſiam. Et eſſe propoſitum, quod nullis certis finibus temporum locorum, perſonarū concluditur. Controuerſiam uerò, quæ definita ſit uel omnibus uel pluribus horum quæ attributa uocantur perſonarum & negociorum; quæ cuiuſmodi ſint, poſt dicemus. vt ſit propoſitum, an ſit ducenda uxor; an accedendum ad Rempublicam; controuerſia autem, ſit ne Catoni ducenda uxor, ſit ne Socrati accedendum ad Rempublicam.*

Non pertinet autem nec omnis controuerſia, nec

ſola

ſola ad Rhetorem. Namque curari ne poſsit ab hac valetudine Auguſtus, ut multa habuiſſet Antonius Muſa medicus, quæ diceret, ita nihil fortaſſe Meſſala. Quam tamen controuerſiam eſſe, ex priore deſcriptione nemo negauerit. Et de propoſito etiam in foro quæretur, ut qui ſe ſuſtuliſſe de ſacro rem profanam fateatur, furtumque feciſſe non ſacrilegium contendat; nempe quæretur, non utrum hic, aut alius fecerit; ſed ſolùm, utrum rem profanam de ſacro ſubducere, ſit ſacrilegium.

Et propoſitum quidam eſſe idipſum quod prædicatiuam quæſtionem, poſita hinc inde de eis exempla facile declarant. De controuerſia eſt, quod poſſet ambigi. Videntur enim omnes, aut plurimæ aſſeueranter efferri; ut, Struxerit, ne Clodius inſidias Miloni. An priuato conſilio Annibal obſideat Saguntum; An delenda Carthago. Quod uerum eſſe non abnuo. Quocirca quò hunc eximamus ſcrupulum: huius admonendi ſumus. Quemadmodum ſunt pronunciata quædam, quibus eſt diſertè adiecta conditio: ita quædam ſunt, quæ ferè cum intellectu conditionis efferuntur. Itaque, quamuis per ſe falſa ſint, tamen interpretatione quadam, reiectáque ad conditionem mente, pro ueris ſumuntur. Vt ſi quis interroget, quid ſit defectus ſolis? dicimus eſſe obſcuritatem prouenientem ex Lunæ obiectu, prohibentis nos aſpicere Solem; & cuiuſmodi ſit Roſa? Dicimus florem candidum, & odoratum denſis, criſpantibusque

folijs. Iſta, cùm neq; ſol deficit, neque ulla roſa eſt uera non ſunt; ſemper tamen quoniã ueluti præſente conditione proferimus ea, pro ueris accipiuntur; ſuntque uera in eam ſententiam qua probantur, non in eam quam præbent. Id eſt, ſi ſunt, erunt utique talia. Hoc pacto etiam controuerſiæ, tacitam ſemper extra id quod quæritur, adiectam habent conditionem, Pleræque uerò apertam; ut propemodũ declamationes omnes. Proponimus enim leges eſſe, deinde hæc aut hæc facta eſſe: vt lex ſit, uir fortis optet præmium quod uolet. Alia item, qui in acie locũ deſeruerit, capite plectatur: Quidam in bello patriæ fortiter fecit, idem antequam præmium optaret, deſeruit; poſcitur ad pœnam, tum ſi hæc ita ſe habeant, quærimus debeat'ne huic in gratiam prioris meriti, præſens crimen remitti, quis nõ uidet hic re uera totam quæſtionem ex conditione pendere? Sic etiam, ſi quis recte'ne Cato Martiam uxorem dimiſerit, percontetur. Cui enim ignoratus ſit Cato, ignorata Martia, quid habebit hic, quod dicat, niſi de communi propoſito, an quiſquam rectè dimittat uxorem? nihil enim aliud ſubſtantia eorum, quæ ſunt iu quæſtione complectitur. Interrogabit ergo, quis uir fuerit Cato, quæ mulier Martia, quod ubi acceperit, Catonem ciuem Romanum, Senatorem, Stoici perſonam præ ſe ferentem: Martiam fœminam nobilem, ſpectatæ pudicitiæ, trium liberorum ex Catone matrem, iam dicet nimirum, ſint ne hæc ita, nec'ne, haud queam affirmare, poſſunt

enim

enim alter eſſe: uerùm ſi ſint (ut dicis) tum uideri, uel rectè dimiſiſſe, uel non rectè, utcunq; de re ſentiet: non quidem de Catonis perſona, quatenus Cato, hoc eſt, hic homo eſt, ſed quatenus talis, qualem illum expreßit: poſſet enim & Cato talis homo non eſſe, & alius quàm Cato eſſe talis. Ergo hæc omnia ex conditione ducuntur in hanc quæſtionem.

Propoſitum uerò ſolum id eſt, quod in eorum (quæ ſunt in quæſtione) ſubſtantia ponitur, hoc eſt, an ne quiſquam homo rectè dimittat uxorem, ſiue is hic homo ſit, ſiue ille, ſiue quencunq; fingere uolumus, in quantum ad ſubſtantiam ſuam pertinet, hoc eſt, in quantum eſt homo, nihil eſt quod in quæſtione propterea mutetur. Quamobrē fit, ut plerunque neceſſe habeant narrare, qui in foro dicunt, præſertim, ſi ueram controuerſiam, & non propoſitum dicant. Quoniam conditiones eas; quibus cauſa innititur, perceptas antè & uelut datas oportet. Quod niſi fiat, nihil ſit quòd de propoſita quæſtione queant ſatis conſtanter dicere. Sed in propoſitis etiam explicandis, perſæpè ad controuerſiam delabimur, quod Quintilianus uocat argumentum καθ' ὑπόθεσιν, *hoc eſt, ſecundum conditionem. Mihi quidem non argumentum, ſed illata noua quæſtio uidetur. Vt qui diſſerat, non eſſe ducendam uxorem, & labores, & ſolicitudines matrimoniorum explicet: dicat deinde, quid ſi pauper ſit? quid ſi ſtudio deditus? quid ſi improbior uxor, nouæ fiunt quæſtiones,*

nes; an pauperi ducenda uxor; an ſtudenti, an improba, quæ utiq; in propoſito primo non continentur, ſed non ſecùs atq; in reliquis controuerſijs inſeruntur quæſtioni, extra eius, de quo quæritur, ſubſtantiam. Omnis itaq; (ut dicimus) controuerſia, conditionalis quæſtionis habet naturā; utq; non eodem modo efferatur, idem tamen ualet. Quocirca hoc ipſo quod quæſtionem in prædicatiuam & conditionalem diuiſimus, ſatis uidemur eam diuiſionem, quæ eſt in propoſitum & controuerſiam eſſe complexi. Prædicatiua igitur quæſtio & conditionalis huiuſmodi ſunt. Sunt etiam alij duo modi quærendi, cuiuslibet iſtorum communes, quorum uno purè quæritur, ſit ne hoc, an non ſit: & ſit ne hoc, ſi hoc eſt. Id uulgo de ineſſe uocant, nos purum poſſumus uocare. Altero uerò modo quæritur de certa lege exiſtendi, cùm non dicimus purè, ſit ne hoc, ſed an poßit eſſe, an neceſſe ſit eſſe. Eas quæſtiones uocant modales. Modi autē ſunt quatuor, poßibile, hoc enim nomine utamur oportet, quod quanquam durius eſt, tamen (ut inquit Quinti.) ſolū eſt eius quod Græci δύνατον uocant. i. quod ſiue ſit, ſiue nō ſit, nihil refert, dūmodo poßit eſſe. Neceſſarium, quod nō poteſt non eſſe. Contingens, quod pōt eſſe & nō eſſe. Et impoßibile quod nequaquā pōt eſſe. Eſt autē prædicatiua modalis; ut, an hō pōt currere: an hominē cōtingat mori. Eſt & conditionalis: ut, an ſi uirtus ſit ſummum bonnm, neceſſe ſit animam eſſe immortalem. Idq; dupliciter

dupliciter fit, Quandoq; enim modum afferimus ei, de quo quærimus ex conditione. Vt, ſi homo currit, an hominem neceſſe ſit moueri. Quandoq; uerò ad conſecutionẽ quæſtionis & conditionis referimus modum. Vt ſi dicamus, neceſſe eſt, ſi homo currit, ut homo moueatur. Multumq; differunt hæ quæſtiones. Primã enim falſam pronunciamus, ſecundam autem ueram. Falſum enim eſt, homo currit, ergo neceſſe eſt eum moueri. Poteſt enim non moueri, quia poteſt non currere. Sed uerum eſt, neceſſarium eſt, quia homo currit, idcircò eum moueri. Sed iſta tenuiora ſunt, nec huius inſtituti. Alijs libris, ſi quando de argumẽtationum lege, hoc eſt, de iudicandi parte ſcribendi ociũ dabitur, copioſius ſimul, et apertius iſta dicemus.

Scholia in caput 10.

Primam uocant Græci κατηγορικὴν, quam nos prędicatiuã.) Ergo ego Rodolpho copulatæ etiam quæſt. atq; haud ſcio nũ & diſiunctæ, quoties per ſe efferuntur, categoricæ. i. eſt prædicatiuæ dicẽdæ sũt. Quãdo illud κατηγορεῖν. nõ mõ accuſare, ſed & p̃dicare ſignificat. Et de copulatis quidẽ facile equidẽ ei ſubſcripſerim, de diſiũctis malim Boethio, qui illas refert inter hypotheticas hoc ẽ: cõditionales, p̃pterea qđ, queẽadmodũ diximus, cap. præced. tacita in iis oĩbus ſubeſt conditio. Sic ſimplici quæſtioni cõpoſitã addere conditionẽ poſſumus. Et ſi dicas, An ſi p̃uidẽtia regitur mũdus, & ĩmortalis eſt hominis animus, tum eſt adminiſtranda Reſpub.

Vt compoſitæ compoſitã.) Eius rei hoc eſſe poſſit exẽplũ, An ſi animi noſtri ſunt ĩmortales, & p̃uidẽtia mũdus regitur, tũ eſt adminiſtrãda Reſpub. & honores ex petendi? In conditionalib. autẽ, non eſt natura eius, qđ quæritur.) De hoc diximus cap. præced. cum ageremus

de con-

de connexis pronunciatis & de ueritate illorum. Quæ Rhetores uulgaris nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις uocant. De his Cicero cum in aliis locis quibuſdam, tũ uero in Topicis & in Partitionibus, & Quintilian. lib. 3. capite. 5. nec non Seuerinus Boethius, quarto libro Topicorum. Theſis eſt quæſtio infinita, ſine circunſtantiarum adiunctione propoſita, Vt, ſit ne ducenda uxor? an in bellum gerendum? Hanc Cicero in Topicis propoſitum uocat, in Partitionibus conſultationem. Hipotheſis eſt quæſtio finita, cum circunſtantiarum adiunctione propoſita. Vt, ſit ne Catoni uxor ducenda? ſit ne Cæſari bellum ſuſcipiendum aduerſus Pompeium. Hanc Cicero in Partitionibus cõtrouerſiam, cauſam in Topicis uocat. Circunſtantiæ ſunt, perſona, locus tẽpus, cauſa, agendi modus, inſtrumenta, quæque alia eius generis ſunt. Et eſſe propoſitum.) Cicero libro ſecundo de Oratore; Oſtendit, inquit (de Craſſo loquens) duo genera quæſtionum, in quibus eloquentia uerſaretur, unum infinitum, alterum certum. Non pertinet autem nec omnis controuerſia nec ſola ad Rhetorem.) Monui ſuperius, omnem opinionũ diuerſitatẽ pẽdere ex diuerſo ĩtellectu uocabuli Nam ſi Rhetoricen accipias artem eam, quæ in cõmune docet, quo modo de re quaq; elegans, politaque texi poſſit oratio, hoc nimirum intellectu, omnes cuiuſcunque tandem generis ſint quæſtiones, hactenus ſibi ſubiectas habet, quatenus politè, ornateq; poteſt de eis dici. At ſi hoc nomine intelligatur omnis ac ſola facultas illa, qua debẽt eſſe inſtructi ij, qui cauſas in foro agũt, hac certè ratione non omnis controuerſia ſiue hypotheſis ad Rhetorẽ pertinet, neq; quiſquã hoc unquã dixit, niſi forte ſi quis dialecticen à rhetorice ita diſtare dicit, ut de theſibus diſputet illa, hæc de hypotheſibus diſputet, hunc nos illud continuò dicere interpretamur, omneis hypotheſes ad rhetoricen pertinere. Id quod perinde mihi uidetur eſſe, ut ſi quis dicat terram hoc differre ab igni, quod hic calidus, illa frigida ſit, atque inde nos colligi

ſigi illud credamus, omnem calorem in igne, omne frigus in terra eſſe, cùm tamen & aquam frigidam, & aërem calidum eſſe ſit manifeſtum. Iam quod ſubdit Rodolphus non etiam ſolam controuerſiam, ſed & propoſitum ſiue theſim pertinere ad rhetorem, eius rei autores habet Ciceronem in libris de Oratore, & Fabium libro Inſtitutionum (opinor) ſecundo. Sed & hic quoque uerbis modò tenus diſſenſio eſt. Nam qui dicunt ſolis hypotheſibus locum eſſe in foro, ij hoc intelligũt id quod initio iudicibus proponitur cauſam, ſeu hypotheſim eſſe, id quod nec Cicero, opinor, ipſe negauerit. quod autem is ipſe, ſecutusq; eum Quintilianus & poſt utrunque Rodolphus, aiunt theſes quoque, id eſt, propoſita & conſultationes in forum uenire, id in hũc ſenſum accipi debet. Contingit ſæpè inter dicendum, ut generalis atque infinita quæſtio aliqua ſic in hypotheſi ea, de qua pronunciandum eſt, includatur, ut omnino de hypotheſi hac, quæ proprie in iudicium uenit ſtatui nihil poſſit, niſi prius infinita illa quæſtione diſcuſſa. Vt in cauſa Miloniana prima quæſtio eſt, teneatur ne Milo lege Cornelia de ſicariis. Negat id Cicero, quòd ea lege non teneantur ij, qui iure quempiam occidiſſent, porro Clodio iure à Milone occiſum eſſe. quamobrem iure? quia Clodius, inquit, inſidias Miloni fecit, omnis autem inſidiator iure poteſt occidi. Hic ergo iudices pronunciare habent de eo, teneatur ne Milo lege Cornelia an non teneatur, quam eſſe controuerſiam conſtat. Verum de hac nihil quicquam decerni poteſt, niſi planum factum ſit prius, iure an iniuria Clodium Milo occiderit. quod ſic probat Orator, ut dicat Miloni à Clodio factas eſſe inſidias, omnem autem inſidiatorem iure occidi poſſe. Iam hæc, omnem inſidiatorem iure poſſe interimi, non hypotheſis eſt ſed theſis. Atque huic cæteræ omnes ſic innituntur, ut omninò primæ illius cõtrouerſiæ nulla eſſe certitudo queat: niſi hæc prius in hanc aut illam partem probata ſit. Quamobrem Cicero ſtatim à principio orationis, hãc

ſibi exiſtimauit eſſe diſcutiendam. Atque hoc eſt illud quod dicitur, etiam theſibus eſſe in foro locum. Vt mul ta habuiſſet Antonius Muſa.) Hic medicus Auguſti Cæſaris fuit & frater Iubæ regis, homo medendi arte inſignis. Meminit eius in epiſtola quadam Horatius, meminit, & Plin. Nat. hiſt. lib. 29. capi. 1. itẽ li. 25. c. 7. & rurſum lib. 30. capite 3. Vide Suetonium Tranquillum in uita Auguſti. Meſſala.) Hic eſt Meſſala ille Coruinus, non poſtremi nominis Orator, qui ex graui ac diuturno morbo nominis etiã ſui oblitus fuit. Meminit eius & Cicero in lib. de claris Oratoribus, ad Brutum. Et propoſitum quidem eſſe id ipſum quod prædicatiuam quæſtionem, hinc inde de eis exempla facile declarãt.) Haud ſcio num id ſatis declarent exempla. Nam ſi dicas; An ſi adulterum occidere licet, idcirco eundem fas eſt & loris cædere? an ſi qua mulier eſt adultera, eadem & uenefica eſt? num ſi prouidentia mundus regitur, tũ eſt adminiſtranda Reſpublica? hæ utique omnes prædicatiuæ quæſtiones non ſunt, at theſes tamen aut propoſita ea eſſe, id manifeſtius eſt, quàm ut ullo modo negari queat. De controuerſia eſt quod poſſet ambigi.) Hypotheſes, inquit, ac controuerſiæ, tametſi uoce tenus aſſeueranter ferè uideantur proferri, tamen ſi ſenſum magis, quàm uerba expendas, facile animaduerteris, ſemper tacitam eas incluſam habere conditionem. Struxerit ne Clodius inſidias Miloni.) Hanc coniecturalem copioſiſsime tractat Cicero in oratione Miloniana, cuius toties iam à nobis facta eſt mentio. An priuato conſilio Annibal obſideat Saguntum. Hæc Sagũtus urbs erat Hiſpaniæ, quam Pœnorum dux Annibal obſedit, cœpitq́; prius, quàm exercitũ duceret in Italiam. Lege T. Liuii de ſecundo bello Punico librum primum. An delenda Carthago.) Hoc M. Portius Cato ſuaſit. Scipio Naſica diſſuaſit. Vicit tamen ſententia Catonis, qui uir quàm leui argumento perſuaſerit tantæ euerſionem urbis, explicat Plinius lib. decimo quinto, capite decimo octauo. Quemadmodum ſunt pronun-

ciata

erata quædam, quibus eſt diſertè adiecta conditio.) Nō oſcitanter legenda ſunt hæc. Profuerint enim ad explicanda multa; in quibus mirum hodie quàm ſudent quidam & tamen fruſtra. De defectu ſolis præter recentiū aſtrologorum τεκμήρια uide Plutarchum in uita Senecæ. Recte ne Cato Martiam uxorem dimiſerit.) Cato Vricenſis poſt diuortium Attiliæ Martiam Philippi filiam duxit uxorem. Hanc Martiam uir nobilis & Orator inſignis Hortenſius, ſibi à Catone tantiſper tradi poſtulauit, dum prolem unam aut alteram ex ea ſuſtuliſſet, idq; aſſentiente Martiæ patre Philippo, à Catone obtinuit. Poſt annos aliquot, cū cuiuis exceſsiſſet Hortenſius, Cato Pompeium, cœpto iam ciuili bello, extra Italiam ſecuturus, Martiam rurſus liberorum ac totius familiæ cauſa ſibi matrimonio iunxit. Quod eius factum ceu auaritiæ argumentum criminatus eſt in Anticatone Cæſar. Lege uitam Catonis, apud Plutarchū.

Propoſitum ſolum, id eſt, quod in eorum, quæ ſunt, in quæſtione, ſubſtantia ponitur.) Hoc eſt, Propoſitū, theſis, ſiue conſultatio eſt quæſtio ea, qua excluſis circunſtantijs, de ſola quæritur natura ipſarum rerum. Vt, poſsit ne hoc quiſquam iure occidi, nū metus cadere poſsit in conſtantem uirum.

Quod Quintil. uocat argumentum καθ' ὑπόθεσιν.) Verba Fabii lib. 5. hęc ſunt. Illud adiiciēdū uidetur, duci argumenta, nō à confeſsis tantū, ſed ēt à fictione, quam Græci καθ' ὑπόθεσιν uocāt, & quidē ex oībus iiſdē locis, quibus ſupiora, quia totidē ſpēs eſſe poſſunt fictę quot ueræ. Nā fingere hoc loco. i. ꝓponere aliquid, qđ ſi uerū ſit, aut ſoluat qōnē aut adiuuet. Sūt & alii duo modi quærēdi.) Tradūt dialectici, præter diuiſionē illā ſuperiorē, duo adhuc eſſe ꝓnūciatorū gña, purū unū, alterū modale. Pura ꝓnūciata noīantur, quib. aut ſimpliciter, aut adiecta cōdōne, purè eſſe aliqd aut nō eē ſignificamus. Vt, Mors ulti. linea rerū eſt. Et, Si nō aliqua nocuiſſes, mortuus eēs. Modalia uocāt, q̃bus nō purè, ſed certo quodā mō, certaq; lege, aut eſſe aliquid ſignifica-

mus

mus aut non eſſe. Vt diuitem ingredi in regnum cœlorum eſt impoſsibile. Contingit hominem eundem, & bonum uirum & inutilem ciuem eſſe. Modi per quos huiuſmodi pronũciata fiunt, ab Rodolpho enumertur quatuor, poſsibile, cõtingens, impoſsibile, neceſſe. Sũt qui hic duobus adijciant, uerum & falſum. Laurentius Valla treis modo ex hoc numero putat recipiendos, poſsibile, impoſsibile, uerum. Quibus curſum aliòs quoſdam adiungit, facile, difficile, certum, incertum, cõſuetum, inſuetum, utile, inutile, iucundum, iniocundũ, decorum, indecorũ, aliaque hiſce ſimilia. Quod quãquam ſit durius, tamen, ut inquit Quintilianus, ſolum eſt eius quod Græci δυνατὸν uocant.) Locus eſt apud Quintil. 3. institut. lib. cap. de cauſa deliberatiua; Melius igitur qui tertiam (inquit) partẽ dixerunt δυνατὸν quod noſtri poſsibile nominant. Quæ ut dura uideatur appellatio, tamen ſola eſt. Idq; dupliciter fic; Quãdoq, n. modum aſſerimus ei, de quo quærimus ex conditione.) Hoc apertius fortaſſe dici ſic queat: Modus uerbi, cauſa neceſſe quãdoq; ſignificat, prædicatũ eius proloquij, quod ex conditione colligitur, neceſſario ſubiecto ineſſe, quãdoq; uero, etſi prædicatũ illud ſubiecto non inſit neceſſario, tamen proloquium ipſum neceſsitate quadã ex præcedẽte conditione ſequi. Aliter uerbum neceſſe in pronunciatis modalibus, duplicem ſignificare poteſt neceſsitatem; unam conſequentiæ, alteram conſequentis. Priorem uocaut, quoties neceſſario aliquid ex alio colligitur, ſiue id ꝑ ſe neceſſarium ſit, ſiue non neceſſarium; ut neceſſe eſt, ſi pluit, terram madeſcere. Poſteriorem quoties per ſe aliquid neceſſarium eſt, ſiue neceſsitate aliqua colligatur ex alio, ſiue non colligatur, ut ſi homo eſt animal, & non mutum, neceſſe eſt eum eſſe rationis participem. Alijs libris ſi quando de argumentationum lege, hoc eſt, de iudicandi parte ſcribendi ocium dabitur) Fuit qui hos libros à ſe uiſos diceret, uerè an ſecùs; ego affirmare non poſſum. Mihi certè nondum eos uidere contigit.

DIVISIO QVAESTIONIS EX diuerſo genere artiũ ad quas pertinẽt. Cap. XI.

TErtiam quæſtionum uarietatem diximus accipi, pro artium, quarum conſiderationi ſunt expoſitæ, diuerſitate. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur aut actionẽ; Cognitionis artes ſunt, quarum finis eſt ſcientia; ut ſunt mathematicæ, phyſicæ. & reliquæ id genus, ex quibus ſola rerum petitur cognitio. Aliæ ſunt, quæ earum ſunt rerum, quæ actioni, arbitrioq; noſtro ſunt addictæ, ut ſunt eæ, ex quibus animus ad uirtutem dirigitur, quam moralem philoſophiam dicimus, aut quibus corporis neceſsitati ſuccurrimus, quæ operariæ dicuntur. Tertiæ & uelut medij ſunt generis, quas λογικὰς *Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formandam orationem pertinent, de quibus ſumus, cùm dialecticen definiremus, locuti: quarum radix, origoq́ue prorius ad cognitionis uim accedit, uidenturq́; intra fines ſuos poſitæ, cognitionis uerius eſſe, quam actionis. Quia tamen communes ſunt aliarum omnium miniſtræ, tamq́; latè funduntur, quàm oratio, hoc eſt, quàm humana ipſa natura: promiſcuè uidentur & actionis, & cognitionis nomen accipere poſſe, quemadmodum ratio uel mens, cui ſeruiunt, eſt in actiuam & cognitiuam ab Ariſtotele diuiſa. Sumetur pro hoc artium numero etiam numerus quæſtionum. Sed de his exactius dicere, ad ſingulas pertinet artes, uel ſi ad unam aliquam, non eſt id*

Dialectices,hæc autem uelut capita attigiſſe dialectico ſufficiat. Illud quidem haud eſt difficile uidere eos qui Rhetori omne id,de quo bene dici poſſet ſubdidêre: deinde omnem materiam finiuêre tribus quæſtionibus,ſit ne ab hoc factũ quod dicitur,ſit ne iuſtũ ſit ne ab hoc factum quod dicitur, ſit ne iuſtum, ſit ne ſcripto legis comprehenſum; nihil ſatis dignum tanto promiſſo ſuo protuliſſe. His enim tribus quæſtionibus ſunt omnia,quæ in iudicijs aguntur, concluſa. Nam deliberatiuam breui quæſtione an expediat abſoluerunt. Et Ariſtoteles quidem copioſè eã diligenterque explicat; reliqui breuiter attigêre: quidam adeóne numerauere quidem inter ciuiles quæſtiones. Nam laus & uituperatio,ſit ne omninò quæſtio nec ne,fuerunt qui dubitarent. Quod ut iure reprehendit Quintilianus,ita rectè uidetur apud Ciceronem ſentire Craſſus, qui per ſe uenire eam non putet in forum; iudicialibus autem, & deliberatiuis perſepè accedere. Quod autem Cicero in Topicis, an ſit, quid ſit, quale ſit, quæſtiones, ad cognitionem retulit; deinde qualitatem uoluit iuris, & iniuriæ tractatu explicari; utrunque diligentius fieri fortaſſe poterat. Primum enim non ſatis eſt uerum, ſecundum etiam repugnans. Nam & moralis Philoſophus, an ſit uirtus quærere poteſt, & quid ſit quærit utique. Qualitas uerò ſi ad cognitionem pertinet, quomodo iuris, & iniuriæ tractatu finita eſt? Quoniam ius & iniuria ad actionis partem non cognitionis partem reducuntur. Tametſi

enim multa ſit, uariáque de iure, & iniuria ambiguitas, ingentemque rerum cognitionem ſit horum notitia complexa; non tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, ſed actionis. Cotemplantur enim (ut inquit Ariſtoteles) etiam qui agunt, ſed alium in uſum. Non enimin id contemplantur, ſed ut pro eo quod contemplatione inſtituerunt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, deſcribet circulos radio, figuras, lineaſque in puluere ducet, ſummas motuum, & magnitudinum cæleſtium numeris colliget, quæ ſunt actiones; non tamen ut agat, hæc facit; ſed ut ſcientiam eorum, quæ agendis iſtis ſcrutatur, acquirat. Finis potiſſimus eſt rerum omnium; utque omnibus agendi eſt exiſtendíque cauſa, ita plurima etiam ex ipſo accipiunt nomen. Multa uocantur bona, non quia ſunt ed quia bonis deſtinantur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Scholia in caput II.

SVNT (inquit Ariſtoteles lib. I. Inuentionum, cap. 12.) problematum propoſitionumque alia ἠθικὰ alia, φυσικὰ alia λογικά. Et ad hunc modum, Plato in Gorgia omnem philoſophiam diſtributi; in ethicam, phyſicam & logicam. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur) De hac artium diuiſione multa congeſsit Angelus Politianus in libello ſeu oratione ea, cui titulum fecir, πανεπιστημονικόν. Quas logicas Græci; nos rationales dicimus) Sunt qui exiſtiment, has artes potius ſermocinales quàm rationales dicendas eſſe. Certè uox Græca utrãq; interpretationẽ pmittit; cũ λόγος nõ modo rõem

ſed ſermonem ſeu orationem ſignificet. Atq; haud ſcio num Rodolphus etiam, non rationales, ſed orationales ſcriptum reliquerit, id quod propemodum indicare uidentur, qui continuo ſubiungit: Nos, inquit, rationales dicimus. quæ ad formandam orationem pertinent. Laurentij Vallæ hac de re diſputatio huc ſpectat, quaſi logice dicta ſit rationalis ſcientia, quòd circa rationem, hoc eſt, argumentum ſeu medium argumentationis cuiusq; uerſetur. Quæ interpretatio quemadmodum dialecticæ probe aptari poteſt, ita reliquis duabus nequaquam. Id quod & Boëthium ſenſiſſe apparet, qui in Porphyrium ſcribens, ita loquitur de ea parte philoſophiæ, quàm rationalem uocamus, ut dialecticam ſolam, non etiam grammaticam & Rhetoricam eo nomine intellexiſſe uideatur. Longe aliter Macrobius, qui rationalem philoſophiæ partem appellat eam, quæ uerſatur circa res incorporeas, & ea, quæ ſola mente, nō etiam ſenſu cognoſci poſſunt, ut eſt anima, Deus, & quas uocant intelligentias. Verùm hæc non ita multum faciunt ad inſtitutum noſtrum quibus in præſentia ſatis eſt grammaticam, dialecticam, & rhetoricam, idcirco λογικὰς dictas eſſe à Græcis, quòd orationis ſermonisq; artificium doceant, quocunq; tandem nomine eas donent Latini. Vide Ciceronem de finibus lib. 1. Altera (inquit) Philoſophiæ pars reſtat, quæ λογικὴ dicitur. De quibus, cum dialecticen finiremus, ſumus locuti.) Huius libri capite 2. Quemadmodum ratio uel mens cui ſeruiunt, eſt in actiuam & cognitiuam ab Ariſtotele diuiſa.) Facit enim Ariſtoteles 3. lib. de anima duplicem intellectum, ſpeculatiuum & practicum. Eos qui rhetori omne id, de quo bene dici poſſet ſubdidere.) Hoc Craſſus apud Ciceronem facit 1. lib. de Oratore, & Fabius Quintilianus, oratoriarum Inſtitutionum lib. 2. Nihil ſatis dignum tanto promiſſo ſuo protuliſſe.) Alludit ad carmen Horatianum. Quid ferret hic tanto dignum promiſſor hiatu? Nam deliberatiuam breui quæſtione an expediat abſoluerunt.) Tradunt rhetores tria eſſe genera cauſarum, demon-

demonſtratiuum,deliberatiuum,iudiciale. Demonſtratiuum eſt,quo laudamus aut reprehendimus, Deliberatiuum,quod in ſuadendo ac diſſuadendo conſiſtit. Iudiciale,quo accuſatur quis, aut defenditur. Ergo in genere deliberatiuo Ariſtoteles illud modo quærendum putat,expediat nec ne id,quod in deliberationem uenit. Quintilianus tria,ſit ne utile,ſit ne honeſtum,& num fieri poſſit. Porrò qui de ſola utilitate aiunt quærendum eſſe, ij ex ſententia Stoicorum, nihil utile eſſe dicunt, quin ſit idem honeſtum. Quod & Fabius attingit. & Cicero in Officiis probat. Et Ariſtoteles quidem) Primo libr. Rhetoricorum. Quod ut recte reprehendit quintilianus,) Libro tertio. cap. nono. Ita rectè uidetur apud Ciceronem ſentire Craſſus.) in libris de Oratore. quanquam aut memoria me fallit, aut hæc non tam Craſsi apud Ciceronem ſententia eſt, quam Antonij. Quod autem Cicero in Topicis.) Non in Topicis ſolùm, ſed in tertio etiam de Oratore habet hoc Cicero. Quò autem paratiùs ſit,totum hunc locum plenius aſſequi,adſcribam huc ipſa Ciceronis uerba, quæ ſuper hac re habet in Topicis; Quæſtionum autem quacunque de re ſint, duo,inquit,ſunt genera, unum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis ſunt hæ, quarum finis eſt ſcientia. Vt ſi quæratur, à naturane ius profectum ſit, an ab aliqua quaſi contractione hominum,& pactione. Actionis autem huiuſmodi exempla ſunt, ſit ne ſapientis ad Rempublicam accedere? Cognitionis quæſtiones tripartitę ſunt,cum aut ſit ne, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur. Harum prima coniectura, ſecunda definitione,tertia iuris & iniuriæ diſtinctione explicatur. Contemplantur enim,ut inquit, Ariſtoteles, etiam qui agunt,ſed alium in uſum.) Contemplantur, inquit, non ut in contemplatione cognitioneq; gradum ſiſtant, ſed ut progrediantur ad actiones.

QVOMODO STATVS QVAESTIOnis cuiusq; inueniendus. Cap. XII.

QVando igitur omni diſſerenti propoſita eſt quæſtio, non eis modò qui diſputationibus res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus, uel certiorem, uel (quod diſcentibus perinde eſt) meliorem fidem facere conantur; ſed & hiſtoria, & poëma quoque quæſtionem explicant. Si quis enim interroget, quomodo geſtum ſit bellum Peloponeſiacum, nihil poteris rectius reſpondere, quàm quæ Thucydides ea de re conſcripſit. Nec quomodo pugnatum ſit cum Iugurtha, quàm quæ Saluſtius monumentis earum rerum reliquit. Sic & quomodo Græci ad Troiam bellauerit, & Aeneas uenerit in Italiam, nemo melius quàm Homerus & Virgilius explicarit. Cùm hæc ergo ita ſint, diligenter eſt nobis etiam atque etiam intuendum, quæ ſit quæſtio, hoc eſt, quod ſit caput ſummaq; rerum omnium, ad quam dicenti ſint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus eſt admonuiſſe Plinius Nouocomenſis ſcriptorem, ut legat ſubinde titulum ſuum, et planè exacteq; perſpiciat, quid ſcribendum ſumpſerit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æquè iuuare dicturum, quàm reſpicere quàm creberrimè ad id, de quo ſit dicturus. Quod nedum in id prodeſt, ut quæ latent in eo, facilius acriori mentis intentione eruas, ſed uti obſerues (quod pleriſq; difficilimum eſt) ut nec plura quàm opus eſt, nec pauciora, nec

quæ

quæ nihil ad rem attinent, dícas. Hoc autem facere nemo poteſt, qui nõ antè fixam exploratamq; quæſtionem habuerit, de qua ſibi ſit dicendum. Quod quo facilius fieri poßit, quomodocunque poterimus conabimur explicare. Omnis dictio, aut aduerſarium habet, & inter duarum partium certamina cõſiſtit; aut unius ſolùm eſt partis. Duarum partium ſunt, ut contentiones uel ſcholaſticæ, uel ciuiles, quæ inter dißidentes fiunt. Vnam ſolum partem habet, quæ fit ad obſequentem auditorem: quales ſunt cohortationes, conſolationes, laudationes, conciliationes, quæque reliqua huius ſunt generis. Non quòd nequeat & in his in ambas diſſeri partes, neque enim aliter quæſtio iutelligi poſſet, ſed quia cum illis ferè negocium eſt, qui ultro uinci ſe cupiunt, & non modò nõ repugnant, ſed laxißimas etiam (quod dici ſolet) habenas ſequuntur. In his ergo dictionibus, quæ poſitæ ſunt in contentione, expeditißimam rationem inueniendæ quæſtionis aduerſarius dabit. Quoniam ſemper petitur aliquid ab altero cui alter contradicit. Quamdiu enim conſentanea dicunt, certum eſt quæſtionem eſſe non poſſe: Vbi ceperint conſiſtere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, quæſtio erit. Sed hæc quæ ſit, in ſcholaſticis quidem dubium eſſe non poteſt. Quia expoſitum ſemper certumq; eſt, de quo dubitatur. In ciuilibus uerò quæſtio quidem, hoc eſt, caput certaminis ſemper eſt apertum. Neque enim deliberat quiſquam, qui non certam habeat deliberandi ſum-

mam, neque qui in iudicium uocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc eſt, quid petat ab eo, uel quas expoſcat pœnas. Sed de ſtatu quæſtionis perſæpè ambigitur, ut in iudicijs præſertim. Status autem quæſtionis, id eſt, quo uel probato uel confutato, in hanc uel illam partem de quæſtione pronunciari oportet; ut Laterenſis ait, ambitu aſſecutus eſt ædilitatem Plancius: Plancius negat. Quæſtio eſt aſſecutus ne ſit Plancius ædilitatem ambitu. Hoc eſt enim de quo pronunciare iudices oportebit: Non poteſt autem iſtud ex ſe probari. Dicit igitur Laterenſis: Dignitate enim à me uincebatur. Quod ſi det id Plancius, uidebimus an idcirco neceſſe ſit, ipſum ambitu ſuperiorem fuiſſe. Quod ſi eſt, hic erit ſtatus. Hinc enim tota pēdebit quæſtio, fuerit ne dignitate Laterenſis ſuperior. Sin uerò poterit Plancius cedere dignitati Laterenſis, & cauſam tamen tenere; nō erit hic ſtatus, ut dicat non utiq; ſi Laterenſis dignitate ſuperauit me, idcirco ego ambitu illum uici in petitione. Non ſolùm enim populus alterum horum ſequitur, ſed ſtudio diligentiaq; candidatorum, ſed amicorū precibus, ſed officiorum commendatione; permouetur. Ergo iam ab eo ſtatu, quem Laterenſis fecit, detorta eſt à Cicerone quæſtio, & huc delata, an ſoleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plancius iſtis ſuperior; hicq; ſit ſtatus huius quæſtionis. Sic etiam aduerſarius dicit: Milo tenetur lege Cornelia de ſicarijs. Milo negat. Quæſtio an teneatur. Probat aduerſarius, occidit.n. Clodium. Quod ſi

Milo negat, hic erit ſtatus quæſtionis, an occiderit: ſin fatetur, oſtendat oportet, non teneri ea lege, quiſquis aliquem occiderit, ut inſidiatorem, aut latronẽ. Id ergo quoniam grauius ab aduerſarijs preſſum erat, Cicero diſputandum etiam ſibi credidit; deinde Clodium inſidiatum fuiſſe, qui præcipuus eius quæſtionis ſit ſtatus, ſitq; adeo perfectus ſyllogiſmus. Quiſquis inſidiatus eſt iure occiditur; Clodius inſidiatus eſt, iure ergo Clodius occiditur. Quemadmodum contingit autem plures quæſtiones eodem per agi iudicio, ut in Cluentij cauſa, quæſtiones iudicij corrupti, & ueneficij: ita contingit unius quæſtionis plures eſſe ſtatus. Vt in eadem iudicij corrupti cauſa, nec id iudicium à Cluentio corruptum eſſe, nec ſi eſſet, idcirco tamen lege corrupti iudicij Cluentium teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio, quæſtio, utrum in legem repetundarum admiſerit Verres; ſtatus ſunt tot quot ſunt crimina; quodlibet enim per ſe defendendum eſt, quemadmodum & probandum. Et diuerſa eſt interim defendendi ratio, cum aliud negatur factum, aliud in legem repetundarũ non uenire; aliud rectè factum docetur. Status ergo eſt (ut diximus) id, quo dato, neceſſe eſt de cauſa in hanc uel illam partem decerni. Quæ ſi plura erunt, quorum unum probando alteri non adhibetur, poßitq; quodlibet firmamentum eſſe quæſtionis, plures erunt & ſtatus.

Scholia

Scholia in caput 12.

Quomodo ſit geſtum bellum Peleponeſiacum.) Peloponeſus παρὰ τὸ πέλοπος νῆσος nomē habet, ut ſi dicas, inſula Pelopis. Eſt autem peninſula inter mare Aegeum & Ionium, toto terrarum orbe celeberrima, ubi nobiliſſima quondam urbs fuit Corinthus. Quę initium dedit bello illi; quod grauiſsimum aduerſus Lacedæmonios, qui in eadem ſunt peninſula ac Siculos geſſere Athenięſes. Quod bellum accuratiſsime octo libris deſcripſit Thucidides. quo modo pugnatum ſit cum Iugurtha.) De hoc nihil attinet dicere, quando in omnium manibus ſunt, quæ de ea re ſcripſit Saluſtius.

Nec .n. abs te, credendus eſt admonuiſſe Plinius Nouo comenſis ſcriptorem, ut legat ſubinde titulum ſuū.) Extat inter epiſtolas Plinii libr. quinto. epiſtola multò pulcherrima ad Apollinarem. In ea poſteaquam copioſiſsime deſcripſiſſet uillam ſuam in Tuſcis, deinde prope calcem epiſtolæ hæc adiecit. Vitaſſem inquit, iamdudum, ne uideret argutio, niſi potuiſſem omnes angulos tecum epiſtola circuire. Neque enim uerebar, ne laborioſum eſſet legenti tibi, quod uiſenti non fuiſſet, prę ſertim cum interquieſcere, ſi liberet, depoſitaq; epiſtola, quaſi reſidere ſæpius poſſes. Præterea īdulſi amori meo. Amo enim quæ maxima ex parte ipſe inchoaui, aut inchoata percolui. In ſumma cur enim non aperiam tibi, uel iudicium meum uel errorem? Primum ego officium ſcriptoris exiſtimo; ut titulum ſuum legat, & identidem interroget ſe quid cœperit ſcribere, ſciatq; ſi materiæ immoratur, non eſſe longum, longiſsimum, ſi aliquid acterſit, atque attrahit. Et quæ ſequuntur. Et M. Anton. itidem putauit) intellige M. illum Antonium Oratorē, auum eius Antonii qui poſt dictus fuit Triumuir. Is porro Antonius apud Cicer. de Orat. utiliſsimū fore cēſet, ſi ſubinde mentem reiiciamus ad id, de quo dicturi ſumus

mus ita. n. futurũ eſſe,ui & cauſæ ſatisfaciamus, & nihil quod uel obſit illi,uel certe non proſit, afferamus. Sed laxiſsimas etiam(quod dici ſolet) habenas ſequuntur.) Ductum ab equis facile ſeſſori parentibus. Quanquam alluſiſſe uideri poteſt,& ad Herculem illum Gallicum, de quo multa Lucianus. Status quæſtionis id eſt.) Multa de ſtatu Fabius libro tertio. Cicero in Rhetoricis conſtitutionem uocat, Græci στάσιν.

Vt Laterenſis ait, ambitu aſſecutus eſt ædilitatem Plãcius.) Exemplum ſumptum ex oratione, quã pro Plancio habuit Cicero Ambitus (ut quidem hic loquimur) eſt illicita honorum ſeu magiſtratuum adeptio, uidelicet cum quis largitione, aut aliis quibuſuis modis illicitis, magiſtratum adeptus eſt, aduerſus hunc, legem tulerat C. Calphurnius Piſo, quæ primum Calphurnia, deinde dicta fuit & Iulia de ambitu. In ea lege præter alias pœnas, pecuniaria quoque (ut Pediani uerbis utar) pœna erat adiecta. Dignitate enim à me uincebatur.) Laterenſis argumentatio, id quod ex Ciceronis oratione facile intelligi poteſt, fuit eiuſmodi. Dignitate a me im petenda ædilitate Plancius uincebatur, ergo ambitu uicit. Hanc bifariam refellere reus poteſt. Primum ut neget ſe dignitate inferiorem fuiſſe. Deinde, ut illo dato, neget tamen inde ſequi, ſe ambitu aſſecutum eſſe ædilitatẽ. Quod ſi priore defenſione utatur, ſtatus controuerſiæ erit, fuerit ne Plancius dignitate inferior, ſin autem illo altero, tum ſtatus hic erit, ſit ne hoc neceſſarium, ut qui dignitate in magiſtratu petendo uincatur, is cum non niſi ambitu obtineat, id quod ita non eſſe copioſiſsime Cic. docet. Milo tenetur lege Corne. de ſica.) Lex Corn. de ſicar. erat, gladio ultore perſequendũ eſſe, quiſquis hoĩs occidendi cã cũ telo inambularet. Etiãſi me non latet, hac p̄terea lege teneri, & alios quoſdã ut uidere eſt apud iurecõ. Pãdect. li. 2. de 5. ad l. Corn. de ſic. de qua dicemus, & lib tertio. Occidit enim Clodium.) Monui ſuperius tres a Rhetoribus, enumerari cauſarum ſtatus, coniecturalem, finitiuum, & qualitatis. Ergo

go ſi neget Milo Clodium à ſe occiſum eſſe; ſtatus erit coniecturalis, num occiderit; ſin uerò fateatur quidem occiſum eſſe, cæterùm id iure ſe feciſſe contendat, ac pinde non teneri lege Cornelia de ſicarijs, ſtatus qualitatis erit, nempe iure, ne an iniuria occiſus ſit Clodius, & ecquis ita occidi poſsit, ut is qui cædem fecit, lege ea nō teneatur. Vt in Cluentij cauſa quæſtiones Iudicii corrupti & ueneficij. Duo enim cum primis obiecta erāt Cluentio, alterum, quod iudicium id, quo Oppianicus damnatus fuit, corrupiſſet pecunia: alterum, quod C. Vibiū Capacem, & ipſum etiam Oppianicum iam exulem ueneno ſuſtuliſſet. Sed in Verris repetundarum iudicio.) De cauſa Verris dicemus lib. 3. ca. 12. Quod attinet ad legem repetundarū, eam tulit Mālius Acilius Glabrio,) adeò ſeueram, ut ne comperendinari quidam ſineret reū Poſtulabantur eā lege maxime ij, qui magiſtratum gerentes, à prouincialibus pecunias, ſigna, tabulas, nauigia, precioſa uaſa, aut ueſtes, aliaq; eiuſmodi ſeu ui, ſeu dolo per iniuriam abſtuliſſent. Marcellus iureconſultus; Lex Iulia, inquit. repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere, miniſterio, uel publico acceperit, uel cum ex cohorte, cuius eorum eſt. ff. ad legē Iuliam repetund. l. lex Iulia. Porrò ne quem conturbet, quod dixi legem repetundarum latam eſſe a Manlio Acilio Glabrione, cum apud iureconſultos dicatur lex Iulia; fuit is mos Romanis, ut leges eædem innouari apud eos ſolerent nonnunquam, atque ita nomen quoque accipere illius, à quo ſecundo aut tertio latæ eſſent. Cuius rei & Macrobius meminit lib. Saturnaliorū. tertio. c. decimo ſeptimo. Comperendinari autem (quando in eius ēt uerbi mentionē incidimus,) Aſconius Pædianus ſic explicat: Comperendinatio uerò, inquit, utriuſque partis recitatio eſt. Alii ſic annotant. Comperendinatio eſt ſecunda actio. Item comperendinatio eſt ab utriſque litigatoribus inuicem ſibi denunciatio, in perendinum diem. Hactenus ille.

IN QVAVIS RE QVO PACTO ſumma quæſtionis conſtituenda. Caput XIII.

AT in negocijs illis, quæ unius tantum ſunt partis, nonnunquam plus aliquanto curæ habet inuenire, quæſtionem. Idcirco quatenus poßumus, iuuemus, & hac in parte quærentis curam. Mihi quidem uidetur quæſtio omnis, in huiuſmodi cauſis triũ iſtarum rerum conſideratione inueniri expeditißimè poße, perſonarum, rei, & (ut ita dicam) conatus. Perſonas dico nunc eas, inter quas agitur, ut ſint beneuolæ aut infenſæ, alienæ aut coniunctæ, pares aut dignitate diſcretæ, quæque aliæ maximè in congreſſu hominum perſpici ſolent. Qui perferunt autem mandata, perſonam ſemper ſuſtinent mandantis. Res conſideranda eſt quæ euenit, aut futura eſt, cuius cauſa dicere ſtatuimus. Ut in conſolatione, uel propinqui, uel amici, uel opes amiſſæ. In gratulatione, honores accepti. In gratiarum actione, beneficium collatum. Conatus deinde eſt id, quod ob hanc rem uelimus dicendo conficere.

Vt in conſolatione, uidemus hunc deſideratæ rei iacturа dolere; hæc quidem res eſt. Perſonæ deinde ſunt, hic nobis, nos huic amici; quo fit, ut offendamur eius dolore. Conatus ergo ſequitur, quo damus operam, ne huic doleat, idq; dicendo conſequi laboramus. Ergo ſi conatum atque rem coniungas, quæſtionem habebis. Ea eſt, ſit ne huic dolendum huius

rei amiſſæ cauſa. In gratulatione perſonas primum neceſſe eſt beneuolas eſſe. Res uerò erit, ut aliquid eius cui gratulamur, commodis aut dignitati acceſſerit: Conatus autem, quoniam ob beneuolentiam fauemus rebus illius, ut oſtendamus nos lætari. Quæſtio ergo erit, an illius præſenti commodo lætemur. In gratiarum actione, perſonæ, ſunt itidem amicæ. Res eſt meritum, uel munus ab eo, cui aguntur gratiæ tributum. Conatus, ut grato ob id animo doceatur eſſe qui accepit. Quæſtio erit; ſit'ne hic illi huius meriti cauſa gratus. Agendarum autem gratiarum, cùm multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriumq; uidetur eſſe apud Auſonium exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob cõſulatum agit gratias. Sunt autem diligenter expendendæ perſonæ, ad quas habetur oratio. Ut enim quandoque certæ ſunt & ſingulares, ſicut in his exemplis quæ propoſuimus: ita nonnunquam, uel qui dicit, multorum ſuſtinet perſonam, ut qui populi nomine cum principe uel magiſtratu agit, uel cum multis unus agit, ut Cicero, qui ſenatui, qui P. Rom. gratias agit de reditu ſuo. Ariſtides, qui Rhodo terræ motu ſubuerſa. Ciues conſolatur. Qui diligenter enim perſonam uel eius qui dicit, uel cuius nomine dicitur. & eius cui ſiunt uerba perſpexerit, ſiue ſingulæ ſint hæ, ſiue plures; deinde rem cum perſona contulerit, & uiderit quid ea perſonæ interſit, uel qua parte contingat eam, facile id quod diximus conatum explicabit. Ut qui in

nuptijs dicit, (humilibus enim oportet utamur exemplis) quoniam huiuſmodi rebus, quæ ad morem magis quam ad uſum ſpectant, eò facilius erratur, quò habentur negligentius. Neceßitas perſpicax eſt, neque (quod dici ſolet) docenda eſt fames. Quid petet is ergo qui dicit in nuptijs? nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocq; oratione proſequi uelit, quia ſunt eis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur, in hortationē, flectetur oratio, eritq; quæſtio, an ſint ipſis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorū circunſtātium nuptiæ conferantur, nihil ad eos pertinebit, præterquam ex nubentibus gaudium, conabiturq; oſtendere gaudendum eis eſſe, & fiet quæſtio, ſit'ne tam felici nubentium matrimonio gaudendū. Vnde eſt in prōptu uidere, qūo in eadem re, eodem in loco mutatis perſonis, mutari oportebit etiam quæſtionem. In funebri primùm oratio ſola, cum propinquis haberi poteſt; contra uidetur laudatio magis ad alienos, qui adſunt funeri, pertinere. Deinde intempeſtiuum uidetur, tam recentem dolorem, & in ipſo (ut dicitur ictu uelle cōſolando mulcere. Aut enim fruſtra tentabimus ibi ſiccare lacbrymas; aut ſi quis tum conſolationis eſt capax, is conſolatione non laudatione, pleroſque uideas orationem ad conſolationē cōferre, quæ eget. Mihi uidetur (quia res quæ in manibus eſt, mors eſt præſtātis uiri, ex qua ad preſentē hominū numerum honor tantā funeris pertinet,) oſtendendum id eſſe, meritò tam laudato

uiro

uiro hunc honorem haberi. Fit tamen ut in fine ad conſolationem aliquam reſpectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cum eos qui primi in eo bello ceciderant laudaret, in fine conſolationem ſubijcit. Quod quidem à grauitate perſonæ Periclis, & temporis interuentu, quo primus doloris impetus deferbuerat, haud erat alienum. Quin etiam cum mors eorum qui laudabantur, ad exemplum pertineret audientium, quæſtionem à laude ad hortationem deflexit. Itaq; omnis uis ingeniumq; dicentis eò tendit, ut oſtendat tam fortes uiros, qui tam conſtanter pro tam inſigni patria ceciderunt, uiuis eſſe ſectandos. Sed de his ſatis. Nec enim omnia exempla complecti in animo eſt, nec poſſem. Sufficiet hoc pacto quærere uolentibus aperuiſſe uiam.

Scholia in caput 13.

Apud Auſonium.) Extat hodieq; ea oratio, aut ſi epiſtolam dicere mauis, qua is gratias agit Romano principi Gratiano, pro demandato ſibi conſulatu. Vt Cicero, qui S.P.Q.R. gratias de reditu ſuo agit.) Pulcherrimæ duæ hac de re Ciceronis extant orationes, quarum altera Senatui, altera Quiritibus gratias agit, quod ſe ab exilio reuocaſſent. Ariſtoteles, qui Rhodo terræmotu ſubuerſa ciues conſolatur.) Hunc Ariſtidem rhetorem ac ſophiſtam fuiſſe tradunt Arianopolitanum, uſumq; eſſe præceptoribus, primùm Polemone illo Laodicenſi Smirnæ, deinde Athenis Herode, qui & ipſi unà cũ hoc dicendi arte clari fuerunt, circa tempora imperatorum M.An-

M. Antonij & Commodi. Multa dicitur ſcripſiſſe Ariſtides, ſed quorum mihi nihil adhuc uidere contigit, præter duas orationes, quarum alteri παναθηναϊκὸς nomē eſt, alteri ῥώμης ἐγκώμιον. Qua autem ratione conſolatus eſt Rhodios, eam non modò ipſe non uidi, ſed ne apud alios quidem quicquam de ea legiſſe memini. Neceſſitas perſpicax eſt. Quos enim premit neceſſitas, diligentes perſpicacesque eſſe ſolent parandis ijs, quibus neceſſitati atque indigentiæ ſuæ ſuccurrant. Vnde illud Vergilij.

Tum uariæ uenere artes, labor omnia uincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas,

Et apud Perſium;

Quis expediuit pſittaco ſuum χαῖρε?
Coruos quis olim concauum ſalutare,
Picasq; docuit noſtra uerba conari?
Magiſter artis ingenijq; largitor
Venter, negatas artifex ſequi uoces.

Nec docenda eſt fames.) Nemo, inquit, docendus eſt quando eſuriat, ſiquidem fames ipſa ſeſe in occulto eſſe non ſinit, unde & hodie in prouerbio eſt: Acutiſſimum gladium eſſe famem. Et Græcus ſenarius;

Λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἀντειπεῖν ἔπος.

Et in ipſo, ut dicitur, ictu.) Statim poſtquam acceptus eſt dolor. Ductum à ſaucijs ſeu uulneratis. Aut ſi quis tum conſolationis eſt capax, is conſolatione non eget.) Simulat enim dolorem, cum re uera non doleat. Quod qui faciunt, ad tumulum nouercæ flere dicuntur. Apud Thucydidem Pericles.) Extat hæc Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponeſiaci lib. 2. Porrò hic eſt Pericles ille Athénienſis, de cuius eloquētia tam multa paſſim apud autores leguntur, qui fulgere, tonare, ac permiſcere Græciam dictus eſt.

QVOMODO VNA QVAESTIO IN multas deducitur quæſtiones. Cap. XIIII.

Quemadmodum autem (ſicuti modò oſtendimus) quæſtio quandoque latet, & ratione quadam eruenda eſt, ſic alius eſt labor, propoſitam iam quæſtionem in multas quæſtiones (quas intra ſe plerunque complectitur) diducere. Perſæpè enim quæſtio quæ in ſpeciem ſimplex eſt, ui atque effectu in multas dilabitur quæſtiones. Id quomodo fiat dicemus, Diuiditur igitur quæſtio in plures quæſtiones, quæ uel trahuntur ex uerbis, quæ poſita ſunt in quæſtione; uel ex eis, quæ uerbis continentur. Ex uerbis, ut qui quærit (ut notum ſumamus exemplum) an Cato rectè tradiderit Martiam Hortenſio. Quæſtio eſt; ex tribus quæſtionum generibus illis, quæ prima poſuimus, ſecundi generis, id eſt, an hoc ſit illud. Præcedat ergo oportet, an eſt quæſtio, quam per omnia uerba propoſitæ quæſtionis ducere poſſumus, hoc pactò, an fuerit Cato, an fuerit Hortenſius, an fuerit Martia, an ſit etiam rectum. Nanque non defuerunt philoſophi, qui nihil neque rectum neque prauum eſſe per ſe, dicerent in rebus. De uerbo autem, tradiderit, non eſt quod formetur fortaſſe quæſtio an eſt, quia eſt uerbum, quod quidem ſemper pronunciati prædicatum eſt, de quocunque autem dicetur, ſemper faciet quæſtionem, an hoc ſit illud. Neque tamen credat quiſquam per omnes has eundum eſſe quæſtiones.

ſtiones. Sed admonemus in præſentia, quàm multæ ex una poßint elici quæſtiones. Iudicij autem eſt uidere, deinde quæſtionum illarum habeat aliquid, quod ſit propoſito noſtro conueniens. Quemadmodum enim in hac quæſtione, iſta, quæ diximus, inquirere ineptum ſit & ſuperuacuum; ita eſt alias dare quæſtiones, in quibus plurimum loci ſibi uendicent. Vt ſi quæratur, uicerit'ne Amazones Hercules, primum quæras, an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiam, an pugnent cum gruibus Pigmæi; non abſurdum erit primum quærere, ſint ne Pygmæi. Vbi ergo quæſtionem an eſt explicuerimus, proximum eſt, ut partes quæſtionis propoſitæ coniungamus. Primum eſt ergo, an Cato tradiderit Martiam. Deinde an Hortenſio tradiderit eam. Poſtremum id quod ſummam quæſtionis complectitur, an rectè tradiderit. Hæ queſtiones ergo hactenus omnes poſitæ ſunt in uerbis.

Quæ continentur autem in uerbis, duplicis ferè ſunt generis. Quædam enim neceſſariò continentur in uerbis, quemadmodum genus ſpecie continetur, aut alioqui quæ certum, definitumque eſt ineſſe uerbis. Alia continentur uelut ex conditione quadam & non neceſſariò. Ea cuiuſmodi ſint, facilius exempla oſtenderint. Catonis ergo nomine (quoniam nihil aliud eſt Cato, quàm hic homo) uelut genus homo continentur. Tradendi uerò uerbum, tria neceſſariò complectitur.

Quiſquis tradit enim aliquid, habeat primum oportet, deinde dimittat, tum conferat alteri in Martia (Quoniam id nomen iſto loco pro hac ſingulari uxore ponimus) uxor in commune intelligitur. In Hortenſio, quemadmodum in Catone Hominem accipimus. In, rectè, nomine, quia generaliter ponitur, non eſt quod aliud in eo quæramus. Verum quia aduerbium eſt, & ad tradendi uerbum ponitur, uidetur poſſe ferri ad ea, quæ uerbo illo clauduntur. Vt an rectè habuerit, rectè dimiſerit, rectè alteri conceſſerit. Erit igitur prima quæſtio ex generalibus omnibus, hoc pacto: An quiſquam rectè tradiderit uxorem ſuam alteri. In qua continentur adhuc, an quiſquam habuerit uxorem, an habuerit rectè, an dimiſerit, an rectè dimiſerit, & an tradiderit. Nam an rectè tradiderit, ipſa totius generalis queſtionis eſt ſumma. Hinc paulatim pro generibus ſpecies ſubijcimus, próque eo quod (an quiſquam) diximus, dicimus iam an Cato. Iterúmque omnia de illo, quemadmodum de genere quærimus. Vt ſi, an Cato habuerit uxorem, an cato habuerit rectè, reliquáque in hunc modum, quæ ſequuntur. Deinde pro uxore, hanc uxorem, id eſt Martiam ponimus, ſimilisque rurſus fit ordo, an Cato habuerit Martiam, an rectè eam habuerit, an dimiſerit eam, eodem ſanè ordine, quo prius. Poſtremò, pro eo quod ultimo loco poſitum erat, an alteri homini ponimus Hortenſiū: fitque quæſtio, an Cato tradiderit Martiam Hortenſio. Vltima

hinc

hinc ſequitur ea, quæ primum propoſita eſt an recte Cato tradiderit Martiam Hortenſio. Queſtiones ergo quæ in uerbis neceſſariò clauduntur, in hũc ferè inueniuntur modum. At quæ conditione quadam in uerbis latent, eæ ſunt, quæ fiunt de his quæ propoſitã quæſtionẽ ab eo, quod propoſitum antea id eſt, θέσιν diximus, deflectunt eo, ut fiat ὑπόθεσις, id eſt, controuerſia. Si quis enim Catonem, accipiat, ut ſit hic homo, neque ferat aliò mentem, nihil intererit, de Catone quæramus, tradiderit'ne rectè; an generalem faciamus quæſtionem, an quiſquam rectè tradiderit. Cum circundamus autem Catoni ea, quæ dicuntur de illo: talemque effingimus eum, qualem nobis qui res ſcripſerunt; tradunt fuiſſe, id eſt, non ſolum hunc aliquem hominem, quod neceſſario fuit; ſed ciuem Romanum, & ſenatorij ordinis, & Stoicæ ſectæ philoſophum, ſpectatæ ſeueritatis, quæque reliqua eſſe in Catone in confeſſo eſt: quot ſunt illa, quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot poſſunt fieri quæſtiones; ut, an ciuis Romanus rectè habeat uxorem, rectè dimittat, recte tradat alteri. An ſi ſenatorij ſit ordinis, hæc eadem rectè faciat. An ſi philoſophus, an ſi Stoicæ ſectæ, perque reliqua, quæ non neceſſariò ſunt in Catone, ducuntur quæſtiones eo ordine, quo propoſuimus, cùm eas, quæ neceſſariò inſunt uerbis paulo ante ordineremus. Deinde in uerbo, tradiderit, inſunt, quam ob cauſam tradiderit, quomodo, quo tempore, quo loco quæque

alia in ipſo tradendi actu poterunt per conditionem aſſumi. Poſthæc ex Martię perſona quæritur, an debuerit nobilem mulierem habere, dimittere, tradere alteri: an opulentam, an uitæ genere concordem, an pudicitia conſpicuam, an trium ex ipſo liberorum matrem. Tum demum ex Hortenſio quærimus itidem, quæ inſunt illi; an rectè tradiderit nobiliori, liberius uiuenti, conſulari, opibus, gratia, facundia claro. Et, ut ſemel dicamus, omnia argumenta, quæ primùm, ex re ducuntur, ſi dubia adhuc probandaq́ue ſunt, in quæſtionem uertuntur. Si dicas enim, Philoſophus non rectè dimittit uxorem, non ergo Cato rectè dimiſit uxorem, argumentum eſt quod dicitur, philoſophum non rectè dimittere uxorem. Quod ſi iam in dubium uocetur, quemadmodum poteſt id copioſè longaq́ue oratione diſputari, an philoſophus rectè dimittat uxorem, quæſtio erit, primæ ſubſeruiens quæſtioni. Hinc fit, ut non eædem quæſtiones oriantur ſemper ex utraque parte diſſerentibus: ſed proinde ut hæc uel illa pars plura habuerit paucioráue firmamenta eius quod tuetur, plures etiam naſcentur paucioresúe quæſtiones. Quod in hac controuerſia haud difficile erit uidere. Alexander ſubuerſis Thebis, Theſſalis quorum erat uſus commilitio, tabulas inuuentas dono dedit, quibus continebatur, Theſſalos centum talenta mutuò à Thebanis accepiſſe. Reſtitutis poſtea à

Caſ-

Caſſandro Thebis, Thebani Theſſalos apud Amphictyonas centum talenta repoſcunt, quæſtio eſt, an debeant Thebanis Theſſali centum talenta. Ex Theſſalorum parte, ſi uideamus quid ſit, quo ſe defendunt, aperta erit queſtio. Negant debere ſe, atqui accepiſſe eos & non reddiſſe certum eſt. Quid dicunt ergo? Dono ea ſe accepiſſe ab Alexandro. Quæſtio igitur erit, an Alexander Theſſalis donauerit; centum talenta debita Thebanis, quod cùm probatum fuerit, nihil habebunt Theſſali, quod amplius ex ſua parte dicant. Reliqua enim omnia, quæcunque diſputabuntur, ab aduerſario potius naſcentur; qui quæret, an potuerit Alexander dare ius crediti, rem incorporalem, & quæ uenire in arbitrium uictoris non poßit. Primũ ergo quæretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idem ualeat tabulas dare, quod debitum; quæ quidem quæſtio ex Theßalorũ defenſione (ut diximus) naſcitur. Deinde an iure dederit, quæ poteſt per generales quæſtiones diuidi, an quiſquam iure poßit auferre rem alienam, an donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Theſſalis donare. Sequitur hinc alia quæſtio ex conditione propoſita, quæ ſumitur ex reſtitutione, an ſit perinde habenda reſtitutio, ac ſi nihil eſſet actum omnibus his, quæ præceſſerunt eam. Videmus hic nihil habere Theßalos, quod tanquam proprium dicant, quodque robur ſit cauſæ ſuæ, niſi id quod initio dixi, quòd Alexander donauerit: reliquæ omnes quæſtiones ex

contradictione Thebanorum oriuntur. Communiter tamen utrique parti diſputandæ ſunt. Neque enim poteſt quiſquam ſatis conſtanter ſua confirmaſſe, niſi quæ dicuntur ab aduerſario, diligenter confutauerit. Sunt autem aliæ quæſtiones alijs fæcundiores, & quæ in plures ſpargi quæſtiones poſſunt. Aliæ tenuiores ſunt, & minus (ut ita dicam) ſinuoſæ. Magni autem eſt, acris que in primis iudicij, uidere quas ex primisquæſtionibus deductas diſputandas accipiamus. Pleræque eiuſmodi ſunt, ut nihil aut minimum ſummæ rerum afferant, exequique eas faſtidium potius, quàm fidem paret. Aliæ contra ſunt, quæ totum propè euentum intra ſe uictoriæ continent: circa quas diligentiſsimus incumbit diſſerenti labor. Cicero in quinque Tuſculanarum diſputationum libris, cum ſolùm (quantum mihi uidetur) id efficere uoluiſſet, ſolam ad bene beatéque uiuendum ſufficere uirtutem; uidebat plurimum ad id docendum adiumenti ſibi collaturum, ſi docuiſſet animorum immortalitatem. Quia tamen id difficile probatu uidebat, ſubiecit homo ingenioſiſsimus in locum eius id, quod proximum erat, nihil mali eſſe in morte: ex quo uelut excurſu quodam delatus eſt eò, ut tentaret efficere, quod præcipue cupiebat, non interire animos. Quod iam ſi minus poſſet obtinere, ne nihil tamen egiſſet, id peruincebat utique, malum non eſse mori. Hinc iam tribus ſequentibus libris ſubdidit, non cadere dolorem in ſapientem, non ægritudinẽ, non per-

tur-

turbationem. Quæ cùm probata ſunt, quis non uidet facilimum permanere ad probandum, ſi mors non eſt mala, ſi reliqua quæ mala putantur, non cadunt in ſapientem, ei cui hæc mala non ſunt, uirtutem ſummum eſſe bonum? Sic ſi quis quærat, an manes nocturnis moleſti apparitionibus, poßint carminibus coërceri. Primum utique fuiſſet in hac quæſtione excutiendum priſcæ philoſophiæ, quod totius diſputationis difficilimum fuiſſet; an ſint ulli manes. at nobis religio hanc quæſtionẽ ſuperuacuam fecit, quando fide certum eſt, animas non interire. Deinde eſt id, quòd nobis nunc eſt primum, an appareant. Nam & hoc multi non putauerunt, ſed uanam ex noſtra cogitatione uel metu imaginem, ſimulachrumq́; capere. Poſt hæc, an noctu poſſunt apparere, cum etiam ea, quæ natura conſpicua ſunt, diteleſcant. Iam ſi manes ſunt, quomodo poßint eſſe moleſti? Videtur enim ſi quid noxium habuerint in natura, id è corporibus fuiſſe, idq́; depoſuiſſe cum corporibus. Hinc iam ſequitur, an poßint ulla ope humana coërceri, an poßint quicquam carmina, an poßint eos coërcere carmina. Hæ autem quæstiones omnes, in ipſis primæ quæstionis ſunt poſitæ uerbis: quòd ipſa res indicat. At in priore Ciceronis quæſtione, quatuor illæ quatuor librorum quæstiones includuntur in uno eo uerbo (ſolam) in quęſtione poſito. Si enim ſolã uirtutem ſufficere ad beatè uiuendũ docendum eſt, prius oſtendatur oportet, mortem malum non eſſe. Si enim ea mala ſit, opus erit ad beatam

uitam

uitam immortalitate. Deinde, dolor ſi malus eſt, cadatq; in ſapiētem deerit rurſus aliquid uoto ipſius. Cicero igitur conatus eſt docere, nō cadere eum in ſapientem quod ut ſplendidius erat, ita impetrabilius forte fuiſſet, propiusq; fidem, non eſſe malum dolorem: ęgritudinem autem & perturbationem, ſi non ueniunt in ſapiētem, nihil omniū extra ſe expetendum eſſe ſapienti, propter quę iſta ſuſcipiuntur, oſtendunt. Ergo nudus iam ſapiens, nudę relinquetur uirtuti. Sed de quęſtione quotuplex ſit, & quō ſtatus quęſtionum, quō etiam non nunquam ipſa quęſtio inuenienda ſit, et una in plures diducenda quęſtiones, hoc pacto nobis ſit explicatum.

Scholia in capus 14.

Propoſitam iam quæſtionem) Rodolphus in commētario prologi declamationum Senecæ hunc locum pulchrè exemplis illuſtrat. Faciunt etiā huc quę ſunt apud Eraſ. poſteriore commentario de Copia. quæ trahuntur, uel ex uerbis.) Ex uerbis quæſtiones ducuntur, quoties uerba ipſa quæſtionis principalis, uel ſeorſum ſingula inſpicimns, uel quædam eorum cum quibuſdam conferimus. Contineri uerbis dicuntur illa, quæ cum rebus eis, quæ uerbis ſignificantur, certo quodam nexu cohærēt. An Cato rectè tradiderit Martiam Hortenſio.) Huius facti mentionem fecimus cap. huius lib. 8. Namque nō defuerunt Philoſophi, &c.) Ab hac ſententia non ita multum abhorrent, quæ in Sympoſio Platonis dicit Pauſanias. Cuius uerba Aul. Gel. hunc in modum Latina fecit: Omne, inquit, omnino factum ſic ſe habet, Neque turpe eſt quantum in eo eſt, neque honeſtū, uel ut eſt, quæ nunc facimus ipſi res, bibere, cantare, diſſerere. Nihil nā-

que

que horum ipſum ex ſeſe honeſtum eſt, quale cum fieret modo factum eſt, tale extitit. Si rectè, honeſteq; factum eſt, tum honeſtum ſit, ſin parum rectè, turpe ſit; Sic amare, ſic amor nõ honeſtus oĩs, neq; oĩs laude dignus, ſed qui facit, nos ut honeſtè amemus. Vicerit'ne Amazones Hercules.) Iuſt. lib. 2. & Herodotus lib. 4: Strabo lib. 12. inter fabulas refert, quæ de Amazonibus dicuntur. Nomen habẽt a priuatiua particula α & μαζὸς quod mammillam ſignificat, eò quod mamillam dextram inde à puericia uſque aduſtam haberent, quo ſi quando poſceret uſus, expeditius eo brachio uterentur. Quæ loca tenuerint, non uſquequaque inter autores cõuenit; neque in eiſdem ſemper locis manſere. Aiunt fuiſſe genus mulierum, quæ ſine uiris atque adeo in contemptũ quendam uirorum, per ſe Rempu. adminiſtrarint, bella geſſerint, alijs etiam imperarint. Harũ reginam quandã, inter cæteros labores ſuos fertur uiciſſe Hercules, balteumq; ei ablatum Euryſtheo tradidiſſe. An pugnent cũ gruibus Pygmæi.) Plinius lib. 7. ca. 11. Super hos, inquit, extrema in parte montium Spithumæi Pygmæi narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt, ternos dodrãtes non excedentes, ſalubri cœlo, ſemperq; uernante, montibus ab Aquilone oppoſitis, quos à gruibus infeſtari, Homerus quoq; prodidit. Fama eſt inſidentes arietum, caprarumq; dorſis armatis ſagittis, ueris tempore, uniuerſo agmine ad mare deſcendere, & oua pulloſque earum alitum conſumere, ternis eam expeditionem menſibus confici, aliter futuris gruibus non reſiſti, caſas eorum luto pennisq; & ouorum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit. Vide Homerum Ιλιαδ. γ. in principio. Quod propoſitũ antea. i. theſin diximus.) Lege cap. 8. Alexander ſubuerſis Thebis.) Sumptum exemplum ex. 5. lib. Inſtitutionũ Fabii. Tractat idem Eraſmus in Copia, decima ratione dilatandi, & in Pandectas ſcribens Budæus. Item Trapezũtius lib. Rhetoric. 3. A Caſſandro.) Hic unus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo Thebas reſtituit.

 Apud

Apud Amphyctionas.)Amphyctiones, inquit Budæus,confeſſus quidam(uir Græcus, apud Thermopilas couuenire ſolitus, ab Amphyctione Deucaleonis filio ſic dictus,qui & ipſe populos cum regnaret, ad conuentus conuocaſſe dicitur,&c.Lege Budei annotationes in pandectas.Et Eraſmi Chiliadas,Amphyctionum confeſſus,Solam ad bene beatæq; uiuẽdum ſufficere uirtutẽ.) Hoc docet Cicero Tuſcul.quinta. Nihil mali eſſe in morte.)In prima Tuſculana uarijs argumentis oſtenditur.Hinc iam tribus libris ſequentibus.)Id eſt,Tuſculana ſecunda,tertia,quarta. Diſputationem.)Cic. li.5.epiſtolarũ ad Atticum:Quòd prima diſputatio Tuſculana te confirmat,ſanè gaudeò.An manes nocturnis moleſti apparitionibus poſſint carminibus coerceri.) De hac manium apparitione nouum eſt miraculum in epiſtola quadam Plinij lib.3.de Athenodoro philoſopho. Vide Auguſtinum lib.9.c.11.& Iuuen. Saty. 2.Quæ autem & quantæ ſint uires carminum ſeu incantationum explicat in pharmaceutria Virgilius. Et apud Plin. de uerbis, & incantamentis carminum caput eſt lib.28.

Sed de quæſtione quotuplex ſit.)Epilogus eſt eorum quæ de quæſtione dixit. Quæ quoniam multa ſunt,& diffuſè tractata,age nos quoq; uelut enũmeratione quadam omnia in memoriam reuocemus.Quæſtio eſt cum interrogatione elata oratio,ad quam ita eſſe,aut non eſſe reſponderi queat.

Eã quomodo ex ſententia Rodolphi diuidatur, ſubiecta indicat deſcriptio.

Aut

Quæſtionum diuerſitas ſumitur trifariam.

- Primũ ex parte ipſarum rerum; Atque ita duo earum ſunt genera.
  - Vnũ ſimplex quod ex ſimplici pronunciato naſcit, ſuntque tres eiꝰ differētiæ
    - Aut.n.quærimus an ſit res
    - Aut num hoc ſit illud.
    - Aut quō hoc ſi illud, quod eſt rurſum quadruplex nam id, qđ prædicatur.
      - Aut eſt finitio.
      - Aut genus.
      - Aut proprium.
      - Aut accidens.
  - Compoſitũ, quod eſt duplex.
    - Copulatũ, ut uoluatur, ne cęlum, & terra quieſcat.
    - Diſiunctum; ſit ne aut dies, aut nox.
- Deinde ex mō qrendi. Atque hic duplex oritur diuerſitas
  - Prior, qua quæſtionum.
    - Aliæ prædicatiuæ dicũtur, ut ſit ne homo bipes.
    - Aliæ conditionales, an ſi quis currit, is & mouetur.
  - Altera, qua queſtionum.
    - Aliæ puræ ſunt, ut an ſit anima immortalis.
    - Aliæ modales, in quibus aliquis horum quatuor in eſt modorum poſsibile, cōtingens, impoſsibile, neceſſarium.
- Poſtremò, pro diuerſitate artium ad quas pertinent quo modo tanta quæſtionum diuerſitas ſit oportet, quanta ipſarum eſt artium.

Iam

Iam quiſquis ſcribit aut dicit, qõnẽ aliquã tractat.

Ea in altercationibus tum apparet, cum quod alter affirmat, id alter negat.

In cæteris orationibus inueniri ſic poteſt, ſi perſonã, rem, & conatum inuicem comparemus.

Præterea quæſtiones eæ, in quas prima quæſtio diducitur, partim in uerbis ipſis poſitæ ſunt, partim in iis, quæ uerbis continentur. Verbi cauſa.

Prima quæſtio eſt.

An recte Cato Martiam Hortenſio tradiderit.

Quæſtiones incluſæ in uerbis.

An fuerit Cato, an Martia, an Hortenſius, an ſit aliquid rectum, an Cato Martiam tradiderit, an tradiderit eam Hortenſio, an recte Cato Martiam Hortenſio tradiderit.

Quæſtiones incluſæ iis, quæ uerbis continentur. An hõ quiſquam uxorẽ hũrit, an recte hũerit, an dimiſerit, an recte dimiſerit, an tradiderit alteri, an recte tradiderit. Deinde, num Cato uxorẽ habuerit, num recte hũerit, nũ dimiſerit, num recte dimiſerit, num tradiderit alteri, nũ recte tradiderit. Hinc iam, ecquid Cato habuerit Martiam, ecquid eam dimiſerit, ecquid eam tradiderit alteri, ecquid Hortenſio, & unumquidque iſtorum, recte an ſecus. Inde iam poſtremo loco ſequuntur illa; An ciuis Romanus, ſenator, philoſophus, & quidem Stoicus, homo ſeuerus, habuerit, dimiſerit, tradiderit, & an recte habuerit, dimiſerit, tradiderit uxorem atq; hanc quidem nobilem, iuuenem, pudicam, denique Martiam, homini alteri, nobiliori, liberalius uiuenti, conſulari, diuiti, gratioſo, eloquenti, idq; hoc tempore, hoc modo, propter has cauſas. Quæ tam latè diduxit Rodolph. non quòd omnes haſce quæſtiones explicandas exiſtimet, ſed ut ex multis, ea quæ noſtro potiſsimum inſtituto commoda fore uideantur, eligamus. Atque hactenus de quæſtione.

ORATIONIS EX VARIA ſtruendi ratione diuiſio. Caput XV.

PRoximum eſt, ut quia de materia dialectices, hoc eſt, quæſtione diximus, nunc de inſtrumento ipſius proſequamur. Inſtrumentum autem eius eſt oratio. Per eam nanq; qui diſſerit, fidem certatur facere de illo quod ſibi docendum aſſumpſit.

Orationis multæ poterant fieri diuiſiones, nobis duæ maximè ſufficient: quarum altera à ſtructura ipſius accipitur, altera ab effectu. Struitur autem omnis oratio, aut ſic, ut continens ſit: aut ut ſit conciſa. Continens eſt, quales ſunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Conciſa, ut diſputationes, & alternantia, ſcholaſticorum certamina. Hanc Zeno contractæ in pugnum palmæ, illam explicitæ manui ſimilem dicebat. Et illam quidem perpetuam orationem uocant, attribueruntq; eam rhetori: hanc uerò in foro altercationem, uolueruntq; propriam eam dialectices eſſe. Equidē cùm poſsit utraq; oratione, & conciſa, & perpetua, probabiliter ornateq; dici, utranq; etiam ad dialecticum communiter & rhetora crediderim pertinere: cùm antea rationem probabiliter diſſerendi dialectico: ornatè, rhetori aſsignauerim. Ergo & in foro ingens etiam ſemper fuit oratoribus in altercationibus labor: ſeu cùm teſtem interrogarent, ſeu cùm ex perpetuæ dictionis decurſu in id ſunt delati, ut per ſingula argumenta premerent aduerſarium,

rium, & uel illius ſilentio confeſsionem exprime-rent. Vnde & æditas adhuc in eum uſum à Quintiliano altercationes uidemus. Comici uerò & Tragici poëtę, quod nemo negauerit, ciuili orationis generi (ſi illud propriè rhetoricum eſſe uolumus) magis ſunt uicini, quàm ſcholaſtico philoſophorum: qui tamen ipſi intercisa conſtat oratione. contrà quęcunque ferè Ariſtoteles, permultique alij pręclari in philoſophia nominis ſcripſerunt, perpetuo orationis connexa ſunt textu. Sed & alius dialogo eandem rem, alius unius tantum perſonę oratione tractauit. Vt de amicitia Cicero in Lęlio perſonas alternis dicentes induxit: Ariſtoteles in Ethicis eandem rem ſuis ipſe uerbis eſt executus. Hęc idcirco dixi, quia de oratione & partibus eius dicturus ſum nonnulla, quę ſolent etiam à rhetoribus explicari, ne quis ea cùm legat, egreſſum me terminos inſtituti mei credat. Cùm enim ſit (quod ſępè iam diximus) dialectices munus, accommodatè ad fidem pro cuiuſq; rei natura diſſerere: fatendum utiq; erit, quoniam id oratione uelut inſtrumento fit, quacunq; id oratione fieri poßit, eam dialectico inter artes ſuæ inſtrumenta eſſe numerandam. Neq; tamen negauerim multum hęc duo orationũ genera diſtare, cum ſint inſtantiora, magisq; urgeant concisa, & plurium utiq; fraudum ſint capacia, earum maximè, quę aduerſario laqueis captioſarum interrogationum ſtruuntur. Quò fit, ut perſępè oratores in perpetuis actionibus, ſi quando acrius premunt ad-

uerſarium

uerſarium, imitentur altercantem, interrogētq́;, ecquid habeat, quod reſpondere uelit? ecquid poſſit iſtis contradicere? Perpetua uerò dictio, tractu æqualitatéque ſua iudici eſt aptior: ut qui non adeo quæ prorſus ſunt uera, ſed è duobus magis ſequatur uerisſimiliora, dicentem, quíque potius ex toto orationis complexu, omniumq́ue eorum quæ dicuntur comparatione, accipere malit, quod probet, aut auerſetur aduerſarius. Aduerſarius uerò nihil uellet prætermiſiſſe, quòd ipſum offendere poſſet: ſed potius ſtatim unumquidque apprehendere cupiet, ſingulisq́ue inſiſtere, neque quicquam è manibus niſi ui dicentis abreptum dimittere. Eſt itaque (ut ſic dicam) in perpetua oratione ueritatis color plerunque ſpecioſior: in altercatione diſquiſitio exactior. Qualeſcunque tamen ſunt orationum iſtæ differentiæ, quia utraque docemus, utraque intra dialectici ueniet tractatum.

Scholia in caput 15.

STRVITVR autem omnis oratio, aut ſicut continens ſit.) Fabius Quintilianus lib. 2. Itaque cum duo, inquit, ſint genera orationis, altera perpetua quæ rhetorice dicitur, altera conciſa, quæ dialectice: quas quidem Zeno adeo coniunxit, ut hanc compreſſæ in pugnũ manus, illam explicitæ diceret ſimilem, etiam diſputatrix uirtus erit, adeo de hac, quæ ſpecioſior atque apertior tanto eſt, nihil dubitabitur. Et Cicero in Oratore ad Brutum; Zeno quidē ille, inquit, à quo diſciplina Stoi-

corum eſt,manu demonſtrare ſolebat, quid inter has artes intereſſet. Nam cum compreſſerat digitos, pugnũq; fecerat, dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe, cum autem diduxerat & manum dilatauerat,palmæ illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat. Vide Senecam lib. 14. epiſtola 90. item Quintilianum lib. 2. Equidem cum poſſit utraque oratione.) Probat rationibus aliquot,utrumque orationis genus communiter & ad rhetorem & ad dialecticũ pertinere. Quanquam hic quoq; uerborum magis quã rerum inter Rodolphum & alios pugna eſt. Etenim Rodolphus de rhetorica & dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædam miniſtræ ſunt artium omnium, ita ut ab rhetore ornatus petatur ſermonis,à dialecticò probabilitas. Quo certe modo tam conciſam,quàm cõtinentem ſe perpetuam orationem,utrique harum artiũ communem eſſe oportet; cum utroque genere orationis probabiliter ornateque diſſeri poſſit. Qui diuerſam ſunt ſecuti ſententiam, hi dialecticen ad ſcholaſtica illa umbraticaque certamina coarctarunt;& officio rhetoris, eos demum fungi arbitrati ſunt, qui forẽſibus illis actionibus operam ſuam addixiſſent. At enim non ne & in forum interim conciſum illud orationis genus uenire poteſt? Poteſt quidem,uerùm id rarius. Et qui hunc in modum diſcreuere res iſtas, eos non tam quid fieri poſſit, quàm quid plerumque fieri ſoleat, tradere uoluiſſe apparet. Cum antea rationem probabiliter diſſerendi dialecticò.) Id fecit libri huius capite ſecundo.

Ergo & in foro ingens etiam ſemper fuit oratoribus in altercationibus labor.) De his altercationibus caput eſt apud Fabium libro ſexto, capite tertio. Quod autem addit Rodolphus editas eſſe à Quintiliano altercationes in hunc uſum,de ea re dicemus nonnihil libro tertio, capite decimoquinto. Cicero in Lælio.) In libro de amicitia, qui Lælius inſcribitur.

ALTERA DIVISIO ORATIONIS, & quid ſit Expoſitio, quid Argumentatio. C. XVI.

ALteram orationis diuiſionem ab orationis effectu diximus accipi. Is eſt, docere quòad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus eſt credere, aut eſt orationis ui cogendus. Sic & oratio, aut ſatis habet explicare rem, de qua dicit, cuiuſmodi ſit, ſecura fidei opinionisq; eius qui audit: aut talem eſſe peruincere etiam retinente auditore conatur. Illud expoſitione fit, iſtud argumentatione: Omnis igitur oratio, & prorſus omne quicquid dicitur, aut expoſitio erit, aut argumentatio. Expoſitionem priore libro diximus eſſe orationem, quæ ſolam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem uerò orationem, qua quis rei de qua dicit, fidem facere conatur. Inter narrationem & expoſitionem, item argumentationem & confirmationem, nulla ſanè eſt differentia, niſi quòd narrationem & confirmationem duas orationis partes facimus, quibus certus eſt in cauſis locus, expoſitio autem & argumentatio, generalia ſunt nomina, & in prooemio ſæpè exponimus, ſæpè argumentamur; & in narratione interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratione itidem utrunque nonnunquam facimus. Itaq; ut quàm minimum confunderemus nomina iſta cum illis, placuit hæc ſic potiſſimum nominare, quanquam ſit ea

nonnunquam apud autores inuenire confuſa. Expoſitio ergo (quemadmodum dicimus) eſt, quæ rem recenſet ſolùm talem aliquam eſſe, uelut credenti auditori. Argumentatio, quæ talem eſſe rem, ratione peruincere nititur. Vt ſit expoſitio; Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago; quæq; ſequuntur. Cauſas enim propter quas oderat Aeneã Iuno, recenſet poëta. Easq; ſi ſic accepiſſet, ut dubiũ faceret, an odiſſet Aeneam Iuno, harumq; commemoratione cauſarum uellet id docere; argumentatio eſſet. Nunc quia odium Iunonis uelut certum indubitatumq; ſumitur, cui cauſæ ſubduntur, non ut oſtendatur odiſſe Aeneam Iuno, quippè pro certo id eſt, quemadmodum diximus: ſed propter quas odium ipſum prouenerit, expoſitio eſt. Quòd ſi iam conuertamus orationem, dicamusq;, non dubium eſt quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ poſteritate uenturum erat, & quia contra Troianos ſteterat pro Argiuis ſuis in bello, & reliqua quæ poëta ſubdidit, argumentatio fiet. Vt obiter admoneamus, idem quandoq; expoſitionem & argumentationem, mutata tantùm orationis forma, fieri poſſe; cùm poßit idipſum & cauſa rei eſſe, & ratio. Rationem in præſentia dico, per quam res cognoſcitur; cauſam, per quam eſt. Ergo ſi quis, cùm uideat deficere lunam, diſſeratq; id euenire, quoniam terra interpoſita ſit inter ſolem & lunam; excludatq; radios ſolis, ne mißi ad lunam, illuſtrare poßint eam. fulgo-

re

re ſuo, cauſam dicit, expoſitióque erit. Si quis autem cùm uideat lunam deficientem, probet terram interpoſitam eſſe inter ſolem & lunam, quoniã aliter deficere luna non poßit: rationem tantum reddet. At ſi cras defectum ire lunam prædices, idque oſtendas, quas doceas terram inter ſolem & lunam interuenturam; idem iam, hoc eſt, interuentus terræ inter ſolem & lunam, cauſa erit defectus lunæ; quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura eſſe cognoſcetur. Argumentatio autem eſt, quod paulò pòſt ſubiecit poëta, Méne incepto deſiſtere uictam: Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua; noti enim ſunt loci. Non dicit Iuno ſibi ipſi tanquam credenti, nolle ſe deſiſtere propoſito: ſed addita ratione, docet ipſa ſe; quare indignum ſit ut deſiſtat; hortaturque, ut in ſententia permaneat. Huius autem admonendum uidetur, nonnunquam in expoſitionẽ uenire argumentationem, & ſæpiùs in argumentationem expoſitionem uenire. Eaq; ſi per ſe accipiantur, quicque poterit uocari id ipſum, quod eſt. Argumentatio erit itaque; Aſſenſere omnes, & quæ ſibi quiſque timebat. Vnius in miſeri exitium conuerſa tulere. Quò magis enim potuiſſet probare, omnes aſſenſiſſe, quàm quòd gaudebant ſecuritate ſua? Ita apud Ciceronem pro Milone. Seruos ex Appennino deduxerat, quos uidebatis; res enim erat minimè obſcura. Et paulò pòſt iterum. Quam uocem eius ad hunc M. Catonem ſtatim

contradictione Thebanorum oriuntur. Communiter tamen utrique parti diſputandæ ſunt. Neque enim poteſt quiſquam ſatis conſtanter ſua confirmaſſe, niſi quæ dicuntur ab aduerſario, diligenter confutauerit. Sunt autem aliæ quæſtiones alijs fæcundiores, & quæ in plures ſpargi quæſtiones poſſunt. Aliæ tenuiores ſunt, & minus (ut ita dicam) ſinuoſæ. Magni autem eſt, acris que in primis iudicij, uidere quas ex primiſquæſtionibus deductas diſputandas accipiamus. Pleræque eiuſmodi ſunt, ut nihil aut minimum ſummæ rerum afferant, exequique eas faſtidium potius, quàm fidem paret. Aliæ contra ſunt, quæ totum propè euentum intra ſe uictoriæ continent: circa quas diligentiſſimus incumbit diſſerenti labor. Cicero in quinque Tuſculanarum diſputationum libris, cum ſolùm (quantum mihi uidetur) id efficere uoluiſſet, ſolam ad bene beatéque uiuendum ſufficere uirtutem; uidebat plurimum ad id docendum adiumenti ſibi collaturum, ſi docuiſſet animorum immortalitatem. Quia tamen id difficile probatu uidebat, ſubiecit homo ingenioſiſſimus in locum eius id, quod proximum erat, nihil mali eſſe in morte: ex quo ne lut excurſu quodam delatus eſt eò, ut tentaret efficere, quod præcipue cupiebat, non interire animos. Quod iam ſi minus poſſet obtinere, ne nihil tamen egiſſet, id peruincebat utique malum non eſſe mori. Hinc iam tribus ſequentibus libris ſubdidit, non cadere dolorem in ſapientem, non ægritudinẽ, non per-

turbationem. Quæ cùm probata ſunt, quis non uidet facilimum permanere ad probandum, ſi mors non eſt mala, ſi reliqua quæ mala putantur, non cadunt in ſapientem, ei cui hæc mala non ſunt, uirtutem ſummum eſſe bonum? Sic ſi quis quærat, an manes nocturnis moleſti apparitionibus, poßint carminibus coërceri. Primum utique fuiſſet in hac quæſtione excutiendum priſcæ philoſophiæ, quod totius diſputationis difficilimum fuiſſet, an ſint ulli manes. at nobis religio hanc quæſtionē ſuperuacuam fecit, quando fide certum eſt, animas non interire. Deinde eſt id, quod nobis nunc eſt primum, an appareant. Nam & hoc multi non putauerunt, ſed uanam ex noſtra cogitatione uel metu imaginem, ſimulachrumq; capere. Poſt hæc, an noctu poſſunt apparere, cum etiam ea, quæ natura conſpicua ſunt, deliteſcant. Iam ſi manes ſunt, quomodo poßint eſſe moleſti? Videtur enim ſi quid noxium habuerint in natura, id è corporibus fuiſſe, idq; depoſuiſſe cum corporibus. Hinc iam ſequitur, an poßint ulla ope humana coërceri, an poßint quicquam carmina, an poßint eos coërcere carmina. Hæ autem quæstiones omnes, in ipſis primæ quæstionis ſunt poſitæ uerbis: quòd ipſa res indicat. At in priore Ciceronis quæſtione, quatuor illæ quatuor librorum quæstiones includuntur in uno eo uerbo (ſolam) in quęſtione poſito. Si enim ſolā uirtutem ſufficere ad beatè uiuendū docendum eſt, prius oſtendatur oportet, mortem malum non eſſe. Si enim ea mala ſit, opus erit ad beatam

uitam immortalitate. Deinde, dolor ſi malus eſt, cadatq́; in ſapiẽtem deerit rurſus aliquid uoto ipſius. Cicero igitur conatus eſt docere, nõ cadere eum in ſapientem quod ut ſplendidius erat, ita impetrabilius fortè fuiſſet, propiusq́; fidem, non eſſe malum dolorem: ægritudinem autem & perturbationem, ſi non ueniunt in ſapiẽtem, nihil omniũ extra ſe expetendum eſſe ſapienti, propter quę iſta ſuſcipiuntur, oſtendunt. Ergo nudus iam ſapiens, nudę relinquetur uirtuti. Sed de quęſtione quotuplex ſit, & quõ ſtatus quęſtionum, quõ etiam non nunquam ipſa quęſtio inuenienda ſit, et una in plures diducenda quęſtiones, hoc pacto nobis ſit explicatum.

Scholia in capus 14.

Propoſitam iam quæſtionem) Rodolphus in commẽtario prologi declamationum Senecæ hunc locum pulchrè exemplis illuſtrat. Faciunt etiã huc quę ſunt apud Eraſ. poſteriore commentario de Copia. Quæ trahuntur uel ex uerbis.) Ex uerbis quæſtiones ducuntur, quoties uerba ipſa quæſtionis principalis, uel ſeorſum ſingula inſpicimus, uel quædam eorum cum quibuſdam conferimus. Contineri uerbis dicuntur illa, quæ cum rebus eis, quæ uerbis ſignificantur, certo quodam nexu cohærẽt. An Cato rectè tradiderit Martiam Hortenſio.) Huius facti mentionem fecimus cap. huius lib. 8. Namque nõ defuerunt Philoſophi, &c.) Ab hac ſententia non ita multum abhorrent, quæ in Sympoſio Platonis dicit Pauſanias. Cuius uerba Aul. Gel. hunc in modum Latina fecit: Omne, inquit, omnino factum ſic ſe habet, Neque turpe eſt quantum in eo eſt, neque honeſtũ, uel ut eſt, quas nunc facimus ipſi res, bibere, cantare, diſſerere. Nihil nã-

que

quę horum ipſum ex ſeſe honeſtum eſt, quale cum fieret modo factum eſt, tale extitit. Si rectè, honeſteq; factum eſt, tum honeſtum ſit, ſin parum rectè, turpe ſit; Sic amare, ſic amor nõ honeſtus oĩs, neq; oĩs laude dignus, ſed qui facit, nos ut honeſtè amemus. . Vicerit'ne Amazones Hercules.) Iuſt. lib.2.& Herodotus lib.4: Strabo lib.12. inter fabulas refert, quæ de Amazonibus dicuntur. Nomen habẽt a priuatiua particula α & μαζὸς quod mammillam ſignificat, eò quod mamillam dextram inde à puericia uſque aduſtam haberent, quo ſi quando poſceret uſus, expeditius eo brachio uterentur. Quæ loca tenuerint, non uſquequaque inter autores cõuenit, neque in eiſdem ſemper locis manſere. Aiunt fuiſſe genus mulierum, quæ ſine uiris atque adeo in contemptũ quendam uirorum, per ſe Rempu. adminiſtrarint, bella geſſerint, alijs etiam imperarint. Harũ reginam quandã, inter cæteros labores ſuos fertur uiciſſe Hercules, balteumq; ei ablatum Euryſtheo tradidiſſe, An pugnent cũ gruibus Pygmæi,) Plinius lib.7.ca.11. Super hos, inquit, extrema in parte montium Spithumæi Pygmæi narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt, ternos dodrãtes non excedentes, ſalubri cœlo, ſemperq; uernante, montibus ab Aquilone oppoſitis, quos à gruibus infeſtari, Homerus quoq; prodidit. Fama eſt inſidentes arietum, caprarumq; dorſis armatis ſagittis, ueris tempore uniuerſo agmine ad mare deſcendere, & oua pulloſque earum alitum conſumere, ternis eam expeditionem menſibus confici, aliter futuris gruibus non reſiſti, caſas eorum luto penniſq; & ouorum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit. Vide Homerum Ιλιαδ.γ. in principio. Quod propoſitũ antea.i.theſin diximus.) Lege cap.8. Alexander ſubuerſis Thebis.) Sumptum exemplum ex .5. lib. Inſtitutionũ Fabii. Tractat idem Eraſmus in Copia, decima ratione dilatandi, & in Pandectas ſcribens Budæus. Item Trapezũtius lib. Rhetoric.3. A Caſſandro.) Hic unus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo Thebas reſtituit.

Apud Amphyctionas.) Amphyctiones, inquit Budæus, conſeſſus quidam (uir Græcus, apud Thermopilas couuenire ſolitus, ab Amphyctione Deucaleonis filio ſic dictus, qui & ipſe populos cum regnaret, ad conuentus conuocaſſe dicitur, &c. Lege Budęi annotationes in pandectas. Et Eraſmi Chiliadas, Amphyctionum conſeſſus, Solam ad bene beatæq; uiuẽdum ſufficere uirtutẽ.) Hoc docet Cicero Tuſcul. quinta. Nihil mali eſſe in morte.) In prima Tuſculana uarijs argumentis oſtenditur. Hinc iam tribus libris ſequentibus.) Id eſt, Tuſculana ſecunda, tertia, quarta. Diſputationem.) Cic. li. 5. epiſtolarũ ad Atticum: Quòd prima diſputatio Tuſculana te confirmat, ſanè gaudeo. An manes nocturnis moleſti apparitionibus poſſint carminibus coerceri.) De hac manium apparitione nouum eſt miraculum in epiſtola quadam Plinij lib. 3. de Athenodoro philoſopho. Vide Auguſtinum lib. 9. c. 11. & Iuuen. Saty. 2. Quæ autem & quantæ ſint uires carminum ſeu incantationum explicat in pharmaceutria Virgilius. Et apud Plin. de uerbis, & incantamentis carminum caput eſt lib. 28.

Sed de quæſtione quotuplex ſit.) Epilogus eſt eorum quæ de quæſtione dixit. Quæ quoniam multa ſunt, & diffuſè tractata, age nos quoq; uelut enũmeratione quadam omnia in memoriam reuocemus. Quæſtio eſt cum interrogatione elata oratio, ad quam ita eſſe, aut non eſſe reſponderi queat.

Ea quomodo ex ſententia Rodolphi diuidatur, ſubiecta indicat deſcriptio.

Quæſtionum diuerſitas ſumitur trifariam.

- Primũ ex parte ipſarum rerum; Atque ita duo earum ſunt genera.
  - Vnũ ſimplex quod ex ſimplici pronunciato naſcitur, ſuntque tres ei⁹ differētiæ.
    - Aut.n. quærimus an ſit res
    - Aut num hoc ſit illud.
    - Aut quō hoc ſi illud, quod eſt rurſum quadruplex nam id, qđ prædicatur.
      - Aut eſt finitio.
      - Aut genus.
      - Aut proprium.
      - Aut accidens.
  - Compoſitũ, quod eſt duplex.
    - Copulatũ, ut uoluatur, ne cęlum, & terra quieſcat.
    - Diſiunctum; ſit ne aut dies, aut nox.
- Deinde ex modo qrendi. Atque hic duplex oritur diuerſitas
  - Prior, qua quæſtionum.
    - Aliæ prædicatiuæ dicũtur, ut ſit ne homo bipes.
    - Aliæ conditionales, an ſi quis currit, is & mouetur.
  - Altera, qua quęſtionum.
    - Aliæ puræ ſunt, ut an ſit anima immortalis.
    - Aliæ modales, in quibus aliquis horum quatuor in eſt modorum poſsibile, cõtingens, impoſsibile, neceſſarium.
- Poſtremò, pro diuerſitate artium ad quas pertinent quo modo tanta quæſtionum diuerſitas ſit oportet, quanta ipſarum eſt artium.

Iam

Iam quiſquis ſcribit aut dicit, qõnẽ aliquã tractat.

Ea in altercationibus tum apparet,cum quod alter af firmat,id alter negat.

In cæteris orationibus inueniri ſic poteſt, ſi perſonã, rem,& conatum inuicem comparemus.

Præterea quæſtiones eæ,in quas prima quæſtio diducitur, partim in uerbis ipſis poſitæ ſunt, partim in iis, quæ uerbis continentur. Verbi cauſa.

Prima quæſtio eſt.

An recte Cato Martiam Hortenſio tradiderit.

Quæſtiones incluſæ in uerbis.

An fuerit Cato,an Martia,an Hortenſius, an ſit aliquid rectum,an Cato Martiam tradiderit, an tradiderit eam Hortenſio, an recte Cato Martiam Hortenſio tradiderit.

Quæſtiones incluſæ iis, quæ uerbis continentur. An hõ quiſquam uxorẽ hũerit,an recte hũerit,an dimiſerit, an recte dimiſerit,an tradiderit alteri,an recte tradiderit. Deinde,num Cato uxorẽ habuerit,num recte hũerit,nũ dimiſerit,num recte dimiſerit,num tradiderit alteri, nũ recte tradiderit. Hinc iam,ecquid Cato habuerit Martiam,ecquid eam dimiſerit,ecquid eam tradiderit alteri,ecquid Hortenſio,& unumquidque iſtorum, recte an ſecus. Inde iam poſtremo loco ſequuntur illa; An ciuis Romanus,ſenator,philoſophus,& quidem Stoicus,homo ſeuerus,habuerit,dimiſerit,tradiderit, & an recte habuerit, dimiſerit, tradiderit uxorem atq; hanc quidem nobilem, iuuenem, pudicam, deniq; Martiam,homini alteri,nobiliori,liberalius uiuenti,conſulari,diuiti,gratioſo,eloquenti,idq; hoc tempore, hoc modo,propter has cauſas. Quæ tam late diduxit Rodolph. non quòd omneis haſce quæſtiones explicandas exiſtimet,ſed ut ex multis,ea quæ noſtro potiſsimum inſtituto commoda fore uideantur,eligamus. Atque hactenus de quæſtione.

ORATIONIS EX VARIA ſtruendi ratione diuiſio. Caput XV.

PRoximum eſt, ut quia de materia dialectices, hoc eſt, quæſtione diximus, nunc de inſtrumento ipſius proſequamur. Inſtrumentum autem eius eſt oratio. Per eam nanq; qui diſſerit, fidem certatur facere de illo quod ſibi docendum aſſumpſit.

Orationis multæ poterant fieri diuiſiones, nobis duæ maximè ſufficient: quarum altera à ſtructura ipſius accipitur, altera ab effectu. Struitur autem omnis oratio, aut ſic, ut continens ſit: aut ut ſit conciſa. Continens eſt, quales ſunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Conciſa, ut diſputationes, & alternantia, ſcholaſticorum certamina. Hanc Zeno contractæ in pugnum palmæ, illam explicitæ manui ſimilem dicebat. Et illam quidem perpetuam orationem uocant, attribueruntq; eam rhetori: hanc uerò in foro altercationem, uolueruntq; propriam eam dialectices eſſe. Equidē cùm poßit utraq; oratione, & conciſa, & perpetua, probabiliter ornateq; dici, utranq; etiam ad dialecticum communiter & rhetora crediderim pertinere: cùm antea rationem probabiliter diſſerendi dialectico: ornatè, rhetori aßignauerim. Ergo & in foro ingens etiam ſemper fuit oratoribus in altercationibus labor: ſeu cùm teſtem interrogarent, ſeu cùm ex perpetuæ dictionis decurſu in id ſunt delati, ut per ſingula argumenta premerent aduerſarium,

rium, & uel illius ſilentio confeſsionem exprimerent. Unde & æditas adhuc in eum uſum à Quintiliano altercationes uidemus. Comici uerò & Tragici poëtę, quod nemo negauerit, ciuili orationis generi (ſi illud propriè rhetoricum eſſe uolumus) magis ſunt uicini, quàm ſcholaſtico philoſophorum: qui tamen ipſi intercisa conſtat oratione. contrà quęcunque ferè Ariſtoteles, permultique alij pręclari in philoſophia nominis ſcripſerunt, perpetuo orationis connexa ſunt textu. Sed & alius dialogo eandem rem, alius unius tantum perſonę orationę tractauit. Vt de amicitia Cicero in Lęlio perſonas alternis dicentes induxit: Ariſtoteles in Ethicis eandem rem ſuis ipſe uerbis eſt executus. Hęc idcirco dixi, quia de oratione & partibus eius dicturus ſum nonnulla, quę ſolent etiam à rhetoribus explicari, ne quis ea cùm legat, egreſſum me terminos inſtituti mei credat. Cùm enim ſit (quod ſępè iam diximus) dialectices munus, accommodatè ad fidem pro cuiuſq; rei natura diſſerere: fatendum utiq; erit, quoniam id oratione uelut inſtrumento fit, quacunq; id oratione fieri poſsit, eam dialectico inter artes ſuæ inſtrumenta eſſe numerandam. Neq; tamen negauerim multum hęc duo orationũ genera diſtare, cum ſint inſtantiora, magisq; urgeant concisa, & plurium utiq; fraudium ſint capacia, earum maximè, quę aduerſario laqueis captioſarum interrogationum ſtruuntur. Quò fit, ut perſępè oratores in perpetuis actionibus, ſi quando acrius premunt ad-

uerſarium

uerſarium, imitentur altercantem, interrogētq́; ecquid habeat, quod reſpondere uelit? ecquid poſſit iſtis contradicere? Perpetua uerò dictio, tractu æqualitatéque ſua iudici eſt aptior: ut qui non adeo quæ prorſus ſunt uera, ſed è duobus magis ſequatur uerißimiliora, dicentem, quíque potius ex toto orationis complexu, omniumq́ue eorum quæ dicuntur comparatione, accipere malit, quod probet, aut auerſetur aduerſarius. Aduerſarius uerò nihil uellet prætermiſiſſe, quòd ipſum offendere poſſet: ſed potius ſtatim unumquidque apprehendere cupiet, ſingulisq́ue inſiſtere, neque quicquam è manibus niſi ui dicentis abreptum dimittere. Eſt itaque (ut ſic dicam) in perpetua oratione ueritatis color plerunque ſpecioſior: in altercatione diſquiſitio exactior. Qualeſcunque tamen ſunt orationum iſtæ differentiæ, quia utraque docemus, utraque intra dialectici ueniet tractatum.

Scholia in caput 15.

STRVITVR autem omnis oratio, aut ſicut continens ſit.) Fabius Quintilianus lib. 2. Itaque cum duo, inquit, ſint genera orationis, altera perpetua quæ rhetorice dicitur, altera conciſa, quæ dialectice: quas quidem Zeno adeo coniunxit, ut hanc compreſſæ in pugnũ manus, illam explicitæ diceret ſimilem, etiam diſputatrix uirtus erit, adeo de hac, quæ ſpecioſior atque apertior tanto eſt, nihil dubitabitur. Et Cicero in Oratore ad Brutum; Zeno quidē ille, inquit, à quo diſciplina Stoi-

corum eſt, manu demonſtrare ſolebat, quid inter has artes intereſſet. Nam cum compreſſerat digitos, pugnũq; fecerat, dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe, cum autem diduxerat & manum dilatauerat, palmæ illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat. Vide Senecam lib. 14. epiſtola 90. item Quintilianum lib. 2 Equidem cum poſſit utraque oratione.) Probat rationibus aliquot, utrumque orationis genus communiter & ad rhetorem & ad dialecticũ pertinere. Quanquam hic quoq; uerborum magis quã rerum inter Rodolphum & alios pugna eſt. Etenim Rodolphus de rhetorica & dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædam miniſtræ ſunt artium omnium, ita ut ab rhetore ornatus petatur ſermonis, à dialectico probabilitas. Quo certe modo tam conciſam, quàm cõtinentem ſe perpetuam orationem, utrique harum artiũ communem eſſe oportet; cum utroque genere orationis probabiliter ornateque diſſeri poſſit. Qui diuerſam ſunt ſecuti ſententiam, hi dialecticen ad ſcholaſtica illa umbraticaque certamina coarctarunt; & officio rhetoris, eos demum fungi arbitrati ſunt, qui forẽſibus illis actionibus operam ſuam addixiſſent. At enim non ne & in forum interim conciſum illud orationis genus uenire poteſt? Poteſt quidem, uerùm id rarius. Et qui hunc in modum diſcreuere res iſtas, eos non tam quid fieri poſſit, quàm quid plerunque fieri ſoleat, tradere uoluiſſe apparet. Cum antea rationem probabiliter diſſerendi dialectico.) Id fecit libri huius capite ſecundo. Ergo & in foro ingens etiam ſemper fuit oratoribus in altercationibus labor.) De his altercationibus caput eſt apud Fabium libro ſexto, capite tertio. Quod autem addit Rodolphus editas eſſe à quintiliano altercationes in hunc uſum, de ea re dicemus nonnihil libro tertio, capite decimoquinto. Cicero in Lęlio.) In libro de amicitia, qui Lælius inſcribitur.

ALTERA

ALTERA DIVISIO ORATIONIS, & quid ſit Expoſitio, quid Argumentatio. C. XVI.

Alteram orationis diuiſionem ab orationis effectu diximus accipi. Is eſt, docere quóad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus eſt credere, aut eſt orationis ui cogendus. Sic & oratio, aut ſatis habet explicare rem, de qua dicit, cuiuſmodi ſit, ſecura fidei opinionisq; eius qui audit: aut talem eſſe peruincere etiam retinente auditore conatur. Illud expoſitione fit, iſtud argumentatione: Omnis igitur oratio, & prorſus omne quicquid dicitur, aut expoſitio erit, aut argumentatio. Expoſitionem priore libro diximus eſſe orationem, quæ ſolam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem uerò orationem, qua quis rei de qua dicit, fidem facere conatur. Inter narrationem & expoſitionem, item argumentationem & confirmationem, nulla ſanè eſt differentia, niſi quòd narrationem & confirmationem duas orationis partes facimus, quibus certus eſt in cauſis locus, expoſitio autem & argumentatio, generalia ſunt nomina, & in proœmio ſæpè exponimus, ſæpè argumentamur; & in narratione interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratione itidem utrunque nonnunquam facimus. Itaq; ut quã minimum confunderemus nomina iſta cum illis, placuit hæc ſic potiſſimum nominare, quanquam ſit ea

nonnunquam apud autores inuenire confuſa. Expoſitio ergo (quemadmodum dicimus) eſt, quæ rem recenſet ſolùm talem aliquam eſſe, uelut credenti auditori. Argumentatio, quæ talem eſſe rem, ratione peruincere nititur. Vt ſit expoſitio; Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago; quæq; ſequuntur. Cauſas enim propter quas oderat Aeneã Iuno, recenſet poëta. Easq́; ſi ſic accepiſſet, ut dubiũ faceret, an odiſſet Aeneam Iuno, harumq́; commemoratione cauſarum uellet id docere; argumentatio eſſet. Nunc quia odium Iunonis uelut certum indubitatumq́; ſumitur, cui cauſæ ſubduntur, non ut oſtendatur odiſſe Aeneam Iuno, quippè pro certo id eſt, quemadmodum diximus: ſed propter quas odium ipſum prouenerit, expoſitio eſt. Quòd ſi iam conuertamus orationem, dicamusq́;, non dubium eſt quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ poſteritate uenturum erat, & quia contra Troianos ſteterat pro Argiuis ſuis in bello, & reliqua quæ poëta ſubdidit, argumentatio fiet. Vt obiter admoneamus, idem quandoq; expoſitionem & argumentationem, mutata tantùm orationis forma, fieri poſſe; cùm poßit idipſum & cauſa rei eſſe, & ratio. Rationem in præſentia dico, per quam res cognoſcitur; cauſam, per quam eſt. Ergo ſi quis, cùm uideat deficere lunam, diſſeratq́; id euenire, quoniam terra interpoſita ſit inter ſolem & lunam; excludatq́; radios ſolis, ne mißi ad lunam, illuſtrare poßint eam fulgo-

re

re ſuo, cauſam dicit, expoſitióque erit. Si quis autem cùm uideat lunam deficientem, probet terram interpoſitam eſſe inter ſolem & lunam, quoniã aliter deficere luna non poſsit: rationem tantum reddet. At ſi cras defectum ire lunam prædices, idque oſtendas, quas doceas terram inter ſolem & lunam interuenturam; idem iam, hoc eſt, interuentus terræ inter ſolem & lunam, cauſa erit defectus lunæ; quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura eſſe cognoſcetur. Argumentatio autem eſt, quod paulò pòſt ſubiecit poëta, Méne incepto deſiſtere uictam: Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua; noti enim ſunt loci. Non dicit Iuno ſibi ipſi tanquam credenti, nolle ſe deſiſtere propoſito: ſed addita ratione, docet ipſa ſe; quare in dignum ſit ut deſiſtat; hortaturque, ut in ſententia permaneat. Huius autem admonendum uidetur, nonnunquam in expoſitionẽ uenire argumentationem, & ſæpiùs in argumentationem expoſitionem uenire. Eaq; ſi per ſe accipiantur, quicque poterit uocari id ipſum, quod eſt. Argumentatio erit itaque; Aſſenſere omnes, & quæ ſibi quiſque timebat. Vnius in miſeri exitium conuerſa tulere. Quò magis enim potuiſſet probare, omnes aſſenſiſſe, quàm quòd gaudebant ſecuritate ſua? Ita apud Ciceronem pro Milone. Seruos ex Appennino deduxerat, quos uidebatis; res enim erat minimè obſcura. Et paulò pòſt iterum. Quam uocem eius ad hunc M. Catonem ſtatim

Fauonius detulit. Et iterum: Vt ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt) Miloni inſidias collocaret, quæ omnes argumentationes ſunt breues quidem, ſed argumentationes tamen. Contra inter argumentandum expoſitio eſt. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo contra Mithridatem geſtarum. Item pro Murena explicatio inſtitutorum philoſophiæ Stoicæ, quam Cato ſectabatur. Et pro eodem, uerba minæq; L. Catilinæ, & in domeſtica concione, & in ſenatu iactata. Laudationes ſæpè uituperationesq; totæ propemodum expoſitione conſtant. Quæ cauſa fuit nonnullis, ut crederent in eis controuerſiam non eſſe. Verùm quia & inter exponendum argumentatio, & inter argumentandum expoſitio, utraq; fit alterius rei acceſſio, tranſeunt in nomen quoq; illius, cuius ſubſtantiæ iunguntur. Quanquam enim partem quampiam expoſitionis interiecto nodulo aliquo argumentationis firmemus, non tamen tunc circa id ſumma conſiſtit inſtituti noſtri. Et expoſitiones quæ inter argumentandum fiunt, quanquam ſint utiq; per ſe acceptæ expoſitiones, tamen quia argumentationum pars ſunt, & illis confirmandis deſtinantur, argumentationes uocantur. Nomina enim data rebus eſſe uoluit Anaxagoras, non ab eo quòd ſolùm, ſed quòd eſſent maximè.

Scho-

Scholia in caput 16.

Expoſitionem priore lib.diximus eſſe orationem.) Libri 1. capit. item 1. Inter narrationem & expoſitionem, argumentationem item & confirmationem.) His ad plenum intelligendis multum momenti atulerit lectum huius libri ca.17. Vrbs antiqua fuit.) Primo Aeneidos. Locus notior, quàm qui aſſcribi debet. Cum idipſum poſſit eſſe & cauſa rei & ratio.) Cauſam nunc dicit, per quã res habetur ut ſit, rationem, per quã res habet ut cognoſcatur. Ergò res eadem, inquit, & cauſa eſſe poteſt & ratio, cauſa, quatenus per ipſam res eſt, ratio quatenus per ipſam cognoſcitur. Exẽpla quę addit, ſatis dilucida ſunt; modò ne ignoremus, defectum ſiue ecclipſim lunæ prouenire inde, quod terra inter ſolem & lunã interpoſita, obſtat, quò minus luna radijs ſolaribus illuſtret. Me'ne incepto deſiſtere uictam?) Verba Iunonis primo Aeneidos, indignantis ſe tot annos contra Aeneam fruſtra bella geſiſſe, animantisque ſe ipſam, ne ab incœpto deſiſtat. Locus eſt notus uel pueris, quocirca nihil cauſæ erat, cur huc plura aſſcriberentur.

Nonnunquã in expoſitionem uenire, argumentationem.) Quintilianus lib. 4. Argumentabimur, inquit, in narratione nunquam, argumentum ponemus aliquãdo. Eaq; ſi per ſe accipiantur, poterit quicq; uocari idipſum quod eſt.) Quoties argumentatio, inquit, uenit in expoſitionem, tunc per ſe quidem inſpecta poſſet ſuo nomine, hoc eſt, argumentatio dici, ſed quia in eiuſmodi oratione expoſitio dominatur, hinc eſt, uti tota expoſitionis nomen recipiat. Item fit, quoties expoſitio incidit in argumentationem. Aſſenſere oẽs, & quæ ſibi quiſq; timebat, &c.) Verba ſunt Sinonis 2. Aeneid. quorum mentio fiet & capite ſequenti. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo geſtarum.) In ea oratione explicaturus Cicero, quo modo magnum adhuc poſſet eſſe, id bellum, quo cum Mithridate gerebat populus Romanus; initio Lucullum laudat, atque res eius aduerſus

Mithridatem geſtas exponit. Longum foret huc totum locum aſcribere, neq; ita multum momenti attulerit ad eorum quæ ab Rodolpho dicuntur intelligentiam. Et pro eodē uerba minæq; L. Catilinæ.) Dixerat enim Catilina in domeſtica concione, miſerorum fidelem defenſorē inueniri non poſſe, niſi eum qui ipſe miſer eſſet, minime timidum & ualde calamitoſum eſſe oportere eū. qui eſſet futurus dux & ſignifer calamitoſorum. Dixerat idem in ſenatu, duo corpora eſſet in republica, unum debile firmo capite; Alterum firmū ſine capite: huic cū ita de ſe meritum eſſet, caput ſe uiuo non defuturū, &c. Nomina enim rebus data uoluit Anaxagoras.) Philoſophus hic fuit Aſiaticus. Claruit Athenis eodem tempore, quo Perſarum rex Xerxes. Cum poſt annos complures ex Græcia in patriam eſſet reuerſus, uideretq; deſertas poſſeſsiones ſuas: Non eſſem, inquit, ſaluus ego, niſi iſtæ perijſſent. Et qui annunciarat mortem filij: Nihil noui nuncias, inquit, ſciebam enim me genuiſſe mortalem. Porrò quod hic de eo dicit Rodolphus, id (ſi rectè memini) tribuit ei in Phyſicis Ariſtoteles.

QVAM MVLTIPLEX SIT PArandæ fidei ratio. *Cap. XVII.*

SEd nos ſingulatim de utraq;, primumq; de Argumentatione dicamus, quoniam ſunt in ea robur neruiq; diſſerentis. Expoſitio enim inuenit (ut ita dicam) fidem, argumentatio facit eam. Si quod autem habet expoſitio, ſicut habet utiq; artis, quod dialectico præcipiendum ſit, id ferè ex argumentandi ratione deſcendit. Cùm petatur autem fides argumentatione, dicendum uidetur in primis, fidem orationi dupliciter contingere, rebus ſcilicet & oratione.

tione. Rebus contingit fides, quam is qui audit, uelut tacita apud animum ſuum argumentatione colligit: & ex perſona eius qui dicit; quia uel uis putatur, cui tutò poßit credi, uel affectus aliquis, ut beneuolentia, ut ira, ut miſericordia, propenſiorem facit animum audientis ad credendum. Et ex reliquis, ut ſunt tempus, locus, res, & ipſius etiā qui audit perſæpè cupiditas, uel æquitas utcunque animi, cuius parui refert, ſiue ita eſſe, ſiue aliter credat, & ipſe dicendi modus. Vnde & perſæpè dubitatio dicentis, noſtram opinionem confirmat, non quia id uerba efficiant, ſed quia credendum uidetur maximè ei, qui nihil improbius affirmet. Contráq; argumentoſius, & ſolicitè dicenti, minus habetur interim fidei. Putamus enim non fuiſſe de fide noſtra dubitaturum, niſi fidem ſibi ipſe non haberet; & quia ſciret non dicere ſe uera, in eam perſuaſionem uenire, ut ne ueriſimilia quidem nobis putaret uiſum iri. Vnde ductum etiam in prouerbium eſt. neminem ſatis credibiliter alijs mentiturum, niſi, qui fuerit antea ſibi mentitus. Sinon ille Virgilianus, nihil habet in uerbis ſuis, quo fidem faciat eis, quæ de caſu ſuo, déque fabricatione equi confingit. Vnde ergo fides illi uenit? Primum credebatur auectos hoſtes; unde dimoto metu libertas iam Troianis negligentius omnia ſecurius audiendi, minusque ſupecta uerba Sinoni, accipiendi, ut quæ nihil poſſent nocere. Deinde Sinonem relictum hoſtibus, non uideri niſi offenſum ſuis & inimicum

micũ eſſe poſſe. Ad hæc præsẽti pro uiro fauor, et miſericordia ex periculis. Palamedes Troianis Vliſſes æmulatione & uetandis bellis acceptior. Vlyſſes contrà Troianis aſtudoliſque inuiſus. Troiani cupientes uera eſſe quæ dicebantur, & paratiores ad credendum, quia nullum uidebant eſſe præmium mendacio. Præterea Palladium à Græcis è Troia furto ablatum. Equus animal aptum bellis, & deæ præſidi bellorum ſacrum. Poſt Laocoon à draconibus peremptus, qui equum uiolauerat. Quia narrantur omnia conſentanea iſtis, quanquam nihil ſit in oratione, quo uera quæ dicuntur probentur ipſe tamen collectione collationéque rerum auditor, & earum inter ſe ordine & congruentia, ſic eſſe ſibi perſuadet. Ergo creduntur alia, quia uera eſſe certum eſt, quale eſt quod primum narratur de Palamede.

Quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem infando indicio, quia bella uetabat.
Demiſcere neci. Et iterum.
Omnis ſpes Danaûm, & cœpti fiducia belli,
Palladis auxilijs ſemper ſtetit.

Alia creduntur, quia ſunt per ſe probabilia, ut
Sæpè fugam Danai Troia cupiêre relicta
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello. Et
Eripui (fateor) læto me, & uincula rupi. Et
Aſſenſere omnes, & quæ ſibi quiſque timebat,
Vnius in miſeri exitium conuerſa tulêre.

Alia creduntur, quia alijs ueris ſimilia ſunt, ut
Sanguine quærendi reditus.

Creditur enim, quia ſimile illius eſt:
Sanguine placaſtis uentos, & uirgine cæſa; quod certum eſt. Sic etiam.
Hinc ſemper Vlyſſes
Criminibus terrere nouis, hinc ſpargere uoces
In uulgum ambiguas.
Certum erat antea talia ſolitum illum facere.
Quædam uelut in numerum creduntur, quia non eſt, cur falſa ea putemus. Vt
Illi me comitem & conſanguinitate propinquũ
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis
Et, Bis quinos ſilet ille dies, tectusque recuſat:
Prodere uoce ſua quenquã, aut opponere morti.
Et, Limoſóque lacu per noctem obſcurus in ulna
Delitui.

Non enim eſt, cur iſta, uel ſic, uel potius non ſic facta credamus. Quædam etiam fidem habent, quia inter duo prorſus uera uelut uia, uel tranſitus, quidam ſtatuuntur: occupantque ea mentem, quia ad alia non reſpicimus, ut hæc uera credamus. Vt Palamedem fraudibus Vliſsis occiſum eſſe; pro confeſſo eſt, & Sinonem relictum à Græcis in patriam profectis, res ipſa indicat. Connectit hæc duo capita Sinon, hinc ſumpto fundamento fraudis, quòd conſanguineus eſſet Palamedis. Quod cùm uideatur nihil ſummæ rerum allaturum, & uelut extra rem, & nihil ad rem pertinens, pro uero accipitur, originemq; fidei præbet omnibus illis, quæ poſtea dicuntur. Vt inte-

interim admoneamus, nulla parte illum qui contra nos diſſerit, acrius inſpiciendum, quàm ubi minimũ urgere nos, uel etiam ridiculus nobis, firmare partes noſtras uidebitur. Ea nanque quæ palàm nos premunt, uelut aperta uis, ui repelluntur, ipſaq; uel indormientes nos impetu ſuo excitant. Quæ uerò tanquam ſtolida, & nonnunquam etiam ut pro futura proferuntur, quo tectius plerunque, eo grauius difficiliusque uitatu periculum ferunt. Poſtremo creditur dicenti ipſi, quia uel grauis uir uel beneuolus putatur. Ad id figurandum pertinet, quod dicit; Fas odiſſe uiros. Et, Quod dij prius omen in ipſum conuertant. Quanquam ſint autem hęc omnia in ipſa oratione, non tamen altera adhibetur alteri, tanquam fidem factura; ſed ſingulę per ſe poſitę, reputatione audientis apud animum ſuum comparantis eas, parant fidem. Pleraque uerò ſeipſis, ſola rerum ęſtimatione, quia aptè accommodateque omnia naturę ſuę dicuntur, idcirco uidentur credibilia. Hocque fidei genus, cùm omni orationi nonnunquam, tum eſt expoſitioni maximè neceſſarium, cum non habeat ea fidem niſi ex rebus. Fides autem quę fit oratione eſt, quę conficitur argumentando, cum rẽ dubiam probabili colligimus argumento. Id uerò quo ſimul complectimur rem, quam probare uolumus, & illud inuentum, quo probare conamur eam, argumentationem eſſe dicimus. Sanè quo pacto argumentum rei probandę argumentando adhibeatur, in commune prioris libri initio, quàm potuimus

aptiſ-

aptiſsimè conati ſumus explicare. In hoc loco,quę argumentationis,hoc eſt,orationis ſunt propria, dicentur.

Scholia in caput 17.

Ex perſona eius qui dicit.) Autoritas quomodo fidẽ conciliat,uide Ciceronem in Topicis ſub finẽ, & Quintilianum lib 4.cap.2. Vnde & perſæpè dubitatio dicetis) qua de re pleraque eſt uidere apud Eraſmum in declamatione quæ Lingua inſcribitur. Accipere.) Videtur legendum accipiendi. Non uideri niſi.) Videri hoc planè redũdat,ſi grammaticam conſulimus. Qui nihil improbius affirmet.) Tribus maximè perſuadetur,uita dicentis, ueritate rei,& ſimplicitate elocutionis. Vide Ariſtotelem lib.2.cap.primo.Rhetoricorum. Neminem ſatis credibiliter alijs mentiturum.) Quintilianus lib. duodecimo. Prodit enim ſe inquit,quamlibet cuſtodiatur ſimulatio. Nec unquam tanta fuerit eloquendi facultas,ut non titubet ac hæreat,quoties ab animo uerba diſſentiunt. Si non ille Virgilianus.) ſecundo Aeneid. Similem narrationem eſt uidere apud Teren. ἑαυτὸν τιμ. qua Syrus Cliniæ ſuſpicionem tollit. Id uerò quo ſimul.) Itaque argumentatio eſt oratio ea,quæ & rem probandam, & argumentum quo probare rem eam uolumus,complectitur. Cicero in Partitionibus ait,agumentationem eſſe explicationem argumenti. Idem in Rhetoricis, nomine argumentationis duo ſignificari dicit,argumentum ipſum,& artificioſam inuenti iam argumenti expoſitionem. Sanè quo pacto argumentum rei probandæ argumentando adhibeatur.) Lege lib.ſuperioris cap.2.

QVOT

QVOT ARGVMENTANDI SPEcies ſint, & quæ ſingularum ſpecierum partes.

Cap. XVIII.

Fides omnis quæ fit argumentando, aut à ſenſibus primùm cœpit, deſijtq; in mentem, in qua neceſſe eſt fidem omnem conſiſtere. Aut ipſa per ſe mens alterum ex altero res perceptas conferendo, colligit. Priùs eſt, ut quia uidimus Lunam iam plenilunio deficere, et iterum, tertiò, quartò itidem fieri, dicimus, Luna tunc & tunc, & alio item alioq; tempore plenilunio defecit, nec unquam aliter eſt uiſum: colligimus ergo, Luna nũquam niſi plenilunio deficit. Priora enim illa ſenſu percepta ſunt ſingulatim; poſterius autem quod eſt, Lunam nũquam niſi plenilunio deficere, mente ſola percipitur. Secundum, cùm mẽs alterum colligit ex altero. Vt cùm dicimus, Luna nunquam deficit niſi plenilunio, ergo neceſſe eſt id fieri interuentu terræ lunam obumbrantis. Horum enim utrunque niſi mente, percipi nequit. Pro hac diuerſitate duæ natæ ſunt perfectæ formæ argumentandi, quarum alteram inductionem, alteram uulgò uocant Græco nomine συλλογισμὸν, Cicero aptè (ut omnia) & propè ad uerbum, ratiocinationem dixit. Mihi rectiſſimè uidetur inductio dici, enumeratio quemadmodum Cicero dixit, argumentationem quandam eſſe ex partium omnium enumeratione.

Indu-

Inductionis uerò nomen magis conuenit imperfectæ enumerationi, cùm duobus tribúsue propoſitis inducitur auditor, ut in omnibus ita credat eſſe. Eſt autem inductio uel (ut nos dicimus) enumeratio, argumẽtatio qua ex pluribus uel partibus, uel ſpeciebus, unum uel totum uel genus uniuerſaliter colligitur. Genus in præſentia uoco, quod aliqua ratione in plura diuiditur, Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo. Paries eſt meus, fundamentum meũ, tectum meum, reliquaq; partes meæ ſunt: ergo domus mea eſt. Et hoc item: Plebs Romana optimè de Milone ſentit, & equeſter ordo; & ſenatus; totus ergo Popu. Roman. optimè ſentit de Milone. Ex ſpeciebus hoc modo; Pompeius habet uirtutem, habet peritiam rei militaris, autoritatem, felicitatem; habet ergo cuncta Pompeius in ſummo duce ſpectanda. Ratiocinatio (ſi Latino malumus uti nomine) eſt ut inquit Ariſt. oratio, in qua poſitis quibuſdam, neceſſe eſt aliud præter ea quæ poſita ſunt euenire. Vel eſt argumentatio, in qua poſitarũ duarum propoſitionum duo termini ſic iunguntur in tertio aliquo, ut neceſſe ſit eos eodẽ modo inter ſe cõiungi; Vt omnis inſidiator iure occiditur, Clodius eſt inſidiator, ergo Clodius iure occiditur. Hic in his duabus propoſitionibus, iure occidi & Clodius, iunguntur affirmatiuè; in eo quod eſt inſidiatorem eſſe, iunguntúrq; inter ſe etiam affirmatiuè. Sic etiam negatiuè, nullum qui fatetur à ſe hominem occiſum, fas eſt uiuere, Milo hoc fatetur, ergo Miloni

fas

ſas non eſt uiuere. Hic Milo & ſas eſſe uiuere, di ſiunguntur negatione, in eo quod eſt fateri homi- nem à ſe occiſum, diſiunguntur ergo itidem inter. Sed quæ ſit lex ratiocinationum, quotq; ſint earum figuræ, exactè proſequi ad iudicandi pertinet ratio- nem. In præſentia, quoniam neceſſe eſt uſu uenire no mina iſta; ne ſint ignorata, obiter quantum præſen- tis rei ſufficit inſtituto, dicantur. Id ergo quod effici tur argumentatione, alij concluſionem, alij intentio nem uocant, quoniam ſit id, quod intendimus argu mentando conficere. Ea uerò, per quæ conficimus cõ cluſionem, propoſitiones dicuntur. Et in inductione quidem nullum inter ſe diſcrimen habent propoſitio nes, nec numerum præfinitum. Pro multitudine .n. partium aut ſpecierum, creſcat is, neceſſe eſt, et quæ- libet ex æquo adhibetur concluſioni conficiendæ. In ratiocinatione autem duæ tantùm ſunt propoſitio- nes. Quarum altera plus uirium habet ad conficiẽ dum, quia concluſionem ferè intra ſe complectitur, & idcirco ea uel maior propoſitio uel expoſitio uo catur. Altera minus habet uirium, quam uocant minorem propoſitionem, uel aſſumptionem. Et omnis quidem propoſitio duobus continetur; uel ex- tremis, uel terminis. Quorum hic ſubiectum dicitur, de quo dicitur aliquid. Hic uerò prædicatum, quod dicitur de aliquo. Neceſſe eſt igitur in duabus pro poſitionibus ratiocinationis quatuor eſſe terminos; interque hos quatuor, quia unus bis ſemper accipi- tur, uſu quidem & miniſterio quatuor ſunt, reuera

tamen

tamen non plures ſunt tribus. Quorum qui bis ſumitur, medium dicitur, quoniam in eo alij duo iunguntur. At qui cum medio ſumitur in maiore, maius extremum, in aſſumptione uel minore extremũ minus uocatur. In hac ergo ratiocinatione, omnis *inſidiator iure occiditur, Clodius eſt inſidiator, ergo Clodius iure occiditur: Concluſio eſt, Clodius iure occiditur, ea eſt enim quam probare uolumus. Maior eſt omnis inſidiator iure occiditur. Minor, Clodius eſt inſidiator, Medium eſt inſidiator, quoniam in eo, iure occiditur, quod eſt maius extremum, & Clodius, quod eſt minus, iunguntur. Præter has duas ſpecies argumentandi perfectas, aliæ ſunt imperfectæ duæ: quæ niſi captioſæ ſint, & non in ſpeciem tantùm, ſed uerè conficiantur, ad iſtas ſemper redigi poßunt. Quarum quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur, id eſt, (ut Quintilianus interpretatur) commentum. Quo quidem cùm poßint omnia mentis noſtræ ſignari cogitata, argumentationem ſignificauerunt ex altera ratiocinationis propoſitione, hoc eſt, maiore uel minore, & concluſione compoſitam. Et maiore, ut inſidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, ut Clodius eſt inſidiator, iure ergo Clodius occiditur. Quæ uero naturam habet inductionis, Exemplum uocatur. Quid ſit exemplum, ſuperiore libro, cùm comparata tractaremus, à nobis eſt dictum. Sed nõ omne exemplum redigitur ad inductionẽ, nec omnis imperfecta inductio eſt utique exemplum. Illud*

enim. P. Scipio occidit iure Gracchum, ergo Cicero iure occidit Catilinam; nemo negauerit exemplum eſſe: Non eſt inductio tamen, ſed ratiocinatio. Nec enim Scipio pars eſt Ciceronis, nec ſpecies illius. Sic & quanquam ſit exemplum hæc imperfecta inductio: Omnis poteſtas impatiens conſortis erit, quoniam fraterno primi maduerunt ſanguine muri: hæc tamen argumentatio; Quid ſatis eſt, ſi Roma parum? quæ ſi explicatio; Roma non eſt ſatis, ergo nulla res eſt ſatis; inductionis quidem ſimilitudinem habet, nemo tamen dixerit eam exemplum. Ariſtoteles autem dixit exemplum rhetoricum; inductionem, enthymema ratiocinationem rhetoricam; definiuitq́; enthymema eſſe ratiocinationem ex uerіſimilibus & ſignis. Sunt itaque, qui putent Ariſtotelem non diſcreuiſſe forma argumentandi à ratiocinatione enthymema; ſed certo tantùm rerum genere enthymema conſtare uoluiſſe. Plerique rhetores hoc nomen uelut dignatione quadam dederunt ei argumentationis generi, quod ex contrarijs conficitur. Quale eſt; Quem alienum fidem inuenies, ſi tuis hoſtis fueris? Et id quod modò dixi; Quid ſatis eſt, ſi Roma parum? Et apud eundem autorem: Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? Et, Cùm meretricis ſit quod amator odi, cuius putatis eſſe, quod pauper adamaui? Sed hæc plerunque magis conſtant eloquendi, quàm inueniēdi ratione uel argumentandi forma.

Scholia

Scholia in caput 18.

Quandoquidem caput hoc multa cōplectitur, & quæ non ſatis expoſita uideantur eſſe ijs, qui parum exercitati ſunt præceptis dialecticorum, expediat fortaſsis quædam repetere paulò altius, & quæ habet Rodolphus, ea in breueis quaſdam uelut ſummas colligere. Quæſtio igitur (ut auſpicemur inde) eſt id de quo diſceptatur, hoc eſt quemadmodum ait Boëthius, quæſtio eſt in dubitationem, ambiguitatemq; adducta propoſitio. Vel (ut Rodolphi uerbis utamur) quæſtio eſt cum interrogatione elata oratio, cui eſt aut non eſt, reſponderi queat. Argumentum eſt, quo alteram quæſtionis partem ueram aut falſam eſſe oſtendimus. Vel (ut inquit Quintilianus) argumentum eſt res, quæ alterius probationi adhibetur. Argumentatio eſt oratio ea, qua inuentum iam argumentum rei propoſitæ accommodamus. Ea interim paucisſimis abſoluitur uerbis, interim latisſimè funditur, pro arbitratu eius, qui dicit. Duæ ſunt eius formæ perfectæ, ſyllogiſmus & enumeratio, quam alij uocant inductionem. Syllogiſmus eſt oratio, in qua poſitis aliquibus, & conceſsis, aliud quidam quam ſunt ea, quæ poſita ſunt, per ea, quæ poſita ſunt, neceſſe eſt euenire. Aut ſi mauis hoc pacto: Syllogiſmus eſt argumentatio, in qua ex propoſitione & aſſumptione, neceſſariò ſequitur concluſio, ut nulla ars citra exercitationē perdiſci pōt dialectice ars eſt, nequit ergo ea citra exercitationē pdiſci. Cōſtat ſyllogiſmus quiſq; partibus ternis, quarum prima ab Rodolpho dicitur expoſitio, altera aſſumptio, tertia intentio ſiue concluſio. Cicero primam illam nominat propoſitionem, aſſumptionem alteram, tertiam cōplexionem. Expoſitio eſt pronunciatū generalem lateq; patentem complectēs ſententiā, ex qua omnis uis totius argumētationis emanat. Cicero ſic finit; Propoſitio eſt, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis uis oportet emanet rōcinationis: Aſſumptio eſt pronūciatū, quo generalis illa

ſententia accommodatur rei propoſitæ. Concluſio illud eſt pronunciatum, quod ex expoſitione & aſſumptione neceſſario colligitur. Vt ſi probare uelis epiſcopum oēm oportere eſſe uirum bonū, hic initio generalem aliquā ſententiam proponas oportet, ea eſſe poſſit eiuſmodi; Cuius hæ partes ſunt, uti homines cęteros ſuo exemplo reddat meliores, is ipſe ante oīa bonus ſit oportet. Hæc eſt propoſitio, quæ quantum in ipſa eſt, multo pluribus, atq; noſtro huic inſtituto, poteſt accōmodari. Quamobrem excipit hanc aſſumptio, ita eam propoſito noſtro aſtringens, ut quod in cōmune prius dictum erat, id iam huic inſtituto incipiat eſſe proprium. Ea aſſumptio hæc ſit; Epiſcopi cuiuſq; id munus eſt, uti homines cæteros ſuo exemplo meliores reddat. Hinc iam, uelis nolis, ſequitur ea quam initio propoſueramus, cōcluſio, nempe hæc, debet ergo epiſcopus unuſquiſque eſſe uir bonus. Iam cū pronunciatum quodq; duobus cohæreat terminis, ſubiecto & prædicato, alter ex ijs, duabus illis prioribus partibus ſyllogiſmi debet eſſe cōmunis, ita ut ſemel in expoſitione poſitus, deinde in aſſumptione etiam repetatur. Atq; is terminus utrobiq; hoc modo poſitus dicitur medium. Cui qui in expoſitione coniungitur, dicitur maius extremum, quòd ferè latius pateat. Qui in aſſumptione, extremū minus, eo quòd de paucioribus dici poſſit. Verbi cauſa; Cuius officiū eſt erudire alios, ipſum eruditum eſſe oportet; epiſcopi munus eſt, ut alios, erudiat; ergo epiſcopū ipſum eruditum eſſe oportet. In hoc ſyllogiſmo medium eſt, alios erudire, maius extremum, ipſum oportere eſſe doctum, minus extremū, epiſcopus. quòd ſi cui uideantur hæc parum conuenire tertiæ ſyllogiſmorum figuræ, & hoc ego reſponſum uolo, in præſentia rarum aut nullum potius eſſe huius figuræ apud eruditos uſum, ac proinde indignam uiſam fuiſſe, cuius cura hic angeret.

Porrò enumeratio (inductionem alij uocant) eſt argumentatio, qua ex pluribus uel partibus, uel ſpeciebus, unum, uel totum, uel genus, uniuerſaliter colligitur. Sed

de

de hoc paulo poſt explicatius.

Interim ſciendum illud, quòd præter has duas argumentandi formas, aliæ duæ ſunt argumentandi ſpecies imperfectæ, enthymema & exemplum. Enthymema eſt ſyllogiſmus, cui altera propoſitionum deeſt? Vt, anima à ſe ipſa mouetur, ergo mouetur ſemper. Et, quod ſemper mouetur, id immortale eſt, ergo immortalis eſt anima Exemplum eſt, quo unum particulare probatur per aliud; ut, non potuit Romam capere Annibal, ergo nec Gotthi. Hæc rudius, cætera poſt dicemus explicandis uerbis Rodolphi.

Quidam imperfectas haſce argumentationes à ſuperioribus illis diſcreuere hoc pacto, ut has dicerent pertinere ad rhetorem, illas ad dialecticum. Quorum ſententiam non ſatis eſſe ueram, id uel hinc liquet, quòd & dialectici enthymematis exemplisq;, & rhetores perfectis interim ſyllogiſmis utantur.

Itaq; ſi quis accuratius uolet iſta ſecernere, is hoc dicet, in perfectis illis, ſolum antecedens uocari in dubiū poſſe, in ĩperfectis non modò antecedens, ſed & conſecutionē. Ac proinde quoties res eſt eiuſmodi, ut in imperfectis hijſce formis uera ſit conſecutio, non eſt cur perfectis utamur, ſin uerò ambigi de conſecutione poſſit, iam perfectis uti præſtiterit, ſiue in rhetorum, ſiue dialecticorum campo uerſeris.

Poteſt autem unaquæq; harum ſpecierum duplici ductu tractari, directo & obliquo. Directus eſt, cum propoſito aliquo, uelut recta uia colligimus id, quod probare uolumus. Obliquus, cū accepto cōtradicente eius quod probare uolumus, colligimus ex eo aliquid, quod falſum ſit, unde regreſſi, docemus falſum id eſſe ex quo collectum eſt, idq; quia contradicens eſt eius quod intendimus, conſequens eſt, iſtud eſſe uerum.

Inter hos ductus illud modò intereſt, quòd prior ille aptior eſt aduerſus ſecurum ac intrepidum aduerſariū, hic poſterior, contra ſolicitum & tergiuerſantem.

Hæc ferè ſumma eſt eorum, quæ tribus his capitibus

explicantur. Iam ſingulatim ea quæ difficultatis áliquid habere uidebuntur, explanare uideamus. Quanquam illud adhuc in commune dicendum eſt, partes ſyllogiſmorum, apud diuerſos authores, diuerſis item nominibus ſignificari. Proinde ne quid caliginis afferat multitudo iſtorum nominum, hunc in modum ea diſcernat iuuentus.

Sillogiſmi	Pars prima.	Ab Ariſtotele	Dicitur	Propoſitio maior.
		A Cicerone		Propoſitio
		A Quintiliano		Intentio
		A Boëthio		Propoſitio, aut ſumptũ.
		A Rodolpho		Expoſitio.
	Partem ſecundã	Atiſtoteles	Nominat	Propoſitionẽ minorem.
		Cicero		Aſſumptionẽ
		Quintilianus		Aſſumptionẽ
		Boëthius		Aſſumptionẽ vel aſſũptũ
		Rodolphus		Aſſumptionẽ
	Pars tertia	Ab Ariſtotele	Apellatur.	Concluſio
		A Cicerone		Complexio
		A quintiliano		Connexio
		A Boëthio		Concluſio.
		A Rodolpho		Cõcluſio, uel intentio.

QVANquàm dum quintiliani uerba conſidero diligentius, uidetur is mihi intentionis nomine intelligere conclusionem, non probatam ſed in hoc propoſitam ut probetur, deinde aſſumptionẽ uocare eam quæ à Cicerone dicit̃ propoſitio connexionẽ aũt, quæ ab alijs aſſumptio dici-

dicitur, eò quòd hæc intentionem cum propoſitione connectat. uerùm hæc excutere ſcrupuloſius, difficilius fortaſſe quàm commodius fuerit, idcirco ea in medium relinquamus. Nam quod Boëthius his tantùm nominibus utatur in deſignandis partibus ſyllogiſmi hypothetici, id certe leuius eſt, quàm quòd admoneri oporteat. Ergo iam ad ſingula.

PRo hac diuerſitate duæ natæ ſunt perfectæ formæ argumentandi.) Perfectas dicit propterea, quod enthymema quoque & exemplum formæ argumentandi ſunt, ſed imperfectæ. Alteram uocant græco nomine συλλογισμόν.) παρὰ τὸ συλλογίζεσθαι, id eſt, colligere & ratiociuari. Cicero aptè, ut omnia propè ad uerbum, ratiocinationem dixit.) Cicero primo rhetoricorum. Mihi rectiſſime uidetur inductio enumeratio dici, quemadmodum Cicero dixit &c.) Ego, inquit Rodolphus, exiſtimo eam, quæ ab alijs dicitur inductio, rectius dici poſſe enumerationem, eò quòd partium aut ſpecierũ quædã in ea fiat enumeratio. Cice. 1. Rheto. poſteaquam duo docuit eſſe genera argumentandi, unum neceſſarium, alterum probabile, atque prius illud trifariam tractari poſſe, per cõplexionẽ, per enumerationem, & per ſimplicẽ concluſionẽ, deinde (quòd ad hũc attinet locũ) enumeratio eſt, inquit, quã pluribus rebus expoſitis, & cæteris infirmatis, una reliqua neceſſario confirmatur; Eſt autẽ inductio, uel ut nos dicimus enumeratio.) Variè uſurpatur nomen inductionis apud autores, quæ res eſſe in cã ſolet, ut cum legerint omnia quæ de eã apud diuerſos ſcripta ſunt iuuenes, nõdũ tñ quę uis & natura eius ſit aſſequãtur. quo circa uiſum eſt mihi, quædã paulò altius de ea repetere. Quæ ſi eiuſmodi nõ erũt, ut ſatisfaciant doctis, ꝓfuerit tñ in hoc, ut alii his reprehẽdẽdis meliora afferãt, & ſi nõ aliud hoc certe effeciſſe uideamur, ut anſã pſtiterimus aliis, accuratius res iſtas tractãdi. Ergò ut quidẽ mihi uĩ, inductio ẽ argumẽtatio, qua uel ex ptibus totũ, uel ex ſpẽbus genus, aut certalia pars alia'ue

ſpecies colligitur. Partes in præſentia intelligo eas, quæ uulgò dicuntur partes integrales. Speciē idipſum quòd Rodolphus. Cùm ſint autem quatuor inducendi modi, quos in finitione attigimus, eorū primi hoc eſſe poſsit exemplum. Concutitur hodie bellis Germania, Italia armis uaſtatur, concurrunt infeſtis ſignis Hiſpani & Galli, Angli cum Scotis belligerantur, in Dacia nullus paci eſt locus; quantulū ergo abeſt, quo minus uniuerſus orbis Chriſtianus bello à ſeipſo diſsideat, & ſuo (quod dici ſolet) gladio iuguletur? Secundi hoc, Romulus fratrem ſecum regnantem ferre non potuit, neque Pompeium Cæſar, nec Auguſtus Antonium, & tu aduc aliquē putas eſſe in terris, qui æquo animo ſit laturus conſortem imperij? Illud tertij. Quid? manus ſi ſit ita infecta, ut nec ipſa ſanari queat, & periculum ſit, ne in reliquum corpus is morbus prorepat, antea, quam id fiat, abſcinditur; idem fit brachio, pedi, naſo, labris; & capiti uidelicet idem non fiat? Quarti hoc. Age inter poma, quodnam generoſiſsimum dicitur? an non id quod optimum eſt? quid equus, piſcis, ager, pratum? non horum quicque ita demum generoſiſsimum dicitur, ſi ſit idem, & optimum? dicitur profectò. quocirca inter homines quoque generoſiſsimum eſſe eum dicemus, non qui natalium ſplendore anteit cæteros, ſed qui uirtute ac probitate morum reliquos omneis præſtat. Duo eius genera fieri poſſunt. Eſt enim inductio omnis, aut perfecta, aut imperfecta. Perfectam uoco, quæ neceſſariò colligit. Imperfectam, quæ tametſi admodum colligit probabiliter, nulla tamē ſubeſt concludendi neceſsitas. Prior duobus fit modus. Principio; quoties omnibus uel partibus, uel ſpeciebus enumeratis, totum aut genus inde colligitur. Deinde, cùm non enumerantur omnia quidem, cæterum apponitur, tamen clauſula aliqua, quâ ea quæ enumerata non ſunt comprehendantur. Imperfecta, & ipſa duobus fieri modis poteſt. Primum cùm ex quibuſdam tantū, aut etiam quādoq; ex ſola una parte aut ſpecię aliqua, ad totum aut genus

pro-

progredimur. Deinde quoties aut una aut altera parte, aut ſpecie enumerata, non genus aut totum, ſed aliam quampiam partem ſpeciem ue inde colligimus. Atque hæc demum ea eſt, quàm rhetoricam inductionem uocant, quæque alio nomine dici ſolet exemplum. Quod nomen ab Ariſtotele eis etiam argumentationibus datur, ubi ex pluribus particularibus unum particulare colligitur. quanquam non me clam eſt, exempli nomen illis proprie tribui ſolere, ubi rem geſtam alteri res probādæ refellendæ'ue accommodamus. Ad quæ proxime accedunt, quæ nos ipſi, perinde ac ſi geſta ſint fingimus. Inter quæ primas tenent Apologi, & ut his quoque ſimilimum eſt, quibus ſimilitudines illas Socraticas, Ariſtoteles non ineptè, adieciſſe mihi uidetur. De primo modo inductionis perfectæ ab Rodolpho ipſo exempla poſita ſunt. Cæterorum omnium eiuſmodi effingi exemplum queat; quòd autem hominem nefandiſſimum toti etiā ciuitati charum eſſe dixiſti, id ego qua fronte abs te dictum ſit, nondum ſatis intelligo. Etenim quem magiſtratus omnes oderunt, quem ſenatus iam olim pernicioſum patriæ ciuem iudicauit, quem optimus quiſque de tyrannide inuadenda ſuſpectum habet, quem nemo denique eſt qui non uelit extinctum, hunc tu uniuerſæ ciuitati charum eſſe audes afferere? quid? An non locupletum fortunis quotidie imminet latro importuniſſimus? An non ciues etiam tenuiores, quacunque ratione poteſt, ſuis illis quantuliſcunque fortunis ſtudet euertere? Et quid multis? tu, ſi potes, nomina aliquem, in quem idem non cogitarit, imò in quem idem nō fecerit, quòd ſi non potes, quæ impudentia eſt negare ciues omnes ab uno iſt ſumma iniuria eſſe affectos? negare, ab uno iſto hoſte periculoſiſſimo intra muros noſtros uerſanti, omnium noſtrum fortunis extrema omnia imminere? Quanquam minus timendum erat, ſi de fortunis tantùm, non etiam de uita omnibus nobis eripienda, cogitaret homo nefarius. Sed qui rebus adhuc dubiis, Polycarpum ciuem reipub. natum occidit, qui interemit Philodamum,

lodamum,qui integerrimum optimumq; uirum Timo-theum crudeliſsimè trucidauit, hunc tu uictorem ciui cuiquam parciturum exiſtimas?Si neſcis? ne auunculo quidem ſuo homini innocentiſsimo,uerùm ſuis iſtis ſceleratiſsimis conatibus reſiſtenti pepercit, & nos adhuc fore ſperamus,ſcilicet uti huius tam crudelis beluæ, ſi quando uoti compos erit,gladios ciuis quiſquam euadat?Equidem mihi uidere uideor, nihil eum aliud animo deſtinaſſe,niſi ut totam hanc rempublicam funditus euertat,atque in nihilum redigat. Nam qui conſulibus palam cædem minatur,qui prætores etiam hoc tempore dubijs adhuc rebus à dicẽdi iure deterret, hic qui aliud quam totius reip.meditatur interitum?Profectò quiſquis non parcit capiti,totum corpus extinctum uult,& qui magiſtratus è ciuitate tollit, non uult ſaluam remp. Nunquam ne legiſtis,quomodo olim tyrannidem inuaſerit apud Athenienſes Piſiſtratus, Dionyſius apud Siracuſanos,apud Agrigentinos Phalaris?quorum mores nõ tam referret nouus hic Phalaris noſter, niſi & finem um quem illi qnærebant, quæreret. Anni ſunt uixdũ triginta, cùm auus eius ſimile quiddam in hac ipſa urbe molitus.Qui ſi eo tempore ijs quibus dignus erat exemplis,eſſet affectus, nunquam hic illi ſimilis eſſe uoluiſſet,nunc uerò etiam gloriæ ſibi apud poſteros fore exiſtimat,ſi uel ſuperaſſe ſcelus illius.nedum æquaſſe uideatur. Itaque prouidendum eſt uobis, ne quemadmodum, hic nunc illius,ita alius quiſquam poſt annum unum, aut alterum,huius eſſe ſimilis uelit. Id quod hac demum ratione commodè fiet, ſi ab hoc nunc ultimum ſupplicium ſumetis. Nam ſi in humano corpore, quoties mẽbrum aliquod ita affectum eſt,ut nec de eius ſalute ſperari poſſit,& periculum ſit, ne reliquum etiam corpus contagione ſua totum inficiat, tum id membrum ſine cunctatione præcidi ſolet, ſi idem fieri uidemus in ramis arborum. Idem in uitium putatione, quis ſit, qui hoc membrum tam peſtilens,hunc,inquam, pernicioſiſſimum non dico ciuem,ſed hoſtem, è repub. adhuc cor-

pore

pore nolit reuelli? Credite mihi, quemadmodum ouis ſæpenumero una totum inficit gregem, ita unus peſtilens ciuis, ſæpè uniuerſam rempublicam. Laurent. Valla contra Boëthium diſputans, negat inductionem dicendam eſſe, quæ uel interrogationibus careat, uel à particularibus ad uniuerſale progrediatur. Id quòd miror equidem excidere potuiſſe homini ingenioſiſſimo, quando neutrum ex ijs, uſquequaque uerum eſſe, facile probatiſſimorum autorum ſcriptis oſtendi queat. Quòd autem Socrates apud Platonem, ferè interrogationibus utitur, id non ea de cauſa facit, quòd omnino aliter inductio fieri non poſſit, ſed quòd eiuſmodi ratio elocutionis maximè ſit apta dialogis. Alioqui non eſſe ſemper neceſſarias interrogationes facile declarant uerba Ciceronis, tertio lib. de Finibus, quo in loco cum dixiſset nouis rebus noua item eſſe imponenda, & nomina: deinde hæc uerba ſubiecit. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte, cuius uſus ſingularis communiſq; non ſit, multam nouitatem nominum eſſe, cnm conſtituantur earum rerum uocabula, quæ in quaque arte uerſantur. Itaque & dialectici, & phyſici uerbis utuntur ijs, quæ ipſi Græciæ nota non ſunt. Geometræ uerò, muſici, grammatici, etiam more quodam loquuntur ſuo. Item ipſæ Rhetorum artes, quæ ſunt totæ forenſes, atque populares, uerbis tamen in dicendo quaſi priuatis utuntur ac ſuis. Atque ut omittam has artes elegantes & ingenuas nec opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi uocabulis uterētur nobis incognitis, uſitatis ſibi. Quin etiã agricultura, quæ abhorret ab oĩ politiori elegãtia, tamẽ eas res in quibus uerſatur, noĩbus notauit nouis, quo magis hoc philoſopho faciendũ eſt. Idẽ in Oratore ad Brutum, Quod (nẽpe indecorũ, ac dedecẽs) ſi poeta fugit, ut maximum uitium, qui peccat etiam cum probã orationem affingit improbo, ſtulto'ue ſapiẽti. Si denique

nique pictor ille uidit, cum immolanda Iphigenia, triſtis Calchas eſſet, mœſtior Vlyſſes, mœreret Menelaus, obuelandum caput Agamemnonis eſſe, quoniam ſummũ illum luctum penicillo non poſſet imitari. Si denique hiſtrio quid deceat quærit, quid faciendum Oratori putemus? Iam quod addit Laurentius, ex particularibus uniuerſale probari non poſſe, non id quidem ſemper uerum eſſe partim ex ijs, quæ iam ex Cicerone adduximus, modò accuratius expendantur, partim etiam ex ijs quæ ex Platone mox afferemus, liquere poteſt. In Phœdone hunc in modum Cebetem interrogat Socrates: Ergo utrum neceſſarium eſt, cuicunque aliquid eſt contrarium, nullo modo aliud id, quàm ex ſuo contrario fieri, ueluti quando quid maius efficitur, neceſſe eſt ex eo quod ante fuerat minus, poſtea maius euadere? CE. Ita eſt. SO. Nonne & ſi quid minus fiat, ex eo quod ante maius erat, poſtea fiet minus? CE. Sic omnino. SO. Quinetiam ex robuſtiori debilius, ex tardiore uelocius. CE. Prorſus. SO. quid uerò ſi quid euadat deterius? nõne ex meliori? & ſi iniuſtius, ex iuſtiori? CE. quid ni? SO. In omnibus igitur ſatis id exploratum habemus, omnia ita fieri contraria uidelicet ex contrarijs, quem in modum & Cicero in oratione ea, quam dixit pro lege Manilia, probat in Pompeio omneis res eas ineſſe, quæ in ſummo Imperatore exigantur, propterea quòd in eo inſit ſcientia rei militaris, quod uirtus, quod autoritas, quod felicitas. quæ utique inductio eſt, & quidem à ſpeciebus ad genus. Quod habet idem, ſtultum dictũ eſſe, ſi quis in inductione apponat hæc uerba, & ſic de ſingulis, aut alia fortaſſe, quorum tamen eadem ſit uis & ſignificatio, id planè cum eo pugnat, quod nos diximus paulo ante, de ſecundo perfectæ inductionis modo. Quapropter huius etiam rei exemplum ex Platone afferamus, quod ſi non planè atq; omni ex parte cum illa inducendi forma conſentiet, hactenus conſentiet tamen, ut intelligas, quoties partes aut ſpecies non omnes enu-

me-

merantur, tum fieri poſſe, ut eiuſmodi clauſula aliqua in earum quæ enumeratæ non ſint, locum ſuccedat. In Gorgia igitur legimus ad hunc modum. SOC. Quid uerò? qui ea quæ ad fabricam pertinent didicerit, nonne eſt faber? GOR. eſt. SOC. Et qui muſicam, muſicus? GOR. Ita. SOC. Et qui ea quæ ad medicinam pertinent, medicus? Atque in cæteris eodem pacto, quiſquis didicerit aliquid, talis euadit, qualem cuiuſque ſcientia reddit? GOR. Omnino. SOC. Nonne igitur per hanc rationem iuſtus erit, quicunque iuſta didicerit? GOR. Maximè. Hucuſque Plato. Atque hæc nobis in præſentia occurrerunt, quæ de inductione obiter diceremus. Quòd ſi quando ex inſtituto hac de re agere cōtinget, accuratius ſingula perſequemur.

Plebs Romana optimè de Milone ſentit.) Sententia ducta ex oratione Ciceronis pro Milone, Pompeius habet uirtutem.) Ex eiuſdem oratione pro lege Manilia Ratiocinatio, ſi Latino malumus uti nomine, eſt, ut inquit Ariſtoteles oratio.) Ariſtoteles priore τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν libro ſyllogiſmum finit his uerbis, συλλογισμός γάρ ἐστὶ λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτ᾽ εἶναι. Ea uerba hunc in modum uertit Boëthius, Syllogiſmus eſt oratio, in qua poſitis quibuſdam & conceſsis, aliud quiddam, quàm ſint ea quæ poſita & conceſſa ſunt, neceſſario contingit per ipſa quæ conceſſa ſunt. Quo in loco illud non inutile fuerit meminiſſe à Boëthio explicandi modo cauſa adiectum fuiſſe hunc ablatiuum conceſsis, uti ſignificaret illud (poſitis) apud Ariſtotelem eſſe aliud nihil, quã ſi dixiſſet conceſsis. Id quod manifeſtius adhuc docet, Aulus Gellius, cum 15. Noctium atticarum libro hanc ipſam Ariſtotelis finitionem hunc in modum latinam fecit; Syllogiſmus eſt oratio, in qua conſenſis quibuſdam & conceſsis, aliud quid quàm quæ conceſſa ſunt, per ea quæ conceſſa ſunt, neceſſariò conficitur. Quibus planè conſona ſunt, quæ in primum librum Topicorum Ari-

ſtotelis ſcribit Alexander Aphrodiſieus, qui poſteaquã docuiſſet λόγον, id eſt, orationem ea de cauſa poni in finitiōe ſyllogiſmi, quòd eſſet ipſius genus, deinde reliquas etiam finitionis partes explanaturus, inter alia multa ēt hæc dicit, συμβαίνει δὲ ἀυτῶ τὸ τεθέντων ληφθέντωντε καὶ συγχωρηθέντων, &c. Id eſt: Significat autem Ariſt. hæc uox poſitis, id ipſum, quòd ſumptis atque conceſsis. Quanquã quid tam multa in re perſpicua? niſi quod apud quoſdã hodie religioſum eſt, uel latum (quod aiunt) culmum a ſuis illis diſcedere Copulatis. Vel, eſt argumentatio, in qua poſitarũ duarũ propoſitionum duo termini ſic iunguntur in uno tertio.) Quòd ſi minus arrideat definitio Ariſtotelica, poteris inquit, ratiocinationem finire, & hoc modo: Ratiocinatio ſiue (quod idem eſt) ſyllogiſmus, eſt argumentatio, in qua duo extremi termini duarum propoſitionum conceſſarum; ita accommodantur uni termino medio, ut ſi utriſque conueniat cum illo, ipſis etiam inter ſeſe conueniat, ſin autem alteri eorum cũ illo non conueniat, tum ne ipſis quidem conuenire inter ſe poſſit. Verbi cauſa: Omnis liberator patriæ ſumma laude eſt dignus, Brutus liberator eſt patriæ, ergo Brutus ſumma laude eſt dignus. Hic duo extremi termini ſunt ſumma laude dignum eſſe, & Brutus, quibus utriſque quia cum medio illo termino conuenit, qui eſt liberator patriæ, proinde inter ſe etiam ipſis conuenit in concluſione. Id ergo quod efficitur argumentatione, alij concluſionem, alij intentionem uocant.) A Cicerone, non concluſio, non intentio, ſed complexio dicitur. Quanquam is de unius ſyllogiſmi complexione loquitur, non etiam de inductionis. In ratiocinatione autem tantum duæ ſunt propoſitiones.) Propoſitiones appellat τὰς προτάσεις. Alioqui apud Latinos eũ uideo proprie dici propoſitionem, quæ ab Rodolpho dicitur expoſitio Ariſtoteles maiorẽ uocat. Sed de his ſupra. Quarũ quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur. i. ut Quintilianus interpretatur, commentum.) Fabius libr. 5. Quid ſi exemplum ſuperiore libro.) Capite uigeſimo quinto

quinto; Quod ait Rodolphus argumentationem hanc; P.Scipio iure occidit Tyberium Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinam, hanc, inquam, inductionem non eſſe, ſed ſyllogiſmum, id uerum eſt, ſi uocabulum inductionis eo intellectu ſumatur, quo id accepere Rodolphus & Ariſtoteles. Verùm antea illud à nobis dictum eſt, uarium eſſe nominis huius apud autores uſum. Id quod etiam notauit Boëthius, qui cum initio, inductionem more Ariſtotelico definiuiſſet, inductio, inquiens, eſt oratio, per quam fit à particularibus ad uniuerſale progreſsio, deinde paucis interpoſitis uerbis, Sæpe autẽ multorum, inquit collecta particularitas, aliud quiddã particulare demonſtrat. Atque hæc eſt illa inducendi forma, quam appellant inductionem Rhetoricam, & de qua ſola in Rhetoricis locutus eſt Cicero, quanquam Ariſtoteles in Rhetoricis ſuis, interim exemplum, interim Rhetoricam inductionem uocat. Poſſem plura, poſſem hæc explicatius, niſi ueterer, ne & hæc, lectori præſertim occupato, multa nimium uideantur, illud tamen uel nolens addam, ſi quis hanc argumentandi formam de qua loquimur, ſyllogiſmum quàm inductionem uocare malit, non id magnopere diſpliciturũ mihi, modò ne obſtet nominum uſus, cum uideam facilimè hæc in ſyllogiſmi formam conijci poſſe. Quid enim fuerit negocii, ſi quis id, de quo diximus, exemplum, in eiuſmodi redigat ſyllogiſmum? Quicquid Publ. Scipio iure fecit in Tiberium Gracchum, hoc & Cicero iure faciet in L. Catilinam; atqui Scipio Tiberium iure occidit, ergo & Catilinam iure occidet Cicero. Omnis poteſtas impatiens conſortis erit.) Sententia eſt Lucani primo Pharſaliæ libro. Quid ſatis eſt ſi Roma parum?) Verba ſunt militum de Cæſare apud eundem autorem. libr. quinto. Neque mirum, ſi hoc non poſſit dici exemplum, quãdo ex particulari, nõ ad aliud particulare, ſed ad uniuerſale fit progreſsio, quod nos genus inductionis ſuperius ab exemplo ſecreuimus. Ariſtoteles autem dixit

xit enthymema ratiocinationem rhetoricam) Ariſtoteles primo Rhetoricorum libro. Eorum, inquit, quibus probamus, ut & in dialecticis, aliud inductio eſt, aliud ſyllogiſmus. Nam enthymema quidem ſyllogiſmum rhetoricum, exemplum uero rhetoricam inductionem appello. Et j. lib. τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν: Ενθύμημα μὲν οὖν ἐστὶ συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ συμείων, id eſt enthimema eſt ſyllogiſmus imperfectus ex ueriſimilibus aut ſignis. Et iterum in Rhetoricis: Quare neceſſe eſt inquit, tam enthymema quàm exemplum de ijs eſſe, quæ ut plurimum aliter quoque ſe poſſunt habere, exemplum quidem inductionem, enthymema uerò ſyllogiſmum, ex paucis, ac ſæpe paucioribus quàm ea ſunt, ex quibus conſtat ſyllogiſmus. Nam ſi quid totum perſpicuũ eſt, id dicendum non eſt. Ipſe nanque auditor id ex ſeipſo affert. Hinc liquet Ariſtotelem, in Rhetoricis utique enthymema & ſyllogiſmum, non tam forma argumentandi quàm materia diſcreuiſſe, crediddiſſeq; enthymematis, & ſi non crebro, tamen aliquando certe totidem eſſe partes debere, quot ſyllogiſmi. Quorſum enim attinebat dicere enthymema ſæpe ex paucioribus partibus cõſtare, quàm ſyllogiſmum, ſi non interim & ex totidem fieret? Quorſum attinebat, ut diceret, in enthymemate ſubiicienda eſſe quæ auditor ex ſeipſo afferret, niſi ſignificare ex aduerſo uoluiſſet, quæ is ex ſeipſo non afferret ea in enthymemate eſſe explicanda? Poteſt autem id fieri nonnunquam ut neutram partium ex ſeipſo afferat auditor: quocirca tunc utique utræque dicendæ erunt. Atque hoc eſt quod uult ſibi Rodolphus, cum dicit; Sunt itaque qui putent Ariſtotelem non diſcreuiſſe formam argumentandi à ratiocinatione enthymema, ſed certo tantùm rerum genere enthymema conſtare uoluiſſe. Fabius lib. t. uidetur eo ipſo diſcrimine ſecreuiſſe ſyllogiſmum & epicherema, quo Ariſtoteles ſyllogiſmum & enthymema. Verba eius habent ad hunc modum; Epicherema autem nullo differt à ſyllogiſmis, niſi quod illi & plures habent ſpecies, & uera colligũt ueris; Epiche-

rema

rematis frequentior circa credibilia eſt uſus. Pleriq; rhetores uelut dignatione quadam.) Horum ſententiam attigit & Fabius lib. 5. & in Topicis Cicero: quem alienum fidum inuenies, ſi tuis hoſtis fueris?) Verba Micipſæ ſunt ad Iugurtham apud Saluſtium. quid ſatis eſt, ſi Roma parum?) Diximus eſſe uerba militum aduerſus Cæſarem apud Lucanum, quinto lib. Pharſaliæ, Audes fulcire ruinam, ſub qua Roma iacet?) Photinus apud Lucanum libro octauo perſuaſurus Ptolemæo regi Aegyptiorum, ut Pompeium ad ſe confugientem occideret, inter cætera argumentatur, & hoc modo; Tu Ptolomæe potes Magni fulcire ruinam. Sub qua Roma iacet? &c. Et, cum meretricis ſit quòd amator odi, cuius putatis eſſe quòd pauper adamaui?) uerba ſunt Fabii Quintiliani, in declamatione ea, quæ inſcribitur Odij potio.

QVIBVS IN DICENDO SPEciebus utantur. Cap. XIX.

Omnis autem Ratiocinatio perfectaq; Inductio ſi modò legitimè riteque fiant, certæ ſemper exploratæque fidei ſunt in colligendo. Si nanque uera ſunt, quæ proponuntur in eis, neceſſe eſt, & ea eſſe uera, quæ colliguntur. Ex falſo enim uerum poteſt effici; conſequens eſt enim, ſi homo eſt aſinus, hominē eſſe animal: ex uero autem nihil niſi uerum efficitur. Eſtque idcirco uſus eorum, ut efficaciſſimus, ita crebrò difficillimus etiam, quoniam facillimè perſpicitur in eis, expoſitis omnibus per quæ fit probatio, uelut in corpore cuius omnia deteguntur mēbra ſi quid uicij erroris'ue ſubſit. Deinde quemadmodum in inductione perſæpè enumeratio omnium

partium aut ſpecierum difficilis eſt,ſed duabus quandoque tribuſ'ue iam propoſitis, reliquarum fides ex eis facilè colligitur: ſic in ratiocinatione frequenter, aut propoſita maiore, minor: aut minore propoſita, maior apertior eſt quàm vt proponenda ſit, ſed vtrò incurrunt in animum,alteraq́ue ex altera perſpicitur. Quapropter non rhetores modò, quibus imperfectas has argumentandi formas Ariſtoteles attribuit; ſed & dialectici (ſi quid tamen hi diuerſum habent in argumentandi ratione ab alijs) & mathematici, & phyſici, & (vt vno verbo dicam) quicunque diſſerunt, ſiue verbis in altercatione, ſiue ſcriptis poſteritati tradendis, creberrimè enthymemate, nonnunquam & inductione imperfecta colligunt comprehenſiones ſuas. Rhetor verò perſæpè plena ratiocinatione probationes complectitur, ſi maior vtique res, & fuſius ſit atque latius demonſtranda. Sed obruuntur copia & orationis vbertate ſingulæ propoſitiones, nec ad ſcrupuloſam illam argumentandi legem, quæ vulgò præcipitur, explicantur: dicunturq́ue populi auribus parata populariter. Ergo(vt alio loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinationem coniecta eſt: & pro Plancio itidem. Quid pro lege Manilia? An non ſunt hæ argumentationes? hoc in bello agi dignitatem populi Romani: quòd multis primùm verbis oſtenditur. Hinc probat omne bellum eſſe ſuſcipiendum, in quo agitur dignitas Po. Rom. quod

ſuis

ſuis argumentationibus colligitur: eſtque hęc maior propoſitio, quę ſecundo loco ponitur: minor, quæ priore. Ex quibus apertum eſt, ſi iungamus eas, ratiocinationem fieri. Vt ſit, omne bellum eſt ſuſcipiendum, in quo agitur dignitas Po. Rom. hoc bellum eſt in quo agitur dignitas Po. Rom. hoc ergo bellum eſt ſuſcipiendum. Continuò iterum. Hoc in bello agitur ſalus ſociorum: eſt autem omne tale bellum ſuſcipiendum: ergo hoc bellum eſt ſuſcipiendum. Rurſus; Quiſquis præcipuè habet quatuor illa, virtutem, ſcientiam rei militaris, autoritatem, felicitatem, maximè eſt ad hoc bellum deligendus imperator: C. Pompeius præcipuè habet quatuor illa, ergo eſt ad hoc bellum maximè deligendus imperator. Loci quidem communes (vt rhetores vocant) non ſunt aliud quàm maiores ratiocinationem propoſitiones: vt quæ in proditorem, in veneficum, adulterum, ſicarium, dicuntur. Cùm uolumus enim probare, Cœlum damnandum, oſtendimus veneficum eum eſſe: quod ubi explicatum eſt, quid reſtat aliud, quod ratiocinationi deſit, niſi maior: omnis veneficus eſt damnandus? Hoc autem (ne quem fallat) annotandum videtur. Quoniam vniuerſaliter pronunciata, qualem plerunque maioris ratiocinationis propoſitionem faciunt, ſupina ſæpè uidentur, & ocioſa, & diſtantia magis à re propoſita: idcirco ſolere Oratores, quò arctius rebus adhæreant, in particularia in dicendo conuertere. Et cum dicendum eſſet,

omne bellum eſt ſuſcipiendum, in quo agitur ſalus ſociorũ; et omnis ueneficus eſt damnandus, ut inſtare magis premeréque uideantur, dicere malunt: hoc bellum eſt ſuſcipiendum, quia agitur in eo ſalus ſociorum; & , hic ueneficus eſt damnandus.

In quo & hoc meo iudicio ingenioſiſsimi homines ſequuntur, quòd uniuerſalia uelut latè ſparſa, ſint animo audientis tanquam in aëre, interq́ue nubes apprehendenda: cùm uerò ad rem præſentem aſtricta, & ante oculos interq́ue manus ſunt poſita, mouendis affectibus aptiora ſunt, qui ſoli in audientium dominantur animis; quos nihil æquè, ut aſpectus rei primùm, & imago proximè, uelut præſentis negocij, animo ſubiecta irritat. Nihil eſt ergo, quòd quiſquam putet, certis artium generibus has quidem uel illas argumentandi formas addici poſſe. Rerum ipſa præſens conditio, ut quæque diligentius eſt & conſtantius affirmanda, conſilium præbebit. Et quemadmodum in pleriſque rebus ſemel poteſt in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, ut in alijs multis, hoc ſolùm perpetuum eſt, quod perpetuum ſtatui nihil poteſt. Cùm ergo, (ut prædiximus) in ratiocinatione, & inductione nulla in concludendo poſsit eſſe dubitatio; neceſſe eſt, ſi qua repugnet eis aduerſarius, idcirco id euenire; quoniam quæ proponuntur, uera eſſe neget. In enthimemate, & imperfecta inductione, utrunque eſt, quod dubitari poſsit, an uerum ſit, quod propoſitum eſt, & an quod intendimus, ex eo efficiatur:

tiatur. Vt cum dicitur; Cluentius pecunia fidem iudicium ſubuertit, ergo lege corruptij iudicij tenetur. Primum negat Cicero Cluentium ſubuertiſſe fidem iudicum. Quod ſi ipſum uerum non eſt, neque habetur ei fides; non poteſt alteri quod probandum eſt; fidem parare. Deinde, ut uerum ſit ſubuertiſſe eum iudicum fidem, non tamen conſequitur, teneri eum lege; quoniam non utique quiſquis iudicium pecunia tentauerit, lege iudicij corrupti tenetur. Sic & in inductione imperfecta negare poteſt aduerſarius, uel non eſſe uerum quod proponitur, uel non enumerata eſſe omnia, ex quibus colligi intentio poſſit, ut nihil ſit neceſſe, quanquã dentur uera eſſe, quæ ſummuntur in probationem, conſequi tamen id circo, quod efficere conamur.

Scholia in Caput. 19

COLLIGVNT comprehenſiones ſuas.) Comprehenſiones uocat τὰς καταλήψεις, quarum toties iam à nobis facta eſt mentio, quaſque à Cicerone, interim cognitionis, interim comprehenſiones trans ferri diximus. Ergo, ut aliò loco diximus.) Paulò ante in hoc ipſo capite. Et pro Plancio itidem.) Maxima pars eorum quæ pro Plancio Cicero dixit, in hunc recidunt ſyllogiſmum. Quod quis à populo impetrare poteſt diligentia, aſsiduitate, gratia, officio, precibus amicorum, id neceſſe non eſt, ambitu eum conſecutum eſſe, etiamſi dignitate à competitore uincatur; at increandis magiſtratib. maximè his rebus moueri populus ſolet; proinde ut ſuperetur Plancius dignitate à Laterenſi, nõcontinuò illud neceſſe eſt, ut ambitu ædilitatem ei obtigiſſe dicamus.

Loci quidem communes, ut rhetores uocant. Cice-

ro in Oratore de locis communibus loquens. Qui inquit, communes ſunt appellati, quòd uidentur multarum ijdem eſſe cauſarum. Sunt ergo loci cões, communes quædam formulæ uirtutum ac uiciorum, cæterarũ, quæ ferè inter dicendum ſolent occurrere; ut quæ in ingratitudinem, luxuriam, auaritiam, loquacitatem: item de iuſticia, prudentia, uita, morte, cæteriſque, id genus rebus dici ſolent. Cicero in Rhetoricis uocat locos communes, qui communiter, & ab accuſatore, & à defenſore tractari poſſunt, ut fama, tormenta, tabulæ, teſtes, argumenta, &c. Cœlium damnandum.) Pro hoc exeat etiam num pulcherrima Ciceronis oratio, qua eum veneficij reum defendit. Quoniam autem uniuerſaliter pronunciata, qualem plerunque maiorem ratiocinationis propoſitionem faciunt.) Tres faciunt dialectici ſyllogiſmorum figuras; primam, qua medius terminus in uno pronunciato ſubijcitur, in altero prædicatur; ſecundam, qua utrobique prædicatur termiuus medius; tertiam, qua utrobique ſubijcitur. Iam priores illæ duæ, ſemper maiorem propoſitionem uniuerſalem habent, modò intra eos illârum modos conſiſtamns, quos enumerauit Ariſtoteles. Tertia poteſt illa quidem maiorem habere particularem; uerùm hanc nonnulli ceu ſuperuacuam, & cuius nullus ſit apud autores uſus reijcidunt; indignamque eſſe cenſent, cui inter figuras ſyllogiſmorum ſit locus. Supina.) Iacentia, inertia, minimè uiuida, minus mouentia eum qui audit.

Ante oculos interque manus.) Sic Latinus apud Virgilium; ante oculos interque manus ſunt omnia ueſtras irritat) Prouocat, elicit. Cum argo, ut prediximus, in ratiocinatione, &c.) Hoc eſt, ut plebeijs uerbis idem dicamus. In ſyllogiſmo, & inductione perfecta, ſi rite fiant, ſolum antecedens uocari in dubium poteſt, conſequentia non poteſt. In enthymemate autem, & inductione imperfecta, non de eo ſolo, quod antecedit, ſed de conſecutione etiam ipſa ambigi ſolet.

QVOMODO CONFIRMANDAE argumentationes. Cap. XX.

VT ergo confirmandæ per argumentationem rei cuiuſque rationem paucis abſoluamus, & oſtendamus etiam ubi perfectis opus ſit argumentationibus, ubi ſufficiant imperfectæ: hæc primmùm lex proponenda eſt argumentationum omnium. Ex uero nihil colligi poſſe niſi uerum. Quare ſi falſum eſſe, quod colligitur, neceſſe eſt falſum, quod antecedit, ſi ritè collectum ſit. Hinc ergo conſequitur, ut ſemper quemadmodum ex propoſito concluſio colligitur, ut ſi uerum ſit propoſitum, neceſſe ſit uerum eſſe quod concluditur: ſic ex contradicente concluſionis, ſemper propoſiti contradicens colligatur. Nam cum nequeat in legitima argumentatione colligi falſum ex uero, quoties, tanquàm uerum proponimus id, quod contradicit concluſioni, neceſſe eſt concluſionem falſam eſſe, cùm duo contradicentia ſimul eſſe uera nõ poßint. Falſum erit ergo propoſitum id, ex quo collecta eſt ea concluſio. Conſequitur igitur, contradicens propoſiti eſſe uerum. Vnde fit quod intendimus, quemadmodum ex propoſito concluſio, ſic ex contradicente concluſionis propoſiti colligitur contradicens. Vt ſi hominem eſſe detur, neceſſe eſt demus; & animal eſſe. Quod ſi animal eſſe, falſum eſſe dicamus, uerum erit contradicens eius, quod eſt, nullum animal eſt. Falſum ergo, id eſt, ex quo ani-

mal eſſe colligimus,quod erat hominem eſſe. Ergo uerum itidem contradicens iſtius,quod eſt, nullus homo eſt. Itaque quemadmodum neceſſario conſequitur homo eſt,ergo animal eſt; ita conſequitur,& nullum animal eſt,ergo nullus homo eſt.

Duplex eſt ergo ductus cuiuſque rei probandæ; Vnus directus, ut cùm propoſito aliquo uelut recta uia colligimus id, quod probare uolumus. Vt qui probare uolet, ſapientem eſſe diuitem,dicat; Sapiẽs nullius indiget,ergo ſapiens diues. Alius eſt ductus obliquus; Vt cùm accepto contradicente eius quod probare uolumus, colligimus, ex eo aliquid quod falſum ſit,unde regreſſi, docemus, falſum id eſſe,ex quo collectum eſt, idq́;, quia contradicens eſt eius quod intendimus probare, conſequens eſt, iſtud ipſum eſſe uerum,ut ſapiens eſt diues. Si enim non ſit diues ſapiens,cupiet aliquid; ſed falſum eſt hoc, falſum ergo ex quo colligitur id,hoc eſt, non eſſe diuitem ſapientem. Verùm igitur erit,quod intendimus, ſapientem eſſe diuitem. Non ſunt autem hæ argumentandi formæ, per omnes enim formas,quas expoſuimus, duci poſſunt, ſed uiæ quædam colligendæ intentionis. Quapropter ductus eos uocauimus. Quo pacto autem uerum eſſe aliquid oſtendimus, eodem etiam in contradicente ſuo, falſum eſſe monſtramus. Cùm probauerimus enim, contradicens ſuum uerum, neceſſe eſt, ut id quod intendebatur apertum ſit falſum eſſe. Vbi fuerit igitur expoſita argu-

men-

mentatio, ſi ſit imperfecta, ut enthymema, aut inductio; quemadmodum prædiximus, duo ſunt quæ dubitari poſſunt. Aut enim negatur conſequi hoc ex illo, aut uerum eſſe, quod propoſitum eſt. Conſequens oſtendemus eſſe, ut imperfectas argumẽtationes ad perfectarum formam, ut ſi enthymema ſit, ad ratiocinationem: ſi inductio ad enumerationẽ conferamus. Ratiocinatio & enumeratio, ſi præſcripto ſuo, recteq; fiunt, nullum poſſunt admittere conſecutionis incertum. Enthymema eſt; Clodius ſtruxit inſidias, ergo iure cæſus eſt. Ratiocinatio fit cum ſubijcimus, omnis enim inſidiator iure occiditur. Ea eſt enim maior propoſitio ratiocinationis. Sic in inductione; Piſiſtratus accepto publico præſidio tyrannidem inuaſit, & Phalaris itidem; ergo quiſquis è publico præſidium poſcit, tyrannidem uult inuadere, quia difficile eſt hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque, neque quiſquam eſt, qui non hoc pacto fecerit, aut ſimile quicquam in eam ſubdimus ſententiam. Deinde colligimus iam, quod intendimus. Vnde ſolent plerunque altercantes, quandoque etiam perpetua dicentes oratione, cùm difficile ſit affirmare, in omnibus alijs ſimiliter ſe rem habere, petere ab aduerſario, ut ille dicat, in quo non ita ſit, & confeßionem illius, uel ignorationem pro ſua ponere aſſeueratione. In quibuſdam etiam, quia non tam quærimus quid uerũ ſit, quam utrum ueriſimilius; idcirco quanquam non poßimus inductionem perfectam facere, ſufficit tamen

men audientis fidei, quanquam non ſemper & in omnibus, aliquando tamen & in aliquibus factum eſſe & fieri ſolere, quod tum nos oſtendere conamur. Quod in deliberationibus & cõiectando futurorum exitu, plerunque ſatis eſſe ſolet documenti. Conſequi ergo quod intendimus, ad id quod propoſitum eſt, hoc pacto docetur. At ſi uerum eſſe negat aduerſarius, quod proponitur, idipſum rurſus alia colligendum erit argumentatione, ſimili uia, qua id cui probando adhibetur iam colligi debere monſtrauimus; idq́; tam diu fiat oportet, donec tandem ueniamus ad aliquid, quod certum ſit, taleq́; ut negare id aduerſarius non poßit. Ex quo cùm fidem parauerimus ei, quod proximè colligitur ex ipſo, deinde ex hoc iam collecto rurſus aliud probamus; & ex illo aliud, donec tandem perueniamus ad primum illud, quod efficere reliquarum argumentationum ſerie conamur. Vt Stoicus qui probare uolet, diuitem eſſe quiſquis ſit ſapiens: dicat primum, quoniam nullæ opes deſunt ſapienti. Quod ipſum etiam eſt dubium, probat ergo, quoniam habet opes quantaſcunque uult, certum eſt ergo nullas ſibi deeſſe. Sed et id propoſitum probandum eſt. Subijcit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum eſt. Id eſt autem, ſolam in bonis eſſe uirtutem. Ergo iam ex hoc, quod poſtremum eſt, priorum omnium ſumitur fides. Nam ſi ſapiens ſolus in bonis numerat uirtutem,

tutem,non putat opes eſſe bonas,non ergo cupit eas, habet igitur quantaſcunque uult;quo fit,ut nullæ de ſint ſibi: certum eſt ergo diuitem eſſe, quiſquis ſit ſapiens. Quia ſunt autem hæc enthymemata cuncta, per quæ ducta ſunt hæ argumentationes, idcirco ſi de eorum conſecutione dubitet aduerſarius, neceſſe erit ſingula, quæ parum cohærere uidebuntur, in ratiocinationis formam conijcere. Ut ſi dicat, aduerſarius, non utique quia nihil deſit ſapienti, diuitem eum eſſe; addat oportet qui diſputat, maiorem ratiocinationis propoſitionem, quæ eſt cuicunque nihil deeſt, ideſt diues. Quæ (quoniam negabit eam aduerſarius) alia rurſus eſt argumen tatione colligenda. Quæ cauſa fuit pleriſque, ut quinque partium facerent ratiocinationem, cùm cu iuslibet propoſitionis,probationem pro parte numerarent. Quod ſi ſequimur,quamuis multarum par tium ratiocinationem facere licebit, cùm & unaquæque probatio ſuam poßit iterum habere probationem,& hæc rurſus aliam. Quapropter probationes propoſitionum non ſunt argumentationis par tes, ſed nouæ per ſe fiunt argumentationes. Sicut autem recto ductu cœpimus probare, quòd quiſquis eſt ſapiens,eſt diues,primnmq; caput totius probationis fecimus id,quod confeſſum eſt, ſolam uirtutem à ſapiente bonum æſtimari;ſic per obliquum du ctum,accepto contradicente eius quod probare cupi mus,licebit eiſdem gradibus colligere, ſed uerſo ordine contradicens eius, à quo primum directæ

pro-

probationis duximus initium; Quod colligere conamur eſt, quod quiſquis eſt ſapiens, diues eſt. Id ergo ſi non eſt, erit ex aduerſarij ſententia aliquis ſapiēs, qui non ſit diues, ergo deerit illi, aliquid, non habebit igitur quantas opes uolet, cupiet ergo opes; quod ſi facit, bonas eas putabit, ergo iam ſapiēs aliquid præter uirtutem, habebit inter bona: quod ſi falſum eſt, falſa ſint neceſſe eſt, ex quibus id collectum eſt; ergo uerum erit, quiſquis ſapiens eſt, cum diuitē eſſe. Nihil differunt autem hi ductus ad argumentandi euentum, quamlibet enim argumentationem paratū eſt utrouis horum ductuum explicare. Sed aduerſarius fortè diſcrimen aliquod in his faciet, in altercationibus præſertim. Confidens enim & qui ſe decipi parū timeat, faciliùs directo capietur ductu, ſi per multas probationes ducenda ſit confirmatio eius, quod intēdimus. Ea enim quæ longiùs diſtant, & nihil cum re negocij habere uidebuntur, facilè concedet, ſecurus, & firmus (ut ſibi perſuadet) aduerſus inſidias. Contrà qui metuet fraudes, illi quæ uelut tutiſſima proponentur, erunt maximè ſuſpecta, putabitq́; periculoſiſſimè credi eis, in quibus minimè ſe prodant pericula. Hic ergo proximis & ſenſim à propoſito deflectentibus, faciliùs accedat. Acrius & inſtantius uidetur urgere obliquus ductus, cum per eum falſa intentantes aduerſario & neganda, grauius premere uideamur, quàm ſi directo ductu colligentes uera ueris, uelut ducere ipſum docereque credamur. Directus itaque monenti, obliquus eſt exprobranti ſimilior.

lior. Ex his nequaquam difficilè eſt uidere, ubi perfectam neceſſe ſit adhibere argumentationem, ubi ſufficiat imperfecta, Nã ſicubi explicata re per imperfectam, conſecutio ſit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiam in eis rebus de quibus ſcrupuloſiſſimè diſputatur. Sic ſi quando hæreat uel Orator in conficienda argumentatione; quia dubitetur, an ſit conſequens, quòd efficere uoluit, ad perfectam argumentandi formam nunc eſſe redeundum, et res ipſa, & eloquentiſſimorum uirorum uſus oſtendit.

Scholia in caput 20.

Vt ergo affirmandæ rei cuiuſque.) In ſumma hoc dicit. Quoties id, de quo agitur, imperfectis illis argumentandi formis ſatis oſtendi poteſt, non eſt cur perfectis utamur, ſin autem res eſt inuolutior, & ad quam probãdam imperfectæ illæ argumentationes non ſatis habeant uirium, tunc certè integris ſyllogiſmis, & perfecta, quo ad eius fieri poteſt, inductione utendum. Hæc primum lex proponenda eſt argumentationem omnium.) Affert per ordinem catholica aliquot præcepta ſeu regulas dialecticorum. Duplex eſt ergo ductus rei cuiuſque probandæ) id Ariſtotelici noſtri temporis dicunt hoc modo. Duplex eſt ſyllogiſmus, unus oſtenſiuus, alter ad incommodum ſeu impoſsibile. Partes exequuntur eo ipſo modo quo Rodolphus Piſiſtratus.) Qui tyrannidem inuaſit apud Athenienſes, qua de re Iuſtinum lege libro ſecundo. Et Phalaris itidem.) Hic eſt Phalaris ille memoratisſimus Agrigentinorum tyrannus, inter cuius multa crudelisſima facinora, unum hoc ſi non laudandum, at certè minus uituperandum eſt; Perillus quidam taurum ei æneum fecerat, in quem coniecti homines, igne ſubiecto, non uocem humanam, ſed mugitum bouis urgente dolore æderent, quo munere

cum ſe homini crudeli rem in primis gratam feciſſe arbitraretur, hoc precii tulit, ut primus ipſe in tauro ipſo ſuo miſerè tortus obierit. Vnde dictum illud? Nec.n. lex æquior ulla eſt. quam necis artifices arte perire ſua. Quia difficile eſt hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque. Neque quiſquam eſt qui non hoc pacto fecerit, aut ſimile aliquid in eam ſubdimus ſententiam.) Hoc parum placere Laurentio Vallæ ſupra monuimus. Idipſum alia rurſus colligendum erit argumentatione.) Ariſtoteles pro ſyllogiſmos appellat, quibus propoſitiones ſyllogiſmi negatas probamus. Quæ cauſa fuit pleriſque ut quinque partium ratiocinationem facerent.) Ciceroni in Rhetoricis maximè quinque ſyllogiſmi partes eſſe uidentur, propoſitio, propoſitionis approbatio, aſſumptio, aſſumptionis approbatio, & complexio. Quintilianus & Boëthius tres tantùm faciunt partes, propoſitionem, aſſumptionem, & concluſionem. quanquam Boëthius de ſolo loquitur ſyllogiſmo hypothetico, ſeu conditionali, & Fabius alio quodam intellectu tres facit ſyllogiſmi partes, quam Rodolphus; Ponit enim ille idcirco illas tres, quòd propoſitio & eius approbatio pro una parte accipi debeam, itidemque aſſumptio cum probatione ſua. Rodolphus autem probationes illas omninò non putat connumerandas eſſe inter partes ſyllogiſmi eius, ad cuius propoſitiones confirmandas adhibentur, ſed aliarum eas ſyllogiſmorum expoſitiones, aut aſſumptiones eſſe. Quæ ſententia ut ueriſimilima eſſe mihi uidetur, ita probe ei conuenit cum ſententia Ariſtotelis de ſyllogiſmi partibus, & proſyllogiſmis.

QVAM

QVAM MVLTIS MODIS ARGVmentatio ſoluatur. Cap. XXI.

SIcut eſt autem diſputantis confirmare id, quod probandum ſumpſit: ita eius qui diuerſa tuetur, eſt diſſoluere quæ confirmata ſunt. Soluitur ergo argumentatio eiſdem, quibus ſtruitur, modis. Quēadmodum nanque probamus unumquicq; per aliquid quod uerum eſſe uolumus, & ex eo conſequi docemus, quod probare nitimur: ſic dupliciter effectam ſoluimus argumentationem. Aut enim falſum eſſe dicimus quod propoſitum eſt. Aut ſi res id non ſinit, non confici ex propoſito, quod aduerſarius uoluit, indicamus. Idq́; uel quia imperfecta ſit argumentatio, aut ſi ſit perfecta, uideri potiùs talem eſſe, quam quia re uera ſit talis, & eſſe aliquid in ea, quòd multipliciter dicatur, nec eandem ſignificationē ſeruet utrobiq; in argumentatione poſitum. Id eſt autem quod dici ſolet, omnem argumentationem ſolui, aut negando eo quod propoſitum eſt, aut multiplici diſtinguendo: Vt ſi dicatur: Sapienti nullæ deſunt opes, ergo ſapiens eſt diues. Prima ſolutio eſt, ut reſpondeatur: non eſſe uerum quod proponitur, ſapienti nullas deeſſe opes. Quod ſi probetur, quia nullas cupit: reliquū iam eſt, ut negetur, ex hoc quòd nullæ ſibi deſunt opes, cōſequi, diuitem eſſe eum. Id ſi probetur, adiecta maiore propoſitione, quia cuicunq; nihil deſit, is ſit diues, fortaße negabitur & iſta. Quā etiam ſi

pro-

probabit, dicetq́; Quiſquis habet omnia quorum indiget, eſt diues; cuicunq; nihil deeſt, habet omnia quorum indiget. Expleta iam ratiocinatio eſt, cuius utraque probata eſt propoſitio. Vltimum itaque ſolumq́; remedium eſt, ut qui ſoluere uolet, dicat hoc uerbum deeſſe dupliciter dici. Aliter dicitur.n.deeſſe, quidquid mō nō adeſt. Aliter quidquid mō deſideratur. Quod ſi priore ſignificatione dicatur, uera eſt maior, minor falſa. Si ſecundo mō, minorē uera, falſa maior. Quare nihil mirū eſſe, ſi quæ iungere uolumus, in cōcluſione nō iungantur: cum id mediū in quo illa iungebātur in propoſitionib. nō numero, ſed ſpecie ſolum fuerit unum. Soluendi autem uerbum, quanquam commune ſit neganti, & diſtinguenti, rectiùs tamen diſtinguēti conueniet. Nam quiſquis negat, non patitur confici argumentationem, quæ aūt confecta non eſt, propriè ſolui dici non poteſt. At cùm multiplex diſtinguitur, eſt utiq; in ſpeciem confecta: rectiùs igitur ſolui dicetur. Nos tamen omnem rationem diſcutiendæ argumentationis in præſentia ſoluere uocamus. Et hæ quidem ſolutionum differētiæ, quas diximus, ueræ ſunt, & ad rem ipſam feruntur, idq́; ipſum etiam uulgò uocantur. Sunt aliæ ſoluendi uel (ſi magis proprium uolumus eis nomen dare) elabendi rationes, quæ uulgò dicūtur ſolutiones ad hominem. Ad eas refugimus, quādo ex re parū ſperamus auxilij. Quia firmior eſt argumētatio, quā ut aliqua parte infringi, labefactari'ue poſſit. Vel quia datur occaſio de ad-

uerſario

uerſario dicendi, quem quia poſſumus acrius retundere, malumus in ipſum orationem, quàm in rem ingerere. Elabimur autem his ferè modis; Vel quia regerimus aliquid aduerſario, quo reprimimus eum: uel eleuamus, quod obiectum eſt, uel digreſſus à re facto, illataque alterius alicuius mentione rei, auocamus auditoris mentem à propoſitæ argumentationis cura, & alterius obruimus commemoratione. Regerimus, uel in rem ipſam, per quam diſputator probauit quòd inſtituerat: uel in perſonam aduerſarij. In rem regerimus, cùm rem parem aliquam ei quæ nobis obijcitur reponimus, ut quantum urget nos aduerſarius, tantum uideamur nos cum è diuerſo eo, quod referimus, urgere. Quale eſt pro Cælio, cui cum obiecta eſſet luxuria maior, quam ut eam defendere auderet Cicero: apertior, quàm ut poßit eam negare: mollijt quidem aures quantum potuit Orator, & partim temporum magis ea uicia dixit, quàm hominis, partim contendit aliquid eſſe concedendum ætati. Tum (quod huius loci proprium eſt) uelut remedium inuidiæ oppoſuit ſpem futuræ induſtriæ & probitatis, in ætate uentura, exactionibus, laboribusque, quos Cælius iam ſuſcipiebat, ſuſtinebatque. Tale eſt etiam, quòd apud Virgilium Iuno dicit: Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis Naſcentem. Non negat, ſed eleuat quantum poteſt. Deinde indigniora regerit: Quid face Troianos atra uim ferre Latinis? et quæ ſequuntur. Huius etiam eſt generis, quod inquit Turnus:

 Et nos

Et nos tela pater ferrumq́ue haud debile dextra Spargimus, & noſtro ſequitur de uulnere ſanguis. Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo) Treis pateat cœli ſpacium (non amplius) ulnas. Alter cum nequeat reſpondere, aliud par obijcit. Dic quibus in terris, inſcripti nomina regum. Naſcuntur flores, & Phyllida ſolus habeto. In perſonam regerimus, cùm dimiſſa re, oſtendimus, qualiſcunque ſit, non conuenire tamen aduerſarij perſonæ obijcere eam, neque rectè hæc ab eo dici. Cuiuſmodi eſt pro Ligario, quòd Tubero accuſator Ligarij in eadem cauſa fuerit; Cuius Ligarium accuſabat. Simile eſt in Saluſtium. Quaſi uerò tu ſis ab illis uiris Saluſti ortus. Et paulò pòſt: Ecquid te uni piget homo leuiſſimè, cùm ea culpas, quæ hiſtorijs mihi gloriæ ducis? Et iterum: Quid enim mentiri turpe ducis, qui mihi auſus ſis eloquentiam ut uicium obijcere, cuius ſemper nocens eguiſti patrocinio? Sic & Virgilius: meq́ue timoris argue tu Drance. Et: Tantumq́ue nefas patrio excidit ore? Et apud Tragicum Iaſon inquit: Medea amores obijcis? Hæc omnia, non de re, recta nec ne ſit, ſed de homine dicuntur. Eleuamus, quoties contemnimus rem, quæ obijcitur; & ueluti nullius momenti aſpernamur. Qualem totam Cælij accuſationem Cicero uoluit uideri, magis iras & iurgia diſſidentiũ in amore, querelasq́; amantium eſſe, quàm uera crimina. Sic & apud Virgilium: Italiam petijt fatis autoribus, eſto, Caſſandræ impulſus furijs, Maieſtatem fa-

torum,

torum, Caſſandræ furore eluſit. Et paulò pòſt, quòd modo diximus: Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis Naſcentem. Subijcit continuò: Et patria Turnum conſiſtere terra, Cui Pelumnus auus, cui diua Venilia mater. Indignoris comparatione eleuauit, oſtenditque non oportere id ita indignum uideri. Digrediendi rarum eſt apud autores exemplum, ſic ut digreſſu aduerſarij uitemus laqueum. Quod enim præſentis temporis & utilitatis laus eſt: quiduis dicere, ut de re non dicas, cùm nihil poßit utiliter de ea dici: id poſtea cùm legeretur, poſſet autoris uideri culpa factum, qui dilaberetur ab inſtituto, & grauia crimina non diluta dimitteret. Pro Cælio tamen uidetur mihi Cicero hoc ſoluendi genus expreßiſſe: cum reſponſurus ei crimini, quod obijciebatur paratum habuiſſe domi uenenum, & uim eius in ſeruo expertum eſſe, digreſſus eſt ad mortem. Q. Metelli, ſuſpicionemque iacit, Clodij ſcelere ueneno ſublatum illum fuiſſe, ipſamque mortem gemitu & lachrymis proſequitur. ſimulque reprimit aduerſarios, uelut ſimili ictos crimine: ſimul impetu dictionis & affectu, mentem iudicum ad huius criminis cogitationem diuertit. Sicut autem non ſatis commodè modus hic elabendi in literas mittitur, ſic inter diſputandum, & in foro, & in ſcholis, creberrimè ſolet expeti.

Scholia in Caput 21.

SICVT autem eſt diſputantis.) quæ de ſolutione argumentationum habet Rodolphus, ea ab oculos ponit ſequens deſcriptio.

Solutio argumẽtationũ duplex eſt.

- Vna uera, quoties uerè diluimus, id quod ab aduerſario propoſitum eſt, eaque duobus fit modis.
  - Principio, ſi oſtendamus falſum eſſe propoſitum, id eſt, ut nunc loquimur, antecedens.
  - Deinde, ſi doceamus non eſſe ratã cõſequentiam, hoc eſt, ſi probemus cõcluſionem nõ neceſſariò ex antecedente ſequi.
- Altera ad hominẽ puta quæ non rei, ſed homini ſatisfacit. Fitque ea trifariam.
  - Primũ gerẽdo: idque.
    - Vel in rem, quoties parem, aut etiam grauiorẽ, quàm ſit ea quę obiecta ẽ nobis aduerſario reponimꝰ
    - Vel in perſonam, cũ oſtendimus, non decere perſonã aduerſarij, ut hæc nobis obijciat, etiam ſi conſtet ea uerè eſſe.
  - Deinde eleuando, cũ uideri uolumꝰ cõtemnere, id quòd aduerſarius obiecit, dicimuſque id tale eſſe, quòd rideri magis, quã dilui mæreatur.
  - Poſtremò digrediendo, cum animũ auditoris digreſſu quodã à ꝓpoſito abducimus, itaq; alijs occupamus, ut eius quòd obiectũ eſt nobis, quædã obrepat obliuio, & quanquã non ſit tamen dilutum eſſe uideatur.

Sapien-

Sapienti nullæ deſunt opes, ergo ſapiens eſt diues.) Quem Stoici dixerint diuitem, Cicero docet in epiſtola quadam ad Trebatium; Balbus, inquiens, mihi confirmauit, te diuitem futurum. Id utrum Romano more locutus ſit, bene numatum te fore; an quomodo Stoici dicunt, omneis eſſe diuites, qui cœlo & terra frui poſſunt, poſtea uidero. Tale eſt etiam quod apud Virgilium Iuno dicit; Indignum eſt Italos.) Verba Iunonis ſunt contra Venerem. Aeneidos decimo. Et nos tela pater.) Sic Turnus Aeneidos libros 12. Dic quibus in terris.) Verba Dametæ ad Menalcam, Aegloga 3. Cuiuſmodi eſt pro Ligario.) In oratione Ciceronis, quam pro Ligario habuit apud C. Cæſarem. Simile eſt in Saluſtium.) In inuectiua aut ſi mauis Apologia Ciceronis, qua Saluſtij in ſe maledictis, in Senatu reſpondit. Meque timoris Argue tu Drãce.) Turni uerba ſunt Aeneidos, li. 11. Et; Tantumque nefas patrio excidit ore.) Verba Aeneæ ad patrem Anchiſen 2. Aeneidos. Et apud Tragicum Iaſon inquit.) Senecæ in Medea uerba hæc ſunt.

IASON. Perimere cum te uellet infeſtus Creon,
Lachrymis meis euictus exilium dedit.
MEDEA. Pœnã putabã, munus (ut uideo) eſt fuga.
IASON. Dum licet abire, profuge teq; hinc eripe.
Grauis ira regũ eſt ſemper. MED. Hoc ſuades mihi,
Præſtas Creuſæ, pellicem inuiſam amoues.
IASON. Medea amores obijcis? MEDEA. Et eædem & dolos.

Italiam perijt fatis autoribus.) Rurſus uerba ſunt Iunonis eo, quem iudicauimus loco.

DE EXPONENDI RATIONE, quæ ad credentem fit audientem. Ca. XXII.

DE argumentatione autem quid ea ſit & quæ ſpecies eius, & quomodo conficiatur (quantum

ad inueniendi rationem pertinet) hæ ſufficere uidebuntur. Expoſitio ſequitur, quam ſpeciem orationis alteram fecimus. Exponimus autem ferè propter has cauſas, uel ut audientium uoluptate demulceamus aures, uelut rem ipſam cuiuſmodi ſit explicemus, uel ut fidem alicui alij rei expoſitione quæramus. Primum ſequuntur poëtæ. Proximum qui monumentis rerũ tradendis, uel pręſentes, uel poſteritatem conantur docere, ut qui hiſtorias, & exempla uirorum, rerumq́ue inſignium literis mandant. At qui faciendæ cauſa fidei de re aliqua exponunt, hi ſunt ut Oratores, ut Philoſophi, ut reliqui artifices, quibus perſæpè in alterius uſum rei, alia res uerboſiùs eſt recenſenda. Tertium igitur harum expoſitionum ſuus eſt cuique finis. Qui enim uoluptatem ſolam ſpectat audientis dummodo eam ſequatur, uera an falſa, probabilia an incredibilia dicat, nihil ſua credit referre. Quòd ſi quando ueriſimilia, aut uera dicit, enixiusq́ue colorem tuetur ueritatis, non id tantum ex ſua facit perſona, quantum ex illius perſona, cui talia tribuit: quia ſint illi congruentiora, ſic dicuntur. Aut perſæpè in his, ubi uana affectus ſpecie mouere cupit auditorem. Aptiſſima eſt enim talibus ueriſimilitudo. Quodq́ue præcepit Horatius. Ficta uoluptatis cauſa, ſint proxima ueris: id non in uoluptate modò, ſed in omni affectu pręcipuè eſt obſeruandum. Scriptores autem rerum è contrario, primam omnium ueritatem expetunt, poſterior uoluptatis eſt cura. Si tamen legem illam, quam hi-

ſtoriæ

ſtorię uidetur Thucydides ſanxiſſe, obſeruare uelint, malintque rem perpetuò duratam conficere, quàm gratiã breuem mereri. Vera aũt dicunt hactenus, ut ſua ſint conſciẽtia contenti: neq; ſolicitè quærendum putent, quomodo fiat lectori fides eorum, quæ recen ſent: quin et grandia pleraq; et ad incredibile quandoque accedentia, uelut ex periculo petunt, ut admiratione lectorem detineant. Sicubi uerò ponuntur aliqua faciendæ fidei: talia ferè ſunt, ut magis grauitatem, autoritatemq́; ſcriptoris commendent, quàm rẽ probent. Cuiuſmodi ſunt, ſcire incredibilia & fidem excedentia narrare, ſed ita tamen à maioribus accepiſſe, ita poſteris tradituros: uel cõpertum ſibi, rem ſic habere: conſtanterq́; ſe uerum in qualicunq; hominum opinione dicturos: quandoq; uerò ne ſibi quidem ſatis probari, quare quemq; pro ſuo captu dempturũ, additurum'ue fidem. Quare probabilitatis abunde eſt iſtis, rẽ tradi ſic, ut non ſit improbanda, id eſt, ut uera dicantur. Deinde, ne uideantur falſa. Quod fit, ſi neq; inter ſe diſſideant, neq; perſonis, temporibus, locis, ea quę traduntur, diſcrepent. Pleraq; enim uera, turbato ordine, coniunctioneq́; rerũ incredibilia uidẽtur. Contra falſa, diſpoſita ut ſingulæ inter ſe partes congruant, uerißimorum implent fidem. Cauſa aũt quamobrem parata ſit ſcriptori fides, eſt cum ex ſcriptoris perſona, quod nihil tale uidetur, quare debeat potius uelle falſa tradendo lædere exiſtimationẽ ſui, quã uera dicendo ſancti grauisq́; uiri de ſe opinionem ad poſteros tranſmittere;

 tum

tum quòd lectoris parum aut perſæpè nihil intereſt, ſic uel ſic rem eſſe arbitrari: præſertim ſi non aliunde paratum ſit, quo poſsit uanitas ſcribentis coargui quale Herodoto & nonnullis aliorum quoque ſcriptorum, qui indulſerunt ingenijs ſuis, contigit. In reliquis facilè lector accedit. Mauult enim (quod uulgò dici ſolet) credere, quàm exquirere. Aperta ergo ſunt apud eos omnia, erecta, ſublimia, ſecura; ut qui non timeant, non timeantur. At in expoſitionibus eis, quibus fides alicui rei quæritur, non ſatis eſt eſſe uera, quæ exponentur: ſed & firma, & uelut fidem ſibijpſis facientia oportet eſſe; tū at id cui probando deſtinantur, ita accommodata, ut capita fidei faciendæ, confirmandarumq́ue rerum noſtrarum omnia poßint inde depromi. Inſtat enim aduerſarius, & ſuſpecta habet omnia, neque quicquàm impunè dimitti; & uel negat, quæ nocitura ſunt, uel ſi id nequit, uertere in ſuos uſus, & ad ſe rapere conatur, efficereq́ue, ut uel proſint, uel utique quam minimum obſint. Omnis ergo diſputantis expoſitio, quæ probando alicui deſtinatur, neceſſe eſt duo præcipuè habeat. Prius eſt, ut probabilis ſit. Nec enim fides alteri rei per eam parari poterit, ſi dubiæ ſit ipſa, & ambiguæ fidei. Deinde, ut accommodata ſit, id eſt, ut illi rei, quam probare per eam uolumus, aptè iungatur: ſicq́ue expoſitio fiat, ut commodè fides ex ipſa poſſit duci. Parum eſt enim, ipſam per ſe probabilem eſſe, ſi non id quod probare conamur, colligere

gere per eam poſſumus. Probabilis fit expoſitio, ſi ſit argumentoſa, ſi conſentanea rebus, ſi per ſe conſequens. Argumentoſa eſt, quæ cauſas habet rerum. Cauſas autem ut habeat, non modò ſummæ rerum quas exponimus (ut ſunt cauſæ belli geſti, cauſæ peſtilentiæ, aliarumq; uerum, quę ſolent à ſcriptoribus ante ipſas res explicari. Qualis eſt etiam pro Milone tota ferè narratio. Cauſas enim habet primum, quare Clodius annum Præturæ ſuæ in Milonis conſulatum diſtulerit. Hinc quare Milonem occidendũ deſtinauerit. Demũ, quare hoc loco, hoc tempore.) Sed in ſingulis etiam partibus expoſitionis cauſas addimus, cuiuſmodi eſt; Sæpè fugam Danaì Troia cupiêre relicta Moliri, cauſam addidit. Et longo feſſi decedere bello. Quod re uera quidem argumentatio, quanquam colorem habeat, & faciem expoſitionis. Sic etiam, Aſſenſere omnes. Quare aſſenſerunt? quia quæ ſibi quiſque timebat. Unius in miſeri exitium conuerſa tulêre. Sed & alia nonnunquam ponuntur argumenta. Ut, Sanguine placaſtis uentos, et uirgine cæſa, argumentum eſt eius quod ſequitur, Sauguine quærendi reditus. Et pro Milone; Etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe, uitam poſſe. Subdit Orator: Significauit hoc ſæpè in Senatu, dixit in concione. Quin etiam Fauonio. Et reliqua quæ ſequuntur. Prioris illius ſunt hæc uelut indicia. Conſentanea erit expoſitio, ſi perſonis, locis, temporibus, rebus conſentiat. Perſonis quidem, ſi quales eæ ſunt, talia facta earum dictaq;

eſſin-

effingantur. Nec enim eadem conuenient Achilli, & Neſtori, & Vlyßi uerba; nec eadem facta erunt in his probabilia. Sic & alia fœminam, alia uirum, alia doctum, alia indoctum, alia militem, alia togatum decebunt. Locis & temporibus accommodabitur; ſi quo loco unumquodque, quo tempore uериſimile eſt factum eſſe; ſic exponatur. Rebus uerò conueniet, ſi lætis iucunda, ſerijs grauis, ridiculis faceta, inſignibus ornata, triſtibus acerba tribuatur expoſitio. Conſequens autem erit, non modò, ſi prioribus ſequentia non diſcrepent (id enim potiùs eſt uicium fugiße, quàm aliquam laudem meruiſſe) ſed ſi ſic exponantur priora, ut uel ex ijs quæ poſterius dicuntur expectentur, & propemodum auditor ipſe ſibi ſubijciat ea; uel qualiacunqne dicentur, quum dicta ſint tamen cuncta, uideantur ex priorum fide pendere. Quod diligentißimè obſeruatum eſt Ciceroni pro Milone. Quanquam enim ancipitis fidei ſit, & (ut creditur) ad inſidiarum rationem falſa narratio, quoniam fortuitam eam pugnam fuiſſe traditur, ſic tamen omnia per gradus quoſdam certa ſerie feruntur, ut nihil percipere poßis, quod non cohæreat prioribus, & ueluti uinculo connexum ſit, ut tandem ueſtigijs quibuſdam ad cædem, uelut manu prehendendam, ueniatur.

Scholia in caput 22.

Primum ſequuntur Poëtæ.)Horatius tamen in Arte poëtica,tria poëtarum genera facit, quorum alij ſolam legentium uoluptatem,alij utilitatem, alij quærant hæc utraque.

Aut,inquit,prodeſſe uolunt,aut delectare poëtæ,
Aut ſimul & iucunda & idonea dicere uitæ.
Et paulò poſt:
Omne tulit punctum,qui miſcuit utile dulci.

Scriptores rerum è contrario primam omnium ueritatem expetunt.)Cicero 2. de Oratore; Nam quis neſcit,inquit,primam eſſe hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat;deinde,ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo,ne quid ſimultatis. Quam hiſtoriæ uidetur Thucydides ſanxiſſe.) Hic eſt Thucydides ille Athenienſis,Olori filius,inter hiſtoriæ ſcriptores facilè princeps,qui à ſuis in exilium miſſus, bellum Peloponeſiacum,cuius ſupra mentionem feci, octo libris complexus eſt. Lucianus de ratione conſcribendæ hiſtoriæ: Admodum igitur Thucydides ſanxiuit, uirtutemque hiſtoricam, ac uicem ſe creuit, cum uidiſſet ingenti admiratione Herodotum, adeò ut libri eius Muſarum nominibus appellari meruerint, quos ſuppellectilē potius eſſe dicit ad perpetuā ſcribēdi normā,quà in præſens certamē,nec fabuloſitatē amplecti, ſed ueritatē rerū geſtarū poſteris relinquere docere aſſerit.Vtilitatisq; rōnē aſsignat,quā prudēs quiſq; finē eſſe hiſtoriæ cēſere debet.ſ.ſi quādo iterū ſimilia accidāt, ut hoīes inquit ad præſcripta reſpicere,ſic rebus publicis bene uti ualeāt. Igitur qui mentē talē ſortitus ſit mihi ſcriptor obtingat.Lege Cicer. in Orat.in ipſo ſtatim exordio;eundē lib.de Orat.2.ubi paucis præcipit, quæ in hiſtorijs conſcribendis ſunt obſeruanda,Et Ang.Politianum in præfatione,in Suetonium.

Quandoque

Quandoque uerò ne ſibi quidem ſatis probari.) Vide Laurentium Vallam libro ſexto.Eleg.capite 54. Quale Herodoto.) Hic patrem habetLyxum,matrem Dryo. Cumq; patria Halicarnaſſeus eſſet, propter Lygdamin tyrannum inde Samum profectus eſt,ubi &Ionicam lingua edoctus, nouem ſcripſit libros Hiſtoriarum, ſed qui plus fabularum,quàm ueræ hiſtoriæ contineant.Vide Quintilianum libro decimo Inſtitutionum.cap. primo.Omnis diſputationis expoſitio.) Huic loco toti intelligendo exactius,non minimum momenti attulerint ea,quæ Rhetores præcipiunt de narratione, in qua tria cum primis exigi aiunt,ut ſit perſpicua,ut breuis,ut ueriſimilis.Porrò quæ exempla affert ex Virgilio & Cicerone,ea partim ſuperius aſſcripta à nobis ſunt, partim ſunt eiuſcemodi, ut uel minimum, ſi huc aſſcribantur, collatura uideantur intelligendis uerbis Rodolphi.Itaque ea omiſimus.Si lætis iucunda.) Trapezuntius Rhetoricorum libro quinto de elocutione magna exemplorum commoditate locum hunc adiuuerit.Item Eraſmus de conſcribendis epiſtolis,capite de habitu epiſtolarum.Conſequens erit expoſitio. Quintilianus libro nono capite quarto.Hiſtoria non tam finitos numeros, quàm orbem quandam contextumq; deſiderat. Namque omnia eius membra connexa ſunt, quando lubrica eſt ac fluit, ut homines qui inuicem apprehenſis continent & continentur.

QVOMODO ALTERIVS REI CONFIRmandæ gratia exponendum ſit. Caput XXIII.

PLus habet negocij id quód diximus ſecundum eſſe debere in expoſitione, ut accommodata ſit ad id cui per eam paranda eſt fides. Nam probabilitatis perſæpè facilis eſt ratio, cum ſint omnia quando=

que

que quæ ſunt in expoſitione confeſſa parti utrique. Formare autem aptè & accommodatè inſtituto noſtro expoſitionem, id eſt fundamentum, fidesq́; totios noſtræ diſputationis. Hoc eſt enim quo præparatur in foro iudex, & ad omnem ſequentium argumentationum confirmationem componitur. Ante omnia igitur uidendum eſt, quid ſit id, quod uolumus expoſitione colligere, & cui ex ipſa quæritur fides; idque ſi cum omnibus expoſitionis partibus conferamus, facilè uidebimus, quid habeat res quòd iuuet partes noſtras, quid etiam quod offendat. Vbi tota enim pro nobis eſt, parum eſt, quòd metuamus: ſic parum eſt quod ſperemus, ubi obeſt tota. Deinde quæ proſunt, danda eſt opera, ut plurimum iuuent, eruenda argumenta explicandaq́; quæ tum cùm dicuntur, quanquam non cum ſumma rerum coniungantur, ut ipſam efficiant; ipſa tamen audientis cogitatione, colligentis ea apud animum ſuum, hoc ipſo maximè proſunt tunc, quia minus in id parata uidentur. Quæ uerò dubia ſunt, & dicentis interpretatione poſſunt in hanc, uel illam diſtrahi partem, ſic tractanda ſunt, ut nobis proſint. Quæ nocent, molliendа ſunt: curandumque, ut quàm minimum obſtent. Fiunt autem hæc omnia argumentis, quæ ſumuntur ex locis; quos ſuperiore deſcripſimus libro: ſed hic argumenta tantùm ponantur, nam ut ueniat quandoque argumentatio in expoſitionem, breuis tamen ea eſt, fitq́; non ita crebrò. Quædam autem conſultò narrantur à nobis ſic, ut planè falſa & incredibi-

credibilia perſpici poßint, quoties ea quæ ab aduerſarijs, uel pro ſe expoſita ſunt, uel alioquin confirmantur à partes eorum uidentur, ſic deprauantur contraria expoſitione, ut prorſus detrahatur eis fides. Illud autem ferè uidetur obſeruatum, ut undecunq; petitum ſemper ponant fauorabilem primum narrationis ingreſſum, & ab aliquo, quod cauſam ſuam commendet, auſpicentur. Terentianus ille Simo, continentiam filij ſui laudaturus, cum tutò etiam uerſatum eum inter ingenia parum modeſta, uellet oſtendere; uideretq; meretricis perſonam præſenti laudum commemorationi indecentiùs inſeri, & poſſe uideri obſtare exiſtimationi filij, quòd talis perſonæ conſuetudinem expeteret, uidemus ut altiùs petito principio molliuerit omnia, & rem ipſam, & perſonam, pro ſuſpecta & aſpera, fauorabilem reddiderit. Incipit ergo: Interea mulier quædam ab hinc triennium Ex Andro commigrauit huic uiciniæ. Ut iam neque ganeonis, neque omnes urbis angulos peruagantis uideri poßit, ſi cõſuetudinem tertium iam annum uicinæ ſibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ ſequuntur, ad commendationem pertinent mulieris: Inopia & cognatorum negligentia Coacta, egregia forma, atque ætate integra. Videmus hic, quanta huic delinquendi excuſatio, deſertæ à cognatis, & inopi: quanta facultas, inueni & formoſæ. Hæc tamen inter iſta, primum pudicè, nec id ſolùm, ſed parcè etiam ac duriter agebat, lana ac tela uictũ quæritans, ut obſtinatio prorſus in ea tuendi pudoris perſpici

ſpici

ſpici poßit. Hinc iam paulatim uelut gradibus incipit labaſcere. Sed poſtquàm amans acceßit ad iuuenem, precium pollicens ad inopem: non primo tamẽ congreſſu uicta eſt, ſed unus & item alter. Quod iam conſequens erat, ut diceret, proieciſſe eam pudorẽ, quanta id cura mollijt, ut culpam eam cum omnibus communicaret, diceretq́; : Ita ut ingenium eſt omnium hominum à labore procliue ad libidinem. Quod tamen cunctantis ſignum eſt, primum accipit conditionem, tum iam demum quæſtum occipit. Quemadmodum ergo pictores, qui colorem purum & nulla circunfuſum umbra, leniter primũ, ut propè ſenſum fallant, incipiunt adumbrare; deinde paulatim ſubcreſcente obſcuritate, cùm iam poſtremo atrum umbrę totum oppreßit colorem, nihilque prę ter nigrum ſit, uidemur tamen nobis primam illam coloris ſpeciem, quam puram accepimus, quia paulatim deficit, nec abrupitur uſquam, etiam in ipſa umbra ubi nullus iam eſt, inuenturi. Sic & per ſuaſionem primùm acceptam, quia non uidemus in ſequentibus eripi nobis, licet defluat etiam paulatim, & tandem quantum ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nuſquam ubi auferretur uidit, uelut adhuc ſubſit, ita ſequitur animo & adhæret. Quanquam ergo poëta à pudica orſus, ad meretricem, hoc eſt, ab honeſtißima perſona orationem ad fœdißimam deduxerit commendationem & fauorem, quem in pudica ſumpſit, quia per media cuncta quatenus poteſt retentat, etiam cùm ad impudicam

per-

peruenit, adhuc tuetur. Circunſpicienda ſunt igitur diligenter omnia, nec utique ſtatim ab eo, quod in præſenti eſt quæſtione, incipiendum, ſed repetendus plerũque altius ordo rerum, ſi ſit in eis aliquid quod proſit. Cicero pro Cluentio, non ſtatim incipit à criminibus corrupti iudicij, ut ea quatenus tueatur, narret, ſed à perſona matris, quæ maximè Cluentium premebat: primumq́; à nuptijs filiæ, deinde diuortio, poſt hæc à nuptijs matris initia duxit, quæ ut ad præſentium criminum ordinem nihil attinebant, ſic ſummæ defenſionis res ipſa indicat plurimum ea profuiſſe. Quintilianus autem, ſicut in Cæco, in limine ſtatim expoſitionem incipit ad incendio, quia nihil erat, quare altiùs repeteret; & hoc ipſum primum continuò firmiſſimum pro cauſa erat; ſic in milite Mariano à ſeucritate parentum & educationis cœpit: Pater, inquit, huic emeritis bello ſtipendijs. Prius ergo iam mentem militando durauerat. Ne tamẽ ocio mollirentur, exautoratas armis manus agreſti ſubegit labore. Hinc eſt, mater prædura, priſcis moribus, & peruſta frigoribus, ac ſolibus, et ruſtici operis difficultates obire cum marito ſolita. Ab hac educatum filium, uirum, & qui iam meruerat ſtipendia, & his aſſuetum moribus, quiſquam de ſtupro appellabit; cum ne illam quidem quamuis fœminam quiſquam fuerit appellaturus impunè? præſertim, cum & hic ipſe ſemper aliquid maius annis conaretur, & omni opere primæ ætatis annos contra uoluptates firmauerit. Sic natum, ſic educatum, quis iam

non

non indigniſſimè ferat tentari de ſtupro? Similiter etiam cùm alijs in locis, tum in matris infamia, in parte matris expoſitionem petit à natiuitate filij. Incipiens ergo non fœmina, non mater, inquit, ſed matrona: ut ſtatim ex nominis eius reuerentia fauorem aliquem captet. Cuius puellares annos: quo incredibilius iam ſit in grandiore natu. Et cuius primam rudemq́ue coniugij mentem, quanto magis igitur aſſuetam iam & firmatam ad coniugales affectus: nulla libidinum reſperſit infamia? Et cui impudens rumor, qui parſurus utique non fuiſſet ei: et ſuſpicax maritus, quem non potuiſſet latere: nihil unquàm potuit obijcere, niſi filium. Quis ergo iam credat incautiorem & in iuuenta ab omnibus alijs intactam libidinibus, ſeniorem et peritam rerum in filio demum peccare cœpiſſe? Simile eſt: quòd paulò pòſt ſequitur. Natum de ſe continuò (ſi quid ipſi creditis) impatientiùs complexa, quàm reliquæ parentes non in nutrices, nec in miniſteria ſepoſuit: ſuis aluit uberibus, ſuo fouit amplexu. Quo magis potuit munire ſequentis ætatis indulgentiam, & affectum notabilem, quàm hac educatione? Ante cauſam ſunt hæc. Sed illud etiam quod ſequitur: Accendebat hanc erga unicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, aſper maritus. Simul itaque patris ſuſpicionem & rumorem, aſperitati patris aſsignat. Et hi quidem qui præcipui ſunt cauſæ colores, & quibus ferè cauſa eſt innixa, extra cauſam ſunt. Ducuntur tamen ex his, quæ ſunt in ea, fidemq́ue

inde habent. Primæ enim iuuentæ integritas, uelut certa eſt coram tali marito, qui fuit paratus accepta ſuſpicione filium occidere. Sic quòd & ipſa aluerit infantem, reliqui temporis affectus credibiles facit, cùm ſoleat omnium matrum in recens natos impatientiſsimus animus eſſe. Et patris aſperitas & mariti, ex præſenti litis conditione deſcændunt. Aſperum enim maritum fuiſſe, uerisſimile eſt, quem malæ tractationis uxor coacta eſt facere reum: aſperum patrem, qui rumori quæſiuit filij morte ſatisfacere. Præcipui uerò conſilij eſt, uidere, non modò quæ primo aſpectu tanquàm pro futura blandiuntur, uel tanquam nocitura terrent, ſed aliùs cuncta introſpicere, & ſi quid ſubſit etiam quod poßit offendere ſcrutari. In Cæco in limine, quid magis uidebatur eſſe pro filio, quàm ſi pietas in patrem maxima oſtenderetur? qui fuerit autem illud imprudentius ſecutus, dicet filium cum primùm in incendium cucurrerit, extuliſſe ſine cunctatione patrem: et quo pleniùs ſit meritum filij, illam miſerabiliorem, illam debiliorem reliquiſſe. Quintilianus autem cum uideret, quantum fauoris accederet ex parte, tantum cauſæ ex matre periturum, quin etiam uiſum iri, patrem illi inuiſum quandoque potuiſſe fieri, qui potuerit cum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miſeros parentes propè perijſſe pietatis æqualitate, dum dubitat utrum prius efferat: & dicit tandem Orator, quanquam nolente id audire filio, patrem eſſe electum. Contrà uidetur in matris infamia, pri-

mo

mo aſpectu matri nocitura benignior cum filio conſuetudo. Non putauit tamen negandum, cum ex perſona matris multo poßit honeſtiùs defendi: amplectiturq; tanquam ſimplicitatem illius materni amoris. Omnis igitur miſeræ cum filio ſermo, omnis in publicum pariter egreſſus. Subdit deinde ſimplicem innocentiæ, nihil metuentis ſecuritatem. Gaudebat etiam quòd laudandus occurſibus, quod omni frequentia cœtuque conſpicuus, populo iam ipſe fateretur, quòd plus amaretur à matre. In ſumma, ſi animum nobis ſumamus aduerſarii, & ſubinde ſingula quæ uenient in expoſitionem apprehendamus, interrogemusque nos, quid hoc ad rem? qua parte proderit? tum ſi uiderimus, qua pacto uolemus oſtendere aduerſario prodeſſe: facilè uidebimus etiam, quomodo narranda ſint, ut proſint. Et quo modo quæ uidentur obſtare nobis, diſcutere uolumus, eo etiam excludenda ſunt in expoſitione, ne noceant. Nec eſt quod quiſquam putet quãuis à ſolis propemodum Oratoribus exempla ſumpſerimus, idcirco non eſſe in aliis artibus locum expoſitioni. Nam & qui in philoſophia diſputant, perſæpè exponãt oportet. Nec enim ſicubi recondita res aliqua deducitur in certamen, ſatis commodè tractari poteſt, niſi prius expoſuerit is, contra quem diſſeritur, omnem ordinem rei, quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet ea, quòue neget. Vnde uidemus in pleriſque diſputationibus, in quibus non expoſuit mentem ſuam qui diſſerit, cùm ille aliud de-

 fen-

ſendat, aliud aduerſarius petat, argumentationes omnes effundi in uentum, & ſolum ſuperuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque ſolet perſæpè, ſicubi perplexior quæſtio incidit, uelut expoſitionis loco præponere formam imaginandæ rei. Quę quando ſic explicatur, ut quadret, conſtentque ſibi omnes partes eius, incredibile eſt, quantum facultatis tuendæ rei adijciat. Id autem non aliis præceptis, quam eis quæ tradidimus fieri (quiſquis experiri uolet) facilè uidebit.

Scholia in caput 23.

Semper ponunt fauorabilem primum narrationis ingreſſum.) Cicero in Oratore; Veſtibula nimirum honeſta aditusq; ad cauſas faciet illuſtres, cum animos prima aggresſione occuparis, infirmabit excludetque contraria, de firmisſimis, alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitque leuiora. Sed hæc argumenta ponuntur: nam ut ueniat quandoque argumenti, in expoſitionem, breuis tamen ea eſt, ſitque non ita crebro.) Hoc ipſum quarto inſtitutionum libro hiſce uerbis dicit Quintilianus: Argumentabimur, inquit, in narratione; ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando. Et in eodem capite. Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, ſemina quædam probationum ſpargere: uerum ſic, ut narrationem eſſe meminerimus, non probationem. Nonnunquam, tamen etiam argumento aliquo confirmabimus, quod propoſuimus, ſed ſimplici & breui. Cicero pro Cluentio.) Duo diximus Cluentio obiecta fuiſſe, iudicium corruptum, & ueneficium. Horum prius illud defenſurus Cicero, narrationem incipit à ſceleratisſimis nuptiis matris, cui nomen Saſsia. Ea capta amore generi ſui Aurii Melini, primum huc impulerat iuuenem, uti filiam ſuam Cluentiam domo exigeret, deinde

Ipſa eidem nupſerat:quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero,docens hinc omnium malorum fontem originemque extitiſſe. Quintilianus autem ſicut in Cæco in limine.) In declamatione ea cui titulus eſt Cæcus in limine. Malæ tractationis.) Cum enim pater filium occidiſſet, & matri quærenti quid in filio inueniſſet reſpondere nollet,accuſatus eſt malæ tractationis. Si animum nobis ſumamus aduerſarii. Multum adiumenti ad hunc locum attulerint, quæ ſunt apud Quintilianum libro 12. cap.8. Item apud eundem libro ſeptimo,capite ſecundo. Sic in Milite Mariano.) Supra monuimus titulum hunc eſſe cuiuſdam apud Quintilianum declamationis. Hunc in matris infamia.) Hæc declamatio hodie inſcribitur:infamis in matrem.

QVAE SINT PARTES ORATIOnis,& quando, quibusque utendum. Cap.24.

Reliquum eſt de Oratione, ut dicamus quot ſint partes eius. Cicero libris illis, quos de Rhetoricis adoleſcenti ſibi rudes & imperfectos excidiſſe ſcribit, ſex fecit. Eis quos poſtea uelut exactiori cura compoſitos ēdidit, ſolum quatuor uoluit eſſe: quarum duæ rem docerent, narratio et confirmatio: duę mouerent auditorem, exordium & peroratio. Ariſtot. duas tantùm (quæ neceſſariæ eſſent) putauit, propoſitionem & confirmationem. Narrationē pro propoſitione eſſe, et nō ſemper neceſſariam, niſi cum longior & perplexior res incidiſſet. Exordium & perorationē (quēadmodum & Ciceɹo ſenſu) non ad rē, ſed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantum

oratione dixerunt, nos in uniuerſum dicamus. Oratio quæ credentem habet auditorem, & ſola expoſitione conſtat, ſola expoſitione poteſt eſſe contenta. Vt ſunt Ariſtotelis nonnulla. Cuiuſmodi eſt prædicamentorum protinus à re ſumptum initium. Eorum quæ dicuntur, quædam complexim dicuntur, quædam ſine complexione. Et poſteriorum itidem. Omnis doctrina, ex priore fit cognitione. Sic Cæſar libros belli Gallici incepit; Gallia omnis diuiditur in partes treis. Sed in illis fortè alia ſit ratio, quoniam commentarios ſolùm & indices rerum uoluit eſſe illis, qui poſt eſſent ea ſcripturi. Vtcunque tamen nihil eſt quod ad abſolutionem operis extra deſideretur. Vt plurimum autem duas ferè partes habet hoc orationis genus. Exordium enim ſæpè præponitur ornandi magis operis gratia, quàm quia res id exigat. Cicero quandoque in his præcipuè quæ ſine Dialogo ſunt, epilogum adiecit. Sed (ut dicimus) una tantùm pars eſt neceſſaria. Quæ autem argumentatione conſtat oratio, duas habeat partes neceſſe eſt, expoſitionem, & confirmationem. Expoſitionem quidem uel latius fuſam, uel in propoſitionem collectam, pro rei de qua diſſeritur qualitate. Proinde, ut uel ſimplex eſt ea, uel uarijs partibus perplexa, &, uel cognita eſt audienti, uel ignorata. Nec alias deſiderat partes, ſi ſit eiuſmodi quæſtio, de qua diſſeritur, quæ cognitionis ſit ſolum; quanquc ſic uel ſic accipi; nihil interſit, & dicentis, & audientis.

Quin

Quinetiam, ut actionis ſit, ſi paratam habeat beneuolentiam neque gratiam ſibi ex cuiuſque periculis petat; exordio non indiget, ut ſunt laudationes, actiones gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu ſuo gratias, ſtatim à re cœpit. Et Auſonius protinus. Ago tibi gratias Imperator Auguſte. Quod ſi dicentis exiſtimatio ducetur in diſcrimen, ſi quid fortè audientis offendet animum, præfandum erit nimirum, & exordio muniendus contra obſtantia, qui dicit; ſic ſi fuerint in decurſu dictionis exaſperatæ aures, placandæ erunt epilogo. Et enumeratione redigenda in ſummam, quæ dicta ſunt, ſi multa mentem memoriamque audientis fugitura dixerimus. At ubi, uel res auditoris agetur, uel is perinde, tanquam agatur, fauebit, aut oderit; nec iudicium ſolùm audientis, ſed propè certantis afferet, aut inter dicendum accipiet ſtudium: ibi quatuor partes orationis res ipſa poſcet: duas, captando auditoris animo paratas, duas rei docendæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio, & confirmatio: hæc argumentatio eſt: illa, expoſitio, de quibus ſatis multis (quatenus huius eſt inſtituti) diximus. Reliquæ duæ, quæ permouendo deſtinantur auditori, principium, & peroratio, partim argumentatione conſtant, partim expoſitione. Principij tria ferè conſtat eſſe numera. ut beneuolum faciat auditorem, ut attentum, ut docilem. Quorum priora, duo argumen-

gumentatione propemodum conficiuntur, poſtremū expoſitione. Perorationis item tria ſunt, ut concilieт auditorem ſibi, ut aduerſario faciat infenſum, ut collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonſtrârit oratione audientis ea memoriæ affigat. Quorum poſtremum expoſitionis habet naturā priora ſimiliora ſunt argumentationi. Sanè ſi demus ſanctum & incorruptum auditorem, non gratiæ, non offenſis obnoxium, ſufficiet principio docilitas, & enumeratio perorationi. Ad illos, quorum animos, amor, ira, ſpes, metus, fauor, inuidia, poterit auferre, reliqua adhibentur. Dociles facimus auditores, ſi breui ſumma quę dicturi ſumus, uelut oculis ſubijciamus, oſtendamusque ordinem rerum dicēdarum, & in partes orationem diducamus. Enumerandi quoque eſt expedita ratio, ſi firmamenta ſingularum argumentationum colligentes, cùm hæc & hæc probauerimus, non uidere nos, quid amplius quiſquam de re dubitet, aut quid iſtis reſpondere aduerſarius poſſit; aut aliqua figura alia utamur, cuiuſmodi multæ ponuntur ab autoribus, & multo plures poſſunt fieri. Beneuolentia, odium, miſericordia, ira, rebus quidem non diſtant in principio, & peroratione: tractatione uerò, & eloquendi ratione multum differunt: Leuius enim, & modeſtius in principio proferunt ſe nondum conciliato nobis aut ducto in partem noſtram auditore. In peroratione uerò cùm flexus eſt oratione, acceſsitque nobis, & pronis omnia animis accipit; tum ardent

affe-

affectibus cuncta, tum obijcitur auditoris iræ aduerſarius, tum noſtras partes miſeratio lachrymæque commendant. Cùm fiant autem hæc omnia affectum permotione, quo pacto oporteat ea expediri, paulò poſt aperietur, cùm in commune quæ pertinent ad effectuum naturam, & quæ ſit ratio eorum tractandorum. Dicemus. Ducenda ſunt autem exordia, non ex his quæ cauſam confirmant, aut rem de qua quæritur docent confirmatio enim fiet, non exordium; ſed ex eis, quæ circa res perſonas'ue poſita, fauorem, aut alienationem audientis paratura uidentur; quibus non tam rem ſecutus, quàm animum ſuum, pronunciaturus fortè ſit de quæſtione. Si quis autem perdidicerit, quæ ſit auditoris de perſona dicentis, de cauſa, de aduerſariis, opinio quantum permotus aduerſariorum oratione ſit, quid in perſonis rebuſque fauorabile, aut infenſum; facilè uidebit; unde beneuolentia ſibi concilianda, quomodo aduerſariis odium offundendum, quomodo conflatæ iam ſibi inuidiæ occurrendum. Nec enim ſolùm datur opera, ut audientis nobis animum adiungamus, ſed ut alienatum etiam nobis exaſperatumque placemus. Quòd ſi quando breuiter in exordio capita aliqua noſtrarum aut aduerſæ partis argumentationũ perſtringimus, quod perſæpè fieri ſolet, cum uehementiùs adductus aduerſariorum oratione uidetur auditor: nõ facimus, id tamen, quò probare uelimus ibi, aut confirmare cauſam, ſed ut ſpem faciamus hac qualicunque labefactatione, poſtea nos omnia demon-

demonſtraturos. Demetrius itaq, apud Liuium Perſi fratri reſponſurus; lachrymas fratris apud patrem, quem iam pridem magis ſecundum Perſentire credebat, quoniam uidebatur illis maximè ualuiſſe, primum inuaſit, aliqua tum ex parte. Deinde in reliqua incurrit. Benigniùs enim audiatur oportet, cùm uberiùs in ſingulis ea proſequitur, ubi omnium ſimul quantulumcunq; aliqua tamen ex parte, ante ſubleuauerit fidem. Sic Quintilianus in Pariete palmato, ingẽs domus ſpaciũ cruore notatum, & noctem electam ſceleri, & gladium adoleſcentis relictum, & uno uulnere peractum ſcelus, & inſtitutum filium hæredem, cuncta uelut delibans, aperit ſibi iudicum aures, faciliоremq; uiam defenſioni ſuæ ſternit. Perorationis autem ferè hæc eſt ratio. Primùm cauſæ fides enumeratione firmatur: ſi tamen ea ſit cauſa, quæ propter magnitudinem ſuam hanc diligentiam poſtulet. Poſteà approbata iam cauſa, tum liberius effertur oratio, & ſcelus rei agendo exaggerandoq; accuſator inſectatur. Quandoq; conditionem eius etiam deflet, qui accepiſſe iniuriam dicitur. Contra reus, ubi iam defendit ſe, tum peroratione duram miſerandamq; ſortem ſuam oſtendit, cui innocenti immerito pericula ſtruantur: & graues caſus, qui ſe maneant damnatum, & preces lachrymasq;, & omnia mouendæ miſericordiæ experitur. Nonnunquam & conſpirationem contra ſe aduerſariorum & crudelitatem premit, qui odia ſua periculis & exitio cu-

piant

piant innocentis explere. Quæ omnia ſuas capiunt quæſtiones, inueniendiq́; ratione (ut prius oſtendimus) nihil ab alijs differunt: eloquendi uerò genere plurimum. In affectibus enim præcipuè regnat eloquentia. Nam quieta compoſitaq́; mens auditoris, quamuis ſedata oratione optimè docebitur, uis tamen omnis impetusq́; dicendi, & fulgura illa tonitruaq́; orationis, qualia fuiſſe in Pericle memorant autores, quæ non impellant modò, ſed auferant eripiantque ſedibus ſuis animos: ea ſunt omnia mouendis, turbandis miſcendisq́ue effectibus parata. Quæ ſint ergo ſpecies orationis, & quid ſit argumentatio, quid expoſitio, quot partes habeat oratio, & quando uſu ueniant, quibus'ue conſtent, hoc modò nobis ſit explicatum.

Scholia in caput 24.

RELIQVVM eſt de oratione, ut dicamus quot ſint partes eius.) Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicantur, eſt hæc. Quatuor ad ſummum eſſe poſſunt orationis cuiuſque partes, exordium, narratio, confirmatio, & epilogus. Quibus tamen non uniuerſis ſemper utendum, ſed interim una, interim duabus, interim omnibus prout poſtularit præſens rei conditio. Porrò exordium eſt pars orationis, idoneæ comparans animum auditoris ad reliquam dictionem. Quod eueniet, ſi illum beneuolum, ſi attentum, ſi docilem fecerit.

Narratio

Narratio eſt,rei geſtæ,aut perinde ut geſtæ expoſitio. In qua tria hæc exiguntur, ut ſit breuis, ut perſpicua, aut credibilis. Confirmatio eſt,qua & noſtra confirmamus, & aliena refellimus. Epilogus eſt artificioſa totius orationis concluſio. Etiam ſi nonnunquam & in media oratione adhiberi conſueuit. Conſtat duabus rebus,enumeratione & affectu. Enumeratio eſt breuis eorum,quæ tota oratione ſparſim dicta ſunt,repetitio. Affectus eſt uehementior animi commotio,ut miſericordia, indignatio,ira,inuidia,timor,ſpes,gaudium,dolor. Hęc ſumma. Nec alias deſiderat partes.) Verbum deſiderat,ſuppoſiti loco habet,oratio,quæ argumentatione conſtat. Cicer. in libris.) Libros Rhetoricor. intellige: Hos enim in libris de Oratore ad Quintum Fratrem adoleſcenti ſibi excidiſſe Cicero ait. Vide Quintilianum lib.tertio.cap. primo & octauo. Sex fecit.) Cicero libro primo de Inuentione. Hæ partes ſex omnino nobis eſſe uidentur. Exordium,narratio,patritio,confirmatio,reprehenſio, concluſio. Eis quos poſtea uelut ex actiori cura compoſitos edidit.) In Partitionibus interrogatus à filio pater,quot ſint partes orationis, quatuor illa eſſe reſpōdet,quarum duas ualere ad rem docendam, narrationē, & confirmationem: reliquas duas ad impellendos animos,principium & per orationem ſiue epilogum. Ariſtoteles duas tantùm.) Lib. Rhetoricorum 3.capit. decimo tertio. Vide Quintilianum.libro 21.cā. decimo. Areopagitæ,ut Trophonius ſcribit,narrationem & confirmationem ſolas admittebant, ad quos cum Orator accedēbat cauſam dicturus,præconem præ foribus uetuiſſe rēliquis uti,his uerbis; μὴ προοιμιάζειν,μηδὲ ἐπίλογον: neque procemio,neque epilogo utare. Sed in illis fortè alia ſit ratio, quando commentarios ſolùm & indices rerum uoluit eſſe.) Cicero in libro de claris Oratoribus ad Brutum,de Cæſare loquens. Atque etiam commentarios quoſdam ſcripſit,inquit,rerum ſuarum, ualde quidem iniquam probandos. Mihi enim ſunt recti & uenuſti,omni ornatu orationis tanquam ueſte detractu. Sed

uoluit

noluit alios habere parata, unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui uolunt illa calamiſtris inurere. Sanos quidem à ſcribendo deterruit. Nihil enim eſt in hiſtoria pura & illuſtri ueritate dulcius. Cicero acturus Quiritibus gratias, ſtatim à re cepit) ita orditur enim; Quod precatus ab Ioue optimo Maximo, cæteriſque Dijs immortalibus ſum Quirires, &c. Et Antonius protinus. Ago tibi gratias imperator Auguſte) Exordium eſt orationis, qua is gratias agit Gratiano Imperatori pro demandato ſibi conſulatu. Quarum, quæ ad docendum pertinent.) Quatuor, inquit, in hoc genere orationis ſunt partes, è quibus duæ ad res docendam pertinent, narratio & confirmatio, quarum priorem illam nos expoſitionem, alteram argumẽtationem uocamus, Reliquæ duæ in hoc adhibentur, ut commoueatur auditor, quæ ſunt principium & peroratio. De quibus multa Fabius quintilianus libro quarto, & ſexto. & Cicero de Oratore ad quintum fratrem. Sanè ſi demus ſanctum & incorruptum auditorem.) Sic quintilianus libro duodecimo: quod ſi mihi des conſilium iudicum ſapientum, per quam multa recidam ex orationibus, non Ciceronis modò, ſed etiam eius, qui eſt ſtrictior multo, Demoſthenis. Neque enim affectus omnino mouendi erunt, nec aures delectatione mulcendæ, cum etiam procemia ſuperuacua eſſe apud tales. Ariſtoteles exiſtimet. Nõ enim trahentur ijs illi ſapientes. Proprie & ſignificanter rem indicare, probatione colligere, ſatis eſt. Lenius enim & modeſtius in principio ꝓferunt ſe.) Ita Fabius lib. quarto. Nec enim ſum in hac, inquit, opinio ne, qua quidam, ut eò diſtare procemium ab epilogo credam, quòd in hoc præterita, in illo futura dicantur: ſed quòd in ingreſſu parcius & modeſtius prætentanda eſt iudicis miſericordia, in epilogo uerò liceat totos effundere affectus, & fictam orationem inducere perſonis, & defunctos excitare, & pignora eorum producere, quę minus exordijs ſunt uſitata. Demetrius itaque apud Liuium.) Hiſtoria eſt apud Titum Liu. belli Macedonici

donici libro decimo. Sic Quintilianus in pariete palmato.) Ex ijs, quæ ſæpe iam diximus, liquet hunc titulum eſſe declamationis, quæ Paries palmatus inſcribitur. In ueniendi ratione, ut prius diximus.) Libri huius, capite quarto. qualia fuiſſe in Pericle memorant autores.) Multa ſunt, quæ de Periclis eloquentia paſſim apud autores occurrunt, qui (ut permiſcere Græciam dictus eſt. Optare is ſolebat, ne quod unquam ſibi excideret uerbum, quod offenderet populum. Adeò ei cordi erat, ut & diceret ea, quæ ex Republica eſſe arbitraretur, & tamen non offenderet eos, cura quorum aſſenſum nihil effici poſſet. Fuit eodem tempore, quo Pericles, Athenis homo quidam non ignobilis Thucydides Mileſius. Is aliquando interrogatus ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, uter alteri palaſtra, ipſe Pericli an Pericles ipſi præſtaret. Equidem præſto, inquit, ac hominem ſterno, ſed poſteaquam ſurrexit, facilè perſuadet aſtantibus, non ſe, ſed me uictum fuiſſe, efficique dicendo ut ipſius potius uerbis, quàm ſuis illi oculis credant. In affectibus enim pręcipue regnat eloquentia.) Cicero in Bruto; Vt enim ex neruorum ſono in fidibus, quàm ſcienter ij pulſi ſunt, intelligi ſolet, ſic ex animorum motu cernitur, quid tractandis ijs proficiat Orator.

QVOD NVLLI PROPRII RHETORICES ſunt Inuentionis loci. Cap. XXV.

NVlla ferè quæſtio iuſtius animo lectoris occurrere toto opere potuiſſet, quàm cum omnibus propriè locis Oratorum, Poëtarumque exemplis ſimus uſi, ecquam credamus eſſe inter Dialecticos, Rhetoricosq; locos differentiam. De qua nunc potiſſimū dicturi uidemur, cùm tractatum locorum, hoc eſt,

eſt quomodo ſint ad inuentionem loci accõmodandi, ſumus tradituri. Nam de inuentione (quam nobis libris aperire conamur, quanq; dialectico tribuimus) Rhetores plura, quã dialecticorum quiſquam præceperunt: & locos magna ex parte eoſdem quos priore libro deſcripſi, Cicero & Quintilianus, itemq́ue alij, qui rhetorica complexi ſunt, inſeruerunt libris ſuis; & præter hos & alios quoſdam, quos attributa perſonarum & rerum uocant, uelut proprios Rhetoris fecerũt locos. Et Boëthius ſic eſſe putauit, ſic tradidit, cùm in quarto libro Topicorum hanc ipſam tractaret quæſtionem. Si uiderimus autẽ, quod ſit propriũ dialectici, quod Rhetoris officiũ, quæ ſit utrique præſcripta profeßio, non erit difficile uidere, utrius horum ſit diſſerere de locis; aut ſi ſit utriuſque, quo pacto tractandos eos, hic ſibi, uel ille uendicabit. Et de dialectice quidem, quod credamus eſſe munus illius, ſatis multis ſuperius executi ſumus. Oratorem, uel rhetora, (eadem eſt enim nominis utriuſque uis) quidam uoluerunt eſſe, qui de qualibet re poſſet aptè ornateq́ue dicere. Quod ſi ſtatuiſſent ſic, ut commoditas ipſa, cultusq́ue orationis, ſolius rhetoris eſſet labor; ea uerò de quibus dißereret, ſuis quæque artibus relinquerent, eſſet aliquid fortaſſe quod dicitur. Sed illis parum uiſum eſt, ſplendidè, ornateq; dicendi laudem per ſe amplißimam Oratori tribuere: niſi reliquarum omnium artium cumulum propè immenſum, iuri illius, ditioniq́ue ſubdidiſſent.

Neque

Neq; conſummatum eum, dignum'ue tanto putauerunt nomine, niſi idem de omnibus rectiſsimè ſentiret, optimè diceret. Quid ſi detur, fingamusq; tam felicis ingenij mortale aliquod eſſe pectus, ut artes, quibus nec ſingulis plenè perdiſcendis ullius hoïs ſufficit ætas, eas omneis unius ſtudium poſſit aſſequi, memoria complecti: fatendum tamen erit, ſi tum de orationis officio quæratur, non quæſitum iri de eo tanquam de diſcretæ alicuius, certæq; artis, ſed tanquam de hominis officio qui cunctas artes teneat aïo cõprehenſas. Sed cum non donemus Rhetoris nomine eum, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neque quicquam illi negocij cum Rhetorice putemus eſſe, niſi uiam, rationemq; bene dicendi calleat; contrà uerò, qui ſit hac inſtructus, & ſolam ciuilium quæſtionum peritiam teneat, minimam utique artium humanarũ parte m; cum hic laudi Rhetoris ſibi nomen audeat aſciſcere, iſq; ipſe ſolus ſit quem Rhetorum omnium libri doceant & abſoluant, multo uidebuntur arctius Rhetorices contrahi fines, Ariſtoteles ergo ciuilis ſcientiæ partem Rhetoricen uocat. Hermogenes etiam de ciuilibus ſolum quæſtionibus dicere, Rhetoris cenſet eſſe. Cicero & Quintilianus, quamuis aliud diſputarint, non aliud tamen docent. Equidem non negauerim eum, qui ſit de ciuilibus quæſtionibus, hoc eſt, de omnibus quæ in Republica quærentur, prudenter, ornateq; dicturus; & qui de pacis belliq; rebus, & de legibus omniq; iuris diuini, et humani, publici, priuatiq; ratione,

tione, diſſerere poßit, multis magniſque inſtructũ artibus eſſe oportere. Sed quotuſquiſque fuit talis? Quanquam enim Cicero, prætérque illum alter tertiusue poßint hoc in genere numerari; reliqui dicere ſolùm ſui negocii putabunt. Res, ſi quæ reconditiores eſſent, ab his mutuari, qui profiterentur, malebant. Et ſicut Cicero ait Gallum dicere ſolitum, ſi quando quæſtio incidiſſet, in qua non de iure, ſed de facto quæreretur: nihil hoc ad ius, inquit, ſed ad Ciceronem; ita illi, ſi quando quæſtio proferebatur, in qua de iure, non de facto eſſet contentio; illi tanquam nihil id ad Ciceronem, ad Gallum reiiciebant. Vocem tantum uerbáque commodabat Orator, res à Iureconſulto petabantur. Itaque apud Grecos erant, quos πραγματικοὺς *uocabant; & Romæ Iuriſconſultus aderat, qui dicenti res (ut Quintilianus inquit) uelut telam texenti miniſtrabat. Aut igitur non erant Rhetores iſti, aut ſi fuerũt, cùm præſtarent id quod ſolũ in Rhetorũ didicerant ſcholis, cumq́ue & ipſi ſe rhethoras eſſe uellent, & populus putaret, uideretur ſola dicendi ratio ad rhethora pertinere. Et ſanè, qui non habet eam, quantumuis ſi aliarum artium cumulum conſecutos, non habebitur utique Rhetor. Cùm ueniat ergo ab ea ſola Rhetoris nomen, ſola uidetur, quàm propriũ ſit præſtare Rhetoris. Cui quidẽ Rhetorices etiam uocabulum conſentit, quod à dicendi munere tributum eſſe Græci nominis indicat origo. Quòd ſi omnia uelimus intra rhetorices am-*

bitum claudere, quæcunque ſunt in foro dicturo neceſſaria, & Grammaticam, et iuris uel peritiam uel non inſcitiam ſaltem, exempla, monumentaque uetuſtatis, & reliqua id genus Rhetorices putabimus partes, quas multum & inter ſe, & à Rhetorice diſtantes, artium diſcretæ profeſſiones, & rerum ipſa natura demonſtrat. Nec me latet, eum qui diceret in foro, ſemper uocatum eſſe Rhetora, nec uel Homerum, uel Thucydidem, uel Platonem, quāq̃ fuerint iſti quiſque in ſuo genere facundiſſimi, quiſquam hoc nomine uocauit. Sed ut modò diximus, Rhetor ad hunc popularem morem loquendi hominis multarum artium periti, non artis unius eſt nomen. Qui uolet autem ſuis finibus cunctas artes includere, cùm uideat omnes quæ uel cognitionis ſunt uel actionis, intra præſcriptum ſuarum præceptionum comprehenſas eſſe, haud difficulter perſpiciet, eas quæ pertinent ad dicendi rationem (quas λογικὰς Græci, nos rationales uocamus) & materiæ quam docent, & præceptionum genere, ab alijs eſſe diſcretas. Cum ſint autem (ut alio loco diximus) tria, quibus perfecta conſtet oratio, quæ ſunt, emendatio ſermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis ornatus, quorum cùm primum grammatice doceat, ſecundum dialectice, tertium cui tribuam niſi rhetoricæ, prorſus non inuenio. Nam ſi dialectices eſt munus, inuenire, quæ de re qualibet probabiliter dicuntur, (quemadmodum Ariſtoteles magnique poſt eum ſenſerunt authores) inuentaque dіju-

dijudicare: ſi rectè probeq́ue doceat id dialecticè, nihil erit utique neceſſe nouam ullam de inuentione rhetori inferre mentionem. Sed perſpicuitas ſolùm, compoſitio, cultusq́ue orationis, ſuus futura ſunt labor. Nec quiſquam propterea nudum me pudet Rhetora & inopem deſtituere. Nam quiſquis uidebit, quantum negocij habeat eloquendi ratio, quantum iudicij cùm & ſua poëtis, ſua hiſtoria danda ſit: ſuam philoſophia, ſuam ciuilis oratio poſtulet: & uniuſcuiuſque generis uariæ ſint adhuc multiplicesq́ue differentiæ. Maximumq́ue diſcimen eſt apud poëtas, quomodo Heroici carminis expleatur ſonus, quomodo lene illud molleq́ue Elegorum ſculpatur, qua dictione Tragœdia, qua Comœdia, qua Lyricorum libertas conſtet. Sic & in reliquis generibus longa eſt diuerſitas: quæ cuncta quàm magnum habeant negocium, uel hinc facilè liquet, quòd cùm in reliquis quæ pertinent ad dicendum, permulti, qui uel moroſiſsimis ſatis facerent deſiderijs, reperti ſint: ſola eloquendi ratio ſemper fuit, in qua pauciſsimi potuerunt, conſentiente omnium iudicio laudem mereri. Si ſola igitur elocutio propria Rhetorices eſt, quid ita tam multa de inuentione tradiderunt, quicunque ſcripſere Rhetorica? Dicam quod ſentio: Primum puto, eis qui Rhetorica tractauerunt, nec inuentionem, nec elocutionem tanquam proprium munus explicandam fuiſſe. Quoniam qui Rhetores uocati ſunt, ij fuerunt, qui ciuiles tractauerunt quæſtio-

ſtiones. Circa quas omnis labor eorum curaq́ue uerſata eſt. Cùm utantur autem omnes artes elocutione & inuentione, non poterit utique proprium illorum eſſe, quod erat omnium commune. Sed quia reliquas artes, quæ ad eruditionem pertinent: animi cauſa quiſque diſcebat, nec quiſquam ob id, niſi naturæ ingenijq́ue ui extimulãte, tractabat eas: ideo quiſquis non optimè ſperabat de ingenio ſuo, ne attingebat quidem. Sic quæ inuenienda in eis eſſent, quomodo eloquendum, quiſque cum animo ſuo deliberabat: in locumq́ue artis exactiſsimæ, ſuccedebat optima natura. Proxima erat artis loco, imitatio eius, qui aliqua cum laude rem eandem tractaſſet. Ciuilis uerò ratio, quoniam cœpit in Græcia in quæſtu eſſe, ſubnixiq́ue ciuium clientumq́ue gratia incedebant, ut quiſque polleat plurimum in ciuitate dicendo: inceſſit paßim cupido cunctis: nec quiſquam quid poſſet iam, ſed quantum cuperet, ſpectabat: uolebantq́ue benè dicere omnes, & citò uolebant: quare ab arte fuit eis præſidium petendum, quibus natura ſegnior erat. Cœperunt igitur diſci doceriq́ue iſta. Vſu enim atque honore, quibus maximè aluntur artes, eiſdem natas etiam primùm eſſe certum eſt. Cùm ueniant autem tales plerunque quæſtiones in forum, de quibus nihil perpetuum præcipi poßit, ſed contentione, dicendiq́ue ui trahantur in quamuis parcem: fuit idcirco tradenda communis quædam inueniendi ratio, conueniens omnibus quæſtionibus: quæ quidem rectiſsimè peteretur à dialectico, ſi tradita iam tum fuiſſet:

fuiſſet: ſed multò pòſt ſecutus eſt Ariſtoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorſus eſt. Sic *etiam quia ſplendor & cultus orationis maximè dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos ſuſtulit ſe primùm plurimumque ſemper ualuit Eloquentia: hanc quoque partem adiecerunt, tandemque longa temporis poſſeſſione, uelut uſucapione, uerterunt in rem ſuam iſta, cùm non eſſet eorum alius aſſertor. Cùm ſit enim aliarum artium præcipueque poëtarum, ſua quædam & diſcreta à forenſi dictione eloquentia, quam neque Ariſtoteles, neque ueterum quiſquam qui Rhetorica ſcripſit attigit: cumque habeat omnis eloquentia commune quidam tanquam genus, quod ad unius artis tractatum pertineat: perſpicuum eſt eos eloquentiam non uelut ſuum propriumque negocium, ſed quatenus uſui rebusque ſuis conduceret, executos eſſe. Quòd ſi ſit ergo eloquendi ratio (ſiue Rhetoricen eam ſeu quocunque uelimus alio nomine uocare) & dialectice, cui inuentionem, iudiciumque tribuimus, inter ſe altera ab altera, & utraque à ciuilium quæſtionum ratione diſcreta, ſicut & à reliquis diſcernuntur artibus, quæ ſibi utendas eas accipiunt: paratum eſt uidere, non eſſe ullam dialecticorum Rhetoricorumque locorum differentiam. Nam elocutio quidem nullos habet locos. Rhetor autem forenſis ille à dialectico mutuetur eos oportet. Ea uerò quæ perſonarum et rerum attributa dixerunt, ad quos locos ex his quos deſcripſimus redigantur,*

planum erit, qui ſingulos uolet ſcrutari. Conueniunt autem ſolis cõiecturalibus cauſis. Qui quæret enim, an poßit ciuitate R. donari is, cuius populus fundus factus non fuiſſet, id eſt, cuius populus Romanus legibus non uteretur: quod in Cornelij cauſa quæſitum eſt; & an uis ſit, metu armorum à poſſeßione ſua deterrere quenquàm quòd in Cecinnæ iudicio fuit: quid habebat hic, quòd ex attributis illis perſonarum aut rerum dicat? Nihil profectò, quo pacto hæc attributa à Rhetoribus deſcribuntur. In his ergo ſi uolet inuenire ex locis aliquid, & non præparatis argumentationibns uti, quas artium ſcriptores tradunt, neceſſe eſt, redeat ad dialecticum. Sic loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus: eloquendi, rhetorices erit. Ciuilium quæſtionum pars in legibus, iureq́ue ciuitatis poſita, quæ iure conſultorum libris continetur: & ne eam quidem qui Rhetores uocabantur, attingebant. Pars in communi ſenſu & uſu uitæ conſiſtit quæ apertior eſt, quàm ut artibus ſit tradenda: aut ſi quid diſcendum eſt eis, à philoſophis petitur. Inuentionem ergo, eamq́ue nec integram, nec æbſolutam, elocutionemq́ue quatenus inſtituto ſuo conducebat, complexi ſunt, futuras tamen aliarum artium particulas, ſi quis totas eas uoluiſſet explicare. Hæcq́ue pro artibus ſuis habita ſunt quando ſola hæc habuerunt, quæ poſſent artium ſpecie docere. Laudandi tamen, agendæq́ue in omne æuum gratiæ uiris illis, quippe quod dediſſent illi initium, & ni forent hæc

ab eis in artium formam collecta, nemo fortè alius colligere tentaſſet.

Scholia in caput 25.

NVLLA ferè quæſtio.) Quæcunque hoc capite docet Rodolphus, eorum omnium hæc ſumma: Nomen Rhetorices bifariam capitur. Primum, pro omni ac ſola facultate ea, qua inſtructi eſſe debent ij qui in foro cauſas ciuiles agunt. Atque hoc intellectu accepta, rhetorice, quanquam utitor illa quidem elocutione & inuentione argumentorum, non ad eam tamen proprie pertinet explicatio rerum iſtarum, non magis, quàm ad poëticen, ad hiſtoriam, ad naturalem aut moralem philoſophiam, quæ & ipſæ elocutione pariter atque inuentione utuntur. Et ad hunc tamen ſenſum uſi ferè nomine Rhetorices ij, quorum de dicendi arte extant præcepta. Capitur deinde idem nomen pro arte ea, à qua dicimus petendam eſſe ſermonis elegantiam. Quo intellectu dici ſolet, treis eſſe artes, quæ uertentur circa artificium orationis, grammaticen, dialecticen, & rhetoricen: et à grãmaticis quidem ſermonis petendam eſſe emendationem, probabilitatem à dialectis, à rhetoribus rationem cultè ornateque dicendi, hoc eſt, elocutionem, non modò illam forenſem ac popularem, ſed in commune, qua oratores, poëtæ, hiſtorici, philoſophi: breuiter, qua omnes ij, qui ſcribunt aut dicunt, in ſua quaque arena, pro materiæ quam tractant qualitate, utuntur. Vt enim in uniuerſum, quomodo, non de hac aut illa, ſed de re quauis emendate loquamur docet grammatica, & argumentorum in res omneis inueniendi, dijudicandique ratione dialectice explicat: ita par eſt, etiam unam aliquã eſſe artẽ, quæ in uniuerſum eloquẽdi rõnẽ tradat. Quo fit, uti nihil quicquã interſit inter locos dialecticos & rhetoricos, pertineatq; oĩs illa diſputatio de inuentione ſeu locis ad dialecticen ſolã, non etiã ad Rhetoricã: ſiue ea intellectu illo priori, ſiue hoc poſteriore accipiatur.

At enim ſi inuentio (inquit) argumentorum, hoc eſt, argumentorum loci; itemque elocutio, ad Rhetorem priori illo captum intellectu non pertinent, qui fit ergo, uti his de rebus illorum pleni ſunt libri? Cur eorum, quæ ad ſe nihil pertinent, tradunt præcepta? Paucis. Vt primum apud Græcos in quæſtu eſſe cœpit facultas dicendi, & in illuſtri haberi nomen eorum, qui cauſas in foro agerent; ſtatim (ut fit) agmina natim concurſum huc eſt, uolueruntque bene dicere omnes, & quidem citò uoluerunt. Sed enim non erat omnibus datũ hoc à natura, ut per ſeſe & ſuo (quod aiunt) Marte inuenire ea poſſent, quibus & ſua confirmarent, & aliena refellerent; eademque illa ſic eloqui, uti aures etiam audientium uoluptate aliqua demulcerent. Opus ergo adminiculo artis, opus erat præceptis inueniendi, ac eloquendi; quæ quidem utraque non ab illis magis explicari, docerique debebant, quàm à Poëtis, Philoſophis, aliiſque ſcriptoribus, qui & ipſi (quemadmodum diximus) hiſce utuntur. Sed cum eo tempore nõdum inuentæ eſſent artes illæ, à quibus erant petenda iſta; hinc fuit, ut neceſsitas quædam eos impulerit, harum etiam rerum præcepta tradere; non quidem in uniuerſum, ſed hactenus, quatenus ſuo inſtituto ſatis eſſe putabant. Quæ res fuit in cauſa, ut & poſteri hanc docendi rationem ſecuti, omnes traddiderint præcepta rerum iſtarum, non quod hoc ad illorum propriè pertineret officium, ſed quòd eos, qui antè idem argumentũ tractaſſent, imitari liberet. Alioqui, inueniendi quidem ratio in commune petenda erat à dialectico; e locutio aũt à Rhetore eo, quem ſecundo loco diximus, hoc nomine ſignificari. Quos attributa perſonarũ & rerum uocant.) Perſonarũ attribuita ſunt, genus, natio, patria, ſexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, cõditio natura animi, uictus, ſtudia, affectiones, ante acta, aut dicta, nomen. Attributa rerum, ſunt cauſæ, locus, tempus, caſus facultas, inſtrumẽta, agẽdi modus, quæq; alia eius generis ſunt. Quæ copioſiſsimè narrantur apud Trape-

zuu-

ꝛunciũ lib. 2. Rheto. Et Boëthius ſic eſſe putauit, ſic tradidit, cum in quarto libro Topicorum hanc ipſam tractaret quæſtionem) Docet eo in loco Boëthius, trifariam differre dialecticen à rhetorica, materia, uſu, & fine. Materia, quòd rhetorice circa hypotheſes, dialectica circa theſes uerſetur, Vſu, quòd dialecticus conciſa oratione, & ſyllogiſmis integris; rhetor oratione perpetua & enthymematis; hoc eſt, imperfectis ſyllogiſmis utatur. Fine, quod rhetoris finis ſit, perſuadere iudici, dialectici, ab aduerſario ipſo, id quod uult, extorquere. (Quę illius ſentẽtia quatenus uera ſit, patere ex iis poteſt, quæ diximus huius libri capite quinto, octauo, & duodecimo. Quanquam quod addit de uſu enthymematum, & ſyllogiſmorum, id neutro eorum intellectuum quos ſuperius expresſimus, ſatis uerum uidetur. Quando & rhetor ille forenſis uel creberrime integris utitur ſyllogiſmis, neque quicquam obſtare uidetur, quin in diſputationibus etiam illis dialecticorum, enthymematum eſſe uſus aliquis posſit, quemadmodum dictum eſt ſupra capite decimoquarto. Et de dialectice quidem, quod credamus eſſe munus illius, ſatis multis ſuperius executi ſumus.) Fuit.n.dictum ca.3.lib.huius, finem dialectici eſſe, probabiliter de re quauis diſſerere. Oratorem uel rhetora, eadem enim eſt nominis utriuſque uis.) Vt negari nõ poteſt; eoſdem planè fuiſſe, quos Græci olim rhetoras, & quos Romani Oratores uocarũt, ita hoc rurſus uideo cõſuetudinẽ obtinuiſſe apud ſcriptores Latinos, ut Oratoris noĩe ſignificẽt eum, qui cã s in foro agat, rhetoris, qui rhetorica doceat. qui de qualibet re poſſet aptè, ornateq; dicere) Cic. 1. de Ora. Quãobrẽ ſi quis uniuersã & propriã Oratoris uim definire, cõplectiq; uult, is Orator erit, mea ſentẽtia, hoc tã graui dignus nomine: qui, q̃cũq; res inciderit, quę ſit dictiõe explicãda prudẽter, et cõpoſite, & ornate, & memoriter dicet, cũ quadã actiõis etiã dignitate. Sed illis parum uiſum fuit, ſplẽdide, ornateq, dicendi laudem per ſe ampliſſimam Oratori tribuere.) Neque.n. ut inquit apud Ciceronẽ Craſſus, præſtabilius

bilius quicquam uidetur, quam poſſe dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, uoluntates impellere, quo uelit, unde autem uelit deducere. Hæc una res, in omni libro populo, maximeque in pacatis tranquilliſq; ciuitatibus præcipuè ſemper floruit, ſemperque dominata eſt. Quid enim eſt aut tam admirabile, quàm ex infinita hominũ multitudine exiſtere unum, qui id quòd omnibus natura ſit datum, uel ſolus, uel cum paucis facere poſsit? aut tam iucundũ cognitu atque auditu, quàm ſapientibus ſentẽtijs, grauibuſque uerbis ornata oratio & perpolita? aut tam potens, atq; magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, Senatus grauitatem unius oratione conuerti? Quid tam porrò regium, tam liberale, tam magnificum, quàm opem ferre ſupplicibus excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tam neceſſarium, quàm tenere ſemper arma quibus uel tectus ipſe eſſe poſſis, uel prouocare improbos, uel te ulciſci laceſsitus? Age uerò ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque meditere; quid eſſe poteſt in ocio aut iucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm ſermo facetus, ac nulla in re rudis? &c. Et apud eundem Ciceronem Antonius. Nã ut uſum, inquit, dicendi omittam, qui in omni pacata, ac libera ciuitate dominatur. Tanta obiectatio eſt in ipſa facultate dicendi, ut mihi hominum aut auribus aut mentibus iucundius percipi poſsit. Quis enim cantus moderata pronũciatione dulcior inueniri poteſt? Quod carmen artificioſa uerborũ cõſtructione aptius? Qui Actor in imitanda, quàm Orator in ſuſcipienda ueritate iucundior? Quid autem ſubtilius, quàm crebræ accuratæque ſententiæ? Quid aũt admirabiliùs, quàm res ſplendore illuſtrata uerborũ? Quid plenius, quàm omni rerum genere cumulata oratio? Neque.n. ulla non propria Oratoris eſt res, quæ quidem ornatè dici grauiterque debeat. Huius eſt in dando conſilio de maximis rebus, cũ dignitate explicata ſententia. Eiuſdem etiam languentis populi incitatio, effrenati moderatio. Eadem facultate, &

fraus hominũ ad perniciem,& integritas ad ſalutem uocatur. quis cohortari ad uirtutẽ ardentius?quis à uicijs acrius reuocare?quis uituperar improbos aſperius?quis laudare bonos ornatibus?quis cupiditatẽ uehementius frangere accuſando pôt?quis mœrorẽ leuare multis con ſolando?Cum tractatũ locorum.) Vide lib. huius cap.2. Vbi hoc pollicetur ſe poſtea traditurũ,id quod hic abſol uit tandem. Niſi reliquarũ artium cumulum propè immenſum iuri illius ditioniq́ue ſubdidiſſent.) Hoc facit quintil.lib.1.cap.12.Et apud Cice.Craſſus: Noſtra eſt in quit,omnis iſta prudẽtiæ doctrinæque profeſſio , in quã homines quaſi caducam atque uacuam,abundãtes ocio nobis occupatis innolauerunt. Atque etiã aut derident Oratorẽ,ut ille in Gorgia Socra. cauillator,aut aliquid de oratoris arte paucis præcipiũt libellis,eoſque Rhetoricos inſcribunt.Quaſi non illa ſint propria Rhetorum, quæ ab ijſdem de iuſticia,de officio,de ciuitatibus inſtituendis & regendis,de omni uiuẽdi, denique de naturæ etiam ratione dicuntur. Et rurſus in eodem uolumine. Quare omnes iſtos me autore (inquit) deridere atq; cõtemnite,qui ſe horũ qui nunc appellantur Rhetorũ præceptis, omnem Oratoris uim complexos eſſe arbitrant neque adhuc quã perſonam teneant,aut quid profiteantur,intelligere potuerũt.verò.n.Oratori,quæ ſunt in hominum uita,quandoquidem in ea uerſatur Orator,atq; ea eſt ei ſubiecta materies , omnia quæſita ,audita,lecta, diſputata,tractata eſſe debẽt. Idem &in Oratore ad Brutum,uniuerſam philoſophiam particulam quandã uult eſſe rethorices,& in primo rurſus de Orato. Mea quidẽ, inquit ſententia,nemo poterit eſſe omni laude cumulatus Orator,niſi erit omnium rerum, magnarumq́ue artium ſcientiam cõſecutus. Fingamuſq́ue tam felicis in genij mortale aliquod eſſe pectus) De hoc Fabius lib. duodecimo , capite ultimo. Fatendum tamen erit, ſi tum de Oratoris officio quæratur,non quæſitum iri de eo,tanquam de diſcretæ alicuius certæque artis , & c.) His planè conſentanea ſunt ea, quæ apud Cicer. pri.lib.

de Oratore diſſerit M. Antonius. Sed cùm nõ donemus rhetoris nomine eum.) Hoc ſolum, inquit, pertinet ad officium rhetoricę, à quo ſolo rhetor habet, uti rhetor dicatur; hæc autem eſt ratio eloquendi circa ciuiles cauſas, quamobrem ſolum hoc rhetoris officium eſſe dicemus, appoſitè commodeq; dicere poſſe de cauſis ciuilibus. Ariſtoteles ergo ciuilis ſcientiæ partem rhetoricen uocat.) Hoc ipſum facit & in rhetoricis Cicer. Ciuilis quædam, inquiens, ratio eſt, quæ multis & magnis ex rebus conſtat. Eius quædam magna & ampla pars eſt, artificioſa eloquentia, quam rhetoricam uocant. Et quæ ſequuntur. Hermogenes etiam de ciuilibus ſolùm quæſtionibus dicere rhetoris cenſet eſſe.) Idipſum his uerbis præcipitur in rhetoricis ad Herennium; Oratoris officium eſt, de his rebus poſſe dicere, quæ res ad uſum ciuilem moribus ac legibus conſtitutæ ſunt, cum aſſenſione auditorum, quòd ad eius fieri potuit. Et ſicut Cicero ait Gallum dicere ſolitum.) Hunc Ciceronis locũ attigimus libro ſuperiore, capite 17. Itaque apud Græcos erant, quos πραγματικοὺς uocabant.) Craſſus primo de Oratore. Quod ad nomen attinet, πρᾶγμα negocium ac cauſam ſignificat. Inde πραγματικὸς, qui in negociis cauſiſque uerſatur, quem haud ſcio, an nos dicere poſſimus cauſidicum, & tabulam quendam forenſem. Qui dicenti res, ut Quinti. inquit, uelut telam texenti miniſtrabat.) Senſum Fabij magis refert, quàm uerba, quæ apud eũ autorẽ li. 12. ſic habent. Neque ego ſum noſtri moris ignarus, oblitus ue eorum, qui uelut ad arculas ſedent, & tela agentibus ſubminiſtrant. Neque enim Græcos quoque neſcio factitaſſe, unde nomen ijs pragmaticorũ datum eſt. Cui quidem rhetorices etiam uocabulum conſentit.) Verbum Græcum eſt ῥέω, quod etſi hodie id quod fluo ſignificat, tamen ueteribus etiam id fuiſſe qđ dico, apparere uel hinc poteſt, quod inde ῥῆμα. i. uerbũ, deſcẽdit, & ab Heſiodo in principio operis, ἔργα καὶ ἡμέραι inſcripti, ῥητοί τ' ἄῤῥητοί τε dicuntur, quos Latine dictos indictoſque, laudatos & illaudatos, celebres & ignobiles

les dicere poſſumus. Similiter apud Aratum in principio τῶν φαινομένων, ὃν οὐδέποτ᾽ ἄνδρες ἰῶμεν ἄῤῥητον, id eſt, quem homines nunquam ſilentio prætereunt. Hinc ergo deriuantur, & hæc, ῥήτωρ, ῥητορική, ῥητορεύω. Id quod ſecundo Oratoriarum Inſtitutionum lib. teſtatur, & Fabius. Et Cicero in Oratore ad Brutum; Sed iam, inquit, filius perfecti Oratoris, & ſummæ eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt, quem hoc uno excellere. i. oratione, cætera in eo latere, indicat nomen ipſum. Non enim inuentor, aut compoſitor, aut actor hæc complexus eſt omnia, ſed & Græce ab eloquendo Rhetor, & Latine eloquens dictus eſt. Cum ſint autem, ut alio loco diximus) Libri huius ca. 2. Cum & ſua poëtis; ſua hiſtoriæ danda ſit.) Hanc eloquendi diuerſitatem attingit in libris de Oratore, & Cic. Maximumque diſcrimen eſt apud poëtas.) Cuius præter alios meminit in libello de Arte Poëtica Horat. Sola eloquendi ratio ſemper fuit.) In hanc ſententiam multa Cic. lib. 1. de Orat. ad Q. fratrem. Ciuilis uerò ratio, quoniam cœpit in Græcia in quæſtu eſſe) Fabij lib. 3. de origine Rhetorices uerba hæc ſunt; initiũ ergo dicendi dedit natura, incrementum artis obſeruatio. Homines enim, ſicut in medicina cum uiderent alia ſalubria, alia inſalubria, ex obſeruatione eorum effecerunt artem, ita cum in dicendo, alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum uitandumque, & quędam ſecundum rationem eorum adiecerunt ipſi quoque. Hæc confirmata ſunt uſu, tum quæ ſciebat quiſque docuit. Sed multo poſt ſecutus eſt Ariſt. qui primus eam iu artis formam cogere adorſus eſt, Gloriatur ipſe Ariſt. in fine libri de Elenchis ſophiſticis cæteras quidem artes omneis paulatim cœpiſſe, & ab aliis quidem earũ eſſe inuenta principia, ab aliis auctas eſſe; ab alijs tandem aliquando abſolutas, quæ autem à ſe tradita ſint de ratione ſyllogiſmorum, ea omnia a ſe uno & inuenta & perfecta abſolutaque eſſe. Quòd ſit autem dialectice poſt cæteras artes inuenta, obiter apud Ciceronem docet his uerbis Craſſus; Nam uetus quidem

(inquit)

(inquit) illa doctrina eadē uidetur, & rectè uiuēdi & benedocendi magiſtra: Neque diſiuncti doctores, ſed ijdē erant uiuendi præceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui ſe à Peleo patre, Achilli iuueni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem uerborum, actoremq; rem. Sed ut homines labori aſſiduo & quotidiano aſſueti, cum tempeſtatis cauſa opere prohibentur, ad pilam ſe, aut ad talos, aut ad teſſeras conferunt, aut etiam nouum ſibiipſi aliquem excogitant in ocio ludum; ſic illi à negociis publicis tanquam ab opere, aut temporibus excluſi, aut uoluntate ſua feriati, totos ſe, alii ad poëtas, alii ad geometras, alii ad muſicos contuleruut, alii etiam, ut dialectici, nouum ſibiipſi ſtudium ludumq; pepererunt. Et quæ ſequūtur. Tandemq; longi temporis poſſesſione, uelut uſucapione, uerterunt in rem ſuam iſta. Vſucapionem uocant Iureconſulti, quam hodie ferè dicimus præſcriptionem. A Modeſtino Iureconſulto finitur hoc modo; Vſucapio eſt acquiſitio uel adiectio dominii per continuationem poſſesſionis temporis lege definiti. ff. de uſucap. & uſurpationibus. L. Vſucapio. Cum non eſſet eorum alius aſſertor.) Vindicator, qui ea ſibi aſſereret, uindicaretque, ac ſua diceret. Eſt autem & hoc uerbum Iureſconſultorum, quis diligenter ab Rodolpho lectos apparet. qui quærit enim, an posſit ciuitate Romana donari is, cuius populus fundus factus non fuiſſet, id eſt cuius populus Romanis legibus non uteretur.) Ciceronis hanc in rem uerba, ut quidem hodie in exemplaribus leguntur, ſic habent. Naſcitur iudicis cauſa Cornelii ex ea lege, quam l. Gellius; Gn. Cornelius, ex ſenatus ſententia tulerunt, qua lege uideamus ſatis eſſe ſancti, uti ciues Romani ſint ii. quos c. Pōpeius de concilii ſententia, ſigillatim ciuitate donauerit. Donatum eſſe L. cornelii præſens Pompeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accuſator fatetur. Sed negat ex fœderato populo, quenquam potuiſſe, niſi is populus fundus factus eſſet, in hanc ciuitatem uenire. O præclarum interpretem

iuris,autorem antiquitatis,correctorem , atque emendatorem noſtræ ciuitatis, qui hanc pœnam fœderibus aſſcribat,ut omnium præmiorum beneficiorumq; noſtrorum expertes faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius,quàm fœderatos populo fieri fundos oportere? Nam id non magis eſt proprium fœderationem quàm omnium liberorum. Sed totum hoc iudices in ea fuit poſitum ſemper ratione atque ſententia,ut cum iuſſiſſet prætor aliquid ſi id acciuiſſent ſocij populi ac Latini, & ſi ea lex quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo reſediſſet, ut tum lege eadem is populus teneretur, non ut de noſtro iure aliquid minueretur, ſed ut illi populi, aut iure eo, quòd a nobis eſſet conſtitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur. Tulit apud maiores noſtros legem C.Furius de teſtamentis, tulit Q. Voconius de mulierum hæreditatibus, innumerabiles aliæ leges de ciuili iure ſunt latæ, quas Latini uoluerunt, acciuerunt,ipſa denique Iulia,qua lege ciuitas eſt ſociis & Latinis data,qui fundi populi facti non eſſent, ciuitatem non haberent,in quo magna contentio Heracleinſium, & Neapolitanorum fuit cum magna pars in iis ciuitatibus,iuris ſui libertatem ciuitati anteferret. Poſtremò hæc uis eſt iſtius & iuris,& uerbi, ut fundi populi beneficio noſtro, non ſuo iure fiant. Cum aliquid populus Romanus iusſit,id ſi eſt eiuſmodi, ut quibuſdam populis ſiue fœderatis,ſiue liberis permittendum eſſe uideatur,ut ſtatuant ipſi,non de noſtris,ſed de ſuis rebus,quo iure uti uelint, tum utrum fundi facti ſint, an non, quærendum eſſe uideatur. De noſtro uerò imperio, de noſtris bellis, de uictoria, de ſalute, fundos populos fieri uoluerunt. Et an uis ſit, metu armorum deterrere à poſſesſione quanquam.) Extat, hodieq; pulcherrima de hac re Cic.oratio pro Aul.Cęcinna, quem cum Sex. Ebutius armis ad fundum ſuum accedere prohibuiſſet, negauit tamen Piſo aduocatus Ebutij, uim eſſe factam, propterea quòd nemo neque

que occiſus, neque uulneratus eſſet. Quam illius defendendi rationem, multis argumentis refellit Cice.

QVOMODO COGNOSCENDA propoſita argumenta, ex quo ducta ſint loco. Cap. XXVI.

VT ergo dicamus id quòd præſentis eſt negocij: tractatumq́; locorum aperiamus, id eſt, doceamus, quo pacto ſit omnis argumentorum facultas, & copia è locis eruenda: primum hoc & præcipuum eſt, quod rerum ordo præcipiendum monet; ut quiſquis inuenire uolet ex locis, diligenter & exactè locos habeat cognitos. Eſt autē locorum notitia ferè in his duobus poſſit: Prius eſt, ut numerum naturamq́; locorũ quot ſint, et quæ cuiuſq; ſit uis et proprietas, exploratè planeq́; teneat. Quod ſiue noſtra deſcriptione, ſiue quouis alio conſequatur autore, non multum refert. Aut inueniet enim optimum ducem: aut pro optimo erit, quem poterit expeditiſſimè ſequi. Nec uerò memoria tenuiſſe locos ſatis eſſe credidero: ſed paratos, exercitos, & uelut in conſpectu & ad manum poſitos teneat uelim. Sicut enim non poteſt celeriter quis & inoffenſo uerborum curſu, legere aliquid, cui de ſingulis literis eſt in conſilium eundum: ſic neq; paratè poterit inuenire ex locis, cui cũ inueniendum eſt prius ipſi quærendi ſunt loci. Proximũ in locorum noticia eſt, quodq́ue difficiliùs eſt, traditas ab autoribus argumentationes ſuis locis reddere. Idq́ue non

non in hoc ſolum eſt utile, quòd plurimum confert in intelligendis uirtutibus autorum, & diſcernenda uaria apud eos argumentatione, ut quandoque tanquam crebris denſiſque ictibus, ſic multis argumentationibus celeriter coagmentatis, feriant aduerſarios: quandoque argumentatione latè copioſeque fuſa multarum impetum, unius pondere exequent: iam confodiant acumine, iam uiribus proſternant, iam de re dicant, iam ſicubi parum eſt in re fiduciæ, in aduerſarium conuerſa oratione, uelut flexu eludant. Paratur hinc iudicium, & omne ferè artificium perſpicitur, non inuentionis modò, quod & ipſum noſtri inſtituti eſt, & uobis proinde maximum: ſed magna ex parte elocutionis, quæ ſic plerunque rebus affixa eſt, ut uix poſſit inde diuelli: apud Demoſthenem præſertim & Ciceronem, & ut quiſquis eſt iſtis dicendi iudicio proximus: quorum eſt ita rebus accommodata oratio, ut naſci uideatur ex illis. Verum non in id ſolum (ut diximus) utile eſt cognoſcere locos argumentationum apud autores; ſed quòd hoc uſu tractatuque rerum, cum ratio acceſſerit eis, copia quædam & theſaurus paratur, qui ſemper nobis in promptu ſit, ut quoties ex locis quæremus ſimilibus in rebus, ſimiles nobis argumentationes occurrant. Sicut enim in omni uita, ſic in hac quoq; inueniendi ratione, primum eſt ſcire quid ſit faciendum, & quo pacto. Facere uerò quæ recta ſunt, et quatenus recta ſunt, imitatione facilimè conſequimur. Præceptis enim aures ferè imbuuntur:

exempla docent oculos. Quanquam ſint autem plura, quæ audiendo poſſumus, quàm uidendo diſcere, latiusq́ue auriũ pateat ſenſus: certiora ſunt tamen, quorum ipſi nobis oculis tradimus fidem. Vnde ſcitè apud Comicum dictum eſt. Pluris eſt oculatus teſtis unus, quàm auriti decem. Aures enim alijs, oculi ſibi credunt. Non eſt autẽ facilè, certam dare deprehendendorũ locorum in argumentationibus legem, cùm præſertim perſæpè, niſi aſſuetis admodũ longo uſu lectioneq́ue autorum, difficile ſit argumentationes explicare: & concluſionem propoſitionemq́ue earũ, ex orationis cumulo colligere. Teguntur enim ſæpè, & in ipſa dicendi copia deliteſcunt, uel uarijs dicendi figuris occuluntur. Quandoq; iunguntur, tanquã in unius propoſitionis ſpeciem, concluſio & propoſitio. Quandoq; pro utriſq; ſola propoſitio ponitur. Et quòd de Lyſia legimus, cui ſummæ fuit artis loco, nõ uideri artẽ, id crebrò eſt etiã apud reliquos autores uidere, quo grauius ex inſidijs incautũ aduerſariũ petant. Viam igitur quandã ad iſta, & (ut dicitur) manuductionem fortaſſe dare poterimus, quò facilius in his loci cognoſcãtur. Vtiliſsimũ fuerit igitur, incipientẽ primum ab his initiũ facere, quæ ſunt apertiſsima perſpectu: & in quibus uel iam formatæ ſunt argumẽtationes, uel facilimè poterunt formari. Eas ubi accepit, uideat primũ, quòd ſit argumentũ probationis, id eſt, quod ſit futurum mediũ, ſi cogatur in formã ratiocinationis argumẽtatio. Eſt autẽ id, quòd ſumptum in propoſitione, in

concluſione non ſumitur. Vt Philoſophus non rectè dimittet uxorẽ, nõ ergo Cato rectè dimittet uxorẽ. Medium argumentationis eſt Philoſophus. Deinde cõferatur medium cũ eo, quòd ſumitur in cõcluſione, & in propoſitione nõ eſt ſumptũ, id eſt aũt Cato. Tum uideatur, ſignificetur'ne medio aliquid quòd ſit in extremo, cùm quo cõfertur, aut extrà. Vt philoſophus ſignificat aliquid, quod eſt in Catone. Deinde, ſit'ne ſubſtãtia eius, aut circa ſubſtãtiam. Certum eſt, quòd nomen philoſophi ſignificatur eſſe circa ſubſtantiã Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eũ qui propius eſt noſter, ueniamus. Non enim philoſophus ſubiectum eſt Catonis, non actus, ergo cũ ſit circa ſubſtantiã eius, adiacens erit. Non eſt aũt ignorandũ, medium, etiã non ſolùm cõparatum extremo, quod in concluſione colligitur, in loci alicuius nomen tranſire: ſed etiam, ſi comparetur extremo, cui coniunctum eſt in propoſitione. Cuilibet enim comparatum alicuius loci ſortietur utique naturam. Vt ſi dicamus: Cato non rectè dimitteret probatum ſeruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatam uxorem: dimittere ſeruum probatum eſt medium, quod cõparatum Catoni, ad connexorum pertinebit locũ, cuius generis ſunt ſeruus & dominus: comparatum autem uxori, inter cõparata erit, minus enim in propoſito ſeruus probatus, quàm probata uxor. Quanquã ſint autem propiora rei connexa, quàm comparata, citiùs tñ dixerimus hanc à cõparatis ductã argumentationem eſſe, quoniã uis

& efficiendi euidentia eſt apertior ex hoc loco. Nomen itaque etiam iuſtius inde capiet. Quanquam qui uolet exactè nominare locum argumentationis facilè uitabit errorem, ſi addat ſemper extremum id ex cuius loco ductum uult eſſe medium. Vt ſi dicatur; Tarquinius eſt peregrinus Romæ, ergo non debet Romæ expetere regnum medium eſt, peregrinũ eſſe Romę. Quod ſi Tarquinio compares, ad locum eum refertur, qui ex loco dicitur. Quoniam peregrinum eſſe nõ eſt aliud quam aliam habere patriã; patria aũt loci nomen eſt. Sin Romæ conferatur, connexum erit, quoniam peregrinum eſſe ei cui peregrinus quis eſt, connexum eſt. Scin ei, quòd eſt expetere regnum iungatur peregrinum eſſe, cõtingens erit poſſunt enim iuncta eſſe utraque, & utrumuis eſſe ſine altero. Ergo ſi quis argumentum id, ductum uel ex loco, uel ex connexis, uel contingentibus dicat; rectè quidem, ſed non ſatis explicatè dicet. Quod ſi addat, ex loco Tarquinij, ex connexis Romæ, ex contingentibus regni; iam quoduis horum dixerit, nihil errabit. Licebit igitur ex quouis horum uolet locorum, dare nomen argumento. Promptiùs tamen, & expeditiùs quærenti, ex Tarquinij nomine inuenietur. Itaque, potiſsimum huius cenſebitur loci, quem comparatum Tarquinio tenet. Cum ſint enim loci (ut diximus) notæ quædam, & tanquam indices inueniendarum rerum, ex quocunque loco commodiſsimè inuenitur quidq;, eius debet etiam potiſsimum generit exiſtimari.

Scho-

Scholia in caput 26.

Velut flexu eludant.) Ductum à gladiatoribus. Eſt enim eludere, ictus intentatos arte quadam euitare, uelutique ludendo à ſe auertere ac propellere.

Martialis.

Callidus immiſſas eludere ſimius haſtas.
Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Et Politianus in Lamia: Ibi, inquit, & funerepus periclitatur, & petauriſta iactatur, & ſaccularius præſtigiatur, & uenerarius ineflatur, & diuinaculus hallucinatur, & aretalogus nugatur, & circulator illudit, & gladiator eludit, & Orator blanditur, & poëta mentitur. vnde & apud Comicum dictum eſt.) Plautum uidelicet in Truculento. Apuleius libro primo Floridorum, narrat quo pacto Socrates prouerbium inuerterit. Nam cum conſpexiſſet adoleſcentem decorum, diutile autem ſilentem: Vt te, inquit, uideam, aliquid eloquere. Senſit itaque Socrates aurium iudicium certius eſſe quàm oculorum. Et quod de Lyſia legimus.) Solebant ueteres illi Oratores miro ſtudio id agere, ut ſine arte dicere uiderentur, itaque ſimplicitate quadam orationis, facilius id quod uellent rudi multitudini perſuaderent. Cui illorum ſententiæ hunc in modum libro quarto, capite ſecundo ſubſcribit Fabius: Effugienda ergo, inquit, in hac præcipuè parte, omnis calliditatis ſuſpicio. Neque enim ſe uſquam cuſtodit magis iudex.) Nihil uideatur fictum, nihil ſolicitum: omnia potius à cauſa, quàm ab Oratore profecta credantur. Sed hoc pati non poſſumus, & perire artem putamus niſi appareat, cum deſinat ars eſſe, ſi apparet. Pendemus ex laude, atque hanc laboris noſtri ducimus ſummam. Itaque circunſtantibus oſtentare uoluimus, iudicibus prodimus. Hactenus Fabius. Atque hoc eſt quod ſolebat dicere Lyſias, ſummam artem eſſe, non uideri artem. Eſt autem hic Lyſias ille Orator inſignis, unus ex numero illorum decem, qui eodem tempore Athenis floruiſſe tra-

duntur: quem cum Platone conferens Phauorinus: Si ex Platonis, inquit, oratione uerbum aliquod demas, mutas'ue, atque id commodiſſime facias, de elegantia tantùm detraxeris: ſi ex Lyſiæ, de ſententia. Autor Gellius lib. 2. capite quinto. Tarquinius eſt peregrinus Romæ.) Hic eſt L. ille Tarquinius Priſcus, Romanorum rex quintus, cui cum initio, Tarquinijs adhuc agenti, Lucumoni nomen fuiſſet, poſtea Romam cum uxore aduectus, L. Tarquinii Priſci nomen ſumpſit. Reliqua lege apud Liuium libro primo ab urbe condita.

QVOMODO APVD AVTORES argumentationes colligendæ ſint, & formæ ſuæ reddendæ. Cap. XXVII.

NOn erit autem iam ſupra ſpem difficultas, cum in apertioribus & magis expoſitis argumentationibus fecerimus uſum, ut tectiores paulatim deinde argumentationes, non modò reddamus locis ſuis, ſed quòd priùs difficiliusque eſt, in formam ſuam colligamus, & oſtendamus, quæ propoſitio ſit & quid conficiatur. Opus eſt ergo in primis ſcire quæ ſit quæſtio, cui argumentationes adhibentur, quæ quomodo ſit inuenienda, ſi forte non ſatis aperta fuerit, quàm ſimpliciſſimè potuimus, oſtenſum eſt à nobis, cum de inuenienda quæſtione loqueremur. Nec inuenienda ſolùm generalis eſt quæſtio, in qua omnia continentur ea, quæ dicuntur tota oratione ſed ſpecialis etiam, quæ generali continetur, ad quã præſens argumentatio adhibetur, quam quærimus explicare. Quam cum inuenerimus, tum quicquid id eſt, quòd pro argumentatione propoſitum eſt, id

ſi una propoſitio eſt, adhibendum quæſtioni. Quod ſi probet ea quæſtionem in hanc, aut illam partem, pronunciatum quæſtionis in eam partem, in quam inclinat probatio, concluſio fiat enthymematis: & quòd in probationem aſſumptum erit, propoſitio. Sin plures erunt propoſitiones, tum adhibēdæ erunt altera alteri: uidendumq́ue an altera probetur per alteram. Quod ſi fiat, ad ſummam quæſtionis ſolum erit una argumentatio, ordine tamen probandi plures. Quod ſi non probetur altera per alteram, ſed unaquæque per ſe probet id, quòd quæritur, plures erunt argumētationes. Quod ſi nec altera alteram probet, nec qualibet quæſtionē per ſe, uel erunt plures unius argumētationis propoſitiones, uel plurium propoſitionū probationes. Quæ quidem qualia ſint, optimum erit ſumptis ab autoribus exēplis oſtendere. Pro tota argumentatione eſt apud Quintilianū in Mariano propoſitio poſita. Quid dicis? Tu ſi tribunus eſſes hoc feciſſes? ſi miles eſſes, hoc tuliſſes? Non erit difficilè formare hanc argumentationem, qui uiderit, quid ea uelit efficere. Id autē eſt in ſumma quæſtionis, tribunum iure occiſum eſſe à milite. Quod ſi cū hac propoſitione conferatur, non probatur id quidē cōtinuò ex ea, ſed hoc quòd ei proximū eſt, neq; hunc tribunū iſtud facere, neq; militē ferre debuiſſe. Vt ſit hæc argumentatio: Tu ſi fuiſſes tribunus, non feciſſes hoc, ergo nec iſte tribunus facere debuit. Sic etiam, ſi fuiſſes miles, non tuliſſes, ergo nec miles iſte debuit ferre. Iam apertū eſt duas eſſe

argumentationes eas,quas dicimus in una compoſita propoſitione fuiſſe concluſas. Crebrò quidem uſu uenit conciſa hæc argumentatio altercantibus, quòd ex tragediarum ſcriptoribus facilè liquet. Apud Senecam cùm dixiſſet Amphitryo. Semperq́ue magno conſtitit naſci Deum, uolens Herculis affirmare diuinitatem. Subijcit Lycus confutaturus illud. Quencunque miſerum uideris, hominem ſcias. Duabus argumentationibus eſt hic opus,ut perueniamus eò,quod hac propoſitione colligitur. Quod quomodo fiat,apertum erit, ſi reſpiciamus quid uelit probare Lycus. Vult Sanè confutare, quòd ſit Hercules Deus. Ergo hæc erit intentio: Hercules non eſt Deus. Propoſitione autem quam ipſe ſumit ſolum uidetur colligi, hominem eſſe Herculem. Hanc itaque argumentationẽ uelut cõfeſſam in medio relinquit. Hercules eſt homo,ergo non eſt Deus. Quod ſi aũt homo,probat,quoniam quiſquis miſer eſt, homo eſt Hercules eſt miſer,eſt igitur homo: Prius argumentum è diuerſis Deo ducitur,poſterius ab adiacentib. Herculis. Simile eſt quòd ſubijcit in proximo Amphitryo. Quemcunque fortem uideris, miſerum neges. Confutat minorem propoſitionem, quæ erat. Hercules eſt miſer; vt ſit argumentatio. Nemo fortis eſt miſer: Hercules eſt fortis, non eſt ergo miſer. Plures autem propoſitiones ſunt, quarum alteram probat altera. Vt apud Lucanum in quinto Pharſaliæ; Orbis Hiberi Horror, & Arctoi noſtro ſub nomine miles, Pompeio certè fugeres duce: probat

bat id à pari: Fortis in armis Cæſareis Labienus erat, nunc transfuga uilis. Cum duce prælato terras atque æquora luſtrat. Poſterius ergo propoſitio prioris eſt. Prius propoſitio eſt alterius argumentationis, cuius eſt ab autore colligenda concluſio, quã reperiemus rurſus ea uia, quam prius oſtendimus. Quæſtio eſt, an bene ſibi conſulant milites deſerendo Cæſarem. Capiamus propoſitionem, quæ eſt; milites qui ſunt fortißimi, & clarißimæ apud omnes famæ ductu Cæſaris, timidi atque fugaces erunt, ſi Põpeium ſequãtur. Hæc propoſitio ſi adhibeatur quæſtioni, ſtatim uidebitur confici, non ergo bene ſibi cõſulent, ſi deſerant Cæſarem. Quandoque & in hoc genere probationes propoſitionum pro propoſitionibus ponuntur, quemadmodum & propoſitiones pro concluſionibus. Quale eſt apud eundem autorem. Par labor atq; metus precio maiore petuntur. Hæc argumentatio uidetur tota mihi eſſe ratiocinatio huiuſmodi; Quæcunque minus laboris habent, & plus præmij, magis ſunt expetenda; bellum ciuile minus laboris habet, quàm Gallicum & plus præmij; ciuile ergo bellum magis eſt expetendum. Pro maiori propoſitione poſita eſt probatio, quæ eſt: Vbi par labor eſt & præmium maius, id eſt expetendum; conſequitur ergo, ubi labor eſt & præmium maius, id eſt expetendum, conſequitur ergo, ubi labor eſt et præmiũ maius. i. expetendum. Sic pro minore quæ erat ciuile bellum habet minus laboris, quàm bellũ Gallicũ & maius precium, quoniam Gallia quota pars

terrarum, tenuerit eum bello decem annorum implicitum, ciuile autem bellum, ſi geſſerit pauca felici euentu prælia, cùm Roma ſubiget ei orbem. Cùm uero plures ſunt propoſitiones, quarum alteram altera non probat, et utraque probat intentionem per ſe, certum eſt plures eſſe argumentationes. Cuiuſmodi apud eundem autorem eodem loco; Socerum depellere regno Decretum eſt genero. Partiri non potes orbem. Vel una propoſitio eſt, uel id quòd prius eſt (Socerum depellere regno Decretũ eſt genero) confirmatio ſit eius, quòd ſequitur (Partiri non potes orbem.) Hoc autem poſterius, neque eam quæ ſequitur probat (Solus habere potes) neque probatur ab ea. Ergo hoc ipſum (ſolus habere potes) altera propoſitio eſt. Vt ſint argumentationes; Pompeius deſtinat depellere te imperio, ergo ſuſcipiendum tibi eſt bellum, & ſolus potes habere imperium, ergo etiam gerendum tibi eſt bellum. Sic & Quintilianus in Apibus pauperis; Decerpebant (inquit) flores meos. Hæc eſt aduerſarij contradictio. Hanc confutat. Subdit itaq;. Ecquid intelligitis iudices, quanto dolore dignum ſit, quòd ego perdidi, ſi etiam hoc damnum eſt, flores auferri? Vtitur hac aduerſarij cõfeſsione ad probandam intentionem ſuam. Si enim perdere flores eſt damnum, multò magis damnum eſt apes perdere. Sequens propoſitio eſt hæc: Ita planè. Alioquin tu illos in uetuſtatem ſeruabas, et durarent adhuc, niſi ad hortum tuum apes ueniſſent. Priore propoſitione, uelut alligato ad inconueniens

aduer-

aduerſario,probauit,uel nõ eſſe damnũ decerpi flores, uel maius eſſe,quod ipſe ſit paſſus in apibus. Hic probat,ne decerpi quidem eos,cũ nequeant alioquin durare,quanquam non accedãt apes. Sed iſtud quia ſemper propemodum fit, ubicunque huberior eſt aliqua ad dicendum materia non fuit ideo monendum, niſi quòd plerunq; ſic duæ aut plures propoſitiones, elocutionis ratione iunguntur, ut uideantur in unam confundi argumentationem. Idcirco diſcentis iudicium diligentiori nobis admonitione fuit excitandum. Quod poſtremum poſuimus, cùm neutra alteram, & neutra per ſe concluſionem probet, ſi ſint unius argumentationis propoſitiones, duæ tantùm poterunt eſſe. Nec enim plures capit ratiocinatio propoſitiones: In enumeratione ueró quanquam poßint eſſe plures duabus, omnes tamen coniunctæ unius propoſitionis, obtinent locum. Plena ratiocinatio uidetur eſſe apud Lucanum: Ante aciem Aemathiam nullis acceßimus armis,& quæ ſequuntur: ſed turbato propoſitionum ordine. Vt ſit minor propoſitio, non ſumus ſecuti lætas res Pompeij, cum dicit (Ante aciem Aemathiam nullis acceßimus armis.) Deinde ſequatur concluſio, ergò poſſumus iuſtè deeſſe aduerſis. Hæc eſt, Pompeij iam caſtra placent, quæ deſerit orbis? Tum poſtremò maior. Quia quiſquis ſecutus non eſt læta, iuſtè poteſt deeſſe aduerſis. Quòd autem ponitur. Nunc uictoris opes, & cognita fata laceßis? eſt uelut alia

maior propoſitio. Plurium uerò propoſitionum probationes, crebrum eſt uidere, præſertim cum nõnunquam totæ cauſæ in duas ſint coniectæ propoſitiones, ad quas omnes referũtur probationes. Vt redeamus autem eò, unde cœpimus, optimum fuerit ab apertiſſimis incipere, ut uſu, aſſuetudineq́; rerum quæ obſcuriora ſunt, fiant paulatim apertiora. Rerum natura ſic ſe habet. Suis cuncta colligenda ſunt gradibus. Et quod feſtinanti nonnunquam præcipitium eſt, ad id per ſingula ſequenti ueſtigia, magna quandoque facilitate, pariq́; ſecuritate peruenitur.

Scholia in caput 27.

Cum de inuenienda quæſtione loqueremur.) Huius libri capite decimo. Quid dicis? Tu ſi tribunus eſſes.) Verba patroni ſunt in ea declamatione, appellantis accuſatorem. Apud Senecam. In Tragœdia cui nomen eſt Hercules furens. Cum dixiſſet Megara.) Apud Senecã, nõ Megara, ſed Amphitryo hæc cum Lyco diſputat. Cuius rei ſuperiore etiam libro mentionem feci. Simile eſt quod ſubiicit in proximo Megara.) Imò non Megara, ſed Amphitrio. Orbis Iberi Horror & Arctoi. Verba ſunt Cæſaris ad milites quinto Pharſaliæ libro. Par labor atque metus precio maiore petuntur.) Curionis uerbá ſunt hortantis Cæſarem ad ſuſcipiendum bellum ciuile, apud Lucanum libro primo. Socerum depellere regno Decretum eſt genero.) Eiuſdem Curioris & quidẽ eodẽ loco ſunt uerba: Pompeius, inquit, gener tuus decreuit te ſocerum ſuum regno depellere, quò ſolus ipſe regnet. Quod autem Rodolphus ex ijs, quæ ſequuntur, duas facit argumentationes, id mihi parum conſiderate factum uidetur. quis enim non uideat, longè efficacius fore

fore ad perſuadendũ,ſi dicas hoc pacto, Cuicũq; regnãdi cupido negatũ eſt regnũ partiri, & tamen ſolus habere id põt,ei ſuſcipiendũ eſt bellũ illud, quo ſolus imperiũ cõſequatur;tibi ò C. Cæſar partiri regnũ per Põpeiũ nõ licet,& tamẽ uicto illo ſolus regnare potes,eſt ergo tibi hoc bellũ ſuſcipiẽdũ. Quintilianus in apibus pauperis.)Subaudi,duas habet ad idem propoſitiones; Satis autem &c. Cõſtat ex ſuperioribus,titulũ eſſe declamationis,quæ apes pauperis inſcribitur. Ante Aciẽ Aemathiã nullis acceſsimus armis.) Verba ſunt Photini ſuadentis Ptolemæo regi Aegyptiorum, ne Pompeium à Cæſare uictum in regnum ſuum recipiat, ſed in gratiam Cæſaris illum occidat.

RATIO CVIVSLIBET REI PER omnes locos deſcribendæ. Cap. XXVIII.

PRoximum eſt, ei qui diligenter cognitos habet locos, uoletq; ex eis inuenire, parare facultatem ſibi cuiuslibet rei per locos deducendæ: quòd uel idem eſt, uel ſimile illi, quod ſolebant qui docebant rhetoricen, inter præexercitamẽta ponere puerorum; quòd Græcè ἔκφρασις, Latine à pleriſque deſcriptio uocatur. Sed Rhetores anguſtius pleraq; quam pro omnium locorum latitudine deſcribebant: eloquendi uerò rationem (quam præcipuè ſpectabant illi) latius, quam nobis ſit opus. Satis enim nobis erit, res ſingulorum locorum, ſingulis uerbis uelut capitibus quibuſdam annotaſſe. Si quis tamen ea uolet oratione latius fundere, & uel nudam hanc deſcribendi ſequi expoſitionem, uel conuerſa in laudem

dem aut uituperationem dictione, argumentatione tractare deſcriptionem: poterit obiter & pulcherrimè artium omnium elocutioni cõſulere, dum parat inuentionem. Neceſſe eſt autem quiſquis uolet rem aliquam deſcribere, ut omnem eius naturam, proprietatemq; exactè perſpectam habeat. Quantumq; diſtabit à notitia rei, tantum à facultate aberit eius deſcribendæ, et proinde aptè, commodeq; de ea diſſerendi. Quẽadmodum.n. ſæpe iam diximus, dialecticè ſolã inueniendi docet rationem, res ex penitioribus artium petendæ ſunt penetralibus. Atq; ex eis inueniantur oportet, quæcunque inueniũtur. Illę materiã præbent inuentioni, dialecticè uiã docet; niſi illis in rebus, quæ in uulgari opinione notitiaq; omniũ poſitæ, notiores ſunt, quàm ut ſint diſcendæ præceptione, & quę uſu quotidie teruntur in manibus. Quoniã apertę ſunt.n. ſola propè ad diſſerendũ de eis ſuffecerit dialecticè, materiã nobis is quem communem uocamus ſenſum rerum humanarum, ſuppeditabit. Qui nouerit autẽ rẽ, quam deſcripturus eſt, omnemq; eius uim naturę peruiderit, illi promptũ eſt, expeditumq; reperire omnes in ea locos; & uidere etiã, qui loci, quibus rebus conueniant, aut nõ conueniant. Nec.n. omnes eſt in omni re inuenire. Et quidã rebus per ſe conueniunt, alij conueniunt quidem rebus, ſed non niſi in pronunciato diſpoſitis. Quę cuiuſmodi ſint, ſubdito exemplo deſcriptionis, facilè uidebitur. Fiet deſcriptio commodiſſimè, ſi ſic inſtituatur, ut ex eis quę ſingulis è locis ducimus, et

re deſcribenda, pronũciata fiãt; ſic, ut ſubiectũ res ſit quę deſcribitur; id q, ex loco ducitur, prędicatũ. Niſi tamẽ ei loci erũt, in quibus cõmodius ſecùs fiat, ut cũ ſpecies rei ſumimus. Ibi.n. aptiùs res fiet prędicatũ. Genus.n. natura de ſpecie, nõ ſpẽs de genere prędicatur. Et ſi qua alia erũt eius conditionis, quę non erit difficile uidere. Quãquã in reliquis propemodũ nihil eſt, q, impediat, quò minùs oĩa, quę ducũtur ex locis, poßint prędicari de eo, à quo ducuntur. Nam & definitum de definitione prędicatur ut animal rationale eſt homo, & ſubiectum de paßione, & item adiacente dicitur, ut docibile eſt homo, album eſt homo. Contrà aptiùs fieri non abnuerim; uerum hoc tamen non fiet ineptè. Quare in his quanquam liberũ ſit hoc uel illo pacto facere, malim tamẽ, quò minor ſit errori locus, pręſcriptum prioris legis ſeruari, ut res de qua quęritur ſubiectum ſit; quòd ex loco inuentum fuerit, ſit prędicatum; Vt ſi ſumamus exempli gratia deſcribendum hominem, primum dicimus ex definitionis loco, homo eſt animal rationale. Deinde, quia hominis genus eſt animal, dicimus homo eſt animal. Pro ſpeciebus hominis accipimus omnia, in quę diuiſionis lege, ea quã priore lib. diximus, homo poteſt deduci. Non quòd poßit homo quidem diuidi in ueras ſpecies, ſed quia ad inueniendi uiã, præſtãt idẽ illa in quæ homo diuiditur illo pacto, quòd præſtãt ueræ ſpecies, in quas diuiditur genus. In quibus cum habeat homo generis uicem (ut modò diximus,) prædicetur de eis oportet. Dicimusque,

homo doctus eſt homo, & homo indoctus eſt homo. Poſſumusq; hoc eodē modo per omnes diuiſionis ire differentias, ducta (quemadmodū prædiximus) pro pemodum ex omnibus locis diuiſione. Poſt hæc propria hominis ſunt, homo capax eſt doctrinæ, homo eſt rationalis, homo eſt natus ridere. Ex totius loco nihil erit fortaſſe, quòd de homine dicatur: ipſe namq; per ſe homo totum eſt. Niſi uellemus fortè dicere, homo totius mundi pars eſt. Partes autem hominis eo pacto, quo partium diuerſitatem priore lib. fecimus, haud difficile erit inuenire. Coniugata erunt, humanus, humanitas, humanè ut dicamus, homo eſt humanus, homo præcipuè debet expetere humanitatem, homo debet omnia facere humanè. Nemo autem credat hîc erratum esſe, ſi uerbis per ſe repugnantibus, ut fiat ex eis pronunciatum, cum re de qua quærimns, alia addātur uerba, quo poßint commodius in pronunciati formam cum re concludi. Cū enim per ſe dicatur ineptè, homo eſt humanitas; additis aliquibus uerbis, ut ſit, homo præcipuè debet expetere humanitatem, commodè dicetur. Simili ratione deſcriptio per reliquos ducetur locos. Nihil enim attinet omnium ponere exempla, quando longum id eſſet, & facilius ſit, quàm ut indicandū ſit: Adiacentia & actus maximam & immenſam propemodum copiam præbebunt inuentioni. Ex ſubiecti loco, nihil eſt quòd de homine dicatur. Cum ſit.n. homo generis earum rerum, quæ per ſe ſubſiſtunt, in ſubiecto nequit eſſe. Sic cauſæ, euenta, & conne-

xa,

xa, in his præcipuè rebus, quæ agendi, patiendi'ue generis ſunt, primas perſæpè ſibi uendicant partes. Locus & tempus, deſcribendis ſingularibus rebus; ut Ciceroni, ut Catoni, ut Romę, ut Athænis, bello punico, Cladi Cannenſi, multam ſuppeditant plerunque materiam. Generibus rerum, quoniam ea ferè citra intellectum temporis & loci apprehenduntur ab animis noſtris, & efferuntur, minus idcirco ſunt hi loci accommodati. Quinque accidentium loci, ſimplici rei deſcribendæ non facilè queunt aptari: ſed rectius pronunciatis eis, quæ ex priorum locorum deſcriptione ducta ſunt, adiungentur. Ut ſi dicamus, homo loquitur; loqui actus quidam eſt hominis; cui contingens eſt; quòd pſitacus effingit uocem humanam. Pſitacus autem homini comparatus non eſt contingens, ſed ſpecie diuerſum. Effingere autem humanam uocem; ad loqui, genus eſt. Quicquid.n.loquitur; uocem humanam effingit; ſed tamē non quicquid effingit uocem humanam loquitur utique. Quoniā animalia quę citra intellectū id agunt, non loquuntur. Sed hominem loqui comparatum ei, quòd eſt pſitacum effingere humanam uocem contingens eſt. Sic etiam; tuſſire hominē, ad id quòd eſt hominem loqui contingens uocamus. Similiter in loco qui nominis uocatur; ſi dicas homo uocatur; nil uideris dicere quòd ad eum locum pertineat; niſi addas iam ei pronunciatum id, quòd dici ſolet, quoniam factus ſit ex humo, uel ſimile quiddam. Ex eo quoq; loco, qui pronunciatorum dicitur, nihil itidē

poſſe ſimpliciter, hinc patet, quòd quiſquis de re pronunciaturus eſt, neceſſe eſt pronunciato id faciat, quòd quia conſtare oportebit ex re, et eo quòd de re dicitur, neceſſariò ex aliorum locorum aliquo ducetur. Comparationes itidem & ſimilitudines rerum, non fiunt per ſe rerum ad res, ſed ſemper accipitur aliquid in re, per quòd fiat eius ad aliam rem comparatio. Homo per ſe nulli comparatur, niſi capiamus in eo uel magnitudinem corporis, uel uires, uel celeritatem, uel quæcunque alia talia capi poſſunt, in quo reliquis, uel animalibus uel hominibus comparetur, ex adiacentibus hominis. Oppoſita & diuerſa, quia ſolum negatione pronunciantur, nihil eſt quòd per ſe deſcribendæ rei conferant, niſi alijs locis adhibeantur, ut uel in comparationes, uel ſimilitudines transferantur, uel aliorum locorum uſum. Vt quemadmodum dicimus, homini eſt ſtudium honeſtatis, cura diſcendi: adiacentia ſunt hæc. Sic dicimus etiam à contrarijs, homini eſt odium uiciorum, euitatio ignorantiæ. Et ex diuerſis hominis, brutis nullus eſt uiciorum uirtutumq́ue delectus, nullus reſpectus ſcientiæ aut ignorantiæ. Illud etiam admonuiſſe uolumus, utiliſſimè ſingulares res, & ut quæque notiſſima eſt, ab his deſcribi, qui primam huic curæ afferant manum. Huberius enim, quia ſingularia ſunt, omnes inter ſe locos continent. Et quia nota ſunt, faciliorem præbent inueniendi uiam. Quia conſtat hæc facultas uſu præcipuè

&

& crebra experiendi conſuetudine, non ſumus ab eis inter principia maximi operis difficultate deterrendi. Alendus enim ſpe eſt animus, quiſquis maius aliquid conatur. Nonnunquam enim maiora propemodum uiribus noſtris, uel per hoc ſolùm præſtamus, quia ſperamus commodè præſtare nos poſſe.

Scholia in caput 28.

INTER præexercitamenta.) Paratum eſt illud colligere ex Rhetoricis Aphthonij progymnaſmatis, ubi inter exercitationis modos 14. ad augenda eloquentiam inprimis neceſſarios, ponitur etiam deſcriptio. Quod Græcè ἔκφρασις) Id eſt, pura meraque narratio ſeu explicatio. Heſychius λόγον ἐνεργῆ .i. euidentem ſermonem, orationem ue interpretatur. Vt omnem eius naturam proprietatemque.) Supra lib. 1. cap. 5. Eraſmus lib. 2. de Copia, de Apologis. quemadmodum enim ſæpè diximus.) Præſertim lib. huius ca. 2. 1s quem communem uocamus ſenſum rerum humanarum.) Commune & innatũ fermè omnibus de rebus iudiciũ. Deſcribit hunc Quintilianus libro primo capit. 3. Ne quis parum cautus, de eo ſenſu communi exiſtimet loqui Rodolphum, quem Phyſici iſti noſtri enumerant inter ſenſus illos, quos uocant interiores. Quam priore libro diximus.) Libri 1. cap. 7. Quæſo autem te lector, ſiccine Rodolphum locuturum fuiſſe credis, ſi hæc ad 3. ſpectarem librũ. Non quòd homo poſſit diuidi in ueras ſpecies.) Nõ ita, inquit; accipienda hæc ſunt, quæ ſi ego exiſtimẽ hominem in ueras ſpecies diuidi poſſe. Eſt enim ſpecies infima, quæ alias ſub ſe ſpecies non habet. Sed idcirco ſpecierũ memini, quòd ea in

quæ homo diuidi poteſt,quod ad inueniendi attinet rationem,nihil à ſpeciebus differunt.qua de re lege ſuperioris li.ca 6. Cum ſit enim homo generis earum rerũ, quæ per ſe ſubſiſtunt.)Hoc eſt,cum ſit homo ſubſtãtia, ſeu in genere ſubſtantiarum. Bello Punico.) Tria bella Punica geſſere Romani:quorũ primo,uictis nauali prælio Carthaginẽſius,finẽ fecit cõſul Luctatius:alteri, Publius Aphricanus maior,uicto Annibale: tertio, Aphricanus minor,Carthagine ipſa euerſa. Cladi Cannenſi.) Quã accepere Romani apud Cãnas:ubi (ut Liuij dicam uerbis.)XL.M. pediũ,duo M. DCC. equites,& tanta prope ciuium,ſociorumq; pars,cæſi dicũtur. Generibus rerum.)Genera uocat, quæcũq; ſingularia ac indiuidua non ſunt. Quinq; accidentium loci.Hi loci ſunt contingentia,nomen rei,pronunciata,comparatio,ſimilitudo. Sed ſpecie diuerſum.)Diuerſum nunc dicit,quòd ſuperiori libro differens. Quoniam ſit ex humo.) Ab humo dici hominem, autor eſt M. Varro. Sunt,qui diuerſum ſentiant, uerum nihil ad hunc locum. Illud per ſe quiuis animaduertat,ea,quæ hoc capite docet Rodolphus, eadem ferè eſſe cum iis, quæ Eraſmus tradit 2.lib. Copiæ de colligendis exemplis, quæq; ſunt apud Rodolphum ipſum in epiſtola quadam de formando ſtudio ad Iacobum Barbirianum.

INTER DVAS RES PROPOSITAS conſentanea,& diſſentanea, quomodo ex locis inueniantur. Cap. XXIX.

EI uerò qui parauit hanc deſcribendæ cuiuſq; rei facultatem.i.ut poßit uidere, quid de re quaque ex omnibus loci dici poßit,utile erit deinde propoſitis duabus rebus, quarum altera dicatur de altera, ut cum deſcripſerit utranque, conferat inter ſe lo-

cos utriuſq; rei, unumquenq; alterius, alterius omnibus: uideatq́ue, quid conſentaneum poßit in eis, & quid diſſentaneum inuenire. Quatenus enim conſentiunt inter ſe loci, eatenus etiam res altera de altera non negabitur. Quatenus autem diſcrepant loci, non poterunt etiam ne res quidem inter ſe conuenire. Si quando uerò ducetur idem ex diuerſis utriuſque rei locis, quemadmodum ſæpè fieri ſuprà oſtendimus, ſi modò id, quòd ductum eſt è locis, certum habeat cum re utraq; conſenſum, certo etiam uinculo res inter ſe conuenient. Quærenda aũt erunt per oẽs locos iam cõſentanea, poſtea rurſus diſſentanea: tentandumq́; hoc pacto, quid in utranq; partem de re propoſita poßit dici. Sumamus in exemplum, philoſopho habẽda eſt uxor. Hic primum philoſophum per ſuos explicemus locos, ſimiliter & uxorem. Definiamus philoſophum eſſe hominem diuinarum humanarumq́; rerum noticiam cum uirtute ſectantẽ. Pro genere erit homo, quanquã exactiùs intuenti ſubiectũ ſit. Species erunt: Stoicus, Peripateticus. Academicus, Epicureus, & quæ reliquæ ſectæ philoſophorum numerãtur. Propriũ eſt, cura ſcientiæ cũ uirtute. Totum & partes, eandem quæ hoĩs. Coniugata, philoſophia, philoſophari. Adiacentia: pallor, macies, horror & aſperitas frontis, ſeueritas uitæ, morũ integritas, amor laborum, rerum humanarum incuria, contẽptus uoluptatum & dolorum. Actus: Studere, uigilare, laborare: aliquid tale ſemper efficere, quo melior ipſe, meliores alij fiant. Cauſa effi-

ciens eſt:philoſophus qui docuit eum, & cura,& in gis intentio ſtudiorum, quibus didicit. Finis: bene, tranquilleque uiuere. Effecta ſunt: mores hominum, uitaque rectis inſtitutis emendata, & êdita præcepta uitæ, conſcripti libri uſui & memoriæ poſteritatis. Deſtinata ſunt: omnia quæ conſequendæ philoſophiæ cauſa parauit. Connexa ſunt: opes eius qualeſcunque diſcipuli, ueneratio, fama. Locus; patria, in qua natus, locus in quo uerſatur, publicus, & aſpectui omnium expoſitus, ut qui omnibus ſit uitæ præbiturus exemplum: item habitatio ſatis certa, cum debeat urbium populorumque corrector & emendator eſſe. Temporis, ut ætas eius, iuuenis an ſenex. Accidentium loci, ut prædiximus, quia in ſolam & ſimplicem rem non ueniunt, melius in toto pronunciato quòd ſumptum eſt, perſpicientur. Hoc pacto etiam erit explicanda uxor per ſuos locos. Primumque definienda, ut ſit uxor mulier in conſortium uitæ liberorum cauſæ legitimè accepta. Hic pro genere erit mulier. Species erunt, hæc & illa uxor: Proprium, liberos parere. Totum & partes (ut de philoſopho diximus) non aliæ quàm hominis. Coniugata, uxorius, uxoriè. Adiacentia, affectus matrimonialis, amor uxorius, cura alendæ eius, pudicitia aut negligentia tori. Actus: blandiri, quæri, rixari, ſuſpicari, æmulam metuere, iura genialia reddere, parere, educare, & communem rem familiarem curare. Subiectum (quoniam nunc uxorem ſicut

&

& philoſophum tanquam ſubſtantiam accipimus) non habet. Cauſa efficiens eſt: conſenſus coniunctioque matrimonij. Finis eſt, procreatio liberorum, conſeruatioque. Deſtinata ſunt: opes, quibus ali poßit reliquarumque rerum ad toleranda matrimonij onera apparatus. Connexa, maritus, opes, dos, nobilitas, ipſum etiam uxoris nomen ad connexa pertinet: & earum rerum generis eſt, quæ ad aliquid uocantur. Uxor enim mariti eſt uxor, & maritus uxoris eſt maritus. Nos autem in præſentia uxorem non tanquam pro qualitate uxoria, ſed pro ſubſtantia, quæ ab ea denominatur, accipimus. Locus & tempus in generalibus his quæſtionibus, hoc eſt, quæ propoſita alio loco diximus uocari, per conditionem inferuntur: ut dicamus, quid ſi peregrina ſit? quid ſi iuuenis? quid ſi ſenex? Per ſe enim nihil horum eſt in uxoris perſona accipere, ſed per conditionem potius adducuntur: ſuntq; & eorum quæ ſuprà memorauimus, & in philoſophi & uxoris perſona, plenaque huius generis. Quia tamen crebrò inſunt eis, & in alterutram partem propenſiora ſunt, uelut pro certis & non conditionalibus accipiuntur. Accidentium loci qui ſequuntur, eadem ratione ſe habent in uxoris nomine, quemadmodum in philoſophi & hominis habere prædiximus. Verum hi loci, qui ex conditiōe inſeruntur, non incōmodè ad contingētiū referentur naturā. Quanquam .n. iuuenē eſſe uel ſenē, non ſit contingens uxori, cui ineſt iuuenta uel

 ſene-

ſenectus: huic tamen quòd eſt, philoſophum habere uxorem, contingens eſt iuuenem habere uxorem, uel habere ſenem. Sicutq; iſta in uxore ad philoſophũ relata contingentia ſunt; ſic & in philoſopho hæc eadem, relata ad uxorem ſunt contingentia. In eis aũt rebus, quibus de certo aliquo ſingulariq; facto diſſeritur, hic locus aptiùs excutitur, pluſq; confert antecedentibus, adiunctis conſequentibus inſpectis; quæ omnia priore lib. ſunt explicata. Similiter iam inſpicimus nomen philoſophi, & nomen uxoris, quid eorum uis propoſito noſtro afferat. Sic pronunciata de hac re, quid quiſque magni nominis autor hac de re in hanc uel illam partem dixerit. Si comparata ſunt ex philoſophi perſona, ecquid Imperatori in exercitu agenti, an ſeruo, an rectori ciuitatis habenda ſit uxor? Ex uxoris perſona, an philoſopho habendus ſit amicus firmior, an ſeruus, an concubina. Similia (ut ſuo loco diximus) niſi ſimul ex utriſque ſubiecto, & prædicato ſummi non poſſunt. Ergo ea continuo, aut affirmatiuè, aut negatiuè pronunciare, de propoſito oportebit, ut doceamus ſimilitudine accepta, philoſophum uel habere debere uxorem, uel non habere. Oppoſitorum & diuerſorum niſi in negatiuis, nullus ferè eſt uſus. Cum fuerint ergo, quæ deſcribenda ſumpſimus, hoc more per locos deducta, tum conferendi ſunt (ut diximus) loci locis: & uidendum, qui quibus conueniant. Ex his enim affirmatiuè de propoſito ſtatuemus. Qui diſcrepabunt,

bunt,hi propoſitum ſubuertent.Primumq́ue per omnes locos conſentanea ſcrutemur, ut ſumpta definitione philoſophi,qui ſcrutatur diuinas & humanas res cum cura uirtutis, conferamus huic ordine ea, quæ ex nomine uxoris ſunt ducta. Definitio uxoris non multum dabit,niſi ea parte, qua ponitur in definitione Philoſophi, cura uirtutis, & in definitione uxoris,cauſa liberorum quærendorum. Quærendi enim liberi,cum cura uirtutis uidentur conuenire; quoniam officium uirtutis uidetur liberos procreare.Deinde genus uxoris,mulier parum uidetur conuenire definitioni philoſophi, niſi in ea intelligamus, quòd is uir ſit. Vir enim & mulier naturæ ordine iuncta uidẽtur.Species uxoris,ſi ſumamus clari noĩs fœminas quarum pudicitiæ& uirtutũ inclyta memoria eſt,etiam non diſcrepabunt:digna enim conſuetudo earum, talibus uiris erit. Poterimus hoc pacto definitionem philoſophi per omnes locos uxoris circumferre, & tentare omnia. Deinde reliquos ex ordine locos, qui iu philoſophi noĩe ſunt,eadẽ ratione quẽadmodũ de definitione diximus,cũ omnibus locis uxoris coniungere,& experiri,qui conueniant;eos uerò qui non conueniunt,intactos relinquere. Hi enim cùm poſtea diſſentanea eodem ordine quæremus,quo cõſentanea quæſiuimus, materiã inuẽtioni noſtræ dabunt. Quod ſi etiam cõtraria ſint aliqua inter ſe,quæ ex altera parte ducẽtur, inuenienda tamen utriſq; conſentanea erunt. Quemadmodum Stoicus & Epicureus repugnant,

quo

quoniam hic uirtutem expetit, ille aſpernatur; Ergo huic, uoluptas tori genialis, & blanditiæ, benignaq́ue uxoris conſuetudo, & gratia formæ conſentanea erunt. Stoico uerò, cura procreandorum liberorum, & ſtudium coërcendæ libidinis, ne alia quàm qua permiſſum eſt, rapiat. Hinc etiam naſcuntur argumentationes illæ, quæ propriè ἐνθυμήματα, *Rhetores uoluerunt: dici: cùm diuiſa una re per duo oppoſita, utrunque deinde affirmamus, uel negamus, quòd in enumeratione ſuprà comprehendimus. Cicero complexionem uoluit id uocari. Quale eſt, uxor uel decora eſt uel deformis. Videtur quidem primo aſpectu, ſi altera ſit ducenda, alteram ducendam non eſſe. Qui tamen uolet utriſque conſentanea quærere, dicet decoram ducendam eſſe, in ſpem pulchritudinis liberorum; deformem, ut exerceat continentiam mariti. Sic qui diſſentanea quæret, dicet decoram ſuſpectam eſſe, deformem inuiſam. Nec uerò primo ſtatim conatu, deſiſtendum eſt, ſi conſentanea quærenti, prima duorum locorum collatio, parum reſpondeat. Sed conferendi iterum, adhibendiq́ue ad eos erunt alij loci, quibus conſentanea eſſe peruincantur. Qualia ſunt Thucydidis nonnulla, contra communem ſenſum opinionemq́; dicta: quæ tamen adhibita probatione, confirmat. Agitandumq́; hac ratione ingenium, nec acquieſcendum ſolum eis, quæ ultrò ſe proferunt: ſed erunt etiam quæ latent, eruenda*

enda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quam tribuit orationi Cicero, ut nihil tam improbabile ſit quòd non hac uia probabile uideatur. Vſus autem horum exercitamentorum hic præcipuus eſt. Deſcriptionis quidem, quòd per eam facilem aſſequimur omnium locorum in qualibet re, uelut uno ſub aſpectu, intuitum. Nec enim ſatis eſt ſcire locos, & in omni re inuenire poſſe: ſed oportebit promptos eſſe, & uelut nutum noſtrum expectantes. Præterea, qui nequibit rem propoſitam per locos deſcribere, nihil eſt, quòd inuenturum ex locis certa ſe ratione confidat. Hoc enim primum eſt totius inuentionis caput ex quo commodè tractato, omnia copioſiſſimè proferuntur. Comparatio uerò inter ſe duarum rerum deſcriptarum per ſinglos locos, hanc præſtat utilitatem, ut quicquid inuenerimus, facilè aptemus instituto noſtro, & in uſum argumenti traducamus; & uideamus etiam quòd inuentum noſtrum aptum ſit argumento, quòd ineptum, & quid in hanc illam'uè partem magis proſit nobis; & ſi quid conatui noſtro repugnat, ut id ne attingamus quidem. Si dicam enim, cuicunque eſt cura uirtutis, ducet uxorem, ergo philoſophus ducet uxorem; ſi neget aduerſarius id, quòd propoſitum eſt, hoc eſt, ducendam eſſe uxorē cuicunque ſit cura uirtutis, iam hac inuētione (quæ ex philoſophi noīe ducta eſt) habere curam uirtutis, nihil egerimus:

mus, niſi habeamus aliud ex perſona uxoris inuentum, cui hoc ſit conſentaneum, ut dicamus, cuicunq; eſt cura uirtutis, uolet liberos procreare, ergo cuicũque eſt cura uirtutis, ducet uxorem. Similiter quòd in philoſophi deſcriptione poſitum eſt, contemptorem eſſe eum uoluptatum & dolorum, cuicunque inuentorum ex uxoris perſona adhibeas, frigidum & ſegne argumentum conficies. Id uerò quòd ſequitur in philoſophi deſcriptione, in curia rerum humanarum, diſſentaneum ferè uidetur omnibus eis, quæ ex perſona uxoris ducentur. Ergo in his danda erit opera, ut ſi non proſint, obſint quàm minimum. Vt dicamus, philoſophum non uxoris moleſtia, non orbitate liberorum à coniugio deterritum iri: quoniam contemptor ſit uoluptatum & dolorum. Sic etiam, eum non amore filiorum, curaque parendæ eis hæreditatis amplioris, aut uxoris deſiderio, in uicia cupiditatis aut auaritiæ prolapſurum, quoniam ſit ſibi in curia rerum humanarum, ſolum ergo philoſophũ innoxiè bona matrimonij malaque toleraturum. Sic quæ per ſe quandoque obſtare uidentur, contra obſtantia alia munimento ſunt. Et quemadmodum reliquis in rebus, ſic hic fit, ut quæ per ſe in malis numerentur, alijs comparata malis, in remediorum habeantur loco. Hæc quidem fundamenta ſunt omnis inuentionis, quæ quiſquis rectè firmiterque iecerit, exiguus in reliquis reſtabit labor, parataque eſt his omnis dicendi materia, & quicquid dicturi copiam poteſt inſtruere, ac uia colli-

colligitur . Sola deinceps opus eſt ratione , quæ præſenti rerum uſui aptet iſta , & ordinet ea diſpo natáq; & uelut in aciem producat .

Scholia in caput 29 .

Adiacentia,affectus matrimonialis,amor uxorius,curæ alendæ eius) Amorem uxorium hic dicit amorem uxoris erga maritum.Curam autem uxoris alendæ, ego putem mariti potius quàm uxoris adiacens eſſe.Negligentia tori.)Animus ad alterius, quàm mariti torum ꝓpenſior.Quæ propoſita alio loco diximus.)Huius li.ca. 8.Antecedentibus,adiunctis,conſequentibus inſpectis:) De his lib. 1.cap.21.Quoniam hic uirtutem expetit, ille aſpernatur.)Hic Stoicus,ille Epicureus. Ne cui imponat religio illorum,qui putant pronomen hic, ſemper ad propinquius antecedens referri oportere. Connexa ſunt opes eius qualeſcunque.) Lucianus in Timone, ὀλιγαρκῆ γὰρ καὶ μέτριον χρὴ εἶναι τὸν φιλοσοφοῦντα, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὴν πήραν φροντίζειν, hoc eſt,oportet enim philoſophũ paucis contentum ac frugalem eſſe, neque quicquam ultra perã quærere.quæ propriè enthymemata Rhetores uoluerunt dici) Enthymema quid ſit explicatũ eſt ſupra lib.huius cap. 14. Quanquam hoc argumentandi genus de quo hic loquitur Rodolphus,ipſi enumeratio, ſiue inductio potius,quàm enthymema eſt , id quòd nec ipſe hoc loco diſsimulat. Cicero complexionem uoluit id uocari.)Complexio (inquit Cicero primo Rhetoricorum,) eſt in qua utrum conceſſeris , reprehenditur,ad hunc modum.Si improbus eſt,cur uteris,ſi probus, cur accuſas?Alii id argumentandi genus dilemma uocant, diuus Hieronymus ſyllogiſmum cornutum. Qualeeſt , Vxor uel decora eſt,uel deformis. Reſponſum hoc eſt Biantis,qui interrogatus à quodam , ecquid ſibi ducẽda eſſet uxor? Aut formoſam , inquit , habebis , aut de-

forme͂,ſi formoſam,ea cum pluribus tibi erit cõis, ſin deformem,ea crux tibi erit,& dolor.Horum utrunque malum,non eſt ergo ducenda uxor.Lege Gellij libri quinti caput undecimum.quam Cicero tribuit orationi.)In paradoxis Cicero;Sed nihil,inquit, eſt tam incredibile, quòd non dicendo fiat probabile, nihil eſt tam horridũ, tam incultum, quòd non ſplendeſcat oratione, & tanquam excolatur. Velut nutum noſtrum expectantes.) Ductum à miniſtris ac famulis diligentioribus, qui eorum,quibus famulantur,etiam nutus ſpectare ſolent, ne dum auſcultare uerbis.

ORDO TOTIVS INVENTIONIS *in ſumma breuiter uelut aſpectui ſubiectus.*

Cap. XXX.

VT ergo demus omnia tanquàm ſub unum conſpectum, totamque præceptionis huius amplitudinem in unam ſummam colligamus, ubi materia diſſerendi fuerit oblata, ſiquidem ſit formata quæſtio nihil eſt, quod in hac parte laboremus. Sin rudis (ut ita dicam) materia dictionis proponatur, qua ratione ſit in quæſtionis conijcienda formam docuimus, quantum tamen id præceptione potuimus aſſequi. Cùm habuerimus, autem formatam quæſtionem, tum diligenter eſt ea etiam, atque etiam expendenda, cuius generis quæſtionum ſit,ex omni illa (quam ſuprà explicuimus) quæſtionum) uarietate. Nec enim facile quis inueniet,quò ſint probationes omnes referendæ, niſi re-

ctè

ctè naturam quæſtionis cognitam habuerit. Deinde tum uidendum quo pacto hæc quæſtio, quæ totius diſputatiōis eſt caput, in plures diducatur q̄ones, quòd cū hic locus à nobis tractaretur, pro uiribus eſt explicatū. Iā iudicij noſtri erit, quas q̄ones inter primam q̄onē comprehenſas tractādas, putemus q, tū ex conditione rerū & utilitate naſcatur oportet, cumq; ea deliberandū eſt ante oīa, quas q̄ones credamus tractādas, quas remittēdas, et an ſolā eā quæ prima eſt ſufficere arbitremur. Vt in q̄one quā modò pro exēplo poſuimus, an philoſopho ducēda ſit uxor, utrum in hac q̄one ſolū de philoſophi perſona, de qua quæritur, diſſerere uelimus, an prius generalem in hac incluſam q̄one explicare, an cuiquā ducēda ſit uxor. Sic etiā, an optādi philoſopho liberi, q, ex hac etiā pendet q̄one, utrū id latius uelimus fundere, et propria quæſtione tractare, an ſolum in ſimplicis argumentationis formā breuiter colligere. Sic, an expetendæ philoſopho diuitię, an philoſopho cura rei familiaris obeunda, & reliqua omnia argumenta ex locis ducta, quæ latius arctius'ue tractari pro dicentis arbitrio, & ſuas quęſtiones accipere poſſunt. Cū fuerit autem conſtituta nobis quæſtio, ſiue unam, ſiue plures faciamus, eadem erit omnium, quæ cuiuſque confirmandæ ratio: ea quam proximo loco diximus, ut acceptis in quæſtione omnibus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit, (poterit autē ferè ex omnibus, quæ ponuntur in quæſtione) deſcribamus ea, perq; locos omnes ducamus, et tū ex

con-

conſentientium, aut diſcrepantium ratione, prout de quęſtione pronunciauimus, in hanc uel illam partem argumenta colligamus. Nam de quæſtione quæ expoſitione explicatur, minus ſuſcipitur negocij præſertim cum de facto aliquo quæritur, cuius tantùm ordo. i. initia, decurſus; exitusq́ue ſunt recenſendi. In eis uerò ubi cauſæ rerũ quærũtur, quia poſſunt unius rei quandoque eße multæ cauſæ: aut habitudo qualitásue rei alicuius inueſtigatur, ut qui quærat, quibus rebus, aut quo genere uitæ Cato tantum uirtutis nomen ſit aſſecutus; non oportebit utique argumentari eum, qui de hac quæſtione diſſeret; ſed ſolum integrè, ſeuerè, iuſtè, conſtanter, prudenter facta dictaque Catonis expoſitione colligere. Argumenta tamen, & ſemina omnia confirmandarum laudum Catonis ponentur, ex quibus ſi quereretur, an fuerit laudandus Cato, idem id colligi poſſet. Sed quia genns hoc quæſtionis credentes habet auditores, non enim quæritur, an fuerit laudandus Cato, ſed quibus rebus tantum laudis ſit aſſecutus; idcirco expoſitione poterit ea quæſtio abſolui. Quod in omnibus his ferè rectiſsimè fiet, in quibus auditor non certantis, ſed dicentis ſuſtinet perſonam. Hæc ubi fecerimus peruiderimuſq́ue cuncta, quibus ſit nobis opus ad id, quòd ad formandam orationem pertinet, an res ea, ex qua naſcitur quæſtio, quæ per argumentationem eſt explicanda, ſimplex ſit, & quæ ſolum propoſita quęſtione poßit intelligi, quales ſunt quas propo-

ſita

ſita diximus uocari: an ſinuoſa ſit, & multiplex; quæque ex uaria & flexuoſa rerum oriatur ſerie, ut ſunt conditionales quæſtiones & ciuiles plereque, ad quas rectè percipiendas longior narratio præcedat oportet. Deinde cùm noſtram auditorumque perſonas, & rerum de quibus ſimus dicturi, conferimus æſtimationem: & cogitamus, quas aures nobis auditores, quas eis qui contra nos dicent, ſi qui dicent contra, ſint adhibituri: quaſque prius adhibuerint, ſi qui prius, quam nos dixerint: tum non erit difficile iudicium nobis, an ſit exordio parandus aditus ad animos eorum, & cui uel occurrendum incõmodo, uel ſpei incumbendum: cùm uiderimus quid ſit noſtrarum partium, quò uel premamur maximè, uel cui faueatur. Sic & peroratione, an tam multiplex res tantaque fuerit argumentationum copia, ut ſit auditoris memoria enumeratione reficienda; an ea ſit natura rerum, ut quæri de noſtra conditione, mouere lachrymas: ira, odio, indignatione, miſcere auditorum animos debeamus. Omnium nos rerum perſonarumque conditio rectiſſimè admonebit, ſi cuncta conſideremus, quemadmodum diximus, cùm loqueremur de his partibus orationis. Omnia ex eiſdem ducenda locis erunt, ex quibus argumentationes oſtendimus duci: ſiue doceamus, ſiue beneuolentiam, iram, odium, miſericordiam, aliosue moueamus affectus; ſolisque cuncta hæc quæſtionum capitibus, quòd inuentionis eſt, diſtant. Validiſſimi autem affectus perſæpè oratione, quæ expo-

ſitioni quàm argumentationi ſimilior eſt, mouentur ſæpe tamen & argumentatione, ut alio docuimus loco. Colligendi tamen acumen, omniſque tenuior illa argumentandi ſubtilitas uitanda eſt. Vt quæ ſemel dicam puritas illa docentis orationis, & impetus affectibus turbantis, ſicut inuentione nihil diſtant, ita eloquendi propè extremis ſunt finibus diſcreta.

Scholia in capud ultimum:

VT ergo demus omnia. ἀνακεφαλαίωσις eſt eorum, quæ dicta ſunt de locorum uſu. Qua ſit ratione in quæſtionis formam conijcienda, docuimus. Libri huius cap. 12. Ex omni illa (quam ſupra explicuimus) quæſtionum uarietate.) Cap. 9. 10. & 11. Quod cum hic locus nobis tractaretur. Cap. lib. huius 14. Quales ſunt, quas propoſita uocari diximus. De propoſitis & cauſis, item de quæſtionibus prædicatiuis & conditionalibus, lege caput huius lib. 10. Cum loqueremur de partibus orationis.) Cap. 24. Ex quibus argumentationes oſtendimus duci) Toto lib. 1. Sæpè tamen & argumentatione, ut alio docuimus loco.) Libri huius partim cap. 4. & 5. partim eiuſdem libri cap. 24. Ita eloquendi prope extremis.) F. Quintilianus lib. 8. cap. 3. Hactenus in ſecundum Rodolphi.

FINIS LIBRI II.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII DE INVENT. DIALECTICA,

LIBER TERTIVS.

DE AFFECTIBVS QVID SINT, ET vnde oriantur. *Cap. I.*

QVONIAM, *autem de affectibus dicere locus admonuit, & dictu-rum me de eis priore rerum tra-ctatu pollicitus ſum: paucis, quæ natura eorum, quæ uis ſit dicam ut cùm cognitos eos teneat, qui uenire cupit, paratum habeat tanquam ſcopum, uniuſcuiuſque naturam, ad quem ſint omnia argu-menta uelut tela dirigenda. Affectus autem mihi non aliùd uidetur eſſe, quam impetus quidam ani-mi, quo ad appetendum auerſandumue aliquid ue-hementius, quam pro quieto ſtatu mentis impel-limur. Omnis itaque affectus, uel ex appetenda-rum rerum, uel auerſandarum ſtudio naſcitur Appetimusq́ue quecunque, uel re uera, uel in ſpeciem bona ſunt; contra auerſamur, quæ noxia ſunt, uel nocitura creduntur. Nec ſolùm affi-*

cimur eis, quæ nobis bona putamus, aut mala, ſed alienam quoque uicem dolemus, gaudemus, iraſcimur, miſeremur. In omni autem affectu duo ſunt præcipuè, quibus mouemur: res quæ accidit aut expectatur, & perſona ad quam res ea redit. Quæcunque ergo res digno contigerit, ſiue bona ea ſit, ſiue mala, gaudemns. Contrà, ſi qua indigno, ferimus moleſtè. Et ſi quidem bona ſit, inuidemus, iraſcimur: ſin mala, miſeremur, & in doloris uenimus ſocietatem. At in his affectibus, qui in ſuam cuiuſque ueniunt perſonam, res plerunque ſufficit affectui, & per quàm breuis eſt de perſona cunctatio. Nemo enim ferè non ſibi fauet. Quicquid bene ceſſerit, id digno ſibi: quicquid ſecùs, ſibi indigno id eueniſſe perſuadet. Venit & quandoque in partem rei perſona, non quidem cui contigit, ſed à qua profecta res eſt. Vnde perſæpe, non tam bene aut ſecus de re, quæ facta eſt, exiſtimamus ex re ipſa, quàm ex animo, aut opinione eius qui fecit. Vnde ſcitè apud Comicum dictum eſt. Vnum hoc ſcito, contumeliæ non me feciſſe cauſa; ſed amoris. Et item alio; Abs quiuis homine (cùm opus eſt) beneficium accipere gaudeas. Verum enim uero id demum iuuat, ſi quem æquum eſt benefacere, is facit. Sed in tractatu rei, perſona hæc ad efficientium locum redigetur. Quandoque perſona etiam ad ſubiecti locum pertinet; ut ſi quis propter uirtutes amet quempiam, uel propter decorem; ſimiliterque oderit in eo uicia, uel deformitatem; res

qui-

quidē ſunt uirtus, uel uiciū reliqua ue quibus ſpectatis, animus pręcipuè mouetur; perſona uerò uelut rerum quędam ſit acceſsio; quoniam rebus etiam ſine perſona moueremur, perſonam ſine rebus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniam rerum ſubiectum eſt perſona, cùm tractabuntur res, in eum locum ponenda erit. Quia tamen affectus complecti perſonā uidetur, & nomen affectus illi pręcipuè tribuitur; tametſi prior ſit nobis uirtutis uel decoris cura; ſine quibus perſonam negligeremus, ipſa tamen perſona eſt, quæ amari dicitur, quam odimus, cui inuidemus; idcirco in his pro re ſæpè accipimus perſonam, & rem inter locos perſonę collocamus. Nihil autem refert in effectibus, aut ſic eſſe rem, aut ſic uideri. Temerarius eſt enim affectus omnis, & pręceps; rapit mentem, & plerunque alius ex alio naſcitur. Vnde fit, ut de rebus omnibus; non ex uero ſtatuat, ſed bonas eas, malaſque putet ex opinione, quam indidit elterius affectus error; uel quam leuiore quacunque, & inani perſuaſione ſecutus eſt. Sunt & affectuum diuturniores alij, qui longo ſunt uſu firmati; ut amor, odium, inuidia, luctus metus; & in ſumma, omnis quicunque maioris alicuius cauſæ perſuaſione animos obſedit. Alijs breuiores & ſubditi magis: ut qui cum alijs, ex cauſis, tum orationis uento, tanquam in ſtipula ignis concitantur. Hique ſicut de improuiſo propemodum prorumpunt, ſic celeriter quoque perſæpè, & quamuis leui leui cauſa reſidunt. Quan-

quam ſit autem capax omnium affectuum oratio, & nullus non locum aliquando ſibi uendicet in dicendo, duo tamen uel maximè Oratoribus laudẽ tulerunt, odium & miſericordia. Sanè Ariſtoteles in eis libris quos de Rhetorice conſcripſit, multos enumerat, & quid ſit quiſq;, quibusq; rebus oriatur, ex tinguaturque rurſus, copioſiſſimè proſequitur: ut fuit uir ille ingenioſiſſimus omniq́ue rerum copia inſtructiſſimus. Quæ quiſquis ſcire uolet, ex illo paratum erit inquirere. Mihi uidetur, quiſquis communis ſenſus planè non erit expers, cùm rem de qua dicturus ſit, cum auditoris contulerit animo, cũq́ue perſpiciat, quid dicendo uelit efficere, non latiturum eum, in quòd affectus genus ſit rapiendus auditor. Deinde quum res cum perſonis (quemadmodũ modò prædiximus) coniunxerit, facilè ex re, quod bona ea, mala'ue ſit; facilè ex perſona, quod ea re illa digna ſit, aut indigna, deducet.

Scholia in caput I.

QVONIAM autem de affectibus.) Tria potiſsimum hoc libro explicantur, qua ratione mouendus auditor, quomodo delectandus, quo ordine, quaq; diſpoſitione quauis in re utendum ſit. Quid autem de permiſsione affectuum, & quatenus his uti liceret, conſtitutũ ſit apud ueteres, lege Quintilianum libro 6. cap. 1. Item lib. 2. ca. 17. & 18. Et dicturum me de eis priore rerum tractatu policitus ſum.) Libro 2. cap. 24. Et rurſus libro 1. cap. 1. Porrò de affectibus multa 6. Inſtitutionũ libro Fabius,

quæ natura eorum quæ uis.) quintilianus lib.6.cap.2 & 3.Nihil aliud uidetur affectus.)Affectus eſt animi motus,quo ſenſus aut uoluntas proſequitur, aut fugit rem oblatam:Sunt autem capita quatuor,duo malorum ,& totidem bonorum, dolor,metus,ſpes,gaudium. Alterū præſentis, alterum imminentis, ex his fluunt reliqui. Vnum hoc ſcito,contumeliæ me nō feciſſe cauſa.)Chærea in Eunucho excuſaturus ſe Thaidi, quòd uirginem uitiaſſet,inter alia multa dicit & hæc.

Imò,ita quæſo,unum hoc ſcito,contumeliæ
Me non feciſſe cauſa,ſed amoris,&c.

Et item alio loco: Abs quiuis homine.(In Adelphis. Sunt & affectuum alii diuturniores.) Lege lib.1.cap.11.de adiacentibus. Multos enumerant.) Maxime lib.2. Rhetoricorum.

QVOD MODIS A DICENTE TRAƐtentur affectus. *Cap. II.*

TRactantur autem affectus triplici ratione. Prima eſt ut exprimamus oratione affectum, hoc eſt,ut irati,metuentis,amantis,dolentis, nobis aſſumamus uerba. Qualis ferè eſt omnis in Comœdia, Tragœdiaq́ue oratio. Sed hæc ardētiores habet motus,quoniam perſona habet magis inſignes & res grandiores. Illa quietos magis & propius à tranquillitate diſtantes, quia res, perſonaſq́ue de medio ſumit. Qua in parte neceſſe eſt cogitatiōes,uota, quærelas,deſideria,preces,contentiōes oēs, pro natura cuiuſq; affectus exprimat oratio. Ante oīa uerò elocutionis genere iſtud conficitur, ut ipſa dictio,tumultū,perturbationemq́ue cōcitatæ mētis imitetur.

Et eſt quidem in hac affectuũ imitatione præcipue poſita ea uis, quam nonnunquam colorem uocamus dictionis. Vt cùm eandem rem multi dicant, ſiue exponant quidem, ſiue argumententur: alius tamen monentis ſolum, alius irati, alius querentis, alius miſerantis tueatur colorem. In Satyra uidemus, idem tribus illis, qui adhuc extant, Horatio, Perſio, & Iuuenali inſtitutum eſſe, eandemque rem tractari. Ea eſt, ut mores, uitamque emẽdent, & reprehendant uicia. Suum tamen quiſquis ſecutus eſt colorem. Horatius ridentis ſpeciem, & ingenuo (ut ipſo ait) culpam defigere ludo affectauit. Perſius ſeueriorem & propè philoſophi perſonam accipit. Docendo itaque reprehendit, & reprehendendo docet. Iuuenalis indignantis & irati plerunque prefert ſpeciem. Quare erectior paulò, & profluentior carminis compoſitio, magis decuerit eum, ſicut & ſal amarior plerunque & ſolutior orationis libertas. Nec ulla alia in re magis poſitũ eſſe decorum orationis illud crediderim (quòd tantopere in Oratore ſuo laudauit Cicero, tantáque ubique ſecutus eſt obſeruatione) quam in eo, qui ſit ex hac imitatione deſumptus color, iſque dicentis perſonæ, ex ſua, auditoris, rerumque collata exiſtimatione, aptè & diligenter accommodatus. Sed plura de his dicere, ad eloquendi magis, quàm inueniendi pertinet rationem. Secunda, tractandorum affectuum ratio eſt, cùm aliquem affectũ aliquo concitum deſcribimus; & quæ fecerit,

quæ dixerit,ſic explicamus, ut ex omnibus affectus poßit deprehendi. Cuius rei cùm multis in locis multa ſunt apud autores exempla, tum egregium apud Tragicum noſtrum in Oedipode: Prædicta poſtquã fata & infandum genus deprehendit, quæq; ſequuntur. Notus.n.eſt locus. Huius etiam generis eſt, cùm uel nos uel alium quempiam eſſe, aut fuiſſe aliqua affectione permotos docemus, quæ utrolibet modo, & argumentatione & expoſitione poſſunt explicari. Multum autem intereſt inter hanc rationem et priorem illam. Quoniam ex priore ſolùm color aſſumitur, quẽ poſſumus etiã aliud agentes præferre. Sicut n. qui obiurgat, plerunq; irati ſpeciẽ habet: ita poſſumus & amantis perſonam gerentes obiurgare, & indignari, & queri, & reprehendere. Quemadmodùm apud Virgilium Dido queritur primùm.

Dißimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas.

Deinde iam flagrat ira:
Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor.

Oĩa tamen fœminæ, furẽtis amore colorem habent. In hac autẽ parte, nõ color orationis, ſed res ipſa quæ agitur; hoc eſt, quã docere conamur, continetur. In hoc.n.dictio impẽditur, ut hoc aut illo pacto affectũ quempiam eſſe doceamus. Tertia uia, qua tractãtur affectus, eſt, cùm auditoris animũ tractare nitimur: cumq; non quærit oratio affectum docere noſtrum, ſed eruere, excitareq; cupit alienum. Hocq; eſt quód ſecundo numerant loco, qui tria uolunt Oratoris eſ-

ſe mu-

ſe munera, docere, mouere, delectare. Quia naſcitur autem omnis affectus (ut diximus) ſi quidẽ pro aliena ſuſcipitur perſoua, ex rei ſpecie, quæ uel euenit, uel expectatur, proinde ut ea bona, mala'ue creditur, & exiſtimatione perſonæ, quia uel dignam eã uel indignam eo caſu putamus: tertium perſæpè accedit, perſona quæ rem opera, conſilio'ue explicuit. Quibus uerò affectibus pro nobis mouemur, ſufficit quidem res; efficientis tamen etiam perſona ſæpe adiungitur, ſępe etiam & noſtra perſona, quòd ad dignitatem, indignitatem'ue pertinet; in his ipſis utimur affectibus, ſi quid ea alterutram in partem habeat notabile. Ex his ergo, uel omnibus, uel ſingulis argumenta ducentur, pro rerum conditione, & affectus quem conamur excitare natura. Cicero quidem quandoque ex perſona ſolùm ducit, ut pro Plãcio, pro Sylla. Quandoque ex re, ut in Nanarchorum caſu deplorando, contra Verrem. Quandoque ex utriſque ut pro Quintio. Pro Milone uerò, cum perſonam Milonis indignam eo caſu docuiſſet; pro re (ut alio loco pluribus diximus) ſuam ſubiecit perſonam, & ſuis lachrymis, tanquam iuſtis maximeq; fauorabilibus cauſam commendauit. Non ſunt autem eò ducendę argumentationes, ut colligere nitamur miſerendum, inuidendum, iraſcendum, fauendum eſſe. Satis eſt de re, perſonaque demonſtrare (id quòd natura affectus poſtulat) ut res bona uel mala, perſona digna uel indigna ſit. Quod ſi rectè et ex ſententia fiat; ſitque auditoris animus, qui oratione

tione poßit expugnari, ſequetur affectus ultro. Rapidus enim eſt, & tantum opus eſt cœpiſſe. In reliqua, cum ſemel impetum collegerit, uelut decidentes ſummis montibus torrentes, præcipiti per decliue curſu deuoluitur.

Scholia in caput 2.

Sed hæc ardentiores habet motus.) In Tragœdia inquit, affectus inſunt uehementiores, propterea quòd in ea illuſtriores, grauioreſque perſonæ quàm in Comœdia introducuntur, &c. Lege Horatij libellum de Arte Poëtica. quia res, perſonaſque de medio ſumit.) quia in cõi hoīum uita uerſatur, & res perſonaſque habet plerunque humiles ac uiles, nonnunquam etiam ſordidas. Vt ipſa dictio.) Ipſe orationis ductus ac ueluti color. Colorem.) Habitum, ſpeciem defenſiõis, ut Iuuenalis: Dic quintilianns colorem, eodem modo dicimus nullo colore defendi factum poſſe, cui iuſta excuſatio obtrudi non posſit. Horatius ridentis ſpeciem.) De hoc perſius ſatyra 1.

Omne uaſer uicium Fidenti Flaccus amico
Tangit, & admiſſus circum præcordia ludit,
Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.

Et ingenuo, ut ipſe ait, culpam defigere ludo.) Lapſus memoriæ eſt. Neque enim apud Horatium hoc carmen legitur, ſed apud Peruſium ſatyr. 5. quo in loco Cornutus inter alia multa his etiam uerbis admonet ipſum poëtam Perſium.

Verba togæ ſequeris iunctura callidus acri,
Ore terris modico, pallentes reddere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo.

Cæterum hâc triũ horũ Satyricorũ diuerſitatẽ is demũ intelliget qui omnes ſingulorũ ſatyras euoluerit, et quidem diligẽtisſime, Sal amarior.) Amarulẽtior deprehenſio,

henſio,amarulentiores ioci ac dicta. Solutio orationis, libertas.)Libertas maior,& quæ minus aſtricta, obnoxiaque ullis ſit legibus,Apud Tragicũ noſtrum.) Apud Senecam in Tragœdia ea,cui nomẽ eſt Oedipus. Apud Virg.Dido.)4.Aeneidos.Quia naſcitur autem omnis, affectus,ut diximus.)Lib.huius ca.j.Ex rei ſpecie.)Prout res bona aut mala,utilis aut nocitura, digna aut indigna uidetur.Pro Plancio.) Quem ambitus reum fecerat Laterenſis.Pro Sylla.) Quem proditionis arguebat L.Torquatus.Vt in Nauarchorum caſu deplorando,cõtra Verrem.) Actione in Verre ſeptima. Pro Quintio.) Hũc in gratiam Sex.Næuii accuſarat inſignis ille Orator Hortenſius.Pro Milone.) Quem Clodiani poſtulabant lege Cornelia de ſicariis. Pro re,ut alio loco pluribus diximus.)Lib.2.cap.4.& 5.

QVOMODO AVGETVR, ET DIMINVItur oratio,& quomodo ſoluitur affectus.

Cap. III.

EST igitur omnis dicentis in hoc conferenda cura,ut affectum,qui dicendo repentè non poteſt fieri ſummus,paulatim excitemus oratione, demusque operam,ut rerum & perſonarum æſtimatione, in hanc illamue partem, uelut gradibus quibuſdam ab infimo ad ſummum perducamus. Quod tum amplificationem, tum augmentationem Rhetores uocant. Sicut autem in rebus,prope laudis ſuæ eſt expers ea, quæcunque tantum generis ſui nomen tuetur,proximumq; eſt,à conuicio, dici (quòd dici ſolet) eſt quidem homo,ſed ſolùm homo eſt:eſt doctus,ſed præterea nihil.Ingentem rem,ſpectãdam,admirandam eſſe opor-

ſe oportet,& quæ oculos animumq́; ſuſpendat, quæcunque debet inſigni aliquo loco numerari. Sic etiã, ne affectus quidem meretur nomen quiſquis eſt à mẽtis tranquillitate proximus. Ergo ut moueri, rapi, ardere dicatur auditor, magnitudo rebus eſt addenda, perq́; omnia quæcunque poſſimus res extollẽdæ ſunt incrementa. Sicut autem quãtitate magna quædam per ſe in rerum toto genere creduntur, ut mons omnis, omnis Elephas magnus dicitur, alia comparatione magna dicuntur, ut adamas adamanti minori cõparatus, & granum milij minori grano milij, dicitur magnum: Sic etiam in his quorum æſtimatio initur, & quæ noſtra opinione magni putantur, quædã per ſe uidentur talia, quædam comparatione tolluntur. Per ſe magna uidentur, ut religio, patria, parentes, coniuges, filij, uita, ualetudo, honor. Et hæc quidem omni hominum generi. Alia ſunt magna ſingulorũ opinione, ut quicquid eſt quod unicuique maiorem in modum deſideratur, ut ſitienti potus, eſurienti cibus, ſtudenti eruditio, auaro pecunia. Quod ſi uolemus ergo aliquid augere, docebimus, pertinere ad hæc tuenda, uel paranda, uel ad ea, quæ obſtant iſtis, depellenda. Quantoque plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia ſuper alia congeremus, tanto fiet res maior. Vt cùm docuerimus non poſſe quem ſine eo, de quo diſſerimus, incolumitatẽ tueri. Deinde addamus, ne uitam quidem in tuto ſibi fore. Poſt hæc, idem periculi parentes manere. Iam patriam quoque & aras, focosq́; in diſcrimen adductũ iri.

iri. Pro cuiuſque rei natura ingenioq́; auditorum, hæc erunt adhibenda. Videndumq́ue ad quam partem rerum earum, quæ uel ab omnibus magni putãtur, uel priuatim ab his qui audiunt, id quod in orationem uenit, poßit accommodari. Nãque & hoc inter utilißima fuerit, uidere, quid is apud quem dicimus, maximè probet; quid auerſetur, in quem ſit pronior affectum. Alius enim ab ira facilius aufertur, alius eſt aduerſus miſericordiam infirmior, quoſdam inuidia torquet, aliquot promptius metu concuſſeris. Ergo & hęc, et quibus rebus facilius in iſta ferantur, diligenter erit explorandũ, & qua parte facilimè uictoriã cedent, ea erunt acerrimè oppugnandi. Cõparatione uerò res tolluntur, aliàs quidẽ nõ expreſſa per orationẽ cõparatione, ſed tacitè audientis animo collecta, aliàs aperta, & dicendo demonſtrata. Prior ille cõparationis modus fit, cùm rẽ, de qua diſſerimus, in partes ſpargimus, & uelut unam in multas diſtribuimus. Multa nãq; uno, quia plura ſunt, maiora quoque uidentur. Sic qui bellum dixit, oĩa quæcunq; ſolent in bello fieri cõprehẽdit, At qui metus hoſtiles, prædas, incendiaq́; uillarũ, expugnationes oppidorũ, cędem populariũ, impenſas militares uaſtationẽ agrorum, famem, egeſtatẽ, omniaq́; ferro & flamma diruta, omnia ſanguine conſperſa dicet: quanquam nihil ille plus dixerit, id tamen conſequitur perſæpè, ut cùm ſic dixerit, dixiſſe omnia; cùm aliter, hoc eſt, ſolo belli nomine, nihil ferè dixiſſe uideatur. Præterea maiora

ui-

uidentur, quæ inſtant, quàm quæ uel præterierunt ex multo, uel futura ſunt. Quoniam hæc ſpei, metùſue locum admittunt; illa ſolatium, deſiderium ue percipiunt, facto iam tandem fine rerum. Ergo ſi res de qua diſſeritur, præterijt, aut adhuc futura eſt colligendum tamen eſt, ea ſecuta eſſe uel pro uentura, quæ in preſentia benè, aut malè nos habeant, prout eſt rei natura, de qua dicitur. Ad hæc, preſens rei conſpectus præcipuè penetrat animos, nec eſt res ulla ad mouendos affectus potentior. Segniùs enim (ut inquit Horatius) irritant animos demiſſa per aurem, Quàm quę ſunt oculis ſubiecta fidelibus. Detectę itaque ſunt in aduerſo pectore cicatrices in concione, & uulnera deligata in iudicijs, & parentum cognatorumque lachrymę, infantium puerorum ętas, reorum ſordes prolatæ in conſpectum, & præſentibus aptata oratio. Quod ſi minus res patitur fieri, oratione tamen conantur, quam maximè datur, rem uelut in conſpectum dare, & oculis ſubijcere. Quod deſcribenda re, & imagine eius uerbis exprimenda, eò quod ἐνάργειαν *Græci, noſtri euidentiam interpretati ſunt, maximè conſequuntur.*

Aperta uerò comparatione res creſcunt, quoties alijs, quibus eas præferimus adhibentur, & earum collatione magnitudo ipſarum colligitur. Sicut autem in quantitatibus, quoties duæ, pluresue conferuntur, maior eſt ea, quæ aliqua parte ſola manet,

net, & quam non uſquequaque aliarum magnitudo aſſequitur; ſic in hac comparandi ratione; quicquid aliquid habet, quod non ſit ſibi cum alijs commune, ea parte reliquis maius uidetur, quà ſola eminet, reliquasque (ut ita dicam) à tergo relinquit. Cicero itaque, cùm pro M. Marcello reſtituto, Cæſari gratias egit, præſentem illam clementiam omnibus bellicis Cæſaris prætulit laudibus. Quoniam bellicæ rei decus, & milites & tribuni & auxilia etiam muneri ſibi aſciſcerent: uellentque cuncti uenire in eius ſocietatem gloriæ: hæc autem clementiæ ſola laus ſua eſſet. Et bellicas laudes multa turbulenta, aſpera, horrida, qualia fert bellorum neceßitas, habere; clementiæ laudem benignam, fauoris plenam, plenam modeſtiæ eſſe. In bello quoque uires humanas humanis uinci uiribus: clementiam animos, iramque uincentium, qui inuicti uiribus ſint, placare. Hæc itaque, quia clementiæ conueniunt ſoli, præfertur hac in parte bellicæ uirtuti. Quod ſi quis è diuerſo uolet colligere, quibus rebus bellica uirtus à clementia, ſuperetur, poterit eam ſimiliter multis præferre clementiæ. Clementiam enim pacatis conuenire rebus, & pacis potius ornamentum eſſe, quàm periculorum præſidium: bellicam uirtutem, rebus in ultimum diſcrimen adductis ſuccurrere ſolere: & patriam penateſque ab his, quæ uictori collibuiſſent, defendere. Et clementiæ laudem uelut in medio poſitam cuiuis poſſe contingere: bellorum gloriam, non niſi rarißimum quemq; conſequi. Sic etiam non

bo-

hominis modò, ſed omnium animalium eſſe clementiam: ignoſcere enim omnia, & poſt iras iterum placari: continere autem res nutu ditionéque ſua, omnes quidem ſolius eſſe Dei, plurimas autem eius uideri, qui deo proximus ſit, quod bellica laude in primis paratur. Poterunt autem hæc augumentationis exempla per omnes locos duci. Poſuerimq́ue uel inter utiliſſimas exercitationes dialectici augendi rationem, cùm priores illas, tum hanc poſtremam ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio omnia conſilia, ferè inter magis minuſq́ue bona iactantur. Neque quicquam eſt, quod acrius expendere uim rerum, intueríque doceat, quàm comparatio. Laudationibus in primis argumentatio conuenit. Pleràque enim quæ laudis loco ponuntur, per ſe frigida ſunt niſi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant laudanda. Iſocrates in Helenes laudatione, cùm pulchritudinem eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimam eam fuiſſe, cùm alijs rebus, tum Theſei rapina prudentiſſimi totius Græciæ uiri, & Paridis iudicio docuiſſet: exiguam tamen laudem conquiſiſſe uidebatur, pulchritudinis quamuis admirandæ, quamuis incredibilis commemoratione, niſi & ipſam pulchritudinem (quam alij fortaſſis ne laudandam quidem putarent, alij in ultimis laudum ponerent) omnibus alijs quæ laudantur prætuliſſet. Diminutionis ex augumentandi præceptis parata eſt ratio. Quibuſcunque enim additis res creſcit, eorum rurſus oportet detractione decre-

HH ſcat

ſcat. Ergo commotos augmentatione affectus detracta rurſus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus; meliuſque & clementius æſtimare res, & iudicare de eis cogimus auditorem. Hæcque una eſt ratio ſoluendorum affectuum, ut pacata rurſus compoſitáque mens tranquillitati reddatur. Aliter affectus contrarijs diſcutimus affectibus; & iram paratam nobis regerimus in autorem; uel conciliata miſericordia, impetus eius mollimus; & euocato, quandoque undecunque nouo effectu, prioris obliuiſci cogimus. Potentiſsimus autem ad ſoluendos ſubitos, & recens concitatos affectus, eſt riſus. Vnde in cauſa Murenæ Cicero nihil æquè uidetur oppoſuiſſe Catonis, & Sulpitij maximorum uirorum autoritati, quàm lætiſſimam illam ſuam facetè, dicendi feſtiuitatem, ſicque omne iudicium ſolutum eſt riſu, ut Cato quamuis natura, & inſtitutione, ipſa quoque accuſatoris perſona, quam ſuſtinebat, horridior: cùm tamen riſum tenere nequiret, feratur dixiſſe. Dij boni, quàm ridiculum conſulem habemus. Demoſthenem quoque tradunt, cúm pro Ariſtide dicturus eſſet, in quem uehementiſsimè iudices, accenderat accuſatorum oratio, reclamareturque ab omnibus ſibi, & uelut prædamnato iam reo ſilentium imperaretur, orauiſſe, ut bona illorum uenia liceret pauciſsima extra cauſam uerba facere. Quod cùm permitteret, ait. Megarenſem quendam ſtudijs operatum Athenis, cùm redire in patriam uellet,

con-

conducto aſino impoſuiſſe ſarcinas. Meridie uerò cùm nulla umbra; qua ſolis ardorem leuarent ipſe, & Agaſo, præberetur; ſtatuto in uia Aſino, conſtituit illius umbra ſolem uitare, eaque cùm non ſufficeret ambobus: Agaſo ſibi illam uendicare, ſui illam affirmare iuris eſſe, operas illi non umbrã locatam contrà ille contendere; umbram inter operas eſſe. Cumque diceret Orator, grauiſſimè inter eos de ombra aſini altercatum, uideretque omnes riſu quati, & exhilaritos iudices eſſe; tum grauiſſima eos increpuit oratione, qui poſſent de umbra aſini differentem audire, de ſalute ciuis, quod eos iudicij religio cogeret, audire non poſſent, tum cępiſſe de cauſa dicere, reùm que liberaſſe. Conſtat autem hæc facultas, natura primum, quæ cùm in omni re multum, tum in hac plurimum poteſt. Deinde, quod, proximam poſt naturam uim habet, crebro uſu. Sunt tamen etiam tradita eius rei præcepta, quatenus tradi pręceptis poteſt quorum autores Cicero, & Quintilianus, notiores ſunt, quàm, ut ſint indicandi. Et de affectibus quidem hæc ſufficiat dixiſſe.

Scholia in caput 3.

QVOD tum amplificationem, tum augmentationem.) Vide Ciceronem in Partitionibus de amplificatione, & F. quintilianum lib. 8. cap. 4. Proximnm eſt à conuicio.) Non longe à conuicio diſtat, propemodum conuicium eſt. Sic qui bellum dixit, omnia quæcunq;

ſolent in bello fieri, comprehendit.) Hunc in modum & Fabius lib.8.de euergia:Sic urbium,inquit, captarum creſcit miſeratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam eſſe ciuitatem,complectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit.Sed in affectus minus penetrat breuis hic uelut nuncius. At ſi aperias hæc quæ uno uerbo incluſa erant,apparebunt effuſæ per domos ac templa flãmæ,& ruentium tectorum fragor,& ex diuerſis clamoribus unus quidam ſonus,aliorum fuga incerta,alij in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium fœminarumque ploratus,& male uſque in illum diem ſeruati fato ſenes,tum illa profanorum ſacrorumque direptio,efferentium prædas,repetentiumque diſcurſus, & acti ante ſuum quiſque prædonem catenati, & conata retinere infantem ſuum mater, & ſicubi maius lucrum eſt,pugna inter uictores.Licet enim omnia,ut dixi,complectatur euerſio, minus tamen eſt totum dicere quàm oĩa. Segnius enim,ut inquit Horatius.) In arte poëtica.

Aut agitur res in ſcenis,aut acta refertur.
Segnius irritant animos demiſſa per aures.
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ
Ipſe ſibi tradit ſpectator.

Et Lucretius in ſexto: Quia ſemper ad aures tardius adueniunt, quàm quæ moueant res. Adagio, Oculis quam auribus magis habenda fides. Detectę itaque ſunt in aduerſo pectore cicatrices.)Fabius lib.6. Non ſolùm autem,inquit,dicendo, ſed etiam faciendo quædam,lachrymas moueamus. Vnde & producere ipſos qui periclitentur, ſqualidos,atque deformes, & liberos eorum ac parentes,inſtitutũ:& ab accuſatoribus oſtendi cruentum gladium,& lecta è uulneribus oſſa,& ueſtes ſanguine perfuſas uidemus, & uulnera reſolui, ac uerberata corpora nudari. Quarum rerum ingens plerunque uis eſt, uelut in rem præſentem animos hominum ducentium:Hæc ille. Et Antonius ſecundo de Oratores: Senſi equidem tum,inquit, magnopere moueri iudices, cum excitaui mœſtum ac ſordidatum ſenem, & cum iſta feci

quæ

quæ tu Craſſe laudas, non arte, de qua quid loquar neſcio, ſed metu magno animi ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices oſtenderem, cum C. Marius mœrorem orationis meæ præſens ac ſedens multum lachrymis ſuis adiuuaret: cumque ego illum appellans, collegam ei ſuum comendarem, atque ipſum aduocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam inuocarem: non fuit hæc ſine lachrymis meis, non ſine dolorem magno miſeratio, omniumque deorum & hominum, & ciuium & ſociorũ imploratio: quibus omnibus uerbis, quæ à me tum ſunt habita, ſi dolor abfuiſſet meus, non modò non miſerabilis, ſed etiam ridenda fuiſſet oratio mea, &c. His non ſunt admodum diſsimilia, quæ de epilogis Ciceronis diximus lib. 2. cap. 4. & 5. Quod ἐνάργειαν Græci, noſtri euidentiam interpretati ſunt.) Quam ἐνέργειαν Græci eam nos efficaciam, quam illi ἐνάργειαν, euidentiam appellamus, qua de Fabii Quintiliani 6. Inſtitutionum lib uerba ſic habent Inſequitur ἐνάργεια, quæ à Cicerone illuſtratio & euidentia nominatur, quæ non tam dicere uidetur quàm oſtendere, & affectus non aliter quàm ſi rebus ipſis interſimus, ſequentur. Meminit eiuſdem rei idem autor lib. 4. & rurſum lib. 8. Cicero itaque cum pro M. Marcello reſtituto, Cæſari gratias agit.) Longum ſit atque haud ſcio an etiam ſuperuacuum, huc aſcribere uerba Ciceronis. Oratio extat, qui uolet, inde perat, illud hic obiter notandum, hunc M. Marcellum, cum à Cæſare reſtitutus eſſet, priuſquam reuerteretur Romam, à familiari quodam ſuo P. Magio Chilone occiſum fuiſſe, quem admodum in epiſtola quadam ad Ciceronem refert Ser. Sulpitius. Iſocrates in Helenes laudatione.) Eſt & hæc laudatio hodie in manibus, quamobrem non eſt cur de ea quicquam dicamus. Porrò ad exacte intelligendũ locũ hunc plurimum momenti attulerint ea, quæ habet Quintilianus li. 6. de affectibus, & de amplificatiõe lib. 8.

Vnde in causa Murenæ Cicero.) Plutarchus in uita M. Catonis de hac Murenæ defenſione loquens, Cum

uerò dies,inquit,dicēdæ cauſæ ueniſſet, Cicero,qui per id tempus erat conſul,Murenam defendit,uarijs modis Stoicos Philoſophos,& iſta quæ appellantur paradoxa illudens. Ex quo cum multum riſum iudicibus inieciſſet,ipſe quoque Cato ſubridens, ijs qui iuxta aſtabant, dixiſſe fertur, Dij boni,quàm ridiculum habemus conſulē.Verba hac de re Ciceronis aſſcripſimus lib.2.Atque infra etiam de eadem dicemus cauſa,capite huius li.12. Demoſthenē quoque tradunt.) Videtur mihi & hic locus unus eſſe ex illis,quos dixi emendaturum fuiſſe Rodolphum, ſi opus recognouiſſet. Quippe ubi nos repoſuimus,orauiſſe,ibi etiam exemplar illud ſcriptum,quāquam id hac parte non erat manu Rodolphi, non orauiſſe aut oraſſe,ſed orauit habebat. Qui lapſus eiuſdem plane farinæ eſt cum eo, cuius meminimus in principio libri 2.quo etiam in loco plura de eiuſmodi labeculis diximus. quod autem ibi tum diuinabam, ab Rodolpho ita ſcriptum fuiſſe,ut haberet Louanii excuſum exemplar, eam coniecturam interim certiorem fecit exemplar ſcriptum,præſertim cum id ea utiq; parte ipſe exaraſſet Rodolphus.Fabulæ porrò huius qua dicitur fuiſſe uſus Demoſthenes,& Eraſmus in Chiliadibus mentionem fecit.Cōſtat hæc facultas.)De ridiculis ac riſu multa Fabius lib.6.& M.Cicero lib.2.de Oratore.

DE DELECTATIONE QVIBVS rebus fiat, & de digrediendi extra rem propoſitam ratione. Caput IIII.

EXplendus erit mihi fortaſſe numerus. Et quia docendi rationi, mouendi præcepta ſubiecimus, æquum uidebitur,ut quæ iucundam faciant orationem,ſubdamus.Tametſi alio docuimus loco delectationi nullam inueniendi certām rationē poſſe accommodari, magiſque præceptionem huius partis ad rheto-

rhetora, quàm ad dialecticum pertinere. Quia tamen ex rebus etiam naſcitur orationi delectatio, res autem præcipuè ſubduntur inuentioni, idcirco paucis etiam de hac parte dicamus. Delectatio (ut diximus) quia permotio eſt cognitiuæ uirtutis, duæ ſunt autem uirtutes cognitiuæ, ſenſus & mens: idcirco duplicia ſunt quæ delectant, quorum alia ſenſu percipiuntur, alia mente. Et ijdem qui magis ſenſibus uiuunt, & corporis tenentur uoluptatibus, quorumque animus corpori ſeruit, hi magis eam ſequuntur delectationem, quæ ſenſibus obijcitur. Contrà, quorum generoſior & erectior animus omnem in mente curam poſuit, hi uelut inimicas & infeſtas inſtituto ſuo corporis aſpernantur uoluptates, & ſolùm quæ mentem delectant, ſequuntur. Qui inter utroſque ſunt medij, & ſuam tribuendam utriq; partem arbitrantur, utriuſq; etiam uoluptate capiuntur. Quarum itaque rerum uſu quiſq; & perceptione gaudet, earum etiam commemoratione præcipuè delectatur, & his ipſis apud eum maximè captatur orationi gratia. Duplex autem eſt in ſumma, quæ percipitur ex oratione uoluptas, quarũ alia naſcitur ex rebus, de quibus diſſeritur, alia ex orationis percipitur genere. Res, quæ ſenſus oblectant, notæ ſunt. Quiſque enim ſenſus delectatur eo, quod eſt naturæ ſuæ proprium. Vt oculi coloribus lætiſsimis, aures ſonis mitioribus: & reliqui ſuo quiſque obiecto. Sunt quædam tamen, quæ & ad mentem pertingunt: quia uerò propius ad ſen-

ſuum naturam accedunt, & inter ſenſum oblecta-menta numerantur, ut dies feſti, ſpectacula, ludi, chorea, conuiuia, horti floribus conſiti, uerni temporis gratia, fluminum per uirentia prata decurſus, primus iuuentæ decor, corpora pulchritudine conſpicua, amores, ioci, concentus, ſaltationes, & omnia lætiorum annorum animorumq́ue ſtudia, quorum tamen maximè ſunt liberalia quæ oculorum auriumq́; ſtudia morantur. Reliqua, quia craſsiora ſunt, ſordidiora ſunt etiam plerunque, ut quorum etiam nonnulla ſine honoris non ſint præfatione memoranda. Mentem (cuius proprium eſt opus ueri boníque perquiſitio) delectant omnia quecunque docent; quæ magna, admiranda, inopinata, inexpectata, inaudita ſunt reconditarum rerum perueſtigatio, noticia uetuſtatis, & rerum in longinquo poſitarum cognitio, egregia magnorum uirorum dicta factáque, & præclarè in omni genere uirtutis acta. Quæ quidem ſi de eis diſſeratur, iucundam nimirum faciunt orationem, in ſuo quidque genere. Sin aſperior & triſtior ſit de res, de qua dicitur, tum ſolent iſta aurib. expeti. Et uel ſimilitudines docendis rebus, hinc ſummuntur, uel argumentationes quæruntur quarũ explicationi tale quippiam adhiberi ſit neceſſe, uel liberius etiam digreſsione ad ea dilabimur: quod cõmodiſsimè fit, cum fallente tranſitu, ſic ad ea deferimur, ut non ſecuti ea, ſed adducti eſſe uideamur. Trãſitus autem fit aptiſsime, cùm generale aliquid inuenerimus, in quot parata eſt uia ex re propoſita, &

ex

ex quo rurſus in quòd digredi uolumus, facilis eſt acceſſus. Vt qui de laudibus Muſices dicit: ſi uolet ad deſcribendam ueris gratiam dilabi, dicat Muſas libertate animi, omniumq́ue rerum ſecuritate gaudere, & ſyluas fluminaq́ue expetere. Hic quia iam ſyluas & flumina, qui dicit habet, & gaudentem eis muſicen, facilè iam tranſibit in ueris deſcriptionem, cùm ſit in eo ſummus iſtorum decor, & præcipua poßit ex eis percipi uoluptas. Itaque quantus ſit ornatus, quæ gratia florentium uirentiumq́ue omnium, quis frondibus inter ſtrepentium uolucrũ concentus, quàm amœnum riuorum per prata labentium murmur, & reliqua id genus explicabit. Sic in hoc ipſo propoſito ſi dicere uolet, quantus ſit labor Rempub. adminiſtrantis, paratum eſt dicere, muſicam leuare curas, & mentem reficere, hæcq́; deinde cum reip. adminiſtratione coniugere quoniam præcipuè ſit his opus ei, qui rempublicam tractat, cùm tot, ac tantis prematur laboribus, tot curas ſuſtineat: quas deinde enumerabit. Eſt autem huius rei cum apud multos uidere exempla, tum apud Platonem Lucianumq́ue in dialogis, quo pacto ſumpto diductißimo exordio à re propoſita, paulatim & occulto gradu ad id, quod inſtituunt, adrebant. Vtilis eſt differenti hæc tranſeundi ratio, ſi quando res diuerſas una complecti uolet oratione, ſic, ut non turbatam diſiectorum membrorum formam, ſed unius faciem corporis præſtent. Vtilis etiam ſi quando de re tali dicendum ſit, à cuius pri-

ma

ma mentione abhorreant aures, ut tum poſito fauorabili aliquo principio, ſenſim et plũbeo (quod aiũt) pede, ad id de quo dicturi ſumus deducamur. Cuius rei eſt egregium in primis Ciceronis exẽplum in orationis exordio, quã contra legem Agrariã in concione dixit. Quod exordij genus rhetores inſinuationẽ dixere. Cùm enim nihil uideretur magis exaſperaturum populi Romani animos, quàm audire contra legem Agrariam, hoc eſt, ſpem alimentorum ſuorum differentem. Orator dilata omni rei iſtius mentione, primùm hinc cœpit, non ordini ſe orationem de laudibus maiorum ſuorum, ne illis potius, quam populi beneficio conſulatum acceptum referre uideretur, & popularem ſe conſulem hoc ipſo uelle uideri, idq́; in Senatu initio conſulatus ſui dixiſſe, permultaque alia in hanc ipſam ſententiam; nec eſſe ſequi Gracchanas actiones improbet, nec cui diſpliceat, ſi quis de populi commodis ferat. Cumq́ue multis huiuſmodi populi molliuiſſet aures, pauliſper & pedetentim allabi ad rem cœpit; nec ſtatim contrà tendere, ſed primum uoluiſſe ſocium ſe Rullo adiungere ferendis Agrarijs legibus, iſque cùm refugiſſet, & eò adductum ſe tandem omnia diligentius inquiſiſſe diceret, tum demum eò delatus eſt, ut non ſe contra legem Agrariam dicere, ſed contra Rulli dominatum, qui legis ſpecie parabatur, doceret. Conueniens itaque fuit hoc in loco tranſitio latens, ut fauorem, quem dicendi initio colligebat, nuſquam abrupta re, etiã ad aſperiora uſque perferret. Digrediendi autẽ crebrior

brior & magis permiſſa poëtis libertas. Proxima deinde alijs, ut quiſque eſt poëtis dicendi libertate proximus. Sed quia digrediendi ratione ſumus adducti ut digrederemur, rurſus ad inſtitutum reuertamur. Secundum diximus eſſe, quo delectaret nos oratio, ipſum orationis genus. Qua in parte primum eſt, ut habeat oratio motus animorum, colloquia perſonarum, conſilia, euentusq́ue rerum inopinatos. Quæ quidem quanquam ad res pertinere poßint uideri, ex oratione tamen capiunt, quod delectant. Argumento eſt, quòd eadem hæc magna ex parte ſi uideamus, non modò non delectent, ſed offendant. Idcirco in oratione non tam res ipſa, quàm imitatio orationis, qua exprimuntur iſta, uoluptati eſt. Et quemadmodū in pictura pleraque gratißima ſunt propter ſolam imitationem, nec tam rē (quæ pictura expreſſa eſt) quam ingenium miramur imitantis: ſic cùm in oratione, perſonis ſua pro cuiuſque natura, conditioneq́ue uerba tribuuntur, & animorum affectuumq́ue omnium figura effingitur, idq́ue conſequitur oratio, ut non dici, ſed agi uideantur res: & inani quadam imagine audientis animus uelut medium ſe ipſe intra actum iactationemq́ue rerum conſtituit, id quoniam fit orationis uirtute, non rerum natura, idcirco eſt etiam orationi iure tribuendum. Cuius quidem gratiæ capacißimum eſt omnium poëma. Quia enim non rem ſequitur oratio, ſed uoluptati,

orationis res aptatur, utq; maximè placitura ſunt, ſic omnia finguntur, idcirco ſumma eſt rei captandæ uenuſtatis iſtius in oratione libertas. Proxima eſt hiſtoria, ſeuerior tamen & contractioris frontis, ut quam illæſa ueritate ludere oporteat. Ciuilis etiam oratio in narrationibus, ſæpè etiam & inter argumentandũ, uel ueris perſonis uel fictis affectus ſuaq; uerba tribuit, & nõ parum hac orationis gratia ſibi indulget; Ne in dialogis quidem philoſophi expertes huius laudis fuere. Eſt apud Platonem uidere tam diligenter effictas differentes perſonas, ut non Platonis, ſed perſonæ: non uerba audire, ſed uultus intueri uidearis. In his, in quibus ipſa philoſophi loquitur perſona, aut ſi qua ſunt quæ poſita ſunt extra actus rerum, extráq; affectus, exiguus relinquitur iſtis locus. Hocq; præcipuè hac in parte, cùm ipſi differentis perſonæ tribuitur oratio, delectat, quod & in alijs omnibus generibus, quæ diximus, gratiſſimum eſt, ſi boni emineant dicentis in oratione mores: hoc eſt, ſi non ſit de ſe arrogans, ſi de alijs modeſta oratio, ſi benignum candidumq; de rebus proferat iudicium. In primisq; placet ſimplicitas illa, omnia in melius flectẽtis. Iuuat tamẽ interim libertas dicenti, ſine aliena contumelia, quid ſentiat. Harumq; rerum, ſicut omnium in dicendo uirtutum obſeruantiſſimus fuit ubiq; Cicero. Sunt & præter hæc in ortione quæ delectant, quæ propria ſunt orationis, ſententiæ graues acutæ, nouæ, expectatæ, dicta facetè, amarè, ſalſè, prudenter. Ornamenta

namenta etiam omnia uerborum, ſententiarum, & compoſitionis. Sed hæc eloquendi ratione continentur, & idcirco ab his, qui huius rei præcepta tradiderunt, expetenda.

Scholia in caput 4.

Tametſi ut alio docuimus loco.) Lib.2.ca.4. Delectatio, ut diximus, quia ꝑmotio ē cognitiuæ uirtutis.) Superiori libro dictum hoc fuit. Delectare eſt tale aliquid adhibere, cuius ſenſu atque perceptione is qui accipit, gaudet. Vel, eſt aliquid facere, quod ſit ſenſui eius qui id percipit accommodatũ. Et reliqui ſuo quiſque obiecto. quæ ſint obiecta ſingulorum ſenſuum, dictum à nobis eſt lib.1.cap.11.

Quorum tamen maxime ſunt liberalia, quæ oculorũ auriumque ſtudia morantur.) Pulchrum me Hercules hac de re caput eſt apud Aulum Gellium libr.19. Quinque, inquit, ſunt hominum ſenſus, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo aut corpori quæri uidetur, guſtus, tactus, odoratus, uiſus, auditus. Ex his omnibus quæ immodica uoluptas capitur, ea turpis atque improba exiſtimatur. Sed enim quæ nimia ex guſtu atque tactu eſt, ea uoluptas, ſicuti ſapientes uiri cenſuerunt, omnium rerum fœdiſsima eſt. Eosq; maxime, qui duabus iſtis beluinis uoluptatibus ſeſe dediderunt, grauiſsimi uicij uocabulis Græci appellt ἀκολάστους, uel ἀκρατεῖς. Nos eos uel incontinentes dicimus intemperantes: ἀκολάστους enim, ſi interpretari coactius uelis, nimis id uerbũ inſolens erit. Iſtæ autem uoluptates duæ, guſtus atque tactus, id eſt, libidines in cibos atque in Venerem prodigæ, ſolæ ſunt hominibus communes cũ beſtiis, & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur quiſquis eſt his beluinis uoluptatibus præuinctus. Et paulò poſt. Quis igitur habens aliquid

humani

humani pudoris,uoluptatibus iſtis duabus coeundi atque comedendi,quæ ſunt homini cum ſuæ atque aſino communes,gaudeat? Socrates quidem dicebat multos homines propterea nelle uiuere,ut ederent & biberent, ſeſe bibere,atque eſſe, ut uiueret. Hippocrates autem diuina uir ſcientia,de coitu venereo ita exiſtimabat,partem eſſe quandam morbi teterrimi,quem noſtri comitialem dixere. Nanque ipſius uerba hæc tradũt, συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν. Mentem delectant, omnia quæcunque docent.) Pulchrè de his apud Platonem lib.3. de Repub.diſſeritur:Cum triplex,inquit, ſit genus uoluptatis,ſuauisſimum id eſt,quod parti animi,qua diſcimus & erudimur,tribuendum eſt. Eſt autem huius cũ apud multos uidere exempla.) Cicero actione in Verrem 4.cùm ex oppido Thermitanorum antiquisſima ſigna ſublata eſſe quereretur,ſic maioris inuidiæ ac criminationis cauſa digreditur. Etenim ut ſimul P. Africani quoque humanitatem cognoſcatis, & quæ ſequuntur. Plumbeo,quod aiunt, pede.)Hoc eſt,quaſi ſuſpenſo, ac minus firmo greſſu,pedetentim,paulatim.Cicero quodam in loco frigidum argumentum, plumbeum pugionem appellat,quem eundem ſenſum habet & illud. Plũbeo iugulare gladio. In concione.)Ad populũ, ad Quirites.Quam contra legem Agrariam.) Hæc eſt lex illa Agraria,de qua toties mentio fit apud autores, quæque omnium propè bellorum ciuilium fons & origo fuit.Primus eam promulgauit.Sp.Casſius regni affectator. Secuti ſunt eum multi,qui idipſum fecere. Verũ maximos omnium motus hac in re excitarunt.C. & Tiberius Gracchi.Occaſio eius legis ferendæ fuit huiuſmodi:Solebant Romani, quantum uicini agri hoſtibus ademiſſent,partim uenundare, partim redigere in publicũ,& tenuioris fortunæ ciuibus modica penſione utendum locare.Sed poſtea quàm diuites, ita ut fit, augere eas penſiones cœpere,& pauperes à conducendis agris excludere:lata lex eſt,qua ſupra quingenta agri iugera ciuis Rom.habere prohibebatur.Verùm ea lex paucos

admo

admodum annos contra locupletos auxilio fuit. Ac principio quidem ſubornati ſunt alij quidam, qui in illorum uſum agros conducerent. Deinde uelut abrogata iam lege, ipſi etiam ſuis æditis nominibus omnia occupare cœperunt. Cui tam inexpletæ diuitum auaritię, ſæpe à tribunis plebis, cum maximo reipublicæ motu obuiam iri cœptum, id quod tempore Ciceronis feciſſe & Rullum, facile ex ipſius Ciceronis contra Rullum oratione apparet, Nec eſſe, qui Gracchanas actiones im probet.) Duo fuere Gracchi, quorum hic facit mentionem Cicero, Caius & Tiberius, quibus tanta cura fuit rogandæ ferendæque legis Agrariæ, ut perire maluerint ambo, quàm ab ea actione deſiſtere. Et Tiberius quidem ductu P. Scipionis Naſicæ, Caius L. Opimij cõſulis ductu occiſus eſt. Vitam utriuſque ſcripſit Plutar.

DE COPIA IN DICENDO, QVOMODO paretur. Cap. V.

Copia uerò & breuitas in dicendo, quoniam præſertim iſtis inter cætera delectamus, & offendimus, conſtantque etiam inuentione iſta, non alienum uidetur ab inſtituto noſtro paucis de his dicere. Conſtat autem orationis hubertas, uel quia pauca quidem, multis tamẽ eloquimur; uel quãuis paucis dicamus, congerimus tamẽ multa atq; ut nõ magnitudine, aceruo tamẽ rerũ tendimus orationem; uel quod affluentiſsimũ eſt, multa dicimus de multis. Si oſtenderimus autẽ, quõ multa, et quõ multis dicatur, tria hęc cuiuſmodi ſint, facilè erit perſpectu. Multa dicuntur & expoſitione, & argumentatione. Expoſitione dicuntur multa, cùm non tan-

tum

tum ſatis habemus, ſummas rerum explicare, ſed partes omnes proſequimur. Qui dicit enim: Iuno quoniam oderat Troianos, nauigante ex Sicilia Aenea, claſſem eius diſiecit ui tempeſtatum, quarum impulſu delatus ad Africam, à Didone hoſpicio benigniſſimè eſt acceptus. Hoc qui dicit, totum primum Aeneidos librum complexus uidetur. Qui uolet autem paulò huberius dicere iſta, ille quidem cauſas odiorum, propter quas infenſa Troianis erat Iuno, recenſebit. Deinde, ut è Sicilia nauigarint, ſolicitatum à Iunone Aeolum, ut tempeſtatem claſſi immitteret. Non tamen ille preces Iunonis effinget, non pollicita Aeoli, nec quo pacto immiſſa ſit Troianis exequetur, aut iactauerit eos tempeſtas: ſufficiet tempeſtate diſiectos fuiſſe demonſtrare, atque diuerſos alium ab alio ad littora portusq́; Africanos eſſe delatos. Nec Veneris ille querelas, nec Iouis reſponſa, quibus futurus rei Romanæ ſtatus explicatur, attinget. Poſt tempeſtatem, refectis corporibus atque confirmatis animis ſociorum benigno alloquio Aeneæ, tum ut explorandorum locorum gratiam profectus ſit Achate comitatus, Carthaginemq́; peruenerit; cuius urbis condendæ cauſam, & Didonis caſus breuius qui dicet explicabit ſuis uerbis, quàm ut deſcribenda, Venere, & querelis Aeneæ, iactatis'que bino inde uerbis ea effingant. Deinde, ut in templo Ilionea & ſocios reginæ implorãtes fidem, ne littoribus acerentur agnouerit, agnoſcendumq́; ſe eis,

&

& reginæ præbuerit. Nihil hic ad ordinem rerum pertinuerint res Troianæ, pictura in templo expreſſę: nihil Didonis pulchritudo, aut templi forma deſcripta; nihil reliqua multa, quæ ut ornandis rebus immenſum, ita cognoſcendis nullum attulerint momentum. Poëta enim acerrimi ingenij iudicij'que non magni ſanè putauit, qui fuerint caſus, aut ordo rerum Aeneæ, quarum etiam uix tenuis ad ipſum peruenerat fama; ſed ſumpta illius perſona, uoluit tanquam in ſpeculo quodam uarietatem rerum humanarum, uitamque, & mores hominum ſpectandos proponere. Quæ cuncta, ut maiore uoluptate commendaret, latè fudit, quò orationis rerum quæ decorem & gratiam, quæ in anguſtioribus delitescunt, in ipſa amplitudine per omnes poſſet numeros explicare. Quin & hæc ipſa multò poterunt effuſius dici. Nam in cauſis odiorum recenſendis, ſingulæ cauſæ longiſsimarum narrationum ſunt capaces. Et quod poſtea dicitur. Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum Vela dabant; hîc quæ ſit Sicilia deſcribi poteſt, & quæ fuerint manendi ibi, rurſusque diſcedendi cauſæ, & apparatus diſceſſionis, & iam ipſa exprimetur nauigatio. Sic uidemus in prælijs narrandis apud hiſtoricos, tantùm, quæ acies cui ceſſerit, & quarum partium eques pedes'ue alterius profligauerit equitem aut peditem. Singulorum rara fit, aut perquàm breuis mentio, niſi imperatorum, aut eorum qui ordines ducunt; idcirco in anguſtum pugnæ apud eos colliguntur.

II Apud

Apud poëtas, ſingulæ pugnæ ſingula ſæpè implent uolumina. Quoniam non exercituum ſolùm; ſed ſingulorum hominum caſus effingunt, quò magis uarietate & rebus ſub aſpectu ponendis delectent. Sed & ſingulorum caſus quantum poßint extendi, Aeneæ & Turni apud Virgilium, Polynicis & Eteoclis apud Statium, facilè declarat deſcriptio. Dicimus uerò argumentando multa, & quando propoſitam quæſtionem in multas quæſtiones diducimus, & quæſtiones numeroſis colligimus argumentationibus, argumentationesque alijs ſuper alias probationibus confirmamus: & ſi quid exponendum in argumentatione, non contenti caput rei annoiaſſet, totum ordinem eius recenſemus. Vt qui probet, uirtutis nomen etiam improbitati uenerandum eſſe, quoniam piratæ fama Scipionis adducti. Liternum ubi exulabat, profecti ſint: cumque conſpexiſſent eum, rurſus abierint. Id qui iam uolet eo pacto, quo ſuperius oſtendi, huberius exponere, & ubi ſit Liternum, & quare illic exulauerit Scipio, dicet: & in reliquo expoſitionis ordine, Scipioni, piratiſque ſuam dabit, ſi uidebitur, orationem. Multum autem dicimus una de re, id eſt, quoties libuit, circa unam rem hæremus, quodque paucis dici poi tuit, idipſum latè ſpargimus. Idque tribus illis maximè fit modis, quibus diximus rem unam in multa diduci, diuiſione, partione, & dinumeratione: quæ quid ſint, ſuo loco diximus. Ergo ſi quis uolet dicere, uirtutem Ciceroni rempublicam tractanti aptiſ-

ſimam

ſimam eſſe, uirtutem diuidet, proq́; ea religionem, pietatem, iuſticiam, fortitudinem, magnanimitatem, conſtantiam, temperantiam, modeſtiam, prudentiam, fidem, & reliquas uirtutis ſpecies ponere poteſt: pro Republica partes eius, ut ſunt patres & plebs, inopes, potentes, pauperes, diuites. Deinde Ciceronem per adiacentia, aut actus, aut effecta, dinumerabimus: ut qui facundus ſit, qui doctus, qui nouus homo, qui conſularis, qui cauſas agat, & quotidiè in iudicijs concionibusq́ue uerſetur, quæq́; reliqua ſunt huius generis. Poſſunt igitur hæc omnia, uel inter ſe coniungi, & unumquodque unicuique, prout eſt cuiuſque naturæ maximè conſentaneum, aptari: uel ſic ut integra cum diductorum numero componantur: ut primùm diuiſa uirtute, & manentibus reliquis, dicamus: certum eſt religionem, pietatem, iuſticiam, fortitudinem, & cæteras, quas diximus, uirtutum ſpecies, neceſſarias eſſe Ciceroni tractanti Rempublicam. Deinde rurſus diſpertita Republica, nec quẽquam dubitaturũ, quin Ciceroni, qui inter patritios, plebeios, potentes, inopes, & reliquas Reipublicæ partes uerſetur, opus ſit habere uirtutem. Poſt hæc, dinumeratis his quæ Ciceroni adſunt: non enim fieri poſſe, ut qui facundus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæq́ue reliqua huiuſmodi ſunt, Rempublicam adminiſtret, ut id rectè faciat ſine uirtute. Probationum habent iſta faciem, poſſuntq́ue probationes eſſe, ſi quod primum eſt propoſitum, tanquam dubium ac-

cipiatur:nunc tamen non in eum adhibentur uſum. Alioqui quò minus ocioſa & ſupina uideantur,non ineptè probationes aliquæ inter ſpargerentur. Poſſumus itaq; hoc pacto,cùm uiſum fuerit,unam, pluresúe res in oratione poſitas ſpargere, & unamquanq; non uno ſolùm,ſed tribus illis, quos diximus, explicare modis.Quæ quidem propoſitum reſpicientibus exemplum, cùm tentatu, factuque haud eſſe difficilia credum, nihil eſt neceſſe ſingula ſuis exemplis indicari. Eſt & alia ratio dicendi copioſè,quæ fit,cùm unam eandemq; rem iterum atq; iterũ mutatis dicimus uerbis;quo pacto uidemus apud Ciceronem,non ſingula modò membra (quod crebrum eſt uidere apud autores)ſed totos locos repetitos,in eis præſertim orationibus, quas iunior ædidit, qua ætate, ſicut ſemper alioquin, ſic tum præcipuè,omnis affluentiæ cultusque in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehenduntur, nec idcirco ad noſtram pertinent præceptionem.

Scholia in caput 5.

COpia uerò & breuitas.) Fit hoc ſæpenumero apud autores, ut caſus quiſpiam interpoſito relatiuo, quaſi abſolute ac ſine uerbo ponatur. Cicero ad Trebatium Familiarium epiſtolarum lib.7.Cn.Octauius tuus familiaris,ſummo genere natus, terræ filius,is me, quia ſcit tuum familiarem eſſe,crebro ad cœnam inuitat:adhuc non potuit perducere, ſed mihi tamen gratum eſt.

Idem

Idem in 2. Philipica. Agrum Campanum, qui cùm de ue ctigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infli gi magnum Reipub. uulnus arbitrabamur, hunc tu com pranſoribus tuis & colluſoribus diuidebas. Rurſus in Verrem; Nam quis hoc non intelligit, illum abſolutū dijs hominibusque inuitis, eum ex manibus populi Ro mani eripi nullo modo poſſe) Verùm in hiſce omnibus idem caſus repetitur, ac proinde uſitatior eſt locutio, & apud Ciceronem frequens. Rarius eſt, quod hic fecit Rodolphus; à quo hi nominatiui; copia & breuitas, ita in principio orationis ponuntur, ut nullum prorſus uerbum accedat, ad quod ullo modo referri queant. Quod ut apud alios quoque interim fieri, temerè ego ne gare non auſim, ita ſanè quam rarum atque inuſitatum id eſſe, planius eſt quàm, ut quiſquam poſsit ire inficias. Et ut ſemel dicam quod ſentio, aut ego planè fallor opinione mea, aut hic quoque unus eſt ex locis illis quos ſi recognouiſſet Rodolphus, emunctiores procul dubio in lucem prodidiſſent. Per omnes poſſent nu meros.) Perfectiſsimè, abſolutiſsimè Polynicis & Eteo clis apud Statium.) Etheocles filius Aedipodis regis Thebanorum, cum fratre Polynice graue & pernicioſum geſsit bellum, quod uide apud Statium lib 7. Quoniam Piratæ fama Scipionis adducti.) Hac de re ita legis apud Valerium Maximum lib. 2. cap. de Maieſtate. Ad Affricanum eundem in Literna uilla ſe continentē, complures prædonum duces uidendum, eodem tempore forte confluxerunt. Quos cùm ad uim faciendam uenire exiſtimaſſet, præſidium domeſticorum in tecto col locauit, eratque in his repellendis & animo & apparatu occupatus. Quod ut prædones animaduerterunt, dimiſſis militibus, abiectiſque armis ianuæ appropinquant; & clara uoce nunciant Scipioni, non uitæ eius hoſtes ſed uirtutis admiratores uenisſe, conſpectum & compreſſum tanti uiri, quaſi cœleſte aliquod beneficium expetentes, proinde ſecurum ſe nobis præſtandum præbere ne grauaretur. Hæc poſt quam domeſtici Scipioni

retulerunt,fores reſerari, eosque intromitti iuſsit. Qui poſſes ianuæ,tanquã aliquam religioſiſſimam aram, ſanctumq; templum uenerati cupidè Scipionis dextram apprehenderunt:ac diu oſculati,poſitis ante ueſtibulũ domis,quæ deorum immortaliũ numini conſecrari ſolent, læti,quia Scipionem uidere cõtigiſſet, ad lares proprios reuerterunt. Vbi ſit Liternum.) Strabo lib.3.id oppidũ eſſe ait Campaniæ,inter Sinueſſam & Cumas,fluuiumq; eiuſdem nominis præterfluere. Quare illic exulauerit Scipio.) De hoc lege T. Liuij de bello Macedonico & Aſiatico librum 8. Diuiſione,partitione, dinumeratione.)Hæc quid ſint,explicatum eſt lib.1.cap.7.& 9.Illud hoc loco obſeruet lector,eandem eſſe, quã hic dinumerationem uocat Rodolphus, & quam illic enumerationem.Deinde Ciceronem per adiacentia.) lib.2.cap.11. Qui nouus homo.) Ita dicebantur,qui nullas demonſtrare poſſent maiorum ſuorum imagines, aut illorum res geſtas,uirtutesq; iactare, ſed ſua ipſi uirtute ac induſtria honores eſſent adepti. Sic Iphicrates ille Athenienſis,obiiciẽte ſibi quodam,quod nouus homo eſſet: Mei,inquit,generis ſplendor à me incipit,tui in te deſinit. Et Cicero in Saluſtium; Ego(inquit) maioribus meis uirtute mea præluxi, ut ſi priùs noti non fuerint,à me accipiant initium memoriæ ſuæ,tu tuis uita, quam turpiter egiſti,magnas offudiſti tenebras,ut etiam ſi fuerint egregii ciues,certè uenerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos uiros obiectare, ſatius eſt enim,me meis rebus geſtis florere,quàm maiorum opinione niti: & ita uiuere,ut ego ſim poſteris meis nobilitatis initiũ, & uirtutis exẽplum. Eſt & alia ratio dicendi copioſe.) Cicero lib.4.ad Herennium de expolitione, & Eraſmus lib.2.de copia in expolitione. Vide item Trapezuntium libro Rhetorices quinto.Quas iunior edidit.) quarum omnium prima fuit pro Roſcio, ueluti eius orationis teſtimonio conſtat.

QVAE

QVAE SIT AD BREVITER DICENdum uia. Cap. VI.

BRueuitatis ratio facilior eſt; quarum enim rerũ collectione copia paratur, earum rurſus prætermiſſione breuitatem conſequemur. Contraria enim (ut inuulgato uerbo eſt) contrarijs oriuntur cauſis. Breues erimus in exponendo quidem, ſi trita in omnibus breuitatis ſequemnr præcepta, hoc eſt, ſi rem non à primis utique initijs, ſed ſolùm quatenus inſtituto noſtro ſufficit, ordiamur. Aeneas utique apud Virgilium narraturus inſidias Græcorum, non labores periculaque bellorum, quibus perfuncti erãt recenſet; ſed protinus cepit; fracti bello, fatiſque repulſi. Deinde, ut in reliquo decurſu expoſitionis, quicquid ad rem noſtram non pertinet, prætermittamus, cuiuſmodi eſt (dixit, & multa alia, quæ nunc non eſt narrandi locus) &; (dixit quæ in rem putabat) &; reſpondit, quæ ſibi uiſum eſt. Quæ moderatio pleriſque noſtra ætate ſtudia tractantibus uſqueadeo deeſt, ut non ſolùm uelint, quicquid de re poßit, exequi, ſed etiam cuiuſcunque ullæ parte poteſt inferri mentio, id undique quæſitum accerſant; & quamuis diuerſa, quamuis repugnantia propoſito ſuo, uiribus detorta tamen inculcent: ex quo iam in friuolis pleriſque & leuißimis quoque rebus nullus ſcribendorum uoluminum, neque modus neque finis fit. Poſt hæc, ſi non ſingulas rerũ particulas dicendo proſequemur, ſed ſatis habebimus, ſummas, & uelut faſtigia rerum perſtringere.

Cuius rei cùm multa ſunt apud autores exempla, cuiuſmodi eſt apud Virgilium: Punica regna uides, Tyrios, & Agenoris urbem, & tota fundatæ Carthaginis explicatio, quæ ſequitur. Itē in quinto. Interea Aeneas urbem deſignat aratro, Sortiturq́; domos, hic Ilion, hæc loca Troiæ, & reliqua. Sic apud Terentium: Placuit, deſpondi, hic nuptijs dictus eſt dies. Tum præcipuè poterunt iſtud oſtendere argumenta Comœdiarum, quæ paucißimis uerſiculis totum fabulæ complexum tenent. Et declamationum themata, quæ cùm breuia admodum ſint, uerboſis exponuntur plerunq; in declamatione narrationibus. Sic & apud ſcriptores rerū crebrò uidemus copioſè fuſeq́; res dictas ab alijs, rurſus ab alijs in paucißima uerba contractas. Poſtremò, ſi quod uel ex præcedentibus aut ſequētibus ſatis poteſt percipi, ut id ne dicamus quidem. Quod ſolet autem adijci, ne bis eandem rem dicamus, id cui præcipiēdum eſt, ignarum eſſe, quid ſit breuias, oportere credam. Ex ſequentibus præcedentia intelliguntur, ut apud Virgilium in quinto: Gaudet regno Troianus Aceſtes. Ex eo, quod quidem non dixit Poëta, ſatis perſpicitur, imperio Aceſtæ ſubdidiſſe urbem recens conditam, & depoſitos in ea Troianos. Sic apud Terentium in Andria, ex eo quod dixit Crito; Eius morte ad me lege redierūt bona, nec mortuam eſſe, nec cognatam ſibi prædixerat: utrunq; tamen ex eo intelligitur. Ex præcedentibus, ut quoties mandata, conſilia, cauſas'ue explicuimus, quibus uel ordo ſequentium rerum, uel uis

fa-

facilè conſpicitur, quale eſt in Phormione Terentij En paraſitus quidam Phormio, & quæ ſequuntur. Deinde ſubijcit. Ego te cognatum dicam, & tibi ſcribam dicam. Non dicit hoc dixiſſe Phormionē, quod ipſum ex figura uerborū facilè perſpicitur. Sed hoc quidem prioris loci exemplū eſt. Quod aūt huius eſt loci, poſtquam totum ordinem conſilij recenſuit, deinde rem ipſam, quæ hoc pacto geſta eſt, cùm poſſēt hinc cognoſci, ſolùm dixit: Perſuaſit homini, factū eſt, uentum eſt, uincimur, dixit. Argumentationum breuitas in eo poſita eſt, ſi primùm uel recidamus multitudinem quæſtionum, uel quæ ſi fuſius tenderentur, quæſtiones futuræ erant, eæ breuiter argumentationum ſpecie colligantur. Tum ſi quis ſumimus quæſtiones, quàm pauciſſimis argumentationibus confirmemus: ſed ne argumentationes quidem latè fuſeque colligamus, uerùm nonnunquam pro tota argumentatione ſolam ponamus propoſitionem. Ut. Quid repetam exuſtas Ericino in littore Claſſes? Quid tempeſtatum regem, uentosque furentes Aeolia excitos? Singulæ argumentationes ſingulis propoſitionibus explicātur. Quin una quandoq; propoſitione ſingulis propè uerbis denſamus argumēta. Vt apud eundem autorem: Quin natam egregio genero, dignisq; hymenæis Des pater, & pacem hanc æterno fœdere firmes. Pro eo quod dicere inſtituit, ut natam daret Aeneæ, inquit, natam egregio genero: argumentum eſt. Idcirco enim colligitur dandam eam eſſe Aeneæ, quoniam ſit egregius gener.

Sic

Sic quod ſubdidit: Digniſq; hymenæis, quanquam id priori propè ſit idem. Sic etiam: Des pater, & curam filiæ, & poteſtatẽ uno nomine collegit. Sic quod poſtremum poſuit: Et pacem hanc æterno fœdere firmes. Breuius adhuc eſt, quod Dido inquit, cùm cauſam, quare coniugium auerſaretur dixiſſet, ſubiecit: Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ. Cùm uellet mollire facem amoris ſui, huic uni dixit, quaſi iuſtior eſſet ſibi uenia hac in parte, quæ nulli alteri delicto locum eſſet datura. Et culpæ dixit, non peccato, non crimini. Nec tamen dixit admiſſuram ſe: ſed potui, inquit, & forſan, & ſuccumbere: ut non ipſa factura iſtud, ſed amoris im petu uictum iri uideretur. Hoc itaq; pacto conſeque mur, ut quandoq; quantumuis multa, breuiter tamẽ ea dicamus. Nec enim fieri poterit, ut hac denſitate ſtipemus argumenta, ſi uelimus ſingula eis, quos ſuperiùs dixi, modis dilatandi, id eſt, uel diuiſione, uel partitione, uel dinumeratione diffundere. Breuitas igitur his rebus maximè conſtat.

Scholia in caput 6.

Aeneas itaque apud Virgilium.) Secundo Aeneid. punica regna uides.) Verba ſunt Veneris ad Aeneam, primo Aeneidos libro. Sic apud Terentium, Placuit, deſpõdi.) Simonis illius Terentiani uerba ſunt in Andria. Quid repetam exuſtas.) Sic Venus Aeneidos libr. decimo. Quin natam egregio genero.) Drancis oratoris uerba ſunt apud Virgilium lib. xj. quod Dido ait) Aeneidos in lib. 4.

QVIS SIT OPTIMVS IN DICENDO COpiæ, breuitatiſq; modus. Caput VII.

MAgni eſt & uel præcipui in dicendo opus iudicij, quis ſit orationis commodiſſimus modus, & quo fine ſit breuitas copiaq; claudenda. Nec ſanè res eſt, quàm facilè præceptis comprehenderis, quoniam autores (quorum obſeruatio primam ædendorum præceptorum uiam aperuit) non eundem omnes in dicēdo ſtatuêre modum: cùm alijs plena & quodam affluentiæ impetu rapta probetur oratio: alijs aſtricta & arguta, & neruis magis quā carne commendata eloquentia, placeat. Quoque difficilius ſit hæc in alteram partem uel damnare, uel laudare, duo maximi omnis qui in dicendo uiri effecêre, Demoſthenes et Cicero, quorum uter fuerit eloquentię laude prior, magna fuit ſemper, eritq; contentio inter utriuſq; doctos linguæ, cùm quiſq; uelut patriam hanc laudem, non ſine magnis atq; dijudicatu difficilibus aſſerat cauſis. Cùm ergo Demoſthenes breuitatis fuerit amantior, Cicero copiæ: & (ut Quintiliani iudicio huius à me ſententiæ repellam inuidiam) illi nihil poßit detrahi, huic nihil adijci, non erit utique facilè inter diſſentientia tantorum uirorum iudicia, utrum ſit potiùs, inuenire. Si quis tamen certam aliquam, & uelut præfinitam poſtulet legem, haud inuenio quid rectius ei reſpondeatur, quàm medium illud, quod inter nimium, parumq; eſt, quod modum uocant, id, ut in

omni

omni re, ſic in hac etiam optimum eſſe. A quo ſi quis alterutrã in partem aberabit minùs quidẽ erit mea ſententia culpandus, qui in id, quod plus, quàm quod minus eſt, deflexerit. Nam qui minus dicet, aut non intelligetur ſatis, aut non ſatis proba bit, aut utrunque pariter: dicentisq́; culpa, rei dam no, de qua dicitur, luetur. At ſi plus dicat, quan quam dicenti fortè ſit quod obijci poßit, uullo tamẽ id rerum uel intelligentiæ uel fidei detrimento cõſta bit. Satius itaque fuerit ſemper, uel faſtidiri potius dicentem, quàm rem parum probari. Modus autem quem dicimus ſequendum eſſe, ex inſtituto dicentis maximè definiendus erit. Pro cuiuſque enim deſti natione, ut uel docere, uel mouere, uel delectare cupit, optimus putandus erit eſſe modus, quo pote-rit quiduis horum conſequi, qui dicit. Ergo in re-rum auditorumq́; diſcrimine, tota huius rei poſita eſt ratio. Partem tamen nonnullam ſibi uendicabit, qui dicet. In his itaq; rebus, in quibus credentem fin gimns auditorem, docendiq́; tantùm dicimus cau-ſa, ut in rebus geſtis explicandis, tradenda rerum natura, artium præceptis docendis, reliquisq́; id ge nus, quæ propè expoſitione traduntur, breuitas fe-rè gratißima eſt, quoniam id quæritur ſolùm, ut in-telligat qui audit. At cùm res eſt cum aduerſario, qui peruincendus eſt oratione, uiribus eſt opus, quæ plerunque mora plus, quàm impetu ualent. Quo-uſque non probauerimus ergò quòd ſumus aggre ßi probare, quatenus tamen rei natura probatio,

nem

nem accipiet, non uidebimur legitimam dictionis impleuiſſe menſuram. Quicquid autem ſuperabit, id huic inſtituto putabimus ſuperuacuum. Mouendi (quoniam, ut ſæpè iam diximus, non eſt aliud motus, quàm uehemens quædam probatio) idem modus eſt, qui docendi. Delectationi latius plerunque indulgetur. Vnde fit, ut quæ poterant perſæpè paucisſimis abſolui, poſtquam occupauit aures audiendi uoluptas, noſtræ oblectationi largiſsima demus, atque expetamus tempora, cũ rebus alioquin quãuis anguſta ſufficerent. Ex eiſdem cauſis, quas diximus uenit, ut doctis, prudentibus, grauibus, ſeueris auditoribus breuior oratio paretur. Facilius enim docentur, uel uolunt uideri diſcere: minusq́; affectibus, & dicendi illecebris obnoxios ſe præbent. Populus, atque omnis promiſcua multitudo, omni copia, impetu, ſplendoreq́; dicendi eſt demulcendus. Idcirco ad illos cuncti panduntur eloquentiæ ſinus. Nec ſanè eſt ulla maior eloquentiæ fax, quæue acriores ſubijciat dicenti ſtimulos, quàm latiſsima audientium corona. Eis autem qui dicunt, magnanimis quidem, & acribus, & indoctis, ſiue ſint tales, ſiue affectent uideri tales, aptior eſt breuis dictio. Quoniam magnanimi natura ſunt imperioſi, fidemq́ue nõ tam orationi, quàm perſonæ deberi putant. Et principes ſingula uerba ſua uelut legem accipi uolunt, ut quos ſæpè, quamuis pauca grauent uerba, & uel ſolis nutibus ſuis deberi obſequium credant. Vnde & in Græco prouerbio eſt, dominos ſeruis ſuis

monoſyllabos eſſe. Acres, magis urgere uidentur breuitate. Indocti non habent unde copiam parent. Ergo quamuis perſæpè multa ſint eis dicenda, ſingulis tamen breuitas magis conuenerit, ut quanquam longa, accelerata tamen dictio uideatur. Contrà humilioribus, ſedatis, prudentibus, doctis, ſectanda magis eſt hubertas. Hi ſunt enim, qui uidentur & uelle poſſe rem quamlibet exactè docere: & non ſolùm quid ſit unumquodq; oſtendere, ſed rationem quare ita ſit afferre debere. Sic rebus etiam perplexis, dubijs, numeroſis, grandibus, adhibēda eſt copia. Tenues uerò, & nullius momenti, apertæq; & ſimplices, breuiter dicentur. Breuiter enim poſſunt doceri. In partibus orationis (ſiquidem argumentatione conſtet oratio) longior expediet dictio, ut quæ fidē ſit maiori labore factura. Expoſitioni in uniuerſum breuitas eſt aptior, quanquam expediant nonnunquam etiam in ſuo genere narrationes huberiores, ut ſicubi res repetenda altius, uel præſertim ſi ſit inferendus acrior affectus, ſiue quemadmodum ſolet, retinendus uoluptate ſit auditor. Omnis tamen in ſuo genere expoſitio, debet argumentatione breuior eſſe. De exordio & concluſione cum re deliberandum eſt, & cum orationis etiā magnitudine: ſicut meminerimus partes eas, & uelut acceſſiones orationis eſſe, nec rei docendæ, ſed auditoris conciliandi cauſa paratas. Facilius itaq, quis copia in eis, quàm breuitate peccauerit. Niſi tamen præſens rerum conditio, latiorem

tiorem etiam in his partibus dictionem popoſcerit: tum utilitati nimirum cedent præcepta, quæ in hoc præcipiuntur ſolùm, quoniam creduntur utilia. Quòd ſi contrarium res ipſa tulerit, ſicut in omni uita ſolemus, ſic in oratione, non quòd aliàs, quãquàm ſæpè, laudatum: ſed quòd nunc quamuis in præſentia ſolùm fuerit optimum, ſequemur.

Scholia in caput 7.

Demoſthenes & Cicero.) De his Fabius Quintilianus lib.10. Oratores uerò, uel præcipuè, inquit, Latinã eloquentiam parem facere Græcæ poſſunt. Nam Ciceronem cuicunque eorum fortiter oppoſuerim. Nec ignoro, quantam mihi concitem pugnam, cum præſertim id non ſit propoſiti, ut eum Demoſtheni comparẽ hoc tempore. Neque enim attinet, cum Demoſthenem in primis legendum, uel ediſcendum potius putem. Quorum ego uirtutes pleraſque arbitror ſimiles, conſilium, ordinem, diuidendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ ſunt inuentionis. In eloquendo eſt aliqua diuerſitas, denſior ille, hic copioſior: ille concludit aſtrictius, hic latius pugnat, ille acumine ſemper, hic frequenter & pondere; illi nihil detrahi poſſet, huic nihil adijci, curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certè & commiſeratione, qui duo plurimum affectus ualent, uincimus. Et quæ ſequuntur. Quod modum uocant.) Notum eſt illud Heſiodi, πλέον ἥμισυ παντὸς, & Horatius; Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines. Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum. Item Phocyli. πάντων μέτρον ἄριστον, &c. Minus quidẽ erit mea ſententia culpãdus.) His plane cõſona ſunt, quę hẽt Quinti. li.4. c. de narratione. Et rurſus lib.12. Non. n. tã obeſt, inquit, audire ſupuacua, quã ignorare neceſſaria. Cic. tamẽ in Ora. In omnibusq; rebus, inqt. uidẽdũ eſt, quate-

quatenus.Etſi.n.ſuus cuiq; modus ē,tñ magis oſtēdit nī miū,quā parū.Nec ſane eſt ulla maior eloquētiæ fax.) Quantā uim habeat in excitando Oratore corona aſtā tium,de ea re nonnihil attigimus li.1. Dominos ſeruis ſuis monoſyllabos eſſe.] Solent enim domini imperioſiores rem indignam cenſere,ſi pluribus uerbis ſit utendum ad ſeruos.Atque adeo dimidiatis interim ſemipleniſque uerbis ſat habent,ſi quid actum uelint,ſignificare. quòd ſi quis paulo hebetior,non uel ex nutu,uel ex duabus ad ſummā ſyllabis,quid ſibi Chremes ille ſuus uelit,ſtatim intelligat,hui,quæ tum ibi obiurgationes? quæ fulmina?quæ tonitrua?& quid non? Cœlum ruere credas,& Iouem ipſum cum omni ſtrepitu ſuo inde decidere.Tum utilitati cedent præcepta.] quid enim ſtultius,quid ineptius,quàm cum diſpendio cauſæ adhærere uelle præceptis?quæ in hoc modò ſunt inuenta, ut ꝓſint,non etiam ut officiant.Porrò ad exactam totius huius capitis intelligentiam plurimum momenti attulerint libri Eraſmi de Copia, & quæ de narrandi breuitate præcipiunt rhetores.

DE DISPOSITIONE QVID SIT, ET quotuplex ordo rerum. Cap. VIII.

DE ratione inueniendi, quam cōmodiſsimam crediderim,ſit nobis hactenus dictum. Nec ſolùm, quibus ex locis facienda eſſet, ſed qua facilimè uia nós ad inuentionem eius,quid quaque de re quæreretur perduceret,quàm potui conatus ſum apertiſſimè tradere:dixique,quęcunque utilia huic inſtituto pro captu meo putaui,ut nō optimo forſitan euētu, optima certè fide. Reliquum eſt,ut de diſpoſitione pauca ſubijciamus. Et ſunt quidem pauca,quę de ipſa dicantur. Nec enim res eſt,quæ cōſtet ita mul-

tis

tis præceptis. Ariſtoteles in rhetoricis ne attigit quidem hanc partem, in octauo Topicorum perpauca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus, quique alij de ea re dixêre. Quo excuſatius nobis fuerit, ſi breuius eam perſtringamus. Quam quidem ſi præteriſſemus in totum, poteramus fortaſſe Quintiliani autoritate culpam hanc tueri: qui cùm de diuiſione, ideſt, de ratione controuerſiarum in ſingula quęſtionum capita diducendarum dixiſſet, copioſiſſiméque eſſet hunc locum executus; de diſponendi deinde arte, nullis perpetuis legibus ſtatui credidit poſſe, ſed conſilium ſumi ex præſenti rerum conditione. Ego quemadmodum inueniendi uiam, ita collocandi quæ inuenta ſunt, formam etiam quandam eſſe puto. Quæ quidem ut uaria multiplexque ſit, neque in uniuerſum demonſtrari queat dicentur tamen ea, quæ creberrimè conueniet facere. Extra quæ ſi quid res ferat, quod faciendum ſit, idq; ab his quæ dicta ſunt diſcrepet, eorum tamen collatione, quæ plurimum obſeruauimus, præſenti quoque uſui aliquod ſuccurret conſilium. Vtque inter ſana numerantur morborum remedia, quæ ſanitatis tempore alioquin perſæpè eſſent mala; ſic inter præcepta putabitur, ſi quid ſi quod legem pręceptorum fugiat, in eo ordinem quoque præceptorum uitaſſet. Ac difficile erit inuenire, quod Quintilianus credidit inueniri non poſſe. Erit quidem difficile poterit tamen fortaſſe. Vtque à nobis non poßit, uel in hoc tamen conandum, ut noſtro errore alijs cauſam

demus fœlicius iſta tentandi. Cùm ſit autem diſpoſitio (ut Cicero inquit) ordo & diſtributio rerum, quæ demonſtrat, quid quibus locis conueniat & collocandum ſit: non abs re fuerit fortaſſe uidere in primis, quotuplex ſit ordo rerum quem in diſponendo ſequamur. Is mihi triplex maximè uidetur. Aliæ ſunt enim res quæ ſtatutum quendam & certum ex ſe habent ordinem; ut annus prior ad unum ſequentem. Aliæ uerò ſunt res, quæ uel non habent ordinem; uel quanquàm poſſet earum certus eßе ordo aliquis; nos tamen nollum ſequimur; ſed ſolùm utcunque alia alij aptiſsimè ex dicendi occaſione ſubtexi poteſt, proinde ſubiungitur. Quale eſt apud Liuium cùm de Papyrio Curſore dicit, quod omnes hunc maximè, ſi Alexander arma in Iatliam uertißet, illi parem deſtinaßent: hinc ſumpta occaſione, quærit, quis fuerit euentus futurus, ſi bellum Romanis Alexãder intulißet. Tertio loco eſt, cùm rerũ ordinem conſultò turbamus; & quæ priores ſunt, poſteriore loco ponimus. Vt cum prius eßet dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex longa nauigatione Aeneas ui tempeſtatum tandem ſit in Africam eiectus; quod poſtremum eſt. Virgilius primo libro narrat; deinde priora illa ſequentibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis eſt. Secundus arbitrarius (ſi ita uolumus) dici poteſt: Tertius eſt, quem artificialem uocant. Et naturalis quidem ordo in quatuor iſtis poſitus eſt, prout aliud alio prius poſteriuſúe quadrupliciter dicitur. Eſt.n.

prius

prius aliquid tempore; ut dies heſternus ante hodiernum, & hodiernus ante craſtinū. Eſt & aliud prius exiſtendi neceßitate, uel (ut aliter loquimnr) prius natura. Id eſt autem huiuſmodi, ut ſi hoc ſit, non ideo neceße ſit aliud exiſtere; ſi autem exiſtat aliud neceße ſit hoc utique exiſtere. Hoc ergo prius eſt, ut ſi ſit animal, non oportet idcirco hominem eße; ſed ſi homo eſt, conſequens utique eſt & animal eße. Prius ergo animal eſt homine. Hoc pacto prius eſt genus ſpeciebus, partes toto, cauſæ euentis, ſubiectum adiacentibus ſuis. Dicuntur & alia alijs priora poſitione, ut per fretum Gaditanum in orientem nauiganti, prior eſt Hiſpania quàm Gallia; & hæc prior, quam Italia, poſtquam Peloponeßus ſequitur. Sic contrarium dirigenti curſum, prior quàm Italia Peloponeßus erit; & deinceps, ut antea quodque fuit prius, ita nunc fiet poſterius. Sic, & per hominis eunti membra, primum, ſi deſcendamus, caput erit, poſtremi pedes: ſic aſcendenti primi pedes erunt, caput ultimum; mediorum uerò ſic unumquodq; prius erit, ut huius uel illius ordinis primo fuerit propius. Poſtremò dicitur prius, quod eſt dignatione præſtantius. Sic prior eſt Conſul prætore, & Tribuno Prętor, & aurū prius argēto, & argentū orichalco dicimus. Conuertimus tñ interim, & ab infimo ordinem ducimus; primumque nō quod optimum, ſed quod uilißimum facimus; ſic in magiſtratibus quæſturam primam, poſtremam dictaturam & in metallis plumbum primùm, aurum poſtremùm

numeramus. Niſi tamen hunc ordinem malimus nō naturalèm, ſed artificialem potius uideri. Plerunq; autem fit, ut id quod alia ratione prius dicitur, alia ſit poſterius. Vt tempore quidem pueritia prior eſt quàm iuuenta, æſtimatione tamen & dignitate pueritiam iuuenta præcedit. Fieri itaq; poteſt, ut ordo, qui alia ratione non naturalis eſſet, alio tamen captu ſecundum naturam ſit inſtitutus.

Scholia in caput 8.

In octauo Topicorum perpauca tradidit.) Ariſtoteles Topicorum lib. 8. non in uniuerſum de ordine ad diſpoſitione tractat orationis cuiuſque, ſed de ea ſola, quæ conuenit certaminibus ac cōflictibus iſtis ſcholaſticis, aut ubi alioqui uiua uoce diſceptatio fit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus.) Quintilianus de diſpoſitione agit li. 7. quo in loco inter alia multa dicit & hæc. Quapropter totus hic liber ſeruiat diſpoſitioni, quæ quidem ſi certa aliqua uia tradi in omnes materias ullo modo poſſet, non tam paucis contigiſſet. Et paulo poſt; Sed meminerimus, inquit, ipſam diſpoſitionem, plerunq; utilitate mutari, nec eandem ſemper primam quæſtionem ex utraq; parte tractandã. De diſponendi deinde arte.) Hic locus Quintiliani eſt inſtitutionum lib. 7.

Cum ſit autem diſpoſitio, ut Cicero, inquit, diſtributio rerum.) Sic fermè & Quintilianus: Diſpoſitio eſt utilis rerum ac partium in loco diſtributio. Et alio quodá loco. Diſpoſitio eſt rerum quàm optimo ordine collocatio. In rhetoricis ad Herennium finitur hoc modo, Diſpoſitio eſt, per quam illa quæ inuenimus, in ordinē redigimus, ut certo quicq; loco pronuncietur. Quale eſt apud Liuium, cum de Papyrio Curſore dicit.) Locus is quem deſignat Rodolphus, eſt primæ decados lib. 9.

Prout

Prout aliud alio prius poſteriuſ'ue quadrupliciter dicitur.) Hæc eadem ferè Ariſtoteles in ijs, quæ uocāt poſt prædicamenta. Quanquam is quintum ſignificatum addit, quo id prius dicitur, quod tametſi ſimul eſt tempore, tamen alterius cauſa eſt. Verbi gratia. Tempore non præcedit diem ſolis ortus, tamen quia cauſa diei eſt, idcirco prior eſſe dicitur. Fretũ Gaditanum.) Quod iuxta Gades eſt in Hiſpania. Poſtquã Peloponeſſus.) De hac libri ſecundi capite decimo.

QVIS POETIS ORDO, QVIS HIſtoriæ, quis tradendis artibus conueniat. Cap. 9.

Ordinis ergo hæc ſunt diſcrimina. Dicamus iam, quis ordo, cui orationis generi cõueniat, priusq́; de ea quæ expoſitione, deinde quæ argumentatione conſtat. Quæ igitur expoſitionem habet, oratio, ſiquidem rerum geſtarum ordinem aliquem decurſumq́; recenſet, naturalem temporum ſequitur ordinem. Idq́; nedum ſeuerior & fidem captans lectoris hiſtoria, ſed lætius etiam liberiusq́; poëma, ut quod oblectandis ſolùm auribus ſit deſtinatum. Eſt tamen differentia poëticæ diſpoſitionis ab hiſtorica, uel maxima, quòd poëta quantum ad ipſius, hoc eſt, ad narrantis perſonam pertinet, in ſpeciem tantum ſequitur temporum ordinem: quantum autẽ eſt ex rerum geſtarum natura, plerunq; perturbat eas, atq; à medijs orditur rebus. Deinde quæ primæ fuerãt, earum poſterius perſonæ colore alicuius, aut alio quouis commento infert mentionem. Sic Virgilius (ut notiſſimo utamur exemplo) à nauigatione

Aeneæ,qua in Africam tempeſtatibus delatus eſt, initium facit,quę fuit circa finem erroris eius:Troię captiuitatem & labores eos, quibus ſeptimum ad id annum circum maria iactatus, ipſe Aeneas, ſecundo deinde tertioque libro narrat. Quibus in rebus ſi ſequamur colorem narrandi poëtæ, naturalis quidem eſt ordo, prius enim erat ut Aeneas tempeſtate appelleretur in Africam, quàm Troiæ excidium erroresque ſuos Didoni narraret. Sin uerò res ipſas reſpicimus, non perſonas, quibus dat orationem poëta, iam uidemus contrarium naturali, id eſt, artificialem ordinem eſſe. Prius enim neceſſe fuit capi Troiam & Aeneam labores longæ nauigationis illius euoluiſſe,quàm ex Sicilia in Africam ueniret. Proinde quoq; artificialem hunc uocamus ordinem. Simile eſt in comœdia atque tragœdia. Si intuemur enim faciem rerum, quæ deducuntur in actum, quæque perſonam imitatione exprimuntur, naturalis uidetur ordo. At totum uerò fabule complexum reſpicienti, cùm perſæpè ab his quæ circa finem eius ſunt,incipiant ſcriptores: & quæ priora ſunt,perſonarum uerbis per occaſionem explicentur:quæque prima ſunt,ea ultimis quandoque iungantur: ut in Andria Terentij, ſimul naufragium Phanniæ aperitur,&nuptiæ Pamphili Glycerijque confiunt. Hæc qui uideat,facilè eſt cognitu,arte autoris hunc ordinem,non rerum natura conſtare. Facilimè autem hoc poëmati contingit, in quo actus ſunt & perſonæ,quod δραματικὸν Græci uocant. Quoniam

niam paratum ferè eſt, quamlibet orationem dare perſonæ. Qua commoditate fit, ut perſæpè dialogi quoque laſciuiant, & in quoduis undecunque libuit deflectant, præſertim ij qui paulò lætiores ſunt. Cuius rei apud Græcos quidem cum alios multos, tum in primis apud Lucianum eſt uidere expreſſa pluri mas in formas exempla. Heroico carmini non eſt tanta copia huius rei. Ergo & perſonæ quidem ordinem reuocant nonnunquam, iam pictura res exprimuntur: iam uates, manes, oracula, & præterita cōmemorant, & longè poſt uentura prædicunt. Danda tamen his omnibus in hac libertate eſt opera, ut ſi non rerum, quomodo eæ geſtæ ſunt temporum tamen, quibus ſub alienis perſonis eas narrăt, ſaluus ſit ordo. Hiſtoriæ, cuius prima laus eſt ueritas, naturalis tantùm ordo conuenerit, ne ſi figmentis iſtis aurium gratiam captet, fidem perdat. Ergo ſi fortè hiſtorico narrandæ res eſſent Aeneæ, non ille incipiet, unde Virgilius eſt orſus. Sed ſi uolet utique Troiæ excidium narratione ſua complecti, ab ea faciet initium. Deinde ſequentur errores Aeneæ: hæcque ſuis, non Aeneæ uerbis erunt dicenda. Tum denique dicet, quo pacto in Africæ littora ſit ui tempeſtatis eiectus. Iam ſi qua mentio uerborum Didonis, quibus illa Troiæ, Aeneæque caſus ab ipſo percontata ſit, ſatis erit dixiſſe: omnia Aeneam illi recenſuiſſe, & urbis ultimam noctem, & pericula quibus iactatus ſit. Nec ſolùm erit, hic ordo ſeruandus in ratione temporum, ſed

etiam eo modo prioris, quo diximus cauſam priorem eſſe euentis, & reliquis etiam ferè modis prioris. Nam & cauſæ rerum conſiliaq; prius explicantur: & ſicubi inſignium uirorum mentio interuenerit, deſcribuntur naturæ moresq; eorum, quoniam & ipſi ſicuti autores geſtoresq; rerum, natura præcedunt eas. Iam in locorum regionumq; ſitu deſcribendo, diligenter poſitionem eorum ſequatur oportet: & orationem uelut per loca circunferenti ſibi; ut primum quodq; occurrit, ſic aptiſsimè primum docetur. Quod ſi plures res, & nullo inter ſe deuinctas ordine tractet hiſtoria, ut cùm geſta eodem tempore plura deſcribet bella, quæ quamuis ſimul geruntur, ſimul tamen narrari nequeunt: in his ferè ſcriptoris arbitrio ſteterit, quas res priores, quas deinde explicare uolet: conſuletque præcipuè rerum noticiæ, & quo pacto poterunt illæ commodiſsimè cognoſci, cum tradendarum faciet ordinem. Sic Liuius, quum res ſecundo bello Punico & in Italia & Hiſpania, alijsque etiam locis nonnunquam uno tempore geſtas ſcribit, ſi quando Hiſpanienſes res ſumat ſcribendas, longiore nonnunquam tractu proſequitur eas, ſicubi uerò uiſum fuerit, quanquã & interea aliæ fuerint alijs geſtæ locis: quo minus conciſa interim & interrupta mẽtio rerum, altera cognitioni alterius obſtet. Sic Cornelius Tacitus, egregius in primis (ſi quid ego intelligo) autor hiſtoriæ, longiores in Batauis res geſtas, & alio item loco multorum annorum in Britannia bella coniungit:

git: tum rurſus ad aliarum rerum, quas abruit, ordinem reuertitur. In tradendis artibus quæ maximè conueniat diſpoſitio, unus ex omnibus Ariſtoteles libris ſuis exactiſsimè uidetur effinxiſſe, uir cum omni ingenij laude multum, tum neſcio an ordine rerum plurimum admirandus. Quoniam autem hoc eſt propoſitum cuiuſque docentis, ut ex notiorum contemplatione, ignotiora ſcrutetur (qui ſolus eſt, ordo nobis diſcendi) horumque, & aliorum ad alia collatione conſtantem quandam faciat de rebus fidẽ; nequit autem fides ulla de re fieri, niſi ſi qua contraria ſit accepta mentibus perſuaſio, ea prius euellaturi: primum eſt ergo, ut ſi quis dixerit aliquid ea de re, quam tractamus, aliter atque nobis uidetur, illius expugnemus ſententiam; ſi modo is ſit, cuius mentio iure habeatur. Nam temeraria cuiuſquã aſſertione permoueri, ineptum eſt. Vt autem ſecuritatis hoc eſt, contemnere leuiora, ita modeſtiæ præbet ſpeciem, diſſimulaſſe eos, quorum uſu eſt opinioneque cunctorum recepta autoritas; aut quibus alioqui debetur ea ueneratio, ut contradictione illorum magis ſimus irritaturi audientium animos, quàm nobis adiuncturi. Sed hæc iudicij ſunt magis. Quod ordinis eſt, hoc ſufficiet dixiſſe, maximè naturale eſſe, ut antequam noſtra confirmemus, amoliamur aduerſa. Deinde cùm noſtra explicabimus, à generalioribus, quoniam notiora ſunt, ſemper ducendus erit ordo. Deinde per ſpecies eundum. Et hæ ipſe ſpecies rurſus fortaſſe,

(ſi

(ſi tam latè pateant) genera fient , inque alias erunt ſpecies diducendæ . Singula ergo , ut primum quodque ſumimus,ſic erunt deinde tractanda, ut dicatur;quæ ſit ſubſtantia eorum, quod definiendo ſit;ſi tamen eiuſmodi res ſit,ut ſit definienda;notiores enim ſunt nonnunquam,quàm ut hac indigeant cura.Tum quæ partes ſint rei,dicendum , ſi ſint ea natura ut poßint aliquæ earum fieri partes. Hinc ea,quæ propriè naturæ cuiuſque adiacent, dicentur,hoc eſt,uis illa,qua agit & patitur, & ea ipſa quæ agit quæque patitur,& quæ reliqua ſubſtantiam rei circunſtant.Illud tamen meminerimus,ſolùm de re quaque dicendum,id quod eo loco,quo de re dicimus,intra complexum rei ueniet , ea ratione qua ipſam tractamus.Nam qui de tuenda ſanitate hominis,doctrinam inſtituet,dicet ille quidem de homine,non tamen utique dicenda ſibi ſumet omnia , quæ tractari de homine poſſunt, nec quid ſit mens hominis,nec quæ ſint officia uitę ad uirtutem ducentia,nec quo pacto paretur homini eloquentia.Pertinent hæc quidem ad hominem omnia ,ſed non ea ratione, qua ſibi hîc eum aſſumpſit,id eſt qua ſanitatẽ tueri poteſt.Adeoque fortaſſe non defuerit Ariſtoteli,qui cauilletur, quod in libris,quos de phyſico auditu inſcripſit,de loco dixerit & uacuo . Quoniã his libris de eo quod mouetur in commune diſſeruerit;ad cuius tractatum,locum,& uacuum non uideri pertinere ; ſed his potius libris debuiſſe de eo dici , quibus de eo quod ad locum mouetur diſſerit, quæ

de cælo

de cœlo & mundo uocantur. Sed datur ferè iuſta libertas hæc magnis ingenij; , ut quemadmodum locupletes patres familiàs in domibus ſuis aliquid licentius citra reprehenſionem inſtituant, ita & doctiſſimi uiri indulgeant quandoq; animis ſuis, ſatisq; rationis ſit, illis ita placuiſſe,

Scholia in caput 9.

I. Quæ hoc capite citantur ex Virgilio & Terentio, ac omnia ſunt nota uel pueris. Quæ ex Liuio & Tacito afferuntur, ea quemadmodum hoc loco paucis explicari uerbis haudquaquam poſſunt, ita ab eo, qui illorum libros cœperit euoluere, citra negocium intelligi queũt. Idq; nedum ſeuerior.) Valla lib. 2. Elegantiarum. c. 18. nedum poſtponi uult. Complexum reſpicienti.) Datiuus ille eſt referendus ad clauſulam, facile eſt cognitu, id quod pluribus uerbis interpoſitis ſequitur. Quod δραματικὸν uocant.] Vide Diomedem lib. 3. de 3. carminum generibus. Sicubi uerò uiſum fuerit.] Fortaſſe uerò, diſpungendum eſt. Ariſtoteles libris ſuis.] Budæus in annotationibus prioribus in Pandect. Eſt enim is Ariſtoteles, qui res omnes, ratione, ac uia, ſcientificè tractare ſolet, eas etiam quæ ſui natura artificioſè tractari nõ poſſe uidebantur. Vir cum omni ingenij laude.] Fab. Quintil. lib. 10. cap. 10. Quid Ariſtotelem, quem dubito ſcientia rerum, an ſcriptorum copia, an eloquendi ſuauitate, an inuentionum acumine, an uarietate operum clariorem putem. Vt primum quoque ſumimus.] Quintilianus lib. quarto. cap. ultimo. Turpiſſimum quoque non ordine exequi, quo quidque propoſueris. Adeoque fortaſſe non defuerit Ariſtot. qui cauilletur.] Recte illud cauilletur. Nam Ariſtoteles huius ordinis ac diſputationis ſuæ cauſam non plane futilẽ affert initio 3. lib. Phyſicor. Indulgeant quoq; animis ſuis.] Quintilianus

li

lib.10 cap.1. Neque id ſtatim legenti perſuaſum ſit,omnia quæ omnes autores dixerunt, utique eſſe perfecta. Nam & labant aliquando,& oneri cedunt,& indulgent ingeniorum ſuorum uoluptati, nec ſemper intendunt animum,nonnunquam fatigantur. Cum Ciceronis interim dormitare Demoſthenes,Horatio etiam Homerus ipſe uideatur. Satisque rationis ſit illis ita placuiſſe.) quemadmodum dicere ſolebant auditores Pythagoræ, αὐτὸς ἔφα, ipſe dixit.

DE EIS QVIBVS EST ORDINIS INSTItuendi facultas. Cap. X.

AT cùm uariæ multiplicesque res in unũ quoddã iungentur corpus,quale eſt,qui hiſtoriam animalium,aut plantarum,aut totius etiam rerum naturæ(quemadmodum Plinius)complexi ſunt,quale qui facta dictáue clarorum uirorum memorabilia,quale qui multiplicem & non unius corporis rerum commemorationem contexunt; hi per ſpecies rerum diſpoſitio inſtituitur, redduntúrque cuncta ſuis generibus,quemadmodum Plinio à cœlo ordiẽti,deinde deſcendenti in terras, eiusq; naturam in commune reddenti,tum per partes regionesque omnes proſequenti,deinde animantia & inanima omnia per ſuas diuiſa ſpecies,explicanti. Sic Valerius Maximus res memorabiles,per uirtutum officiorũque humanorum genera diſpartiuit. Hoc pacto medici,morborum faciunt ordinem,ex partibus humani corporis,& à capite ad pedes deducunt. Eſt etiã in quibuſdam non liberum modò uidere, (& quem arbi-

arbitrarium diximus) ordinem, ſed ad res plane ſolutum, & omnis prorſus ordinis expertem. Ut apud Ouid. in Metamorph. qui in ſumma quidem rerum deductione, temporum quandam ſeruat imaginem; uerùm in fabularum ordine, quando diuerſiſſimæ ſunt, nec facilè in ordinem redigi poſſunt, libertate ille, & (ut ita dicam) poëtico luſu figurarum omnium, utitur quibuſcunque tranſitio ad connectendas res fieri poteſt, quò commiſſuram quandam rerum nequaquam inter ſe cohærentium aſſequatur. Diſpoſitionis itaque loco in iſtis eſt rerum contextus, nexasq; eas, & quidem diligentiſſimè, ordinatas autem dicere non poſſis. Similiter Cornelius Tacitus in deſcriptione morum Germaniæ, cùm dixiſſet, non eſſe Germanis aurum & argentum, tãdem ſubijcit; ne ferrum quidem ſupereſt, ſicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius uerbi, hoc eſt, telorum mentione, ad arma inſtitutionemq; rei militari, quæ apud Germanos eſt, delabitur. Deinde cùm in fœminarum mentionem uenit, quòd hę ſpectatrices etiã, teſteſque pugnantibus adhibeantur, poſtq; dicat uenerationem haberi pleriſque earum non adulatione, nec tanquam faciant deas, hinc continuò ſubdit, decorum maximè Mercurium colunt; moremque religionum hinc ſumpta occaſione proſequitur. Abrumpit tamen nonnum quam hanc texturam, ne nimia, & proinde leuior affectatio deprehendi poſſit. Eſt quidem hoc ordinis genus accommodatiſſimum hiſtoriæ, cuius narrationem uolubilem & nuſquam

inſi-

inſiſtentem eſſe conuenit, quod non fieret, ſi certis finibus diſtincta conciſaq́ue eſſet, & ſingulæ partes ſuis eſſent diſcretæ ſpacijs; nunc adeò ſunt nexa omnia, ut ſemel propemodum incipere, ſemel deſinere uideatur. Quod ſi eadem hæc tractentur, non ab hiſtorico, ſed uel de laudatore, uel qui aliàs quomodolibet diſputātis præ ſe ſpeciem ferat, is ea diſtinguat digeratq́ue per ſpecies; dicatq́ue primùm, quæ natura regionis, quæ forma hominum, deinde, quis cultus erga diuina, quales bello, quales pace, cùm publicè tum priuatim frugalitate uitæ, ſeueritate matrimoniorum, cultu liberorum: qua erga principes ueneratione, erga populares æquabilitate, erga hoſpites beneuolentia, erga omnes fide, reliquaq́ue uel ad hunc modum, uel alium quemlibet, dum tamen appareat ordinem certum ſequi eum, dicereq́ue, unamquanq; rem non eo loco quo ſit oblata, ſed quo ſit ab initio diſpoſita, atque deſtinata. Libera tamen & hæc ipſa diſponēdi ratio eſt, uel propter hoc, quòd ad nullam unam ordinis legem poteſt alligari. Quiſque enim ordinem, qui ſibi uiſus eſt inſtituit; nec rerum naturam, ſed animum ſuum ſequitur. Libera ferè eſt etiā oratoria expoſitio ea, quam diximus alterius rei docendæ gratia parari ſolere; hactenus tamen libera, ut ordo eius non ex dicentis uoluptate, ſed cauſæ utilitate naſcatur. Quoties tamen res ipſa non obſtabit, tēporum ordo fuerit aptiſſimus. Quòd ſi primæ narrationis partes aſperiores fuerint, fauorabiliores reliquæ, non ab re fortaſſe ſit, eis quæ benignius

acci-

accipientur, occupare animos, & ad priora deinde figura aliqua reuerti. Aut ſi fortè feſtinabit auditor, quò languenti adhuc animo eius morem geramus, optimum fuerit ab eis incipere, quibus noticia cauſæ continetur. At ubi excitatus fuerit, incaluerintque aures eius oratione, tum ſi qua fuerint altius repetenda, ut ſæpè ſolent; præcedunt enim pleraque cauſam longius, quibus præcipuus fauor maximaque eius continentur momenta, ea cùm quæſtiones explicabimus, quibus aptiſſimè iungi poterunt, tum erunt inſerenda. Quam quidem rem utilem eſſe facilius eſt ratione colligere, quã autorum exemplis. Quoniam rectus ille melior utique eſt ordo, quam iſte neceſſitate detortus. Qui mandat autem literis actionem; quæ ſunt optima, ea ſcribendo maximè cupit exprimere, ne ſi aliter faciat, non auditoris importunitas, quæ ex ſcriptis cognoſci non poteſt, defendenda in ea, ſed ſua ipſius inſcitia culpanda uideatur. Iam uerò partimur interim narrationem, & id quod alio loco utilius dici poterit, reſeruamus: ut in declamatione, quæ Gemini languentes inſcribitur, Quintilianus facit. Cùm enim ordo mortis, quo alter ex geminis in alterius ſalutem occiſus dicitur, plurimum inuidiæ, reo mouere potuiſſet, ad epilogum maluit differre eum quòd uehemẽtiori affectui hic aptior eſſet locus. Cicero item pro Cluẽtio, cum prioris cauſæ narrationi, quæ iudicij corrupti erat, continuo mortem Oppianici, & quæſtiones de eo

habi-

habitas ſubiungere potuiſſet, maluit differre ad proprium cauſæ ſuæ tractatum, quæ ea de re peragebatur. Contra uerò matris odium quod proprium illius erat cauſæ, cuiq; nihil negocij cum cauſa corrupti iudicij erat, id tamen primum putauit narrandum. Eratq; alioqui temporis ordine primum: quod quanquam non fuiſſet primum, tamē narrandū fuiſſe contenderim; quoniam matris, qua tota cauſa maximè premebatur, detrahēda ante omnia fuit autoritas. Itaq; quanquam pars narrationis uideri poteſt, quēadmodū & eſt utiq; narratio, uſum tamē & affectum propemodū eius partis exordij præbet, qua aduerſariorū odio nobis beneuolentiam conciliamus. Eiuſdem etiam prudentiæ, conſiliję; eſt, quòd non nudū rerum ordinem continua narratione complectitur, ſed ſubinde erūpit in affectus: & quibuſdā uelut digreſsionibus uel indignationis eam uentis conturbat. Cuiuſmodi eſt à principio ſtatim: Nam Saſsia mater huius Habiti (mater enim à me nominis cauſa, tametſi in hunc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater inquam appellabitur) & quæ ſequuntur. Deinde non ita multo pòſt: O mulieris ſcelus incredibile: & reliqua item. Tum in fine huius partis effuſius: Iam initium quod huic cum matre fuerit ſimultatis, audiſtis. Sic & in Oppianici criminibus recenſendis, poſt nuptias Saſsiæ & Oppianici: Sentio, inquit, iudices uos pro ueſtra humanitate his tantis ſceleribus breuiter à me demonſtratis, uehementer eſſe commotos. Et paulò poſt iterum de Auria

fratris uxore prægnante ſublata. Rurſus maiori copia poſt Scamandri, Fabritijque condemnationem de ratione iudicij corrupti, cùm uelut aditum aperit ut id non à Cluentio, ſed Oppianico doceat eſſe corruptum. Videmus itaque hac narrandi diligentia artificioque ſic iaci ab eo fundamenta cauſæ, ut ſi etiam nullas deinde ſubijceret probationes, nihil tamen ferè plus iudex deſideraturus uideretur. Quod autem ordinis eſt, temporum rectius hac tota narratione ſeruatus eſt decurſus; quod autem artis hic eſt in diſponendo, id in eo eſt quoniam ſubinde contextus eius interrumpitur; quod quidem ſæpius, quàm ut temporum ordo turbetur, in genere narrandi contingere ſolet.

Scholia in caput 10.

QVI hiſtoriam animalium.] Vt Ariſtoteles. Aut plantarum.] Vt Theophraſtus. Qui facta, dictáue clarorum uirorum.] Vt Valerius Maximus, & in Apophthegmatis Plutarchus, ac nuper Eraſmus Roterodamus longe copioſiſsime. Ex partibus humani corporis.] Qua de re elegantiſsimum eſt caput apud Plinium in hiſtoria Naturæ, partium animalium hiſtoria inſcriptum, lib. 11 cap. 37. Scripſerunt & Cicero de natura Deorum lib. 2. & Lactantius de opificio Dei. Ambroſius lib. ἑξημέρων cap. 11. lib. 6. & paſsim ſcriptores ἀνατομικοὶ.

QVA RATIONE PARtium orationis faciendus eſt ordo. Cap. XI.

ALiam diximus rationem eſſe diſponẽdæ orationis eius, quæ conſtat argumentatione, quales ſunt ſcholaſticæ contentiones; ciuiliumq́; rerũ controuerſiæ, & quæcunque demum repugnanti auditori ſunt approbandæ. In quibus uidendum erit, quis ſit ordo quæſtionum inter ſe, quis item in ſingulis quæſtionibus argumentationum, tum quis partium argumentationis cuiuſque. Erit fortaſſe, qui partium orationis diſponendarum oblitum me putet, credatq́; hanc ante alia explicandam fuiſſe rationem. Nec id; ſanè me latebat, nec præteriſſem, ſi ulla huius rei crederem tradenda eſſe præcepta, aut eſſet alius ordo earum, quam quo numerari ſolent, quiq́; ex uſu earum colligitur, & quem ipſis penè præferunt nominibus: hoc eſt, ut primum ſit prooemium, hinc narratio, tum confirmatio, poſtremus epilogus. Nam quoties id eſt orationis genus, ut aliquæ partium iſtarum ſint ei ſuperuacuæ, tum cùm deſint, nihil eſt quod de earum ordine dicatur. Illud uerò neceßitatis potius, quã præcepti fuerit, quoties uel occupatio auditoris uel temporis anguſtia cogit nos, ut ſpecie feſtinationis faſtidium audientis fallamus, incipiamusq́; à narratione: tum uelut digreßione quadam, quæ fueramus ante narrationem dicturi, dicamus ante cõfirmationem, ſubijciamusq;

musq; narrationi procemium. Vt tamen non inutiliter huius loci tractatum attigerimus, illud interim admoneamus, non ſolùm in initio dictionis, proœmij uſum uenire, ſed in medio quoq; orationis decurſu: ſicubi uel noua queſtio tractetur, uel locus aſperior, præmuniri ea, & aliquo quod proœmij uicē habeat, ſolere aures placari. Quemadmodum in oratione pro Cluentio, cuius modo ſum uſus exemplis, Cicero de cenſoria nota dicturus: & paulo poſt, cùm Cluentium lege defendere uellet, & oſtendere lege corrupti iudicij tantum iudicem, nō etiam eum, qui ad corrumpendum coiſſet, teneri. Sic pro Murena Catoni reſponſurus, plurimis uerbis contendit à iudicibus, ut Catonis autoritatem aduerſus reum, pro præiudicio ne accipiant. Scio iſtud à rhetoribus tum πρόληψιν, *id eſt, præſumptionem, tum prę munitionem uocari, numerariq; à quibuſdam inter figuras ſententiarum. Quod ſiue hoc, ſiue proœmij nomine uocetur, non magni referre crediderim, dummodo conſtet tamen eundem eſſe uſum eius, ex eiſdem duci rebus, ex quibus proœmium petitur.*

Quod tamen cur non ita uocent, non uideo quid ſit cauſæ. Nam cùm & narrationem præcedere argumentatio poſſit, cuiuſmodi ſunt quæſtiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationem: & epilogus in media dictione fiat, ut in Verrem de Philodami ſupplicio, & de Nauarchorum item, Ciceronem uidemus feciſſe: cur non etiam & proœmium & nouum quoddam principium medium inſera-

tur dictioni, ſi præſertim noua tractatur quæſtio, uel locus aliquis qui curam eam poſtulet, & in quo magna cauſæ momenta uerſentur? Id autem quòd ſolet de narratione præcipi, ut ea confirmationem præcedat, ſic accipiendum eſt, ut eius quæſtionis, cuius narratio eſt, præcedat confirmationem. Quod ſi quæſtionem eam, alias neceſſe ſit quæſtiones præcedere, nimirum neceſſe erit priores quoq; confirmationes earum explicari. Quemadmodum eo in loco, de quo iam diximus, pro Milone factũ uidemus. Cum enim narratio quæſtionis eius eſſet propria, qua inſidias ſtruxiſſe Clodiũ probare uoluit, quid attinebat narrari, niſi probatum ante foret, inſidiatorem & latronem iuſtè occidi; & nihil neq; à Senatu, neq; à Cn. Pompeio contra Milonem eſſe præiudicatum? Similiter pro Cluentio in quæſtione ueneficij, nullo uſu ea quæ ad exitium pertinebant Oppianici, ſuperiori narrationi ſubnectebantur, quanqnam rerum continuus eſſet ordo, ergo ad proprium quæſtionis ſuæ tractatum illam reſeruauit Orator. Quin etiam in hac ipſa quæſtione, cùm ex priore orationis parte notæ iam eſſent Oppianici Cluentijq; perſonæ, argumentationes quæ ex cauſis, perſonisq; ducebantur, præpoſuit narrationi. At cùm ex re ipſa & tormentorum ordine, quibus aduerſarij contra Cluentium utebantur, confutandi eſſent: tum demum, quoniam ea continebantur narratione, ſubiecit illam, ſimulq; iudicum conſuluit tædio, qui longam iam orationem audiendo defeßi, ſi rurſus narrare fuiſſet orſus, quoniam

niam longius adhuc dicturum credere poterant, offenſiores fuiſſent. At cùm in media rerum uelut pacia, ipſos argumentando rapuiſſet, quãquam tum narraret, apparebat tamẽ eum rem paucis (id quod fecit) eſſe abſoluturum. Sed de partibus orationis hæc obiter admonuiſſe ſufficiat, nunc ergo quod inſtituimus proſequamur.

Scholia in caput II.

Aliam diximus rationem.) Libri huius cap. 9. Cicero de cenſoria nota dicturus.) Cn. Lentulus & L. Gellius cenſores, notarant Cluentium, quaſi is iudicium illud corrupiſſet, quo damnatus fuerat Oppianicus. Qua de re uerba facturus Cicero, primum aures placat, ac uelut aditum ſibi munit ad aures iudicum, ut uidere eſt in ipſa pro Cluentio oratione. Cum Cluentium lege defendere uellet.) Lex erat, primum dicta. Sempronia, deinde Cornelia de ſicarijs & ueneficijs, quæ lex præter alia multa & de eius capite quæri iubebat, qui cum aut ſenator eſſet aut magiſtratum geſſiſſet, aut tribunus militum legionibus quatuor primus fuiſſet, tamen coiſſet, conueniſſet, conſenſiſſet, falſumue teſtimonium dixiſſet, ut quis iudicio publico damnaretur. Hac ergo lege, Cicero defenſurus equitem Romanum Cluentiũ, quaſi is ea lege non teneretur, mira quadam arte inuidiam huius defenſiõis, primum à Cluentio, deinde à ſe etiam ipſe repellit. Cuius rei anſam ei præbuerat T. Accius accuſator: qui inter accuſandum delatus huc erat, ut diceret iniquiſſime acturum Ciceronem, ſi legis præſidio Cluentium defenderet: quando æquiſſimum foret, omnes ijſdem teneri legibus, quod illius axioma, manibus (quod aiunt) pedibusque reijcit Cicero. Quod autem addit Rodolphus, lege corrupti iudicii ſolum teneri iudicem, non etiam eum qui ad corrumpendum coiſſet, ei

diƈto planè refragantur ipſa legis uerba, id quod facilè animaduerteret is, quiſquis ipſam legerit Ciceronis pro Cluentio orationem, cuius diſputatio huc ſpeƈtat, legem hanc Semproniam pertinere ad magiſtratus, ſenatores, & ad eos, qui primis quatuor legionibus fuiſſent tribuni militum, ac Cluentium nihil horum omnium eſſe, ſed tantum Romanum equitem, proinde hac lege poſtulari illum non poſſe. Plura qui uolet, legat iureconſultos Pandeƈtarũ libro duodequinquageſimo, ad legem Corneliam de ſicariis & ueneficis. Quorum uerba aliquot adſcripſimus libri ſuperioris, capite decimo.

Sic pro Murena Catoni reſponſurus.) Murenam conſulem deſignatum, lege Calphurnia de ambitu reum fecerant Seruis Sulpitius & M. Cato, is qui Vticæ ipſe ſibi mortem conſciuit. Hunc ergo Murenam defenſurus Cicero, poſteaquam Seruio reſpondiſſet, deinde reſponſurus Catoni, Venio nunc, inquit, ad M. Catonem, quod eſt firmamentum & robur totius accuſationis, qui tamen ita grauis eſt accuſator & uehemens, ut multo magis eius autoritatem quàm criminationem pertimeſcam. In quo ego accuſatore, iudices, primum illud deprecabor: ne quid L. Murenæ dignitas illius, ne quid expeƈtatio tribunatus, ne quid totius uitæ ſplendor & grauitas noceat, denique ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis quæ ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe poſſet. Bis conſul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperii Carthaginem, Numantiamq; deleuerat, cũ accuſauit L. Cottã. Erat in eo ſumma eloquentia, ſumma fides, ſumma integritas: autoritas tanta, quanta in Imperio Populi Romani, quod illius opera tenebatur, Sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accuſatoris eximiam dignitatẽ plurimum L. Cottæ profuiſſe. Noluerunt ſapientiſsimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimiis aduerſarii uiribus abieƈtus uideretur. Quid Sergium Galbam? nam traditum memoriæ eſt, non'ne proauo tuo

for-

fortiſsimo atque florentiſsimo uiro M. Catoni, incumbenti ad eius perniciem, Populus Romanus eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accuſatorum opibus, & populus uniuerſus, & ſapientes ac multum in poſterum proſpicientes iudices reſtiterunt. Nolo accuſator in iudicium potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, non autoritatem excellentem, non nimiam gratiam. Valeant hæc omnia ad ſalutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitoſorũ. In periculo uerò & pernicie ciuium repudientur. Nam ſi quis hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum non fuiſſe, niſi prius de cauſa iudicaſſet, iniquam legem iudices & miſeram conditionem inſtituet periculis hominum: ſi exiſtimabit iudicium accuſatoris in reũ, pro aliquo præiudicio ualere oportere. Scio iſtud à rhetoribus tum πρόληψιν, id eſt, præſumptionem.) Quintilianus lib. 9. Mire uerò in cauſis, inquit, ualet præſumptio, quæ πρόληψις dicitur, cum id quod obijci poteſt occupamus. Id neque in alijs partibus rarum eſt, & præcipue procemio conuenit. Sed quanquam generis unius, diuerſas tamen ſpecies habet. Eſt enim quædam præmunitio, qualis eſt Ciceronis contra Q. Cæcilium: quòd ad accuſandum deſcendat, qui ſemper defenderat. Quædam confeſſio, ut pro Rabirio Poſthumo, quem ſua quoque ſententia reprehendendum fatetur, quod pecuniam regi crediderit. Quædam prædictio: ut, Dicam enim non augendi criminis gratia. Quædam emendatio, ut, Rogo ignoſcatis mihi, ſi longius ſum euectus. Frequentiſſima præparatio, cum pluribus uerbis, uel quare facturi quid ſimus, uel quare fecerimus dici ſolet. Vide Ariſtotelem in Rhetorica ad Alexandrum, capite de Occupatione. Cuiuſmodi ſunt quæſtiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationem.) Tres ſunt quæſtiones, quas diſcutit Cicero, in oratione Miloniana antequam narrat. Prima, ecquid ei fas ſit intueri lucem, qui hominum quoquo modo à ſe occiſum fateatur. Altera, de præiudicio facto à Senatu.

LL 4 Tertia

Tertia, de Pompeij præiudicio. Et in Verrem de Philo dami ſupplicio.] Hic Philodamus ciuis Lampſacenus fuit, cuius filiam quomodo per uim contenderit uiolare Verres, & quo deinde modo patrem ipſum una cum filio, iniquiſsimo iudicio damnandum, occidendumq; curarit; tertia in Verrem actione explicat Cicero.

Et de Nauarchorum itẽ.] De horum longe miſerrimo caſu, ſupplicioque, multa Cicero in Verrem actione ſeptima. Similiter pro Cluentio.] Hanc cauſam iã ſemel, iterumque attigimus; eſtque hic locus eiuſmodi, ut intelligi plene non queat, niſi perlecta oratione tota. Quod ſi queſtionem.] Hoc dicit. Coniungit in eadem cauſa plures tractari quæſtiones, ac proinde cum una quæque quæſtio ſuam habeat & narrationem & cõfirmationem, ideo neceſſe eſt, ut confirmatio quæſtionis prioris, ſit ante narrationem ſequentis quæſtionis.

QVOMODO ORDINANDAE IN DIcendo quæſtiones. Cap. XII.

Queſtiones, quę ueniunt in orationem (quoniam de earum diſpoſitione primum dicere ordo propoſitus nos admonet) eæ quandoque ſunt prorſus diuerſæ, neq; ab uno aliquo capite deſcendunt. Ut omnia in Verrem repetundarum crimina. Singula enim ſuam capiunt quæſtionem; quæ ſuis tabulis, teſtimonijs, decretis, argumentis confirmantur. Nec redigitur alia ad aliam; quãdoquidem unaquęuis per ſe, repetundarũ crimen, in quo ſumma iudicij uerſatur, continet. Tale eſt, cùm quæritur à philoſophis, an materia diſtinguatur à quantitate, & habeat ſine illa partem diſcretam à parte. utrumuis.n: horum per ſe quæri poteſt, ut alterum aut negetur, aut

aut affirmetur. Aliæ ſunt quæſtiones; multæ quidem, ſed ab una deſcendētes origine, quemadmodū ſecundo libro demonſtrauimus multas ab una deduci quæſtiones: diximusq́; naſci alias ex uerbis ipſis quæſtionis, alias in uerbis incluſas eſſe, alias ex conditione quadam accipi. Quæ omnia cuiuſmodi ſint, illic explicata ſunt à nobis. Quoties igitur uenient in orationem diuerſæ quæſtiones, ipſisq́; (ut dicimus) fontibus diſcretæ, ſiquidem nihil alteri explicandæ ab altera afferetur, liberum erit utiq; de qua uolemus primum diſſerere. Niſi ſit grauior aliqua, quæ plus ad explicandum poſcat laboris, & reliquæ uel ad dicendum tenuiores ſint, uel ad probandum faciliores; tum recenti adhuc & nulla audiendi moleſtia fatigato auditori rectiſſime obijcietur ea, cuius difficultas quàm maximè alacres requirat aures, minoribus poſtea & uelut appendicibus, uel feſſus etiā benignius intendet. Deinde quòd pronior erit in iſta fides, cum dicentis autoritas maioribus approbādis fuerit confirmata. Cum fuerit enim animis accepta ex oratiōe priore perſuaſio, incipiemus deinde non dictioni modò credere, ſed homini. At cum qōnis alterius, fides alteri quæſtioni innixa q̄uolibet eſt, de ea, quæ aſtruendæ uel ſubuertendæ alterius in ſe continent momenta, prius eſt dicendū. Vt ſi quæratur à priſca philoſophia, an ſit animus humanus immortalis, ſitq́, ſummum boīs bonū uirtus: ei quidē qui ueteris Academiæ uoluiſſet eſſe, id quòd prius eſt, prius explicandū fuiſſet, immortalē

eſſe

eſſe animum: deinde quod iam hinc probari aliqua ex parte poteſt uirtutem eſſe ſummum bonum; quoniam manentibus poſt mortem animis, multum uideatur noſtra intereſſe rectè ſecus'ue. uitam peregiſſe. Contrà uerò cum dixiſſet Epicureus, non uirtutem, ſed uoluptatem ſummum eſſe bonũ, permagno ad id ſibi fuiſſet adiumento, docere cum corporibus interire animos. Ideo enim ſtultiſsimum eſſe uideretur, ſplendida uirtutum nomina ſectari: cumq; mors ſupra ceruicem immineret, ultro nos præmori, & exiguis his uitæ bonis fraudare noſmetipſos in uita. Huic ergo idem fuiſſet ordo ſeruandus. At Stoico, qui cùm uirtutem non ſummum modò bonum, ſed ſolùm putaret, attamen credebat interire animam, quandoq; quidem ſimul cum corpore, quandoq; ut poſt corpus maneret, tandem etiam diſſipari tamen atq; emori, libera fuiſſet ei ratio, utram harum quæſtionum præponere maluiſſet: aut ſi quis eligendus ordo, prius de uirtute dixiſſet, tum de interitu animi, ne de illo prædixiſſe, ſequentis de uirtute orationis detraheret fidei. Sic & in ciuilibus cauſis uidemus quæſtiones eas, quæ magis ad inuidiam reorum, quàm ad ſummam iudicij pertinebant, quia ab eis firmari cauſa, non eæ firmari à cauſa uidebantur, & ab accuſatoribus prœpoſitas eſſe, & à patrono quoque prius eſſe confutatas. Ut in Murenæ cauſa, ſolutius eum in Aſia uerſatum eſſe ſaltaſſeque. Pauciora quidem hæc. At in Cælium tam multa, ut longe maxima

xima

xima pars patrocinij ſit de criminibus, quæ ſunt extra cauſam. Ergo cum ſint adiumenta cauſæ iſta, prius quoque à Cicerone diluuntur. Pro Cluentio contrà, quoniã crimina, defenſa corrupti iudicij cauſa, liquidè poterant uideri ab accuſatorum odio profecta, iſta autem confutata nihil iudicij corrupti cauſam adiuuiſſent; idcirco Cicero in finem ea coniecit orationis. Cùm uerò ab una prima quæſtione, multas deducimus alias quæſtiones, quòd plerique diuiſionem rhetorum uocarunt (quam utilem quidem ante omnia neruis atque oßibus controuerſiæ inueniendis Quintilianus rectißimè ſimul & eruditißimè dixit) tum hæc obſeruanda diſpoſitionis erit ratio, ut primas eas ponamus queſtiones, quæ ex ipſis naſcuntur uerbis. Proximas, quæ incluſæ ſunt in uerbis. Poſtremas quæ ex conditionibus accedũt. Quod ita eſt accipiendum, ſi rerum de quibus quæritur ſit ea natura, ut poßint ex eis omnia hæc quæſtionum genera deduci. Quòd ſi res ipſæ aliquod rerum generum non admittent, in eis tamen quæ ſuſcipient, præſcriptus ordo ſequendus erit; primumq; quæſtiones eas quę naſcuntur ex uerbis, quæcunque demũ erũt, rectißimè excutiemus, antequam ſequentium generum attingamus quæſtiones. Hæ ſunt enim quæſtiones, quibus an ſit aliquid, quæritur: quas uelut in prę ſumpto neceſſe eſt eſſe, priuſquam quicquam ulla de re quærere ulterius poßimus. Deinde per ſingula uerba quæ continentur prima quæſtione, ducimus ordinem quæſtionum. Primum quidem earum, quæ uerbis

bis incluſæ ſunt, ut quæque maxime generalis eſt, ſic primam facimus. Pòſt ſequuntur, quæ minus latè patent, ſic ut poſtrema ſit, quæ cõtractiſsima. Tum conditionales ſubduntur, quas & ipſas quoque per generales ſpecialesque diuidimus ſingulatim. Conditionalium uerò inter ſe, non facilè eſt dare certam ullam diſpoſitionis legem, niſi ſit in eis quæſtio, quæ poſſit alij quæſtioni firmamenti aliquid præbere, quemadmodum prædiximus, ea ſemper prius erit tractanda. Quòd ſi non ſit, tum primam facimus quæſtionẽ aliquam, quæ maiori ui mentem auditoris occupet: Poſtremam uerò quæ ad probandum plurimum poſſit: in medium, quod ſolet in agmine fieri, debiliores recipiuntur. Sumamus exemplum paulò liberius, quo facilius poſsimus hæc omnia una quæſtione complecti. Quæramus ſit ne inter laudes Achillis numerandum, quòd Pentheſileam ad Troiam occiderit. Primum eſt, fuerit'ne Achilles, fuerit'ne Troia, fuerit'ne, Pentheſilea. Nam quæ de Amazonibus Troiaque dicuntur, non defuerunt autores, qui uetuſtatis hæc commenta potius, quàm ueritatis monumenta putauerint; utque non omninò, maxima tamen ex parte ſcriptorum libertate conſtare. Deinde iam eſt, an occiderit Achilles Pentheſileam, an occiderit ad Troiam. Hinc ſequitur iam id quòd quæſitum eſt initio, an ſit inter laudes ei ducendum. Certum eſt, aduerſarijs non poſſe de hoc ullo pacto conuenire, niſi conuenerit prius de illis quæ priora ſunt. Ergo ſi quid illorum eſt, quod in dubium uocare uelimus, neceſſe

ceſſe eſt præcedat id tractatum huius queſtions, de qua ſumma contentionis eſt. Et hę quidem quæſtiones in uerbis ſunt. Poſt hęc incluſa uerbis tractamus, in quibus ferè obſeruatum eſt apud autores, ut ex ordine unumquodque uerbum per inde, ut primum eſt per omnes quęſtiones explicent: generales primum, deinde conditionales. Mihi rectiſſimè ordo ex occidendi uerbo incipere uidebitur: ut; An fuerit cuiusquàm offendere aliquem; deinde, an occidere: poſt, an occidere Penthesileam. Quam per conditiones iam diuidimus, an occidere mulierem, an mulierem armis conſpicuam, an nobilitate memorabilem, an auxilium iure ferentem patriæ, amico, regi afflictæ fortunæ. Iam an fuerit hæc Achillis, cuius generalem quæſtionem præpoſuimus cum diximus, an fuerit cuiuſquã. Ergo & ipſum per conditiones diuidemus: an occidere hanc fœminam fuerit uiri, an uiri fortis? an Græci, an præſtantiſsimi inter eos, an his maioribus orti, ad hoc pacto inſtituti. Poſtremò iam ſequitur (quia multum intereſt excuſatè tantùm aliquid facias, & an laudem etiam ex facto uindices) an ſit propter iſta laudandus. Nec hæc eò pertinent, quò eredam has omnes quæſtiones, uel etiam alias multo plures, quæ ex queſtione iſta poſſunt deduci, excutiendas eſſe dicenti, ſed ut in eis quas uiſum fuerit, quasque expediet explicare differentem, oſtendamus huberius in hac copia, quis faciendus ſit ordo. Non eſt quòd putemus, ſolùm primarum quæ-

ſtionum,quæ ex diuiſione naſcuntur, habendam diſponendi rationem, quin & ſingulæ quæſtiones rurſus diuiſione diſponuntur. In declamatione quæ Mathematicus inſcribitur apud Quintilianum,quo niam tota propè controuerſia ex eo pendet, quod fingitur in themate, mathematicum prædixiſſe, uirum fortem, deinde parricidam fore, qui naſceretur; quæſtio conditionalis eſt, an ſatis magna cauſa uoluntarię mortis, ſit prędictio mathematici. Quod ſi doceatur uerum dixiſſe, ſatis utique magna erit cauſa, hocque eſt in quod probaturus incumbit. Pręmittit tamen quęſtionem, an etiam ſi falſum dixerit, ipſa tamen denunciatio tanti ſceleris, debeat ſatis eſſe cauſę conſciſcendę mortis. Poſt hanc iam ſequitur, an uerum dixerit. Id autem obtineri non poteſt, niſi ante probetur, artem eſſe mathematicam. Quod ex duabus pendet quęſtionibus, an ſiderum motu res humanę regantur; &, An poßit is humano deprehendi ingenio. Quę cum utraque docuiſſet, tum colligit, & hunc mathematicum uerum dixiſſe; idque multis argumentationibus peruincit. Cicero ſimiliter in ſecunda Philippica, cum reſpondet Antonio obijcienti ſibi ingratitudinem, neceſſe erat, ſi debebat conuinci ingratitudinis, ut accepiſſet aliquid ab Antonio. Deinde, ut quod accepiſſet, beneficium eſſet. Poſtremum, illum gratiam non habuiſſe Antonio. Hunc itaque ordinem ſequitur. At beneficio (inquit)

quit) ſum uſus tuo. Quo? Negat ſcilicet. Dicit tamẽ id ſemper præ ſe tuliſſe. Subijcit deinde; Sed quo beneficio? quòd me Brundusij non occideris? Docet id; quod acceperit beneficium non eſſe. Poſtremò, ſed ſit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit, in quo potes me dicere ingratum? Sic etiam continuo pòſt de literis ſuis, quas Antonium recitaſſe reprehendit, primùm coarguit inhumanitatem eius, qui literas ullas recitandas putet. Deinde, quas ſi ſuas eſſe neget Cicero, probare nequeat illius eſſe. Demum, quanquam agnoſcat eas, ſicuti facit, nihil eſſe in eis, quod accuſare poßit Antonius. Quiſquis uiderit iſta, diligenterque perſpexerit, facilè cognoſcet, quomodo cuncta hæc uelut gradibus quibuſdam ducantur, utque peruenire ad ſequentia niſi per priora non poßit, ſi modò ea quæ priora ſunt, dicenda credamus. Adeoque prioribus adiuuantur ſequentia, ut quàmuis priora forte ſatis conſtanter teneri non poßint, ſequentium tamen integra plerunque maneat fides. Mutatur tamen hic ordo quæſtionum, & eiuſdem generis quæſtionum alia alijs in cauſis fit diſpoſitio. Ut pro Murena, de criminibus quæ extra cauſam erant, primum dixit Cicero, quoniam leuia & inania nulliusque momenti erant, ut ſubleuatis illis atque contemptis, totius accuſationis autoritatem pondusque primo auditu uideretur ſubleuaſſe. Vnde tanquam ex illa fiducia erupit, ut diceret. Bene habet, iacta ſunt fundamenta defenſionis. Pro Plancio, quoniam in dignitatis

tis

Ca. Verres, qui cum prouinciam eam obtinuiſſet triennium,& multa ibi libidinoſe, auarè, crudeliterque egiſſet, tandem aliquando ſuccedente ei Metello. Romam reuerſus repetundarum à Siculis poſtulatus eſt. Qui omnes præter Syracuſanos & Mamertinos. M. Tullium illorum tempore florentem defenſionibus amicorum, ad accuſandum Verrem deſcendere compulerunt, propterea,quòd hunc iam pridem neceſsitudine quadam ſibi deuinctum haberent, ut qui Quæſtor prætoris Sex. Peducei in inſula ea fuiſſet,& cum inde diſcederet, multa eis oratione ea, quàm Lilybei habuerat, benigne eſſet pollicitus. Hac ergo. Siculorum cauſa ſuſcepta,multis criminibus accuſauit Verrem Cicero, quorum pleraque tam diuerſa ſeparataque fuere, ut nullum alteri probando accommodari poſſet, ſed ſuis ſingula eſſent quæſtionibus explicanda.

Quemadmodum ſecundo libro demonſtrauimus.) Capite undecimo. Vt ſi quæratur à priſca philoſophia) A priſcis philoſophis. Sit ne animus humanus immortalis.) De animi immortalitate uarie fuerunt philoſophorum ſententiæ. Plato immortalem facit. Epicurei ſtatim, ut à corpore ſeparatur, interire eum confirmãt. Stoici, manere quidem cum aliquandiu : uerum poſt tamen diſsipari, atque in nihilum redigi. Frequens eſt in huius rei mentione Cicero, qui ubicunque ſeſe offert occaſio,Platonis ſẽtẽtiæ libens ſubſcribit. Qui ueteris Academ.) Academia locus erat iuxta Athenas. Vbi diſputare ac docere ſolebat Plato. Vnde dicti ſunt Academici,quorum etſi nomẽ unum,tamen duplex ſententia fuit. Vnde & duplex facta eſt Academia, una uetus,altera noua, quemadmodum explicatum à nobis eſt lib. 2. Virtutem eſſe ſummum bonum.)quam ſententiam Stoicorum diximus iam aſſeri à Cicerone Tuſculana quinta, in Paradoxis : & expendi etiam in libris de Finibus. Voluptatem ſummum bonum eſſe.) Ea ſententia Epicuri fuit, quam apud Ciceronem, primo libro de finibus defendit Torquatus, ut in Murenæ cauſa, ſolutius

tum in Aſia uerſatum eſſe, ſaltaſſeque.) Obiecerant enim Cato, & Sulpitius Murenæ Aſiam, & præterea ſaltatorem eum Cato appellarat; quæ duo crimina diluit Cicero, priuſquam ad reliquas duas accuſationis partes progrediatur. At in M. Cælium tam multa.) Nam cum auri à Clodia accepti, & ueneficij eſſet accuſatus Cœlius, tam multa præter hæc obiecta illi fuere, ut uel nimiam Ciceronianæ orationis partem occupent ea, de quibus erat conſtitutum iudicium.

Quam utilem quidem ante omnia neruis atque oſsibus controuerſiæ inueniendis Quintilianus rectiſsimè ſimul & eruditiſsime dixit.) Lib.7. Quæ ex ipſis naſcuntur uerbis.) quæ quæſtiones ex uerbis ipſis naſcantur, quæ ue ex ijs, quæ uerbis incluſa ſunt, de his lege lib. ſecundo, cap. 11. quod Pentheſileam ad Troiam occiderit.) Hæc Pentheſilea regina Amazonum fuit, conſanguinea earundem reginæ Hippolytes, quam ſuperius diximus occiſam fuiſſe ab Hercule. qua perempta, Pentheſilea exul cum ſuis. Priamo contra Græcos auxilio uenit, in eoque bello Achille occiſa eſt. Sic ferè Diodorus; In declamatione, quæ Mathematicus inſcribitur. Eius declamationis argumentum eſt eiuſmodi. Vir fortis opter præmium quod uolet. qui cauſas uoluntariæ mortis in ſenatu non reddiderit, inſepultus abijciatur. quidam de partu uxoris mathematicum conſuluit. Is reſpondit uirum fortem futurum qui naſceretur, deinde parricidam. Cum adoleuiſſet, qui erat natus bello patriæ fortiter fecit, reddit cauſas uoluntariæ mortis pater contradicit. Cice. ſimiliter in 2. Philippica.) Verba Ciceronis habent ad hunc modum: At beneficio ſum uſus tuo. quo? quãquam illud ipſum quod cõmemoras, ſemper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quam cuiquã minus prudenti non ſatis gratus uideri. Sed quo beneficio? quod me Brunduſij nõ occideris? Quem ipſe uictor, qui tibi, ut tute gloriari ſolebas, detulerat ex latronibus ſuis principium, ſaluum eſſe uoluiſſet, in Italiã ire iuſſiſſet: eũ tu occideres? fac potuiſſe.

quod

Quod eſt aliud P.C. beneficium latronum, niſi ſit commemorare poſſint, ijs ſe uitam dediſſe, quibus non ademerint? Quod ſi eſſet beneficium, nunquam ij qui illum interfecerunt, à quo erant ſeruati, tantam eſſent gloriã conſecuti. Quale autem beneficium eſt, quod te abſtinueris à nefario ſcelere? Qua in re non tam iucundum uideri mihi debuit, non interfectum à te: quàm miſerũ id te impune facere potuiſſe. Sed ſit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit: in quo me potes dicere ingratum? An de interitu reipub. queri non debui, ne in re ingratus uiderer? &c. Sic etiam continuo poſt de literis ſuis.) At etiam literas, inquit, quas me ſibi miſiſſe dicere recitauit homo, & humanitatis expers, & uitæ communis ignarus. Quis enim unquam, qui paulum modò bonorum conſuetudinem noſſet, literas ad ſe ab amico miſſas, offenſione aliquã interpoſita, in medium protulit, palámque recitauit? Quid hoc eſt aliud, quàm tollere è uita uitæ ſocietatem? tollere amicorum colloquia abſentium? Quàm multa loca ſolent eſſe in epiſtolis, quæ prolata ſi ſint, inepta eſſe uideantur. Quàm multa ſeria, neque tamen ullo modo diuulganda. Sit hoc inhumanitatis tuæ, ſtulticiam incredibilem uidere. Quid habes quod mihi opponas homo diſerte, ut Muſtelæ Thamiſio & Tironi Numiſio uideris. Qui cum hoc ipſo tempore ſtent cum gladiis in conſpectu ſenatus, ego quoque te diſertum putabo, ſi oſtenderis, quo modo ſis eos interficarios defenſurus. Sed quid oppones tandem? Si negem me unquã iſtas literas ad te miſiſſe, quo me teſte conuinces? An chirographo, in quo habes ſcientiam quæſtuoſam? qui poſſis? ſunt enim librarij manu. Iam inuideo magiſtro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil ſapere docuit. quid eſt minus, non dico oratoris, ſed hominis, quàm obijcere aduerſario, quod ille ſi uerbo negarit, longius progredi non poſſit qui obiecerit? At ego non nego, teque in ipſo conuinco nõ inhumanitatis ſolùm, ſed etiam amentiæ,

Quod enim uerbum in iſtis literis eſt non plenum humanitatis, officii, beneuolentiæ? Et quę ſequũtur. Porrò de Murenæ & Plancii cauſa non eſt cur hoc loco quicquam dicamus, cum antea de utraq; dixerimus.

QVO PACTO DISPONENDAE argumentationes. *Cap. XIII.*

Argumentationũ diſpoſitio in eis, quæ ἐπιδεικτικὰ *Græci, Cicero demonſtratiua uocauit, quæ uidelicet ad oſtentationem tantùm uoluptatemq; audientium diſſeruntur, ex arbitrio ferè pendet eius qui dicit: abundeq; ſatisfecit, ſi decorem, cuius ſolius eſt cura ſibi, diſpoſitione conſequitur. Eiuſmodi ſunt laudationes, uituperationes, & panegyricorũ plerique, qui ex laudatione in ſuadendi quandam imaginem nonnunquam deſcendunt. Quoniam autem laudantur bona, uituperantur contraria: in hõmine quidẽ primùm laudamus animi bona, ut ſcientias, ut uirtutes. Corporis uerò & fortunæ bona laudamus dupliciter, uel quia bonorum animi ſunt indicia: ut uires, quia ſignum continentiæ: opes, quia frugalitatis: uel quia bene ſit eis uſus, ut opibus ad liberalitatem, uiribus ad fortitudinem. Contraria quoque interpretatione uituperamus hæc ipſa, & harum contraria. Per ſe enim, nec bona ſunt, nec mala: ſed ex eius qui habet, ingenio accipiunt nomen. In reliquis rebus laudamus utilitatem, quam prębent nobis: & ea præcipuè parte bona cenſemus, qua proſunt. Sic deum patrem, rectorem rerum noſtrarum,*

ſtrarum, cuſtodem, protectorem, datorem uitæ, proſperitatis, quietis, omniumque quæ felicium expetuntur uotis, fontem, originemq; laudamus. Dein de ſimilitudine laudum noſtrarum: fortunæ quidem, quod nulli obnoxius ſit. corporis, quòd malorum omnium quæ in nos incurrunt ſit expers: animi humanarumq; uirtutum, unde iuſtum eum, clementem, longanimem, propicium, ſapientem dicimus. Eadem ratione in equis, ex uſu noſtro, geſtandi arandiq; commoda numerantur: quantum bello, quãtum pace nobis præſtent. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduerſus ueteres dominos, patientia laborũ, manſuetudine, obſequioq; uirtutes noſtras referunt. Ita in corporis bonis, robur, uelocitas, decor. Ita in fortuna ſunt ornamenta, phaleræ, frena, cultus, & à maxima quaq; fortuna maxima cura eis adhibita. Similiter, non apes modò, ſicut copioſiſſimè Virgilius: nec pſitaci, ut Ouidius, ut Statius, ſed inanima quoque, ſicut urbes, portus, regiones, arbores, plantæ, lapidesq; laudantur. Sic Plinius terram laudat, quod propter eximia merita cognomen indidimus ei maternæ uenerationis. Vtilitas hæc eius eſt: Iam mitem, benignam, indulgentem, & uſus mortalium ſemper ancillam uocat. Iam uenena noſtri miſertam inſtituiſſe putat. Imitatio quædam eſt hæc humanæ probitatis. Nec ego ſum neſcius iſta figurate dici (propriè enim qui poſſent?) Ideo & imitationem dicimus. Hoc tamen conſtat quod initio propoſui, ſimilitudine quadã uirtutis iſta laudari, cum

ſint re uera longißimè ab ea remota. Sed de laude, quãquam non noſtri negocij nunc ea ſit, hæc uelut in tranſcurſu non inutile fuerit attigiſſe. Latè patet enim laus, & omnium ciuilium quæſtionum ratio propè ex eo fonte deſcendit. In iudicijs enim quid æquum, quid iniquum ſit, in conſilijs, quid expediat aut noceat, quæ cuncta utilitatis honeſtatiſque fine quæruntur. Quis autem non uideat hæc omnia cum laudatione eſſe coniuncta? Sed tamen laudatio ex dicentis deſtinatione in aliud tranſit nomen. Laudationem uerò tunc propriè ſignamus hoc nomine, cùm laudamus rem, nullum alium in uſum, niſi ut laudemus. In hoc itaque orationis genere, quoniam præcipuè uoluptatem admirationemque ſectamur audientium, quæ non contingit niſi magnis quibuſdam recenſendis, quæ perſæpe cum fidei etiam periculo petuntur, aut minoribus in eum modum extollendis, ut magna uideantur, ſic ergo nonnunquam inſtituitur diſpoſitio, ut argumentationibus alia ſuper aliam increſcentibus, uelut gradibus quibuſdam augeatur oratio. Qualis eſt apud Ciceronem laus clementię Cęſaris, M. Marcellum reſtituentis. Et ad Quirites item laus beneficij P. R. quo ipſe eſt ab exilio reductus. Quæ quomodo fiant ſuperius diximus. At in earum rerum laudibus recenſendis, quarum ipſa ſibi ſufficit magnitudo, ut in Põpeij laudatione pro lege Manilia, in uituperatione M. Antonij, L. Piſonis, cæterorumque item, nihil

hil eſt neceſſe ſeruare hanc extruendarum argumẽtationum legem. Sed aut diſpartimus bona per ſua genera, ſic, ut de fortunę bonis, de corporis, tum de uirtutibus dicamus, ſingulasq́; ſimiliter uirtutes ordine proſequimur, ut quicquid fecit ad unãquãque pertinens uirtutũ, id ad eam redigamus. Quod dicimus aut in bonis, id in uituperatione ſimiliter de malis eſt accipiendum, aut uitam totam, ut natus, ut educatus eſt, ut ſeſe geſſit, per temporum ordinem digerimus. Aut ipſi nobis diſtributionem quãdam effingimus, quod pro lege Manilia in laudando Pompeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciẽdum ſibi, quoniam pura laus non fuit in eo loco propoſita, ſed in ſuaſionem uertebatur laudatio, nec Pompeium bonum uirum tunc probare uoluit, ſed utiliſſimum Imperatorem, in quo dixit quatuor illa eſſe oportere, ſcientiam rei militaris, uirtutem, autoritatem, fœlicitatem. Aut ſi multa ſunt argumenta laudis, quorum magna alia, alia leuiora ſint, ne uel leuiora in unum congeſta locum, exilitate ſua uim orationis infringant, uel eam maiora ſupra modum tollant, ordinem quem arbitrarium ſupra uocauimus ſequimur. Itaque ut maiorum robore, leuiorum fulciatur debilitas, & rurſus tenuitate leuiorum, impetus maiorum temperetur, miſcemus ea, iungimusq́; incredibilia probabilibus, ſplendida obſcuris, inſignia ignotis, propria cum his quæ ſunt aliorum communia, ut hac miſtura, continuatio quædam & ęquabilitas accedat orationi. In

eis uerò generibus,quæ fidem ſolam quærunt, fidei quoque eſt ante omnia accommodanda diſpoſitio, id eſt quemadmodum de quæſtionibus diximus, ſi ſint argumentationes,quæ non ſolùm prodeſſe cauſæ poßint:ſed ex quarum aſſeueratione reliquis argumentationibus aliqua parte ueniat fides, ut eas alijs præponamus.Sic Cicero pro Milone in ea quæſtione cuius ſæpè iam meminimus, qua diſputat,an poßit ullus ab altero occidi iure: primum opponit aduerſarijs M.Horatium,qui ſororem occidit,abſolutusq́; eſt P. R.ſentẽtia.In quo uelut naſcentis rei Romanæ exemplo,reliqua quæ ſubijcit exempla,legesq́; & teſtimonium ex fabulis quæſitum, innixa ſunt.Similiter Quintilianus in Mathematico, cùm probare uult mathematicũ dixiſſe uerum, poſtquã probauit ſideribus regi res humanas, & eorum uim poſſe ab hominibus cõprehendi, primum argumentum ponit ipſam mathematici conſtantiã in reſpondendo: qui cùm ea prædiceret, quibus merito credere conſules eum pater non debuerit, tamen nihil texerit: ſed omnia ſine dißimulatione protulerit, pendet utiq; præcipuè quæſtionis iſtius fides ex mathematico. Quemadmodũ futurorũ omniũ prædictioni,nulla re magis credimus, quã eius ſcientia fideq́;,qui prædicit.Rectè ergo hoc argumentũ tanquã firmamentum, primum fecit.Prꝗter hꝗc,ſi non ſit hꝗc in argumentis ordinis cauſa,tum proxima ratio erit,ut aliquid quod apud audiẽtiũ animos multum habiturum ſit uirium,hoc primũ locemus: deinde

inde debiliora in medium recipiamus: Poſtremum faciamus id: quod arctiſſimè auditorem teneat, quoniam eorum ut proxima, ſic eſt efficaciſſima memoria. Quintilianus itaque in Milite Mariano, in prima queſtione, quam fecit, An licuerit eum qui uim inferret occidere, primam confeſſionem cauſæ aduerſario extorſit. Non (inquit) me hercule poſſum tenere, quo minus in accuſatorem dolor meus prorumpat, Quid dicis? Tu ſi tribunus eſſes, hoc feciſſes? ſimiles, hoc tuliſſes? Nihil ferè potuit efficacius dici pro cauſa, quàm quo uel impudentiſſimus etiã aduerſarius cogeretur ſecundùm reum pronunciare In fine uerò quæſtionis id poſuit, quod ut non ad firmandã fidem cauſæ, tamen quod maius eſt, apud iudicis animum, potentiſſimum eſſe debuit. Itaque cùm inuaſiſſet in luxuriam nobilitatis, quàm maximè ſtudebat ſeueritate uirtutibusque premere C. Marius, ſubiecit in fine: Dij profectò magnitudinem tuam curant imperator ac dirigunt, qui tibi ſuper cæteras laudes attulerunt tam honeſtæ ſententiæ occaſionem. Quod miles fortiter fecit, ſi abſoluis, tuum exemplum eſt. In affectibus (quod & ante diximus) creſcere ſemper debet oratio, & quẽadmodum inter argumentationes ea, quæ affectus eſt capaciſſima, ſic in ipſo affectu quòd eſt potentiſſimum, rectè ponitur poſtremum. Cùm enim ſua ſponte citiſſimè areſcant lachrymæ, turpe, eſt eas dicentis frigore ſiccari. Quod ut in lachrymis, ſic in omni affectu neceſſe eſt euenire, quotiens is qui di-

cit, præpoſitis efficatioribus & acrius in animum penetrantibus, ad leuiora deinde uelut deſtituta uiribus oratione deflectit.

Scholia in caput 13.

QVAE ἐπιδεικτικά Græci Cicero demonſtratiua uocauit.) Tria, quemadmodum & ſuprà attigimus, cauſarum ſunt genera, demonſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Demonſtratiuum, uocant, quod in laudando uituperandoque uerſatur. Deliberatiuum, quod in ſuadendo aut diſſuadendo, hortando, dehortando'ue conſiſtit. Iudiciale, quo accuſamus aut defendimus, petimus aut abnuimus. Ergo quod ad hunc attinet locum, id quod Latini, Ciceronem in Rhetoricis ſecuti, uocāt genus demonſtratiuum Græcis ἐπιδεικτικὸν dicitur. De quo hunc in modum Quintilianus libro 3. Eſt igitur (inquit) ut dixi unum genus, quo laus & uituperatio continetur, ſed eſt appellatum à meliore parte laudatiuum. Idem alij demonſtratiuum uocant. Vtrunq; nomen ex Græco creditur fluxiſſe, nam & ἐγκωμιαστικὸν & ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non tam demonſtrationis uim habere, quàm oſtentationis uidetur & multum ab illo encomiaſtico differre. Nam ut continet laudatiuum in ſe genus, ita non intra hoc ſolùm conſiſtit. An quiſquam negauerit. Panegyricos ἐπιδεικτικοὺς eſſe? Atqui formam ſuadendi habent, & plerunque de utilitatibus Græciæ loquuntur: ut cauſarum genera tria ſint, ſed ea tum in negocijs, tum in oſtentatione poſita. Niſi fortè non ex Græco mutuantes demonſtratiuum uocant, uerum id ſequuntur, quòd laus, & uituperatio quale ſit quicque demonſtrant. Et panegyricorum plerique.) πανήγυρις, laudem, feſtum, mercatum conuentum ſignificat. Hoc, λόγοι πανηγυρικοὶ hoc eſt orationes, quæ in laudem cuiuſpiam, aut alioqui in conuentu populi, non tam utilitatis, quàm demulcendarum aurium uoluptatiſque gratia apud Græcos dici

ſolebant.

ſolebant.Etiamſi nonnunquam (ut iam ex Quintiliano oſtendimus)& ſuadendi habebant formam, & de utilitatibus Græciæ loquebantur,id quod nec Rodolphus diſſimulat.Quoniam autem laudantur bona.] De his Fabi. Quintil.3.cap.9.& M.Cicero cum multis alijs in locis, tum etiam in Partitionibus.Tum quod alacritate ad pericula,fide aduerſus ueteres dominos.] De hac equorũ laude & amore aduerſum dominos,multa legere ẽ apud Plinium lib.octauo.ca.42.Non apes modo ſicut copioſiſſime Virgilius.] Quarto Georgicon.Nec pſitaci, ut Ouidius,ut Statius.Ouidius 2.lib.Elegiarum deplorat ſimul ac laudat pſitacum mortuum.Idem facit Statius ad Meliorem,lib.2.Syluarum.Sic Plinius terram laudat.] Libr. 2.ca.63.Qualis eſt apud Ciceronem laus clementiæ.] De hoc ſupra,huius libri cap.3.Et ad Quirites.] In oratione qua gratias agit pop. Romano, quòd ſe ab exilio reuocaſſent.Quæ qnomodo fiant,ſuperius diximus.] Huius lib.cap.3.Vt in Pompeij laudatione pro lege Manilia.] Manilius Tribunus plebis legem rogarat,qua Cn. Pompeio decerneretur bellum Mithridaticum. Eam legem diſſuaſere ſummi uiri, ac principes ciuitatis Catulus, ac Hortenſius, ſuaſit Cicero, & quidem ita ſuaſit, ut bonam totius orationis partem deſtinarit recenſendis laudibus Pompeij, cuius laudationis mentionem hic facit Rodolphus. In uituperatione Mar. Antonij.] In quem plenis, quòd aiunt, uelis inuehitur Cicero Philippica ſecunda. Et L. Piſonis.] Hic eſt ille L. Piſo, qui cum Gabinio conſul erat id temporis, quo in exilium actus eſt Cicero, qui cum poſtea ſenatus autoritate, ac populi iuſſu eſſet reſtitutus in patriam,orationem habuit in ſenatu de prouincijs conſularibus;idq; ca oratione effecit, ut ambo COSS. Piſo,inquam,& Gabinius à prouincijs reuocarentur.Quare uehemẽter offenſus Piſo, de inſectatione Ciceronis queſtus eſt in ſenatu, grauiterq; in illum inuectus, maximè fiducia Cæſaris generi ſui, qui tum Gallias obtinebat.

Ergo

Ergo huic reſponſurus Cicero, ita eum retaliat, ut grauiſſima ei in ſenatu obiiciat crimina, omniq; eũ genere uituperationis proſcindat. Atq; hæc eſt uituperatio illa. Piſonis cuius meminit hoc loco Agricola. In eis verò generibus quæ fidem ſolam quærũt]. Quorum hic eſt finis ut uera credantur eſſe quæ dicuntur, ut eſt genus deliberatiuum & iudiciale. Quemadmodum de quæſtionibus diximus.] Capite proximo. Opponit aduerſarijs M. Horatium.] Hic qua arte amiſſis duobus fratribus, tres illos Curiatios, deinde & ſororem ipſe ſuam occiderit, narrat T. Liuius lib. 1. ab urbe condita. Legesq;.] Duodecim uidelicet tabularum, quæ furem nocturnum quoquo modo, diurnum autem ſi ſe telo defendiſſet, impunè ſinebant interfici. Et teſtimonium ex fabulis quæſitũ.] Ait enim, non ſine cauſa fictis fabulis doctiſſimos homines memoriæ prodidiſſe, eum Oreſtem, qui patris ſui Agamemnonis ulciſcendi cauſa, matrem Clytemneſtrãne cauiſſet, uariatis hominum ſententijs, ſapientiſſimæ deæ Palladis ſententia liberatum. Præter hæc, ſi nõ hæc ſit in argumentis ordinis cauſa.] Hoc ipſum Fab. li. 5. ca. de uſu argumentorũ; & Cicero itẽ nõ uno in loco docet nempe firmiſſima argumenta in principio & fine locãda eſſe debiliora uelut in medium agmen recipienda. In milite Mariano. Cuius declamationis iam ſemel iterumque meminimus. In effectibus, quod, & ante diximus.) Libri huius cap. tertio. Cum enim ſua ſponte areſcant lachrymæ.) Sic Quintilianus. lib. ſexto. Nunquam tamen debet longa eſſe miſeratio, nec ſine cauſa dictum eſt, nihil facilius quam lachrymas inareſcere. Nam cum etiam ueros dolores mitiget tempus, citius euaneſcat neceſſe eſt illa, quam dicendo effinximus, imago; in qua ſi moramur, fatigatur lachrymis auditor, & requieſcit; & ab illo quem cœperat impetu ad rationem redit. Non patiamur igitur frigeſcere hoc opus, & affectum, cum ad ſummum perduxerimus, relinquamus; neque ſperemus forè, ut aliena quiſquam diu ploret. Et in partitionibus Cicero. Cito

enim

enim,inquit, exareſcit lachryma, præſertim in alienis malis. Item in calce li.2.ad Herennium. Referunt autẽ ſententiam hanc ad Apollonium Rhetorẽ ex Athenæo.

DE VERTENDIS ARGVMENTATIONUM formis,deq; partibus earundem uaria collocatione diſponendis. Cap. XIIII.

PArtes argumentationum quam capiant diſpoſitionem,non eſt certis ullis comprehendere præceptis.Quæ ſint autem partes argumentationis, proximo libro ſatis multis dictum eſt. Et naturalis quidẽ ordo eſt earum,ut præcedant propoſitiones, deinde ſequatur id,quod ex eis efficitur. In ratiocinatione quoque,prima ſit maior propoſitio,proxima ſit minor,poſtrema concluſio. Sic in inductione priores ſunt ſpecies aut partes,quàm genus aut totum,quod colligitur ex eis. Velle tamen hanc legem uſquequaque obſeruare, frigidæ prorſus eſt & friuolæ cuiuſdam;neſcio an curæ dicam,an cauillationis,certæ infantiæ & faſtidij. Infantiæ quidem, quòd nihil poteſt aut minus diſertum,aut magis puerile uideri, quàm omnia uelut puerum dictata à magiſtro ad unam certam legem formamq; dicere. Faſtidij quoque,quod neceſſe eſt ſequi eos, qui aures nulla unquam uarietate delicatiſſimam noſtri partem tentant reficere.Varietas enim,ſicut rerum omnium, ſic orationis præcipuè leuat tædium. Multarum adeò rerum nobis gratia,non ex ſe,ſed uel ex meliorũ

etiam ſacietate uenit. Iam etiam pleraq; ſunt argumentationes, quarum tota uis aut duabus propoſitionibus citra concluſionem explicatur, aut altera propoſitionum pro tota ponitur ratiocinatiōe. Quæ qualia ſint, ſuo loco demonſtrauimus. Feras tamen utcunque leuioribus in rebus hanc ludicram uerborum iaculationem, in quibus ſolum os inſtruitur, & inanes inter diſputandum circulorum clamores petuntur. At in eis rebus, quæ non ideo tantùm dicuntur, ut dicantur, ſed ut animos noſtros ſubintrent, & actiones emendent, quæque uicijs eradendis ex intimis mentium noſtrarum ſedibus adhibentur, id eſt, quæ moralis philoſophiæ uocamus, ſi hac leuitate intra primas ſubſiſtant aures, inania profectò, inania tantum, irritaq; uerba fundētur. Maioribus ergo uiribus inſtructam orationem & plenioribus eam ferri uelis oportet. Auertendus enim eſt ab eis quę placēt; quęque multo tempore probauit animus & ipſe ſibi (ut ita dicam) eſt auferendus. Nec tam docendus, ut ſciat meliora, quàm cogendus, ut uelit. A qua facultate, quantum abſit confracta illa & ſpinoſa argumentandi ratio, non eſt certiore ſigno colligere, quam quòd ea posteaquam philoſophorum ſcholas ingreſſa eſt, moralis iſta, quàm uerè philoſophiam dicimus, è ſcholis prorſus exceſſit. Veterum certè neminem niſi Stoicorum horridiſſimum quenque, ſic diſſeruiſſe inuenias, neque id ubique tamen. Et ſi quis huius etiā ſectæ paulò lætiore fuit ingenio, uictus

eſt

eſt dignitate & ſplendidius aliquid dicere concupiuit. Ariſtoteles certè, Plato, & quorum interea in philoſophia paribus laudibus eloquentia, eruditioq; celebratur, rariſsimè putauerunt utendum ſibi nudis illis & expreſsis ratiocinationibus, quod ex libris eorum facilè perſpectu eſt. At noſtri ſeculi philoſophis, ſi quæritur & arguitur primo & ſecundo, & notandum quarto aut quinto, & conſequentia tenet in baroco, & reliquas id genus ineptias demas, deſtitutos prorſus; & nihil quod dicant habituros uidebis. Nec hæc eò dico, quòd ea putem eſſe contemnenda; Diſci enim illa ab incipientibus in ſcholis, & quidem exactiſsima cura, uelim, & exerceri quoque ſed adeo ut intra ſcholam maneant. A grauiorum uerò rerum tractatu, doctiorumque hominum diſputatione; ante omnia, cùm poſteritati erudiendæ res literis mandantur; crediderim maximè hanc leuem, ineptamque dicendi ſcrupuloſitatem remotam eſſe debere. Nunc autem cùm ſint omnia in leuiſsimas etiam digeſta quæſtiones, & cuilibet quæſtioni, ueлut ſtatutus lege quadam argumentationum & notandorum debeatur numerus, implentur ingẽtia uolumina librorum, & totis paginis dicuntur, quæ ſingulis interdum uerſibus poterant abſolui. Equidem argumentationem in oratione controuerſa, cenſeo neceſſariam eſſe, tanquam neruos ſine quibus ea ſubſiſtere non poſsit. Sed quemadmodum deforme non modò ſit corpus, ſed ne corporis quidem ſpeciem habeat, in quo ſoli ſint, omnique carne nudati nerui: ſic

nec

terium ex præcedentium propoſitionum probatione. At in eadem oratione paulò ante cõuertit prorſus totum ratiocinationis ordinem, primamq́ue conclusionem ponit; In M. Cælio nulla luxuries reperietur, nulli ſumptus, nullum æs alienum, nulla conuiuiorum & luſtrorum libido, quæq́ue ſequuntur. Hoc eſt enim, quod probandum eſt. Deinde cum ſubdit: Audiſtis antea cum accuſaret: minorem propoſitionem facit, quæ eſt; Cælium ſumma eloquentiæ, ſtudiorumq́ue cura teneri. Poſtremò maiorem addit; Atque ſcitote iudices, eas cupiditates quæ obijciuntur Cælio, atque hæc ſtudia de quibus diſputo, non facilè in eodem homine eſſe poſſe. Vt ſit ratiocinatio: Non poſſunt in eo, in quo eſt ſummus ſtudiorum amor, eſſe & prauæ cupiditates: in Cælio eſt ſummus ſtudiorum amor, non poſſunt ergo in eo eſſe prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex propoſitionibus tantum. Vel maior, ut Quintilian. in Mathematico. Et, inquit, tantum debet mors negari, de quo non ſufficit hoc pœnæ genus, ut ſe ipſe potius occidat. Hanc propoſitionem probat. Deinde quod aſſumpturus erat, & quòd ex eis concluſurus, hæc uidelicet, ego uerò talis non ſum, non ergo debet mihi mors negari; ea uelut in propoſitione illa ſatis intellecta prætermiſit. Interim proponitur minor, ut in eadem declamatione; Quid quòd me futurum dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis ſit oportet. Quiſquis prædictus parricida eſt, debet mori, ego prædictus ſum parricida, debeo ergo

mori. Eſt ergo quod proponitur minor propoſitio, quod ſequitur eſt confirmatio maioris, debere mori eum quiſquis parricida prædictus eſt. Quod quanquam poſſet uniuerſaliter pronunciari, orator ſingulariter & tanquam de hoc uno pronunciat. Quoniam (ut priore libro dixi) uniuerſales propoſitiones remotiores eſſe, & minus arctè premere rem præſentem uidentur.

Scholia in caput 14.

PROXIMO libro ſatis multis executi ſumus.) Lib. 2.cap.17. Velle tamen hanc legem uſquequaq;.) Quintilianus lib.2.cap.14. Neque enim rogationibus plebis ſancta ſunt iſta præcepta, ſed hoc, quicquid eſt, utilitas excogitauit. Qui aures nulla unquam uarietate, delicatiſſimam noſtri partem, tentant reficere.) Quis enim, inquit ille, eſt auribus uſqueadeo patientibus, uti uel paulíſper ferat orationem ubique ſui ſimilem? Tantam ubique uim habet uarietas, ut nihil omnino tam uitidum ſit, quod non ſqualere uideatur citra huius commendationem. Gaudet ipſa natura uel in primis uarietate, quæ in tam immenſa rerum turba nihil uſquam reliquit, quod non admirabili quodam uarietatis artificio depinxerit. Et ſicut oculi diuerſarũ aſpectu rerũ magis detinentur, ita ſemper animus circunſpectat, in quod ſe uelut nouum intendat. Cui ſi cuncta ſui ſimilia occurrant undique, tædio protinus auertitur. Et Quintilianus: Ars porrò, inquit, uariandi cum gratiam præbet ac renouat aures, tum dicentem ipſum laboris mutatione reficit: ut ſtandi, ambulandi, ſedendi, iacendi uices ſunt, nihilque eorum pati unum diu poſſumus. Quæ qualia ſint, ſuo loco demonſtrauimus.) Libro 2.cap.27. In quibus

bus ſolum os inſtruitur.) In quibus id agitur ſolum,ut dicendi uſum paremus. Et inanes inter diſputandum circulorum clamores petuntur.) Vbi hoc unum quæritur,ut qui nos diſputantes undequaq; circunſtant, ij nobis applaudant,& placere ſibi ea,quæ dicuntur à nobis,plauſu ipſo acclamore teſtentur. Et ipſe ſibi, ut ita dicam,eſt auferendus.] Ita,inquit,afficiendus animus eſt,ut non is ſibi eſſe uideatur qui adhnc fuit:utq; probet ea,quæ auerſatus eſt hactenus: & auerſetur, quæ hucuſq; probauit. Egregia fabula de lente.] Eundẽ propemodum ſeniũ habet cum eo,quod legitur apud Gellium τὸ ἐν φακῇ μύρον in lente unguentum. Interim ponitur altera lex.) Libro 2.cap.27. Quoniam ut priore libro diximus.) Lib.2.cap.19.

CAVTIONES ALIQVOD INTER Argumentandũ diligẽter obſeruandæ. Ca.XV.

POſſent iſta extendi, multiplexq́; horum forma proferri ex autoribus. Sed longum id eſt, & niſi alioqui multa cura quis legendis, perſpiciendisq́ue ſcriptoribus iſta cognnouerit, fruſtra docebitur. Nã neq; dici oĩa poſſunt, & ex eorum quę diximus collatione, facilè quis reliqua cognoſcet. Illud tamen adieciſſe uelim. Quod ſi qua ſit propoſitio, uel aliquid propoſitionis ſimile, in quo maius qõnis momẽtum ſit poſitum, id rectiſsimè aliquãdo antea quàm aggrediamur, quod eo cõficere uolemus, in anteceſſum apud auditores eſt deponendũ, & tanquã aliud agamus explicãdũ: Minus.n. ſuſpectũ tũc erit, cũ q̃re dicatur nõ apparebit: credeturq́; facilius, & ſecuros aĩos blãdius ſubibit. Sicut minus timẽtur arma

quorum non intelligitur uſus. Inde cùm poſſederit mentem, paratamq́; ſemel fidem tunc quoque perferet, cum utendum erit eo. Fauet enim quiſque perſuaſioni ſuæ, nemoq́ue uel ſibi ipſe libenter errorem ſuum fatetur. Credimusq́ue multa, non quia uera uideantur, ſed quia credimus. Huiuſmodi eſt apud Ciceronem illa principio expoſitionis matris Cluentij inuidia, quæ quãquam præcipuè ueneficij crimini defendendo conueniat, tamen ſi, cum illud defendendum erat, primum poneretur, poterat tam dubia, ſicut crimen, uideri. Huc pertinent altius repetitæ narrationum præparationes. Et in altercationibus quidem præcipuus eſt obſeruationis iſtius uſus. Ideoq́; ſi qua ſunt, quæ plus ſint allatura confirmandæ intentioni noſtræ, non ſunt utique protinus cum eo coniungenda. Tergiuerſabitur enim & effugia quæret aduerſarius, inuitusq́ue pedem in laqueum, quem proſpexerit, dabit. Ergo dimouenda ſunt hæc ab eo, quod efficere uolumus, & altius repetenda, & multitudine ſimilium propoſitionum, quas ſine periculo daturus ſit aduerſarius, obruenda. Quæ cuiuſmodi ſint, ex Platonis Dialogis non eſt difficilè perſpicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus, indicemus. Demus Academicum probare uolentem Epicureo, quiſquis ſine uirtute ſit, eum eſſe infelicem. Non ſumet ille continuò, uirtutem eſſe ſummum bonum, id enim nihilo probabilius eſt, quam id quòd intendebatur, nec id etiam unde iſtud deducitur, uirtutis curam maximè naturalem eſſe

homini.

homini. Altius igitur ordietur. Quæret, ecquid fateatur animam corpore meliorem eſſe? Sed & hoc quoque muniendum eſt Socratica inductione. Quærendum eſt, an aurigam curru, & naue gubernatorem, & dominum domo, & principem popularibus, & in uniuerſum quod imperet præſtantius eſſe putet eo quod paret, an & animi imperio putet corpus regi. Quæ ſi concedat, neceſſe erit concedat, animam corpore potiorem eſſe. Quod ubi conſtare cœpit, ſequatur hinc neceſſe eſt, actiones & quæcũque animi, corporis rebus eſſe potiora, Quod ſi docuerimus hinc propriam animi uirtutem, propriam corporis uoluptatem eſſe, conſtabit uirtutem eſſe meliorem uoluptate. Quod ipſum erit fortaſſe quærendum. Ex longinquo rogabit itaque, putet ne eiſdem omnibus gaudere corpus & animum? quod nimirũ negabit. Nam & multa poſcit corpus, quæ nec indulgenda illi credit Epicurus. Ergo horum aduerſis animus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placent, quæ corpus auerſatur. Cùm gaudeant autem diuerſis, uoluptas corporis erit, quod autem uoluptati contrarium ſit, nihil inueniemus niſi uirtutem. Ea pertinebit igitur ad animum. Hæc ergo bona utriuſque erunt. Quod ſi eſt proprium animi bonum uirtus, erit & ſummum bonum, cùm demonſtratum ſit antè, meliora eſſe quæ ad animum, quàm quæ ad corpus pertineant. Cumque non ſint alia propria hominis, quàm animi & corporis bona (nam fortunæ bona ſolùm dicuntur,

NN 3 *quia*

quia iſtis deſeruiunt) ergo animi bona, quoniam meliora ſunt, ſumma ſint oportet. Et hæc quidem cùm ſint uirtutes, neceſſe eſt, qui ſine eis ſit, eſſe cum ſummo malo, quod uicium erit. Atqui quiſquis cum ſummo malo eſt, infelix eſt. Ergo iam efficitur quod intendimus, quiſquis eſt ſine uirtute, infelix eſt. Quòd ſi à proximis cœpiſſemus, & inde digrederemur ad longius poſita, inſolentior aduerſarius negaret omnia, neque peruenire nos ad aliquid ſineret unquam, quod ipſe confiteretur. At cum ea proponimus, quæ diſtant multum, neque ferè quicquam negocij uidentur habere cum eo, quod proponimus, facilius dat aduerſarius tanquam nihil ad ſe pertinens. Vnde datur confeſſum nobis aliquid arripere, in quo pedem (quod dici ſolet) figamus, ad quod ſi alio perueniremus ordine negaret idipſum aduerſarius, ne uinculis argumentationum teneri uideretur, & aliquid confiteris ex quo contra ipſum regredi poſſemus.

Sed quemadmodum à ſummo quodam cacumine petito initio, ad id poſtremum, quod probare deſtinamus, delabimur: ſic licebit è contrario, & hoc ipſum quod intendimus primum facere, & id adhibita argumentatione confirmare, hancque ipſam argumentationem rurſus alia aſtruere, donec ueniamus ad aliquid tandem, quod inficiari aduerſarius non poſsit. Similiter etiam poterimus, cum negauerit intentionem aduerſarius, proponere aliquid, quod etiam diuerſum uideatur à propoſito, quod

det aduerſarius. Idq́ue cum fecerit, tum ductu eo, quem obliquum priore libro diximus, ex contradicente intentionis contradicens eius, quòd aduerſarius dedit, colligere. Quod quomodo fiat, ſuo loco nobis eſt dictum. Huius tamen admonitum altercatorem uelim, ut ſciat, quam potiſſimum ex iſtis diſponendi rationem ſequatur, duas ferè in altercatione figuras eſſe orationis. Aut enim interrogantes, & aduerſarij ſententiam percontando elicientes diſſerimus; aut aſſeueramus, & noſtrarum argumentationum conſtantia, in noſtram ſententiam eum tranſire cogimus. Primum genus eſt ut cùm quærimus, ſit ne uirtus proprium animi opus. Quod ſi dederit aduerſarius, rurſus quærimus, eſt ne opus cuiuſque bonum ipſius? Deinde ſi id quoque detur, tum quæritur, ſit ne animus optima pars noſtri? Poſthæc, ſit ne optimum, quod optimo bonum eſt?

Hæc etiam cum data fuerint, tum relinquetur, utiq́ue optimum, id eſt ſummum bonum eſſe uirtutem. Secundum genus eſt, cum dicimus; virtus eſt ſummum bonum. Idq́ue probamus, eſt enim bonum animi noſtri, qui eſt præſtantiſsimum quod in nobis eſt. Quod ſit autem animi bonum uirtus, id rurſus docemus, quoniam proprium opus eſt ipſius reliquaq́ue ad hunc modum aſſeueramus, donec ueniamus ad poſtremum aliquid, quod probatione non habeat opus.

Cùm poſſit, autem duci ordo, ille propoſi-

tionum, aut à primis atque confeßis ad intentionem, aut ab intentione ad prima & confeſſa, per utrãque figuram apta tamen eſt interrogatio priori ordini, eſtque genus ipſum diſſerendi tutius atq; modeſtius, & plurium laqueorum aduerſus aduerſarium capax. Nam ſi interroganti aliquid non det aduerſarius, poteſt inde ſine dedecore referre pedem, quod aſſeueranti turpe fuiſſet, repulſum ſe & fruſtra conatum fatenti. Aſſeueratio uerò grauior eſt atque inſtantior, & ordini ab intentione ad confeſſa ducendo aptior. Vrget enim aduerſarium, & non illius conſenſu, ſed uiribus quæ uoluit, extorquet. Sed rem ſubeſſe oportet eiuſmodi, quã ab inuito nos aduerſario confidamus exprimere poſſe. Quæ ſi non ſit, ſatius erit interrogationes experiri. Socrates itaque apud Platonem, ut qui nihil ſcire ſe affirmaret, nihilque habere, quod tanquam pro ſua ſententia diceret: interrogatione ſemper eſt uſus, omnemque omnibus in locis diſputationem ex aduerſariorum dictis inſtituit. Et ſicut maximorum omnis æui uirorum in philoſophia conſenſu, primæ tribuuntur Platoni: ſic omnem altercationum rationem, artemque ſummo ingenio, parique cura & acumine in dialogis expreßit. Quanquam non deſtiterit eum Ariſtoteles inceſſere, tanquam copia effuſum, nouitatis cupidum, eloquendo tumidum, orationis oſtentatorem. Fama tamẽ pro Platone ſtetit, & ſicut multorum fauore Ariſtoteles æquauit primũ: ſic maximorũ iudicio Plato hunc proximũ

qui-

quidem, ſed infra ſe tamen, ſicut omnes, reliquit. Quintilianus autem, ſicut declamationes, ſic altercationum quoque proprium cõdidit uolumen, quod & in noſtras peruenit manus, egregium quidem, ſicut ſunt illius uiri omnia. Plato tamen (quamuis ſint etiam inſignes uirorum utriuſque linguæ dialogi) in quamuis uarios uſus mihi ſufficere uidetur exemplo. Ut ergo quæ ad diſpoſitionem pertinent, in ſummam quandam redigamus, opus eſt in primis quiſquis bene diſponere uolet, ut totam inuentionis ſuæ ſyluam, hoc eſt, omnia quæcunque dicturus eſt, uelut conſpectui ſuo ſubijciat. Tum quid in animo auditoris efficere uelit, diligenter expendat. Deinde res ipſas, rerumq́ue partes, & uim naturamq́ue ſingularum, omniumq́ue & inter ſe conferat, & cum præceptis omnia. Tum non difficulter uidebit, ubi temporum ſequenda ratio, ubi per ſpecies res digerenda, & quibuſdam uelut limitibus ſingula diſcernenda, ubi aliud ex alio, ut quidque proximum aptiſſimum'ue fuerit, ducendum. Tum quid tribuendum uoluptati, quomodo uictoria certaminiq́ue ſeruiendum, quis quæſtionum ordo, quis argumentationum, quis propoſitionum ſeruandus. Eſt autem diligenti, multaq́; cura tractanda diſpoſitio, quando ueram hæc pars ingenij laudem meretur. Sicut enim opes fortunæ munere imprudentibus perſæpè contingunt: rectè autem adminiſtrare eas, circumſpecti conſultiq́ue uiri eſt proprium, ſic inuentionis copia indomitis

domitis

domitis & inſanis propè nonnunquam datur ingenijs, decor diſpoſitionis & ordo, arte iudicioq́; formatur. Quorum ut illud naturæ felicioris, ſic hoc cultioris doctrinæ ſignum eſt. Optanda quidem utraque, iſtud tamen iuſtius laudes.

Scholia in caput 15.

NAM neq; dici omnia poſſunt.] Quintilianus lib. 7. Tradi enim omnia quæ ars efficit non poſſunt. Vide eundem, capite de pronunciatione. Quod ſi qua ſit propoſitio.) Vide Ariſtotelis octauum Topicorum Fauet enim quiſque perſuaſioni ſuæ.) Suum, inquiunt, cuiq; pulchrum, ſumusq́; φιλαυτοι καὶ φιλόνικοι omnes, ut nonnunquam in manifeſtis etiam erratis nobis blandiamur, ac ne à nobis quidem ipſi uinci uelimus. Quis autem neſcit, hodie multa, etiam apud magnos quoſdam theologos, maximis uociferationibus idcirco defendi, non quòd ſint uera, ſed quod aut nobis, aut ijs quorum doctrinam profitemur, aliquando talia uiſa ſint. Nemoq; uel ſibi ipſe libenter errorem ſuum fatetur.) Tantum abeſt, inquit, ut apud alios libenter fateamur errorē noſtrum, ut nobis etiam ipſis ægre eum fateri ſoleamus. In quo pedem, quod dici ſolet, figamus,) Ductum uideri poteſt à bobus aut equis currū aratrum'ue trahētibus. Nam ut illis firmiori opus eſt ſolo quo pedem firment: ita diſputātem, ſolidū firmumq; aliquid habere oportet, quo ceu fulcimēto ac baſi tota diſputatio nitatur. Notū uel pueris eſt prouerbium illud Hieronymianum: Bos laſſus fortius pedē figit. Verum id alienius eſt ab hoc loco. Quem obliquū priore libro diximus.) Lib. ſuperioris capite 14. Et ſicut maximorum omnis æui uirorū in philoſophia cōſenſu primę tribuūtur Platoni.) Id uel ex Cicerone conſtare poteſt, qui Ariſtotelem ita principem philoſophorum appellare ſolet, ut Platonem tamen ſem

per

per excipiat. Vt 1. Tuſculana. Ariſtoteles. inquit, lóngè omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa nota genera eſſet complexus &c. Plato hunc proximum quidem.) Verbis magis quàm ſenſu his ſimile eſt illud Ciceronis in Bruto; Duobus igitur ſummis Craſſo & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, ſed longo interuallo, proximus, tamen. Et hunc æmulatus Virgilius. Longo, ſed proximus interuallo.

Primę tribuuntur Platoni.) Quintilianus lib. decimo cap. 1. Item lib. 12. cap. ultimo. Quæ tandem ars digna literis Platonis fuit. Quintilianus autem, ſic ut declamationes, ſis altercationum quoque proprium uolumen reliquit, quod in noſtras peruenit manus.) Demiror ego, cum nihil fermè tam obrutum fuerit hactenus, quin id noſtra hac tempeſtate in lucem procedat, qui fiat, ut hoc Fabij altercationum opus nondum uſquam excuſum ſit. Nam extare ipſum adhuc, id uel inde colligi poteſt, quòd Rodolphus ſibi id uiſum teſtatur, neque uériſimile eſt, intra tantillum temporis intercidere potuiſſe. Quod autem ad uolumen attinet declamationum, hoc an Quintiliani ſit uideò uerti in dubium. Sunt enim qui aiant, ſuus qui negent. Verum nihil ad hunc locum.

Vt totam inuentionis ſuæ ſyluam.) Materiam rudem impolitamque, & adhuc indigeſtam.) Et quibuſdam uelut limitibus.) Ductum à diſcretione, diſterminatione que agrorum. Porrò, quæ hoc capite ab Rodolpho tractantur, eadem ferè cum alijs quibuſdam præcipit Ariſtoteles, octauo Topicorum.

DE

DE VSV ET EXERCITATIONE. Cap. XVI.

VEllem equidem, ut quæcunque de diſpoſitione hactenus dixi, adeo & quæcunque de tota inuentione, cui diſponendi ſubiecimus partes tam apertè potuiſſent dici à nobis, ut nihil fuißet præterea requirendum. Feciſſem, ut qnemadmodum nunc fides noſtra candido fortaſſe lectori excuſata erit, ſic tum fuiſſet facultas laudata. Iam uerò præterquàm quòd ingenij nobis perquàm tenuis utique uena eſt, & aptè dicendi aperteque uires exiguæ, rerum fortaſſe natura obſtat, quo minus ſola præceptione & artis ratione demonſtranda, poßint iſta plenè perfecteque tradi. Quod quidem in omnibus artibus, quæ uſus actionisque cauſa docentur, euenire uidemus: ut niſi fuerint longa conſuetudine, & exercitatione multa firmatæ, futuri potius operis in agendis rebus ſpecie quàm in præſentia ſubſidium præſtent. Nam & pictor quamuis multa uel legerit, uel audierit de figurarum ratione; & quo linearum ductu eminentia, quo reducta, quo directa in aſpectum, & ab oculis ſubſidentia, ipſaque uelut in ſe deliteſcentia; quoque tranſuerſa item & totam oſtendentia magnitudinem ſuam exprimenda ſint; quæ luminum, quæ umbrarum uis, quanta oculorum uarietas, materia, mixtura, quàm multiplex in corporibus partium diuerſitas, quæ forma, quis color cuiuſque, quæ omnium inter ſe commenſio (ſi audebimus

mus latinè ſic dicere, quod Græci συμμετρίαν uocant) quis earum ordo, non modò ut nihil à natura diſtortum ſit, ſed ut diſpoſitio earum motum quendam corporum animorumque repræſentet. Cuncta hæc quamuis à præceptore perceperit, niſi tamen ipſe admouerit tabulæ manum, & multa tentauerit, multam operam ſpe profectus perdiderit, multaque ſuis fecerit improbanda; ne faciet quidem unquam, quæ debeant aliquando probari. Hoc idem in Muſicis contingit. Nihil profuerint multa illa, quæ de conficiendis Muſicorum præcipiuntur inſtrumentis, quibus proportionibus ſingulæ conſonantiæ naſcantur; nihil quæ de uocum interuallis, quæ de conſonantibus & diſſonantibus, & quæ quibus conſonantiæ rectè aut ſecùs ſubnectãtur, quæ temporum ſpacia ſint obſeruanda, qui modi, ſi non omnia diligens meditatio aſſuefecerit, firmauerit, indiderit, & propè in naturam uerterit. Hoc in rebus ruſticis, hoc in bellis gerendis, in Repub. adminiſtranda in uniuſcuiuſque uita ritè recteque formanda euenit, ut ſuperuacua ſit præceptio, quàm non fuerit induſtria diſcentis ſequuta. Quæcunque enim diſcuntur operis gratia, præcipuè diſcuntur etiam ex opere. Nec ulla res efficacius rectè nos docet facere, quàm ut ſæpè faciamus. Quod ſi contingit in apertioribus iſtis et propè manuarijs artibus, ut difficiliores, & proinde ad percipiendum obſcuriores, ſed et inutiles uideantur, niſi uſus acceſſerit: quanto minus erit mirandum, in hac reconditiore arte primam eius frontem tra-

ctan-

ſtantibus, quædam aſtruſiora uideri, quæ tamen aperiet proferetq́ue in lucem creber & diligens rerum tractatus. Quam cauſam nos etiam omnia fuſius diximus, quam ſolent, qui iſta præcipiunt. Exemplis deinde omnia non impleuimus modò, ſed onerauimus etiam, ut quocunque poſſemus modo, cuncta quantum in nobis erat ueluti in plano conſpicuoq́ue poneremus. Et hæc ipſa tamen qualiacunque, & his quantumuis meliora contenderim non magnoperè profutura, niſi de arte fiat uſus, & in opus uerba uertantur. Vſum duabus his in rebus forè accipio; ſcriptis autorum cuiuſque generis expendendis, & noſtris deinde ad illorum exemplum quantum datur effingendis. Quorum illud eſt ad artis perceptionem commodius, iſtud ad efficiendi facultatem efficacius. Sunt autem euoluendi autores, non in hoc ſolum, ut inuentionis acumen, diſpoſitionis decorem, in omni rerum orationisq́ue genere noſcamus; ſed communis rerum humanarum ſenſus peritiaq́ue ex eis accipitur, & copia quædam rationem ad omnem uſum paratur, unde ſemper uelut ex theſauro, uel proferamus ea quæ diſpoſuimus, uel eorum ſimilia effingamus. Præter hęc quoque exempla, ſententiæ, diuerbia, & generalis quædam rerum omnium deguſtatio ſumitur, & ad omnem orationis uſum apta quædam ſuppellex. Quibus fit, ut iucunda, faceta, grauis, erudita dicatur oratio. Vnde apud Platonem, Ariſtotelem, Ciceronem, Quintilianum, reliquosq́ue quorum in illuſtri nomen eſt, omnium artium,

tium, omniſque humanitatis peritia quædam elucet. Quam quidem eis qui in populo maioreque ciuiliũ negociorum turba uerſantur, uſus utcunque et crebra audiendi, experiendiq; conſuetudo ſuppeditat. Qui uerò tecto et umbra gaudentes, intra ſtudiorum ſecreta ſe condiderunt, niſi ab eis qui in literas iſta miſerunt, deprompſerint, non uideo unde ea cõſequi poßint. Legendum eſt ergo autorum omne genus, cũ propter hæc quæ diximus, tum propter ea quæ propria noſtri ſunt negocij, ut collatis cum illorum obſeruatione preceptis et iſta explicatiùs intelligamus, et illorum uirtutibus ex præceptionis ratione cognitis, incipiamus & nos ducibus illis proferre pedem, eorum quoque ſequi ueſtigia, quos quantumlibet de longinquo poſſe ſequi, in hac ſeculi noſtri deſidia, uel præcipuam arbitror laudem. Initio itaque ſatis habebit, tractatas ab alijs, quos imitari uolet, quæſtiones etiam ipſe tractare, eademq; fermè dicet quæ illi. Interim tamen ne nihil agat, ordinem mutabit (ſi poterit) quæſtionum, argumentationum, partiumq; argumentationis cuiuſque, uel omnium horum, uel quatenus res permittet: ita tamen, ut ſpeciem ordinis aliquam, & ipſe aſſequatur. Tum uidebit, ſi qua quæſtio aut argumentatio poßit à ſe adijci eis, quas ille, cuius ductum ſequetur, ſibi ſumpſit. Hinc paucis collectam argumentationibus quæſtionem pluribus explicet. Quæ ſtrictim breuiterq; dicta ſunt ab alio, ipſe copioſe: quæ ubertim alius, ipſe anguſtiùs dicat. Non quia

ſua

ſubitò de omni re propoſita dicere poßimus. Difficile id quidem & arduum, non tamen maius, quàm ut fieri poßit. Ingens enim, immenſa, incredibilis eſt uis mentis humanæ, & cui nihil propemodum difficile ſit, niſi quòd non uult. Qua in re ut miracula tranſeam, quæ uidi, ſurdum à primis uitæ annis, et (quòd conſequens eſt) mutum, didiciſſe tamen ut quæcunque ſcriberet aliquis, intelligeret, et ipſe quoque tanquam loqui ſciret, omnia mentis cogitata perſcribere poſſet: cæcos item per ingentia urbium ſpacia, non modò uicorum omnium flexus ambagesq́;, ſed domuum ſingularum aditus, & oſtia ſine errore permeare ſolitos; ea potiùs quæ quotidie fiunt uideamus è quibus unum hoc ſuffecerit è multis, quòd in eis qui Muſicis organis canunt, tantum poteſt animi uis præſtare, ut manus pedesq́; membra rationis expertia, & ſequentia alieni imperij nutum, non uiſos antea canendi modos propoſitos ex tempore pſallant, & cum ſuum quodque, & ab alterius partis diuerſum officium motumq́ue faciat, omnia tamen in unũ iungantur concentum; cum interea ipſa mens præter hæc libro intenta ſit, in quo quòd canit ſcriptum eſt, unde miniſtris illis membris, quòd ſequi debeãt, depromit. Quod ſi potuit animus iſtud obſequiũ alia docere membra, repugnantia etiam, & non niſi longo uſu domanda; quanto faciliùs erit ei ſuum agere opus, & huius rei facultatẽ nõ modò imperare ſibi, cùm ſit ei conatus expeditior, ſed & perficere, quãto eſt uis ſua corporis membrorum efficacior.

Iſta ferè ſunt quæ de parte illa Dialectices (quam Inuenendi uocant) arbitror potuiſſe dici. Nec me latet, hæc omnia, ut in breuem admodum præceptorum ſummum actarentur, per facile fuiſſe. Sed ego (ſi quid poterunt iſta prodeſſe) malui ſpacioſiùs ea dicere, & legentium utilitati conſulere (ſi qui eruut, qui legendis iſtis fructum aliquem conſecuturos ſe credant) quam ſi per capita tantum rerum irem, uidererq; doctos potius quid didiciſſent admonere: quam docendis quid diſcere, & qua uia deberent præſcribere. Rectius itaque cerdidi, cùm poſſem quidem breuiori ducere itinere, ſed eo aſpero difficili & impedito, longo potius flexu, ſed læto magis & molliore, minusque ſpinis obſito circuire. Nec iſta dico, quia laudem huius meæ rationis captem, quam quidem cùm ex omni ingenio meo, tum ex hoc præſertim labore minimè auſim ſperare; ſed quo mihi lectoris æquanimitatem conciliem, ſi ſciuerit non mei facti hac in re, ſed utilitatis, profectusque ſui ſequutum eſſe rationem. Quam ſi conſequimur, boni conſultum erit: ſin minus, uoluimus tamen, conatumq; præſtitimus qui ſicut pleriſque in rebus uel ſolus laudi ſuffiicit, ita mihi non arroganter eum, ad ueniam ſperauerim ſuffecturum.

Finis. Anno LXXX. III. Non. FE.

Scholia in caput 16.

Iam uerò præterquàm quod.) En ſummam Rodolphi modeſtiam. quò minus ſola præceptione.) Quintilianus lib.7.cap. ulti. Quam Græci συμμετρίαν uocant μέτρον Grecis menſuram ac modum eſſe, norunt uel pueri. Hinc fit. συμμετρία, quam recentiores commenſurationem. Rodolphus conuentionem interpretatur. Budæus in placitis philoſophorum τὰς τῶν ἀριθμῶν συμμετρίας, interpretatur accommodatas numerorum proportiones. Niſi tamen & ipſe admouerit tabulæ manũ.) Niſi & ipſe pingere occeperit. Præter hæc quoq; exẽpla.) Exemplũ diximus ſupra eſſe rẽ geſtam, aut perinde ut rẽ geſtã, quæ ad ſuadendũ aliquid aut diſſuadendũ ad laudandum uituperandum'ue adhibetur. Sententiæ.) Sententia eſt oratio ad mores & cõmunem hominum uitã pertinens, oſtendensq;, quid aut fiat in eã plerunq; aut fieri oporteat: Vt, Princeps qui uult omnia ſcire, neceſſe habet multa cognoſcere. Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent. Feras, non culpes, quòd mutari non poteſt. Diuerbia.) Parœmiæ, prouerbia, adagia. Eſt autẽ parœmia, quemadmodum eam finit Eraſmus, celebre dictum, ſcita quapia nouitate inſigne, Vt, Ego in portu nauigo. Quid cani cum balneo? Ignem gladione ſeces. Qui uerò tecto & umbra gaudentes.) Qui in foro & in hominum frequentia non uerſantur, ſed in eis deliteſcunt locis, quæ ſtrepitu carent, ac proinde aptiora ſunt ſtudijs. Cum relicto, ut dicitur, nido.) Ductum hoc eſt ad auibus, quæ poſtea quàm diu ſatis à parẽtibus in nido alitæ ſunt, & uolandi, ut ſic dixerim, artẽ ſeu modum edoctæ, tandem aliquando nido relicto, ſuis ipſæ alis nituntur. Tum danda uentis uela.) Ductum á nauigãtibus. Ingens enim immenſa, incredibilis eſt uis ingenij humani, & cui nihil propemodum difficile ſit, niſi quòd non uult.) Sic M. Cic. ad Brutum, Magnum, inquit, opus, omnino, & arduum Brute conamur, ſed nihil difficile amanti puto. Quocirca ſi qui facultatem hanc diſſerendi ceu difficilẽ

ac arduam nimis perhorreſcente ac deſperabunt, hi primum (ut Quintiliani uerbis dicam] renuncient ſibi quantá ſit humani generis uis, quæ potēs efficiendi quæ ueli, cum maria tranſire, ſiderum curſus numeroſq; cognoſcere, mundum ipſum pene demetiri, minores, ſed difficiliores artes potuerint. Nil mortalibus arduum eſt, & dimidium facti, inquit idem autor, qui bene cœpit, habet. Nihil tam eſt difficile, quin id labore ac induſtria uinci queat, nihil rurſus tam facile, cui non ſuccumbat inertia. Plura Quintilianus lib. 12. circa finem. Breuiore ducere itinere.] Sumptum ab Imperatoribus & ducibus exercituum. Qui ſicut pleriſq; in rebus uel ſolus laudi ſufficit.) Sic Ouidius.

Vt deſint uires, tamen eſt laudanda uoluntas.

Et alius poëta.

In magnis & uoluiſſe ſat eſt.

Ac uolui ego quoque ſtudioſis hiſce lucubratiunculis noſtris quoad poſſem prodeſſe. Quod ſi aliqua ex parte ſum conſecutus, ſatisfactum eſt uoto meo, ſin autem minus, tamen uolui certè, atque conatum præſtiti, qui laudari à bonis ſolet etiam cum non optimus eſt rei euentus.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

REGISTRVM.

* AB CDEFGHIKLMNOPQRSTVX YZ· AA BB CCDD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO.

VENETIIS APVD BERNARDINVM PHASIANVM

M D L I X.

11

R
FINE

A. PANDIMIGLIO
RESTAURO
DI
LIBRI - ROMA